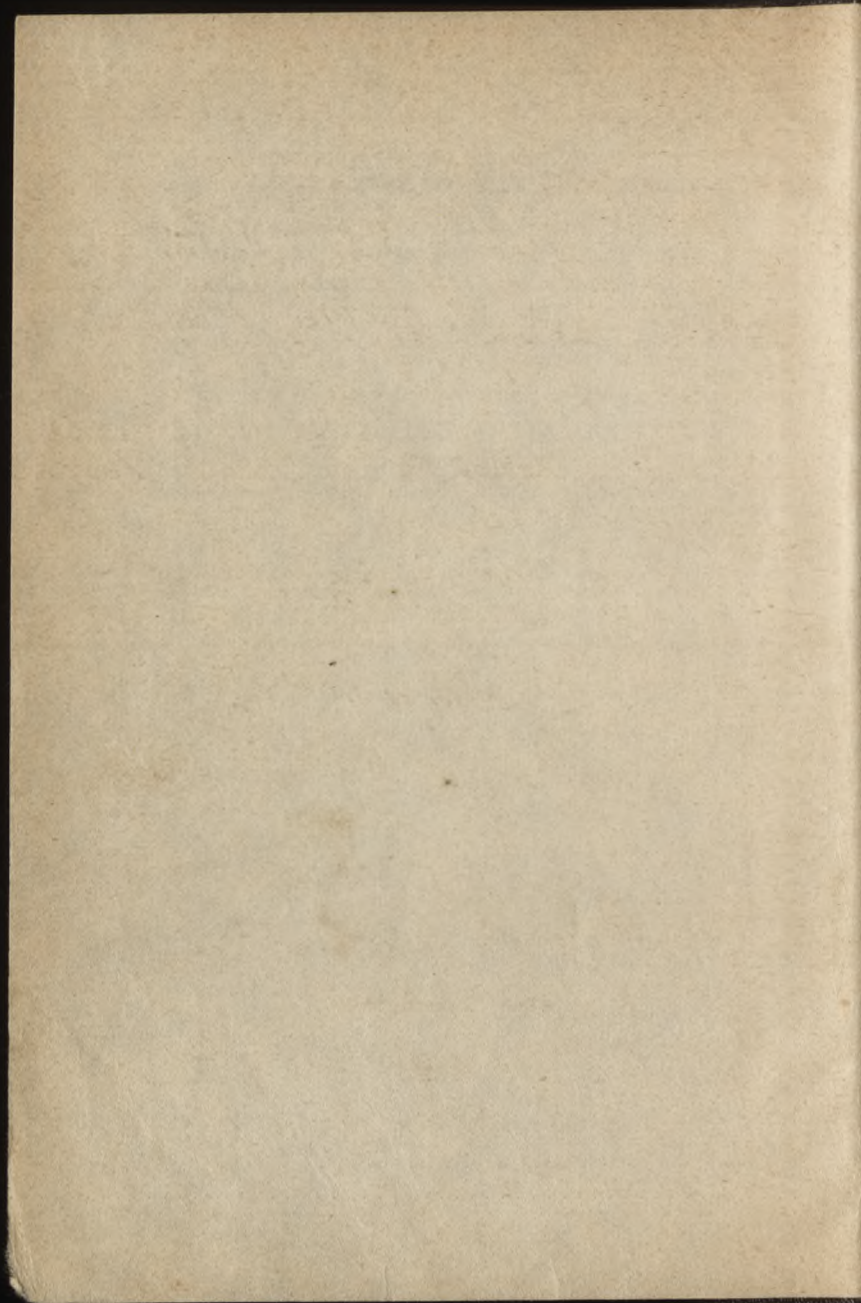


„Merre vágunk? Csillag se mondja,  
csak hajunk lobog s ruhánk rongya.  
Bordánk alól a szívünk lángol  
s az örök vágy bennünk ficáncol:  
legyen már egyszer — Magyarország!”

(Lendvai István.)

7 dímgyi



vitéz SOMOGYVÁRY GYULA

# NE SÁRGULJ, FŰZFA!

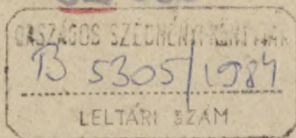
REGÉNY

ELSŐ KÖTET

10. — 15. ezer

SINGER ÉS WOLFNER  
IRODALMI INTÉZET RT. KIADÁSA  
BUDAPEST

Fenntartunk minden jogot, a fordítás, színpadra alkalmazás és  
filmesítés jogát is.  
*Copyright by Singer és Wolfner Rt., Budapest 1940.*



Felelős kiadó: Hampó József, igazgató.

Készült a könyvnyomtatás 500. esztendejében a Pesti Lloyd-Társulat nyomdájában  
(igazgató: dr. Móricz Miklós)

## I.

Káposzta, káposzta, téli-nyári káposzta,  
Édesanyám háza nálam nélkül de árva!  
Az van a káposzta csipkés levelire ráírva:  
Érted vagyok rózsám három évre katona.

*(Katonadal a világháborúból.)*

Köd, köd, fojtó, tejfehér köd.

Vagy másfél hete terpedt már a radauci síkon,  
meg a vizes, mozdulatlan erdőkben.

Olyan sűrű volt, hogy még az árkok vonalát sem  
lehetett látni. Pedig máskor, az arborai út laposából  
jól kivette az ember a mieinket is meg a muszkáét is.

A mienk a Csipornita púpjáról ereszkedett alá az  
arborai útig, onnét meg újra föl a Secului dombolda-  
lára, hogy azután a szétlőtt burlai méntelep mögött  
fölkanyarodjék a félelmetes Csiota elé.

A Csiotán a muszka ült s kegyetlenül uralkodott  
róla a csángófalvakon és az egész radauci síkon.

Ha köd nincs, az árkokban kellett volna fölcup-  
pognunk a Seculuirra. De hogy köd volt, hát az állások  
mögött bukdácsoltunk előre.

A fülemben még ott csengett a harmincasok őrnagyának hangja, a fejemben számok, adatok zakatoltak. Hajnali ötkor félszázad huszonkilences veszi át a varrat-tartalék szolgálatát tőlük, három dob drótot kell átadnunk a felváltott harmincasoknak, tíz láda lövészer, világítórakétákat, száznylevő kézigránátot.

De jó nekik!

Holnap este már a glitti tábor barakjaiban melegszenek.

Mi meg?

Ej, hagyjuk!

Majzik Gergely megállt előttem a párolgó tarlóban s nagyot rúgott maga elé. A bakancsára ragadt gyerekfejnyi földkolonc előrelendült. Lerúgta a másik lába koloncát is.

És megszólalt dűnnyögve:

— Úgy lehet, hadnagy úr, mink se sokáig penészedünk mán itt.

Én is belerúgtam a levegőbe. Előbb az egyik, majd a másik csizmámról röpítettem le a fekete koloncot.

— Miből gondolod, Gergely?

A medveformájú honvéd megugrasztotta vállán a fegyverszíjat, hogy le ne csússzék s megszippantotta az orrát.

— Csak úgy. Valahogy elhervadt mán itt a háború. Olőge van belőle a muszkálinak. Karácsonyrán itt se leszünk mán.

— Megvesztél, ember?

— Hatodnapja nem esik lövés, hadnagy úr.

Elindultunk párázó lélegzettel.

Gergely a ködöt szimatolta, mint a vizsla.

— Pejg mégiscsak meghal a háború. Oszt akkor ez a sok fene ezred meg tűzéség mind lemegy a taliánok ellen, laposra verjük a dígót oszt Péter Pálkor aratáshoz pökyük a markunkat.

Nagy, fekete csókák rebbentek meg előttünk s húztak el a ködben a glitti major romja meg a solkai erdő felé.

A Seculuin, a dupla-géppuska állás fölött árnyék topogott. Bokázva csapkodta össze a sarkait. Fázott az istenadta.

Hogy közelebb értünk, kibontakozott a ködből.

A sapkája arcvédőjét lebocsátotta, hát csak a szeme, orra látszott. A köpenye nyirkos volt a ködtől. A lábain olyan becsstelen-nagy csizma volt, hogy csak úgy lötyögött benne az egész ember.

Ejnye no, kinek is van ekkora csizmája?

Bódult voltam a nyiroktól, ködtől, álmatlanságtól, hát nem jutott eszembe.

— Koczás zászlós úr — dünnyögte Majzik.

De már akkor rám is rikkantott a sárkányölő:

— Naccerúl Éppen jókor jössz hadnagy úr, mindjárt vége a szolgálatomnak s megiszunk egy pofa pálinkát.

— Jó, jó, csak ne ordíts — morogtam — mert meghallja a muszka s ideszó egy hevederrel a gépfegyveréből.

— Ojjé — legyintett a sárkányölő — talán már nincs velünk szemben orosz.

— Fenét nincs. A táboriőrsök egész éjjel hallották a zörgésüket.

Letopogtunk a lépcsőkön az árokba s kanyarogni kezdtünk benne.

A figyelők már a tegnap kapott, szalmából font őrcsizmákban állottak a lövőréseik előtt. Unottan dünnyögték egyhangú mondókájukat, anélkül, hogy hátranéztek volna:

— Tizedik század, hármas számú belső figyelő. Előrefigyelek.

— Tizedik század, négyes számú belső figyelő. Előrefigyelek.

— Géppuska-támpont, különfigyelő, előrefigyelek...

Kis-Kockás befordult egy futóárokba s ment vagy tíz lépést.

Ott beleütközött Kovács hadnagyba.

— Hol a pokolba csavarogsz? — mordult rá a hadnagy. — Én járjak utánad váltáskor is?

A kis szőke hebegni kezdett:

— Izé, hadnagy úr a dupla-géppuska fölött jártam.

— Jó, jó — morgott Kovács — átveszem a szolgálatot. Egyébként megszokhattad volna már, hogy a rejtőneveket használjuk. Ha meghallja a kapitány úr, hogy még mindig dupla-géppuska-állást mondasz, hát úgy megbillent, hogy visszaesel a második zászlóaljba.

Kis-Koczkás elröhhentette magát:

— Legalább ne adtatok volna ilyen bolond rejtőneveket. Hogy Bagóleső, meg Majomsziget.

Kovács vállaltvont:

— Magatok adtatok, mikor a bölcs hadosztálymágusok elrendelték ezt a hasbeszélést. De ki áll ott mögötted?

— Én vagyok, Zoltán — léptem előre.

A géppuskás hadnagy megenyhült:

— Hohó, fűzfa? Hát a magas zászlóaljtorzs már nappal is erre kószál?

— A harmincasoknál jártam. Váltás lesz náluk s a varrat-tartalékot nekünk kell adnunk ezentúl.

Kis-Koczkás benyikkantotta a fődözeke ajtaját. Meleg pára és sülő kukorica szaga csapódott ki. Nyom után a kilépett a kulacsával.

Nyujtotta felém.

Fertelmes ital volt.

— Honnét szerezted ezt a disznóságot? — kérdeztem összerázkódva.

A kis szőke riadtan pislogott:

— Miért? Nem jó?

— Izre moslék, erőre meg úgy karcol, mintha tüskésdrótot nyelne az ember.

— Pedig Szabó hadnagy úr hozta Csernovicból.

Kovács elnevette magát.

— S kitolt veled, szédült fiatalember. Párolt kocsi-kenőcs sósav-oldatban. És most röhög rajtad.

Kis-Koczkás keserűet sóhajtott.

— Igen... rajtam mindenki röhög. Mindenki kitol velem. Ti is. Igazán, mindenki csak izél velem.

Megdögönyöztük a panaszkodó kölyköt s egy «teddrá»-val elszéledtünk.

Lent a Secului mögött, az erdőszélen hosszú sorban kocogtak a tűzvonal felé a konyhások málháslovai.

A zászlóaljparancsnokságon előbb a gazdámhoz nyitottam be. Jelentettem, mit végeztem, ő lediktálta a rendelkezéseket s azzal mentem át az odumba.

A telefonisták barakszobájában fölállott valaki a lócáról s tisztelgett.

Vadász János volt, a rohamszakaszból.

— Hadnagy úr, alázatosan jelentem, bevonultam a szabadságról.

Rámeredtem.

— Nem értem. Egy hete sincs, hogy hazament.

A borostásképű, sötét fej lehajlott.

— Jobb itt... hadnagy úr — pusmogta elborultan. Közelebb léptem.

— No! Valami baj van odahaza?

Csak a fejét ingatta.

Vállára tettem a kezem.

Hallgatott.

A telefonista beleszólt a készülékbe:

— Halló, itt harmadik Ököl. Jól hallom. Halló Gyűrűsujj, itt harmadik Ököl. Vonalpróba. Vége.

A rohamista még mindig hallgatott.

— Az asszony? — kérdeztem tőle halkán.

— Az.

— Kivel?

— Egy orosz fogollyal.

— Hát ha nem igaz, öregem.

A sötét arc fölemelkedett s két megkínzott szem villant rám.

— Éccaka értem haza. Bekocogtam az ajtón. Odabe riadalom támadt. Nagysokára ajtót nyitott az

asszony. Szinte beléptem mán, mikor megnyikkant az ablak. Akkor mán tudtam, mi van. Odadobban-tam. Épp a markomba ugrott az orosz.

— És?

— Birkóztunk. Erős vót. Nyomott a tornácfalnak. Fújtogatott. Hanem oszt elkaptam. Az ereszcsergő alatt ott állt a vizeshordó, tele vízzel. Belenyomtam fejfel.

— Meghalt? — riadtam Vadászra.

Nyelt egyet s kibökte.

— Meg. Darabig ficáinkolt, de oszt megcsöndesedett.

— És az asszony? — kérdeztem kalapáló szívvel.

— El... elfutott. Egy szál pendelyben. A kertnek. Hát, most már így. A gyereket, Jánoskát ölbevettem, elvittem édesanyámhó, oszt most — itt vagyok. Ne tesszen kiadni, ha keresnének. Böcsület dóga vót, ne vigyenek kötélre.

Ó, hát ez!

Nem volt rá szavam. Ennek a dúlt embernek keserű szíve bennem dobogott. Űristen, hiszen mi ez a tiszamenti tragédia a világháborúhoz? De ha mégis keresik a gyilkost?

Forró szájalom, keserűség, meg iszonyat kavargott bennem.

A tulsó ajtón benyitott Orlay kapitány, a gazdám.

Beszólított.

— Meg kell tudnunk, mi van odaát. Fogoly kell, mindenáron. De lövés, nyikkanás nélkül. A rohamszakasz adjon két önként jelentkezőt. Magam igazítom el őket.

— Igenis.

Fordultam, kiléptem.

Elmondottam Vadásznak, miről van szó.

Könnyes hálával villant rám a szeme,

— Megyek hadnagy úr. Oszt ha én megyek, gyün a Bognár is. Csak tessén kitelefonálni érte.

Másnap hajnalban egy bevertfejű, ájult szibériai altisztet, meg egy halott orosz lövészt hozott be a vállán a parancsnokságra a két lihegő rohamista.

Vadász János meg Bognár Péter.

A derékszíjuk mellé kukoricaszárazakat tűztek volt s úgy haladtak lépcsőről-lépésre előre a két vonal között, a senki-földjén álló kukoricatáblában. A két orosz vízért ment a Jaslovec-patakra. Ott zuhantak rájuk Vadászék.

— Röstellem, hogy a másik meghalt — dünyögte Vadász. — Nem gondútam, hogy ilyen papír a feje szegénynek. Most maj mit szól a százados úr, mi-kor aszonta, élöket hozzunk?

S úgy szorongott, tipródott, mint a szükülő kutya.

Délben jelentést diktált a kapitányom, a dan-dárnak.

«A hadosztályparság 2135. sz. puhatolórendeletére jelentem, hogy Vadász János rohamista tegnap bevonult. Nyomban jelentkezett vállalkozásra s még a körözőparancs megérkezése előtt kiküldöttem. Vadász a vállalkozás során elesett vagy fogságba került.»

Aztán elhivatta az ezredpátért. És meggyóntatta vele Vadászt.

És akkor beszólította a két rohamistát.

Álltak előtte, mint a cövek.

A kapitány szeme a tekintetükbe fúródott.

— Amiről most szó lesz, az a becsület titka. Értik?

— Igenis.

— Vadász János rohamista az éjjel elesett. Aki most itt kimegy majd az ajtón, az Új János rohamista.

Vadász kihúzta magát.

— Értem, kapitány úr! Köszönöm alássan.

— Bognár!

— Parancs!

— Tudja, miért kellett elesnie Vadász Jánosnak s miért született meg Új János?

— Igenis, kapitány úr!

— Akkor végeztünk. Frontügy, becsületügy. Rongyember, akinek eljár a szája.

Tisztelegtünk s kifordultunk a barakszobából.

Új János fölcuklott, a gerendafalnak támaszkodott, szétrántotta a zubbonygallérját s úgy zihálta maga elé:

— Itt jó! Csak itt jó... ezen a cudar... világ...

A fronton nemcsak meghalni lehetett. Olykor-olykor új ember született. De az mindig becsületügy volt. Meg kellett érte szolgálni. Ezer ember, egész zászlóalj szeme függött rajta azontúl. S jaj lett volna Új Jánosnak, ha gyávább lett volna Vadász Jánosnál.

És a zászlóalj tartotta a titkot.

Akkor már szörnyű idegenség választotta el a «Hinterlandot» a frontok népétől. Dacos, kemény férfitörvények formálódtak ki közöttünk, amelyek nem voltak, nincsenek semmiféle törvénytárban, de mindenki érezte roppant hatalmukat.

Ezerkilencszáztizenhetet írtunk akkor.

— — — — —  
Két napra rá végképpen elcsendesült az orosz front.

— Fegyverszünet! Győztünk! — rohant végig az ujjongó kiáltás Rigától a Fekete-tengerig.

És ölelkeztünk és ittunk és énekeltünk és röhögünk és sírtunk.

Azon a napon kezdődött a szabadságom.

## II.

Anyám, anyám, édes-kedves anyám,  
 Szedje össze már a csizmám, gunyám,  
 Szedje össze, tegye a postára,  
 Most megy a fla hosszú szabadságra!

(Bakanóla 1910-ből.)

Hajnaltól maga Orlay keltett föl. Az akkor jött meg a szokásos éjjeli csatangolásából, melyet máskor mindig meg kellett vele osztanom. Mert ez a különös kegyetlen-szigorúságú katona minden éjjel végigjárta a zászlóalját velem.

Az este már nem kívánta tőlem. Holla hadnagyot, a gáztisztet hurcolta volt magával a nyakigásárossal tértek vissza.

— Csülökre, fiatalember — rázta meg a vállam — itt a szabadság.

Percek alatt készen voltam.

A segédtszti átadnivalókat még az este átvette Holla Franci, akit különben csak Hullának titulált a sok vásottkedvű tiszt, úgy hogy indulhattam.

Orlay még a lelkemre kötötte, hogy ügyeljek a fejemre, hátra ne csavarja valami hinterlandi tündér, meg a balkaromra, amit kötésben hordtam vagy hat hete, azzal elbocsátott.

Franci, aki jobban félt a kapitánytól, mint a tűztől, még elkísért egy darabig.

— De jó neked, fűzfa! — sóhajtott. — Mehetsz haza. Nők, mulatás dosztig. Engem meg tán agyonlő addig az öreg. Vagy hadbíróshoz instradál.

Elnevettem magam.

— Ne beszélj bolondokat! Nem mondom: nem illemtanár, de ha nem csinálsz disznóságot, megúszod baj nélkül. Ismerheted, a főszentség: a baka. Ha annak a gondját ellátjátok, akkor kibíráható az öreg.

— Hm. Azért jobban szeretném, ha már idehaza volnál. Brr! Hallod?

A zászlóaljparancsnokságról érdes kiáltás zengett a fülünkig:

— Segédtsízt! Hol a pokolba jár?

Szegény Hulla sápadtan igyekezett vissza.

Én meg a legényemmel be a lichtenbergi erdőbe, az ezredparancsnokság felé kanyargó ösvényen.

Ott nagy dárídó lehetett az este, mert mindenki aludt. Csak a telefonisták meg néhány küldönc pislogott ébren.

Nem is soká késtem. A szabadságosleveletem kiadta az irodás Bokor őrmester s avval továbblódultunk az emeletesre-megrakodott Ferivel.

A nagy-tisztáson, a ponyvák, galyak alatt hallgató Jaslovec-ütegnél várt öreg-Botka a lovammal meg egy kocsival.

Nem ismertem meg Milos-urat. Ő ismert rám s köszöntött is örvendező röhögéssel.

Utoljára még a nyáron ültem rajta. Mikor idáig hajtottuk a muszkát. Akkor szép síma fényes szőre volt. Most olyan hozontos volt, mint valami bosnyák medve.

Megveregettem a nyakát.

Karomhoz dörgölte nagy-buta fejét s beleszagolt a bekecsem zsebébe.

Megsajnáltam a komát.

— Adjál csak egy karéj kenyeret, Feri! — szól-  
tam rá a kocsira kászolódo legényre.

Nagykőrös gyöngye persze morgott, mint mindig ha Milos került szóba. Ma sem tudom miért haragudott a kis bosnyák lovacskára. Tán úgy érezte, hogy ez a hűséges pára közénkfurakodott.

De azért metszett egy papírvékony szelet kenyeret.

Milos-úr félperc alatt befalta.

Nyeregbeszálltam s elindultunk. Elöl én, utánam

a nyikorgó kocsi, rajta a hajtóhonvéd, azután Feri meg öreg-Botka, a lóápolóm.

A szétlőtt Lichtenbergbe fölkapaszkodva, még egyszer szétnéztem a kitisztult tájon.

A Csiota, a Bugi meg a Csipornita — most hallgatott.

S olyan furcsa volt, hogy így látom őket. Némán, ágyúdörgés nélkül. Lent a laposban kormosfeketén terpedt a véresemlékű glitti major, amelynek lángjai közé szuronnal rohant augusztus nyolcadikán néhány századunk. Hol volt már az az idő, Uramisten?

Kerestem arra alább, a major táján Faragó Miklós sírjának körvonalaait. Persze ilyen kis pontot nem adott ki a távoli őszi táj.

Sóhajtottam.

— Szabadság, szabadság — vigasztaltam magam s mégis valami halk szomorúság búsított. Se nevét, se okát nem tudtam volna megmondani.

De akkor már olyan nagyon elszakadtunk volt az otthontól, a hazai hírek annyira megváltozottak mutatták hazánkat, hogy rettentő idegenség szakadt közénk.

Úgy éreztük, hogy a mi otthonunk immár a front s egyre kevesebb gondolatunk közös a «Hinterlanddal».

Mardzinán benéztem a hadosztály-doktorhoz. Hadd lássák a balkaromat. Még szeptemberben belezuhanam egy mély útba, a gazdámvaló éjjeli csavargás során. Akkor megvizsgálták, azt mondták csontrepedés és haza akartak küldeni.

Akkoriban éreztem először, hogy nem húz haza semmi. És kintmaradtam a fronton.

Most mégis megnéztem.

Ropogtatták, tapogatták, sziszegtem egy sort.

— No, ha eddig kibírtad, most már nem sán-tulsz bele — mondták nevetve. — De azért Pesten röntgeneztess meg.

... Délben Oberwikowon lovagoltam át, sötétedéskor Csudinon s este vonatra szálltunk Karapetsiun. Odáig bejárt esténkint a csernovici vonat.

Botka meg a kocsis elköszöntek, mi ott csetlet-tünk, botlottunk egy katonákkal zsúfolt koromsötét tisztikocsiban.

Mert jóllehet félig már fegyverszünet volt, mégis világítás nélkül járt még a vonat a front közelében.

Pipafüst, morgás, jókedv.

Tízféle nyelv. Az egész monarchia.

Éjfél után átszálltunk Csernovichban a szabadságos vonatba.

Csak reggel indult, de már be lehetett szállni.

A szabadságos-áradat nagyrésze még beözönlött a városba mulatni, de én olyan fáradt és szomorú voltam, hogy behúzódtam az egyik kocsifülkébe s ledőltem.

Feri rántukmált egy pokrócot, fejem fölé akasztotta a táskulacsot s elvonult a legénységi kocsiba.

---

Világos reggel volt, amikor fölébredtem.

Esőben ázó tájakon futott át a vonat Chodorow felé, Lembergnek.

Orlaynak igaza volt. Ha Stanislaw—Kőrösmezőnek megyek, hamarabb hazaérek vagy félnappal, de úgy lehet állhattam volna hazáig a kocsifolyosón. Ezen a vonalon meg alig volt utas. Lembergben átszálllok a bécsi gyorsra, Bécsből meg néhány óra alatt otthon van az ember.

Ahogy föltápázkodtam, a kulacsért nyúltam.

Forró volt.

Hm. Ferencem már módját ejtette valahol, hogy forró teát kotyvasszon s itt járhatott nem is régen. De akkor nyilván harapnivalót is hagyott itt.

A csomagtartóban csakugyan ott volt a csajkám. Benne szalonna, kenyér.

Falatoztam, reggeliztem. Szemben velem valami tüzértiszt horkolt. A fejét, rangját nem láttam, mert egészen a fülérehúzta volt a köpenyét, de a gombjai tüzérgombok voltak.

No, miattam húzhatja akár Lembergig.

A karfelkötő kendőre esett a tekintetem. Ohó, ezt eltüntetem. Csak nem riasztom meg az anyámat a kötésben hordott balkarommal!

Különben is számár kényeskedés az egész. Minél előbb elszokik tőle a karom, annál előbb szűnik meg az érzékenysége.

S belegyűrtem a kendőt a hátizsákom egyik zsebébe.

A szomszéd szakaszból beszélgetés hallatszott át. Németül beszélt két szabadságos tiszt.

Beszélt? Uramisten, ha Goethe hallotta volna, hogyan gyötrik a germán nyelvet!

— Altesz biszt du auf front? — kérdezte az egyik. Amivel nyilván azt akarta tudni, hogy régóta van-e a másik a fronton.

— Cveimal ject — válaszolta a másik, alighanem azt akarván közölni, hogy most van kint másodszor. — Einmal vunde haben.

— In vifilte regiment? — kérdezte megint az első nyelvhóhér.

— Cveite dalmatinise sützenregiment — volt a válasz.

Ki lehet ez a két vaddisznó? — álmélkodtam magamban.

Az egyik hang nagyon ismerősnek tűnt.

Kiléptem a folyosóra, belestem volna, hanem a két nyelv-böllér fülkéjének függőnye össze volt húzva. Visszaültem a helyemre s továbbfalatoztam.

Azok is tovább társalogtak.

— Lange dein urlaub haltet?

— Január fünftesz.

Elröhgtem magam. Meg kell veszni ezeken a

kannibálokon. De honnét ismerem én ezt az első hangot?

Hallga csak!

— Hir Karten — szólalt meg a dalmát. — Karteszt du?

— Ja. Unteresz.

— Karten vir!

És miközben majd megfakadtam a röhögéstől az a két rénszarvas elkezdett kártyázni.

— Tulétroa.

— Ultimo...

Alsóztak.

És rettentőeket mondtak németül.

S egyre iszonyúbb gyanú támadt bennem.

A dalmáttal játszó alak csak kis-Koczkás lehet.

De hát ez képtelenség! Igaz, járt már neki a szabadság, de arról mégis tudnom kellett volna, hogy velem egyszerre indul. Meg mikor jött utánam? Az állásunktól Karapcsiuig fél napi út. Igaz, hogy ha utánam indult el, elmékerülhetett, mialatt engem a mardzinai doktorok vizsgáltak.

Dehát mégis káprázat! Nem lehet a kis sárkányölő.

A vonat lassított, Stanislaura értünk.

— Allesz adu! — hangzott most föl a tulsó fülkéből elcsukló hangon. Mutált a hang, tehát: Koczkás.

— Rekontra!

— Szubkontra!

Málhásló legyek, ha ez nem a lötyögőcsizmás kölyök.

At akartam menni, hogy jól megropogtassam a bordáit örömben, hanem ahogy fölálltam, félrelökte valaki az ajtót s őszfejú alezredes lépett be.

Gépiesen mutatkoztam be. S nyomban utánam a közben fölébredt tűzér is. Az főhadnagy volt.

Helyet igazítottunk az alezredesnek.

Jókedvű, beszédes öregúr volt a salzburgi ezredtől. Lembergig nem lehetett mellőle szabadulni. Elmondatta velünk az egész életünket. Ő is a magáét. Még a két kislánya képét is megmutatta.

Ugy örvendezett a szabadságnak, mint a gyerek.

— Also, recht schönén Urlaub! — búcsúzott tőlünk, mikor a korán sötétedő délutánon befutottunk a lemergi pályaudvar üvegtetős ívei alá.

A másik vágányon már ott állott a bécsi gyors.

Katonatenger nyüzsgött körülötte. Szabadságra utazó katonák a monarchia minden ezredéből. Tízféle nyelven kiabáltak. Hogy is kísérhettem volna szemmel ebben az áradatban kis-Koczást? Örültem, hogy Ferit megtaláltam s föltohadtam a tisztlegények kocsijába.

Ferenc úr ott persze nyomban beleütközött egy földijébe. Nemhiába mondogatta volt mindig, hogy Nagyőrös mindenütt ott van.

— Kinek a legénye kend? — szoltam föl a nagybajuszú népfelkelőhöz.

— A hadnagy úr Tornay György, jelentem alássan.

— Kié? — hitetlenkedtem.

— Tornay hadnagy uré.

— Ne bolondozzon, hol van a hadnagy úr?

— A második bagonyba.

Hű, hogy rohantam én előre! Majd feldöntöttem a furakodó szabadságosokat, amíg a második kocsihoz lihegtem.

Ott azután végigpréseltem magam a kocsifolyosón s végre ráakadtam a horgasorrú apukára. Harmadmagával volt még csak a fülkében.

Éppen a bekecsét vetette le az ablaknak fordulva, amikor észrevétlenül mögéje kerülve, leültem az egyik szabad helyre. Előre mulattam azon, milyen képet vág majd, ha meglát?

Hanem annak már pusztán az induló vonat volt

az oka, hogy a mozdonyrándítástól megtántorodott az örök csufolódó és belezökkent az ölembe.

— Pardon — mondotta finoman, de én olyat csiptem az ülepébe, hogy nyomban fölszisszent. — Hű, ki ez az örült?

Persze akkor már kirobbant belőlem a nevetés s velünk kacagott az a késmárki hadnagy meg kassai kadét is, aki velünk utazott.

Félperc alatt ordító jókedv támadt a szakaszban.

Amazok már ismerték egymást, mert együtt jöttek volt a Zbrucsmonti állásokból. S amikor a kadét elémállott s bemutatkozott, apuka ráförmedt:

— Visszakozz, csecsemő! Ez sokkal nagyobb ügy, semhogy a katonai szabályzat előírásai szerint intézhetnéd el. Tehát az egész: vigyázz! Tölteni, tölts!

Azzal lekapta a csomagtartóról lógó kulacsát s nevető szemekkel nyujtotta felénk.

Drága, bolondos, apó! Nem változott az egy hajszálnyit sem, amióta vagy másfél esztendőnek előtte, elszakadtunk egymástól.

Grodekig géppuska-tempóban adtuk föl egymásnak a kérdéseket s laposra vertük egymás térdét.

Megtudtam, hogy görbehátú barátom most nagy úr. Frontszolgálatra alkalmatlan, tehát egy lovashadosztály törzséhez osztották be előadónak. Anyagügyi előadó.

— Ügy ám, fűzfa — fejezte be tájékoztatóját — apádat elirigyelték a huszárok s most gyönyörben úsznak, hogy én tartom számon a lövészerüket, kézi-gránátjaikat. El sem képzeled, milyen felemelő érzés hetvenkét-rubrikás ürlapokat vezetni s általában csak anyagot adminisztrálni a pokróctól a nadrágszíjig.

— Végre rájött a magas hadvezetőség, hogy mire használhat, vén lóköttől — örvendeztem.

— Ettől eltekintve — dicsekedett tovább Gyurka — sejtéd, hogy szó sincs csajka-rendszerről! Tányérból eszünk fűzfám, villával, kanállal. A hadosztályparancs-

nok erőszakkal harcolta ki, hogy állandóan szemben üljek vele az asztalnál. Ha így megy tovább, rövidesen alig háríthatom el majd a Lipót-rendet, meg a Vaskoronát. De az se lehetetlen, hogy exellenciás úr lesz belőlem s akkor vágthatod ám előttem a díszmenetet, kis pennarágóm! Remélem különben, hogy közben te is viszed valamire. Egyébként hol terülsz el s hogy megy a sorod?

El kellett mondanom, hogy nyárig a magyar határon a Cibó-völgyben, meg a Capulon állottunk, nyár derekán a bukovinai offenzíva során, néhány véres ütközet meg fullasztó hegyvidéki előnyomulás árán bejutottunk a csángófalvak tájékára s végül, hogy most zászlóaljsegédtiszt vagyok.

Azután emlegettük a régi időket, régi fiúkat.

Látrányi, Takács, Tatár nevénél sóhajtottunk,

— Hát a kis szőkével mi van? — merengett el apó.

— Kis-Koczkással? Igaz, hallod-e: az a gyanúm, hogy ezen a vonaton utazik szabadságra ő is!

S elmondottam a csernovici vonaton szerzett tapasztalataimat.

Tornay nyomban fölkerekedett volna, hogy megkeressük a kis pelenka-katonát. Hanem a folyosót hátizsákok és alvó emberek torlaszolták el.

Abbahagytuk a reménytelen kísérltet s visszaültünk. És sziporkázni kezdett a képzeletünk. Fegyverszünet... az északi óriás már kidőlt. A többi úgy zuhan utána, mint a teke-bábok! Győztünk!

Pilledt a jókedv, ritkult a szó.

Grodek után fehér éjszakába futott bele a vonat.

Síposs, a késmárki hadnagy nagyot nyújtózkodott.

— Két napig alszom — mondotta — azután fölcsatolom lábaimra a deszkákat és hajrá!

— Szóval sí-kórban szenvedsz — állapította meg apó. — Hallod fűzfa: síról van szó. Nem nyerítesz örömdben?

Akkoriban még alig ismerték ezt a sportot Magyarországon. S Tornay tudta, hogy én az első rabjai közé tartozom.

Sipossnak rámvillant a szeme:

— Te is?

— Én is. Ha ugyan lesz hó odalent is.

— Ha nem volna havatok, gyere föl hozzánk!  
— szíveskedett a hadnagy.

Megvallom, egy pillanatig sem éreztem komoly lehetőségnek, hogy szabadságom alatt fölkerüljek a Tátrába. De azért köszöntem a fiú kedvességét: hogy hát majd meglátjuk.

Több szó nem esett erről s elaludtunk egy-egy ülésarokba húzódva.

Przemyslnél ébredtem föl. Siposs Zoltán és a kassai fiú éppen lefelé kászolódtak, hogy még kétszeres átszállással Mezőlaborcon át jussanak haza.

Siposs mégégyyszer visszaintett:

— Várlak ám, pajtás

És eltűnt a kocsiblak alatt a sötétben.

...Reggelre kelve, a morva síkságon szaladt a vonat.

Ásítózva hevertünk Gyurkával a kocsipamlagokon. Apuka azt számolgatta, hány napig maradhat.

— Hogyan, hát te nem szabadságra jössz? — kérdeztem tőle.

— Nem hát, csak néhány napra. Bevásárlás végett.

Sötét gyanú ébredt bennem. Föltámaszkodtam a könyökömre.

— Bevásárlás végett? De hiszen akkor te... Hohó, te akkor nyilván csak menázsi-huszar vagy! Szakácsparancsnok! Huhuhu... Tepsi-brigadéros! Krumpli-ezredes!

Szétmarcangoltam az öreget, mert ez egyszer tehetetlen volt. Csakugyan ő vezette a hadosztály-törzs tisztíétékezőjét is.

Bolondoztunk, veszekedtünk.

Egyszer csak oldalba lökött apuka:

— Hallgasd csak!

Valamelyik fülkéből beszéd szűrődött át.

— Vasz iszt adu?

— Kürbisz!

— Dann ich spiele gance adu, und familie und ultimo.

— Dir szind gute blatter. Aber ich kontra die ultimo.

Tornay eleinte dermedten figyelte ezt a beszédet, majd pokoli mulatásba kezdett.

— Kik ezek az örült szkipetárok?

— Az egyik alighanem a kis-Koczkás. Gyere, menjünk át hozzájuk.

Apuka visszatartott.

— Elment az eszed? Akkor abbahagyják. És soha többé nem lesz alkalmad az életben, hogy esz-kimó-nyelvet hallgathass.

És puposra röhögtük magunkat Bécsig.

Mire leszállottunk a vonatról, már csak kis-Koczkásra akadtunk rá a legendás kártyázók közül.

Az első nagy örvendezés után, a legényeket rozoga egyfogatúba ültettük s elküldtük őket a keleti pályaudvarra, mi meg hárman elrohantunk a gőzfürdőbe.

Téremtő Isten, micsoda bolondozást vittünk ott végbe! Apuka kajánul belelökte a kis szökét a leghidegebb vízbe, mire mi egyesült erővel egy kőpadra terítettük a vén tekergőt s úgy megdöngönyöztük, hogy hol nyertett, hol meg jajgatott.

— Eresszetek, eresszetek örültek — rugdalózott a kisöreg — mert kirugom a fogatokat! Szsz! A sípcsontom, ti sintérek! Höhöhö... röhöhö... a talpam! Hé! Csiklandós vagyok, te tulok! Juhuhuh!

Végre megugrott valahogy közülünk s bemenekült a hetvenfokos gőzkamrába. Oda már nem merészkedtünk utána, mert meggebedtünk volna benne. De

apuka, aki csak csont és bőr volt, úgy bírta, akár a múmia.

Kifelé menet egy, a mérleggel vesződő szalmapapucsos, lepedőbe burkolt alak köszönt rá kis-Kocz-kásra.

— Szervusz Kamerad! Gutesz urlaub!

— Danke! Für du auch!

A lépcső tetején megkérdeztem a kis szókét, ki volt az.

— Valami dalmát zászlós, hogy repedne szét! Csernovictól kezdve utitársam volt. Írtó rosszul tud németül s mégis folyton beszélt. Azt hittem, Lembergben megszabadulok tőle. Hát nem ugyanabba a kocsi-fülkébe hozta megint az ördög?

Lopva összevigyorogtunk Tornayval.

Kis-Kocz-kás meg panaszkodva folytatta:

— Gyúrtuk a német nyelvet Przemyslig. Gondoltam, ott is átszállhat. Eszébe se volt. Nem mondom, én se lehetnék német nyelvtanár, de az tiszta skandalum, hogy ez a dalmát, aki németnyelvű ezredben szolgál, ilyen tudománnyal beszélgetésbe kezdjen. Igazán pofátlanság. Még jószerencse, hogy tud alsózni, meg hogy van nálam kártya.

— Hát te kártyázol? — förmedt rá apó, hogy a kacagását leplezze.

— Igen, miért? — pillogott a kis szőke zavartan.

— Hallatlan — csóválta a fejét Tornay — hogy ilyen ledér szokásokra kapsz. No, megvan a véleményem kitűnő anyaezredünkről, hogy megengedik ezt az elfajulást.

Már az öltözőfülkénkben voltunk, amikor átszólt hozzánk megint Kocz-kás:

— Szóval ez a dalmát lövész, aki különben is írtó hengeg és még a vonatban is mindig a fején tartotta a kunkori-tollas sapkáját, csak hogy mutassa, hogy ő dalmát lövész, igazán szerettem volna jól ülepen rugni ezért a hengegésért, mert azért a hon-

véd mégis százszor különb, mint a dalmát lövész és csak jött, jött, ahelyett, hogy átszállt volna Rzezówon, Tarnowon vagy Oderbergben, szóval egy kiállhatatlan alak, aki pocsékul töri a német szót, de alsózni tud, azt meg köll hagyni...

Tornay kilépett féligöltözötten a fülkéjéből s kezében a csizmahúzóval, odalépett Koczás fülkéje elé.

— Gyere csak ki, kisöcsém — szólalt meg szeliden.

— Miért? — kérdezte ártatlanul a kis szőke.

— Azért, hogy szétverjem a fejedet evvel a csizmahúzóval, gazember, amiért még most sem fejezted be a mondatot. Hát nem tudod te, mi az a pont? Mondod tüstént, hogy mi volt aztán a dalmát barátoddal, vagy rapittyára verlek?

Koczás visszahúzta a fejét.

— Igazán mindig izéltek velem — panaszkodta — s nem hagyjátok kibeszélni az embert! 'sten bizony, úgy örültem, hogy találkoztunk és most megint izéltek. Úgy kezeltek, mint egy taknyos hadapródjelöltet, pedig már zászlós is vagyok, meg kiseszüstöm is van...

— De mutál a hangod, kölök — robbant rá apuka — tehát menthetetlenül csecsemő vagy, a természet tévedése! Egyébként, mi volt a barátoddal? Nyögd ki már, de csak tömondatokban.

Duzzogva szólalt meg a gyerek:

— 'sten bizony, nem is érdemes beszélni. Szóval hát a dalmát is Bécsig jött, közben már szikrázott a fejünk az erőlködéstől, hogy eszünkbe jusson egy-egy német szó, mikor mondani akartunk valamit, de most már megszabadulok a gazembertől, mert innét már közvetlen vonata van Dalmácia felé.

Nagy nevetve kisajnálkoztuk magunkat a sokat szenvedett kis szőke fölött s kihajtottunk az állomásra.

Dél volt, bementünk az étterembe. Hanem ahogy végignéztünk az ételsoron, meg az egész szomorú

kenyérjegyes bécsi világon, hát megelégedtünk egy pohár sörrel s odábbálltunk.

— Szörnyű — morogta apó — hiszen itt ma-holnap már fűrészpont esznek! Ezt a becstelen sört is cirokseprőből főzhették.

Mert akkor már nagyon benne volt Bécs a háborús koplalásban.

Megkerestük a legényeinket, beszállottunk a vonatba s nézegetni kezdtük a sürgést-forgást.

Alig félperc volt már csak a vonatindulásig, amikor Koczka Árpádnak eszébejutott, hogy postára kell adnia a levelezőlapjait.

Le is ugrott s visszafelé sietett a vonat mentén a postaládig. Éppen bedobta a lapokat, amikor elindult a vonat.

Derékig kihajolva lestük, mi lesz vele. Nevettünk is, bosszankodtunk is.

Csak akkor tértünk napirendre, amikor láttuk, hogy jó kis nekirugaszkodás után elérte az utolsó kocsit és fölkapaszkodott rá.

De eltelt már vagy félóra s csak nem került elő.

Nyugtalanított a dolog. Tornay is egyre türelmetlenebbül nézegetett ki a kocsifolyosóra.

— Mi érte ezt a kis kölyköt?

— Majd előkerül.

— No de félóra alatt se tud átvergődni a kocsikon?

Marchegg előtt nem állta tovább Gyurka:

— Hallod, azt a szegény gyereket valami baj érte. Talán rosszul ugrott föl a lépcsőre, vagy mi, hogy még mindig nincs itt.

S avval fölkel, hogy utánanézzon. Én is ott baktattam mögötte.

Végigdülöngéltünk már vagy hat kocsit, amikor az egyik fülkéből meghallottuk a hangját:

— Du haszt in hand haltet grüne und rote svein... ö...ööö... und ich dasz grünesz könig.

Tornay megállott és nekiroskadt az ablaknak a nevetéstől.

— Állj — hebegte — hiszen ezek megint összeakadtak. Úgy kell a kis számárnak. Hadd gyilkolják egymást.

Belestem a fülkájuk ajtaján.

Kis-Koczkásnak még a füle is vörös volt. A vele szemben ülő tollas-sapkájú zászlós makogva rendezgette a lapjait.

Közben elhagytuk Marchegget, a határállomást s a kalauz végigment a kocsin.

— Fahrkarten bitte! A menetjegyeket kérem.

A két kártyázó előkotorászta a szabadságos levelét.

És akkor egyszerre megszólalt a dalmát, kifogástalan tiszaháti nyelven:

— Mondja kalauz úr, nincs véletlenül egy menetrendje? Szeretném tudni, hogy mikorra érhetek Debrecenbe.

Sóbálvánnyá meredtünk.

Mikor azután továbbment a kalauz, egymásnak esett a két zászlós, mint két dühös kakas.

— Te apagyilkos!

— Te hóhér!

— Magyar a gazember és Csernovictól kezdve...

— Csak te hallgass, mert...

— Ó hogy az a...

— Mért nem szóltál boldogtalan, hogy te is magyar vagy?

— Én? Még te beszélsz? Hogy a pokolba gondoljam rólad, hogy magyar vagy, mikor úgy hencgettél a dalmát lövészségeddel? Hogy kerül magyar fiú a dalmátokhoz? Mi?

— Hallatlan! Szét köll repedni! Úgy beszél németül, mint a hortobágyi kuvasz és még ő...

— 'sten bizony pofátlanság! Rólam láthattad volna, hogy magyar vagyok, mert honvéd-derékszíjam van, cimeres. de te... nahát!

— Derékszój, derékszój! Ki az ördög láthatta azt ott a sötét vonatban, mikor levetetted Csernovicban?

— Hühühü... ilyen marhaságot!

— Bruhuhu... el se merem mondaní másoknak, hogy egész Ausztriát végighebegtük...

És a hajtézés után egymás nyakába borulva nevettek úgy, hogy a könnyük is csurgott.

Pozsony, Érsekújvár, Párkányána és azután már sötételő délután Vác s végül a Nyugati pályaudvar.

Ott elbúcsúztunk a debreceni dalmatától, majd meg egymástól s ahányan voltunk, annyi rozoga egyfogatún döcögtünk tovább: hazafelé.

Valami nyomottság ült a városon, ahogy végigbaktatott a kocsí a körúton. Vagy csak én éreztem úgy?

Mi, akik odakint ujjongva ordítoztunk az orosz fegyverszünet hírére, valahogy úgy képzeltük, hogy az immár bizonyossá vált végső győzelem reménye, sodró erővel viharzik szét odahaza.

És itt? Fázós, kedvetlen emberek sietnek az utcán és a gyéren égő lámpák fénye alig tud átvergődni a ködön.

Bécsben nem tűnt ez úgy a szemünkbe. Nem ismertük a lelkét. De itthon, itthon, másnak vártuk a várost.

Valami baj van idehaza, súgta a lelkemben egy szorongó sejtélem.

És öröm helyett sóhajtvá léptem be az öreg József-körúti bérház kapuján...

## III.

Eszem-e még szőlőt, kenyeret is lágyat?  
 Vetnek-e még nekem puha-fehér ágyat?  
 Tűznek-e bokrétát pörge kalapomra?  
 Borul-e még széplány csókkal a vállamra?

(Háborús katonadal.)

Az előszoba-ajtón hiába nyomogattam a csengő gombját. Nem szólt.

A konyha felé kerültem. Annak az üvegajtaja is sötét volt.

Csak nagy zörgetésre támadt világosság valahol s végül megfordult a kulcs a zárban.

— Kit tetszik keresni? — kérdezte bizalmatlanul egy idegen hang.

— Az anyámat. Hazajöttem — dörögtem türelmetlenül s félretoltam magam elől.

Feri magyarázta meg az új szolgálónak, hogy kik vagyunk.

Én csak mentem botorkálva a sötét szobákon át, be az utolsóig. Az is sötét volt.

— Anyókám! — remegett föl belőlem a szó. Csönd.

Uristen, mi ez?

— Édes anyókám! — dadogtam bele a sötétbe s nyugtalanul tapogattam a villanykapcsoló felé. És nem akadtak bele az ujjaim. Teremtőm! — suhant át agyamon a gondolat — hát már annyira elszakadtam hazulról, hogy azt is elfelejtettem, hol van a kapcsoló?

Akkor már megszólalt az anyám. Csak azt kérdezte, ki jár itt, de a hangjában ott remegett valami boldog sejtés és már nem törődtem semmivel, csak mentem előre a sötétben, a kisgyerek biztos ösztönével az öreg pamlag felé és ott rátaláltam két felém repeső, gyöngye kis kézre és rájukhullottam a csókjaimmal.

Sötétben üldögélt az anyám. Nemcsak takarékos-ságból. Szerette az esti homály csendjét. Ebből a zsongó, tikk-takkoló csendből suhantak el a legmesz-szebbre, örökké hozzánk szálló gondolatai. Ó, hiszen nagy utat kellett járniok szakadatlanul. Negyedik éve voltak el a fiai. Az öt katonafiú. És negyedik éve dörögtek az ágyúk, tavaszban, télben, nyárban, őszben.

Hosszú, hosszú ideig ültünk szótlanul, egymást átölelve. S mert bizonyos, hogy anya és fia egyet gondolnak s ugyanazt érzik a találkozás pillanatában, egyikünk sem merte megtörni a csöndességet. Vala-hogy úgy éreztük: mindez csak álom s az első szóval fölébredünk belőle. Hát hallgattunk, hallgattunk.

És akkor zörögni kezdett nagyapám százéves, öreg órája a kis márványasztalon és bongva ütötte el a nyolcat.

Az örök-éber, vén időmérő riasztott föl bennün-  
ket. Gyerekkorom megcsodált, rejtelmes szerkezete,  
amelyről valaha azt hittem, hogy valami szigorú kis  
babszem-törpe lakik benne. Megvesztegethetetlen, kő-  
szívű kis gnóm, aki könyörtelen pontossággal emeli  
föl apró kalapácsát minden félórában. Könny, gyász,  
öröm, boldogság, pihentség, fáradtság, nappal vagy  
éjjel, bölcsőringás vagy koporsózárás mindegy neki:  
ő csak a perceket lesi, neki csak az idő számít s ha  
jó a szolgálat, kegyetlen kötelességtudással zuhogtatja  
apró pörölyét.

Mondom, most is a láthatatlan, szakállas kis idő-  
csősz rezzentett föl bennünket a boldog csendből és  
mélységes-mély hallgatásból.

De azért csak akadozva, félmondatokkal indult  
a beszéd.

A nővérem után érdeklődtem, aki édesanyámmal  
élt, a kislányával.

— Az iskolába ment a jegyekért.

Nem értettem, de nem is érdekelt. Gondoltam,

valami iskolai ünnep készül, ahol talán a kislány is szerepel majd és hát elmentek a jegyekért.

— És a többiek? Mi van a többiekkel?

Rendre-sorba vette őket a drága.

A másik nővérem az urával meg a lányukkal tegnap volt itt. Különben új lakásba költöztek, a Verpeléti-utcába. A legnagyobb bátyám azt írta: hazajön a frontról karácsonyra. A középső bátyám októberben volt szabadságon. A legkisebb bátyám hadirokkant lett és Sopronban várja elbocsátását.

— De azért tud ám járni — tette hozzá gyorsan az anyám — s rövidesen a mankót is elvetheti.

És végül az öcsém. Akit a nyáron avattak zászlóssá a temesvári hadapródiskolában. Az valahol kint van a fronton.

— Hanem azért ne féltsed — nyugtatott meg anyókám — mindig azt írja, hogy nincs veszedelemben, hiszen az ilyen kisfiúkat még nem is engedik az ellenség közelébe.

Hallgattam. Mióta háború volt, szakadatlanul ámítottuk édesanyánkat mind az öten. Miért árultam volna hát el, hogy a legkisebb, a kis zászlós, akit akkor már három esztendeje nem láttam, mondom ez a «kisfiú» bizony csaknem otthagya a fogát vagy két hónap előtt, a vaschkouci öldöklésben.

Sóhajtottam hát s a magam sorsáról mondtam el rózsaszínű dolgokat. S úgy éreztem, hogy a valóságot mondom már. Voltaképpen vége is van a háborúnak. Oroszország összeomlott s békét kér. Tehát győztünk. Ami még hátra van: szinte csak formáság. És hamarosan hazasegít most már bennünket az Isten.

Valahol ajtó csapódott, lépések közeledtek, hirtelen fölcsattant a világosság s a nővérem, meg a kislánya viharzottak be.

Bizony megváltoztak, mióta nem láttam őket.

A nővérem arca keskenyebb lett, a szeme köré apró ráncocskákat rajzolt az idő. Hanem a kislány

magas, karcsú nagylánnyá nőtt. S olyan furcsa volt, ahogy magassarkú cipőiben járt-kelt, akár valami felnőtt dáma. Szép volt, dehát idegen volt. Félóráig örvendeztek, hogy itthon vagyok s azután napirendre tértek fölöttem.

Nem csodálkoztam rajta. Elvégre: az élet — élet s az otthon gondja erősebb mindennél.

A kis húgom leült a zongorához s ledübörgött rajta néhány gyorsütemű dalt. Egyiket sem ismertem. S valami halk kis szomorúság ébredezett bennem. Istenem: milyen idegen világ ez! Mennyi minden megváltozott idehaza. Hány ponton nem tudom már összekapcsolni az itthonlévők életét az enyémmel.

És ez a különbség nőttön-nőtt, mint a víz kariája, a bedobott kő nyomán.

Az idegen szolgáló bejött, hogy szemet vessen a kályhába. S mire kinyitotta a kályhaajtót, már utólérte a néném hangja:

— Csak két kis darabot, Erzsi! Péntekig ki kell húzni, akkor lesz megint szénosztás!

— Tán csak nem dekára mérik a szemet? — kérdeztem tréfásan.

A húgom hátraperdült a forgó zongoraszéken.

— Hát hogy? — csodálkozott. — Talán ti a harctéren annyit kaptok, amennyi csak tetszik?

— Mi? Hát mi nem tüzelünk szénnel.

— Akkor meg ki fogyasztja? — hitetlenkedett a gyerek — hiszen itthon mindenre, ami nincs, azt mondják: a frontnak kell. A front miatt fázunk, a katonák miatt nincs vaj, a háború miatt vannak a hústalan napok. Igazán olyan unalmas már ez a háború!

És megint végigdübörgött a zongorán valami üres és lapos kis dalt. Nem volt ezeknek az akkor divatos szerzeményeknek se íze, se színe. De valamit énekelni kellett, hát énekeltek.

Visszamenekültem ebből az idegen világból az

édesanyámhoz. A régebbi évekről beszéltünk. Gyerekkoromról. Arról a hasonlíthatatlan aranykorról, amikor még élt az édesapám. És újra ott jártunk, éltünk Somogyvárott, kivirágzott a kertünk és megérett a gyümölcs és vidáman szüreteltünk a kupahegyi szőlőben és állottunk áldott karácsonyfák fényében. És ezeket a régi képeket mind, mind telemuzsikálta egy nagyon népes család boldog kacagása.

Ó, ilyenkor fölélt, újjá lett az édesanyám. Hiszen neki is ez volt a mindennapi menekülése. A régi, napsugaras élet. S benne a legbölcsebb, leglovagiasabb és legmelegebb-lelkű férfi. Az egyetlen férfi, akit evvel a névvel említett ez a törekeny kis teremtés. Hőse, istápolója, rabja és királya az édesanyámnak: apánk.

Vacsorához hívott a néném.

Nekem sohasem volt nagy-sor az étel. A csajka vagy tányér is mindegy volt. De itt, most összeszoruult a szívem, ezen a vacsorán. Istenem, hát így élnek idehaza? Tej helyett vízbenoldott «tejpor», cukor helyett szaharin és vaj helyett kenyérrekennt margarin.

— Van már kenyérjegyed? — kérdezte komolykodó arccal a kishúgom. — Mert különben el kell menned a práter-utcai elemi iskolába, ott kaphatsz a szabadságos-leveledre.

S a nővérem olyan fukar-takarékosan szelte a kenyeret, mintha színaranyból lett volna.

Belémszúrt ez a kérdés. Hát már kenyér sem vár otthon? Már nem is számítok itthon? Annyira idegen vagyok ezek között a falak között, ezek között a velem egy-test, egy-vér emberek között, hogy idegekhez kell mennem a kenyér «kiutalása» végett?

Persze, lehurrogtam magamat. Micsoda őrült érzékenykedés ez? Hát persze, hogy takarékosan kell élni! Nem éppen mi mondogatjuk-e odakint a fronton, hogy: kitartás? Nos, hát ez is hozzátartozik. Különben is, megnyertük a háborút. Szerbia, Montenegró,

Oroszország már összeomlott. Hetek, vagy legfeljebb hónapok kérdése az egész és vége a nélkülözésnek.

Csak hát: ez a fal ne lenne közöttünk. Ez az idegenség.

Az, hogy ahány nevet említenek beszélgetés közben, az mind ismeretlen. Mindegyikről meg kell kérdeznem, kicsoda? És ők csodálkoznak, hogy nem ismerem.

Ma már tudom, hogy mindehhez nem kell háborúnak lenni. Egy-két év alatt átalakul, mássá lesz az ember egész környezete. Új arcok, események, új világ támadnak az ember körül. Szálak szövődnek, láthatatlan kapcsok kovácsolódnak, amelyek azelőtt nem voltak. S ha az ember hosszú távollét után tér haza, úgy toporog ebben a megváltozott életben, mint valami szövevényes hálóban.

Olyan érzésem volt, mint mikor gyerekkoromban betegség vagy — no, megvallo — iskolakerülés után mentem megint az iskolába. Ismeretek, szavak, történetek bukkantak föl előttem, amelyeket mindenki tudott, csak én nem. És a többiek mind csodálkoztak azon, hogy én nem ismerem őket és én butának, elmaradottnak, másodrangúnak, kivetettnek éreztem magam közöttük s restelltem megkérdezni tőlük ezt vagy azt.

Igy voltam most is.

Kiridegedtem a családból.

S ebben éppen olyan ártatlanok voltak ők, akár jómagam.

Pedig mennyi minden más is megváltozott!

Az ágyam nyikorgott. Persze a rézsodronyt be kellett adni a hatóságoknak. Kell a réz a fegyvergyártáshoz. Rugalmas faléceket róttak össze a derékalj alá.

A kályhából kiszivárgott a kénzagú rossz szén füstje. Az éjjeliszekrény hamutartóján apró csorba volt. Azelőtt nem volt csorbája...

Ej, hagyjuk!

Lecsavartam a villanyt.

Aludjunk.

Éjfél tájban felzörgettek.

A bátyám jött meg, a legnagyobb bátyám.

Magamra kaptam valamit, átmentünk az anyámmal s majd hajnalig beszélgettünk az ágya szélén ülve.

A vége persze ennek is az volt, hogy: győzünk! Most már nincs földi hatalom, amely kicsavarhatja kezünkből a győzelmet.

— Ideje is — mondotta később a bátyám, amikor kijöttünk anyámtól s magunk maradtunk — mert ha soká tartott volna, végképpen szembekerülhetett volna az otthon és a front. Már most is más a lélek odakint és más idehaza.

— Te is észrevetted? — kérdeztem elborulva.

— Ki ne venné észre? — dörögte a bátyám. — Valami bajnak kell lennie idehaza. Alig van szabadságos, aki kitölné az egész szabadságát. Azt mondják: nem bírják ki idehaza s inkább előbb bevonulnak szabadságukról.

— Szóval nálatok is?

— Persze. Igaz, hogy csak a tiszték. Úgy látszik, csupán a városlakók érzik ezt. A falu, az még egészséges.

— Ha ugyan egészséges.

És elmondtam neki, miért lett Uj János, Vadász János rohamistából.

— Egyéni tragédia, magánügy — dünnyögte a bátyám.

— Félek, hogy nem így van. A háború mindenkinek az ügye. S ahogy Vadász János asszonya nem érezte magát már egynek az urával s megvadult, hát százezer meg millió asszony is elvesztheti az esztét.

— Az igaz.

— A közös lélek van itt széthasadóban. Odakint megcsináltuk a magunk társadalmát. A férfi-államot.

Harcolunk, megdöglünk, de a haldoklók utolsó gondolata is az, hogy: győzünk!

— És idehaza?

— Idehaza, valami feminin vagy ami még rosszabb: olyan se-ember, se-asszony-lélek van kialakulóban. Se hite, se akarata ennek a léleknek, csak él, lógva és felszínesen, ahogy tud. Győzelem vagy vere-ség: ennek már mindegy.

— Ejnye, de nagy filozófus lettél, öcskös! — csodálkozott a bátyám. — Egyébként akárhogy is van, ideje volt már, hogy a muszka kidőljön. S most már majd gyorsabban megy a dolog.

Ráborította kitüntetésektől csörgő zubbonyát a széktámlára akasztott zubbonyomra, lecsavarta a villanyt s félperc múlva aludt!

A kályhaajtó résén kivilágított a hitvány kis parázs fénye s ott rőtöltött a két katonazubbonyon. A kapitány-zubbony pontosan takarta az alatta függő hadnagy-zubbonyt. A kapitány-zubbony szívetája ráborult a hadnagy-zubbony szíve helyére. Kitüntetés, kitüntetés fölött. Pedig még sohasem kerülhettek egymás közelébe.

A zubbonyok testvérek voltak, bármely ezredszabó szabta is őket.

A front fiai megértették egymást.

...Másnap elmentem régi helyemre: a szerkesztőségbe.

A lap új kiadó kezére került.

Az íróasztaloknál, írógépeknél, telefonoknál: új emberek.

A régiiek közül alig egy-kettő. Azok is szinte kinéztek a szerkesztőségből. Mit is keresett volna a kard meg a katonazubbony abban a műhelyben, ahon-nét félév múlva már a kitartás és hadsereg szétbon-tására indultak el, óvatos lapulással a betűk?

Egykori íróasztalom mellett a törvényszéki ro-vat riportere ült. Talán éppen a papírbakancs- és csa-

lánszövet-szállítók bűnpöréről írt «megértő» és «humánus» tudósítást.

Kifordultam fásultan.

Itt sincs hát helyem többé.

Úgy látszik: meghaltam.

A Rákóczi-úton feltolakodtam a villamosra. Mert úgy kellett feltolakodni, hiszen a kocsilépcsőn fűrtökben lógtak az emberek.

A jegyeket nő-kalauz osztogatta. És az utasok úgy szemtelenkedtek vagy gorombáskodtak vele, hogy az emberben csendes undorodás gerjedezett.

Kimentem a kelenföldi laktanyába.

A kapuban szuronyos járőrt értem utól.

Mici-sapkás pesti jasszot kísért be. Katonaszökevény volt.

Fölmentem a zászlóaljirodába, lejelentkeztem s fölírták a lakásom címét.

Azután szétnéztem kissé.

No, attól sem lett könnyebb a szívem.

A laktanyában több volt az iroda, mint az újonc. Lehetetlen című és elnevezésű irodákban százával ültek a helyiszolgálatos és nélkülözhetetlen tisztek és adminisztráltak.

Csupa olyan ember, aki már 1914-ben is itt ült. Micsoda papíráradat hullámozott és micsoda rubrikakitöltés folyt itt, Uramisten!

És olyan gyanakodva néztek az emberre, hogy szinte kiolvastam a szemükből a kérdést:

— Tán csak nem akarsz te is itthon ragadni? Azt hiszed, olyan könnyű valami új beosztást kitalálni? Hohó! Csak tessék visszamenni a frontra! Nézze meg az ember!

Csak az a néhány öreg-baka örvendezett, mikor meglátott, aki a lábadozó-osztagnál, meg a pót századoknál várta a legközelebbi menetszázad elindulását.

— Nem nekünk való e' — mondogatták — mer-hogy itt kevés a böcsülete az öregharcosnak.

S kérleltek, hogy ha kikerülnek az ezredhez, a mi zászlóaljunkba osztassuk be őket.

Alig tudtam közülük elszabadulni. S ha nem szól az ételosztást jelző kürtszó, még vagy kétórahosszat szorongatták volna a kezemet.

Aldott, tisztaszívű göröngyei a magyar barázdának! Ti, igen, ti húségesek maradtatok ahhoz a lélekhez, amely akkoriban ott élt az orosz föld árkaiban, Erdély hegyein, az oláh síkságon, a Piave töltései mögött, meg az Alpokon végighúzóódó állásokban.

Hanem a többi?

Ej, gyerünk haza!

A villamosmegállónál kis-Koczkásba botlottam.

De micsoda úriforma lett a sárkányöléből!

Hosszú kard, fekete tisztinadrág, magas sapka, lakkcipő, vadonatúj szürke köpeny, fehér kesztyű!

— De nagyon átvedlettél, kisöreg! — ütöttem a vállára.

Finoman tisztelgett s nyomban hozzátette:

— Legalább ennyi öröme legyen az embernek, mikor minden olyan vacak idehaza!

— Nőno! Nagyon lehangoló tapasztalataid lehetnek. Nyilván a nők...

Mérgesen legyintett.

— Azok is. Igazán olyan disznóság. Mindig röhögnek az emberen, hogy játékkatona, meg baba-honvéd, meg hasonló hülyeségek. Hát nem elég, hogy tizenkét hónap frontszolgálatom, meg kitüntetésem is van? És hát engem sohasem ismernek el majd felnőtt férfinek? 'sten bizony, olyan rohadt állapotok!

— Gügyögj, picike, gügyögj! — vigasztaltam nevetve. Mert mulatni kellett ezen a tengernyi méltatlanságon.

A Gellért-térig azután elmesélte még a villamoson, hogy reggel már lovagias ügye is támadt egyik volt osztálytársával. Ez már két sorozáson bujt át műszívбайjal s mikor ezért a mi sárkányölőnk jól le-

hordta, az volt rá a válasz: jó, jó, te csak hűsködj a fronton, de én inkább vagyok gyáva kutya idehaza, mint döglött oroszlan odakint!

— Remélem, képenütötted? — háborodtam fel én is.

— Orrba — nyugtatott meg kis-Kockás — pedig kétszer akkora, mint én. Ha kard lett volna nálam, bele is vágtam volna. Csakhogy a Lukács-fürdőben történt és csórén voltunk mind a ketten. Most jelentettem be ezt is, itt a pótzászlóaljnál.

— Jól tetted, fiúka. De aztán mi történt?

A kis szőke vállatvont.

— Semmi. Ellógott az ipse. Most várom a két jólfésültet. Ambár bizonyosra veszem, hogy leshetem őket ítéletnapig. De jelzem, ha holnapután estig semmi folytatás, akkor följelentem a disznót a hadkiegészítő kerületnél, bevallott szimulálás címén.

— Helyesen bögsz, sárkányom, csak így tovább — búcsúztam el tőle a Ferenc József-híd előtt. — Talán így helyre lehet még pofozni ezt az elferdült hinterlandi világot.

... A déli lapok továbbfejtegették az orosz összemlálás következményeit. Voltak olyanok, amelyek várható karácsonyi ajándékként csillantották meg az általános békét.

Ebben nem hittem. De hogy két-három hónap múlva megérik a végső győzelem, arra mérget vettem volna.

Igaz: este a kávéházban, cirok-sör meg szaharinos tea mellett csak legyintett két derék felmentett egy lelkesedő öregúrnak:

— Ugyan! Győzelem? Öreg-fiúk vagyunk mi már uram! Ujság? Hát lehet annak mást is írni? Sajnos, a Dajli Kronikle mást ír. Svájcból csempészett be egy barátom néhány angol lapot. Tudják, mi van bennük? Hajolianak közelebb!

És összedugták a fejüket sutorogva.

Utóbb már csak annyit hallottam: Amerika... Wilson... három millió amerikai...

Valaki rámköszönt:

— Szervusz fűzfa!

Bereznay tűzerőfőhadnagy volt, akivel együttfeküdtem tavaly az Egyetemek Kórházában. Vidám, sugárzó-kedvű gyerek.

Utolsó szabadságos napjait töltötte. Lett volna még egy hete, de holnapután abbahagyja.

— Pocsék világ ez, meglátod! Hát elég. Gyerünk ki. Aztán majd ha hazajövünk, a szájába dugjuk kicsit a csőtisztítórudat. Azért hát ne dühöngj, hanem tedd rá és igyál!

Záróráig huzattuk a legszomorúbb s legduhajabb nótákat, a búcsúzó Bereznayval.

Mikor elváltunk a latyakos decemberi éjszakában, még visszaszólt a konflisból:

— Szóval, ne bántson, amit itthon látsz! Úgyis győzünk!

Győzünk — zakatolt a fejemben a gondolat, miatt hazafelé ballagtam — győzünk. Bizonyosan győzünk, hacsak... hacsak az antant rá nem jön arra, hogy milyen riasztó járványossággal hitványodik itt hátul — a lélek. Mert, ha ezt látja, tudja, akkor, akkor még kicsikarhatja a kezünkből a győzelemnek leg-alább — a felét.

Ha visszagondolok arra az ezerkilenszáztizenhetes decemberre, csak köd gomolyog föl bennem.

Mert napról-napra riadtabban éreztem, hogy mély-ségesen megváltozott itt minden.

Az egyik délután csakugyan elmentem kenyér-jegyet kérni, a Práter-utcaiba.

Mikor beléptem az iskolába, egyszerre kisfiúnak éreztem magam. Ide jártam a negyedik elemibe valaha. Szinte lábujjhegyen mentem volna végig a gázláng-gal világított hosszú folyosón, ha a kardom meg nem csörren s eszembe nem juttatja, hogy: rég volt. Nem

az egykori faluróljött szorongó kisfiú oson már a szigorú osztályajtók előtt, hanem a hadnagy úr. És nem bukkant föl a keresztajtónál Mártonfy tanító úr komoly arca sem, hiszen Isten tudja, hova került azóta. Rossz diák voltam egész életemben, de reá mindig szeretettel gondoltam.

És azután a tornaterem. A régi mászórudak, kötelek, létrák. Most egész sor asztal állott az egyik fal hosszában, tanítónők ültek mellettük és zsongó embercsoportok álldogáltak előttük, lakáskörzetük szerint.

Az egyikbe én is beállottam utolsónak. Hanem a lelkem csak nem akart elszakadni távoli gyermekkoromtól. Távoli? Csak tizenhárom esztendő múlt el azóta. S ha az iskolát nem is szerettem, a tornaterem mindig megmaradt bennem napsugarasnak. Hiszen itt tágult szét megint, hetenkint egy-egy órára a roppant falusi határtalanságból a pesti iskola falai közé zsugorított egykori kisfiú, aki valaha voltam. Itt lettem mindig első a rúdászásban, ugrásban, itt vágtam földhöz a Sikos-fiút birkózásban és itt... igen, itt mindig jó volt. Ez volt az egyetlen hely, ahol elszongult bennem a gyötrelmes epekedés Somogyvár után, a Bréza-erdő, a Várihegy és a Csurgó kákás tavacs-kája után.

Valaki rámszólt:

— Tessék, hadnagy úr!

Feketeszemű, barnahajú, barnapirosarcú, fiatal tanítónő nézett föl rám mosolyogva az asztali lámpa mögül.

— Bocsánat, elgondolkoztam — mondtam eléje téve a szabadságosleveletem. S hozzátettem magyarázó dörmögéssel: — Iskolásfiú voltam egy pillanatra.

— Idejárt iskolába? — kérdezte s közelebb hajolt a szabadságoslevelemhez.

Annyi melegség volt a szavában, hogy egyszerre visszhangot vert bennem.

— Ide — mondtam gyorsan.

— És szerette ezt az iskolát? — pillantott föl egy szemhuntyásra, mialatt rávezette a nevemet valami ívre.

— Az iskolát nem, hanem ezt a tornatermet nagyon szerettem. Rossz diák voltam.

Elmosolyodott. Igazán szép volt így mosolyogva! És mosolygott, miközben felémnyújtotta a kenyérjegy-ívet. De akkor már rámvetette a szeméit is.

— Hogy lehetett valaki rossz diák? — kérdezte halk, tréfás, korholó hangon.

A tekintete és a hangja végigbizsergetett, mint valami villamosáram.

Kötődést éreztem a szavából, hát ráfeleltem meglobbanó kedvvel:

— Hiszen, ha engem nem tanítóbácsi tanított volna, hanem tanítónéni! Például....

Egy ideig az iratai között motozott, hogy leplezze a kuncogását, majd fölvetette a szemét. Tele volt az vidám fénnel:

— Például?

— Például a... tanítónéni.

— Ohó! Úgy látom a rossz diák veszedelmes katoná lett a fronton — mondotta vidáman. — Egyébként — tette hozzá írószereit rendezgetve — póruljárt volna a kisdíák. Nagyon szigorú lettem volna ám!

— Hm. De nem félttem volna ám!

Akkor már egész lélekkel benne voltunk a játékban.

Hét óra volt, az emberek dolgukvégzetten húzódtak ki a teremből s a lisztjegyeket osztó tanítónők is sorra készülődtek.

Nekem is mennem kellett volna. De azért csak állottam, mert úgy éreztem, mintha ebben a nyirkos decemberben fénysugár húzott volna át előttem, holott már szinte azt hittem, hogy az édesanyámon kívül nincs igazi fényesség idehaza.

— Kíván még valamit, hadnagy úr? — kérdezte a kis tanítónő. — Mert egyébként készen vagyunk. A jegyívet úgy láttam: eltette már.

— Igen, köszönöm — dörögtem, a kesztyűmet húzogatva — csak éppen elbámészkodtam megint. Nem tudok megszabadulni attól a káprázattól, hogy kisiú vagyok újra.

— No és? — kérdezte csodálkozó szemmel, mialatt fiókjait lezárta.

— És... és most szólania kellene a csengőnek és párba kellene állanunk és a... tanítónéninek ki kellene kísérnie az osztályt a kapuig és...

Elnevette magát s a fejére igazította a kalapját.

— És? Miért nem folytatja?

— És — folytattam egyre merészebben — úgy illenék, vagy legalább is valaha az volt a szokás, hogy egyik-másik kisdiaót még meg is simogatták búcsúzóul.

— Igen — kacagott föl hangosan — de csak a jobbakat.

— Persze — hajtottam le a fejemet — én pedig a rosszak közé számítok. Nékem hát úgyse járna ez a búcsúcirógatás. Engem inkább még búcsúzásul is rendreintettek néhány pirongató szóval.

— Bizonyosan megérdemelte — nyelveskedett jókedvűen, miközben elindultunk az ajtó felé. — Most is meglátszik, milyen haszontalan lehetett. Bizony én is megpirongattam volna.

— De jó lett volna! — dörögtem az oldala mellett a hosszú folyosón.

— Vigyázzon — villant felém a szeme, — mert most megkaphatja!

Megállottam s elővettem a legalázatosabb pófámat.

— Tudja mit? Pirongasson most engem, egészen, egészen a — házuk kapujáig.

Meghökken.

— Ejha! Nem gondolja, hogy vakmerőség, amit mondott?

— Nem a hadnagy mondotta, hanem csak a kisfiú. Megcsóválta a fejét.

— Ha én most azt felelném, minden magyarázat nélkül, hogy rendben van, elkísérhet: akkor ugyan furcsát gondolhatna rólam. Olyat, ami megalázó volna. De mert van rá magyarázatom, azt mondom: jó, elkísérhet.

Elindultunk s befordultunk a Kisfaludy-utcába.

Kis ideig némán siettünk egymás mellett. De az volt az érzésem, hogy nevet magában. Egyszer csak ki-tört belőle. Halkan, melegen föl kacagott.

— Persze, maga most zavarban van, — mondotta.

— Azon töpreng, hogy talán illenék bemutatkoznia. Nos hát, ne fáradjon vele. Ismerem magát.

— Engem?

— Igen. Mihelyt megláttam a nevét a szabadságoslevélen, nyomban emlékeztem magára.

Megállottam, hűledezve.

— Én rám?

— Igen, igen! Úgy-e most csodálkozik?

És mulatott, mulatott a meglepetésemén. És még csipkedett is.

— No, hát most beszéljen! Hol van az előbbi főlény? Az ábrándozó kisdíák bőrébe bujt ravasz hadnagy úr főlénye?

Végtelen ostoba képet vághattam, mert most már kímélet nélkül folytatta, mialatt kifordultunk az Ullői-útra s a Ferenc-körút felé lépegettünk.

— Hitelesség kedvéért még elmondom, hogy négy fiútestvére van, valamikor itt laktak a Práter-utca tizennégy alatt, utóbb a József-körútra költöztek...

— Elég — vágtam a szavába — megadom magam. Szóval: ismer.

— Ugy — duzzogott — s evvel el is intézné a dolgot. És nem gondolja, hogy...

— De igen — vágtam a szavába — gondolom, tudom, hogy ennél ostobább helyzetben még nem voltam. Milyen bárdolatlan fatuskónak tarthat, hogy bár kétségtelenül ismerősök vagyunk, nem tudom, kicsoda. Szeretném magam felpofozni. Ha tudná, hogy szégyellem magam!

— Szóval, még a nevemet se tudja.

— A vezetéknevét és keresztnévét nem tudom. De azért mégis szólítottam volna valahogy. Legalább is magamban. Gondolatban.

— No lám, a kisfiúból kibujt a szoknyavadász hadnagy úr, abból meg a tudós mágus: az álomfejtő, aki imhol kitalálja a nevemet. Nos, halljuk!

Bántott a fölényessége. Kedvetlenített.

S hogy nem szóltam a Tűzoltó-utcáig, ő folytatta:

— Hát halljuk!

— Minek? Nincs értelme. Szoknyavadásznak tart. Megállott és rámnézett megbékítő nevetéssel.

— Szoknyavadásznak? Nem. Ahhoz csakugyan túlságosan kisdíák.

S olyan meleg volt a hangja, hogy egyszeriben elmúlt az előbbi megbántottságom.

— Köszönöm az abszolúciót, bár nem tudom, megtisztelőbb-e, ha az embert kisfiúnak tartják.

— Maga kezdte — nevetett kedves csúfolódással — maga akart mindenáron kisdíák lenni. Hát most már ez se jó?

Kegyetlen fölényben volt, úgy játszott velem, mint a macska az egérrel. S mikor látta, hogy már egészen ügyefogyott vagyok, még megtoldotta csúfolódással:

— Szóval, hagyjuk abba az iskolás játékot? Térjünk vissza a hadnagy úrhoz? Úgy bizonyára biztosabb talajon érzi magát.

Nem feleltem. Gonoszul villogott az esze.

Úgy láttam, a házukhoz értünk, mert a Mester-utca előtt megállott. S alkalmasint meg is szánt.

— Haragszik? — kérdezte. — Nem érdemes ám. Hiszen látja, nem hibás, hogy nem ismert meg. Nem is ismerhet. Csak én ismerem magát.

— Nem értem.

— Nyomban megérti. Emlékszik Barta Pálra?

— Barta Pál? Ejnye, de ismerős név. Hol is? Tudom már — vágtam ki diadalmasan. — Velem járt elemibe, sőt...

— Sőt — vágott a szavamba — egy házban is laktak.

— Úgy van! Práter-utca tizennégy, második emelet. A drága öreg Pósa Lajos bácsiék szomszédjában! Volt egy kis huga is. Csitrinek hívták. Egyszer nagy-beteg is volt. Piros cédulát ragasztottak az ajtójukra.

— Igen. Skarlátja volt.

— És mert az öcsém meg én náluk játszottunk akkor amikor beteg lett, nekünk sem volt szabad vagy két hétig iskolába mennünk. Ó, hogy áldottuk azt a kis pockot, azért, hogy beteg lett! Igaz, mikor azután nagyon rosszul lett, riadozva kérdezősködtünk felőle, a gyereklélek rettegésével. S lábujjhegyen jártunk el az ajtaiuk mellett.

— Ó! Ezt nem is tudtam. Köszönet érte tizenöt év után.

— Hogy-hogy? — értelmetlenkedtem.

— Úgy, hogy az a bizonyos pocok én voltam. Elhültem.

— Maga? A Barta Pali húga? A Csitri? Azaz, hogy...

— Azaz, hogy Barta Klári székesfővárosi tanítónő — tette hozzá nevetve, kislányos pukedlivel.

Percekig nem jött szó a számra. Ő meg ezalatt szaporán elmondotta, hogy az apja azóta meghalt, a bátyja pedig hadifogoly. — Ha ugyan él még — tette hozzá mély sóhajjal, mert tíz hónapja nem kaptak róla hírt.

Elgondolkoztam. Bongott bennem minden, mint a megütött harang.

Arra riadtam föl, hogy a kezét nyújtja.

— Isten áldja! Örülök, hogy láttam s tudom, hogy él. Hiszen évek óta annyian halnak meg.

Visszafogtam a kezét.

— Úgy búcsúzik — dörmögtem — mintha soha többé nem akarna látni. Pedig, pedig nekem az első fényvillanás volt ebben a nyirkos decemberben. Senkim sincs már igazában, csak az anyám. Mindenki idegen. Fű nőtt a helyemen idehaza. Bozót. Más ül az asztalomnál, más ír a tollammal. Idegen lettem hazulról.

Kicsavargatta ujjait a tenyeremből.

— Ha... ha úgy érzi, — mondta lehajtott fejjel, lehellethalkan — hogy jólesnék néhány szót váltani azzal a régi kis pocokkal, hát... hát nem kell éppen elkerülnie a liszthivatalt. Mert délutánonkint liszthivatal a tornaterem.

Összevertem a bokáimat s meghajtottam a fejem.

A kapuból még visszaszólt:

— Igaz, az imént azt mondotta, hogy ha nem is tudta a nevem, mégis tudta volna, miképpen szólítson? Hát...

És lehajtotta kedves fejét.

— Hm. Kíváncsi?

Rámnézett.

— Igen. Hogyan szólított volna?

— Kinevet, ha megmondom.

— Igérem, hogy nem.

— Akkor hát megmondom. Kenyérke. Kenyérkének szólítottam volna magamban.

— Kenyérke? Hiszen az nem név.

— Nem is név. Fogalom. A jóság és kedvesség fogalma. Kenyérke. Mert maga adott kenyeret, amikor már kenyeret sem kaptam idehaza.

Nem szólt. Hallgatott. S megindult szemmel né-

zett a lámpafénybe. Majd hirtelen nevetni kezdett. Halkan, muzsikásan.

— Bolondos ember! — mondotta. — Ki hallott már ilyet, hogy Kenyérke? Nem név. De azért... azért nem bánom, ha így szólít. Jó éjszakát!

És befutott a kapu alá.

... Hazafelé menet úgy tűnt, mintha a máskor sanyarúkedvű körüti gázlámpák, mind, mind kivilágosodtak volna.

És egész este vígan dudorásztam.

Az anyám megsejtette a kedvem változását. Vizsgálta hunyorgatott rövidlátó, kedves szemeivel.

— Történt valami, fiam? Olyan vagy, mint aki valami jó hírt kapott. Hol jártál?

— Kenyérjegyért, édesanyám!

— S ettől vagy olyan vidám.

— Azt hiszem, ettől.

— Furcsa. Hiszen ez a mostani hádikenyer nem is jó. Hát nem értem, mi különös örölnivaló van rajta.

A tenyereim közé szorítottam gyöngre kis kezét s megdörzsöltem őket vidáman.

— De mégis csak kenyér — feleltem. — S jó, ha az embernek van kenye-re. Kenyérkéje. Nem igaz?

Meglegyintett szelíd-tréfásan.

— Úgyan menj! Eltagadsz valamit, gézengúz. De nem bánom, mert valami jó az, amit titkolysz.

És tipegni kezdett a konyha felé, vékony kis ébenfabotjával. De az ajtótól még visszaszólt:

— És egész hónapra megkaptad?

— Mit? Ó, persze, tudom: a kenyérkét érted?

— Azt hát. Egész szabadságodra megkaptad?

Akkor már a hatodik határban járt a kedvem s az ujjaim a zongora billentyűsorán kalandoztak.

— Miért nem felelsz, fiam? Azt kérde-m: egész szabadságodra szól?

— Igen, anyókám. De lehet, hogy még továbbra is. Talán örökre.

Megcsóválta drága ezüstfejét:

— Te, te szórakozott csacsil! Az voltál világeletemben. Azt se tudod sokszor, hogy mit beszélsz.

És eltűnt az előszoba ajtaja mögött.

Nekem pedig attól kezdve egyetlen szó csengett-bongott, muzsikált a lelkemben: Kenyérke, Kenyérke, Kenyérke!

És két hétig úgy zengett bennem ez a név, hogy nem láttam semmit a ködből, nyirkosságból, Budapestből, ebből az idegenné vált, közömbössé fásult s egyre jobban szétmálló világból.

Ennek a két hétnek napjai valahogy úgy tagozódtak, hogy csak este héttől-nyolcig éreztem magam élő embernek. Ez a héttől-nyolcig az iskolakapuban kezdődött, folytatódott a Kisfaludy-utcán, Ullői-úton és Ferenc-körúton, egészen addig a házig, ahol Kenyérke lakott. S csodálatosképpen ez az este-héttől-nyolcig volt a legvilágosabb szaka a napnak.

Ami ezen kívül esett, az egészen bizonytalan és valószínűtlen álmoként keringett körülöttem.

Jártam, keltem, beszéltem emberekkel, olvastam ezt s azt, de ennek mind nem volt jelentősége.

S valósággal csodálkoztam a bátyám egyre növekvő ingerültségén, amellyel hajnalonkint beszámolt napjairól, mialatt levetkőzött. Mert mulatott, szórakozott, mint a veszekedett.

Egyszer azon háborgott, hogy micsoda disznó lógás folyik idehaza. Hogy pofátlan nyíltsággal mondják el egymásnak az emberek: ki, milyen mesterfogásokkal csapta be a sorozó- vagy felülvizsgálóorvosokat, ki hogyan menttette fel magát vagy ragadt itthon valami jól beásott, gránátmentes, helyiszolgálatos beosztásban.

Hallgattam, de nem értettem. Nem értettem, miért olyan fontos ez, hiszen tulajdonképpen megnyertük már a háborút s különben is hogy érdekeltetik az embert ezek a dolgok, amikor Kenyérke...

És elaludtam derűs lélekkel.

Egy másik éjszakán azon dühöngött, hogy az egyik ezredtársa feleségét csókolózni látta a moziban egy ismerős fogorvossal.

— Hát tudod, ez aljasság! — morogta. — Hiszen jó, nem vagyok erénycsősz s az emberek nem lehetnek egytől-egyig Tankréd-lovagok és szende Izaurák, de hogy ez, így... nahát! Az asszony maga volt a szerelem és hűség szobra és most... evvel a csámpás fogorvossal! János meg, szegény, a becsületes, derék katonaszívével írogatja az epekedő leveleket a Szereth-meg Pruth-menti árkokból. Ej, gazember a világ! Örülök, hogy nem vagyok nő és nincsenek húgaim.

Hümmögtem, csóváltam a fejem, de igazában véve, nem tudtam fölfogni, miért érdekelne ez bennünket. Hiszen mindez olyan távoli dolog. Viszont Kenyérke...

És átlendültem a verőfényes világba.

És nem érdekelt a Tornay apuka búcsúmulatása, kis-Koczkás többrendbeli szerelmi hódítása és lovas-ügyeinek sorozata. Hiszen ezek olyan apró dolgok, ellenben Kenyérke...

Ha ma visszagondolok rá, már megbocsátok mindent.

Mert a Kenyérke történetéből sohasem lett semmi. Elvitte a köd, a december.

Csak két este kellett hozzá.

Csak két este. És éppen karácsony előtt.

Két nappal Szent-este előtt színházba mentünk hárman. Kenyérke, Kenyérke anyja és én. A darab nem volt valami különös, hanem Kenyérke ragyogott, kipirult, kedves arca, csillogó meleg szeme sugárzott a boldogságtól. Azt hiszem, ha valaki végignézett azon az estén a Víg-színház páholsorán, meg kellett állnia a tekintetének a mi páholyunkon. Mert a Kenyérke boldog és büszke forgolódása a felvonásközökben, többet ért az egész előadásnál. Százszor is rámmosolygott s köszönte ezt a szép estét, miközben lopva nézegette,



vajjon látják-e őt s mindenki látja-e őt, aki — Istene, nem nagyon futja ilyesmire a tanítónői fizetésből — bizony ritkán lehet színházban. Mondom: abban a színházban azon az estén csak Kenyérkéért volt minden. Bizonyára csak neki játszottak a színészek s nyilván csak reá ragyogott a szünetekben a nagy csillár. Fénylett és tündökölt ott minden.

De csak az utolsó felvonásig.

Haj, az az utolsó szünet!

Elmentem a dohányzóba, egy cigarettára. Kenyérke és az édesanyja ott maradtak a páholyban.

Gyorsan, idegesen szívtam el a cigarettámat, hiszen sajnáltam minden percet, amelyben nem láthattam izgó-mozgó, vidám kis alakját.

Siettem hát vissza. S véletlenül a szomszédos páholyba nyitottam. Az üres volt. Gondoltam, megtréfálok majd. Mihelyt a felvonás előtt elsötétül a nézőtér, átszólok elváltoztatott hangon s megkérdezem, hogy mennyi: kilencszer hét, Kenyérke tanítónéni?

Hanem ez a tréfás csacsiság sohase hangzott el.

Mert ahogy meglapultam ott a páholyban, egyszer csak belémnyilalt néhány szó.

Azt kérdezte a Kenyérke anyja:

— Úgy restellem, hogy elfogadtuk ezt a meghívást, lányom! Mit akarsz evvel a fiúval?

— Miért, mama? — hallottam Kenyérke hangját.

— Ej, torkig vagyok ezekkel a haszontalan dolgokkal! Félvényként szedsz fel egy-egy fiatalembert. S hozzá mindig olyanokat, akik úgysem tudnak elvenni. Az egyik tényleges tiszt s nincs kauciód. A másik fiatal hozzád s a szülei más házasságban spekulálnak. Ez meg? Ez meg frontszolgálatos. Két hét múlva kimegy a harctérre s elesik, te meg hoppon maradsz.

Úgy éreztem magam, mint akit jó nagy doronggal fejbevágnak.

És akkor Kenyérke szólalt meg. Fáradtan, kedvetlenül.

— Hagyjon, mama! Legalább ma. Hadd legyen egy kedves, szép estém. Hiszen úgysis eleget hallom ezeket a dolgokat.

— De ha aztán beleszeretsz, — békétlenkedett az anyja — mint tavaly abba a másikba? Hát van értelme, hogy töltöd velük az idődet? Ahelyett, hogy kiválasztanál valami nyugodtállású felmentettet, vagy ha már mindenáron katonák érdekelnek, hát valamelyik helyi-szolgálatosat. Szóval olyat, akiről bizonyos, hogy nem eshet baja és elvehet. De ez a játék...

Valami nagy kő ereszkedett a szívére.

Azok meg tovább beszélgettek.

— Játék? — duzzogott Kenyérke. — Hát jó: játék. S különben is honnét tudja, kedves mama, hogy ez az én kis hadnagyom nem marad itthon? Ha nagyon akarom: bizonyára szerez majd valami helyi segédszolgálatos beosztást. Mindenki szerez, ha akar.

— Csak ne akard! — türelmetlenkedett az anyja. Inkább törődj a Szekeres-fiúval. Légy hozzá kicsit kedves.

— Hm. Csapottvállú, gacsoslábú — fitymálkodott Kenyérke.

— Csapottvállú? — mérgelődött az anyja. — De alkalmatlan! Tíz sorozás után is alkalmatlan. Ez bizonyosan itthon marad. És háromszáz korona fizetése van a börtényárban! Hát elment az eszed? Mit akarsz? Szegény lány vagy!

Félpercre elhallgattak s nekem összeszorította valami a torkom.

S újra az anya beszélt:

— Hiába rángatod a vállad, ez így van.

— Jó, jó. hagyjuk mama.

— Könnyű neked: hagyjuk. S evvel elintézted a dolgot. Te... te Klári, nekem gyanús vagy. Talán már bele is szeretted fülig? A szemembe nézz!

— Hát tessék: nézek — mérgelődött a lány. Majd hozzátette — Szerelem? Hiszen ha nem volna ez az ezer ha? Dehát megnyugtatom, kedves mama, még helyén van a fejem. Sajnos, nagyon jól tudom, hogy nekünk, háborús szegény-lányoknak — okosoknak kell lennünk. Már megtanultam. S nem halok bele, ha azt kell mondanom ennek a kis hadnagynak: nincs tovább, hát Isten áldja!

Ó, hogy elsötétült az a csillár! Pedig még égett vagy két percig. És én azalatt a két perc alatt úgy szégyeltem magam!

Legjobban szerettem volna nyomban hazamenni. Haza? Dehogy! Kószálni, csavarogni az utcán, szélben, esőben, amíg csak le nem hűl ez a bennem kavargó, forró, keserű háborgás.

Hanem a kardom, köpenyem, sapkám odaát volt, a páholyunkban.

Csengettek. A vasfüggöny lassan megindult fölfelé. A közönség tódulni kezdett befelé a nézőtérre.

— Most mi lesz? — kérdeztem magamtól. Ha bemegyek még világosságban, meglátják rajtam, hogy megfordult körülöttem a világ. Mert olyan színész nem vagyok, hogy meg ne látszanék rajtam. Akkor pedig kisül, hogy hallgatóztam. Igaz, véletlenül történt, de mégis csak hallgatózás volt. Legjobb hát, ha megvárom, míg elsötétedik a nézőtér. Akkor már legalább a képeken nem látnak semmit. Meg azután majd... Ej, félóra alatt mégis összeszedem magam annyira, hogy megjátszhatom eddigi magamat. Ha visszavonulás, hát legyen szép, rendezett visszavonulás, veszteség nélkül.

Megvártam, amíg a nagy csillár kialudt és sorra húnytak az oldalvilágítás lámpái. Akkor azután óvatosan kiléptem a folyosóra s benyitottam a páholyunkba.

— No, csakhogy itt van! — suttogta tréfás-szigorúan Kenyérke. A rivalda visszavert fénye ott deren-

gett az arcán s láttam, hogy komolykodva csóváltatja a fejét. Úgy, ahogy annyiszor tette az elmúlt két hét alatt, amikor azt az örök-vidám játékot játszottuk, hogy ő a tanítónéni, én meg a haszontalan diák. Úgy szerettem ezt az anváskodó mozdulatát.

Hanem most belesajdult a szívem. Mert most már belülről is láttam. És idegennek éreztem, komédiásnak láttam. Hej, de messzire tud utazni az ember öt perc alatt, holott el sem mozdult a helyéről!

Vége. Hát vége — füstölögtem magamban az utolsó felvonás alatt, amelyből mit se láttam. Ultem mint a fadarab az anya és a lánya között. És olyan üresség kongott bennem, mint a harangban, amelyből kiesett a lélek: a harangnyelv.

Egyszer egy pillanatra a kezemfejéhez ért a mezítelen meleg karja. Megtörtént az első felvonásban is, nem volt benne szándékosság. S akkor beleborzongtam a gyönyörűségbe. Most? Most fából voltam. Mert összeomlott a kéthetes verőfényes világ. Két idegen nő között ültem, akikhez nem volt semmi közöm s akikkel csak annyi a dolgom, hogy hazakísérjem őket szépen, úriember módra s azután egy tisztelgés és — vége.

S úgy is volt. És csodálkoztam, hogy milyen símán megy minden. Hogy rájukadom a kabátjukat, értelmesen válaszolok a kérdéseikre és beülünk a bérkocsiba és elindulunk a Nagykörúton.

Csak az a Nagykörút ne lett volna olyan hosszú!

Kenyérke végül is észrevette, hogy valami bajom van.

— Miért olyan kedvetlen? — kérdezte.

Mit mondjak rá? Hazudtam.

Azt mondtam, hogy belefájdult a fejem a darabnézésbe.

Fontoskodó részvétellel sajnálkozott.

— Pedig olyan gyönyörű este volt! S van legalább valami patikaszere odahaza?

— Találok még patikát — feleltem, csakhogy

mondjak valamit. S mivel bosszantott a részvéte, másra akartam terelni a szót. És akkor láttam, milyen ostoba az ember, mihelyt idegenné válik. Tegnap még, azaz dehogy tegnap: ma, még egy órával ezelőtt, ezer szavam és ezer gondolatom volt. Most? Most üres ostobaságokat dadogtam. Olyanokat, hogy köd van és hogy háromnegyed tizenkettőre jár az idő és hogy megromlott a pesti kövezet. Mert akkor már több volt bennem a köd, a nyirkosság, a december, mint odakint, az esőcseppes kocsiablakon kívül.

Búcsúzáskor még megpróbálta a minden-esti tréfánkat Kenyérke:

— Szóval: hétszerkilenc?

Ennek a kérdésnek története volt.

Az első napokban kezdődött ez a játék. Megemlítettem, hogy nagyon rossz számoló vagyok. A hetessel való szorzást ma sem tudom az egyszeregyből. S ha héttel kell szoroznom, mindig meg kell fordítanom a szorzót meg a szorzandót. Akkoriban — de régen is volt ez: két hete! — mondom akkoriban hallatlanul mulatott ezen a tudatlanságomon s erősködött, hogy addig nem nyugszik, amíg meg nem tanít rá. S attól kezdve, ha esténként búcsúzáskor azt kérdeztem tőle, láthatom-e másnap: azt válaszolta, hogy igen, de csak akkor, hogyha hibátlanul rávágom a választ az egyszeregy hetes-szorzásából fölvetett kérdésére. Teremtőm, mennyi édesség volt ebben a bolondságban!

Nos, hát ezen az estén nem kérdeztem meg, hogy láthatom-e holnap? Azt hitte, csak véletlenül felekeztem meg erről. Hát ő hozta szóba:

— Szóval: hétszerkilenc?

Bizony nem tudtam így. Meg kellett fordítanom a számokat.

— Kilencszerhét az hatvanhárom! — mondtam kedvetlenül.

Elnevette magát:

— Ej, ej, már megint így mondja? Megint megfordítja? No, majd holnap. Isten vele, jó éjt!

És becsapódott mögötte a kapu.

— Holnap? — sóhajtottam. — Holnap: nincs többé. Vége. Felmentettek, alkalmatlanok, frontlógók: szabad az út!

— Jó éjt? — Hm. Keserű, rosszálmu, dühítő éjszaka volt az. Pedig odahaza már karácsonyi kalácsok illata húzódott a szobámba. A környékenlakó régi szolgái lepték meg anyámat dugvahozott finomliszttel.

S mialatt álmatlanul hánykolódtam az ágyamban, ezer gondolat kergetőzött bennem. Úgy haragudtam arra a lányra, hogy csak úgy sajgott a szívem. Legjobban szerettem volna a szemére vetni mindazt, amit hallottam. S gondolatban meg is tettem. De azután elképzeltem riadt, szégyenkező arcát. Ez visszariasztott. Ezt nem lehet, pimaszság volna tőlem. Leányt, asszonyt nem szégyeníthet meg férfiember. Ennyire mégsem zuhanunk! Ha fáj a bántás, hát fáj, de ez nem lehet jogcím arra, hogy megalázzak egy nőt. Hanem hát valahogy mégis pontot kell tenni ennek az egész keserves dolognak a végére!

Hánykolódtam, forogtam. És gyötrődtem. És akkor egyszerre meghallottam felejthetetlen bajtársamnak, a Bludov fölött elesett Látrányi Mihálynak a hangját: — Ne sárgulj, fűzfa! Mindig elintéződik minden! Valahogy csak lesz, mert úgy még sohse volt, hogy valahogy ne lett volna! Csak semmi fejtörés és filozófia! Fapofa és kilépés: neki a sűrűjének! Szürke a parolid: honvéd vagy, hát föl a fő s kurjants akkorát, hogy hanyattessen a világ!

Ó, Látrányi Miska... drága, kemény «vashadnagy»! De jó is, hogy a vállamra csapsz, erős férfi-kezeddel!

És Látrányiról az ezred, a front jutott eszembe. Orlay százados, a zászlóalj, a fiúk, a bakák és Vadász János, a rohamista, akit fejszével vágott fejbe

az otthon, a «hinterland» s aki meghalt és mégis él Uj János képében. Mert nem érdemes kínlódni s megveszni ezek miatt, akik idehaza elfelejtene, kisérmiznek s félretolnak bennünket. Marhaság, hogy odakint ázunk-fázunk, vérzünk és harcolunk értük, mert «hinterlanddá» züllesztették a mi édes, árva Magyarországot, nem érdemlik meg, hogy megcsókolják a cigánybakánk kapcarongyát, de ha marhaság is a mi egész véres küzködésünk, mégis: ez az egyetlen becsületes dolog a világon.

S egyszerre mindennél világosabban támadt föl bennem az a bizonyosság, hogy végképpen elszakadtunk mi már ettől az itthonvaló világtól. Megértettem a tisztársaimat, akik az utóbbi időben mind előbb tértek vissza szabadságukról mint kellett volna és a magam indulatának éreztem Vadász János rohamista sötét és dühös keserűségét, amellyel torkonragadta a rajtakapott muszkát. Pedig mi volt az én ügyem az övéhez képest?

Most vígasztalás volt minden gondolat, amely a fronthoz fűződött. Igen, azok odakint közelebb vannak hozzám mindenkinek. Mi már csak azokkal értjük meg egymást. Azokkal, akik hároméves hajszolettségükben talán ősemberré vadultak s családtól, kultúrától, igényektől elszakadva, valóban az ősember primitívságával látják a világot. És ez a világ egyszerű, megrendítően egyszerű, mert lemeztelenedett egyetlen kérdésre: az élet-halál kérdésére. Ezért volt tiszta és álmotlan az alvásunk odakint.

Most, hogy megint eljött a front s benne éreztem magamat, elhozta ezt az álmotlan pihenést is.

És másnap már nem gyötrődtem, nem töprengtem. Igaza van a frontnak: fapofa és kilépés, neki a sűrűjének. Akkor megoldódik minden.

Hiszen olyan egyszerű minden. Karácsony után fölszedem a sátorfámat s belefúrom magam a Tátra havába. Igen, ott jó lesz. A hegyek szeretnek engem.

Csak hát az anyám. Nem bitangság-e, hogy újra itthagynom, mikor még volna két hetem? De az. Viszont, ha ittmaradok, a szeizmográf finomságával érzi meg, hogy rág valami rajtam. S akár elmondom neki mi az, akár nem: jobban emészti magát szegényke, mint én. Meg azután: ha avval ámítom, hogy sítanfolyamra vezényeltek, mint az előző télen, még meg is örül neki. Legalább úgy tudja majd, hogy nem vagyok a fronton. S végezetül: úgyis hamarosan vége lesz a háborúnak s néhány hónap múlva végképpen hazasegíthet az Isten.

Hát akkor — csülökre.

Kinyultam a ruháim után.

Nem, nem ezt! Ez a szép, finom szalonzubbony, fekete nadrág, puha, könnyű cipő, ez, ez a hinterland ruhája. Nincs hozzá közöm. És nem kell az a szép, csillogó itthoni csecsebecse, a hosszú kard sem.

Előszedtem a kopott frontgúnyát, vásott csizmát, szíjas sarkantyút, elnyűtt sapkám, viharvert, sárbanjárt bekecsemet, derékszíjamat, szuronyomat.

Hej, de hozzám idomult már ezeknek minden hajlása, ránc! Ez, igen, ez az enyém. Kopott, vásott, dísztelen, de erős és becsületes! És hű és jó, mint azok odakint!

A zubbonyzebben nyomban a kezembe akadt Siposs Zoltán késmárki címe is. Pedig annak idején szinte csak udvariasságból gyűrtem zsebre.

Kiszaladtam a laktanyába. Átírtam a szabadságos-levelem a Tátrába, írást szereztem a legényemnek is, hogy január ötödikére Poprádfelkára utazhasson elém s azután vásárolgatni kezdtem a városban. Hiszen karácsony előtt voltunk.

Délután levelet írtam Ferenc úrnak Nagykőrösre s beletettem a menetlevelét is.

És este hétkor még egyszer elmentem Kenyérke elé az iskolába. De már csak úgy, mint akinek el kell végeznie valamit.

Vidáman perdült ki az iskolakapun.

Mikor meglátott tábori-ruhában, meghökkent.

— Mi ez? Mi történt? — kérdezte megrezzenve, mialatt keztenyujtott.

— Semmi — mosolyogtam. — Csak éppen ezt a ruhát vettem fel. Jobban érzem magam benne.

— Ugy? — S lebiggyesztette a száját.

Elindultunk a megszokott úton.

— Nem szeretem ezt a ruhát — mondta halk duzzogással a Kisfaludy-utcában. — Olyan furcsa benne. Akár egy közlegény.

— Hát aztán? A közlegény nem ember? Százezer különb legény van köztük, mint mi.

— Jó, jó — folytatta kedvetlenül — ne is folytassa, mert mindjárt áradozni kezd a drágalátos bakáiról.

Elnevettem magam.

— És az baj? Hát szeretem őket és kész.

Kis ideig szótlanul lépegetett mellettem. Azután megszólalt sóhajtvá:

— Talán... más szeretnivaló is van a világon. Például...

Elhallgatott s várta, hogy a mondat befejezésére unszoljam.

De én hallgattam.

Szótlanul mentünk az Ullői-útig.

Ott megint megszólalt. Panaszosan, türelmetlenül.

— Nem szeretem ezt a ruhát! Ne vegye fel többet!

— Ez parancs?

— Nem. Csakérés.

— Sajnálom, hogy ilyet kér, Kenyérke. Mert én meg szeretem ezt a ruhát. Rámnőtt. Hozzám tartozik. Akár a bőröm. — És tréfásan tettem hozzá: — Csak nem kívánja, hogy kibújjak a bőrömből?

— És ha azt kívánnám?

Nevettem.

Most már szinte ingerült lett a hangja.

— Ne nevéssen. Szeretnék valamit mondani. Nem a tanítónéni akarja mondani a rossz-fiúnak, hanem a...

— Hanem a? — kérdeztem.

Ellágyult a hangja.

— Hanem a — Kenyérke.

— Ohó — örvendeztem — akkor ez más! Akkor ez új! Mert Kenyérke, mint Kenyérke még sohse nyilatkozott meg. Hát halljuk.

Bosszankodva, megbántottan harapott az ajkába. De nyomban legyűrte a bosszúságot s halkán, tagolt hangsúlyozással folytatta:

— Azt szeretném és... és nagyon boldoggá tenne, ha soha, soha többé nem venné fel ezt a ruhát. Úgy értem, soha többé az életben.

Jól tudtam, mire gondol. De azért mimeltem az értelmetlenkedőt. Őt meg bosszantotta, hogy nem értem, mire céloz.

Már ott állottunk a kapujuk előtt. S ekkor már könny volt a szemében.

— Hagyjuk hát a szimbólumokat! — mondotta türelmét vesztve. — Beszéljünk nyiltan. Mondja: mért nem szerez valami itthoni beosztást? Huszonnyolc hónap frontszolgálat van. Megtette a kötelességét. Százszor jobban, mint azok, akik idehaza ülnek. Mit akar még? Még egy sor kitüntetést?

— Kitüntetést? Hát azt hiszi Kenyérke, hogy mi kitüntetésekért vagyunk odakint?

— Jó, hát nem azért. Hanem azért, mert hősök. Hát tudja meg: torkig vagyok a hősökkel s evvel az egész ostoba háborúval!

— Ejnye Kenyérke, hogy beszélhet így? Először is nem vagyunk s nem is akarunk hősök lenni. Szürke kis katonák vagyunk, akiket hajt az a bizonyos szürke kis becsület, amelynek könnyed sutbadobásához nincs

bennünk elég — nagyvonalúság, hogy enyhén fejezzem ki magamat.

— De mikor mások mind itthonragadnak. Mindenki itthon maradhat, aki akar. Hát akkor maga miért nem akar?

— Miért nem? — mondtam búcsúzásul, a tenyerét kérve. — Mert én nem tartozom a mindenkik közé. Én, ha jelentéktelen, szürke kis hadnagy is vagyok, de valaki vagyok. És meg is akarok maradni valakinek. Egyébként látom: didereg. Nem csoda: köd van, december.

Rámnézett élesen.

— Eddig mindig azt mondtotta, — szólalt meg vontatottan — hogy mihelyt együtt vagyunk, eltűnik a köd és nincs december.

— Most köd van Kenyérke — feleltem halkán.

Ingerült sietséggel szorította meg a kezem.

— Isten vele. A csuda ismeri magát egészen.

— Egészen? Hm. Tudja mit, Kenyérke? Holnap este hétkor, karácsony estéjén csöngtet majd valaki az ajtajukon. No, nem angyalka lesz, csak ember. Az majd hoz valamit magának. S abból, amit hoz: meglátja, ki vagyok. Kezét csókolom!

Megvidámodott arccal intett utánam s beszaladt a kapun.

... Másnap reggel elmentem a legközelebbi ékszerészhez. Akkoriban divatosak voltak a kis könyvecske-alakú amulettek. Három fémlapocskából állottak, melyeket pirinyó pántok tartottak össze. Ki lehetett nyitni őket, akár a könyvet. És persze, hát beléjük lehetett vésetni valami emlékeztető szöveget.

Ilyen parányi aranykönyvecskét vásároltam.

És nyomban rávésettem a fedéllapjára, hogy «Kenyérke története» — A középső lapocskára pedig csak ennyit: « $2 \times 7 = 14$ ».

És délután megírtam hozzá néhány kísérő sort. Ezt:

*«Kedves Kenyérkel*

Ehhez az aprósághoz bocsánatkérést kell fűzőm. Találkozásunk óta tréfából meg jószágból meg akart tanítani a hetes-szorzásra. Ugy illet volna hát, hogy ennek emlékére hétszer kettőt vésssek a könyvecskébe. De bárhogy igyekeztünk, úgy látom, nem tanulom én meg ezt már soha. Aki haszontalan diákként kezdte, az marad váltig. Ezért került rá így:  $2 \times 7$ . Meg azért is, mert jelent valamit. Két hetet, amelyet maga tett széppé: december 11-től 24-ig. Ez a mi bolondos, kedves vidám egyszeregyünk ugyanis: nincs tovább. Kerek számot ad;  $2 \times 7 = 14$  és nem marad semmi. El kell viselnem, ha neheztel ezért rám; én vagyok a hibás. Kiszakadtam ebből a világból s visszahúz a front.

Szeretném, ha mégis megbékélne irántam a karácsony megbocsátó melegében s kívánok még sok-sok derűs, boldog karácsonyt.

*Csókolom a kezét!»*

És a levél végére odabiggyesztettem a nevem kezdőbetűit.

Akkor azután betettem a kis aranykönyvecskét a dobozába, lezártam a levelet, formás csomagot ügyeskedtem össze, ráfektettem egy ujjnyi-hosszú fenyőgalyacskát s rábízta a sarki hordárra.

— Se előbb, se később: pontosan este hétkor csönget be vele a Ferenc-körúti lakásba. Érti?

— Tessen csak rámbízní, hadnagy úr — hunyorgott az öreg s elégedetten szorongatta a kezébe nyomott pénzt.

Akkor azután elmentem a postára s táviratot küldöttem Siposs Zoltánnak, két hét előtti útítársunknak, a készséges késmárki hadnagynak, hogy várjon.

Utána hazarohantam és földiszíttattuk a karácsonyfát.

És este — ha hiányzott is a másik néném, meg három fiú — megindultan örvendeztünk odahaza.

Anyókám, kedves, úgy örült az apróságoknak, amelyekkel megleptük, akár a kishúgunk.

S legfeljebb, ha kétszer jutott eszembe egész este — Kenyérke. Akkor is csak egy-egy pillanatra.

Karácsony első napján templomba vittem az anyámat kocsin. Mert akkoriban már nagyon gyengék voltak a lábai.

És hazafelé jövet elújságoltam neki örömhírként, hogy nem a frontra megyek, hanem a Tátarába. Mert — füllentettem — megint a honvéd sítanfolyamra vezényeltek oktatótisztnek.

Ó, hogy megörült, szegényke! Csak az búsította, hogy nyomban útba kell indulnom. De hát ezt is megenyhítette az a gondolat, hogy a Táttra mégsem a front.

A bátyám ugyan gyanakodott, mert szokatlannak vélte, hogy ha már odavezényeltek is, karácsony ünnepén indítsanak útba, de végeredményben nem nagyon érdekelte. Nyakig volt valami hadi-szerelemben, hát napirendre tért az elutazásom fölött.

Lehozattam a padlásról a sí-deszkáimat, botjaimat, kiegészítettem a felszerelésemet és késő délután kisziszegett velem a kassai vonat a keleti pályaudvarról.

#### IV.

Három éve hervadok a harctéren  
Megkérdem a csillagokat az égen:  
Megvan-e még, merre van az édes hazám,  
Megismer-e engem az édesanyám?

(Bakanóta 1916-ból.)

Karácsony első napja volt, hát nem sokan utaztak. Szinte egész fülke esett minden egyes utasra.

A Rákos-menti falvak sötétbe burkolóztak. El-

szórtan álldogaló lámpáik csak csatakos útrészleteket világítottak meg a csepergő esőben.

Köd, december, szomorúság — borongott bennem a gondolat, mialatt kibámultam az esőverte ablakon. Köd, december, szomorúság odakint. Pedig a házakban karácsonyfák állanak s ünnep van.

Fáradt, elfásult nép meghalkult ünnepe, de mégis ünnep és öröm. Sápadtabb öröm, mint a régi békebeli lelkes öröm, de mégis öröm.

És mi, régi katonák, még ebben az örömben sem találjuk már meg a magunk tiszta részét. Nem tudunk beleolvadni, nem leljük meg az egykori harmóniát, mert láthatatlan rács támadt közöttünk meg az itthoniak között. Mi még a régi karácsonyi pásztorének távoli zengését halljuk magunkban, ők meg már meg sem érzik, hogy mai karácsonyi muzsikájuk meg e régi zsolozsma között mérhetetlen különbség van. A dallam és a szöveg ugyanaz, csak valaha több volt benne a lélek.

Vagy bennünk, a front fiaiban van a hiba? Abban, hogy mi magunkkal vittük a régi világ lelkét s azután betűtől, muzsikától, szerelemtől, családtól elszakadva, nem formálhatott bennünket tovább a XX. század forgása, mialatt ők továbbmentek? Mi maradtunk el?

Lehet. Sok minden új, sok minden ismeretlen előttünk, ami idehaza van. Sok mindennek más arca és formája van, mint azelőtt volt.

Mi állunk s ők mennek? Vagy mi haladunk és ők állanak a frontok mögé rekesztett, megbénított országban?

Isten tudja!

Az bizonyos, hogy még a közös gondolataink sem egyformák. Legalább árnyalatnyi különbség van még ezekben is.

Vizsgáltam, kutattam e gyötrő változást.

Hol, miben van hát a legnagyobb különbség közöttünk? Hiszen, ha rábukkanunk, akkor talán a hidat

is meg tudjuk majd építeni. Mert egyszer — lehet, hogy hamarosan — hazajövünk s akkor valahogy megint egy ütemre kell hangolnunk a szívverésünket.

A különbség?

Igen hát: itthon mindenki csak magáért él. Csak magára gondol. A villamoson könyökkel verekszenek maguknak helyet. Megcsodálják azt, aki fölkel s átadja a helyét asszonynak, vagy öregnek. A sorállásban, az üzletek előtt, nincs irgalom. Hangos szóváltással vitatkoznak egy-egy lépésnyi térért. Mindenkinek mindenre megvan a jegye: lisztre, húsrá, szénre, fára. És a hajótöröttek ingerültségével tartja számon mindenki a magáét. S ez a csak felszínesen vagy sehogyszem leplezett önzés a fizikai élet olyan értékei körül, amelyekről azelőtt alig esett szó, valami kegyetlen nyers színt ad az itthoni világnak. Az édes és bőmarkú Magyarországból elaszott «Hinterland» lett, az itthonélekből — hörcsögtársadalom.

Bennünket meg odakint egyformákká csiszolt, esztergályozott a front, az élet-halál kérdéssé egyszerűsített sors. Az otthonlevőket elidegenítette s elfásította a gond, minket közelebb hozott egymáshoz a szenvedés. Itthon magánakélló, egyre inkább elkülönült világ lett mindenki, még a maga családjában is, felszínes mázzá kopott az emberiség; odakint az árokban testvérünkévé édesedett a napszámos és a juhászbojtár, feloldódtunk a roppant közösségben, közös pokrócig, közös csajkáig, közös örömig, közös fájdalomig.

Itthon egyre kíméletlenebbül tülekedett s tört ki az emberekből az: én, odakint lassankint elcsenevészedtek az egyéni vágyaink, törekvéseink és rajongó rabjává tett az a meleg és áldozatos fogalom, hogy: mi.

Itthon sekélyebbé, posványosabbá vált az ember a tikkasztó győzelemvárásban, fülledt békevágyban, odakint mélyebbé, ölelőbb-emberré tett bennünket

a tűzvonal fölött szakadatlanul zúgó, nyers és tiszta szél.

Ki tehet róla? Mindegy. Az a valóság, hogy rettentő különbség van közöttünk. Olyan különbség, hogy a gondolkozásunk már másként szab törvényt, mint az itthoni törvény. S habozás nélkül állunk Vadász János pártjára, pedig gyilkos és fedezzük őt saját testünkkel az otthoni törvénnyel szemben.

Ki tehet róla, Uramisten?

Akkoriban dühös keserűség fojtogatott bennünket e szörnyű különbségek láttára s vad irgalmatlansággal törtünk pálcát az otthonvalók fölött. Elaljasodottnak, hitványnak, korcsosodó világnak minősítettük. S ha volt is ebben némi igazság, hiszen bizonyos, hogy a fegyver alá eső férfinemzedéknek százszor is kirostált leghitványabbja lévén otthon, az kikerülhetetlenül rányomta bélyegét az otthonvalók áporodott életére; ma, csaknem emberöltőnyi távolságból, látom már, hogy nemcsak az emberek voltak gyöngék, gyakran bűnösök és selejt-magyarok, hanem a háborúval járó szükségszerű életrend is hozzájárult ahhoz, hogy kiépüljön ez a szomorú Penészország, hőrcsögtársadalom.

Hatvan táján futott a vonat, mire eljutottam idáig: a riasztó különbség megállapításáig.

Igen: idehaza a gondolkozás és a világ központja az: én, odakint pedig a: mi.

Ez az én és a mi pedig rettentő távolságban van egymástól. Mert száz én, tízszerre gyengébb, mint tíz emberből álló mi. Ezek már nem azt akarják, amit mi, hanem mindegyik csak a maga-életét, maga-menekülését, maga-boldogulását. Pedig nekünk az ő hitükből, akaratukból, kitartásukból, elszántságukból kellene pótolnunk, elvérző, felmorzsolódó erőtartalékainkat. S ebből a hitből, akaratból, kitartásból semmi sincs már idehaza, mert milliónyi énné bomlott az egykori, itthoni mi. A front népe odakint már csak a maga

erejéből vívja a háborút, mert lelki tápláló-erei elapadtak idehaza. S ha még egy esztendőre elhúzódnék a küzdelem: elbukunk. És akkor Magyarország...

Ej, ostobaság! Legfeljebb hónapok kellenek és miénk a végső győzelem. Hiába ez a belső bomlás, hiába az amerikaiak fenyegetőzése: most már kibírjuk magunk-erejéből is. És különben is marhaság, hogy itt töprengek, elmélkedem és gyötrődöm. Ha Látrányi élne, lehordana érte. Azt mondaná: csak semmi filozófia, mert abból még sohase lett egy szem búza sem s egy suhintás kapavágás sem. — Azt mondaná: Ne sárgulj fűzfa, mert ha sokat okoskodik az ember a háború fölött, akkor vagy megőrül, vagy gazemberré válik. Tehát: fapofa, kilépés és neki a sűrűjének!

Elővettem a karácsonyi újságokat. Ó, milyen lapító óvatossággal és farizeusi szemforgatással csomagolták bele a karácsonyi békegondolatba a harctól, helytállástól való elidegenítést. Mintha pusztán a mi harckeresésünkön, konok, háborús akaratunkon múlt volna a béke! Mintha nem is mi, magyarok letünk volna a világháború megtámadottjai.

Azután hát: Brest-Litowsk, az oroszokkal való béketárgyalás. Ott már nemcsak az oroszokkal alku-doznak. Félig-meddig már egymást szorongatja Bécs és Berlin. Ügylátszik, a nagy és boldog Lengyelországot már csak mi akarjuk: jámbor és tisztaszándékú magyarok. Amazok, szinte koncnak nézik. Így, hát így akarunk mi nyugodt békét építeni? Hogy mikor összeroskad a muszka óriás, akkor kisemmizik a lengyelt s azt vadítják ellenségé?

Félredobtam a lapokat. — Bolond vagyok és ideges — gondoltam. — És ostoba kölyök, akit érzelmes kisgyerekké lágyított az a butaság a Bartalánnyal és hideglelőssé tett a filozófálás. No, meg ez az igazi hazából pót-hazává száradt ország. Amelyben minden: pót. Pótzászlóaljak lógósokból, pót-tej valami fehér porból, pót-cukor szaharinból, pót-

édesség darált-babból, pót-kalauz a villamosokon nők-ből, pót-szövet csalánból és pót-bakancsbőr — papírból.

Elég! Gyere, Látrányi, hurrogjál le, mert marha a fűzfa, hogy itt didereg és szűköl, mint az ázott eb!

Fütyörészni kezdtem és a győzelemre gondoltam. Mert mindig ezt festegettük magunk elé, gondolatban odakint. Igen: majd ha hazajövünk. És zászló alatt, zeneszóra dübörgünk végig a körutakon zászlóalj, zászlóalj után: mind a tizenkét század. És a géppuskások és kiságyuk... Hej!

Sóhaj emelte meg a mellemet. Távoli büszke öröm és tiszta mámor. Igen: majd, ha itthon leszünk, mind itthon leszünk! A front, az összekovácsolódott, szétverhetetlen: mi! Akkor, akkor majd minden meggyógyul. Mi: meggyógyítjuk Magyarországot. S rá se hederítünk holmi Kenyérkékre! Összefogódzunk a Majzik Gergelyekkel, Új Jánosokkal és más törvényt szabunk. Az erő, az emberség, az igazság és a becsület törvényét. Földben, kenyérben, tűzhelyben. És kérésünk bő-ölű, anyáknak való fehérnépet asszonyul. Nem városit, finomkodót, élettől-félőt. Falusit, erőset, vidámat. És sok jócsontú gyerekünk lesz. Mert a Majzik Gergelyeknek és Új Jánosoknak boldogoknak kell lenniök ebben az országban, amelyet ők váltottak meg keserves, harcos évek vérhullatásával. És soha, soha többé nem eresztjük el a kezüket, mi, szürkék, egyformák, összenőttek. És akinek nem tetszik majd, az kotródjék tovább, mert semmi jussa a mi életünkhöz, szerszámsuhintásunkhoz, röhögésünkhöz. Lehet, sőt bizonyos, hogy nem leszünk nagyon finomak, túlságosan európaiak, ernyedten méléző dekadensek és neuraszténiás intellektüellek. Az ilyenek bizonyára elhúzódnak a mi bűdös csizmáink, kopott bakancsaink útjából s mélyen lenéznek bennünket, barbárokat. De nekünk ez nem fog fájni, mi köpünk az ilyesmire, hanem csak röhögünk, mert erősek leszünk s úgy,

meg fogjuk a kasza-kapa nyelvét, hogy csak úgy ropog!

Hej, de más lesz az a Magyarország!

Zökkenve állott meg a vonat. Ez ébresztett föl ebből az álomból.

Kinézttem.

Kál-Kápolna ázott a decemberi éjszakában.

Valaki fölszállt a kocsinkba, végigdobogott a folyosón s nagy csattanással lökte oldalt a fülkeajtót.

Zömök, szélesvállú, vörö sarcú, bekecses-csizmás öreg katona lépett be. Tenyérnyi-széles huszárkardja csak úgy csörömpölt.

— Fedor bácsi! — szaladt ki a számon a kiáltás, de azután nyomban visszazökkentem a katonamundérba s úgy jelentkeztem, ahogy a regula rendeli az alantásabb-rangúak számára.

Azt az első kiáltást még a diákkorom egykori rajongása lökte ki belőlem. Mert, ez a tarjagospéjú, görbelábú, vasvillabajuszú öreg huszártiszt, ifjúkorunk kalandos regényhőse: Zubovics Fedor volt.

— Te vagy, fiú? — mordult föl hatalmasan, boltos melléből, az ismert bikahang. — Ezer éve nem láttalak? Mit csinál a hajós-bátyád? Mi?

És rá akart csapni a vállamra kedves-barátsággal. Hanem én elkaptam előle a vállamat, mert letörte volna félelmetes tenyerével.

Ma már alig emlékeznek rá, pedig kevés ilyen bámulnivaló alakot hordott hátán a magyar föld, mint ezt a különös, magyarba-oltott lengyelt. Nagy-lovas, nagy-kardforgató, nagy-verekedő, nagy-mulató, nagy-vadász, mindig bajt-kereső ember volt. Maga: a nyughatatlan szilajság. Sűrű vére, rettentő ereje, olthatatlan vágyódása a lehetetlen és nyaktörő vállalkozások után, egyik földrésről a másikra hajtotta. Világhírű rekordlovaglása Budapesttől Párisig nem volt neki elég. Valahol meghallotta, hogy Arábiában él egy sejk, aki lepálja őt a távlovaglásban. Nosza: szabad-

ságot kért s leutazott Arábiába. Hogy ott mit végzett, senki se tudja, de egyszer csak Egyiptomból jött a híre, hogy a mahdi-felkelés harcaiban forgatja a kardját s tevék-brigádjával napokon át száguldva, rettentő hadidolgokat visz véghez. Évekig tartó embertelen fáradsalmak után hazatért, de nem tudott megpihenni. Lélekzetelállító lóidomításai, hallatlan sport-vállalkozásai, meghökkentő fogadásai nem hűtötték le, szerelenségeket-kergető szenvedélyét. Szakadatlanul ellenfeleket keresett a leghihetlenebb fogadásokra. Mert nem tűrhette, hogy valaki különb legyen, nagyobbat cselekedjék valamiben, mint ő. Ha a középkorban él, a kard ki-kard-hadviselés évszázadában, világverő hőssé lehetett volna. Így azonban csak szertelen kalandvadász lett, akit lassanként elkerültek az emberek s rásütöttek, hogy hóbortos. Kinézték a hadseregből is, hát otthagya a katonaságot. És leste az őt világrészt, hol lobban föl valami háború vagy legalább némi fölkelés? Akkor azután ott termett. Nem zsoldért, hírért, csak a verekedésért. Az orosz-japán háború alatt Mandzsuriában hanyódott a japán portyázókülnítményekkel s ott próbálta ki hírhedt aknatalálmányát, a «szárazföldi torpedót». Rosszmájúak ugyan azt fogták rá, hogy ez a félelmetes találmány úgy mellékesen legalább annyi japánit szállított a más-világra, mint amennyi orosz, sőt a feltaláló maga is négy emeletnyi magasságra röpült volna a levegőbe és csak vízbepottyanás mentette meg az életét; ez azonban nyilván rágalom. A valóság az, hogy minden akkori japán hadvezér tegező-pajtása volt s levelezésben állott magával a fölséges mikádóval is.

Ezt persze csak olyanoknak mondotta el, akiktől bizonyossággal tudta, hogy igaz barátai és tisztelői. Új ismerősökkel szemben bizalmatlan volt. Félt attól, hogy Hány Jánosnak vélik, ez pedig emberhalállal végződött volna, mert ha nekiszilajodott: fölfordult előtte a világ s nekiment a vasfalnak is. Botond vezér, Toldi Miklós,

Kinizsy Pál lehetett volna, de csak a népmesék Fátépő Mátyása lett belőle. Ha valami híres cselekedetet hallott, nyomban felbódult: «Fogadjunk, hogy lepipálom!» — Ahány nagy-verekedő, nagy-ivó, nagy-bűvész, nagy-feltaláló volt a világon, azt mind személyesen ismerte. S vitatkozott még a herkópáterrel is. Tudósokkal és csepűrágókkal. A legfantasztikusabb ötlet egygé vált benne a cselekedettel. Vitázó kedvben csak néhai való, öreg-tudós Herman Ottó, atyai barátom volt hasonlítható hozzá. Ő ismertetett meg, mint rövidnadrágos kamaszkölyköt Zubovics Fedorral.

Köteteket lehetne írni e nyugtalan különcről. De vajjon, ki tudná számbavenni viselt dolgait. Hiszen alig egy-két ember előtt nyilatkozott meg. Sok furcsa kalandja szinte csak véletlenül, foslányokban jutott nyilvánosságra. Aligha tudja például valaki, hogyan lett japán hercegnek örök-komája. A velejárt két egykori közhuszártól tudódott ki ez a nevezetes história.

Ugy volt, hogy mikor Mandzsuriában harcolt, valami szállítmány-átvétel végett visszaküldték egyik japán nagyvárosba. S ha már hátrament, hát a hadseregparancsnok-herceg üzenetet küldött vele a mandulaszemű kis hercegnőnek, aki éppen a gólyát várta minden pillanatban. Nos, a gólya két kis herceget is hozott volna, apró ikreket, csak hogy nem tudta őket — letenni a csőréből. Futott a doktorért az egész hercegi palota. Éppen akkor ért oda mindenre-vállalkozó, huszárkapitány Zubovics. Mikor meghallotta, hogy három doktor, meg hat tudósasszony is tehetetlenül áll a gólyaváró hercegasszony körül, nosza, félresöpörte onnét mind, föltúrta a zubbonyujját és — két perc múlva már a fürösztő kádacskában sivalkodott az első kis princ, röviddel utóbb meg a másik.

Akkor azután tisztelgett, átadta a főséges asszonynak az ura üzenetét, szerencsét kívánt s fordult is katonásan, hogy a dolga után lásson. Még csak annyit tett, hogy, az egyik magyar huszárlegényét

otthagya a kis hercegiúk mellett — játszótársnak. Zubovics drágaművű ajándékot kapott a hercegtől s komája lett Konfucse szertartása szerint az ikerpár után, a huszár pedig vagy tíz évig csucsújgatta az apróságot, azután hazavitorlázott élethosszigtartó ajándék-kincsel megpúpozva.

Fedor bácsi azután megint itthon hűledeztette bravúrjaival a háborúelőtti világot. Visegrádi villájában — amelyet furfangos villamosszerkezetekkel valószínű kacsalábon forgó varázskastéllyá változtatott — vérebekekkel és medvékkel körülvéve, enyelgett szobaállattá szelídített alligátorjával, Fifivel. Vagy a kisselejtezett dunai csavargózósból átalakított hajójával rémítette a hajóskapitányokat Szulinától Regensburgig. Mert sorban, kazánrobbanásig-menő versenyre kényszerítette őket, vakmerő fogadások formájában. Ismerték is az öregot — akkor már túl volt talán a hatvanadik évén is — a Dunán és valamennyi mellékfolyóján a hajósok meg a kikötők naplopói mind. És szerették. Mert akármilyen hóhortos is volt, akármilyen revolverrejáró keze is volt, szerette mindenki a meleg emberi szívéért.

Mikor a kálkápólnai állomáson rámnította a füleajtót, akkor már évek óta nem láttam. Hallottam róla, hogy a világháború kitörésekor nyomban jelentkezett harctéri szolgálatra szárazföldi torpedójával és egyéb pirotechnikai szerkezeteivel, hallottam azt is, hogy alezredes lett az öregúr, de hogy hol, milyen frontokon s miképpen vitézkedett, arról nem jutott hír a fülemig.

Ahogy most földobta ijesztő fringiját a csomagtartóba és fejbúbjára tolva hetyke huszársapkáját leült, nyomban rágyújtott birhedt szivarjára. Mert külön szivarjai voltak. Valahonnét Egyiptomból vagy Törökországból hozatta azokat drága pénzen, láda-számra. Feketék voltak ezek a szivarok, mint a sze-

recsengyerek s olyan gyilkosan-erősek, akár a kénkő-füst.

Sietve nyitottam ki az ajtót s eresztettem le arasznnyira az ablakot.

Elnevette magát.

— Persze, persze a szivar... Pedig nincs vele rossz szándékom. Nem akarlak elkergetni.

— Tudom, Fedor bácsi — bólogattam vidáman s leültem vele szemben — csakhogy most nincs velem a gázálarcom.

— Ezek az én szálláscsinálóim — dörögte az öreg, könyvnyagyságú szivartárcáját tapogatva.

— Hogyhogy? — figyeltem föl, köhögve.

Legyintett.

— Tudod milyen pocsék világ van most idehaza. Tülekedők, szemtelenek az emberek. Rájuk ordítani meg nem merek, mert ha valamelyik visszafelelne... Ej, hagyjuk! Én vagyok a legszerencsétlenebb ember a világon.

— Fedor bácsi? — csodálkoztam, könnyező szemekkel.

— Én hát, kiskomám. Mert védtelen vagyok. Minden nyeszlett aszfaltkoptató pimaszkodhat velem.

— De hát miért? — dünnyögtem a zsebkendőm mögül.

— Mert nem merem megmozdítani a kisujjamat sem. Csak nyelem a mérget s azt mondogatom magamban: nyugalom Fedor, túrtóztasd magad Fedor, vigyázz Fedor, mert ha elkap a düh, akkor bármekkora csapsz erre a szerencsétlen pimaszra, börtönbe kerül sz emberölésért. Hát erre jók ezek a szivarok. Mert csak rá kell gyujtanom egyre s nyomban tágasság támad körülöttem.

— Értem, Fedor bácsi — krákogtam. — Persze. Emlékszem rá, egyszer együtt vacsoráztunk a Báthory-pincében, akkor is tíz perc alatt kiürült az egész vendéglő. Támolyogva igyekezett kifelé mindenki.

— Hm — 'dörmögte maga elé nézve. — Az azután a siklócsónak-história után volt. Leittuk az ijedtségeket. Mert nagyon szürkék voltatok akkor kiskoma. Azt hittétek, hogy no most kampec a Fedor bácsi-nak, mi?

— Hát — nevettem hunyorgatva — nem is volt az kis dolog.

Megsodorta a bajuszát.

— Azért ma is azt mondom, lepipáltam volna azt a főhadnagyot, ha erősebb hajótestet tudok szerezni.

Az a főhadnagy egy Corvin nevű fiatal tiszt volt, aki elsőnek kísérletezett Magyarországon siklócsónakkal. Kezdetleges szerkezete, az akkori időkben szinte elképzelhetetlen sebességgel rohant a Dunán s délutánonként izgalmas vágatással járta körül a Margitszigetet.

Zubovics persze nem tűrhette, hogy ez a rohanó csoda tartsa a rekordot. Meglátni s nyomban ráfelelni, hogy: fogadjunk, lepipálom! — egy pillanat műve volt.

Egy hónap múlva meghívta néhány bámulóját az óbudai gázgyár tájára.

Csónakja — valami régi bádóg-hajótest — ott ringott a Dunán. A hajó farán ménkü nagy motor éktelenkedett. Szinte egészen a víz színéig nyomta le a hajó peremét.

— Anzani-motor — magyarázta Zubovics. — Olaszországból hoztam. Ilyennel röpülte át Bleriot a La Manche-csatornát. Csak be kell rántani evvel a kötéllel és hajrá!

Beszállott a csodahajóba s egy utásponton elvontatta a part mellől. A vízsodorba érve, eleresztették az utászok s Zubovics visszabömbölt a partra:

— Mérjétek az időt! Indításkor intsetek s akkor egy rántás és már nem is láttok! Kész?

— Kész! — ordította vissza egyik barátja s nyomban indított.

Zubovics rántott egyet a kötélén, a motor rettentőt dördült és — már nem láttunk semmit. Csak a víz sustorgott fehér síkban s jelezte, hogy hol rohan alatta valami tajtékzó ördögmotolla, vagy száz métert.

Döbrent csend követte akkor a vakmerő kísérletet. S ez a döbbenet csak akkor oldódott föl, amikor vagy háromszáz méterrel alább, fölbukkant a víz színén egy piros huszárnadrág, meg sötétkék zubbony és benne a nagy fogadó, aki nyomban szelni kezdte a vizet hatalmas karjaival.

A kis baráti kör hanyatt dült akkor a röhögéstől, olyan homéri komikuma volt ennek a vállalkozásnak. De persze csak addig, amíg Zubovics partot nem ért.

Előtte senki sem mert nevetni.

Ő meg kikapaszkodott a partra, kiöntötte csizmáiból a vizet, fölrántotta őket, megsodorta a bajuszát s vízesésként csurogva csak ennyit mondott:

— Gyöngye volt a hajótest. Szétnyomta a sebesség; no majd máskor. A fene egye meg, a sapkám meg lent maradt a Duna fenekén. Gyerünk a Báthory-pincébe!

Hát erre célzott most az öreg, miközben fojtó gáz — akarom mondani — maró füstfelhőket puffentett a levegőbe.

— Hát hogy vagy kiskoma? — kérdezte jószívűen.

El kellett mesélnem, azazhogy végig kellett köhögnöm egész életemet, amióta nem láttuk egymást.

— Derék, derék! — bólogatott mindenre.

Azután áttértünk a háború dolgára.

Legyintett.

— Vége. Két hónap múlva: lefujás. Rapittyára verjük a világot. Kár. Mert így már ki sem próbálhatom az új találmányomat.

— Új találmánya van Fedor bácsinak? — kérdeztem ájuldozva.

— Hajaj. De milyen! — dörögte bajuszát pödörgetve. — Lepipálom vele az összes harcászokat. Mert ezzel fölrobbanthatom az ellenség egész lövészérkészletét.

A torkom olyan volt minden lélekzetnél, mintha tüskésdróttal tisztogatták volna. A szemeimből patakzottak a könnyek. De azért módfelett kíváncsi voltam, mit eszelt ki megint az öreg oroszánvadász.

— Tudod te, fiam, mi az a helikopter? Ördögöt tudod.

— De már hogyan tudnám — krárogtam. — Olyanféle repülőszerkezet, amely szárnyak nélkül s nekifutás nélkül, azaz: helyből is föl tud emelkedni a levegőbe, egy fölfelé húzó légsavar segítségével.

— Mi a szösz? — pöffentett Fedor bácsi — te ezt is tudod? Derék. Hát kérlek, ezen a helikopteren alapszik az én repülő gépkatonám, vagy másnéven a Zubovics-féle Tűz-Niagara.

Hármat pöffentett és továbbfolytatta.

— Alapjában véve egy motor, egy felhajtó és egy előre húzó légsavar meg a motor alá szerelt lángtartály az egész. Ez a lángtartály vasból való edény, amely meglehetősen sebességgel követi a motortest forgását. A lángtartályban benzines, kátrányos, gyantás, szóval olthatatlan égőanyag van, amelyet a kívánt távolságra történt időzítés után, a centrifugális erő, öt rézsutosan lefelé álló csövön át, égő állapotban kilövell a levegőbe. Érted?

— Értem — köhögtem csodálkozva.

— Azt mondják ugyanis, — magyarázta az öreg alligátoridomító — hogy az ellenség, röpülők tekintetében nagy fölényben van. Derék: akkor most jövök én. Egy röpülőgép belekerül vagy ötvenezer koronába. S mit ér? Nagy felülete, meg szárnyonszálló kon-

strukciója miatt gyerekjáték eltalálni. S akkor egyszerre odavan az ember, a motor, a légsavar, a váz, a borítóanyag és a futószerkezet. Az ember meg az ötvenezer korona. Igaz?

— Igaz.

— Nekem viszont az egészből csak egy jóval gyengébb motor kell, meg a légsavar. No meg a lángtartály az időzítővel és a gyújtójával. Ez pedig alig kerül többbe, mint egy hites-srapnel ára. Igaz?

— Igaz.

— No derék. Vagyis én egy repülőgép árából vagy tíz gépkatonát is kihozok, viszont a pusztítóereje meg sokkal nagyobb. A repülő kénytelen lehetőleg magasan szállni, hogy könnyen le ne lőjjék. Fegyverhasználata tehát bizonytalan. A gépkatona útját előre tudom szabályozni a felhajtó és előrevonó légsavarok sebességének arányos beállításával. Amit persze még néhány kísérlettel kell kitapasztalni. No, derék. Mármost a gépkatona nem fél. Lelőni kicsisége miatt még közélről is alig lehet. Százával, ezrével küldhetem egyszerre az ellenség fölé vagy mögé s mihelyt az időzített csőszelepei kinyílnak, olthatatlan tűzesőt áraszt maga alá. El tudod képzelni azt a lángzuhatagot, amit — mondjuk — kétezer ilyen Zubovics-féle Zé kettes típusú Tűz-Niagara támaszt?

— Iszonyú lenne — köhögtem.

— Lenne? — kérdezte elnéző mosollyal. — Van! Azaz, hogy: lesz!

És a térdére csapott.

— Hát most már érted, miért sajnálom, hogy a háború enélkül fejeződik be? No, derék. Tudod, mégis más lett volna a győzelem az én gépkatonáimmal! Igaz? Egyébként itt Gyöngyösön is emiatt jártam. Itt feküdt kórházban egy tűzér barátom. Kiváló tűzér-technikus. Avval akartam beszélni. De hallom, hogy közben átszállították a miskolci hadikórházba. No, derék. Hát most odaigyekezem.

— Egyébként — folytatta más beszéd tárgyra térve — ha el is múlik a háború, idehaza rendet kell csinálni. Ilyen söpredékvilággal, mint amely idehaza nyüzsg, nem lehet nekimenni még egy győzelmes békekorszaknak sem. Mert szétmállunk, kiskoma. A méreg esz, mikor látom, hogy még ők sztrájkolnak! Nem elég, hogy biztonságban van az irhájuk, még sztrájkolnak! S mivel ehhez jogcím kell, hát előrántják a titkos választójog követelését. Éppen a háború kellős közepén! Bacillus-nép! Nem is hiszem, hogy a főkolomposok egy húron ne pendülnének az antanttal.

Sóhajtottam. Igen, hát ez az. Mindenki észreveszi, aki kívülről nézi őket.

Az öregúr meg elfojtotta a hamutartóban ádáz szivarja csutkáját s nagyot mordult.

— Hej, hiszen, majd ha itthon kell rendet csinálni! Ámbár talán az egyetlen mód az volna, ha a pesti patkányvilágra küldhetném a Tűz-Niagaráimat. Hogy porráégetnék azt a bűdös, seftelő, katonaszabadító, antimilitarista, defetista, szabadkőműves, meg galileista csürhét! Ha már nem ellenségen próbálhatom ki a gépkatonát, hát ez gusztusom szerint való kísérlet volna! De hiszen, majd jön még kutyára dér!

Attól féltem, hogy a gutaütésig dühíti fel magát az öreg huszár, hát másra tereltem a szót.

Az aligátorja iránt érdeklődtem, amely úgy járt-kelt, azaz, hogy úgy csúszott-mászott a visegrádi villa szobáiban, mint valami kiskutya. Ha ugyan kétméteres krokodilfélét lehet ölebbhez hasonlítani.

— A Fifi? — nézett rám csodálkozva az öreg. — Hát te nem tudod? Agyonlőttem szegényt.

— Agyonlőtte? Azt a rengeteg pénzt, amibe került? Hiszen vagy négyezer koronában volt, mire hazahozta! Hát miért?

— Megdühödtem rá. Emlékezhetsz rá: mindig az ágyam alatt aludt. Nem is volt vele semmi baj. Hanem egyszer, vagy három évvel ezelőtt, ahogy leléptem az

ágyról, ráhágtam a farkára. A buta jószág nem húzta be egészen az ágy alá. Álmából riadt föl vagy micsoda, nem tudom. Elég az hozzá, hogy belekapott a lábamba. Elöntött a méreg, kirántottam az éjjeliszekevény fiókjából a revolvert és: durr! Pedig derek állat volt.

Jószerencse, hogy még tele volt füsttel a fülke s köhögésbe burkolhattam a nevetésemet.

— Szóval, szegény Fifi is úgy járt, mint a két amerikai véreb — mondtam.

— Úgy — bólogatott Fedor bácsi. — Azokat különben éppen a hajóstiszt bátyád miatt írtottam ki. Olyankor jött ki hozzám Visegrádra, amikor a két kutya már lánc nélkül volt. Igazság szerint, szét kellett volna tépniök a fiút. Legalábbis a vételszerződésben az volt, hogy az eladó garantálja ilyenirányú teljes megbízhatóságukat. Nos, a bátyád bejött, a kutyák rárohantak, a fiú mondott nekik valamit, mire azok elkullogtak. Láttam, hogy becsapott az eladó, hát fölfúttýenttettem a két dögöt a verandára és: bum-bum!

— Hallottam, Fedor bátyám — bólogattam tette-tett sajnálkozással. — És mindegyik bum négyszáz koronába került.

Legyintett.

— Hát így csapják be a becsületes embert! — dörmögte. — A fene a sok szélhámosát...

A vonat Miskolc alatt rohant. Már átcsattogott az első váltókon.

Az öreg huszár kászolódni kezdett.

S akkorát szorított a kezemen, hogy belesziszszentem.

— Csigavér — mosolygott a vén tevenyargaló — és katonaszerecsét! Örültem, hogy láttalak.

A háborús-világítású állomás kijárója előtt még láttam egyszer szálás, görbelábú alakját s azután eltűnt a szemem elől.

Nyomban áthurcolkodtam egy másik üres fül-

kébe, ahol valóságos balzsamként hatott rám a levegő.  
Ott lesötétítettem a lámpát s végignyúltam az ülésen.  
Szürkülő reggel, Margitfalva és Igló között ébredtem föl.

Havas hegyek között zúgott már a vonat.

Köd volt még, de ez más volt, mint a pesti. Hatalmas gomolygásában semmi sem volt már abból a nyirkos, borzongató, nyúlós, elpityeredett, másik ködből, amelyet magam mögött hagytam.

Igló után kisütött a nap is.

Leeresztettem az ablakot és mély lélekzéssel szívtam, ittam ezt a téli reggelt.

A hegyek lelke, a Tátra lehellelte legyintette meg az arcomat.

Ugy éreztem, hogy a lelkemet is.

## V.

Fölmegyek a hegyre, fölmegyek a hegyre,  
Lenézek a völgybe,  
Ott látom a babám, ott látom a babám  
A szakasz elejébe.  
Szerelvényét szedi, útra akar menni,  
El se gyüttél hozzám, barnaszemű babám,  
Búcsúcsókot kérni.

(Bakanóta.)

A poprádfelkai állomáson Siposs Zoltán sietett elém.

Szinte meghatott a jósága. Erre igazán nem számítottam. Hogy még elém is utazik Késmárkról. Csak a hegyek rajongóiban, ezekben a tiszta, fenyőillatú lelkekben van ennyi jóság azok iránt, akikről megérzik, hogy ugyancsak rabjai a szikrázó, havas ormoknak.

Ugy ölelkeztünk össze, mintha gyerekkorunktól ismertük volna egymást. Pedig csak néhány órát utaztunk együtt, a leemberg-bécsi gyorsvonaton.

Vidám, derűskedvű cimbora volt. Örült a szabadságának — hiszen itt fönt semmit sem látott az országzüllésből — örült az ifjúságnak, örült, hogy gyűretlen köpenyt, új tisztisapkát, jólvasalt szalonnadrágot hordhat megint, örült — az életnek.

Ot perc alatt kiszellőződött belőlem a pesti köd utolsó foszlánya is. S megfogadtam, hogy nem is beszélek róla. Miért búsítsam vele ezt a napsugaras lelkű legényt? Különben is — gondoltam magamban — annak a ködnek legalább a fele nyilván csak az én hangulatom lehetett. Nyavalyás, világvárosi neuraszténia. Az aszfalton-járók szopornyicája. Ej, vége van! Leráztam magamról, mint a városból visszaszökött pusztai komondor, amikor belevágtat a szabadság tiszta szelébe.

Az állomáson lenyeltünk két kupica szilvóriumot és a vonatindulásig kint ácsorogtunk az állomás tornácán.

Azazhoggy csak a testem. Mert a lelkem szüntelen a hegyóriások felé fordult. Nyilván nagyon szórakozott válaszokat adhattam, mert Zoltán egyszercsak megkérdezte:

— Hol jár az eszed, pajtás?

— Ne haragudj, testvér, most vedlem. Rámfűjtak a hegyek s most változom át megint emberré! Odanézz!

És fölmutattam a türkisz-kék égbolt előtt szikrázó csúcsokra. Ó, hogy húztak azok a szeplőtelen gyémánt-óriások! Arra lent, balkézről a Kriván, azután errébb a Furkota-csúcs, meg a háromélű Triumetál! Még errébb a Szoliszkó, a Csorbai-csúcs, azután a nap-sütötte Pátia, mögötte a Sátán. És amit most félig eltakart a Koncsisza és a Ferenc József-csúcs: a csodálatos négyágú Tátraorom! Teremtőm, mennyi szépség s mennyi nagyság! Emitt a Gerlahfalvi-csúcs szűzhóval tele katlana, azután a Vízoka, a Bibircs, a Jég-völgyi- és Lomnici-csúcs! Hajrá, köszöntelek benne-

teket mind! És téged elsőnek, ki legközelebb vagy hozzánk, mintha csak előresiettéél volna, hogy először inthess felém fehér palástoddal, köszöntlek szépséges Nagyszalóki-csúcs!

Mámosos voltam a hegyektől, a róluk rámsugárzó fényes fehérségtől, a fölénk boruló kék üvegharangtól, amelynek semmi rokonsága sem volt a szennyes-felhős pesti éggel. És mámosos voltam a jóízű, tiszta szélről, amely végigzúgott a Poprád drága völgyén.

Siposs Zoltán gyönyörködve nézte ezt az én új emberré-születésemet. Megértette azt a varázslatot, amely hatalmába ejtett. Hát engedte, hogy lelkendezzem mellette, mint egy eszeveszett.

Azután elindult velünk a kedves kis kávédaráló, Késmárk felé. Dohogott, pöfögött a Poprád partján, adta a komoly vonatot s a nagy fehér hegyek, mint megannyi hószakállú nagyapó, mosolyogva nézték. Bizonyára azt gondolták: eredj csak, eredj kis gyerek-játék, apró bádogmozdony, pirinyó játékvasút, mi majd rádlehelünk s a szellő nyomban fehér párává foszlatja még a füstbodraidat is, amelyeket te komoly-haragosaknak szántál.

Eldohogtunk Mateóc, meg Kakaslomnic mellett és szaladt, szaladt a kis muki-mozdony Késmárk felé. És csak azt nem értettem, hogy bírja el azt az ezer embernek való örömet, amely végtelenségével csaknem agyonnyom engem.

— Hozzánk is bekukkantunk — mondotta Zoltán — mert anyámnak rosszul esnék, ha otthagynók az ünnepi ebédjét. Hanem ebéd után tovább utazunk Szepesbélára, onnét meg szánon, Barlangligeten át Zugóra.

— Zugóra? Hát az hol van? Sohse hallottam a nevét. Különben vihetsz pajtás, ahova akarsz, nekem mindegy. Gyémántországban nem számítanak a községnevek.

Elnevette magát. És magyarázni kezdett.

— Te ugyan valami üdülőhelyre gondoltál, amikor arra kértél, hogy gondoskodjam szállásról, de én egészen másképpen intéztem el a dolgot. Mert ha az ember hegyeket akar és havat, nem pedig embereket, akkor másfelé kell kereskednünk. Egyébként dugig van most a Táttra katonával. Sítanfolyamok, hegyi-kiképzés! Csak úgy nyüzsögnek a sziklákon és a lejtőkön.

— Szóval?

— Szóval, elmegyünk az Isten háta mögé.

— No, ez elég hiányos földrajzi meghatározás! — mondtam nevetve.

Siposst is elkapta a kedvem.

— Igazad van! Sőt, nemcsak földrajzi szempontból hibás. Az igazság szempontjából is az. Mert annak a tájnak, ahova megyünk, nemcsak hogy hátat nem fordít a Jóisten, hanem nagyon is rámosolyog.

— Vagyis?

— Vagyis inkább azt mondhatnám: a Táttra háta mögé bújunk. A lengyel határra. Onnét mindent, amit eddig itt láttál, a visszajáról látsz. Ha ugyan az valóban a visszája. A lengyelek azt az oldalt tartják a színének. De hiszen majd meglátod.

— Ej, beszélj világosan!

Zoltán mosolygó hallgatásba burkolódzott.

— Majd meglátod!

— De mégis, mi van hát ott?

— Hm. Előbb azt mondom, ami nincs. Hát nincs zaj, nincsenek emberek, kövér hadimilliomosok, felmentettek és lógósok, magukat kellettő hadiözvegyek és — talán háború sincs.

— Ugyan ne lódíts! Hiszen ez tündérmese. Kinőttünk már a dajkaölből!

A vállamra csapott.

— És mégis igaz. Egyébként most én leszek a parancsnok s ellentmondást nem tűrök! Te havat, sít, lejtőket, magasságokat és napfényt kívántál,

kultúrákörítés és hinterland-mártás nélkül. Helyes, tehát irány utánam!

— Eredj a csudába! — böktek oldalba a fiút. — Hiszen követlek új útra Lucifer, de annyit mégiscsak kell tudnom, hogy hát hol szállunk meg, mert vendégségbe, ingyenélőnek nem megyek két hétre.

— Arról nincs is szó! Egyébként: téma befejezve. Egyelőre nem vagyok hajlandó többet elárulni. Sem a helyről, sem az irányról. Nevezzük átmenetileg annak, aminek nevezted az imént az egész Tátravonulatot.

— Én? — néztem rá elhőkölve.

— Te — bólogatott csillogó szemmel Zoltán. — Azt mondtad az előbb: Gyémántország. Hát mi még ma este Gyémántországba érünk.

— Bolond vagy testvér, tisztára bolond! — kötődtem vele. — De most itt a Tátra alján mindent elhiszek, rádbízom az üdvösségemet is.

— Akkor hát: szerelvényt föl, fegyvert fogj és menet! — kiáltotta fölállva s a kardja és köpenye után nyulva Siposs.

Mert éppen befutottunk a havas késmárki állomásra.

Édes, öreg, felejthetetlen Késmárk! Éltrekelet, csupa-hangulat Mikszáth-regényke.

Hogy újra láttam: megszólalt minden hóbasüppedt házacska, minden kapu és minden kosaras ablak.

Csengős szán futott velünk Sipossék házáig.

És ahogy föltopogtunk a lépcsőn az ódon kapubolt alól az emeletre, odafönt gyors ajtónyitás hallatszott s örvendező leányhang kiáltott elénk:

— Megjöttek, Zoli?

— Meg ám — szólott föl nevetve a pajtás — pedig medvét láttunk, farkast lőttünk, mégis itt vagyunk!

Még egyet fordult a lépcső s fölnéztem a nevető leányhang felé.

Fitosorrú, barnahajú, eleven leányka állott fönt a lépcsőn, a folyosóra nyíló ajtóban és ölelte át boldogan a fölszaladó Siposs Zoltán nyakát.

Ohó, hiszen ezek szerelmesek — gondoltam magamban s mint ilyenkor szokás, nyilván ostobán és félszegen mosolyogtam.

Tán végképpen megfeledkeztek volna rólam, ha elő nem tipeg egy fehérhajú asszonyka, meg egy pirosarcú öregúr s tessékelní nem kezdenek bennünket befelé.

A leányka Zoltán menyasszonya volt, a két szelíd öreg pedig a szülei.

Mikszáth világa... édes-öreg Szepesség — hangrozott bennem a gondolat.

És valóban az volt. Az arcuk, mozgásuk, házuk, bútoraik, egész szíves-derűs vendégszeretetük, mindmind ismerős volt. Pedig sohasem láttam őket azelőtt. S mégis úgy éreztem, mintha már jártam volna itt. Mintha ez a sok öreg bútor, öreg kép, öreg óra, hófehér csipkefüggöny, a lobogó tűz a kályhákban, ez az egész Biedermayer-korban megállott világ, mind az enyém is volna, hozzám is tartozna.

És ismerősnek tűnt a terített asztal, a csigatészta húsleves, az ünnepi ebéd, a karácsonyfa a szalonasztalon, az öregúr bortöltögetése, Siposs-mama szorgoskodása, de még a jegyespár évődése is.

O, hát még ilyen szépenélő emberek is vannak? — álmétkodtam szinte áhítattal. — Álom, bizonyára álom, de jó álom, nem szabad belőle felébredni.

És nem értettem, miért, hogyan, milyen érdem jogán csöppentem bele ebbe a mosolygó körbe. Mivel szolgáltam rá, hogy ez a tipegő nénike, az anyám jószágával kínálgasson, ez a kis biedermayer-úr szinte atyafiságos közvetlenséggel diskuráljon velem, az a kislány meg Zoltán pedig az édestestvér nyíltszívű örömevel örvendezzen nekem.

Persze: a Szepesség. Ez a lelke, hangulata, színe,

hangja, derűje, békéje, jósága. Talán nem is érdekük, hogy ilyenek, — csak törvényük.

Mégis szerettem volna sorra megölelni őket, úgy meghatott a kedvességük. És gondolatban mélységes hálát adtam Zoltánnak, azért a félig-tréfás, alig halott meghívásért, amely ott hangzott el felém, idegen katona felé, a leMBER—bécsi gyorsvonaton.

Csupa nevetés, szelid derű volt az az ebéd. S én úgy beleolvadtam közék, hogy ha valaki azt mondotta volna, te ember, félórával ezelőtt még azt se tudtad, hogy ezek itt körülöttek a világon vannak, hát azt feleltem volna rá: örült, mit beszélsz!

Mert e félóra alatt megismertem őket magukat, egész életüket s én is kinyitogattam előttük az életem minden lapját, fordulóját. Pedig se ők, se én nem kíváncsiskodtunk, nem kérdezősködtünk. Csak úgy magától ömlött belőlünk minden, egyszerűen, természetesen, magától-értetődően. És nem csodálkoztunk ezen. Sem ők, sem én.

Mert ez is a Szepesség csodája.

Valahol egy toronyban bongva ütött az óra s nyomban utána minden szobában ütés, kongás és órazene csendült meg.

Siposs-mama szorgoskodva állott fel:

— Készülnötök kell gyerekek! Fiam, még két takarót visztek. És a papa régi vadászbundáját. Gyere, segíts becsomagolni!

Egészségére kívántuk egymásnak az ebédet, de engem visszanyomott székemre az öregúr.

— Neked még van időd, nem kell csomagolnod, hát csak maradj! — És ezüstösen csendültek meg a poharaink.

Most visszaperdült a másik szobából a kis menyasszony is.

— Nna — mondotta tréfás méltatlankodással — megint fölösleges voltam. Otthon nem lehet meg nélkülem a ház, alkotok, gyarapítok, hogy a haza fényre

derüljön, itt meg mindentől elzavarnak. Akármihez kezdenék, bármihez fogok, tüstént ott terem mamuka vagy papuka és rámcsap, hogy jaj gyöngyöm, azt tedd le, mézecsém ne fáradj vele, rubintom majd én, angyalom te csak ülj le! Hát most leülök.

Perdült egyet szabályos piruettel és leült az előbbi helyére. S mindez olyan váratlanul történt, mozgásában annyi kifejező erő, utánzásában olyan megfigyelés volt, hogy valami sohase látott, egészen eredeti s ellenállhatatlan humor áradt belőle.

Siposs-papa hátravetette magát a székén s úgy nevetett, hogy még a könnyei is csurogtak.

De a másik szobából is áthallatszott a kacagás. Persze ez még mókásabbra hangolta a kisasszonyt és most már a fejét csóváltgatva sopánkodott.

— Ejnye, ejnye ezek a Sipossék, ezek a Sipossék! Millen emberek, millen emberek!

Ezt már nem állhatta meg szó nélkül Siposs bácsi sem. Odatopogott a kislányhoz s akkorát cuppantott a piros képére, hogy csak úgy csattant. S hogy ugyanakkor szólították a másik szobából a bunda végett, hát kicsoszogott.

Ketten maradtunk. Akkor láttam csak, hogy egészen helyes teremtés. Eleven, bohóctermészete, mindig tréfára álló kedve ugyan cseppet sem volt szépesi, hiszen a szépesi lányok inkább komolykodóak, de talán éppen ez tette őt abban a környezetben olyan különös-kedvessé. Mondom, nem volt szép, de azért megértettem Siposs Zoltánt, hogy belehabarodott.

Kisideig nézegetett kíváncsi figyelemmel s azután egyszerre megszólalt:

— No, másmilyennek képzeltem magát.

— Engem? — kérdeztem meglepetten. — Hát honnét tudta, hogy...

— Hogy a világon van? Nagyszerű! Hát Zoltántól. Mindjárt másnap, hogy hazaérkezett szabadságra. Tudja: mi mindent, mindent elmondunk, minden per-

cünkről beszámolunk egymásnak. Ezért gondoljuk és tesszük mindig ugyanazt. Mert csak így tartozhat két ember együvé! Nem igaz?

— De igaz. Hanem hát ez mégis meglep. Hiszen Zoltánnal csak alig néhány órát...

Kikapta számból a szót:

— ...töltöttek együtt az életben. Lembergől Przemysl-ig, a bécsi vonaton.

— És akkor is főként mással bolondoztam.

— Igen, tudom: valami régi ezredtársával, akit apukának szólított s aki rém eredeti ember lehet és aki magát nagyon szereti és maga huszonkilences honvéd és civilben pesti ujságíró és négy fiútestvére van és mind katonák...

— Álljon meg az ég szerelmére — vetettem közbe — hiszen ez félelmetes! S mindjárt engedje meg, hogy gratuláljak Zoltán káprázatos megfigyelő-képességéhez, pontos referálásához és a maga emlékezőtehetségéhez.

— Ez memória, mi? — hengegett csillogó szemmel.

— És az összjáték, ami maguk között van! Nahát! Tudja, én szenvedélyes futballista voltam, de ilyen összjátékról fogalmam se volt.

— Hát azért szeretjük egymást! — tette hozzá egyszerre meglepő szerénységgel. — De hát hogy visszaugorjunk az elejére, mondom másfélének képzeltem magát.

— Hm. Milyennek?

— Magasnak, elegánsnak, feketehajúnak, monoklisnak, arrogánsnak.

— Hallatlan! És mindezt Zoltán leírása alapján?

— Ó, dehogy. Csak úgy. Mert hogy ujságíró. Pesti ujságíró. Hát azért.

— Ragyogó! Szóval, maguk itt a hegyek között így képzelik el a pesti ujságírót.

— Legalábbis én és eddig. De hát persze ez butaság, ne is beszéljünk róla többet. Inkább azt

mondja meg, miképpen engedheti meg, hogy fűzfának szólítsák?

— Hát ezt is tudja? Szédületes! Egyébként most látom, hogy Zoltán beszámolója, amely pedig az eddigiek után bámulatosnak mondható, hiszen még egy vasuti epizódot is ilyen pontosan referál, mégsem egészen hajszálpontos. Mert akkor Tornay apó nyomán tudhatná, hogy ez az én frontnevem. Hogy az ezredben hívnak így a pajtásaim. Tudja, ott mindenkinek van valami bolondos neve.

— Tudom, tudom — bólogatott. — Zoltánt szultánnak szólítják. Zoltán — szultán. Érti a szójátékot?

— Értem hát. Nos, engem meg fűzfának hívnak. Mert néhanapján, hogy is mondjam csak: a versírás ellen is vétkeztem.

— Ezt mondotta Zoltán is. De hát ez: csúfnév! Hogyan tűrheti? Vagy igazán olyan gyatra verseket ír?

— Hát: elég gyatrákat. De ez nem érdekes. A névről beszéltünk. Szóval: én nem haragszom érte. Inkább szeretem. Mert azok szólítanak így, akik szeretnek.

— De mégis furcsa, nem? Fűzfa, fűzfa...

— Megszoktam. Szeretem. S örülök, ha így szólítanak.

— Azért mégis csak furcsa. Nem embernév. Fagnév. És méghezzá csufolódó értelme van.

— Hát aztán. A maga neve talán embernév?

Pillogva nézett rám.

— Az enyém? A Cilus? Mért ne volna embernév?

— Mert nem az. Cica-név. Macska-név.

— Na hallja — húzta ki magát csodálkozva — ezt most hallom először. Hogy is van? Cecilia... Cila... Cilus. Ejnye, csakugyan. — És átkiáltott a másik szobába — Zoli! Hallja ezt? Most látom csak, hogy engem születésem óta macska-névvel szólítanak. Nahát!

A túlsó szobából csak három ember szívbőljövő nevetése volt a válasz.

A kislány erre föl vonta a szemöldökeit és vállat vont.

— Hát jó: macskanév. De azért nekem jó. Én is megszoktam. Szeretem. Mert azok szólítanak így, akik szeretnek.

— Szóval: mindenki.

Tetszett neki ez a föltevés s jókedvűen nyújtotta a kezét:

— Akkor hát maradjunk a nevünknel. Jó? Szul-tán a fényesarcú, fűzfa a gyatraversű és Cilus a macskanévű. Nekünk jó, másoknak meg mi köze hozzá? Igaz?

Megszorítottam a kezét.

— Igaz.

Sipossék készen voltak a csomagolással, indul-nunk kellett.

Cilus is fölkapta a bundácskáját, a lábaira csiz-mát húzott, a fejére sapka került s azután neki-esett az öregeknek s géppuska-sebességgel csókolta össze az arcukat, kezüket.

Én is megindult lélekkel köszöntem meg a ven-déglátásukat, hiszen régóta nem éreztem ennyi szí-vességet felémáradni.

— Hohó, semmi ez! — szabadkoztak. — Aki a fiúnknak jóbarátja, az nekünk is az. Örültünk, hogy megismerhettük. Reméljük, látjuk még!

Odalent föl kászolódtunk a szánra s buzgó inte-getés közben kiviharzottunk az állomásra.

A vonaton olyanok voltunk, mint három pajkos gyerek. Bolondoztunk, mókáztunk. Cilus ugyan időn-ként komolykodva anyáskodott fölöttünk, de azért ő volt a legszelesebb. Láthatóan örült, hogy ő most «utas», felnőtt, aki komoly lény a társadalomban, akit a kifüggesztett vasuti szabályzat értelmében kü-lönböző jogok illetnek meg, de aki viszont nem hozhat

kutyákat s egyéb állatokat a fülkébe és aki életveszély esetén kívül nem húzhatja meg a vészféket. Igaz, hogy ebből a szerepéből minduntalan kiesett, sőt éppen a vészfék jelenléte okozott neki állandó lelki nyugtalanságot.

De bármelyik szerepében is volt, mindegyik jól állt neki és Zoltán hadnagy majd megette.

Bár mindössze vagy tíz kilométernyi út volt csak előttünk, Cilus nyomban kibontotta az elemózsiás kosarat s minden tiltakozásunk ellenére belénkgyömöszölt egy-egy tésztadarabot.

Miközben azt csipegette, azon lelkendezett, hogy milyen «őrült élvezet» lehet étkezőkocsin utazni. S miután pontosan kikérdezett bennünket, vajjon utazunk-e már s mikor, mely vonalon, étkezőkocsiban és hogy mit, hogyan, milyen árakon szolgálnak fel, végül mégis gyanakodva nézegetett bennünket. Úgy látszott, nem tartotta egész hihetőnek, hogy nekünk, egyszerű emberi lényeknek ilyen «őrült élvezetben» lehetett már részünk.

Ezen mulattunk egész úton.

Mert elmondhatatlanul mulatságos volt, képzeletének ez a szakadatlan ugra-bugrálása.

— Tudják, az valami nagyszerű lehet — magyarázta széles taglejtésekkel — hogy megy a vonat és gyönyörű vidékek suhannak el mellette és fehérabroszos asztalnál ülök és csak eszem és kinézek és harapok egy falatot és kinézek és iszom egy kortyot igazi pohárból és kinézek és mindenfélét csinálhatok és akik látják az embert, azok bizonyosan azt gondolják, hű, ez valami orosz nagyhercegnő lehet inkognitóban.

Ketten, kétfelé dültünk a nevetéstől. Szerettem volna megtudni tőle, hogy miért éppen rangrejtve utazó orosz nagyhercegnőnek nézhetik az emberek az étkezőkocsiban utazó nőket, de ezt a mai napig sem tudtam tisztázni.

Mert közben elhagyta a köhögő kis muki-moz-

dony a mögötte zörgő kocsisorral a Poprád vizét s északnak fordulva, befutott Szepesbélára.

Soha addig nem jártam azon a tájon. De nem volt időm soká szemlélődni, mert szaporán le kellett szednünk a csomagjainkat, sílécinket a vonatról.

Mire evvel készen lettünk, már ott termett mellettünk két jövevény. Az egyik egy gubás, báránybőr-süveges, öreg tót kocsis volt, aki örvendezve kapkodott a kezünk után, hogy megcsókolja s aki csak akkor látott hozzá a csomagok készséges kicipeléséhez, amikor látta, hogy kézsókoló igyekezete hiábavaló.

A másik, akinek Cilus nyomban a nyakába borult, magas, szürkeszemű, szőke leány volt, szakasztott olyan csizmában, bundában és sapkában, mint Cilus maga.

A jókedvű kis ara már fordította is felém fontoskodva:

— Hát ez az a fűzfa! — majd rámpillantva folytatta. — Ez meg a néném. Jégcsap kisasszony. Rendes nevén Márta. Menyasszony ő is. A vőlegénye a fronton van, főhadnagy, különben erdész, Laszky Antalnak hívják és olyan szerelmes a nénembe, mint egy mélabús medve.

— Cilus! — szólt rá halk szemrehányással a nénje, mialatt a kezét nyújtotta. — Hát tudod, ez már sok!

Megcsókolta Zoltánt és körülnézett, vajjon Matej, a kocsis nem hagyott-e el valamit a csomagjaink közül s azután rámpillantott.

— Remélem, nem háborodott még föl a húgom szelességén, hanem egyszerűen úgy veszi, hogy gyerek.

— Gyerek? Ohó! A vonaton úgy dirigált bennünket, mint egy szigorú kis mama.

— Gondolom — mosolyodott el Márta kisasszony. — Hanem induljunk! Korán esteledik és még hosszú út van előttünk.

Átmentünk a várószobán s kiléptünk az állomás-épület mögé.

Hosszú, szélesépítésű szán várt ránk odakint. Két borzas, izmos hegyilovacska rázta előtte csengetyűs fejét.

Matej gazda értő kézzel rakta be az üléskasokba csomagjainkat, felkötözte a szán egyik oldalára a síléceimet, botjaimat s azután megállott előttünk leemelt báránybőrkuccsmával.

Most azután csendes huzakodás kezdődött afölött, hogy hová ülünk. Engem mindenképpen vendégként akartak kezelni s azt hajtogatták, hogy én szálljak föl elsőnek a hátsó üléskas jobboldalára. Persze, ez ellen szabadkoztam avval az indokolással, hogy azok a helyek a hölgyeket illetik s arcátlanság volna, ha elfogadnám. Inkább amellett kardoskodtam, hogy a két leány csak üljön szépen, kényelmesen hátra s mi majd Zoltánnal a vissza-ülésre telepszünk.

Ez ellen viszont Cilus tiltakozott hevesen, hogy erről ne is álmodjam, mert ő nem tágít a vőlegénye mellől. Ő Zoltán mellett akar ülni. S ebben vele volt a fiú is.

Akármilyen jelentéktelen számárság is volt ez az ülésvita, mégis vakarni kezdtem a fejemet. Elvégre a jegyeseknek is igazuk volt. Meg azután az is igaz volt, hogy kényelmesség dolgában semmiben sem különbözött a két kas egymástól. Csak hát, hogy a vissza-ülésen ülők háttal ülnek a menetiránynak.

Cilus persze nem állotta meg csípés nélkül a szabadkozásomat s lecsapott rám kegyetlenül:

— Hallja, maga fűzfa hadnagy! Maga nemcsak gyatra verseket írhat, saját bevallása szerint, hanem mamlasz is, az én megállapításom szerint.

— De, Cilus! Hogy mondhat szívesen! — méltatlankodott a nénje meg a vőlegénye riadtan.

Csak én nevettem. Igaz, félszegen és zavartan, mert észrevettem, hogy még egy gondolat és — csávában vagyok. S méghozzá magam igyekeztem bele evvel a buta udvariaskodással.

Cilus persze nem lett volna Cilus, ha ki nem használja ezt a röhögtető alkalmat s ki nem mondja azt a második mondatot.

— Mit riadozik úgy? — villant rám csúfolódva. — Mit riadozik? Hát olyan lesújtó végzet a nővérkém mellett ülni? Mit vétett magának, szegényke? Hiszen nem kell neki udvarolnia! Menyasszony!

Hebegtem, makogtam. Nevettem is, bosszankodtam is. Ez a kis ördög olyan gézengúz, hogy túltesz még Tornay apukán is. S nem tudtam, hogyan látja a dolgot a nénje.

Egy szemhunyasig csakugyan kényelmetlenül feszengett az egész társaság.

Közben a derék Matej egyetlen mozdulattal megoldotta a helyzetet. Föllépett a szánra s egyszerűen megfordította az első kast. Volt hozzá hely elég a hosszú járóműben. És leszállván, elégedetten vigyorgott ránk.

Cilus nyomban megjutalmazta az öreg kocsis néhány tót dícsérőszóval és mindjárt föl is lépett a helyére. Zoltán utána.

Igy kerültünk egymás mellé Jégcsap-kisasszonnyal.

Odafönt a szánon most nagy pokróccsereberélés, fölállás, takaróbacsavarodás, leülés, helyezkedés következett. Ez részben Cilus, részben Jégcsap-kisasszony gondos utasításai szerint ment végbe. Cilus rendelkezése ugyan több bonyodalmat okozott, mint hasznát, de a bonyodalmakat hamarosan eligazította Márta, néhány halk, rövid szóval, ügyes, gyors mozdulattal. Csupa komoly egyszerűség, tisztánlátó gondosság és gyakorlati érzék volt ez a leány.

Végre ültünk. Ekkor Matej lépett a cselekvés terére. Újabb pokróchalommal betakarta a lábainkat. Percekig szöszmötölt, amíg minden elképzelhető rést eltömött, ahol a szél a takarók alá bujhatna. Már azt hittem, hogy indulunk, amikor napirendre került a bundakérdés. Ahogy kivettem: két bunda alkalmazásá-

ról volt szó. A zugói bundáról és a késmárki bundáról.

— A késmárki bunda nagyobb — állította Cilus — azt vegyétek ti!

— Dehogyan nagyobb — válaszolta Márta — a zugói bunda nagyobb.

— Mondom, hogy a késmárki nagyobb!

— Ejnye, hát idenézz, mennyivel nagyobb a zugói.

— A késmárki!

— A zugói!

— Mindig úgy számítottuk, hogy a Siposs-bunda nagyobb, emlékezzél rá!

— No, de Cilus, hát ne vitatkozzunk!

— Mégis nagyobb a Siposs-bunda!

— Jó, majd otthon összemérheted s meglátod, mennyivel nagyobb az André-bunda.

— A Siposs-bunda!

— André-bunda! De hagyjuk — vont a vállát Jégcsap-kisasszony.

Zoltán csak röhögött, én meg úgy hallgattam ezt a beszélgetést, mintha tibeti nyelven vitatkoztak volna. Végre megkérdeztem nagyon szerényen, vajjon a vitás méretektől eltekintve, alapjában véve, mi a különbség a késmárki bunda meg a zugói bunda között.

— Ej, hát nem érti — nevetett Márta — a zugói bundát én hoztam hazulról, a késmárkit meg maguk hozták Késmárkról.

— És? — értelmetlenkedtem.

Cilus visítva nevetett föl.

— Mit: és? Még mindig nem érti? Hallatlan! Hát idefigyeljen. A késmárki bunda az a Siposs-papáé, vagyis más néven Siposs-bunda. A zugói pedig a mienk, a mi apánké, vagyis André-bunda.

— Pincsikutya legyenek, ha értem.

— De hát, mit nem lehet ezen érteni? — csodálkozott most már Jégcsap-kisasszony is.

— Engedelmet, a genealógiai leszármazást értet-

tem eddig is, de azt nem értem, mi a jelentősége most annak, hogy a zugói-e a nagyobb, vagy a késmárki? Fulladoztak a kacagástól.

Végül is Cilus magyarázta meg a bunda-ügy gyakorlati részét.

— Hát az — mondotta — hogy a kisebbiket a mi vállunkra teríti majd Matej, mert mi úgyis összebujunk Zolival. A nagyobbik meg magukra kerül, mert maguk mégsem bujhatnak össze.

Nem mertem ellenkezőt állítani, mert Márta elfordította az arcát.

Egyébként, persze, neki lett igaza. A zugói volt a nagyobbik.

Ezt borította a hátunkra és a vállunkra az ügyes Matej.

Azután lehúzta a lovaskákáról is a pokrócokat, beléjük-sodorta magát s elindultak csengetyűszó és állandó kuncogás közben.

És akkor elkezdődött egy szinte valószínűtlensépségű utazás. Ha nem volna az emlékezetemben minden útfordulója és felejtethetlen alkonyati színe, magam is azt mondanám most húsz év távolságából, hogy igaz se volt, álom volt, mese volt. Tündérmese arról, hogyan utazott egyszer négy gyerek, meg egy öreg kocsis: Gyémántországba.

Mikor elindult velünk a szán Szepesbéláról, még süttött a nap, de azután gyorsan szállott alá a Lomnici-csúcs éles körvonalai mögé. És attól kezdve egyre csípősebb lett a hideg.

Egyideig még hátra-hátrakacsintott reánk Cilus a késmárki bunda gallérja mögül s hallottuk is megmegújuló kacagását, utóbb mégis elpilledt a kedve. De ők legalább beszélgettek.

Hanem mi?

Átkozottul ügyefogyottnak éreztem magam. Ott ültem szorosan egy idegen leány mellett, ugyanaz a bunda ölelt át bennünket s mégsem volt egyetlen

közös szál sem közöttünk, amelyen elindulhatott volna a beszélgetésünk.

Az időről vagy a tájról beszélgetni olyan lapos ostobaságnak tűnt, hogy szégyeltem volna velük előhozakodni. Az idő jó volt: csípős szél, szemet-csillogtató, arcot-pirosító. A táj pedig olyan káprázatosan szép, hogy szentségtörés lett volna, gyatra, emberi szóval, bármilyen jelzőt megkockáztatni.

Viszont ez a némaság meg tarthatatlan volt. Semmi kedvet sem éreztem ahhoz, hogy emiatt rövidesen fajnakónak minősítsen magában ez az érdekes, komoly leány. Azután ott volt ennek a haszontalan Cilusnak a gonosz megjegyzése, hogy nem kell ám udvarolnom, mert menyasszony a nénje. Éreztem, ha másodpercen belül nem találok valami beszédfonalat, vagy ostobának kell hogy tartson, vagy elfogult ökörnek, akit csakugyan megbéklyóz az a tény, hogy menyasszony.

Sem az egyik, sem a másik nem akartam lenni.

Félszeg és bonyolult esetekre is áll a front filozófiája: fapofa és neki a sűrűjének.

Ráhajtottam hát a legkényesebb pontra.

— Szeretném — mondtam — ha semmiféle következtetést nem vonna le abból, ami az imént az ülésrend megvitatása körül történt.

Felém fordította az arcát. Nyílt egyszerűség volt tisztafényű szürke szemeiben, de látszott rajta, hogy örül az előbbi feszült hallgatás megszűnésének.

— Csak nem mentegetődzik! — válaszolta. — Vigyázzon, mert könnyen belesiklik valami bókba. S még olyasfélét talál mondani, milyen földöntúli kitüntetésnek érzi, hogy mellettem ülhet, vagy hogy milyen felejthetetlen emléke marad ez az utazás. Kérem, ne alázza meg magát ilyen tucat-dolgokkal. Nincs szüksége rá.

— Köszönöm — mondtam halkán.

— Nincs mit — válaszolta futó mosollyal. —

Egyébként felejtse el a húgomnak is azt a csipkelődését. Játékos gyerek. Kajánul keresi az alkalmat, hogy zavarba ejtse az embereket. De azért nem gonosz ám! Csak gyerek. Szóval, most letárgyaltuk ezt a csacsi epizódot: túlvagyunk rajta. Köszönöm, hogy maga hozta szóba és se bók, se szólam nem lett belőle.

Elhallgatott s én becsülő szemmel néztem rá. Hm. Hiszen ez a szürkeszemű leány csupa józan értelem és becsületesség! És gavallér-lélek. Mert ha okos nyíltsággal élém nem vág, alighanem menthetetlenül beleestem volna, holmi szokásos bókba, csakhogy kivágjam magam abból a látszathból, mintha húzódoztam volna a melléje-üléstől. No lám, még ő dobta felém a mentőkötelet. Ohó, ez tud sakkozni! De nyiltan játszik.

Valami hálaféle kerekedett bennem.

— Tudja, úgy vagyok most evvel az egész tátrai kirándulással — folytattam — mint az az ember, aki csak nekiilódul a világnak. Kíváncsiság, igény és várakozás nélkül. És akkor egyszercsak azon veszi észre magát, hogy egyik meglepetés a másik után bukkan föl előtte.

— Legalább nem panaszkodhat — válaszolt mosolyogva. — A meglepetés: változatosság. A változatosság pedig maga az élet. Egyébként nem nagyon értem, miben érhatték meglepetések. Hiszen, amennyire én képzelem, minden úgy történik, ahogy tervezte. Fel akart jönni a Tátrába sportolni és... de miért nevet?

— Azért, mert idáig egyáltalán nem úgy történik semmi, mint ahogy gondoltam.

Csodálkozva pillantott rám:

— Nem értem!

— Hát nézze csak: először is, amikor Zoltánnal összeakadtunk a vonaton, még nem is álmodtam arról, hogy a szabadságom második felét nem odahaza

töltöm el. De tovább megyek. Még öt nappal ezelőtt se fordult meg a fejemben, hogy elfogadom Zoltán kedves meghívását. Másodszor: én valahogy úgy képzeltem a dolgot és a táviratom is ilyen értelmű volt, hogy Zoltán, aki olyan mesésen ismeri a tátrai síterepeket, majd kiszemel egy vidéket, talán szállásról is gondoskodik s azután útbaigazít.

— No és nem ez történt?

— De még mennyire nem! Megvallom, az én fantáziám csak odáig ért, hogy valami magasan fekvő turistaszállóba, vagy menedékházba kerülök. Mondjuk a Poprádi-tóhoz, a Sziléziai-házba, vagy a Zerge-szállóba, esetleg a Téry-menedékházba az Ot-tó környékén, vagy a Zöld-tavi menedékházba.

— De hiszen, azok most tele vannak katonákkal! — vetette közbe a leány. — Talpalattnyi helye sem volna.

— Ezt nem tudtam.

— És — nézett rám fürkésző szemmel — ez most baj? Bántja, hogy nem oda kerül?

Elnevettem magam.

— Hiszen, ha én azt tudnám, hogy hova kerülök! Előrehajolt és úgy nézett az arcomba:

— Ezt komolyan mondja? Maga nem tudja, hogy hova megyünk?

— Nem én — mondtam vigan — de nem baj! Úgy utazom, mint a koffer.

— De hát ezt nem értem — csodálkozott. — Hát Zoltán nem mondotta meg?

— Nem mondott az egy kukkot sem. Csak elémjött Poprádfelkára, ott karonfogott s azóta visz tüskönbokron át!

Kivonta karját a takaró alól s előrenyúlt, hogy megrázza Zoltán vállát.

Megérintettem a kezét és visszafogtam.

— Hagyja kérem, meglepetésnek szánta.

Egy szemhunyásig tanácstalan volt, azután újból

magára húzta a kocsitakarót. És gondolkozva nézett maga elé.

Kisvártatva megszólalt:

— Sehogy sincs ez rendben. Valóságos zsákba-macska. Ilyet nem lehet csinálni. Elvégre az embernek mégis csak tudnia kell, hogy hova megy s mire számíthat! És maga még nevet ezen?

— Hogyne nevetnék! Hiszen nem fontos. Ezerkilencszáztizennégy össze óta sohse kutatom, hova megyek. Azóta szakadatlanul vonulunk, hol előre, hol hátra és sejtelmünk sincs róla, mi vár reánk holnap vagy akár félóra múlva? Megyünk, mert parancs. És egészen elszoktunk a tervezgetéstől. Úgyse volna értelme, mert ezerszer láttuk, hogy minden megváltozhat félperc alatt is. Hát még holnapig! Így azután kifejlődött bennünk az az ösztön, hogy számárságnak tartunk minden olyan fejtörést, amely a holnap fölött töpreng.

— Jó, ezt megértem. Elég szegényes filozófia, mert mit ér az ember tervek nélkül. Szándékosan mondom tervet, mert az álmokat én is légbemenő ostobaságnak tartom. Szóval, ha még tervezgetni sem terveznek, az elég siralomházi élet lehet. De nem erről akarok beszélni. Hanem arról, hogy azért ez a maga mostani ügye mégis más! Itt nem a harctérről van szó és nem parancs hajtja.

— Ez igaz. De talán az előbbieik után megérti, hogy a gondolkozásunk már ennyire beleszokott a nem-gondolkozásba. Viszont ezt nem szabad ezért siralomházi életnek képzelnie. Higyje el, nem lettünk azért sívárabbak. Mivel a holnap nem érdekel bennünket, hát ami kedvünk, lendületünk, érdeklődésünk csak van, avval mind a pillanat felé fordulunk. Ennek pedig sok előnye és szépsége van. Jobban meglátjuk a percet s ha van némi szépsége, kedvessége, azt százszor elevebben éljük át, mint azelőtt és sokkal szélesebb kedvvel tudunk örülni neki. Szóval, ne sajnálja a kato-

nákat. Mert akármilyen ellentmondásnak tűnik: a front jó. Nekünk, hozzánk, akik már megszoktuk, jobb, mint az otthon. Avval, hogy általában nem érdekel a holnap, megszabadultunk egy lelki nyügtől. Akinek nincs gondja, az egyszerűbbé vált. Olyan egyszerűvé, akár a gyerek. S úgy-e, az boldog. Emlékszik arra a mesére, amelyben a boldog-ember ingét keresi a király? Ez a mese mindig iszonyú valószínűtlenül hatott rám. Csak akkor döbrentünk rá rettentő igazságára, amikor a front már leesztergályozott rólunk mindent.

— Vagyis? — kérdezte Jégcsap-kisasszony elgondolkozva.

— Vagyis mélységesen igaznak érezzük a mese csattanóját. A boldog-embernek nincs inge. És azért boldog, mert semmije sincs. Terve se, vágya se. S mivel csak az érdekli, ami mellett elhalad, a fű, a bokor, a fa, a madár, meg ezek fölött a Jóisten, hát ezeknek örül. Nem csoda, ha füttyörészik meg énekel.

Kis ideig nem válaszolt. Zoltán meg Cilus duruzsolva bújtak össze előttünk, Matej egykedvűen nézgette a lovak futását, a csengetyűk ütemesen zengtek s a szán sziszegve siklott a ropogós havon.

Azután újra megszólalt a leány:

— Különös, hogy itt ilyenekről beszélünk. Egyébként bizonyára igaza van. És ha még egy mondattal tovább halad: eljutunk Szent Ferenchez. Az assisibeli bölcsességhez. Mert a szegényember ingének históriája csakugyan meghökkentően ugyanoda ér, ahova Szent Ferenc érkezett az egyszerűség, vagy ha úgy tesszük, a szegénység gyakorlásával. Aminek a végén már nem marad semmi: csak az Isten, meg az ember. Ebből is csak a lélek.

Most rajtam volt a csodálkozás sora. Ez a leány itt mellettem alig lehet több tizenkilenc—húszévesnél. És ez már elérkezett az assisi filozófiáig? Nálunk, akik annyi mindenben mentünk át, akiket gyerekfejjel fér-

fivá dögönyözött a háború, ez nem volt csodáltnivaló. De leánynál?

Meg is kérdeztem tőle:

— Maga... maga ismeri Szent Ferenc világát?

— Katholikus vagyok — mondotta egyszerűen — és sokat vagyok magamban. Különben — tette hozzá gondolataiból visszatérve, futó mosollyal — nagyon elkanyarodtunk a beszélgetés elejétől. És most megint eszembe ötlük, hogy Zoltánnak ez a zsákbamacskajátéka, amit magával művel, legalábbis furcsa. Ha tudtam volna róla, megmondottam volna neki, hogy legalább tájékoztassa magát, miképpen oldotta meg a dolgot.

— Mondom, meglepetésnek szánta.

— No, de ha azután nem érzi majd ott jól magát?

— Ha hegy lesz, hó, meg egy földél, amely alatt tüzet lehet gyújtani, no meg akad egy falat kenyér s egy korsó víz mindennapra, akkor mindenem meglesz.

— Ó, hát ennél jobban állunk! — mondotta nevetve. — Zugót mégse hasonlítsa Tibethez! Annál valamivel jobban állunk.

— Hogy-hogy: állunk? Maguk is... hogy is mondjam csak...

Elnevette magát. Halkan, melegen. Először hallottam így nevetni.

— Csak mondja ki a kérdést. S válaszolok is. Igen, mi is ott leszünk. Tekintve, hogy a maga két hete miatt mégsem volna érdemes elköltözködnünk a Zugóról.

Most már mind a ketten nevtünk.

Cilus hátra is leselkedett kedves gonoszsággal. De utána nyomban lekapta a fejét a bundagallér mögé. Nyilván azért, hogy beszámoljon a vőlegényének.

Nem bántam. S a nénje se hederített rá. Valami bolondos jókedv kerekedett bennünk.

— Szóval — folytattam az előbbi beszélgetést — annyit már tudok Zoltán titkolódzása ellenére is, hogy Gyémántország fővárosa Zugó.

— Hát ez meg micsoda? — kérdezte kerekrenyílt szemmel Márta.

— Mi az az: ez?

— Valami Gyémántországot mondott.

— Ó, persze. Hát ez meg az én titkom. Azazhogy a Zoltáné. Azazhogy a kettőnké.

Megpittyentette az ajkát és vállat vont.

— Ha titok, hát titok. Nem firtatom. De azt kötelességem megmondani, mert nem szeretem a titkolódzást, hogy Zugó egyáltalán nem város, még csak falu sem. A Zugó csak a Javorinka-patak egyik rohanója. De így hívják azt az erdős hegyhátat is, amely mellette van. Hát ennek a hátnak a derekában van a Hohenlohe hercegek vadászkastélya. Nem messze tőle pedig az erdésztelep, az erdőuradalmi hivattal. És hát ott lakunk mi. Békében még csak volt ott valamelyes élet, de most úgyszólván csak asszony nép maradt ott. Van is bosszúsága apámnak éppen elég, mert alig néhány erdészt meg vadórét hagyták meg. Pedig akkora a körzete, hogy tíz kerületre kell ügyelnie. De hát a háború — háború.

— Megengedi — kérdeztem — hogy most egybe-  
vessem mindazt, amit eddig tanultam?

— Kérem — nevetett a lány — ha tetszik.

— Hát először is Zugó. Most már értem a zugói bundát is.

— Hű, de éleseszű!

— Ne csufolódjék, mert elveszi a huga kenyerét s akkor mi lesz a Jégcsap-kisasszonyból?

— Jó, elfogadom a rendreutasítást — válaszolta tréfás elkomolyodással.

— Hova gondol? Nem rendreutasítás, csak örökös a hatáskörök tiszteletbentartása fölött. Ami a Cilusé,

azt hagyja meg Cilusnak. A maga birodalma, szerte a jégbirodalom.

— De hamar átvedlett csősszé! — vágott közbe fojtott jókedvvel Jégcsap-kisasszony. — Azazhogy stílusosak maradjunk: erdőkerülővé.

Az út emelkedni kezdett, a lovak futása meglassult. S vele lassult a csengők csörgése is.

Cilus feje megint fölbukkant a készmárki bunda fölött.

— Mi az — csapott ránk ádázul — nővérkém, te nevetsz? Hohó, megbomlik a világrend! Nézze csak Zoli!

Most már hátrafordult Siposs koma is. És együtt kuncogtak vidáman.

Jégcsap-kisasszony mintha kizökkent volna a fölényéből egy pillanatra. De azután nyomban ura lett magának s rászólt a hugára:

— Hallod Cilus, igazán hálátlan vagy. Lovagias szomszédom éppen most védelmezte a hatáskörödet. Azt mondotta, hogy a csufolódás a te erdővágásod. S ő már föl is csapott hozzá kerülőnek.

— Mit hallok? Mit hallok? — kacagott bele Zoltán is. — Te fűzfaajtás, maradj te csak a dunántúli füzeseidben. Azaz, ha már itt vagy és a Zugóig Márta mellé bilincsel a keserű sors, hát: őmellette. És ne foglalkozzál az én arámmal.

Cilus nem állta meg, hogy még egyet ne döfjön felém:

— Látom, szépen betartja, amit a bélai állomáson mondtam. Igazán nem nevezhető udvarlásnak, ha más lánnyal foglalkozik, mint aki mellett ül. Szegény néném, mindenesetre gratulálok!

— Bolondok vagytok! — legyintett Márta. — Jobb lesz, ha bevonultok a bundátokba, mert majd megfáztok.

— Ügy! Tehát visszautasítás! Szép kis vendéglátás, mondhatom — feleselt a huga. — Mi itt,

kockáztatva hideget és a nyaktekerés fáradtságát, hátravizitelünk hozzájuk és akkor ők visszazavarnak a bundánkba! Aj, de csunya, barátságtalan nép! — És most összecücsösörített szájjal, gügyögve fordult a vőlegénye felé. — Gyűjön Zolikám-Bolikám, fényes-arcum, szultánkám, menjünk haza.

És visszahúzták fejüket az öreg késmárki galérja mögé, nagy nevetve.

Matej gazda rászólt a lovacsákra s egyszerre szaporább ütembe fogtak a csengők.

— Hol is hagytam el — kérdeztem csendesedő nevetéssel.

— A Zugóra vonatkozó adatgyűjteményét akarta rendezni.

— Igen. Hát szóval Zugó. Azt már mondtam. Menjünk tovább. A bundavitából tudom, hogy van itt késmárki bunda, meg zugói bunda. Sőt, mi több, tudom, hogy a késmárki bunda azonos a Siposs-bundával.

— Hallatlan elmés! — nevetett megint Márta kisasszony.

— Ügyel! — hencegtem. — De ez még semmi! Mert rájöttem, hogy a zugói bundának is van egy másik neve. Az hogy: André-bunda.

— Remek megfigyelés — ámuldozott Jégcsap-kisasszony.

— Tehát ha a késmárki bunda a Sipossék nevét viseli, következésképpen az André-bunda alighanem a maguk nevével ékeskedik.

— Káprázatos találékonyság! — ismerte el jókedvűen Márta.

— Vigyázzon, most jön az összefoglalás! E pillanatban tehát útban vagyunk bizonyos Zugó felé, amely a Javorinka-patak mentén van. Ebből a névből azt sejtem, hogy ez a Zugó, Javorina környékén, a lengyel határ táján, Zakopanétól keletre fekszik.

— Egyes! — bólintott Márta.

— Folytatom. A Zugón van a Hohenlohe-féle vadászkastély. Zugó tehát nyilván nem éppen a legcsunyább fekvésű hely lehet. Az erdésztelep főparancsnoka: a maguk édesapja, akit a bundaügyből merített adataim alapján minden valószínűség szerint Andrének hívnak. Ilyenformán nem hiszem, hogy tévednék, ha megállapítom, hogy magát André Mártának, a hugát pedig André Ceciliának hívják.

— Ne mondja! — rebbent meg Márta. Majd hirtelen kacagásba kezdett. Utóbb komolyabbra fordította a szót. — Mondja, kedves szomszéd — fordult most hozzám — ezt is most találta ki? Igazán nem tudta, hogy André a nevünk?

— Nem. Bemutatásoknál, remek társadalmi törvényeink szerint, csak a férfiak nevét szokták megmondani. Így azután a férfiúi elme kénytelen maga végigbolyongani a következtetések labirintusán, amíg eljut a megismert hölgyek vezetéknevéig. Most még csak egyet. De ez már komoly. S ne haragudjék érte!

— Tessék — fordult felém Márta figyelő szemmel.

— Felteszem, hogy a hercegi vadászkastély nem bérszálloda. Így az a gondolat aggaszt, hogy talán csak nem vendégnek kerülök én magukhoz. Semmi jogcímem sincs hozzá s el se fogadhatnám. Elvégre Zoltánnal való barátságom...

— Nem érdemes folytatnia. Ne féljen. Erről szó sincs. Az erdésztelepen is van néhány vendégszoba, az átutazó uradalmi gazdatisztek és erdőmérnökök számára. Ezekből a szobákból rövid időre ki szoktak adni egyet-kettőt, errekószáló turistáknak is. Teljes megnyugtató végett tehát így is folytathatnám: szerény, de jó kiszolgálás, szabott árak és ózondús levegő. Emellett akkor jön, megy, amikor akar. Szóval szabad, mint a madár!

Kedvetlenített ez a hang, hát megköszöntem a

felvilágosítást. Illett volna elragadtatva örvendeznem afölött, hogy két hétig a közelükben élhetek, de megint összeszorította a számát gyógyíthatatlan konokságom: az udvariskodástól való iszonyodás.

Ez a némaságom talán minden más fehérnépben bosszúságot keltett volna, Jégcsap-kisasszony azonban kivétel volt.

Rövid hallgatás után megint fölnevetett különös, althangú nevetésével és hozzámfordult:

— Köszönöm, hogy megint nem lett frázis egy példaszerűen kötelező bókhelyzetből. Becsülöm érte. Száz férfi közül kilencvenkilenc kimondta volna.

— Nem érdemem. Illemtani csökönyösség. Babonásan irtózom a sallangtól. De mások nevetelenségnek vélik. Maga az első, aki talán nem veszi rossznéven.

Elértük a hegyek alját s befutottunk Barlangligetre.

Ott befordultunk a vendégfogadó udvarára, Matej barátunk berregni kezdett s a lovacsák megállottak.

Zoltán és Cilus kibújt a késmárki bundából.

— Pihenő! Zaboltatás!

Kihámoztuk magunkat a takarókból. Mialatt le szállottunk a szánról, Matej is pokrócot vetett a párás lélekzetet fújó lovakra s fejükre akasztotta a zaboszsákot.

Mi meg bementünk egy csésze teára.

Cilusék továbbfolytatták a tréfás haragszomrádot. Cilus bohóckodott, színészkedett s a szomszédos kávéházteremben ülő meg billiárdozó sítanfolyamos tiszteknek kétarasznyira jött ki a szemük a sudár lányok láttára.

Félórás pihenő után továbbhajtottunk.

Most már a Béla-patak völgyében vezetett az útunk.

A nap már régen eltűnt a hegyek mögött, csak az ormok izzottak még csodálatos biborfényben.

Egyideig még továbbfolyt a bolondos szócsata a jegyespár, meg közöttünk, de hogy egyre csipősebb lett a téli alkonyat, fokról-fokra elszótalanodtunk. S most bizony jólesett a bunda meg az ellenbunda melege.

Balról a Mészhegység, jobbról meg előttünk pedig a Szepesi Magura erdős magaslatai, mind szűkebbre fojtották a Béla-patak völgyét.

Mélységes csönd borult a havas erdőkre. S ebbe a csöndbe úgy csilingelt bele a lovak csengőinek ütemes csörgése, hogy elűzhetetlen elevenséggel szóltatták meg gyermekkorom hangulatos emlékeit. Igen, ilyenkor karácsonytájban, persze még a szenteste előtt való délutánokon, küldött el bennünket hazulról édesapánk, hogy ne kíváncsiskodjunk, ne lábatlankodjunk otthon a karácsonyfadíszítés misztikus óráiban. És akkor siklott velünk így a szán, ezüsthangú csengetyűszóban, néma erdővágásokon át a somogyvári Bréza-erdő útjain és a Vadaskert kanyargóin. A bakon Molnár Feri bácsi ült, a szán előtt az Andalgó és a harapós, szájkosaras Európa prüsszögött. A csönd, a cukorpornak tűnő hó a fák, a hóban lépegető őzek egy-egy elhagyatott etető körül, a fák alatt tovarobogó megriasztott szarvasok, mind-mind a karácsony hangulatvilágához kapcsolódtak bennünk. Igen hát, éppen így volt akkor is, mint most itt, a Szepesi Magura alatt a Béla völgyében. És most is belémrögződött az a régi gyerekreménykedés, hogy ott a legközelebbi úthajlásnál vagy oldalvölgynél ki kell bukkannia végre a fehérszakállú Mikulás-apó szánkójának. Pirosszerszámú, szelid őzek vonják majd a szánt, rajta ül a Mikulás és háta mögött a szánon csillogó, gyertyalángos karácsonyfa. Meg hát a batyu. Az a batyu, amely tele van káprázatos játékszerekkel és az a csodája, hogy sohase ürül ki. A világ valamennyi jó gyermeke számára jut belőle játék. Mi ugyan sohase voltunk jók, sőt kétségbeesett, de szavahihető

nagynénik és nagybácsik az egész Dunántúl legvásottabb süvölvényeiként emlegették bennünket, velünk rettetgetvén saját csemetéiket. Mégis, csodálatosképpen mindig bőven szórta nekünk ajándékait a Mikulás, meg a karácsonyi angyal. Érthető, ha idővel fel kellett tennünk, hogy a Mikulás vagy nem értesül meggyezerte ismert rosszaságunkról, vagy nem akar róla tudomást venni. Persze akkor még nem sejtettük, hogy a derék Mikulás bácsi mellében édesapánk szíve dobog, az angyal pedig voltaképpen az édesanyánk, aki — ma már tudom — a valóságban is angyal volt. Istennek legjobb, legédesebb angyala.

— Mire gondol? — kérdezte váratlanul Jégcsap-kisasszony, amikor itt csilingelt már az emlékeim karácsonyi szánkója.

— Bocsásson meg, faragatlanság tőlem, hogy így elszaladt velem az emlékezés.

— Valami kedves helyen járhatott, — tette hozzá a leány — mert mosolygott az imént.

Sóhajtottam.

— Eltalálta. Kedves helyen. Anyámnál. És messze. Apró gyerekkoromban.

És elmeséltem neki, halk, zümmögő hangon azt a régi világot, amelybe ez a bélavölgyi, csilingelőhangú, karácsonyi utazás ringatott bele.

Sötétedett már és mégsem lett egészen sötét. Fönt az erdők havas teteje s fölöttünk a jeges ormok, még mindig világosak, rózsaszínűek voltak. Még jóval később is, amikor már nyugatnak fordulva kapaszkodtunk föl Zár község felé, akkor is fényes volt az ég, sőt Zugóig sem borult ránk sötétség. Valami ezüstszerű, csodálatos derengés maradt a tájon.

És ebben az ezüstszerű derengésben meséltem a gyerekkorom felejthetetlen meséjét egy idegen leánynak.

Túl voltunk már a végtelennek tűnő Zár község elszórt házainak során, amikor összeomlott a mese-

világ s eljutottam a végéig. Apám haláláig, félárvaságunk keserves korszakának küszöbéig. Ott elhallgattam.

És eszembejuttott, milyen rejtelmes az élet. Milyen furcsa, hogy én ebben az ezüstszerű téli estében, sohase látott tájon, kinyitom az emlékezetem kapuját egy idegen leány előtt, ismeretlen katonabajtársam menyasszonya előtt. Akiről három órával ezelőtt még azt se tudtam, hogy a világon van. Tegnapelőtt ilyenkor még tele csömörrel, menekülő-vággal, az volt a gondom, vajjon bekopog-e pontosan hét órakor Kenyérke ajtaján, búcsúlevelemmel az üllői-úti hordár. Azóta eltelt a karácsonyeste, az utolsó mise anyám mellett, a vonatraszállás nyirkos ködben, a töprengő, árva utazás, Fedor bácsi, azután találkozás a gyémánthegyekkel, majd a késmárki ebéd és most itt vagyok. Ezüstszerű derengésben s ezüsthangú csengetyűszóban utazom evvel az ismeretlen leánykával, más legény mátkájával — Gyémántországba.

Mert ez a bolond hasonlat is egyre igazabbban fejlődött valósággá. Abban a különös derengésben éppen úgy csillogott, fehérlett az egész táj, mintha kristályüvegéből vagy csakugyan gyémántból lett volna. Elmerültem benne a lelkemmel.

— Nézze! — mondotta, ívet húzva a kezével Márta, mikor fölértünk az út legmagasabb pontjára, a vízvázasztó Prislop-hágóra. Ott elénktárult a Javorinka völgye s fölötte, a távolbanyúló havas erdők fölött, a Tatra lélekzetállító, tündöklő csipkézete!

Csak bólintottam.

Kis idő múlva megint megszólalt, egészen halkán. Majdnem aggodalom volt a hangjában:

— Nem tetszik?

Sóhajtottam. Ez bánthatta. Mert utóbb szinte már csak suttogva mondotta:

— Akkor sajnálom. Csalódás érhette. Pedig csak az egész. Egyébbel nem kínálhatjuk.

Akkor ébredtem föl. Ránéztem csodálkozva.

— Hogy kérdezheti, vajjon tetszik-e? Hát nem látja rajtam?

— Szóval mégis... Csak hát hogy úgy elhallgatott az imént. S nem volt rá egyetlen szava sem.

— Mit mondhatnék? Gyerekdadogás volna a szent Péter-templom küszöbén. Fűszál-vélemény a rengetegről. Hiszen ilyenkor mindig szégyenlem az emberi nyelv legszebb hasonlatait. Hát csak ámuldozom. És ez olyan, mint az imádság. Alázat és fölemeltetés.

Megint bámultuk az élénktáruló csodát.

Lefelé siklottunk már az ezüsthangú völgy felé, szóltan ámulatban.

— Hát akkor mit szóljak én? — suttogta Jégcsapkisasszony maga elé, a tájratapadó tekintettel.

— Miért: maga? — kérdeztem elmerült félhangon.

— Mert én még szegényebb vagyok — folytatta álmodozva. — Az előbb, mialatt hallgattam a gyerekkori emlékeit, időnkint szinte láttam, amit mond. A maga emlékbeli szánját. És hallottam annak a csengőit is a hangjában. És a Prislopon valami csoda történt. Százszor is átjöttem már rajta így, ilyen téli estében, de ilyennek még sohasem láttam. Vagy ha láttam, nem tudtam a nevét. Most már tudom: Gyémántország.

Megint elhallgatott, majd hirtelen végigsimította a homlokát és a hangja egyszerre józan lett.

— Különben ez mind gyerekség — mondotta.

— És szinte röstellem, hogy beszéltem róla. Csak valami érthetetlen van benne, ami valósággal megijeszt. Hát mi történt?

— Semmi — dörmögtem. — Nem bennünk történt. A világban történt. Ebben a tájban és ebben a derengésben.

— Szóval azt hiszi — mondotta most már nyugodt nevetéssel — hogy ez most csakugyan átválto-

zott Gyémántországgá? Hogyisne! — legyintett a kezét elővonva. — Éppen a mi egyhangú világunk változik meg? Mikor tízezer évvel ezelőtt is ilyen lehetett?

Az út baloldaláról, valami nagy szürke állat ugrott föl előttünk az útra. Egy szemhunyasig megállott ott, szembenézett velünk fejedelmi büszkeséggel, majd hirtelen oldalt fordult, remek harmóniával átszökött a jobboldali út-árkon s eltűnt az erdőben. Szarvas volt.

— Jávorbika! — kiáltott föl lelkesen Cilus.

— Vapiti! — igazította helyre a nénje.

— Jávorbika — erősítette a kisebbik — méghozzá a Pávell!

— Vapiti — mondotta határozottan Márta.

Persze eleinte ezt a vitát sem értettem. Utóbb megmagyarázták, hogy a herceg még békében méregdrága pénzen, néhány törzs jávorszarvast hozatott Ázsiából, meg vapiti tenyésztörzseket Kanadából. Ezt a két gyönyörű szarvas-fajtát akarta elszaporítani tátrakörnyéki erdőbirtokain. A vapiti nem igen szokta meg az új vadont, de a jávor szaporábbnak látszik. A drága és kényes jószágokat szemefényeként őrizteti Hohenlohe s az öreg Andrénak legnyomasztóbb gondja éppen az, hogy a háborús pótszemélyzettel alig tudja kellőképpen megvédeni őket. Az egyik jávorbikát a derék tót kerülők sztari-Pavelnek, öreg-Pálnak nevezték el és Cilus most annak nézte az imént felbukkant vapitit.

— És maga honnét tudja — kérdeztem Jégcsapkisasszonyt — ilyen határozottsággal, hogy nem az öreg Pávell volt ez a kedves állat, amely az imént, nyilván zugói köszöntőként, elénkjött?

— Ó, hát nem is lehet őket összetéveszteni! — nevetett Márta. — Legfeljebb ez a szeles Cilus esik bele ebbe a tévedésbe. Először is a jávor sokkal nagyobb s a marja egész púppá fejlődik, meg az agancsállása is egészen más. A vapiti különben is könnyebb,

gracilisebb és játékosabb. Úgy is mondhatnám, hogy a jávor fejedelmibb, fönségesebb, a vapiti szelesebb, vidámabb.

— Remek! — állapítottam meg. — Igazi erdész-lány.

— Nem nagy tudomány az egész — legyintett a lány — hiszen odahaza alig hall az ember másról.

A jávor-vapiti-vita tehát egyelőre fegyverszünettel végződött az André-lányok között.

— Majd a papa! — mondta Cilus.

— Jó — válaszolta a nénje — úgyis nekem lesz igazam.

Mélyen lent jártunk már a völgykatlanban s a szán úgy rohant, hogy szinte az vitte a lovacskákat. Még egy erős kanyarodó, azután átsüvítettünk egy hidacskán.

— A Hármaspatak — mondotta Márta. — Ez már a Javorinkába ömlik.

A lovak futása ütemesebb lett, a völgy mélyvonalaán suhantunk. És újabb híd karfái villantak el mellettünk.

— A Javorinka! — kiáltott diadallal Cilus. És Zoltán hangja is beleharsogott a néma erdőkbe:

— Üdv az erdésznek! Hallihó!

Javorina község fényei előtt hirtelen jobbra kanyarodott a rohanó szán s egy erdei úton kaptattunk fölfelé egy darabig.

Akkor azután egész dandár kutya rohant elénk s csaholó falkájuk örvendező vágatással vette körül a szánt.

A fák között ablakfények csillantak meg, tisztássá tágult az erdő, faragott faépületek bukkantak föl s végül megállott a két fújó lovacska egy világos tornác előtt.

— Zugó! Végállomás! — kacagott föl Cilus és leugrott a szánról, a már lent álló Zoli karjaiba.

## VI.

Erdő, erdő, sűrű erdő, jaj, de sűrű erdő!  
 Barna kislyány benne a kerülő.  
 Én is voltam sűrű erdő kerülője,  
 Annak a kis barna lyálynak igaz szeretője.  
*(Bakanóta.)*

A tornácról erdészruhá, szőkeszakállas óriás lépegetett le a lépcsőn s rebhentette szét a lányok körül vinnyogva táncoló kutyákat.

Cilus a nyakába ugrott s úgy csókolta össze, Márta csak a mellére hajtotta a fejét s így nyujtotta csókra a száját.

Erdészlegények és fürgekezű szolgálólányok kapkodták szét egy perc alatt a szánon lévő pokrócokat, bundákat, meg málhát. Mire kikecmeregtem közülük, már Zoltánt ölelte meg és veregette vállon az óriás.

És azután az én kezemet szorította meg egy meleg, erős férfikéz.

— André — dörmögte az ajtónagyságú férfi. — Isten hozott nálunk!

Föltopogtunk a tornáclépcsőn, bementünk az agancsokkal telerakott benyílóba s fogasra aggattuk a bekecsket, bundát.

Magas kőalapra épített, hatalmas faház volt az André-hajlék. A falakon vadbőrök, agancsok, fegyverfogasok és vadászképek. A padlón is végig: vadbőrök.

A roppant kályhákban zúgva lobogott a tűz s ebbe a lobogásba csak a faragott kakukos óra kiáltott bele negyedóránként.

Elszívtunk egy cigarettát André dolgozószobájában, majd Zoltán koma karonfogott s átvitt egy melléképületbe.

Hosszú folyosóról egész sor szoba nyílt ott.

— Itt lesz a mi tanyánk — mondotta s benyitott egy ajtót. — Ez a te szobád, itt mellette ez a másik meg az enyém.

Gyertyavilág égett a mosdón, mellette kancsóban melegvíz várt s a cserépkályhából barátságos tűz villogott felém. Vetett ágy, csipketerítős asztal, néhány szék, egy szekrény, meg egy heverő volt még új hajlékomban. Az éjjeliszekrénykén pohár víz, hamutartó, meg egy könyv.

Mindenből gondosság, kiegyensúlyozottság s biztos nyugalom áradt. Éreztem, hogy egy mindenre-gondoló figyelem hatókörébe léptem.

Mialatt a zubbonyomat gomboltam ki, hogy megmosakodhassam, fölnyitottam a könyv címlapját.

Gárdonyi «Szunyoghy Miatyánkja» volt.

No lám, még ez is! — gondoltam. Legkedvesebb íróim.

Átkiáltottam Siposshoz:

— Te Zoli!

— No — szólt vissza mosdás közben prüsszögve.

— Már most, az első percben meg akarom köszönni, hogy idehoztál!

— Örülök, hogy tetszik ez a hely. Nem lesz luxus-szállásod, hanem a sí-terepék! Különben majd még-látod. A napi három koronát, amennyit az uradalom fölszámít, mindenesetre megéri. Remélem, nem sokal-lod. Persze, ebben az élelmezésed is benne van!

— Sokallom? Ugyan eredj! Ajándék!

Rendbeszedtük magunkat, elfújtam a gyertyát s kiléptem a kályhaláng fényében villódzó szobából.

— Te is erdész vagy? — kérdeztem a fiútól, mi-alatt áthaladtunk a hátsó-udvar ropogó haván, a fő-épületbe.

— Az. És itt szolgáltam az öreg keze alatt. Azaz, hogy most is itt volnék állásban, csak hát be kellett vonulnom.

— És mondjad, van valami címe az öregúrnak, vagy hát hogyan szólítsam? Meg azután a jövődöbéli anyósodat...

— Nincs felesége. Ezek a szegény gyerekek édes-

anya nélkül nőttek fel. Mártus ugyan emlékszik még egész halaványan az édesanyjára, de Cilus nem. Röviddel a kislány születése után halt meg. Szép, szőke, lengyel asszony volt, ahogy az apósom meséli. Az öregnek különben semmiféle cifra címe nincs, szólítsad csak Harold bátyádnak. Mert ez a neve. Norvég származású, az ükapja még norvég volt, amikor a hercegi uradalomhoz került. Hanem az öreg már jó magyar, bár szolgálatát a sziléziai Hohenlohe-birtokon kezdte.

Mire visszatértünk, terített asztal várt bennünket a tágas ebédlőben.

André, a benyílóban, éppen a másnapra szóló rendelkezéseket adta ki három emberének. Tótul beszélt a kerülőkkel, hát nem értettem. De nem is nagyon érdekelt. Sokkal jobban lefoglalta figyelmemet az André-ház.

Az ebédlőből még három szoba nyílt. Az egyikben már megfordultam. Az volt Harold bácsi dolgozója. A másik olyan szalónféle volt. Egyik sarkában mennyezetig érő karácsonyfa állott, alatta egy pár piros csizmacska. Nyilván ajándék. Alkalmasint Cilus kapta az angyalkától. A másik szobában zongora terpeszkedett, mellette meg valami szürke vászonba takart, félajtónagyságú valami. Sohse láttam még ilyet. Mintha óriási madárszárny állott volna a fal mellett, szürke huzatban. Bizonyára valami ritka nagyságú sas-szárny lehet — gondoltam. — Talán az öreg egyik különös vadásztróféája, amelyet féltő gonddal kell őrizni.

Cilus perdült be a szobába jókedvűen a miután körültáncolta Zoltánt, rámripakodott kedves pöröléssel:

— Maga meg miért nem ül, fűzgallyacska? Nagyon stílustalan, hogy a kálya mellé áll s ott dörzsölgeti a kezeit.

— Miért stílustalan? — kérdeztem nevetve.

— Mert a fűzfa, bármilyen rosszul ég is, nem szereti a tüzet. Hogy a mesterségébe vágjak, rímek-

ben is beszélhetek. Bár jól rímel a fűz arra a szóra, hogy tűz, azért a fűzek, mégsem szeretik a tüzet.

Zoltán egy karosszékbe rogyva röhögött s én is elhőkölve mulattam ennek a kis tacszkőnak szikrázó ötletességén. És persze, aki a legvidámabban nevetett, az maga volt a zugói kis kobold.

Mikor kinevette magát, egyet perdült, megcsókolta Zoltánt, gyorsan összekócolta a fiú haját s máris felémfordult. Most már megint más volt. Naiv, egyszerű leányka, aki bizalmas biztatással szólott hozzám:

— Azért jó ám itt minálunk! Papuka remek alak, Márta is tud időnként jópofa lenni, ha egyébként Jégcsap-kisasszony is és fontoskodik is a kulcs-csomójával. Igaz, én elég bolond vagyok, de azért ki lehet velem bírni ilyen nagy erdőben. Hát azért mondom: jó ám itt nálunk Zugón! Majd meglátja.

Felelni akartam valamit, de nyílt a harmadik ajtó is, mire Cilus nyomban odafordult, majd hirtelen széles ívet húzott kezével a levegőbe s azonnal új szerepben szólalt meg:

— Íme, a második felvonás! Függyöny föl, zene intonál s bevonul ő, Jégcsap-kisasszony. Ezúttal mint a nagy főnöknő, konyhaparancsnok és házitündér. Nővéreké dísze! Az ennikivánók köszöntenek téged!

Jégcsap-kisasszony csak mosolygott némán és a homlokánál jelezte a kezével, hogy úgy látszik, valami baj lehet a húga fejében.

Azután a nagy, faragott pohárszékhez lépett, kulcs-csomójából kiválasztott egy kulcsot, fölágaskodott, kinyitotta a felső rekeszt, kivett onnét egy teásdobozt s némán, komoly arccal kiment a szobából.

Utóbb is, egész este úgy járt-kelt körülöttünk, mint valami jóságos árnyék, aki mindenki helyett gondolkodik s mindenkinek eltalálja a gondolatát. Akármilyen bolondos is volt Cilus hasonlata, mégis volt benne igazság. Főnöknő. Igen, az volt. Nemcsak

a síma, galambszürke háziruhája, fehér köténykéje, egyszerű hajviselete és nyugodt, értelmes arca miatt, hanem egész alakjában, tevéseben-vevéseben volt valami megnyugtató, zajtalan gyakorlatiasság. Az, amit a hadikórházakban láttam. A belzi táborikórház fehérhajú, grófi főnökasszonyában, a lembergi vöröskereszt-kórház Frau Oberinjében, a soroksári-úti hadikórház áldott Anna nénijében és tavaly a pesti Egyetemek Kórháza apácafőnöknőjében. Ugyanez az egyszerűség, ugyanez a zajtalanság, a cselekvésnek, éber gondosságnak ugyanaz a magától értetődő természetessége. Csakhogy azok mind tapasztalt, középkorú, vagy idős nénik voltak, ez meg fiatal leány. Mégis ezt a hatást keltette az emberben, egész mozgása és szerepe ebben a házban. Szinte csak a vöröskeresztes szalag hiányzott a karjáról és a ápolónők főkötője, a hamvaszőke fejről.

Mire az apjuk bejött és leült, már az asztalon volt a vacsora. Illatos tea, hideg sült, disznóölésből való felvágott, vaj és pirított kenyér. Zoltán a régi háziú meg szokott gyakorlatával kezdte töltögetni a poharakat.

Hát itt bizony megfélekedezett az ember arról, hogy negyvenedik hónapja tart már a háború. Talán csak a cukornak érezték hiányát. Ezt pedig pótolta a méz.

Fiatál szív, kutyaszív — szokta volt mondogatni a kapitányom — kibír, kihever és megszokik az mindent! És igazság. Huszonkétéves voltam akkor, hát percek alatt elfelejtettem őt, Zugón mindent. A háborút, az utolsó heteket, Kenyérkét, töprengéseimet, lázongásaimat. Új, egészséges világba csöppentem bele, amelyet romolhatatlanná tett az örök hegység, örök erdő, örök egyszerűség!

S ha már Siposséknál megfogott a Szepesség lelke, itt ebbe a lélekbe még egy szín vegyült. Az erdőlakó férfiember bátor életkedve, bölcs derűje.

Cilus remek alaknak minősítette előttem az édesapját. Igaza volt. Minden ízében becsületes, tisztalelkű emberként bontakozott ki előttem a zugói óriás.

A tekintete ugyanaz volt, mint Mártáé. Csak a szeme szürke színe hajlott egy árnyalatnyival a kék szín felé. A nevetése, Cilus kacagásával volt rokon, ha ugyan ezt a ritkább, mélyhangú nevetést egyáltalán össze lehet hasonlítani a lánya jókedvének gyakran féktelen kirobbanásaival.

Vacsora alatt, eltekintve Cilus bohóckodásától, persze, mi másról lehetett volna szó, mint a győzelemről? Andrét a mi ügyünkön kívül, láthatóan a lengyelek sorsa érdekelte leginkább. A felesége lángoló-lelkű lengyel asszony lehetett, aki az ura szívét is félig a lengyelség felé húzta. Érthető, ha szerette volna tudni, vajjon a Brest-Litowskban összeülő béketárgyalásból milyen és mekkora Lengyelország kerül ki?

Erősködtünk, reménykedtünk, hogy ilyen nagy, olyan nagy lesz. És hozzáadtuk még egész Galiciát is jószívvel, hiszen a magyar mindig testvérének érezte a lengyelt.

És hát ki lesz a lengyel király? Valami porosz princ-e, avagy valamelyik habsburgi főherceg? Vagy talán a légiók hőse és megteremtője, az a Pilsudsky nevezetű katona?

Mi ketten Siposs Zoltánnal, persze, a katona mellett kardoskodtunk. Elvégre az verekedett a lengyel szabadságért mesébeillő konoksággal. A katona mindig a katonához húz.

Harold bácsi másként látta a dolgot. Ő a Krakó környékén élő János, habsburgi főherceget ültetgette a lengyel trónszékbe.

— Olyan ember az — mondogatta — mintha lengyel parasztbölcsőben ringott volna. Együtt él a föld népével.

Mi nem ismertük Harold bácsi királyjelöltjét, hát nem vitáztunk tovább. Csak éppen Lengyelországot

formálgattuk nagy szeretettel. Persze, akkor még nem sejtettük, hogy Brest-Litowskban a német konoksnak és az osztrák ostobaságnak első súlyos sebesültje éppen Lengyelország lesz!

Cilus megúnván a légbemenő politizálást, egyszerűen csak megszólalt komolyravált arccal:

— Halod nővérke? Hogyan is kerülünk mi egyszerre három uralkodó közé? Nem valók vagyunk mi császárok, királyok és világkormányzó köztársasági elnökök közé! Mit keresünk mi itt, ahol André-császár, Siposs szultán és Fűzfa-elnök országokat teremtenek és koronát osztogatnak. Vagy ha már itt vagyunk, viselkedjünk fejedelmi fehérnépekként. Szólj az udvarhölgynek, hogy szedje le az asztalt, mi pedig vonuljunk termeinkbe.

Avval fölállott, fölcsípte kicsit a szoknyáját s olyan tökéletes spanyol etikettbőkot vágott ki s olyan császárnői bájtipegéssel járta körül az asztalt, hogy hanyattdúltunk székeinken a nevetéstől.

Még Jégcsap-kisasszonynak is kicsordultak a könnyei, kacagásában.

Harold bácsi a kislány keze után nyúlt, az ölébe vonta a gyereket és bodros szakállához szorította a fejét.

— Te, te, kis pojáca! Te: lengyel!

Majd a másik lányára vetette a szemét.

— Milyen mások vagytok ti s mégis az enyéme. Emez a vidám lengyelke, amaz meg a tengerész, messzirevágó norvég. Igaz-e?

Márta lehajtotta a fejét. Egyideig eljátszott az asztalkendője szorítógyűrűjével, azután fölvetette szürke, tiszta szemét.

— Nem vágyom én innét sehová sem — mondotta egyszerűen. Majd mintha el akarta volna terelni a szót, hozzátette: — Az bizonyos, hogy nagyon belejöttek az országalapításba. Eddig sohse volt erről szó. Alkalmasint — itt felémintett a szemével — ő hozta divatba.

— Ki az az ő? — kérdezte Cilus.

— Hát ki lehetne, no találj ki! — vontja meg a vállát félmosollyal Jégcsap-kisasszony.

— Ja, a fűzfa? — ámuldozott Cilus. — Hát miért nem mondd, hogy a fűzfa-hadnagy.

Márta megint lehajtotta a fejét.

— Azért, mert én nem vagyok olyan neveletlen kis teremtes, mint te, hogy fűzfának nevezzem.

Újra nevetésbe kezdtünk.

— De ha nem bánt vele! — fordultam feléje.

— Sőt szeretem ezt a bolondos nevet! Hiszen a bajtársaim adták! Ejnye no: tegye meg a kedvemért, hogy így szólít!

— Nehéz lesz megszokni — emelte föl az arcát mosolyogva, Jégcsap-kisasszony.

— Egye fene a dolgát, szokd meg, ha már ennyire kéri! — vágta rá hunyorgatva a húga. — Ismerhetnéd a férfiakat! Hektor azt szereti, ha a hátát ütögetjük, Brunó pedig akkor boldog, ha a fületövért vakargatjuk.

Ez a Hektor és Brunó, persze, két zugói kutya volt, az ebsorozat férfitagjai közül.

Vége-hossza nem volt a bolondozásnak.

Cilus most már azt firtatta, vajjon miért éppen engem gyanúsít a nénye az országalapítás divatbahozásával?

Márta ránézett:

— Persze, te nem tudod! Hát képzeld el, hogy ezt a vidéket elnevezte Gyémántországnak! Hallottál már ilyet?

André bólogatni kezdett:

— Hiába is nevettek, én is sokszor látom így a tátrai tájakat. Csak sohse tudtam kimondani a nevét. Most megvan rá a szó. Gyémántország. — Majd

hozzámfordult. — No, persze, csak szemre. Mert különben elég szegény világ ez. Nem terem itt úgyszólván semmi. Még a krumpli is csak mostohán. Csupán az erdő marad itt vigasztalónak. De az húséges.

Átvonultunk az öregúr dolgozószobájába. Ott kiválasztotta a pipatórium kincsei közül egyik nagyfejú porcellánpipáját s rágyújtott.

A lányok egyideig odakint sürgölődtek a másik szobában.

Azután egyszerre belevágott valaki szelesen a zongorába és felcsendült Cilus éneke:

— — — — —

*(Itt most nyomban Cilus dalának kellett volna következnie, ha e régi történetbe bele nem szóltott volna az új történelem. Eddig a kettőspontig ért a tollam akkor, amikor 1938 koraószén dübörögni kezdett a föld, vonuló seregek léptei és gördülő agyúk kerekei alatt.*

*Abba kellett hagynom ezt a munkát, mert máshova parancsoltak, ahol a ma történetét kellett írni. Hetekig éltem a honvédség egyik leglázasabb munkaütemű őrhelyén. Éltem? — Dehogy. Nem tudom, hogyan suhant el ez a hat hét. Valami emésztő láz és hajszólo nyugtalanság kergette agyunkban a gondolatokat, ujjainkban az írógép betűit s az emeltette fel velünk a legcsüggedtebb percekben is újból meg újból a telefont, hogy továbbadjuk a magyar akarat más-más formában erőre kapott áramlását. Gondolat, szó, parancs, elszántság, harag és harcok argumentáció kavargott bennünk és rohant ki antennákon, filmen és betűsorokon át a világba nyolc nyelven is.*

*És minden hang, meg betű egyet akart: a Felvidéket.*

*Nem tudom, hogyan telt el az a hat hét, amíg elindulhattam végezetül Kassára. Nem tudom, hogyan birtunk ki annyi zaklatott éjszakát, mikor nem is volt különbség nappal meg éjszaka között. Igazában nem is volt se nappal, se éjszaka. Egyetlen hajsza volt az a rohanó iramú hat hét, hiszen ha lehanyatlottunk rideg, vas katonaágyunkba, továbbzakatolt az agyunkban a nagy dübörgés és föl-fölvert a berregő vagy csörgő telefon. Szerzetesek voltunk és megszállottak. Nem éreztünk éhséget és fáradságot. Időnként ettünk valamit katonaágyról vagy íróasztalról, papírcsomagból vagy bádogtányérból, de azt se tudtuk: ebéd-e az, vagy vacsora?*

*Nem voltunk már emberek, csak magyarok. S nem volt bennünk más, csupán az az emésztően izzó, rögeszmeszerű belső parancs, amelyet csak november 11-én, a kassai bevonulás zokogó örömeiben tudtam először mondatba foglalni a rádió-mikrofon előtt, sután és dadogva. Parancs, mely erősebb volt minden más életmegnyilvánulásnál; erő, mely parancsolóbb volt az életnél is s mely szóba öntve így hangzott: vagy meghalunk, vagy odáig érünk!*

*Odáig értünk. Áldassék érte a Jóisten neve! S áldassék érte mindenki, aki dolgozott, harcolt és szenvedett azon az őszön Magyarorszáért.*

*Most december 6-án megint kezembe veszem a tollat. Nehezen indul el. Nagyon messziről jöttem vissza ehhez a történethez. Mindegy: ez is*

*parancs. Meg kell találnom Cilus dalát. Hogy is volt? — Ej, rajta! Százados úr: most írni kell!)*

---

*Te rongyos élet, te rongyos élet,  
Mitől tudsz olyan édes lenni, mint a méz?  
Te rongyos élet, bolondos élet,  
Leszokni rólad, Istenem, milyen nehéz!*

Akkoriban divatos operett egyik vidám dala volt ez és Cilus úgy harsogta végig érdes hangján, hogy szinte szikrázott a tűztől az egész gyerek.

Zoltán megigézetten nézte.

És akkor egyszerre átment ez a dübörgő ritmusú dal valami sejtelmes, vágyakozó hangulatba. Most csupa messzirevágó epedés lett a lány, ahogy szelíden, álmodozva suttogta a másik dalt:

*Túl az Operencián  
Boldogok leszünk.  
Túl az Operencián  
Csókra éhezünk.  
Túl az Operencián  
Lesz kicsiny tanyánk.  
Túl az Operencián:  
Fészek vár reánk.*

— Ugy-e, így lesz, Zoli-fiú! — kiáltotta Cilus most hirtelen, minden átmenet nélkül, miközben felénkpördült a forgólábú zongoraszéken.

Siposs Zoltán elkapta a kezét és boldogan rántotta magához. Cilus meg hálából gyorsan összekócolta a fiú haját, fölkapta a poharát s tánclépésben járta körül az asztalt, hogy mindegyikünkkel kocintson.

Márta ott állott a zongora mellett s nyugodt szemmel nézte bolondozó hugát. Neki nem volt új ez a

folyton lobogó szilajság. Megszokta, mint a nápolyi ember a Vezuvot.

André rejtett mosollyal figyelte pipája mögül a kisebbik lányát. Azután a másikra suhant át erős kék szeme pillantása. És megszólalt:

— Hát te nagyobbik!

Márta feléjefordult:

— Ó, én? — És legyintett.

— No csak semmi húzódozás — dörmögött az öreg. — Nem művészetről van szó, csak a mi egyszerű muzsikánkról.

— Ha apa kívánja?

És a zongora mellett álló, szürkehuзatos valami felé nyúlt. Előrehúztá, lekapcsolgatta róla a borítószövetet s egyszerre csak megcsillant előttünk a leg-ritkább hangszer: a hárfa. Aranyos keretben: egész sor acélhúr.

— Hárfa? — csodálkoztam. — Istenem!

— Miért csodálkozik? — kérdezte halkan Jég-csap-kisasszony.

— Hm. Van valami titokzatos magányosság ebben a hangszerben. Ukanyáink sóhajtását őrzi.

Márta elmosolyodott.

— Hát mi még itt tartunk. Zugón lassabban jár az élet.

Maga elé vonta a hangszert s játékos akkordok pendültek meg fürge ujjai nyomán.

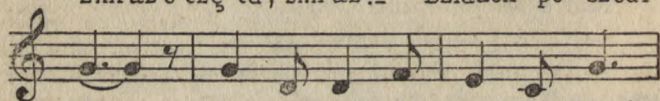
És azután belekezdett valami sohase hallott, különös dalba. És dudolt hozzá halk, lengyel szavakat.

Nem értettem meg belőle egy szót sem. De éreztem, hogy bölcsődal. Hiszen az anyák éneke mindenütt ugyanaz. A szeretet és az aggodás hasonlíthatatlan melódiája. Meleg és puha, mint a pólya és vánkos. És halk és sugalló, mint a bölcső ringása.

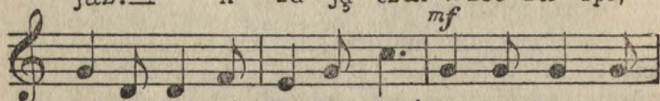
## Moderato.



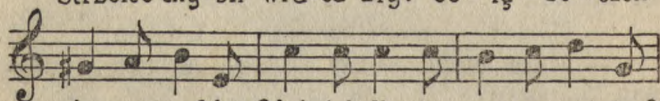
Śpij buziaczku z róż, — Tyś nie głod - ny  
Zmruż o - czę - ta, zmruż! — Dziadek po - szedł



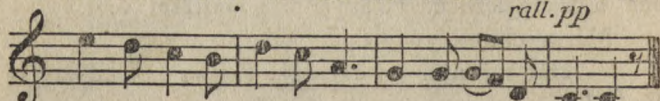
już, — A go - łą - bek siadł przed sień,  
już. — A za - ją - czek wzbo - zu śpi,



Szukał ziarnek ca - ły dzień. Wgniazdku py - ta  
Strzelec chy - bił wra - ca zły. Go - łą - be - czek



się gro - mad - ka Gdzie tak dłu - go na - sza mat - ka?  
kar - mi dzie - ci. Ju - tro słoń - ce znów za - świe - ci.



Słoń - ce dawno zaszło już! Śpij buziaczku z róż! —  
Śpiących strzeże Anioł Stróż. Zmruż oczę - ta, zmruż! —

Elnéztem a hárfázó és énekelő leányt. Milyen más volt ez, mint a húga! Nem ő énekelt: a hárfá. Nem a hangszer kísérte őt, hanem az ő csendes, nyugodt hangja lépegetett a melódia nyomában. Nem ura akart lenni a dalnak, hangszernek, hanem alázatos szolgálója maradt a muzsikának. És ez a személytelenségbe

való felolvadása tette olyan megindítóvá a dalt. Semmi szála, kapcsa nem volt ehhez a gondolatomnak, mégis a bibliai Márta jutott az eszembe. Az életet szolgálatnak élő Márta. A zajtalan, mindig munkálkodó, minden tettebe beleolvadó Márta. A hasznos jóság. Akinek tevése-vevése, gondos jósága annyira csendes, természetes és magátólvaló, hogy észre se veszik. Mondom, semmi kapocs nem volt a hárfázó zugói leány és a bibliai Márta közt, mégis ezt villantotta át az agyamon ez a kép. S mialatt meghatott lélekkel figyeltem, szinte önálló életbe kezdett ujjait, zsongott, zsongott az ének.

*Zmruž oczęta, zmruž!  
Dziadek poszedł już  
A zajączek w zbożu śpi,  
Strzelec chybił wraca zły  
Gołąbeczek karmi dzieci  
Jutro słońce znów za świąci.  
Śpiących strzeże anioł Stróż  
Zmruž oczęta, zmruž!*

Lehellethalkan csendült ki a dal. Utolsó húrpendülései már olyan légiesek voltak, mintha a leány ujjai meg se érintették volna a húrokat.

Kis ideig csend szakadt közénk. Azután megszólt André:

— Hát... ez, ennyi maradt meg az anyjukból. A bölcsődal, a Kolysanka. Amellyel elringatta a nagyobbikat S amelyet már nem énekelhetett a kisebbiknek.

Szótlanul néztünk magunk elé. Nem illett elhessegetni azt a szelíd árnyat, amely abban a pillanatban bizonyára átlibbent a szobán.

Aztán megint pengeni kezdett a hárfá. A gyönyörű, tétova futamokból egyszerre kis melódia kerekedett. Vágyakozó, epekedő, tót dalocska. S ebbe, Márta hangja mellé, beletrillázott Cilus éneke is.



1. So-bo-tien-ka i-de, čo-že ma je po-nej,  
2. Nietak za-ras-te-ná, a-ko len za-ča-tá,



so-bo-tien-ka i-de, čo-že ma je po-nej,  
nie tak za-ras-te-ná, a-ko len za-ča-tá,



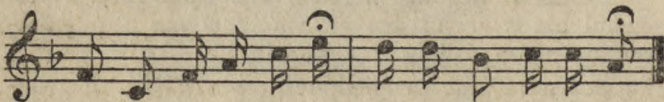
ces-ta za-ras-te-ná, ces-ta za-ras-te-ná,  
už je mo-ja mi-lá, už je mo-ja mi-lá,



ces-ta za-ras-te-ná k fra-je-roč-ke mo-jej,  
už je mo-ja mi-lá od Tur-ka za-ja-tá,



ces-ta za-ras-te-ná, ces-ta za-ras-te-ná,  
už je mo-ja mi-lá, už je mo-ja mi-lá,



ces-ta za-ras-te-ná k fra-je-roč-ke mo-jej.  
už je mo-ja mi-lá od Tur-ka za-ja-tá.

Mihelyt kicsendült ez a dal, elnevette magát Cilus.

— Jött a Pável és azt mondta: bökk! Hagyjuk abba néném, mert megint ránkriaszt az öreg Pável.

Erre kacagásba törtek ki mind.

André a fejét csóválta nevetve:

— Bolondok vagytok! — S hozzám fordult. — Persze, te nem tudod, ki az a Pável?

— Egy Pávelről már hallottam. Ha jól értettem, az valami barátságos szárvasbika.

— No, arról van szó — dörmögte vidáman Harold bácsi. — Évekkel ezelőtt behoztak a kerülők egy gyöngye kis jávorborjút. Az anyja a lábát törte, le kellett lőni s az anyátlan jószágot ezek a gyerekek nevelték szoptató-üveggel. Kezes, jókedvű kis bika lett s úgy ideszokott, hogy később is meg-meglátogatta a telepet. A kerülők elnevezték Pávelnek.

— A többit majd én! — vágott közbe Cilus. — Úgy volt, hogy már fél éve nem láttuk a derék Pávelt. Hát egyszer csak mi történik! Derék nővérkém elandalodva hárfázott és énekelt egy szép tavaszi estén, miközben Anti úr, aki akkoriban még persze nem volt a vőlegénye, hanem csak fojtogatta magában a vallomást, némán és szerelmes ló-szemekkel nézte, nézte Mártát...

— Cilus! — szólt rá korholóan a nénje.

— Jó, jó, hát galambszemekkel nézett — legyintett Cilus. — Szóval, ahogy itt ültek elolvadva s Anti már éppen nyilatkozni akart, egyszer csak bedugta a fejét az ablakon az öreg Pável s azt mondta: bökk. Vagyis böffent egyet s kinyújtotta a nyelvét. Persze erre vége lett a hangulatnak s Anti visszanyelte a kényszerképzete. Fél évig nem tudta megint kidagogni, mert az a kényszerképzete volt, hogy mihelyt előhozza, nyomban közbelép az öreg Pável és azt mondja: bökk!

— Gonosz vagy, Cila! — nevetett Harold bácsi. Majd hozzám fordult. — Persze ezeket már mind Cilus találta ki hozzá. Tény csupán annyi, hogy a

jávorbika csakugyan benézett egyszer az ablakon Már-tus éneke alatt. S azóta egyre ezen bomlanak, mi-helyt Márta énekel.

Jégcsap-kisasszony közben fölállott, ráhúzta a kö-penyt a hárfára s visszatolta helyére a hangszert.

Valahol megszólalt egy kakukos-óra, tizenegyet kiáltott s minden szobában verni, zengeni kezdtek az órák.

André fölállott, felénk intett a poharával:

— Jó éjszakát!

Búcsúztunk.

Cilus ránkrikkantott:

— És holnap reggel: sí! Nyolckor indulás!

— Félnyolckor reggeli — mondotta csendesen Márta. És kérdően fordult felém. — Igaz, mit szokott reggelizni?

— Amit kapok.

— No ne így! Igazán mondja meg. Látja: itt nem sok kényelem várja, de amit a kedvére tehetünk...

— Röstelllem magam, hogy ennyi gondot okozok. Márta legyintett. És várta a választ.

— Tudja mit? Magára bízom, kis gondviselőnk! — nevettem el magam.

— De ha nem találom el?

— Eddig mindent eltalált. Még a könyvet is.

— Könyvet?

— Igen. A szobámban. A Gárdonyit.

Megcsillant a szeme.

— Szereti?

— A legkedvesebb íróm.

— No: örülök. Hát akkor jó éjt! — És nyújtotta felém a kezét. Kemény, nyugodt, férfias-szorítású keze volt.

— Jó éjt, Jégcsap-kisasszony — mondtam. — És köszönöm a dalt.

— Ó, az én dalom — biggyesztette le a száját.

Meghajoltunk Zoltánnal s mentünk.

Kint, mialatt átvágtunk szállásunkra a ropogó havon, megszólalt Siposs:

— Jó lesz itt neked, fűzfa?

— Hogy kérdezheted? — dörmögtem. — Olyan, mintha mese volna. A Jóisten küldött téged oda a lemergi vonatra.

— Boldog leszek, ha jólérezd majd magad.

— Hát akkor már kezdheted a boldogságodat.

Fínom, égő fenyőillattal tárult elém a szobám.

## VII.

Magasan repül a daru  
Nagyokat is kurjongat.  
Szárnya alól, szárnya alól  
Szabadságos-leveleket hullajtgat.  
Szedjed babám, szedjed  
Csárdás kalapom mellé tegyed,  
Hogy engemet a csárdában  
Arról megismerjenek.

(Bakanóta 1914-ből.)

Másnap megkezdődött az a hét, amelyre mindig úgy emlékezem, mintha nem is ezen a világon, hanem valami más csillagzaton töltöttem volna. Úgy kiszakadtam vele az akkori világból, hogy nem éreztem semmiféle kapcsolatot régebbi életemmel, gondjaimmal. Még a frontot is elfelejtettem. Pedig abban az időben az volt az otthonom, országom, hazám.

Az André-ház ebédlőjében már ott ült ujságjába temetkezve Harold bácsi.

Ahogy betopogtunk, pálinkával kínált, megcsapkodta a vállunkat s nagyot rikkantott a lányai után.

Márta-anyó nyomban be is libbent a gőzölgő teáskannával s töltögetni kezdte a hideg hússal, kolbászzal, vajjal, mézzel megterített asztal csészéit.

Köszöntésünket komolykodó fejbiccentéssel fogadta. Most különben megint egészen más volt, mint tegnap. Menyecskesen kötött, piros fejkendő borította a haját.

Láthatóan semmi más nem érdekelt, csak a reggeli asztal gondja. Mikor megtöltötte a csészéket, fölvetette a fejét s egyszerűen, halkan, csupán ennyit mondott:

— Tessék!

És megint kisuhant a szobából, hogy beszéltsa a húgát is.

Hanem Cilus csak nem akart előkerülni, úgyhogy jócskán benne voltunk már a reggelizésben, mikor betoppant frissen, szappanszagúan, jókedvűen. Megcsókolta az apját és Zoltánt, összekócolta a vőlegénye haját, jól megrázta a kezemet s farkasétvággal esett neki a reggelinek.

Helyes kis sportruhájában olyan volt, mint egy hetyke kis vadász. Mert vadászoszabású, derékbaszabott kabátka volt rajta, térdigérő, zöldesszürke, sokráncú szoknya és magasszárú, fűzős, puha vadászcsizma.

— Hogy aludt fűz-galyacska? — kérdezte, miatt jó vastagon megkente a kenyerét vajjal.

— Jól, mint mindig.

— És Zoltán-szultán?

— Én is.

— Hm. És ezt csak így mondja! — ingerkedett Cilus. — Igazi szerelmes vőlegénynek álmatlanul és epekedve kell töltenie az éjszakát.

— No, Zoltán — kacintottam a fiúra — nem irigyellek. Nehéz dolog lehet a Cilus vőlegénynek lenni.

— Mért nem mondja mindjárt, — vette fel a kesztyűt Cilus — hogy ez fölér tíz egyiptomi csapással? No várjon csak: ezért meglakol!

Jégcsap-kisasszony belépése vetett véget a csatá-

rozásnak. Nagy tál tejeskalácsot hozott s tett le az asztalra. Azután leült s apró kortyokban inni kezdte a teáját.

— Merre mennek? — kérdezte csendesen Zoltántól.

— A Jávör-völgybe — dörmögte a fiú.

— Maga nem jön? — kérdeztem a lánytól.

— Nem. Valakinek itthon kell maradnia.

— Kár.

— Nem veszítenek vele. Cilus úgylis magukkal lesz. Mért lennék hát fontos én?

— Hm. Valahogy olyan jól — összeszoktunk.

Mintha valami hálás fény villant volna át a szemén.

— Majd — mondotta halkan — majd máskor talán én is magukkal mehetek.

Nyolcat kiáltott a kakuk az óra tetején.

— Indulás! — vezényelt Cilus.

Köszöntünk, az előszobában vállunkra lendítettük a könnyű hátizsákot, Cilus a fejébe húzta szép szürke báránybőrsüvegét s a tornác alatt talpunkra szíjjaztuk a deszkákat.

Márta még a lelkünkre kötötte, hogy meg ne feledkezzünk a hátizsákunkba tett tizóráiról s avval nekiindultunk.

A kutyasereg egyideig még kíséretetett nagy csaholással, de azután Zoltán letért az útról az erdőbe s mögéje siklottunk mi is, ropogós csapásában. Elöl siklott Zoltán, mögötte Cilus, végül én.

Úristen, micsoda fölszabadult érzés volt az!

Percek alatt értünk le a fák között az országútra. Onnét azután jódarabig csak csúsztattuk a léceket jó hosszú lendületekkel.

Áthaladtunk a szétszórtan épült Javorina községen, kétszer kereszteztük a Javorina-patakot, majd a községtől délre rátértünk a Jávör-völgybe vezető erdei útra.

A csönd, a hó és a fenyő birodalmába értünk.

A hegycsúcsokat gomolygó köd nyelte el. De milyen más köd volt ez, mint a pesti! Illata volt!

Balra tőlünk ott csörgött, csobogott az észak felé siető Javorinka, mi pedig mentünk, lassú kapaszkodással délnek. A deszkáink sziszegve váltogatták egymást előttünk a friss havon, a derekunk ruganyosan lendült és a botjaink vidáman suppantak a hóba.

Nem volt arrafelé rajtunk kívül senki. Időnként távoli galytördelés és tompa robogás hallatszott. Valami őz vagy szarvas ügetett tova az erdők mélyén. Máskor egy-egy mókus tornászta át magát egyik ágról a másikra. Egyébként csönd, mélységes csönd borult a hó alatt álmodó erdőre.

Nem ismertem a Tátrának ezt az északi részét s így csak a térképre való emlékezésből próbáltam elképzelni, vajjon merre is járhatunk. Azt tudtam, hogy a Javorinka valahol a Jávör-csúcs oldalán ered. Ennélfogva balra tőlünk a Mészhegységnek, jobbra pedig a Siroka-csoport hegyeinek kellett lennie. De hogy közelebbi meghatározás szerint hol járunk, arról sejtelmem sem volt.

Nem is nagyon érdekelt. Nekem elég volt az, hogy a Tátra lélekzetét szívom be, hogy Gyémántország szűzi hava vesz körül és hogy a csönd balzsamos jósága símogat. Elmentem volna így a világ végére is.

Zoltán útelágazás elé ért, balra tért, lesiklottunk a Javorinkához, majd egy kis hidacsán áthaladva, a patak jobbpartján mentünk tovább északnak, míg csak tisztássá nem ritkult az erdő.

Pompás lejtők tárultak a szemünk elé.

Zoltán, majd mögötte Cilus is megállott. Mindketten rámnéztek.

Nem kérdeztek semmit. De belőlem kitört az öröm kurjantása. A honvéd sí-tanfolyam újjongó kiáltása:

— SÍ! SÍ! SÍ! Hó! Hó! Hó! Tátra! Fátra! Mátra!

A völgy és a hegyek zengve adták vissza a szót.

A jegyesek gyönyörködve nézték, hogyan tobzódom a hóban. Akkor már esztendeje nem volt a lábamon sí-deszka s most nem éreztem fáradságot. Szinte futva csaptattam a tisztás felső széléig s azután repültem, repültem lefelé. A telemark-lendületeknél szikrázó hófelhőket szántottam fel, mint valami rohanó hóéke.

Ettől az őrzöngéstől kedvet kaptak ők is s keresztül-kasul vágattuk a mesés lejtőket.

Három pirosarcú, csillogószemű bolond száguldzott és kacagott harsogó kedvvel, a Jávor-völgy tisztásán.

S lehet, hogy ettől a féktelen gyönyörűségtől kezdett egyre feljebb szállani a köd, de egyszerre csak kibukkant a fölöttünk gomolygó fehérségből a kék ég egy mosolygó darabja s messze, kelet felé ott állott a felhők fölött egy havas orom.

Cilus kinyújtotta feléje a karját s elkiáltotta magát:

— Bolondoknak bolond a pátrónusa!

Kérdően néztem rá.

— Nem érti? Hát nézze! Minket figyel a Bolond Gerő!

Zoltán is odasiklott mellénk, leszúrta botjait, kihúzta a csuklósíjijban maradt kesztyűkből a kezét s mialatt cigarettára gyújtott, mosolyogva magyarázott.

— A Mészhegység gerincének középső csúcsa a Bolond Gerő. Az a tréfás legenda járja róla, hogy bolondot csinál azokból, akik fölmennek a tetejére. Leányt, legényt összeboronál, a jóbarátok összevesznek, a haragosok kibékülnek, a jókedvűeket bosszússá teszi, a morcosok pedig megvidámodnak rajta.

— Szamárság! — nevettem el magam.

— Papuka azt mondja, — vágott közbe Cilus

— hogy kiskoromban mindig bőgtem. Azután egyszer elvitt a Bolond Gerőre s azóta kicseréltek.

— Szóval a Bolond Gerőnek köszönhetjük, hogy André Cilus: eleven ördög.

Cilus szó nélkül fölcsapta sí-botját a fölötte levő havas ághoz s mialatt egyszerre prűszkölő hóemberré váltam, kacagva siklott le a völgybe.

Odalent remek telemarkkal állott meg s csúfolódva kiáltott föl hozzánk:

— Itt a fizetség a sértésért! — És csak úgy hajlongott a nevetéstől.

Lerohantunk mi is és kergetni kezdtük hegynék föl. Persze ez további visítózással, kacagással járt.

Egyszerre azután megállott a lány.

— Hüha — mondotta lihegve — kikapunk a nénémétől!

— Miért? — néztünk rá.

— Mert már délre jár az idő, indulnunk kell s ha otthon megtalálja a hátizsákunkban az elemőzsiát érintetlen épségben, hát úgy megpirongat, hogy csak úgy ropog.

Nosza nekiestünk hát s ettünk, mint a farkasok. Még a kulacsokban kotyogó teát is megittuk az utolsó cseppig.

Akkor azután: hajrá — hazáig!

Rohanva siklottunk az erdei utakon Javorina községig. Lefelé, mindig lefelé. Elöl Zoltán, utána Cilus, végül én. Csak úgy repkedett-lobogott rajtam a vihar-kabát.

A Javorinka hídjánál megállottunk pisztrángot nézni.

De persze a pisztráng nem az ilyen lármás hadnak mutogatja magát. Az egész megállás csak arra volt jó, hogy Zoltán is, én is, rázúdítsuk egy-egy jól megrakott faág havát Cilusra.

Prűsszögött a lelkem s fogadkozott rettenetesen, hogy iszonyú bosszút áll majd, de mi ügyletünk

s óvatosan kerültük el minden ág alját, ha a kisasszony a közelünkben volt.

Úgy értünk haza, mint három vásott süvölvény.

A telepen csaknem feldöntött az örvendező kutyahad.

Alig tudtuk lecsatolni s a tornác mellé támasztani a deszkáinkat.

Fölszalutáltunk a tornácra Jégcsap-kisasszonynak s aztán átmentünk Zoltánnal az odunkba és emberibb mezbe bújtunk.

Mire visszatértünk az André-házba — a szélről olyan pirosra csípett arccal, mintha felpofoztak volna bennünket — terített asztal várt. Csak Harold bácsira kellett még várakoznunk, aki mindig nehezen tudott megválni az irodájától.

Cilus még öltözködött, Márta tett-vett az ebédlőben.

— Jól mulattak? — kérdezte.

— Mint három megveszekedett eszkimó-kölyök.

— Örülök. Kár, hogy ködös volt az idő.

— De azért a Bolond Gerőt mégis láttuk.

— No, az nem hízelgő magukra — mondotta futó mosollyal Jégcsap-kisasszony — mert azt tartják, hogy az öreg Gerő csak bolondoknak mutatja meg magát ködben is.

Cilus trillázott be az ajtón. Megpörgette a sarka körül a nénjét:

— Farkas vagyok, éhes vagyok, enni adjál néném!

Márta anyáskodó gonddal simította le a húga kócos fejét.

— Várhass! Tudod, hogy meg kell várnunk édesapát.

Cilus hát — várt. Ez pedig abból állott, hogy odabillegett a karácsonyfához, lecsent róla egy cukor-süteményt, azután a zongorához lépett, leütött rajta két ütemet, hirtelen leült a zongoraszékre és sebesen körbeforgott rajta, majd fölpattant, odaszökött a ka-

nárikalickához s begügyögött valamit a sárgatollú dalnoknak, onnét odasétált ringó tánclépésben Zoltánhoz, villámsebessen összekócolta a haját, végül megállott Márta előtt, kislányos pukedlit vágott ki s a Cigánybáró «Ki volt tanu?» dallamára elénekeltte ezt a sort:

— Pável benéz s azt mondja: bökk!

Márta megcsóválta a fejét és elnézést-kérően nézett ránk.

— Nem tehet róla — sóhajtott — főként, ha a Bolond Gerővel kacérkodott ma. És sajnálom magát — fűzfa.

Először szólított így s valósággal belepirult.

— Engem? Miért?

— Hogy evvel a két szeles bolonddal kellett eltöltenie az egész délelőttjét.

Mielőtt még tiltakozhattam volna, közbevágott Cilus sértett pofácskával:

— Ugy, hát akkor légy szíves és gondoskodj arról, hogy máskor előkelőbb társaságot biztosíts a fűzfagalyacskának. Esetleg a tulajdon személyed képében. Ti úgyis olyan «kiegyensúlyozottak» vagytok. Előkelően és unalmasan kiegyensúlyozottak.

Most hirtelen a nyakába esett Zoltánnak s babusgatva nyögdécselt:

— De, úgy-e, mi ketten szelesek, bolondok, ugri-fülesek azért szeretjük egymást, ó fényesarcú Zoltánom-szultánom! És különben is: tartsunk ezekkel haragot és mától kezdve magázás.

Nevetni kellett rajtuk szakadatlanul.

Dobogás hallatszott a tornácról, majd föltűnt a nyíló ajtóban Harold bácsi szálás alakja.

— Siess, siess, ó, éhezők atyja! — fogadta őt panaszosan szavalva Cilus és Márta felvonultatta az André-konyha remekműveit.

Ebéd után szétkergetett bennünket Jégcsap-kisasszony.

— Pihenni! Aki szabadságon van, az pihenjen!

Mi persze nem pihentünk Zoltánnal, hanem kinyitottuk a szobáink között lévő zárt ajtót s végigvágván magunkat a pamlagainkon, vidám haracteri számárságokat meséltünk egymásnak.

Három óra tájt koppanás hallatszott Zoltán ablakán s fölcsendült kintről Cilus dala. A «Cigánybáró» ismert muzsikájára:

— Pável benéz s azt mondja: bökk!

— Szép kis szerenád! — kuncogta Jégcsap-kisasszony hangja.

— Talpra, álomszuszékok! — harsogta most a zugói Puck.

— Ohó, nem is aludtunk! — kiáltottuk tiltakozva. Bekecset kaptunk magunkra, lerántottuk a sapkát a fogasról s máris kint voltunk a lányok mellett.

Lengyel-bunda volt rajtuk s vastagtalpú, de azért formás félcipő. A fejük födetlen volt és a hajuk lobo-gott a friss szélben.

— Hova, hova? — érdeklődtünk.

— Látogatóba, ide a szomszédba — mondotta rejtelmes mosolygással Jégcsap-kisasszony.

Mind a ketten kérdőjellé váltunk.

— Igen, igen — nevétek el magukat a lányok.

— Még hozzá fiatallemnernél vizitelünk — tódította Cilus.

Erre még ostobább képet vághattunk, mert most már szívderítően mulatott rajtuk a két André-lány.

— Fiatalember? — hitetlenkedett Zoltán. — Tudtommal egész Zugon nincs egy szál fiatalember. Mindenki bevonult, csak az öregek meg a nők maradtak itt.

— Jó, jó, csak maradjon meg ebben a hitében — incselkedett Cilus.

•Zoltán, a számár, beugrott. Már gyanakvás volt a hangjában.

— Ugy? — nevetett kényszeredetten. — És maga csak most árulja ezt el?

— Hát... Istenem — vonogatta a vállát Cilus — minek nyugtalanítsa az ember a vőlegényét?

— Pedig határozottan szép fiú — bólogatott Márta is.

— Hm — dörmögte Zoltán — új fiatalember? Itt a telepen? Röhögnöm kell. Csak tudnék róla! Harold-apó megírta volna, hogy új gyakornokot kapott. Bolondság!

— Hát jönnek, vagy nem jönnek? — kérdezte Jégcsap-kisasszony. — Mert annak nem sok értelme van, hogy itt bokázzunk a havon.

— Ne bolondozzanak — legyintett Zoltán. — Mondják meg őszintén, hogy sétálni akarnak és kész. De hogy új gyakornok van itt? Meg hogy éppen meglátogatják?

— Ki mondta, hogy gyakornok? — fűzte tovább a szót Cilus.

— Hát mi? — villant rá Zoltán tekintete. Úgy látszik, más eshetőségre nem is gondolt s most szeget ütött a fejébe az a lehetőség, hogy így mégis lehet valami a dologban. — Hát ha nem gyakornok, akkor mi?

— Majd meglátja — titkolódzott Jégcsap-kisasszony. — Gyerünk!

És elindult az egyik erdei ösvényen.

Cilus belekarolt Sipossba.

Ez még ellenkezett egy darabig. Fölfortyant.

— De csak nem akarnak komolyan meglátogatni egy fiatalembert!

Cilus gyanúsan hallgatott. Márta jegyezte meg halk-szerényen:

— Miért ne? Máskor is megtettük.

És szaporán lépegetett az erdésztelep majorja felé.

Zoltánban csakugyan fölébredt a zöldszemű szörny: a szerelemfáltés.

Rakedten dohogott.

— Igazán nem értem magukat. Ürilányok nem tesznek ilyet. És vegyék tudomásul, hogy én nem megyek!

Márta hátrafordult. Alig tudta leplezni a nevetését.

— De hiszen, már itt is vagyunk!

— Hol? — kérdezte sötéten Zoltán. — Hiszen ez az öreg Frantisek háza. Csak nem az öreg kerülőnél lakik az a...

— De igenis, itt lakik! — erősítette Márta s már be is lépett az ajtón.

Cilus betolta a húzódozó, duzzogó Zoltánt s utánuk én is beléptem.

Homályos, füstszagú konyhán botorkáltunk át, Jégcsap-kisasszony kinyitott egy oldalajtót s már bent is voltunk Frantisek-apóéknál.

Egyszerű, meleg szoba volt, sok szentképpel, tornyosra rakott ágyakkal, faragott öreg lócaival, szalmafonatos székekkel.

Az asztalon gyérvilágú lámpa égett, az asztal előtt pedig hárman is ringattak egy bölcst. Egy fehérhajú, öreg tót kerülő, egy fejkendősnénike, meg egy kerekkepű menyecske. Az öreg kerülőn nyitott nyakú, vásott uradalmi vadász-zubbony, halina-nadrág meg bocskor volt, az asszonyokon meg, a ruha fölött, keresztbekötött meleg pamutkendő.

Ahogy beléptünk, örvendezve állottak föl s a leányok keze után kapkodtak, hogy megcsókolják.

De azok hátradugták a kezüket és sugárzó arccal hajoltak a bölcső fölé.

Pukkadt-pofácskájú, egészséges kis csecsemő fekküdt a bölcsőben.

Frantisekék nagy igyekezettel törülgették a székeket és boldogan szíveskedtek.

Zoltán jól tudott tótul, ismerte is az öreg kerülőket, hát hamarosan nagy beszélgetésbe eredt velük. De én csak sejtettem, miről van szó. S éreztem, hogy

itt egy boldog nagyapó, nagyanyó, meg egy édesanya örvendezik a vendégeknek.

A két leány teljesen megfélelkezett rólunk. Versenyt gügyögtek egymással. Sohse hallott tót becézőszavakat mötyögtek a pöttömnyi emberkének, hogy mosolyt csaljanak pufók kis arcára s majd beleestek maguk is a bölcsőbe.

— Hát itt az új zugói fiatalember! — kiáltotta diadalmasan Márta.

— A kis pan Sanyó! — lelkenedett Cilus is, teljesen megfélelkezve Zoltán ugratásáról.

Utóbb előkerült a két leány bundazsebéből egész csomó apróság: kis főkötők, ingecskék, félaraszos harisnyák. Ezeket mind tegnap vásárolták össze Szepeshán és Késmárkon.

A két öregember meg a menyecske arca ragyogott az örömtől s nem győztek hálálkodni.

Jégcsap-kisasszony azonban minden hálálkodásnál többre tartotta, hogy kiemelhette a bölcsőből Sanyó úrfi s dajkálva-gügyögve járhatott vele végig a szobán. Igaz, hogy ebben minduntalan megzavarta a húga, hogy már adja át neki is a kis pólyást s össze is pörlekedtek fölötte, de Márta csak hosszú ellenállás után vált meg a gyerektől.

Még jószerencse, hogy a fölfújtképű kis poronty el nem sírta magát a szeretet e pörlekedése közepe.

Hazafelé-menet megtudtam, hogy Sanyó úrfi, elsőszülött ivadéka bizonyos Miló nevezetű fiatal vadőrnek, aki a kassai tűzéreknel szolgál kint a fronton, s tavaszon vette el feleségül Frantisekék leányát. A pöttöm emberke különben még pogány, mert élete első két hetében olyan kemény hideg volt, hogy nem merték elvinni Javorinára keresztelni. Hanem mihelyt enged kissé a fagy, befogatják a szánt, behajtanak a községbe s keresztvíz alá kerül a kis erdei vadember.

— Én leszek a keresztanya — hencegett Márta.

— Cila pedig a pót-keresztanya.

— És a keresztapa? — kérdezte immár jókedvűen Zoltán, belekarolva a menyasszonya karjába.

— Az ám! — kiáltott föl egyszerre a két André-csemete. — Erre nem is gondoltunk.

Cilus nyomban készen volt a tervével.

— Igazság szerint, Zolinak jóvá kell tennie a fiatalemberrel szemben tanúsított ellenszenvét, tehát tessék elvállalni!

Zoltán készségesen belement a feje fölért hozott ítéletbe.

Sötét volt, mire hazaértünk Andréékhoz.

Ott persze uzsonna várt. Cilus elégedett dorombolással dugta orrocskáját a párolgó kávéscsészébe s ugyancsak dúlt a kalácsban is, én azonban magamra haragítottam Jégcsap-kisasszonyt. Nem akarta megérteni, hogy sohase szoktam uzsonnázni.

Igyekeztem megbékíteni, hanem bizony az nehezen ment.

Uzsonna után Zoli — aki belekeveredett különböző vadászhistóriák jókedvű ismertetésébe — vaskos fényképalbumokat cipelt elő Harold bá' szobájából s tízévre visszamenve, végiglapozta a hercegi nagyvadászatok eseményeit.

Az album a kerek szalonnaszalton feküdt, a fényképek elég aprók voltak benne, úgyhogy egyszercsak azon vettem észre magam, hogy mind a négyen egy-egy széken térdelve s az asztalra könyökölve, hajlunk fölője.

Zoli kipirult arccal, lelkesen magyarázta, hogy ekkor meg ekkor hány zerge, őz, szarvas és apróvad «esett» s időnként, különböző, számbeli véleményeltérések felett vitatkozott Cilussal. Persze, a viták végül mindig egy-egy csókkal értek véget.

Az egyik képen rajta volt Laszky Antal, Márta vőlegénye is. Szálas, komoly arcú fiú.

Cilus rácsapott s nem engedte továbbforgatni az albumot Zoltánnak:

— Ni, itt meg az Anti! Nézze, fűzgalyacska, ez a Márta vőlegénye. Aranyos jó fiú, csak ne volna olyan ordítóan szerelmes. Régebben a legjobb pajtásunk volt, de mióta belegabalyodott a nénembe, azóta hasznavehetetlen, mert mihelyt Mártus bűvkörébe kerül, hát csak bámul és hallgat. Rettenetes!

Lopva figyeltem Jégcsap-kisasszony arcát. Vajjon, látszik-e rajta valamilyen érzés, amikor a vőlegénye képét látja. Nyugodtan tekintett a képre, azután a hűgára mosolygott körhölő fejcsóválással. Csupa fegyelem ez a leány — gondoltam magamban.

Azután tovább lapozott Zoltán. És magyarázott.

Néztük, néztük a képeket. Én Márta mellett könyököltem az asztalra. S mivel mindannyiunknak közel kellett hajolnunk az album fölé, hogy láthassuk a képeket, a vállunk összeért.

Eleinte észre se vettem, de egyszer csak ott libegett az arcom előtt Jégcsap-kisasszony néhány hamvasszőke hajszála. Akkor már ezt a vékony hajfürtöt nézegettem. Minden lélegzésemkor meglibbent.

Fiatalság — bolondság! Szinte még bennem volt a Kenyérke-eset csömöre, azt hittem, hogy rá se tudok nézni többé fehérrépre s hát most nem ott ingerkedett velem megint az a bolondos hamvasszőke hajfelhőcske?

Mintha csak gúnyolódni akart volna velem.

Az egyik gondolatom azt mondta: hohó, csak semmi gyöngesség! Elég volt a hosszúhajú-veszedelemből! Mi már röhögünk, öreg fiú, az ilyen kis ravasz pille-játékon!

De mihaszna, ha a másik gondolatom meg nyomban lehurrogta: te örült, hát nem látod ezt az aranyos haj-pillét? Megvesztél? Hát mi vagy te: kőbálvány, Buddha-szobor vagy fanyar filozófus? Nézze meg az ember! Különben is disznó vagy, öreg-

fiú, hogy szándékosságot mersz feltenni ebben az orrod előtt incselkedő, ártatlan kis hajfürtben! Hát nem látod, hogy ez a leány nem olyan? Ez fűtül rád. Észre se vette, hogy az a néhány szál haja ott libeg a szemed előtt! Örülj, szaimár, hogy ott libeg, hiszen csupa könnyűség, búbáj és illat!

Erre megint az okoskodó gondolat szólalt meg bennem: vigyázz, vigyázz, meggondolatlan fiatal-ember! Alig, hogy kihúztad lábadat a csapóvasból, már megint csapda körül csámpáskodsz? Örülj, hogy nyugodtan elhordhattad az irhádát. Okosság, barátom és nyugalom!

De mi volt ez annak a bolondabb gondolatnak? Egyszerűen legázolta az okosabbikat. Azt mondotta: fenébe az okossággal és nyugalommal! Micsoda feneketlen butaság! Itt billeg-libeg az e szelíd-kedves felhőcske és te itt filozofálsz? Hát mi vagy te: számokba-savanyodott asztronómus, vagy öreg harmonika-nadrágú generális? Megáll az ember eszel! Jó, jó, hogy ez a leány egy más fiúnak a jegyese, de hát kinek eshet kára belőle, ha neked meg jól esik ráhajolni erre a libegő fürtre s húnyt szemmel beszívod az illatát?

Fiatalság — bolondság! Persze, hogy ez a bolondabbik gondolat győzött. Előrehajoltam. A kis felhő az arcomat cirógatta olyan bizsergető édességgel, hogy a szívem egyszerre szaporázni kezdte az ütemet. És a vállamba és a karomba átsugárzott Márta vállának és karjának egészséges, lányos melege. Dehogy is volt az a jégcsap fagyosságal! Szívdobogtató és bolondító volt, mint a tavaszi nap-sugár.

Akkor már a szemem is behúnytam s engedtem magamra zsongani ezt az egész édes-bolond érzést. Zoltán magyarázó hangja száz mérföld messzeségből dübnyögött és Cilus dorombolása beleveszett a

kakukos óra tik-takjába, meg a kályhában lobogó láng duruzsolásába.

Nem volt gondolat a fejemben, csak egy. Az, hogy ha most egy jó nagy pofont kapnék Jégcsap-kisasszonytól, hát arra elmondhatnám: megérde-meltem.

Hanem Márta nyilván észre sem vette, mi sus-torog bennem.

Nem is lett volna semmi baj, ha az egyik fényképen ott nem lett volna Pável, a legendás jávor-bika. Mert Cilus egyszercsak elkurjantotta magát:

— Ni, itt meg a Pável! Azt mondja: bökk! Nézze csak, fűzfa, ez itt a... Hohó, a fűzfa alszik!

— Tessék? Hogyan? Micsoda? — riadtam föl a a titkos gyönyörűségből.

Hanem akkor már vége volt mindennek. Cilus olyan pokoli örömmel dúlt rajtam, mint Batu kán a Sajónál.

— Aludt! Igenis, aludt! Lehúnyt szemmel aludt! És ezért mutogatunk itt képeket, költséget és fáradtságot nem kímélve! S ránézve még nem is olyan csúfság, de rádnézve, nővérkém! Hajaj! Szegényke! Fogadd részvéte-met! Ime: a te álombaringató kö-zelséged.

— De... — próbáltam közbevágni.

— Semmi: de! — gúnyolódott Cilus. — Erre nincs mentség! Adva van egy fiatal leány, akiről a húga is megállapíthatja, hogy egészen csinos, meg egy szorosan mellette könyöklő fiatalember. És akkor ez a fiatalember elalszik. Határozottan alszik. Nő-vérke, neked hallanod kellett a horkolását is!

Makogtam, számár voltam, tehetetlen voltam.

Cilus a csúfolódásnak olyan bűvészmutatványai-val kápráztatott el bennünket, hogy szóhoz sem ju-tottam a könnyesordító nevetésben.

Végre megcsendesedett a bolondozás és Márta felémfordult.

— Csakugyan unatkozott?

— Hogy kérdezhet ilyet? Soha éberebb nem voltam és ritkán éreztem magamat olyan jól, mint ezalatt az album-nézés alatt.

— Ezt őszintén mondja? — kérdezte egyszerűen Jégcsap-kisasszony.

— Láthatja rajtam — mondtam csendesen.

Hanem akkor már vége volt a varázslatnak. Meg a fényképes könyvnek is.

Márta az órára nézett, kedves, kipirult arcán megjelent a gondos főnöknő komolysága s kiment a konyha felé.

Valami kis halk bosszúság azért kóválygott bennem Cilus rajtaütése miatt. S mivel nem akartam, hogy tovább is nyilazzon fullánkos megjegyzéseivel, a zongora felé ténferegtem.

Fedőlapja nyitva volt. Beszélgetve, a hangszerhez támaszkodva, szórakozottan ütöttem le néhány akkordot.

Cilus kedve szökött egyet.

— Lám csak: maga tud zongorázni?

— Dehogyan tudok — szabadkoztam.

— De igenis tud! — erősködött Cilus.

— Nem tudok, ha mondom!

Zoltán, a gazember, nyomban Cilus segítségére sietett s most már ketten noszogattak.

Hiába szabadítottam, letorkoltak.

— Tessék játszani!

— Ne hívja ki a végzetet, Cilus! — mondtam tréfás bosszúsággal. — Figye el, hogy nem tudok. Értem és szeretem a muzsikát, ha jó zenét hallok. Amilyen hangszerhez valaha hozzájutottam, azon meg is tanultam játszani a magam rettentő kezdetleges módján. De... s most szörnyedjen el, kottát se tudok olvasni, mert az elméleti énekórákat, a pesti Rezső-téren labdarúgással töltöttem, mint notórius iskolakerülő.

— Akkor is: naturalista! — csapott rám Cilus.  
— Tehát tessék játszani. Valami új, pesti keringőt.

— Ohó, azt meg éppen nem tudok. Egy-két régi magyar nótára, meg katonaénekekre még rájár a kezem, jófülű ember talán fel is ismeri a melódiájukat, de mást meg se próbáltam sohasem.

— Akkor meg éppen jó! — erőszakoskodott Zoltán is.

Cilus taktikát változtatott. Összetette a kezét és kérlelni kezdett gyerek módra. Valóban olyan kedves volt, mint egy gyerek.

Tudtam, hogy örültség, ha leülök játszani, mert csakugyan rémítő gyatrán zongoráztam, de végül is lenyomtak a székre.

Hosszú körmeim úgy kopogtak a billentyűkön, minthogyha kutya szaladt volna végig rajtuk. S különben is akkor már éveket töltöttem kint a harctéren s durvák, merevek voltak az ujjaim.

Hanem ez a két bolond addig-addig sajnált, amíg meg nem adtam magam.

Bakanótákra tévedt a kezem.

Zoltán nyomban dúdolni, majd énekelni kezdte őket. Meleg, érces baritonja volt s igazán szépen, szívvel énekelt.

Cilus a zongorára támaszkodva gyönyörködött a párja énekében.

Utóbb bejött Jégcsap-kisasszony is a szobalánnyal, hogy vacsorára teríttessen.

Meglepetten állott meg s nagyranyílt szemmel nézett bennünket. Azután mosolyogva ment át az ebédlőbe.

Félperc se telt bele, már Cilus is együtt énekelt Zoltánnal. Látszott rajtuk, hogy sokat énekeltek, mert Cilus is majdnem minden bakanótát ismert.

Nem tudtam olyat kezdeni, amelynek már az első versébe bele ne dalolt volna a hadnagy.

Ejnye, hát ez mindent ismer? — támadt föl ben-  
nem a vetélkedés. — No, megállj, kom!

S keresni kezdtem olyan nótát, amelyet ritkáb-  
ban hallani.

— Tudod ezt? — És újat kezdtem.

Tudta.

— Hát ezt?

Azt is fújni kezdte.

Huszat is eljátszottam. Mindegyiket tudta. S ra-  
gyogott a két szeme diadalmasan. Cilus meg büszkén  
nézte. Mert akkor már nyílt küzdelem folyt közöt-  
tünk: ki tud több nótát?

A hencegő kisleány meg is jegyezte gőgös szá-  
biggyesztéssel:

— Hm. Velünk akar kikezdeni nótázásban.

Rosszul is játszom, nem is akartam leülni, de  
ezek nem is hallották az én hangszercsúfoló játéko-  
mat, csak a nótát. Nem miattam, hanem magáért a  
nótaért énekeltek s én csak arra voltam jó, hogy  
megpendítsem az első sort. De most már csak azért  
is! Hadd lássuk, ki tud többet!

Egyre régebbi nótákért nyultam.

*Selyem ruha, selyem kendő, selyem szoknya...*

Tudták.

*Befúttá az utat a hó...*

Tudták.

*Stiriában, Ajk faluban...*

Cilus elhallgatott, de Zoltán végigénekelte.

*Császárkörte nem vadalma...*

Zoltán tudta.

— Héj, az árgyélusát! Megálljatok csak!  
Forgattam, váltogattam egyik dalt a másik után.

A fiú verhetetlen volt. Ércesen, boldogan szárnyalt a hangja.

Márta zajtalanul járt-kelt mellettünk. Időnként megállott s hallgatva figyelt bennünket. Még bele is dúdolt egyik-másik nótába.

Azután egyszerre:

*Tele van a csipkebokor virággal...*

Vártam, hogy Zoltán belevág. Hohó, végre! Nem tudta. De nem bosszantotta.

— Hogy van, fűzfám? Fújjad csak!

No, az ének meg éppen nem kenyerem. Inkább csak dörmögök. Hanem a nóta nagyon tetszett a komának.

— Tyű, de jóképű! Mondjad csak mégegyszer! — tüzesedett bele a fiú.

És harsogta utánam:

*Tele van a csipkebokor virággal,  
Tele van a szívem búval-bánattal.  
Mire az a csipkebokor elszárad,  
Meghalok én édes rózsám utánad.*

Két hallásra a fülében volt a nóta.

— Mégegyszer! Mégegyszer! — lelkenedezték Cissal. — Második szakasza nincs?

— De van. Ihol-e!

*Házunk előtt van egy kerek halastó,  
Abban fürdik három fekete holló.  
Három fekete hollónak hat szárnya,  
Nem leszek én a más megúnt babája!*

Úgy beleszerettek, hogy végnélkül énekelték volna. De most már én hengegtem:

— Hát ezt, tudod-e?

Öt vagy hat nóta következett egymásután. Jó régiek.

Tudták mindegyiket.

— Hát ezt?

*Lehullott a páros csillag az este.  
Odafönt már ugyan mit is keresne?  
Mit keresne a fekete mennybolton,  
Szebben ragyog a szemedben galambom.*

Győztem! Nem tudták. De tetszett nekik módfelett. Nekipirultan énekelték utánam.

Jégcsap-kisasszony készen volt a dolgával s most maga is odakönyökölt a húga mellé, a zongorára.

— Tovább, Tovább! — követelődözött Cila.

Eldúdoltam a másik szakaszát is:

*Jaj de szennyes a maga keszkenője,  
Talán nincsen magának szeretője?  
Adja ide, hadd mossam ki fehérre,  
Leszek én a maga hű szeretője.*

Persze, ezt is addig kellett újrázni, amíg csak meg nem tanulták. A jegyesek úgy örültek két új zsákmányuknak, hogy majd kibújtak a bőrükből.

Márta csak dúdolgatva állott mellettük.

Fölvetettem a szemem s találkozott a tekintetünk.

Nyugodt, derűs volt a szeme.

Mint, aki régi, jóismerősét figyeli.

Odakint csaholni, vinnyogni kezdtek a kutyák.

Harold bácsi jött meg a hivatalból, annak örültek.

Vacsora után még elbolondoztunk egyideig.

André belebújt a lőcsei újságba, majd meg valami lengyel lapba s szép, kék füstkarikákat pöfékelt gyönyörűen kiszívott, nagy tajtékpipájából.

Azután zörögni kezdett az óra, kilibbent ajtócskája mögül a fából-való kis kakuk és kilencet kiáltott.

Zoltán fölállott.

— Kilencet ütött az óra — dúdolta — este van.

Elbúcsúztunk s hazaballagtunk.

Kifelémenet a karácsonyfára esett a tekintetem, meg az alatta álló piros csizma-párra.

Miután kiszabadultunk a kutyasereg örvendő forgatagából, megkérdeztem Zoltántól:

— Ugyan, miért nem húzza föl azt a kedves kis piros csizmát, Cilus? Bizonyosan jól illik neki.

— De hiszen, az nem az övé. Mártusé. Meg nem is fölvenni való. Antitól, a vőlegényétől kapta tavaly karácsonykor.

— Tavaly? Hát akkor miért van idén is a karácsonyfa alatt?

— Mártus figyelméből. Persze, te nem ismered ezt a históriát. Pedig kedves.

Hazaértünk, az ajtó mellé támasztott söprővel le-söpörtük a lábunkról a havat s bementünk. A kályha tüze meleg fénnel világította meg a szoba félhomályát és Zoltán az ajtófélfához támaszkodva elmondotta a piros csizma történetét.

— Tudod, ez a Laszky Anti romantikus pofa. Amilyen nagydarab, kevésbeszédű legény kívülről, anynyira érzelmes, meglelelkű ember belülről. Különben idősebb nálunk, nyolc évvel öregebb Mártusnál. Három éve volt már az uradalomnál s csaknem bőgött a szerelemtől, mikor végre szólni mert a kislánynak. Becsületes, szeretnivaló gyerek, kiváló erdőmérnök, legkedveltebb embere az öregúrnak, hát persze, hogy elfogadták. S bizonyos, hogy a tenyerén hordja majd Mártust.

— De a csizma...

— Persze, a csizma! Szóval, Anti rettentő boldog vőlegény lett. A legkedvesebb nótája az a bizonyos: Amikor még szerettél, piros csizmát viseltél, de mióta nem szeretsz, mezítláb is elmehetsz. Ezt harsogta nagy elbúsulásaiban, amíg csak menyasszonyává nem lett a leány. A kézfogón azután sok csipkelődésünkre megfogadta nagy nevetve, hogy most már nem énekl

többé azt a dalt. De tavaly, hogy idehaza volt karácsonykor, ezt a gyönyörű kis piros csizmát csempészte oda, Mártusnak szánt egyéb ajándékai mellett, a karácsonyfa alá. Valami szétlőtt orosz boltban zsákmányolta volt. Azt mondotta tréfásan, hogy ez a csizmapár a Mártus szerelmének jelképe. Amíg Márta őrzi és takargatja, szóval, értéknek tartja — bolondozott Anti — addig bizonyos lesz benne, hogy Mártuska szereti őt. Mert a nóta szerint, csak addig viselheti, azaz, hogy tarthatja meg a kisleány a csizmát, amíg szereti a fiút. Persze Mártus is belement a kedves, tréfás szimbolikus játékba. Anti levelei — Cilus szerint — azóta mindig így végződnek: piros csizmát visel-e még, kedves? Viszont Mártus ugyanilyen tolvajnyelven így nyugtatja meg: mindig piros csizmában gondol magára Márta. Hát ilyen bolondos nép ez!

— Csakugyan furcsa játék. De kedves. Sohse halottam hozzá hasonlót.

Zoltán benyomta cigarettája végét a kályha szikrafogó rácsán.

— Anti koma — mondotta ásítva — különben most elég cifra helyen van. A Monte Asolonén áll a zászlóalja.

— No, akkor aligha van szegénynek olyan nyugalmas éjszakája, mint nekünk.

— Az ám! Hát szervusz.

— Szervusz.

Gyertyát gyújtottam, lefeküdtem s olvasni kezdtem a «Szunyoghy Miatyánk»-ját. Hanem ugyan rámtérdelt az álmoság. Gyémántországban rövid az átmenet az ébrenlét és az álom között.

Letettem hát a könyvet, elfújtam a gyertyát s félig alva mondtam el azt a másik Miatyánkot. Az igazit.

A csönd és a villódzó kályhafény ölelő jósággal örködött az anyám fia fölött.

## VIII.

Gyöngye a nád, lehajlik a vízre.  
 Sír a kislány, elhallik messzire.  
 Elhallik az nagy Muszkaországba.  
 Mért is lettem császár katonája?

(*Békebeli bakanóta  
 háborús változata.*)

Reggel arra ébredtem, hogy Siposs Zoltán prűszkölve mosakszik s időnként elharsog egy-egy félsort a tegnap hallott nótából:

...Tele van a csipkebokor virággal... pfhü... prhü... Tele van a szívem búval-bánattal... pfhü... Mire az a csipkebokor elszárad... prhü... Meghalok én édes rózsám utánad...

Leléptem az ágyról s kitártam az ablak belső fatábláit.

Odakinn szép idő készült, mert a Szepesi Magura gerince rózsaszínű fényben fürdött.

Nyújtózkodva állottam kisodeig a csipkekárpitos ablak előtt.

Egyszerre könnyű lépések dobogása meg egy örövendező kutya csaholása hallatszott.

Jégcsap-kisasszony futott el a ház előtt a Frantisekék hajléka irányába. Mellette szép sárga vizsla ugrándozott a havon s kapkodott a vele bolondozó lány keze után.

Keresztbekötött piros nagykendő volt Mártán s a fejét is fejkendő takarta. Olyan volt, mint egy kedves kis tót parasztlányka. Még a karján is ott volt a kiskosár.

Olyan könnyen szökött a lány, a mellette futó kutyával, hogy akaratlanul a klasszikus Diána-szobor jutott az eszembe. A vadászó Diana. Bolondság volt, mert a Diana szobor nőalakja íjjatfeszítve szalad, nem pedig kosárával a karján, nincs rajta cipő,

vállkendő, meg fejkendő, mégis ez a hasonlat ötlött fel bennem.

Úgy suhant el az ablak előtt, mint valami derűs, vidám látomás.

Mire előrekerültünk az André-házba, már ő is ott volt, s úgy tett-vett, mintha ki sem mozdult volna onnét.

André éppen fölkelte a reggeliző-asztaltól.

— Jóreggelt katonák! — köszöntött hangos szóval.

— Merre ragad el benneteket ma a sí?

— A Prislop felé, gondolom, apa — felelte Zoltán.

— Srednica vagy az úttól délre a Brehí körül, szép lejtők vannak.

Cilus, aki azzal foglalatoskodott, hogy ujjnyi vas-tagon kente meg a kenyerét vajjal, most megszólalt:

— Az igaz, de viszont unalmas vidék. Nincs erdő. Mégiscsak murisabb, ha változatosabb vidéken járunk. Még meredekebb lejtőkön.

— Jó, hát menjünk a Hollókőre! — kapott az ötleten Zoltán.

— Éljen! — kiáltotta a párja, nagyot nyelve, — akkor legalább erdőt is járunk, vadat is látunk.

André a dohányzacskóját tömte a szitájából. Most felénk fordult.

— Akkor menjetek föl a Havrán-patak beömlésétől az erdei úton a Cserni-hátra a sziklák alá s onnét oldalozva a Hollókő lejtőjére. Ez hosszabb út lesz ugyan, de csak egyszer kell patakon átkelnetek.

— Remek! — helyeselt Cilus. — Mindig mondtam, hogy apu-papu a legokosabb ember a világon. És akkor legalább visszafelé jövet levágtatunk a Cserni-patak fölötti keskeny gerincen a Goliasovszky-hurokig!

— És megnézhetitek az etetőt — tette hozzá Márta.

— Úgy van! — lelkesedett a huga — a fűzfagalyacska még úgyse látott szarvas- meg őzetetőt.

És találkozhatunk Pávellal is és azt mondjuk neki: bökk!

Odakinn dobogás és csengőcsörgés támadt. Matej hajtott a ház elé s berregve állította meg borzas lovait.

André fölkapta az irattáskáját, megcsókolta a leányait, kezetrázott velünk s kisietett. Félperc múlva bundában, kucsmában kapaszkodott föl a szánra.

— Estére itthon leszek, gyerekek! — kiáltotta vissza Mártának, aki kikísérte a tornáczra.

Cilus is kitáncolt a szobából, hogy útrakészüljön.

Harold bácsi dolgozószobájában megszólalt a telefoncsengő. Zoltán vette fel a kagylót.

— Igen, itt erdésztelep Zugó — hallottam a hangját. — Tessék? Palocsa? Igen. Éppen most indult el.

Majd örvendező gagyogásba kezdett tótul, valamelyik erdőmérnök kartársával.

Az ablak előtt álltam s néztem a kutya-falka között tovarohanó szánt. Már eltűnt az erdőben elkanyarodó út hajlása mögött, mikor tányér- és csészecoccanást hallottam a hátam mögöl.

— Ilyen árván maradt itt? — kérdezte ugyanakkor Márta.

Megpördültem. Az asztalt rendezgette.

— Az időt nézem — feleltem — úgy látom, ma kitart a napsütés.

— Igen, jó idejük lesz.

— Ma sem jön velünk?

Egy pillanatra rámnézett, azután a tálcára tett egy üres csészét.

— Jól mulatnak maguk nélkülem is — mondotta csendesesen, lehajtott fejjel.

Nem volt ebben a mondatában lehelletnyi szomorúság sem. Mégis meghatott. Mert valami halk alázat, a hasznos jószág megnyugvó lemondása szólalt meg benne.

Közelebb léptem. Alig észrevehetően megrezzent és másik csésze után nyult.

Parányi szünet szakadt közénk. Valami néma feszültség támadt a csöndben. Éreztem, ha nem szólok, ez a némaság félszeggé válik. Nem, nem szabad, hogy ez a kedves, jó lélek ezután a szinte cél nélkül mondott mondat után is, válasz nélkül forduljon ki tálcájával a szobából. De mit mondjak rá, amit nem vehet bóknak? S mit mondhatok én cáfoló szónak, ami nem közhely? S ha olyat mondok, ami megsejteti azt a hálát, becsülést és testvéri melegséget, amely háromnapos ismeretségünk rövid ideje alatt is kifejlődött bennem iránta: vajjon nem bántom-e meg vele? Vajjon szabad-e csak ennek sejtetésével is megérintenem — a más menyasszonyát?

— Ma eljöhetne velünk — szólaltam meg nagyokára — hiszen édesapjuk is csak estére jön haza. Mi meg elvolnánk tarisznyaebéden is.

Úgy tűnt, mintha pillanatnyi fény villant volna át szürke szemén, mialatt gyorsan rámtekintett. S jókedvvel válaszolt:

— Ohó! Dolgom van ám!

— No, ha arra várunk, amikor nem lesz dolga, akkor elácsoroghatunk soha-napjáig — kötekedtem vele. — Hiszen valósággal dolgot teremt a semmiből is. Nem is láttam még ilyen lányt, mint maga!

Melegen, szívesen nevetett.

— Szóval besoroz a ritkaságok közé. Örülök. Legalább van valami, amivel elütök a mindennapi ismerősei közül.

Lám: már megint olyat mond, amire nehéz dolog felelnem neki — a más menyasszonyának. Ej, vágjuk el a kényességet őszinteséggel.

— Úgy véli — mondtam elkomolyodva — hogy egy percig is azok közé számítottam? Ha százszor szürke-nénének öltözködik is, azért én tudom, hogy a főzőkanál és a mángorlás gondjain túl van egy

másik világa is. Mert aki meglátja itt a hegyek között Gyémántországot, az...

— Az...? — kérdezte telefényű szemmel.

— Az... sokat vándorol abban a másik világban is.

Letette a tálcát s a földre nézett egy pillanatig. Elgondolkozva igazította meg cipője hegyével a szőnyeg visszahajlott szegőrojtját. Azután hirtelen szembefordult velem:

— Azért nem kell ám sajnálni engem. Jól meg vagyok így is. Egyébként: csakugyan szeretnék ma kimenni. Hanem még dolgom van, úgyhogy csak később mehetek maguk után.

— Megvárjuk — mondtam rá örömmel.

— Nem, nem, azt nem! — tiltakozott. — Csak mondják meg pontosan, hova mennek és én majd...

— A Hollókőre. Valami Havrán nevű patak mentén.

— Nagyszerű! Akkor legalább megnézhetik a Havrán-vágásban levő etetőt.

— Azt mondtotta: megnézhetik. Ez úgy hangzott, minthogyha nem volna bizonyos benne, vajjon utánuk jön-e?

— Mindenesetre megpróbálom.

— De ha becsap? — fenyegettem meg tréfásan.

Megint rámemelte a tekintetét. Nyugodt, tiszta szemmel nézett rám.

— Én még sohase csaptam be senkit.

— Elhiszem, Mártuska. De azt mégsem meri most határozottan megígérni, hogy csakugyan kijön.

Mosolyogva hajtotta le a fejét, mint amikor valaki titkol valamit.

— Attól függ — mondtotta — hogyan tudom eligazítani a dolgaimat.

És a tálcája után nyult. Rárakta a csészéket.

— Egyet ígérjen meg — fordult utóbb megint felém. — Akár ki tudok menni, akár nem: menjen

el a Havrán-etetőhöz. Csak néhány perc a Cserni-hátról. Ugyse látott még szarvas-etetőt — télen. Én szeretném megmutatni, de ha mégsem mehetnék ki, örülnék, ha azért mégis megnézné.

— Sokkal jobb volna, ha maga mutatná meg. Tudom Cilustól, hogy szeret kint barangolni. S mivel mégis mindig idehaza marad, folyton az a bántó érzésem van, hogy miattam mond le a kirándulásról.

— Maga miatt?

— Ugy értem, hogy túlságos gondja van miattam a vendéglátásra. Ha nem volnék itt, akkor bizonyára együttcsatangolna Cilussal meg Zoltánnal.

— Hova gondol? — nevette el magát Jégcsap-kisasszony.

— Szóval: kijön! Éljen!

— Bocsanat, csak feltételesen ígértem meg. Viszont magának meg kell ígérnie, hogy akár ott leszek, akár nem: megnézi az etetőt.

— Jó, ígérem. Ámbár sokkal jobb szeretném...

— Elég: megígérte. Kezet rá!

S felém nyújtotta dolgos, kemény kis kezét.

Kezetráztunk.

Akkor hagyta ott a telefont Zoltán.

Csodálkozva nézett hol Mártára, hol meg rám.

— Mire fogadtatok?

— Azt hiszem arra — dörmögtem — hogy Márta ma sem jön ki velünk.

— Majd meglátjuk — kacagott a lány és szapora léptekkel vitte ki a tálcáját.

Elmondottam Zoltánnak a huzakodásunkat.

— Ajaj — legyintett — ha attól teszi függővé a dolgot, hogy elvégzi-e a dolgát vagy sem, akkor már bizonyosan nem jön. Ismerem őnagyságát. Olyan tartózkodó és ügyes, mint a hölgymenyét. És olyan titokzatos is.

Elindultunk hát hárman, Márta nélkül.

Jóideig a zári úton haladtunk kelet felé, szem-

ben a ragyogó nappal. A Prislop és mögötte a Szepesi Magura ormai szikráztak a fényben.

Vígan, mókázva lendítettük a léceinket az út szélén kínálkozó érintetlen havon.

Utóbb elértük az út mentén összefolyó Havrán- és Goliasovszky-patak találkozáspontját, óvatosan átlépegettünk félig befagyott medrén s nekivágtunk a kapaszkodó erdei útnak.

Erdő, téli erdő! Napsugarakkal átszőtt, kékárnyékú, téli erdő! Ha én le tudnám írni káprázatos szépségedet!

Egy-egy ösvényfordulónál megállottunk. A léleketünk szivárványosan párázva olvadt szét a fenyőillatos levegőben, az arcunk égett a csipős, hideg szélben, de a szemünk csillogott. Éreztem, hogy az én szemem is éppen úgy csillog, mint Cilusé, meg Zoltáné, mikor vígan egymásra néztünk.

És kapaszkodtunk, törtettünk egyre feljebb a Cserni-hátra.

Azután letértünk az erdészútról, mert az leányarodott a Havrán-patak mellé s tovább csaptattunk a ritkuló erdőben, föl, föl, mindig fölfelé...

Törpülni kezdett a fenyőhadsereg. Több lett a ritkás, több lett a hó és több lett fejünk felett a türkisz-kék ég.

— Ne pihenjünk, gyerekek? — kérdezte Zoltán.

— Nem, nem, csak föl, föl! — rikkantott zihálva Cilus.

Igaza volt: nem éreztünk fáradságot.

Az ég kéksége húzott bennünket.

Gyalogfenyő... boróka...

És egyszerre ott volt előttünk pompázó szűzhőszőnyegével a Hollókő északi lejtője s fölötte a jégpáncélos barna sziklaorom: a Hollókő.

Jobbról hatalmasan ereszkedett alá egyik sziklaválla. Úgy csillogott azon is a jég, hogy vakította a szemünket.

Egyideig gyönyörködtünk az észak felé széttáruló képen, megittunk egy-egy korty teát a melegítő-kulacsból s azután én mentem előre nyomtaposónak.

Széles zezzugot kezdtem a meredek lejtőn.

S minél feljebb értünk a csúchoz, annál szélesebbre nyílt az Úristen csodálatos körképe.

Azazhogy egyelőre még mindig csak észak felé láttuk. A Tátra-vonulat királyi ormait még elfedte előttünk a lejtő és a fölötte meredő sziklataraj. De tudtam, hogyha fölrünk s a csúcs keleti, szelídebb, sziklamentes vállán megállunk, akkor színről-színre láthatjuk ezt a csillogó, ezerágú diadémot.

Ziháltam, veríték csordult a halántékomon. Mégis valami hallatlan könnyűség volt a tagjaimban, a lelkemben meg egyre tisztább áhítat támadt. Ilyet érezhet a pacsirta, amikor egyre följebb emelkedik a kék magasságba. És ez készletti újjongó, Istent-dicsérő énekre.

Minden fordulónál könnyebbnek éreztem magamat.

A sziklataraj tövéhez érve, hosszabb csapást húztam a finomszemű firn-hóban, hogy fölérjek a sziklamentes hegyvállra. Azután még egy fordulás és: a fejem már magasabban volt, mint a hegyhát. Szív-dobogtató szépségükben mutogatták magukat a nyereg mögött fölbukkanó csúcsok.

Friss szél csapott át a túlsó oldalról s végre: fönt állottam a nyergen. Cilus és Zoltán fölhúzódtak melém, a széles hátra.

Rádőltünk a sítotokra és némán bámultuk Gyémántországot.

Még arról is meglepedeztem, hogy elkurjantsam a sítanfolyam kiáltását: Sí, sí, sí! Hó, hó, hó! Tátra! Fátra! Mátra!

Csak állottunk a szélben és ittuk ezt az örök szépséget. A magasság részegítő levegőjét. Csattogott a

viharkabátunk szárnya, lobogott Cilus piros nyakmelegítő kendője és lobogott bennünk az ifjúság.

Alant, a keskenyebb völgyekben szakadozva vonult a gomolygó ködtenger, de a szélesebbekből már kisöpörte a szél a szürkéséget. Észak felé hosszan húzódott a Bialka völgye: a magyar határ. Arrább, nyugat felé Zakopane tarka foltja virított a végtelen fehérségben, kelet felé a Szepesi Magurán túl pedig ott kanyargott a lengyel síkság felé a másik határfolyó, a Dunajec.

Délről, szinte érinthető közelségben, a Magas Tátra fonséges karéja kezdődött. Azon a völgyön túl, ahol tegnap hancúroztunk, a Fehértavi-csúcs süvege nyúlt az égnek, mögötte a Zöldtavi- és Jégvölgyi-csúcs, balra tőlük a roppant Lomnici-csúcs, jobbra a Jávor-csúcs. Emögött kidugta barna szikla-homlokát: az ormok királya — a Ferenc József-csúcs. Teremtőm, mennyi nagyság! S milyen csoda, hogy mi apró emberkéek itt lehetünk e néma óriások között, hogy megtűrnek ragyogó hátukon! Dadogva számlálgattam tovább a Jóisten döbbenetes nagyságú jégvitézeit.

A Tátracsúcs négy finomrajzú orma, innét északkeletről még varázslatosabb volt, mint Csorba felől, a Trigán-hátról nézve. Tündérkorona! Az! Valóságos tündérkorona!

Rajtuk túl már csak a háromélű Kriván piramisa látszott. Messzelengő hózászló lobogott rajta, ahogy a szél sodorta ormáról a firnhavat.

A hatalom és a szépség kevély győzelmi ünnepének pompájában szikrázott a kék égbolt alatt a Tátra. Büszkén, fenséges némaságban állottak az óriások. Végtelen kék birodalomban, a végtelen fehér birodalomban. S messze, nyugaton, a kék háttér előtt, a sorzáró, magános Kriván: a vén zászlótartó, hosszan lobogó, ezüstsínű hózászlójával...

— Mit szól ehhez? — kérdezte a fülemhez hajolva Cilus.

— Imádkozom, kedves — mondtam elmerülve.  
 És most, itt, elnémult bennünk minden mókázó  
 kedv.

Cilus arcán valami megfeszült, gyerekes kifejezés  
 űlt. Nyoma sem volt szemében az ingerkedő, nyugha-  
 tatlan dévajságnak. Csak a gyerek volt, az ámuló,  
 megfeszült, szinte szepegő kisgyerek, aki védelmet ke-  
 resve símult Zoltán széles melléhez. És jólesett neki  
 az a biztonságos ölelés, amellyel — félkarját a dereka  
 köré fonva — átölelte őt a párja.

Alig tudtunk betelni a képpel. Mert most egymás  
 után bontották ki hózászlójukat a többi ormok is. A  
 Tátra-csúcsok, a Ferenc József-csúcs, a Jávor-csúcs, a  
 Lomnici-csúcs... Nyugatról keletre haladt ez a zászló-  
 bontó ünnep. Tudtam, hogy nem csoda: csak az erő-  
 sődő szél rohan felénk egyre közelebb, mégis úgy  
 éreztem, hogy mindez csak a mi kedvünkért, az én  
 kedvemért van. Csak azért van, hogy e roppant pará-  
 déval méginkább rabjává nyügözzön: Gyémántország.  
 Hogy azt mondhasa: látod, milyen óriás és ragyogó  
 vagyok? Hát most sejtethet, milyen megmérhetetlen  
 és tündöklő ez Isten, akinek mi is csak alázatos por-  
 szemei vagyunk!

Zúgó szél nyargalt át már rajtunk is. És vágta  
 ránk a finomszemű, száraz havat, a kőhajításra lévő  
 Hollókőről.

Dideregtünk a gyönyörűségtől, kicsinységünk ér-  
 zésétől és a hidegtől.

El kellett búcsúznunk Gyémántország képétől.

Még egy pillantás: és lesiklottunk a széles hátról  
 a sziklataraj alá.

Szélárnyékba kerültünk, napsütötte zúgba. Csak  
 a fölöttünk lévő jeges orom fölött orgonált a vihar-  
 crejűvé szilajodott havasi szél.

Ott szóltanul megöleltem Siposs Zoltánt

— No? Mi az? — kérdezte mosolygva.

— Semmi. Csak szeretném megköszönni, hogy idehoztál, Zúgóra.

— És nekem? Nekem semmi köszönet sem jár? — kérdezte Cilus, aki akkor vonta ki kezeit a prémes sí-keztűiből, hogy meglazítsa Zoltán hátizsákjának a zsinórját.

— Magának? — kiáltottam vigan. — Dehogy nem jár! Ez!

És megcsókoltam a kezét.

Meghökkent. Erre nem számított tréfás kérdésével. És szinte röstelkedett érte. Kedves zavar tükröződött a szemében:

— Ó, mit csinált? Nem komolyan értettem ám! — mondotta.

— De én komolyan köszönöm ezt a sok gyönyörűséget. Hiszen én a ködből jöttem ide a maguk nap-sugarába.

Cilus közben kiszedte Zoltán hátizsákjából az elemózsiát és szétosztotta közöttünk.

Farkasétvággally ettünk.

— Nem tudom, mi lehet még a hátizsákomban — dörmögte Zoltán, de ma mintha nehezebb volna valamivel, mint tegnap volt.

— Nem láttam benne semmit — mondotta két harapás közt Cila. — Csak ez a csomag volt benne, meg alatta a kötött ujjasunk.

— Amit jó volna fölvennie, mert megfázik — tettem hozzá én.

— Itt? — nevetett a leány. — Hiszen úgy süt ide a nap, hogy olvad a szikla jege is.

— De két lépéssel odább, a szélárnyékon túl, süvít a szél. És nézze fölöttünk a hózászlót!

Cilus vállat vont:

— Ugyis indulunk mindjárt. — És fölnézett az oromra.

— Kelet felé viszi a szél az oromhavat. Alig látni tőle a Bolond Gerőt. Nézzék csak!

Azon a gerincen, amelyből a Hollókő bütyke kiemelkedik, még két csúcs halmosodott. Az egyiket, a túlsót már láttam tegnap. Az a Bolond Gerő. De előtte is volt egy.

— Az a Greiner, vagy magyar nevén: Sirató — magyarázta Cilus.

— Furcsa, hogy így egymás mellé kerülnek: a vidám Bolond Gerő, meg a Sirató — vélekedtem.

— Miért furcsa — mókázott Cilus. — Okosan van az így. Javára van mindkettőnek. Gerő bolondságát józanítja a Sirató, a Sirató bánatát meg szelídíti a Gerő bolondossága. Így azután egészen tűrhető pár.

Zoltán megcsóválta a fejét mosolyogva:

— Hm. Ezt is magának kellett kitalálnia. Soha eszembe nem jutott volna!

A kisleány eldobta az ennivalója papírját és legyintett.

— Hiszen baj is volna, ha mindent a férfiaknak kellene kitalálni. Hanem: induljunk!

Zúgó iramban siklottunk le a törpefenyőig. Ott jobbra vágott Zoltán:

— Végigfutunk a Cserni-háton!

Akkor eszembe jutott Márta.

— Csakhogy nekünk a Havrán-etető felé kell mennünk! Arra jön fel Márta.

— Csak nem gondolod, hogy kijött? — mondotta Zoltán.

— Régen itt kellene lennie — tette hozzá Cilus — hiszen, arra sokkal rövidebb az út a Hollókőre.

— De én megígértem neki, hogy megnézem az etetőt.

— Hát mehetünk arra is. De kár, hogy nem a Cserni-háton rohanunk le. Úgy örültem már neki!

— Ejnye, hát maguk szaladjanak le ott. Nekem csak mutassák meg, merre van az etető s majd odajutok!

Cilus vágyakozva nézett le a keskeny Cserni-hát szép havára.

— Megnézhetjük a Goliasovszky-vágásban levő etetőt is, az útbaesik. És az is éppen olyan. Etető — etető.

— No, de Márton a Havrán-etetőt mondotta!

Zoltán megfordult s lemutatott északnyugatnak egy erdei tisztásra.

— Az amott van, látod?

— Látom. Odatalálok!

— De miért menne? — nyögösködött Cilus.

— Megigérttem, kedves. Kezet adtam rá Mártonnak, hogy akár jön, akár nem, megnézem. De maguk azért csak...

Cilus nekiódult északnyugatnak.

— Hát akkor menjünk!

Lesiklottunk a Havrán-patak völgyébe s annak partján kerülgettük a fákat, bokrokat. Egy visszacsapódó, hajlós bokorág jól képen is vágott. Meg is vérzett.

Végre elértük a patakot keresztező vadászösvényt és most már gyorsan siklottunk le rajta a Havrán-etető tisztása felé.

Percek alatt ott voltunk.

Mielőtt kibukkantunk volna a tisztásra, vidám csaholással rohant elénk egy ugrándozó, sárga vizsla.

— Nini, a Gea! — kiáltotta Cilus — akkor Mártonnak is a közelben kell már lennie! Gyerünk eléje!

S meglódítván magát a síbottal, továbbsiklott sebes irammal, a tisztás mellett elvezető úton.

Zoltán utána.

Pillanat alatt eltűntek az útkanyarodásban.

Hanem a vizsla ott maradt s most már az én kezem után kapkodott.

Megsímogattam okos fejét és befordultam a tisztásra. Ha már itt vagyok — gondoltam — megnézem

az etetőt. Márta úgyis annyit késett, hogy aligha jö-  
vünk vele ide vissza.

Déli napsütésben villogott a széles tisztás. Ahogy kiléptem a fák közül, a tisztás túlsó szélén, az etetőre esett a szemem. Erős cölöpökre épített, zsuffődeles szín volt, a közepén köralakúra ácsolt jászol állott alatta. A tisztás hava tele volt vadnyommal, de az etető alatt csak egy vékonylábú őzsuta, meg egy bicegő vapiti-tehén szálazta a szénát.

Még ezen is csodálkoztam, bár az André-leányoktól tudtam, hogy a hercegi vadállomány, a kémélet és védelem miatt olyan szelíd, mintha csak háziállat volna. Még a kutyától sem riad meg.

Kisideig elnéztem a nyugodtan abrakoló jószágokat s meg akartam fordulni, hogy Zoltánék után iramodjam. Cilus kacagása akkor már alatt a völgyből, jó messziről hallatszott föl.

Széleseket lépegetve fordultam az út felé s már-már siklásnak lendültem, amikor a hátam mögül a nevemet kiáltotta valaki.

Jégcsap-kisasszony volt.

— Ó, én ökör! Elmentem volna, ha rám nem szól.

A tisztás másik szélén, az etetővel szemben, erdőkunyhó barnállott s az előtt integetett a nagyobbik André-leány.

— Szép, hogy megtartotta a szavát, — kiáltotta kipirult arccal — de illett volna engem is észrevennie!

Örvendezve siettem feléje, de félúton megtorpan-  
tam:

— Baj van, Márta! Cilusék továbbrohantak s talán már le is értek a zári országútra. Utánuk futok!

— Dehogy fut — legyintett Márta — majd visszahívom őket én.

Agancsból készült, szépfaragású sípot húzott elő vadász-zekéje zsebéből s belefújt élesen. Három hosszú és két rövid jel hasított végig az erdőn.

Odatopogtam hozzá.

De ő csendet intett, mutatójja tiltóan állott meg a levegőben, friss, fiatal szája megnyílt és a szeme, arca csupa figyelemmé vált.

Félperc múlva ugyanaz a sípjel felelt a völgyből.

— Hallja? — kérdezte rámvillanó szemmel.

És mégegyszer belefűjt, hosszan, majd szaggatva, a sípba. Piros, pukkadtt arcocskája olyan volt sipolás közben, mint egy jókedvű kisfiúé.

És megint fűleltünk.

Cilusék sípja megint felelt valamit.

— No, most ha jó torka van — biztatott Jégcsap-kisasszony — kiáltson nekik annyit: Havrán-tisztás!

Tölcsért formáltam a tenyereimből s belebőmböltem az erdőbe:

— Haavráán tiisztáás!

Az őz meg a vapiti összerezzen a hangra, néhány lépést megfutott, majd felénkfordította okos fejét s megint visszalépegetett a szénához.

Kisidő múlva elért bennünket Zoltán kiáltása:

— Jöväünk!

Jégcsap-kisasszony bólintott.

— Így. És most már leszerelhet. Jó lesz, ha minéjárt kicsomagolja és felveszi a köpenyét is.

És felémnyujtotta keztyűtlen kezét.

— Mikor ért ide? — kérdeztem, mialatt az erdőskunyhó felé lépegettünk.

— Éppen akkor, mikor maguk fölérték a Hollókő nyergére. Egyébként köszönöm, hogy megtartotta a szavát.

— Szokásom.

— Becsülöm érte. Hálából meghívom magát szalonnasütésre. De előbb rúgja le a síléceit és szúrja le őket a hóba. Nem süpped bele sí nélkül sem, ne féljen, mert látja, itt a kunyhó körül letapostuk a havat.

— Tuk? Hogyan, hát nem magában van? — kérdeztem csodálkozva.

Elnevette magát.

— Persze, hogy nem. Hárman jöttünk.

S a kunyhó mögé mutatott.

Megoldottam a síkötéseket, kiléptem belőlük s leszúrtam a két lécet a botjaim mellé. Lekanyarítottam a hátizsákomat is, hogy kibontsam belőle a köpenyemet, de a kíváncsiság majd kifúrta az oldalamat. Ugyan kikkel jöhetett ki André Márta?

Félvállra lendített hátizsákkal kerültem az erdőkunyhó mögé.

Akkor láttam, hogy a tisztás voltaképpen nyolcasalakú. A nyolcas nagyobbik körének aljában állott a vad-etető, felső részén pedig az erdőkunyhó. Az erdőkunyhó fölött tágult szét a másik, kisebb tisztás.

Hát ezen a kisebb tisztáson, a kunyhó mögött, vállmagasságig érő hósáncot halmoztatott föl Márta. Annak szélárnyékában guggolt az öreg Frantisek s éppen azzal foglalatoskodott, hogy lángralobbantsa a sánc előtt magasra rakott galyköteget.

— Dobry den, pán velkomozny! — köszönt rám a kiszolgált, vén kerülő.

— Dobry den, sztari Frantisek — veregettem meg az öreg vállát.

— És a harmadik? — kérdeztem Mártától, körülvizsgálódva.

Jégcsap-kisasszony füttyentett egyet. Megint olyan volt, mint valami pajkos kisfiú, a füttyre-csücsörített szájával.

A füttyre ott termett mellette, a fák között kóricáló vizsla.

— Itt a harmadik! — mutatott rá nevetve Laszky Anti menyasszonya.

— Persze, gondolhattam volna — ráztam a fejem, tréfás bosszúsággal. De azért valahogy jólesett ez a fordulat. Akárhogy korholtam magam, mi közöm nekem ahhoz, vajjon, kikkel barátkozik ez a leány, mégis jólesett, hogy Frantiseken kívül csak a kutya jött ki vele.

Hálából megveregettem a vizsla-kisasszony hátát. Mert szuka volt az a szép, nemes állat.

Letettem hátizsákomat a sílécekkel és hótalpakkal összetaposott hóra és meglazítottam a záróznórját.

Közben szapora kopogásra lettem figyelmes. Fölnéztem.

Jégcsap-kisasszony kopogott. Ott térdelt egy öreg fatönk előtt s kéttenyérenyi kis konyhai deszkán hagymát vágott karikára. Fenyőgalyakat vetett volt a térdei alá a hóra és a hidegtől piros kis kezeivel szaporán vágta a hagymafejeket.

Elnéztem 'edves alakját.

Időnként abbahagyta a munkát, összecsapkodta a tenyereit s megfújogatta az ujjai hegyét. S én csak néztem.

Észrevette. Elmosolyodott.

Megcsóváltam a fejem.

— Miért sajnálkozik? — kérdezte.

— Ha tudtam volna, mit jelent magának a kirándulás, bizony nem lett volna szívem hozzá, hogy kicsalogassam a jó meleg konyhából.

Legyintett.

— Azt hiszi, nagy dolog ez a kis kézfázás? Majd megmelegszenek az ujjaim a tűznél. De hogy ne legyen ideje sajnálkozó képeket vágni, csatolja le a szánkóról a nyársvasat, meg a hozzávaló lábakat!

— Nyársvas? Szánkó? — értelmetlenkedtem.

— Igen, igen. Ott áll a szánkó a kunyhó oldalán. Csak nem gondolja, hogy mindent hátizsákban hoztunk?

Csakugyan ott állt a könnyű kéziszánkó. Kis hordócska, több apró viaszosvászon-csomag és egy nyaláb szálvas volt ügyesen rászíjjazva.

Otthagytam a hátizsákomat, lecsatoltam a szánkóról a vasakat s a tűz mellett cammogtam velük. Az akkor már vígan lobogott s kék füstjét bodrokra tépte

a szél. Szétszedték Frantisekkel a vasakat. Fényesre csiszolt, forgatható nyárs, két hozzávaló hosszú láb, meg összeállítható fakalapács volt a nyalábban.

Persze, akkor már értettem a dolgot. Szaporán levertük a nyárs lábait a tűz mellé, úgy hogy a végük a hó alatt a földben állott.

— Most hozzon ki a kunyhóból száraz tűzrevalót — rendelkezett Márta — és segítsen Frantiseknek, hogy mielőbb jó, omlós parazsunk legyen.

Megtettem.

Akkor tovább intézkedett.

— A szánkó felső deszkája alá csatolva, talál egy csomó vékony fanyársat is. Azokat készítsék elő.

Akkor érkezett föl hozzánk nagy lihegéssel a jegyespár.

— Ohó, nővérke — kiáltott nénjére a szeles Cilus — hát te itt plein air-ebédre vársz bennünket? És még csak nem is szól az embernek!

— Jó lesz, ha siettek s felvesztek magatokra valami meleg ruhát. Fűzfa barátunk majd addig kenyeret vág.

— Kenyeret?... Hol van itt kenyér? És hol a kés?

— Ej, hát az egyik viaszosvászon-zsákban. Abban a nagyobbikban. S ott van mellette a kés is, tokostól.

No, ez csakugyan ügyes volt. A vízmentes zsák-ból előkerült a tiszta kendőbe bugyolált, hosszú kenyér is, meg egy fatokba rejtett konyhakés is.

— Tűz hát van — dörmögtem elégedetten. — Vágott hagyma is van. Kenyér is van. Nyilván só is akad majd valahol. De hogy a szalonna meg a vasonyársra szánt hús hol van, azt nem tudom.

S ugyanezt állapították meg Cilusék is.

— Ó, bölcssek gyülekezete — csóválta meg a fejét a nagyobbik André-leány — hát csak kutassátok ki a saját hátizsákokat s adjátok ide, amit benne találtok.

Zoltán meg én ostobán bámultunk egymásra, de a fürgeeszű Cilus megtapsolta a nénjét.

— Remek! Nővérkém: egyes! A fiúkkal hurcoltatja föl a húst s a mujáknak még csak sejtelmük sincs róla.

— Hát csak nem huzathatom el Frantisekkel szánkón az egész Zúgót! — nevetett a nénje. — A fiúk meg sem érzik, hogy egy-egy kilóval nehezebb a hátizsákjuk. Nem igaz?

Zoltán fejcsóválva vakarta meg a fületövét.

— Látod, fűzfám, így tol ki a női lelemény a teremtés koronáival!

— Ó, a kis koronák! — csúfolódott Cilus. — Gyere, nővérke, sajnáljuk szegényeket. Képzelem, hogy nevetél magadban, ahányszor csak eszedbe jutott, hogy ez a két hamis-koronás, milyen engedelmesen sétáltatja a pecsenyét a Hollókő lejtőjén. De igaz is: mikor szántad rá magad, hogy te is kijössz?

— Ma reggel. Vendég-koronánk veszekedett velem, hogy mért nem járok én is veletek. Hát gondoltam, ha idejében végzek odahaza, akkor kijövök én is az öreg Frantisekkel. A húst mindenesetre a hátizsákokba raktam, a köpenyök alá. A köpeny fölé meg a tízórait.

— Bravó! És ha mégsem tudtál volna kijönni?

— Akkor legfeljebb hiába sétált volna a hús. Megmaradt volna estére. S a vacsorára szántat sütittem volna meg otthon ebédre.

Csakugyan ott volt a hátizsákunkban minden.

S most már percek alatt kerültek nyársra a húsmeg hagymaszeletek s vígan pirosodott a pecsenye a parázs fölött. Mi meg a fanyársakon kenyeret pirítottunk.

Zoltán meg én, persze, nem állottuk meg, hogy előre ne igyunk s lopva, egymás elé állva, ki-kieresztünk egy-egy pohárnyi bort a helyes kis hordóból.

Eleinte nem tűnt ez fel a leányoknak, de mivel a tiltott gyönyör miatt egyre kevésbé tudtuk leplezni a nevetésünket, no meg a hegy leve már nótázásra is készítette cinkostársamat, hát fölfigyelt ránk a rendszerető Jégcsap-kisasszony.

Ebből azután még nagyobb mókázás kerekedett. Cilus meg Márta kergetni kezdett bennünket. Még jószerecsse, hogy az öreg Frantisek szeme a nyárson maradt, mert bizony odaégett volna a pecsenyénk a kergetőzésben.

Legtöbbbet persze a vizsla szaladgált. Gea ónagyságát ugyanis hol utánam, hol meg Zoltán után futtatták a leányok. S a játékos jószág — nem tudván, hogy tulajdonképpen kit támadjon s kit szeressen — ide-odaszáguldozott négyünk között és lelkesen kapkodott a kezünk után.

Végül is hólabda-harcba fulladt a küzdelem.

Soha olyan bolond népet nem látott a Hollókő, a Sirató meg a Bolond Gerő! De Gea hasztalan törhetett sárga kutyafejét: hogy ugyan mi lelte a gazdait meg ezt az idegen negyediket?

Frantisek békeszózata vetett véget a harcnak. Orvendező arccal újságolta, hogy kész a pecsenye.

Erre a varázskiáltásra megadtuk magunkat Zoltánnal s kézcsokkal fogadtunk rabszolga-jámborságot.

— Igen — duzzogott tréfásan, a sapkáját igazgatva Márta — most meg sem teríthettem ezek miatt a bolondosok miatt! Most ehetnek a tenyerükből. Még hozzá állva!

A vége az volt, hogy mégis valóságos csoda történt ott a Havrán-tisztáson.

Jégcsap-kisasszony térült-fordult, rendelkezett s egyszercsak: hol volt, hol nem volt, megisméltódott a terülj-terülj asztalkám vidám meséje.

A közeli ölfarakásból előkerült néhány derék ölfahasáb, azokra ráemeltük a szánkót. A szánkó tetejére széles deszkalapot kerített Frantisek a kunyhóból,

széknek pedig néhány alkalmas tuskódarab lépett elő. A tuskókra a hátizsákokat borítottuk, hogy puhább ülésünk legyen, a talpunk alá meg fenyőgalyat szórunk.

A többit elvégezte Jégcsap-kisasszony varázslata meg az étvágy.

Mert mire Zoltán meg én elkészültünk az üllőhelyekkel: az «asztalon» abrosz volt, rajta bádogtányérok, bádogpoharak és ott illatozott előttünk a fölséges havasi pecsenye.

Élt öt percet. Galád kegyetlenséggel végeztünk vele. Igaz, hogy ebben a kannibáli műveletben buzgón résztvett az öreg Frantisek is, meg húséges, négylábú kirándulótársunk: Gea is.

... Ha visszanezék huszonkét év messzeségéből, még most is látom a Havrán-tisztás havát s beszívom a Zúgó fenyvesillatát. És látom André Márta anyáskodó mozdulatait, ahogy kiméregeti a porciónkat, kedveskomoly arcával. Mert mihelyt háziasszonykodott, nyomban eltűnt róla az a kisleányos vagy éppen kisfiús vonás, amely a hősata perceiben olyan pajkossá tette az arcát. És látom, látom Cilus villanó bohóc-tekinetét és Siposs Zoltán becsületes, vidám alakját. És látom a húséges Frantiseket, ahogy elégedetten tömi magába az ételt és nagy-nagy szeretettel hordozza körül a tekintetét a jó háziasszonykákon. — Igaz volt-e mindez? Csakugyan élt-e valaha ilyen vidám, gondtalan, mindig nevetésre hangolt kis banda? Volt-e valaha olyan hangos kacagás a Hollókő alján, mint amilyennek én hallom most, huszonkét év messzeségébe figyelve?

Mert azóta... ej, hagyjuk azt a huszonkét esztendőt! Visszamegyek a Havrán-tisztásra.

A Jávor-csúcs fölött ácsorgott a nap, amikor összeszedelőzködtünk.

Negyedóra alatt lesuhantunk a völgy aljára. Csakugyan rövidebb volt az út. A Bialkán zúgó malom

táján értünk ki. Atsegítettük egymást az útmenti árkon s az országútra lépve, megint fölcsatoltuk a léceinket.

Addigra leért a hótálpakon járó Frantisek apó is. Kiszabadította bocskorait a hótalp kötéséből s a síbotjainkon átemeltük a szánkót. Mikor azután az úttesten volt az öreg meg a szánja: nekieredtünk a zugói útnak. Cilus és Zoltán egymás mögött az út túlsó szélén, Márta meg én ugyanúgy, az út innenső oldalán. Közbul, az országút közepén pedig Gea baktatott kilógó nyelvvel.

Zúgott, zúgott kétoldalt az erdő és izzani kezdett a Jávor-csúcs, a húnýó nap fényében.

Szóltlanul lendítgettük a síleceket. Csak a deszkák sziszegése, a kötések nyikorgása és a botok ütemes huppogása hallatszott. Még Cilus örök jókedvzuhatagja is megcsendesedett.

Elnéztem az előttem haladó leánykát. Formás, puhaszárú, fűzős csizma volt rajta, amely a térdéig takarta a lábát, de mégis kiadta a lábszár szép vonalát. Tarka-kockás, skót-mintájú kurta sportszoknyája ritmikusán libbent rajta minden lendületekor, jószabású vadász-zekéje alatt ruganyosan dolgoztak egészséges izmai s a fehér prémsapka alól kedves-hamvasan integetett néhány kiszabadult hajfűrtje. Nyilván az is közöttük volt, amely az album-nézéskor annyira boldondított. S jószagú szappanjának illata lengett a nyomában.

Kíváncsi volt, no!

Le is hurrogtam magamat. — Bolondság, ostobaság. Alig hogy kimásztál, számár kölyök, a Kenyérke-ügyből, már megint fehérnép után ácsingózol? Még-hozzá más legény mátkája után? Ellenség előtt álló bajtársad jegyese után?

És hallottam Látrányi Mihály hangját is: Hitvány-ság, fűzfa! Rongyember vagy, fűzfa!

S letiltottam magam André Márta nézéséről.

Előttünk az úton, de még jó messzire, magános ember igyekezett Javorina felé. Mikor közelebb értünk hozzá, láttuk, hogy katonaféle. Hátizsák volt rajta, az oldalán szurony, kenyérzsák. Fáról letört husággal lépkedett, a keményre fagyott, havas úton. Látszott rajta, hogy szabadságos katona.

Gea egyszerre utánvetette magát s előrerohant. Márta nyomban rákiáltott lengyelül:

— Gea, wara! Oraz!

Mert Gea lengyel szóra hajlott. Valami lengyel erdőmester volt az idomítója.

Hanem a száguldó vizsla aligha hallotta a visszajelző parancsot, mert röpi, mint az eszeveszett s egyszer csak ott táncolt boldog vinnyogással a szabadságos katona körül. Az meg ölelgette, símogatta a kutyát.

— Valami ismccős! — kiáltotta Cilus. — Bizonyosan uradalmi ember!

Márta már meg is ismerte:

— Hisz ez a Miló!

Most megfordult a katona. Fiatal tűzér volt.

Utolértük. Egyszerre kiragyogott az arca. Tisztelgett s nyomban megeredt a nyelve.

— Ó, pani! Pani Márta! Pani Ciluska! Ó, Bozse moj!

És kapkodni kezdett a leányok keze után, hogy kihúzza a síkeztüüből s megcsókolhassa.

— Pan velkomozny inzszenér Siposs!

Mialatt Zoltán kikérdezte, mennyi szabadságot kapott s hol áll az ütege, Mártus németül ránc szolt, hogy ne árulják el Milónak az otthoni újságot. Hadd legyen számára meglepetés: a kislát.

Ebből tudtam meg, hogy a szabadságos tűzér: az öreg Frantisek veje.

Most már együtt igyekeztünk haza. Mi sível voltunk, mégis alig tudtunk lépést tartani a lelkenedző szabadságossal.

Hát még mikor fölfelé kapaszkodtunk az erdésztelephez s üdvözlésünkre elénk rohant a kutya farka! Szinte egyenként ölelgette meg a csaholó jószágokat.

Márta meg Cílus lerúgta a sáléceket és futni kezdett a major felé.

Mi, persze, utánuk, a szabadságos vadőrrel.

Frantisekné nagyanyó éppen lámpát gyújtott, mikor a veje betoppant.

A menyecske meg szoptatta Sanyó úrfit.

Félreálltunk és meghatottan néztük a találkozást.

A szabadságos katona hunyorogva nézett körül a kis szobában. Azután megállott a tekintete a riadtan előrehajló menyecskén meg a melléhez szorított gyereken. És előrelépett. És nyelt. És nem jött szó az ajkára. Csak nézte az asszonyát s a fiát és zihált és nyelt.

— Mali Sanyó! — mondotta neki halkan Márta és közelebb tolta a megrendült embert a párjához.

Hanem az, szegény, csak állt a bölcső mellett s a balkeze zavartan babrálta a bölcső oldalrácsát. És hol a bölcst, hol az asszonyát nézte.

Nagysokára ocsudott föl.

De akkor is csak valami mélyrőljött, félig nevető, félig síró nyögés gurgulázott föl a torkán.

— Ő... öhö... moja Hanka... öhö... moj... moj mali klapec... moj pekni...

És most előreremegett a két karja s nyögve, tántorogva indult meg a fia felé az apa.

Márta csendesén kitolt bennünket a szobából és behúzta utánunk az ajtót.

A küszöbön Frantisek-apóba ütköztünk. Zoltán oda-dörmögte neki, hogy megjött a veje s azután elindultunk haza.

Cílus a meghatottságtól szipogva kapaszkodott bele Zoltán karjába.

Félúton voltunk, amikor megszólalt Jégcsap-kisasszony:

— Boldogok...

Fölnéztem az égre. A fejünk fölött szikrázva égett egy csillag.

Szótlanul, lehajtott fejjel jött mellettem Laszky Antal menyasszonya.

A házuk elé érve, a lépcső előtt megállottam, hogy előrebocsássam. A jegyesek akkor már fönt jártak a tornácon.

— Mit néz? — kérdezte halkán Márta.

— Azt a csillagot. Milyen tiszta a fénye.

A leány az égre emelte az arcát.

— Olyan, mintha éppen ide ragyogna — mondotta Jégcsap-kisasszony sejtelmesen.

— Nem ide — válaszoltam csendesen. — Amoda. A Frantisekéék házára. A családot köszönti. A gyereket. Talán darabja annak az egykori betlehem-i fénynek.

Félpercig néztük még az égbolt parányi lámpását s azután fölmentünk.

Az előcsarnokban felém fordult Márta s a kezét nyújtotta.

— Köszönöm, hogy észrevette azt a csillagot. És hogy megmutatta nekem is. A Milóék nevében köszönöm.

Csodálkozva néztem rá, de ő besietett az ajtón.

Később megérkezett Harold bátyánk, vacsoráztunk és este tízig muzsikáltunk, énekeltünk. Végül addig kérlegettük Mártát, amíg előhúzta a hárfát.

A lengyel bölcsődal csengett a fülemben még álomban is.

Az édesanyák örök éneke.

## IX.

Ez a kislány akkor szép,  
 Mikor koszorú van a fején.  
 Elmegy az Isten házába,  
 Ráborul a lányok padjára.  
 Csattos imakönyv van a kezében,  
 Honvéd bakagyerek jár az eszében.  
 Ne sírj, csárdás Juliskám,  
 Visszajövök háború után!

(Bakanóta 1914-ből.)

Reggeli előtt avval fogadott bennünket Cilus, hogy sürgős haditanácsot kell tartanunk.

— Kit kell átkarolnunk? — kérdezte meglepő stratégiai érdeklődéssel Zoltán, miközben átölelte a párját.

— Ha már így adja fel a kérdést — felelte tréfára perdülve a leány — hát mindjárt meg is mondhatom. Rajtam kívül, természetesen, Jégcsap-nénét...

— Helyes — csapta össze a bokáját széltoló barátom.

— Azután Vavrinecnét...

— Nno! — egyezett bele Zoltán csettintve s olyan pofával, mint akinek nincs is nagyon ellenére ez a parancs.

Cilus azonban tüstént megbokszolta, villámló szemmel:

— Nyomorult! Képes volna rá.

— No hallja, ha ez parancs? — lépett vissza védekezve a vőlegénye.

— Ugyis tudom, hogy udvarolt neki — mérgelődött Cilus. — Mielőtt idehelyezték Zúgóra, állandóan annak a démonnak a lábai előtt hevert Palocsán.

— Ez ugyan túlzás, édes arám, Cila-Mila — nevetett Zoltán, el-elkapva menyasszonya ökleit — de hát hadd halljuk a további névsort.

A leány szemében újra meglobbant a jókedv.

— A többiek? Nos hát! — És számlálni kezdte őket az ujjain. — Brenner Máli...

— Aj! — döbönt meg a hadnagy.

— Simonkáné.

— Ajaj! — nyögött a barátom.

— Zigmunt Taddeusné.

— Ajajaj! — hátrált meg a fiatalúr.

És Cilus most már megadta a kegyelemdőfést is:

— Végül pedig, a maga szavai szerint átkarolandó: Sági Baba és Sági mama!

— Borzasztó! A palocsai rém! Kegyelem! Mit vétettem? — ájuldozott boldogtalan, ledőfött barátom.

— Idejönnek? Fussunk! Hol vannak a sí-deszkáim? Segítség!

— Ne bomoljon, fényesarcú szultánom — nevetett Cilus — mert még a szegény fűzgalyacskát is magával rántja a menekülésbe.

— De hát, miről van szó? — kérdeztem.

— Ne kérdezd, balga halandó — szavalta Zoltán — mert ha mindez bekövetkezik, akkor csak azt mondhatom: légy erős! És mondja csak kaján tündérem — fordult most a menyasszonyához — lehetetlen elkerülnünk ezt a végzetet?

Cilus zord arcot igyekezett vágni s morgó hangon utánozta az alvilág szellemét:

— Ez sorsod s végzeted! Mert írva vagy Hades törvényeiben, hogy táncolnod kell Brenner Málival...

— Jaj! — roskadt meg a hadnagy.

— Utána Simonkánéval.

— Irgalom! — nyögött a férfiú.

— Majd Zigmuntnéval.

— Rosszul vagyok... — nyöszörgött az áldozat.

— S végül — zárta le sötét hangon a sort Cilus — Sági Babával és a mamájával!

— Vízet!... — rebegte Zoltán, egy székre rogyva.

— Komédiások... komédiások... — ziháltam a nevetéstől, mert olyan ellenállhatatlan humorral mókáztak, hogy a könnyem is kicsordult.

Akkor nyitott ránk könnyű lépteivel Jégesap-kissasszony.

— Mi van veletek? — kérdezte tágranyilt szemmel, miközben az asztalra tette a teáskannát. — Mi történik itt?

— Ha jól látom — mondtam — kivégzés. Ügylátszik, valamiért vezekelnie kell Zoltánnak. Kukkot sem értek ugyan belőle, de maga talán majd megmagyarázza. Egyébként: jó reggelt!

A kezét nyújtotta, rám nézett okos, szürke szemével s azután Zoltánra vetette kérdő pillantását.

— Képzelve, kedves kis gondviselőnk, Cila-Mila már hajnalban halálra rémít. Azt mondja: táncolnom kell egész Palocsával.

Most már Mártára került a nevetés sora.

— Értem — bólogatott végül kacagva — a Szilveszter-esti dologról van szó.

— Amelyben most fogunk döntení — mondotta ki könyörtelenül a határozatot Cilus, bekapva egy kiflivéget.

— Ugyan, hát ez komoly? — csodálkozott nénje.

— Végzetesen komoly, nővérkém, mert látnom kell, hogyan állok szultáni mátkámmal, ha Vavrinecné bűvkörébe kerül.

Márta fölfigyelt, Zoltán nevetett, de még én is megéreztem, hogy a tréfásnak szánt indokolás mögött egy kis igazi szerelemföltés is lappang.

A Szilveszter-esti terv különben onnét eredt, hogy az öreg André hírét hozta, a palocsai herceg-uradalmi családok készülődésének. Vagy tíz palocsai és környékbeli család elhatározta, hogy az esztendőváltás éjszakájára átrándul Zakopanéra s jól kimulatja magát. Az apák a kártyázásra fenték a fogukat, az anyák a leányaikat akarták báloztatni, a fiatalság meg — ejnye no, hát

a fiatalság már csak a mulatság pusztá hírére is összeverte a bokáját.

Harold bácsi, akinek évek óta tartó tarokkmérkőzése volt függőben a palocsai urakkal, nem túlságosan idegenkedett a kirándulástól s persze Cilust se kellett nagyon nógatni.

A zúgó óriás különben azzal is köszöntött ránk:

— Jó reggelt, ifjúság! Hát mit határoztatok?

S jól megropogtatván kezeinket, széles kedvvel ült neki a reggelinek.

— Éppen most beszélgetünk róla — mondotta Cilus, orrocskáját a kávécsészéjébe tüntetve.

Márta az édesapja elé tette a pirítottkenyeres tányért és maga is leült.

— De legalább illenék megkérdezni a szomszédomat is — jegyezte meg nyugodtan — vajjon, kedvére van-e ez a dolog?

A szomszédja én voltam. Mert ezúttal úgy terített, hogy mellém került.

— Én? — kérdeztem. — De hát csak nem okoznak maguknak gondot miattam?

— De maga mégis pihenni meg sportolni jött ide — állapította meg Jégcsap-kisasszony. — És most a mi kedvünkért...

— Ó, ó, a fűzfa! A kis áldozat! — vágott közbe a húga. — Bizonyosan elsírja magát, ha muzsikát hall.

— Szóval: tárgyaljuk meg a dolgot — indítványozta Zoltán.

— Vagyis kimondom, hogy megyünk! — zárta le a tárgyalást ellentmondást nem tűró határozottsággal Cilus.

— Ezt nevezem tárgyalásnak! — nevetett harsogva az apa.

Márta nyugodt arcán mosoly suhant át.

— Ha én volnék az öreg Pável — mondotta halkán — most azt mondanám: bökk. Mert van egy bökkenő. Maguknak nincs ruhájuk. Ebben a félig

tábori, félig meg sportruhában még sem mehetnek a zakopanei nagyszállóba, báli mulatságra.

Cilus azonban menni akart, tehát nem ismert akadályt.

— A termetük nem sokat különbözik. Zoltánnak van Késmárkon vagy három rend társasági tiszti ruhája s vagy féltucat lakkcipője. Azok között akad olyan jókarban lévő két rend ruha meg cipő, hogy futja kettőjüknek még bálba is.

— Még sapkám, hosszú-kardom is van kettő — tette hozzá a fiú.

— Nosza hát: a telefonhoz! — vezényelt Cilus. — Mamuka még ma postára adja s holnap itt lesz minden.

— Csakhogy nekem közös-zubbonyom van ám, a fűzfa meg honvéd — vetette közbe Zoltán. — Az én zubbonyomon más a hajtóka.

— Az már nem baj — dörmögtem — mert az én tábori zubbonyom egészen új. Most varrattam Pesten. A mai háborús mulatságokban meg a tisztek fele ilyenben van.

— Éljen! Éljen! Éljen! — állott föl tapsolva Cilus és a telefonhoz táncolt.

Ot perc mulva kedves beszélgetésben volt Siposs mamával. És egymás kezéből kikapkodva a beszélőt, hadarták el Zoltánnal, hogy mi mindent adjon tüstént a postára, a drága, aranyos mamuka.

Harold bácsi a lőcsei újságot futotta át, Márta pedig elgondolkozva söpörgette össze a kisujjával a terítő morzsaszemeit. Kis idő mulva rám vetette pillantását. Szép, szürke szeme nyugodtan tekintett rám.

— Kedvére van ez a kirándulás? — kérdezte halkan.

— Nekem mindenütt jó — mondtam. — Ahol maguk vannak, ott meg éppen jó.

— Nagyon szerény igényei vannak — mosolyodott

el Jégcsap-kisasszony s tovább játszott a morzsaszemekkel.

Ránéztem s nem feleltem. Érezhette, hogy rajta pihen a tekintetem, mert fölemelte hamvasszőke fejét. Találkozott a tekintetünk.

— Ezt maga sem hiszi el — mondtam komolyan. — Az ellenkezője az igaz. És ezt maga is jól tudja. Legalább úgy érzem, hogy tudja.

Mintha valami fényes fátyol suhant volna el a szeme előtt.

— Tudom — lehelte egész halkán. És könnyű sóhajjal tette hozzá: — Talán jobb is volna, ha nem tudnám.

Hirtelen fölállott s a lámpáról lecsüngő csengőgomb után nyult.

— Indulniok kell — mondtotta egészen más hangon, most már úgy, hogy a többiek is hallják. — Igaz, jegyesek, el is felejtettem mondani: ma korán itthon kell lennetek, mert két órakor kereszteljük a kis Sanyót!

A jegyesek elintézték mindent s gyors csókkal tettek pontot a reggelire..

Elköszöntünk, felcsatoltuk a sílécinket és leszaladtunk az úton Javorina felé.. A községtől nyugatra, a Pod Skalka erdeje alatt szép lejtőt találtunk s azon viháncoltunk egész délelőtt. Leszártuk a síbottjainkat a legbonyolultabb mértani idomok szerint és azok közül szaladoztunk.

Időnként kiséperte a szél a Javorinka völgyében gomolygó ködrongyokat s ki-kisütötte a nap is. Ilyenkor elgyönyörködünk a kedves téli tájban, meg a hó alatt békésen álmodó Javorina község házacskaiban.

— Hazafelé menet be kell majd szólnunk a doktorékhoz meg a gyárirodákba is — mondtotta Zoltán.

— Úgy van, hátha tőlük is eljön valaki Zakopanéba. Apu vállalta Palocsán, hogy értesíti őket.

— Miféle gyáarak vannak itt? — kérdeztem.

— Két cellulózeüzem meg egy vasgyár — magyarázta a hadnagy.

Avval nekiindult.

Lesiklottunk a templom mellett a faluba s beszóltunk a doktorékhoz meg a gyárvezető mérnökökhöz. A doktorék szabadságos jogászfia meg is örült a hívásnak s ígérte, hogy eljön. A gyáriaknak azonban más tervük volt. Ők Késmárkra szándékoztak bemenni.

Az André-ház a keresztelő ünnepi hangulatában sürgött-forgott. Olyan sütés-főzés volt, mintha a kis Frantisek-unoka az André-családban született volna. Zengett a mozsár, surrogott a habverő s Márta kipirult arccal szaladgált az ebédlő és a konyha között.

Mi a zongora köré telepedtünk ebédig és Zoltán belegabalyodott megint a nótázásba. Cilus sorra próbálta játszani a multkor tanult dalokat.

Jégcsap-kisasszony időnként átsietett a szobán, a szeme csillogott. Valami nagyon jó érzés kerekedett bennem, ahányszor csak elsuhanat előttünk szorgoskodó alakja. Mert minden átsuhanáskor rám röppent jókedvű pillantása.

Már nem is a nótára lestem, hanem arra füleltem, hogy mikor hallom újra az ajtó nyitását az ebédlő felől.

És eltűnődtem azon: milyen furcsa, hogy már az első percben szemembe nem ötlött André Márta különös szépsége. Akkor, ott a bélai állomáson az volt az első ítéletem róla, hogy nem szép, de érdekes leány. Most meg mennyi szeretnivaló szépséget látok meg minden mozdulatában. Vajjon szép-e csakugyan? A haja szép, a szeme nagyon értelmes, a szája kedvesformájú, de kicsit hosszú. Termete, keze, lába jóvonalú. Ezer szebb leányt is láttam már életemben.

Akkor hát miért van az, hogy jó mellette lennem, mellette ülnöm? S miért van az, hogy a lépteire fülelek s ma-holnap már rá sem merek nézni,

ha élém toppan, mert észre kell vennie a szemem lobbanásán az örömet, mihelyt látom. A fene egye meg a dolgot, már megint szerelmes volnék? Hát miféle nyim-nyám, érzelmes kölyök vagyok én, hogy minden fruskába menthetetlenül bele kell habarodnom?

Ma, huszonkét esztendő távolságából megérték mindent. Hiszen akkoriban ilyen volt minden fiatal frontkatona. Mi odakint az ellenség előtt olyan nyers nomádéletet éltünk, hogy minden lehelletnyi jóságért mérhetetlen hála támadott bennünk. Azután meg — anélkül, hogy tudtuk volna — a lelkünkben hordoztuk a szerelem és halál között való roppant világtörvény hatalmas áramlását. A szerelem öntudatlan, örök harcát a halállal, elmúlással szemben. Ezt az emberek és nemzedékek fölött átívelő, láthatatlan hidat, amely diadalmasan feszül háború, vér, tűz és halott katonák porráomló teste fölött. Soha annyi szerelem és érzéskötelék nem szövődött, mint a világháború alatt. A bennünk levő élet élni akart, a mi elestünk, halálunk után is. És kereste, kutatta azt a hidat szüntelenül. Ezért dobbant meg a szívünk minden leányszem pillantására. És így volt evvel az akkori nőnemzedék is.

Ma már megértem és tudom mindezeket.

De akkor csak eltűnődtem e furcsa dolgokon.

És tűnődtem ott a zongorára támaszkodva: vajjon, mi is van hát ebben a leányban, hogy percről-percre jobban megfog?

— Harmónia — állapítottam meg magamban.

— Harmónia a mozgásában, szemeiben, fejének szelíd meghajtásában, nyugalmában, gondolkozásában, egész lényében. Harmónia, amely szüntelenül árad belőle.

És felsóhajtottam: Istenem, de boldog lesz az a férfi, akit párjaként kísér majd végig egész életén ez a leánya-formált harmónia!

Harold bácsi betoppanása riasztott föl tűnődésemből.

S nyomban utána asztalhoz ültünk.

De már ebéd alatt nem esett másról szó, mint a keresztelőről. A leányok vidáman siettették a szobalányt s mi még javában ettünk, amikor ők már kedves bókolással otthagytak bennünket.

Persze, a futkosás azért tovább tartott. Egyik kosár a másik után ment Frantisekékhöz. Sült malac, kalács, édesség, befőttes-üvegek.

Végre a ház elé dobogtak Matej sűrű-párát fújó lovacskaí a szánnal.

Abban már benne ült a menyecske, azután Frantisek nagyapó, meg a nagyanyó, a bakon Matej mellett pedig ünnepi képpel trónolt Miló, a büszke atya.

Márta, persze, tüstént átvette a kis pogányt s gondosan elhelyezkedett vele a hátsó ülésen. Mellette kapaszkodott a húga is és versengve babusgatták, takargatták a vastagon bebugyolált mákszem-emberkét.

— Maguk sível jönnek! — vezényelt Cilus.

Kötést csatoltunk s elindult a menet. Középen a csengőrázó, prüsszögő fogat, két oldalt pedig mi: Zoltánnal.

Odalent a községben meg is bámulták ezt a menetet. Soha ilyen keresztelőt nem látott Javorina! Az ablakok megteltek kíváncsi fejekkel, az őszülő postás-kisasszony kiszaladt az ajtó elé, a borbély az ablakban tartotta magasra a borotváját, a doktorék jogászfia meg félig szappanos képpel bámult ki mellette.

Hogyisne! Az André-leányok vitték keresztelőre az erdőkerülő fiát s két eleven hadnagy adta hozzá a díszkíséretet.

Csődült is utánunk a nép s kerteken át, zugokon át igyekezett előre a templomba.

Mire odaértünk, félig-meddig meg is telt az.

Odáig egyre röhögtünk Zoltánnal, de a templom előtt, a bámuló sokaság közepén még Cilust is elfogta a meghatottság s ez ránk is átragadt.

Ugy vonultunk be, mint valami lakodalmas menet.

Elöl egymás kezét fogva az ifjú szülők, utánuk a André-leányok a gyerekekkel, azután Frantisek meg az öreg párja, végül pedig mi ketten Sipossal.

Mit nem adott volna a kíváncsi nép, ha még a sekrestyébe is bejuthatott volna! Mert a keresztelés ott történt. Hanem hát oda rajtunk kívül csak két-három fejkendő asszony tudott befurakodni.

Szelíd arcú pap bácsi fogadott bennünket kopottas karingben. S hol latinul, hol meg tótul végezte a szertartást. Azután tótul intézett kérdéseket Mártához, mint keresztanyához. Ó, milyen kedves volt most a nagyobbik André-leány! Kicsit riadtan s nagyon meghatottan válaszolgatott a kérdésekre. A hitvallást tette le a gyerek nevében.

Cilus arcára is alig ismertem rá. Most, hogy nem nevetett, mint máskor mindig, megnőttek, kerekre nyíltak szép, sötét szemei. Zoltán nem vette le róla a tekintetét.

Miló feszes vigyázzban állott a menyecskéje mellett. Még a szeme se rebbent. Ha a tűzmestere látta volna, megdicsérte volna ezért a kemény vigyáz-állásért. A felesége ott térdelt mellette az egész keresztelés alatt s föl nem mert volna nézni a világért sem. Frantisek-apón a jól kímélt, zöldhajtókás, ünneplő erdészkabát feszült. Bütykös, csontos, sokat fáradt, öreg kezeit áhítattal kulcsolta össze a kalapján. Nagyanyó csak szipogott és a könnyeit törülgette.

Azután megcsurrant a kis keresztelőkancsó s nyomban rá felsírt a pólyás apróság.

A kis Sanyó hát kereszténnyé lett.

Imádkoztunk megint, majd istenáldást, szerencsét kívánt Milóéknak a plébános, Zoltán meg én néhány koronát nyomtunk az egyházi kezébe s avval szép csendesen megindultunk kifelé.

Márta, karján a kisfiúval, letérdelt még az oltár elé s félpercre imába mélyedt. Zoltán, aki azt hitte, hogy ez is a szertartáshoz tartozik, ugyancsak térdre

ereszkedett a leckeoldalon s erre most már mind letérdeltünk.

Gyöngye fény szűrődött át az oltár fölötti ablakon és ráhullott a lehajtott fejű emberekre. S olyan különös volt, hogy mi most mind ennek a kis tót fiúcskának a boldogságáért imádkozunk. Urak és favágók, öregek és fiatalok, Budapest és Javorina. Mert valami láthatatlan szálakból szőtt rokonság azért összeköt bennünket mind: a hitünk tiszta világa.

Keresztet vetettem és André Mártára és a gyerekre esett a pillantásom. Ez a leány nem lehajtott fejjel imádkozott. Felfelé fordította az arcát. S mégis több áhítat és alázat, könyörgés és hit tükröződött róla, mint amennyi egy egész templomi gyülekezetben van. Maga volt: az imádság.

Azután fejet hajtott. Látszott rajta, hogy most tért vissza közénk a lelke.

Kis ideig még térden maradt, lenézett a gyerekre végtelen gyöngédséggel, majd végigsuhant a pillantása Milóékon, Frantisekékon, Cilán, Zoltánon s egy másodpercig megpihent rajtam. Egyszerűen, tisztán, kedvesen mélyedt a szemembe a tekintete. De csak egy sóhajtasnyi ideig. Azután megint a gyerekre nézett, betakarta az arcoskáját a pólyakendővel, majd hirtelen felállott s lelépegetett lassan az oltárlépcsőről.

Kint a templom előtt, míg Matej elénk fordult a szánnal, egész Javorina minket bámult suttogva.

Nagyanyó meg a menyé most is a könnyeiket törülgették és szipogtak. Frantisek apó a fal mellé támasztott sí-deszkáinkat hozta elénk nagy buzgolkodással. Miló pedig olyan büszke képet vágott, hogy szinte dölyfösnek tűnt. S ez a mérhetetlen büszkeség csak akkor olvadt le róla, mikor az apósa rászólt, hogy segítsen Zoltánnak a sí felcsatolásában. Mert akárhogy hessegettük is őket, nem engedték el, hogy ne ők csatolják bokánk köré a szijjainkat.

S akkor azután megint végig mentünk a falun

csengetyűszó, ostorpattogás és lóprüsszögés közepette. De most már a plébános úrnak is helyet szorítottak a szánban.

A zúgói domb lábától az örvendező kutyasereg is kíséretünkbe szegődött.

A kaptatón persze lemaradtunk a fogattól. Mire fölértünk, már a majorban, Frantisek háza előtt csörgött a szán.

Lecsatoltuk a sídeszkákat s magunk is utána-mentünk a többieknek.

Sanyó keresztelőjét olyan ünneppé varázsolta a két André-leány, hogy hetekig beszélhetett róla a falu.

Voltunk vagy huszan is a szegényes kis hajlékban. Még Harold bácsi is átjött egy pohár borra.

Az öregek meg Milóék csak ültek az asztalnál és szólni sem tudtak a meghatottságtól. Mert mozdulni sem engedte őket Márta. Tudta: úgy illik, hogy a komaasszony köteles gondoskodni az ifjú anya kíméléséről és nyugalmaról. S ő megtartotta ezt a kötelességet. Hetek óta maga főzetett a Frantisek-családnak s most ezt a keresztelői kötelességet is örömmel vállalta. Szakácsnőjével, szobalányával úgy sürgött-forgott az egyszerű vadőrök, favágók és gyárimunkások között, mintha magát Hohenlohe-Ohringen herceget meg a családját látta volna vendégül.

Este hétig ültünk odaát.

Akkor búcsúzkodni kezdtek az André-leányok.

Hanem előbb még egyszer karjára vette a keresztfiát Márta. Ragyogó arccal vitte vendégtől vendégig, hogy mindenki megcsodálhassa még egyszer.

Mikor hozzám ért vele, magyarul szólalt meg:

— Nézze ezt a gyönyörűt! Milyen párnás a kis kezél

Csakugyan szép volt a pufók kis kölyök.

— S látja, katona bácsi, milyen erősen tud már

vele markolni? — mondotta. — Nézze csak, hogy szorítja a kisujjamat. Próbálja meg!

Megcsókolta az ujjára fonódó gyerekkezet, azután kifejtette ujját Sanyó úrfi markocskájából s az én ujjamra tette a rózsalevélnyi kis mancsot. Persze, hogy nyomban megmarkolta a csöppség. Sőt, húzta a szájához.

— Hát nem ennivaló? — nevetett a leány.

— Az, az! — bólogattam vidáman.

Szeretem a gyereket. De meg valami hirtelen támadt vágyódás is elfogott, hogy megcsókoljam a kis kölyök kezefején azt a helyet, amelyet Márta csókja ért az imént. És megcsókoltam.

— Ohó! — fordult el tőlem pirosra váltan a gyerekekkel Márta. — Katona bácsinak ezt nem szabad. Ezt csak a keresztanyának szabad!

És odaillesztette az ajkát a gyerekkezekére, ahol az előbb az én ajkam érintette. De mintha valami zavar tükröződött volna a szemében.

Azután gyorsan az anyja kezébe tette a picit, hangosan elköszönt, istenáldást kíván mindenkinek tótul és kisietett a sötétbe.

Mi is elbúcsúztunk s kibotorkáltunk a jegyesekkel.

Márta már messze járt előttünk. Szinte futott. S mellette szaladt a kutyája hizelgő csaholással.

Mikor benyitottunk hozzájuk, Harold bácsi térdén ült a leány. Fejét az édesapja széles vállára hajtotta és az öreg óriás szakállát simogatta lágyan, szeretettel.

... Egész este a gyerekről áradozott. Hangosan és sokat beszélt, pedig máskor halk és mélázó volt. Most mintha zavart lett volna s ezt palástolta volna.

Néha-néha megállott rajtam a tekintete. És nem láttam meg szép szürke szemeiben a régi, nyugodt fényt. Árnyalatnyi nyugtalanság volt bennük. A tiszta, kékbejátszó tó színét, megborzosolta valami átsuhanó szél.

Sajnáltam. Lehangolt. De e szomorúságom mögött mégis volt valami el nem fojtható jóérzés. Valahol azon a gyerekkézen találkozott ma az ajkunk.

Vacsora után megint sorra vettük a multkori nótákat. S mialatt Zoltán Cilussal harsogta őket, én meg halkán dörmögtem utánuk, Jégcsap-kisasszony is velünk dúdolt.

Kicsit oldalt hajtotta a fejét és dúdolt.

Soha olyan elmélázónak nem láttam.

És a nótasor után, kényszerűen, maga húzta elő a fal mellől a hárfáját.

*Sobotienka ide, čoža ma je ponej...*

*Sobotienka ide, čoža ma je ponej...*

És szállott, búsongott kedves, alázatos éneke a hárfa pengő húrjai mögött. És finomvonalú lábfeje süllyedt és emelkedett a hangszer pedálján.

*... Už je moja milá, už je moja milá,*

*Už je moja milá od Turka zajatá...*

Annyi szelíd búbánat volt ebben az egyszerű kis tót dalban, hogy megkérdeztem, mit jelent a szövege.

Zoltánnal meg Cilussal fordítgatták. Szót szó után, sort, sor után.

Valami régi, törökkerabeli dalocska ez. Tartalma alig van szöveg szerint. Ami van, az körülbelül ennyi: Hasztalan jön a szombat, nem örülhetek neki, mert benőtte a fű az utat, mely a kedvesemhez vezet. Tán nem is fű az, hanem gyom, mert az én kedvesem törökök rabja lett... mert az én kedvesem törökök rabja lett...

Mondom, szövegre: egyszerű apróság. De a dalamával együtt, André Márta ajkán és a sejtelmes hárfahúrokon, maga volt a szelíd, epekedő búbánat.

Háromszor is elénekeltettem vele.

Engedelmesen ismételte.

De amikor harmadszor is elénekelte, olyan fátyolossá vált a szeme, mintha könny gyűlt volna benne.

Nem mertem arra kérni, hogy énekelje el még egyszer.

Különben is késő volt.

Fölállott, sóhajtott, elrakta a hárfát.

— Most már mehetnek — fordult felénk, könnyű sóhajtéssal. — Holnap is nap lesz.

S előbb Zoltánnak, majd nekem nyújtott kezét.

Máskor meleg, fiússzorítású tenyere most olyan volt, mint a jég. S a szemében még mindig nem láttam a régi, nyugodt fényt.

A szobámban soká nem tudtam elaludni.

Kezembe vettem a Gárdonyi-könyvet. Olvastam két oldalt s akkor jöttem rá, hogy sejtelmem sincs róla — mit olvasok.

Fülemben a «Sobotienka ide» halk búbánata zsongott. És André Márta fátyolos szemével volt tele a lelkem.

Örültség! Örültség! André Márta a Laszky Antal menyasszonya!

— Mégis — alázatoskodott bennem az a jóleső másik gondolat — milyen élet volna, ha az én párom volna? — És erre a gondolatra melegség támadt a szívem táján.

És kezemben a találomra nyitott könyvvel, lehúnytam a szemem s a képzeletem játékba kezdett a gondolattal. Már ott térdeltem a javorinai templom oltárlépcsőjén Mártával. És fehér ruhában volt s a fején mirtuszgaly. És az arca olyan volt, mint ma délután, amikor imádkozott.

Fölnyitottam a szememet, hogy a könyvet visszategyem az éjjeli-szekrényre s elfűjjam a gyertyát.

Mert André Márta képével akartam elaludni.

S akkor ráesett tekintetem a Gárdonyi-könyv nyitott oldalára. Éppen arra a lapra, amelyen Szu-

nyoghy azt magyarázza, hogy a Miatyánknak azt a bizonyos sorát időnként így kellene imádkoznunk: «... szabadíts meg a fantáziámtól! — Amen!»

Megdöbbsentem a véletlenem.

Gárdonyi összezúzott embere, Szunyoghy: hozzám szól most.

Teremtőm, milyen igaz ez most! Igen. A fantáziámtól, csak a fantáziámtól szabadíts most meg engem, Miatyánk! Hogy ne lássam olyan kedvesnek, szívfájdítóan hozzámvalónak a Laszky főhadnagy gyűrűs mátkáját.

Utóbb azért mégis úgy imádkoztam, ahogy kell. De amikor utolsóelőtti szóként azt mondtam magamban: gonosztól, jaj, bizony a fantáziámra gondoltam.

Hanem az amen visszaadta a nyugalmamat.

S napsütötte, havas ormok, kék ég, zúgó tátrai szél és lobogó hózászlók kísérték el az álom útjára.

## X.

Erdő, erdő, bükkfa erdő,  
Nincs is neki széle.  
Kitalál-e valaha még  
A lábam belőle?  
Kis bakancsom minden nyomát  
Levéllal takarja.  
Az én édes kis angyalom  
Más legény akarja.

(Bakanóta 1915-ből.)

— Fűzfa, fönt vagy?

Félálomban hallottam még ezt a kérdést. Azt hittem, álmodom.

Azután valami koppant a szobáinkat elválasztó ajtón. Mintha papucsot vágtak volna hozzá túlnanról.

— Ébredj, fűzfa, táviratot kaptunk! — hallottam megint a túlsó szobából Siposs Zoltán hangját.

Szóval, mégsem álom.

Leléptem az ágyról. Kinyitottam az ablak fatábláját. Szürke köd gomolygott odakint.

— Hé, kiskoma — szólt át újra Zoltán. — Ébredj! Táviratot kaptunk!

— Ne bomolj, testvér! — kiáltottam át. — Fönt vagyok már, de az lehetetlen, hogy táviratot kapjak.

Kint a folyosón ütemes kulcscsörgés és távolodó csoszogás hallatszott.

— Pedig kaptál, no! — nevetett Zoltán. — Mindjárt be is küldöm a postást.

Azzal kinyitotta az ajtót és beeresztette hozzám — Geát.

A szép, sárga vizsla kedves kényeskedéssel szaladt hozzám. A nyakörvén csakugyan levélboríték libegett, egy biztosítótű kampójába szúrva.

Megsímogattam Márta hűséges, négylábú pajtásának a fejét s leszedtem az örv karikájáról a biztosítótűt.

A nyitott borítékon ez volt a címzés:

*Zoltán öfelségének, a fényesarcú szultánnak  
és  
Fűzfa hadnagy úrnak*

Bent a borítékban: hevenyészve rajzolt, tréfás távirat-úrlapon meg ez a bolondos szöveg:

HA KEDVUEK VAN HOZZAA SIETVE  
KELJENEK FOEL PONT ANDREE PA-  
PUKA BIALKA-VOELGYBE MEGY OT-  
TANI VADOER HAAZBA SZAANKOON  
REMEKUEL LEHETNE JOERINGBEMEN-  
NI VELE PONT MEGHIVJUK MINDKET-  
TOEJUEKET S VAARJUK SUERGOES  
VAALASZUKAT PONT

ANDREELAANYOK

A félignyitott ajtó résében Zoltán borzas feje hajlott be és leste vigyorgó képpel, hogyan sillabizálom a bolondos távirat szavait.

Persze, hogy elnevettem magam Cilus meg Márta bolondos ötletén.

— Hát mit szólsz hozzá? — kérdezte a koma.

— Még kérdezed?

— Szóval: megyünk!

— Megyünk hát — rikantottam — s nyomban küldjük is a választ!

Előkotortam a levéltárcámból egy névjegyet s ráfirkantottam a hátlapjára:

ANDREE-LAANYOK MEGHIVAASAAT  
KOESZOENETTEL ELFOGADJUK  
PERCEK ALATT AATREPUELUEK  
HOGY NE KEESSEK EEDESATYJUK  
KEEZCSOOKKAL  
ZOLTAAN EES FUEZFA

Zoltán persze hahotázva mulatott ezen az idétlen válaszon. Ugyesen rászerezte a névjegyet a biztosítótűre, azt belehúztuk a vizsla örvének karikájába és Zoltán kitérte a farkcsóváló eb előtt a folyosóajtót.

Szeles örömmel vágtatott ki a fiatal állat.

Mi meg belevetettük magunkat a borotválkozás és a mosdás örömeibe.

— Sí-jőring! Remek! — zihálta prüsszögve Zoltán. — Megjegyzem, ez előbb is eszünkbe juthatott volna. Négy pár ló is van a telepen s ilyenkor télen alig akad dolguk.

Csakugyan elkészültünk percek alatt. És futva mentünk át az André-házba.

Gea akkor már a tornácon kényeskedett. A nyakörve üres volt.

— Ejnye — jutott az eszembe — hogy a csudába tudták ezt a kutyát úgy eligazítani, hogy hozzánk ta-

láljon a levéllel? Mert, hogy utóbb tőlünk egyenesen ideszaladt, azt értem. De ahhoz, hogy mihozzánk...

— Nem varázslat! — csapott a vállamra Zoltán.

— Az ajtóig Jadviga néne, a szakácsné vezette.

... Az ebédlőben derűs arccal várt ránk a két leány, meg a zúgó óriás.

— Koeszoenjuek, hogy ilyen fuergeek voltak — bókkolt Cilus, kisleányos pukkedlivel.

— Mi koeszoenjuek, eedes lelkecskeem — válaszolta Zoltán, karjai közé vonva a haszontalan kis fehérnépet.

Harold bácsi a fejét csóválta.

— Azt kell hinnem, hogy nem is a Hollókövön, hanem a Bolond Gerőn jártatok a minap — dörögte.

A zugói Puck azonban nem tudott olyan könnyen kiszabadulni egy-egy neki tetsző gondolatkörből s most velem folytatta évődését:

— Kedves fuezfa, maga bizonyosan sokkal toebb sikert arathatna koeltemeenyeivel, ha mindig ilyen suergoenystilusban írna.

S ment volna tovább is ez a gyerekes hottentotta nyelv, ha Jégcsap-kisasszony be nem lép a teáskannával s asztalhoz nem parancsol bennünket. Igaz, hogy ez a parancs csak rám vonatkozott, mert Matej kocsis csoszogott föl a tornácra s Harold bácsi, nyomában a fontoskodó jegyeseekkel, kiment hozzá, rendelkezés végett.

— Sietniök kell ám, mert apa mindjárt indul! — szólt rám Márta, amikor leült mellém.

— Sietniök? — kérdeztem csendesén. — Hát maga megint idehaza akar maradni? Megint nem jön?

Teáját kavargatva válaszolt.

— Talán jobb, ha itthon maradok.

Ha akkor az eszemre és a becsületességemre halgattam volna, azt kellett volna mondanom, hogy — igaza van. Jobb lenne mindkettőnknek, ha eltépénk

azt a láthatatlan hálót, amely egyre inkább összebogoz bennünket. Most még talán könnyebb volna, amikor ez még csak néhány szál. De minden perccel nehezebbé válik. — Mondom, ezt kellett volna válasszolnom, ha az eszemre meg a becsületérzésemre hallgatok.

Hanem hát: hol van az a huszonkét-huszonhárom-éves kölyök, aki az eszére és a becsületére hallgat, amikor a szíve meg minden szíre-szóra megbolondul? S főképpen, ha azt látja, hogy ez a bolondulás nem is magában való. Mert Márta szavai elég nyíltan sejtették ezt.

Persze, hogy nem az okosságra hallgattam. Hanem arra a számár gyerekre, aki nyomban felülkerekedett bennem. S nincs is más mentségem, legfeljebb az, hogy száz magamfajta legény közül, mind a száz ugyanezt mondotta volna:

— Magának bizonyosan jobb volna, ha itthon maradna, mert a főzőkanál kellemesebb társaság, mint az enyém. De én...

Rámnézett és közbevágott:

— De maga? Maga: csacsi!

És nevetni kezdett halkán, nyugtalanul.

— Szóval, igazam volt. Leminősít. Jól éreztem hát.

Erre meghökkent. A szeme tágranyilt. Ijedtség és bosszúság villant meg benne.

S mivel nem tudott a zavarától szabadulni, most már hangosan nevetett.

— Nem is csacsi. Nagy-csacsi!

— Ez már más — hagytam rá engedelmesen. — Öreg számárnak talán már szabad azt remélnie, hogy megér annyit, mint egy — főzőkanál!

— Elég, hagyja abba! — ütött az asztalra tréfásan Márta. — Inkább kijelentem, hogy magukkal megyek. Meghajtottam a fejem.

— Köszönöm. Ennyiért érdemes számárnak is lenni.

Erre már nem felelt, csak végignézett. Igaz, hogy ebben a pillantásában már se meghökkenés, se bosszúság nem volt. Megkönnyebbülés és öröm sugárzott belőle.

És hogy igazán milyen nagy számár vagyok, az csak akkor tűnt ki, amikor elhencegtem vele Cilusék előtt, hogy sikerült Jégcsap-kisasszonyt is rávennem a kirándulásra.

— Hogy-hogy: őt is? — ámuldozott a húga. — Hiszen neki ötlött ez az eszébe, amikor papuka említette, hogy ki kell mennie a Bialka-völgybe!

Szegény Jégcsap-kisasszony arca lángbaborult és olyan ijedt, szemrehányó tekintetet vetett rám, hogy szerettem volna leharapni a fejemet.

Még az volt a szerencse, hogy mindenki a csészéjével meg a tányérjával foglalatostkodott.

Hanem a leány elpirulása megdobbantotta a szívemet.

— O, hát így vagyunk? — örvendezett bennem a gondolat. — Hiszen akkor csak komédiázott a kisasszony. Azért tette magát, hogy nem jön, mert tudni akarta, vajjon kérlelem-e majd? Akkor pedig, akkor...

Hű, de melegem lett egyszerre!

...Igy indultunk el a Bialka-völgyébe.

Az öreg André még előttünk elviharzott, mert fel kellett vennie a szánjára a javorinai állatorvost. A bialka-völgyi vadőr karácsony hetében három beteg vapiti-szarvast talált az etetőknél s az egész uradalom megriadt, hogy talán valami ragadós baj pusztít közöttük.

Mire kimentünk a ház elé, Matej gyerkőc-fia már ott várt a két másik lóval. Bozontos, apró lovacskák voltak s olyan párákat fújtak, mintha pipáztak volna.

Könnyű, csengős, piros hámban, hosszúszerű gyep-lővel álltak ott a kis ló-krampuszok. A pirosszínű hámkötelek végén egy-egy jófogású vékony bükkfahámfa volt. Azoknak a két végén még egy kötélpár

futott hátra s azok megint egy jőring-hámfára voltak ráhurkolva.

Régebben a katonai sítanfolyamokon, Csorbatón és Hágin, mi is jőringeztünk, de rendszerint csak lovas-szánkó mögött, egy-egy szál kötélbe fogódzkodva. Ilyen úri készségünk, mint ez, ott nem volt.

A fürge Cilus egy-kettőre felcsatolta a léceit s a lovakat kínálgatta cukorral.

Hirtelen felkiáltott ijedten:

— Jaj, a botok! A sí-botok!

Márta nyomban megnyugtatta, mialatt lelépegetett a lépcsőn:

— Ne félj Cila! Apa szánján vannak. Azt hitted, nem gondolk rájuk?

Én már készen voltam a kötéseimmal s most elnyaláboltam a lépcsőfal mellől Jégcsap-kisasszony sí-léceit is és eléjefektettem a hóba.

— Köszönöm, köszönöm — hálálkodott a lány s belelépett a kötés-saruba. Letérdeltem mellette, hogy lábára csatoljam a bokaszíjat.

— Nem, nem! — tiltakozott hevesen — hova gondol?

Hanem most nem engedtem. Máskor úgyis mindig úgy kerítette sorát, hogy senki se segíthessen neki a föl- meg lecsatolásban. S váltig rösteltem, hogy Zoltán megteheti ezt a parányi és szót sem érdemlő szolgálatot Cilusnak, a nénje meg előresiet s maga bajlódik a szíjaival.

Most hát tiltakozás ide, tiltakozás oda, nem tágitottam.

Ahogy ott térdeltem mellette, fejemre támaszkodott a jobbkezevel s még barackot is nyomott a katonasapkám bubjára.

— Erőszakos ember — zsörtölődött tréfásan. — A pesti fiúk mind ilyen erőszakosak?

— Nem tudom — dörmögtem, mert bolondul vert a szívem, hogy ott babrálhattam a bokái körül.

— Hogy-hogy nem tudja?

— Űgy, hogy én nem vagyok pesti, Sopronmegye a szülőföldem, Somogy meg a dajkám. — S közben arra gondoltam, milyen szikrázó pofont kapnék tőle, ha most átölelném a térdeit. Szikrázna — de megérné.

— Gyerünk, gyerünk! — sürgetett Zoltán, aki már beállott az egyik lovacska első hámfája mögé s marokra fogta a szép piros gyeplőt meg a hosszú, cifra ostort. A mögötte lévő hámfába Cilus kapaszkodott. És hessegették magukról a hizelgő kutya-sereget.

— Jaszokolykát majd én hajtom — mondotta Jégcsap-kisasszony s elcsoszogva a lovacska mellett, megveregette a bozontos jószág tomporát.

— Jaszokolyka a neve? — kérdeztem, miközben az első hámfá mögé állott a lány s kesztyűs kezébe adtam a hóról fölemelt bükkfarudat, meg a gyeplő-szárat. — Mit tesz ez a lónév magyarul?

— Jaszokolyka? — mosolyodott el a lány, a nagy-kucs más kisfiú felé nyúlva az ostorért. — Magyarul: fecske.

— És a Zoltánék lovának mi a neve? — érdeklődtem, kesztyűt húzva, miközben a hátsó hámfá felé csoszogtam.

— Viher! — válaszolta Jégcsap-kisasszony büszkén. — Magyarul: Vihar.

— Tyű, a teremtésit, de zord neve van! — nevettem el magam. — Sokkal jobban illene rá az, hogy mackó, vagy puli.

Márta hátrakacsintott s megfenyegetett az ostorával:

— Vigyázzon! Ne ócsárolja a zúgói táltosokat, mert kikap. — És átkiáltott Zoltánéknak: — Kész!

Zoltán pattantott az ostorával, a bozontos Vihar megcsörgette a csengetyűit és Cilusék elindultak nagy hejehujával.

Jaszkyolyka azonban kétszer is nekifeszült a hámnak s csak immel-ámmal indított.

— Makrancsos egy kicsit — szólt hátra Márta — de ha belejött, akkor szorgalmasan fut.

Suhanni kezdtek mellettünk a fák. A ház ebei lelkesen kísérték egy darabig, de azután visszapancsolta őket a lány. Csak Geának engedte meg, hogy a műútig mellettünk vágtsasson lefelé. Onnét fölzavarta szép, sárga kedvencét is.

Az útra érve, jobbra-tértünk s nem mentünk be a faluba.

Zoltánék már messze siklottak előttünk.

Friss hó esett az éjjel, úgy hogy még a máskor jégörögös főúton is oly simán csúsztunk, mint a patyolat.

Néhány ház előtt azért elsuhantunk s az asszony-és gyereknép persze megint kicsődült az útra.

Hogyisne! A hetyke André-lányok pirosszerszámos lovakkal vontatják magukat meg a gavallérjaikat. És csing-cseng-csörög a lószerszámok csörgője.

Délnyugatnak suhantunk az úton, a szkalkai vámházak felé. Széles, szelíd völgy tárult meg előttünk. A Bialka-völgye.

— Járt már erre? — kiáltott hátra Jégcsapkisasszony csillogó szemmel.

— Még soha! — ordítottam előre a friss szélben, amely úgy zúdult le a Tátráról, mint valami erős, jóízű, sódó folyam.

— Mindjárt kicsúszunk Magyarországból s Galiciába érünk! A Bialka a határ! Amott a két vámház!

És előre mutatott az ostorával.

Lefelé hajlott az út s az ügető lovacska sebesebb futásba kezdett. Fékállásba mentünk át siklásból. Így is szinte repültünk.

A völgy mélyvonalába érve, hirtelen jobbra kanyarodott az út. A borzas kis csődör vágtaába csapott.

Elsuhantunk a magyar vámház előtt s már a hídon zúgtunk át, az osztrák vámlaktanya felé.

Mesés volt!

Most egy hirtelen kanyarodás, letértünk a főútról: és a Bialka mentén délnyugatnak száguldottunk. A kis Fecske, azazhogy Jaszkyolyka meg akart felelni a nevének. Igazán nem néztem ki belőle ennyi igyekezetet.

Szembe kaptuk a szelet. Sokszor úgy éreztem, mintha nemcsak mellettem, fölöttem és alattam zúgna, hanem a testemen is keresztüláramlana.

S az útnak ezen a részén már csak Zoltánék sínyoma volt előttünk a hóban. A műút, amely különben Zakopane felé vezetett az osztrák vámháztól északra haladt tovább. Erre délnyugat felé, a Mickiewicz-vízesésén át, a Halastavi-menház irányába már csak a természetrajongók jártak békében is.

Érintetlen szűzhavon suhantunk hát előre. A csengőcsörgés mellett csak a vágató kis ló patáinak szapora huppanása, meg a léceink sziszegése hallatszott.

Repültünk.

A Lengyel-Tátra erdős halma s az erdő fölött a sziklás taraj rohamosan nőtt előttünk.

Repültünk.

Elől, párafellegeket fújva, magasraemelt fejjel, sügyig-havasan, a havat rugdaló lovacska. Mögötte, a karcsun hátrafeszülő s ostorával nagyokat pattintó leányalak. Piros nyakvédő kendője hosszan lobogott utána. Most, hogy a szoknyája is rátapadt elől és repkedő zászlóként úszott mögötte: még karcsúbbnak, acélosabbnak tűnt.

Repültünk.

Márta alkalmasint el akarta hagyni Zoltánékat. De mintha a kis csődör is becsület dolgának érezte volna az ügyet, zihálva, hörögve vágatott s ragadott

bennünket magával! Szinte éreztem erőfeszítését a jőring-hámfá szilaj rántásain.

Repültünk.

Rohamosan fogyott köztünk és Zoliék között a távolság. Még száz méter... már csak ötven... húsz... tíz...

Hajrá!

Jégcsap-kisasszony nagyot csördített az ostorral, a csődör kitört jobbra, a hó a mellünkig csapott föl, mint a tajtékzó víz, elhúztunk Cilus mellett... Zoltán mellett... a lovuk mellett... és: elől voltunk!

Kisideig még tartott a szilaj iram, azután erdőbe fordultunk s hirtelen erős emelkedés elé kerültünk.

Jaszkolyka fújva, gőzölögve lassított. De azért nagy igyekezettel feszült a hámba s a szügyébe vágott fejjel húzott föl, mindig följebb a lejtőn.

Hátranéztem. Zoltánék jó messze jöttek mögöttünk.

Itt az erdőben nem vágott annyira a szél, Jaszkolyka lépésbe higgadt, könnyebben beszélgethettünk.

Jégcsap-kisasszony hátrafordult. Kipirult arca, csillogó szeme csupa jókedv, lelkes ifjúság volt.

— Még most is leszólja Jaszkolykát? — hengegett boldogan.

— Ezer bocsánat! Teljes bámulatom az övé.

— No látja! Azért, hogy nem vagyunk mutatós teremtetések, érní mégis érünk valamit. Szóval: jó lesz lejjebb szállani avval a dunántúli göggel.

S olyan fölényes fintort vágott rám, hogy nem állhattam szó nélkül.

— Alapjában véve semmi csodáltnivaló nincs a híres Jaszkolykája teljesítményén. Akármelyik gebe utána csinálná.

— Hogy mondhat ilyet? — lobbant meg a szeme.

— Úgy értem: ha maga hajtaná!

— Ó, a hizelgő alak!

— Többet mondok: a legöregebb számár is megtudná tenni.

— Hallja, ez már sok! — nevetett Márta.

— Mit: sok? Én csak tudom. Illetékességgel állíthatom!

Nevetett.

— Magának — folytattam — sejtelve sincs arról, mi mindenre képes, bizonyos körülmények között egy-egy szürke számár.

Megfenyegetett az ostorával:

— Vigyázzon! — S ragyogó szemmel tette hozzá:  
— Kiállhatatlan.

Kisidőre elfordult tőlem s a ló járását figyelte. Azután megint hátrafordult:

— Neheztel rám?

— Én? — csodálkoztam — Miért?

— Azért a reggeli izéért?

— Azért, hogy csacsonak nevezett?

— Azért, hogy egyetlen voltam.

— Istenem! Valahogyan csak kell szólítania. S ha arra nem viszi rá a lélek, hogy fűzfának szólítson, hát a kezeügyében lévő legelső megszólítást használja s azt mondja, hogy: nagy-csacsi. Ebben igazán nincs semmi!

Hangosan szívből kacagott.

— Maga, maga igazán javíthatatlan.

S hirtelen összehúzta a szemöldökét s kedvesbosszúsan, nagyot kiáltva, tette hozzá:

— Fűzfa!

A völgy zengő visszhanggal ismételte meg háromszor is a kiáltását: fűzfa... fűzfa... fűzfa...

Erre olyan nevetésbe törtünk ki, hogy még a könnyünk is kicsordult.

Most én ordítottam a Bialka túlsó partjának magaslatai felé:

— Márta!

— ...Márta... Márta... Márta... — zengte utánam a visszhangos völgy, gyengülő erővel.

— Sohase tudtam, hogy itt ilyen visszhang van, — csodálkozott a lány.

Balra fordult az út. Túl voltunk az emelkedésén. Most már simábban húzódott megint délnek, éppen szembe a Menguszfalvi-csúccsal.

Zoltánék is a nyomunkba értek, mert a lovuk csengői közelebből csörögtek s hallottuk Zoltán harogó énekét:

*Jaj, de szennyes a maga keszkenője  
Talán nincsen magának szeretője?*

Márta pattintott az ostorával. Jaszkyolyka ügetésbe kezdett.

És suhantunk, suhantunk a szűzfehér, mélycsendű, téli erdőben, amelynek csendjét csak Jaszkyolyka csörögőinek ezüstös csengése törte meg.

Embernek, emberalkotásnak semmi nyoma. Azaz-hogy emberkéz hordta össze az út szélére hordott ölfarakásokat. De ezeknek a tetejét is méteres hó-cukorral lepte be a tél.

A nyugodt ügetésbe váratlanul galyropogás és vad vágatás zaja robbant bele.

A zaj egyre közeledett s egyszerre két hatalmas árnyék robogott át előttünk az úton. Két remek jávorszarvas!

Jaszkyolyka abban a pillanatban kitért jobbra s csaknem beugrott az erdőbe.

Márta nagyot rántott a gyeplőn és szinte hátra-dúlva húzta visszafelé a balszárat. Vissza is kapta a megrémült állatot az útra, de a ló rántása jobbra-lendített bennünket is.

Villámgyorsan dobbantotta oldalt a jobblábát a leány, a fékező lécs hóékeként túrta föl a havat, de a vége odavágódott a mellettünk álló ölfarakáshoz s nagyot reccsent.

— Hóha-hó! Jaszkyolyka! Brr! — csitította borzas táltosát Jégcsap-kisasszony. És nyomban hátra-nézett. — Nem történt baja?

— Ó, dehogy! Hanem maga...

— Nekem sem. Azazhogy... most veszem észre, valami baj van a kötésemmel.

Megállította a lovat.

Odacsúsztam melléje. Próbálta kiemelni a sídeszkát a hóból.

Csak az orrszíz tartotta.

A két részből álló saru-talp kettévált.

Síhez értők tudják, hogy a norvég síkötések csak két pofavásból meg a hozzájukvaló szíjakból állanak. De a Lilienfeldi- meg a Bilgeri-kötéseknek van még külön, fémlapból álló sarutalpuk is, amely együtt emelkedik vagy tapos, a cipőtalppal. A sarunak ezt a két darabból álló fémlapját két anyáscsavar fogja össze. Ezeknek az előre vagy hátrahelyezésével lehet a kötést kisebb vagy nagyobb lábfejhez igazítani.

Jégcsap-kisasszonynak ilyen Bilgeri-kötésű síje volt.

S most a hirtelen fékezés, azazhogy a lécs hátsó végének az ölfarakáshoz történt csapódása miatt, ez a két, úgy látszik vásott, vagy nem eléggé meghúzott csavaranya lepattant.

Az egyik csavaranyát meg is találtam, hanem a másik elveszett. S reménység sem volt hozzá, hogy meglegljük a puha hóban.

Megvakartam a fejem.

— Jaszkyolyka, Jaszkyolyka, mit csináltál? Korán dicsértünk! No nem baj.

Oldalt-tipegve ledöngöltem kissé a havat és lecsatoltam Márta lábairól a deszkákat.

Most nem ellenkezett.

— Addig vegye ki a hátizsákomból a köpenyemet, Mártus — mondtam — s dobjuk rá a lóra.

— Igaza van.

S mialatt a lába előtt térdeltem, meglazította a hátizsákom zsinórját, kihúzta belőle a köpenyeget s én rávetettem Jaszkyháza hátára.

— Így. És most lépegyen ide az ölfarakáshoz, amíg megjavítom a kötését.

Nekem is Bilgeri-kötésem volt, aminthogy a katonakincstári sídeszkákon mind ilyen volt akkoriban.

Ehhez persze járt egy kis szerelékeny zacskó is, csavarhajtóval s néhány tartalék-csavarral.

Félperc alatt készen lettem volna a javítással, ha az egyik, anyját vesztett csavar el nem torzult volna s bele nem szorul az első félsarú likjába.

Próbáltam ujjal kinyomni. Nem ment. Erőlködtem, nyomkodtam, a csavarhajtóval. Addig-addig gombáskodtam vele, amíg végre csakugyan engedett, kicsúszott a likból. Még hozzá olyan váratlanul, hogy a saru is megcsúszott a kezemben és éles sarka végighorzsolta a jobb hüvelykujjam tövét.

Szót sem érdemelt, de Márta meglátta.

— Mit csinál? Ó! Most vérzik! Ni, hogy vérzik...

— No persze! — nevettem föl rá — mint amikor maguk megkarcolják a kezüket a varrótűvel.

— Igen, de énmiattam — sajnálkozott összeecsücsörített szájjal, felejthetetlen-kedvesen.

— És amikor maga megégeti a kezét a konyhán mi miattunk? — dörmögtem előtte térdelve, miközben kikerestem a szerelékeny-zacskóból két alkalmas csavart anyástól.

Mire Zoltánék elértek s megállottak mellettünk, már össze is illesztettem a két félsarut és szaporán húztam a csavaranyát.

— Mi a baj? — kérdezték a jegyesek.

— Már semmi. Mártuska kötés-saruja levált, de már rendben is van.

— És a fűzfa-hadnagy megsértette a kezét — tette hozzá Jégcsap-kisasszony.

— Az már nem tartozik a bajok közé — mon-

dottam vígan. — Tessék csak belelépni a kötésbe, Jégsap-kisasszony. Ti meg hajtsatok előre Zoli, nyomban megyünk utánatok!

A koma elindította a lovát s a jegyesek továsíklottak. De persze Cilus nem állhatta meg, hogy fintort ne vágjon ránk:

— Gratulálok nővérkém! Győztél! Így térdelnek lábad előtt a férfiak!

Mialatt Márta bokájára csatoltam a szíjakat, megint elkapott az a bolond gondolat, hogy de bizony én most átölelem a térdeit, ha mindjárt a szemem is kiugrik attól a pofontól, amit tőle kapok. De azután a kiserkedt véremre esett a tekintetem s eszembejutott az a — másik. Az az ismeretlen legény. Laszky Antal főhadnagy. Aki talán éppen most kapott sebet és bugyog a vére kezéből vagy lábából, mindnyájunkért. És most erre a lányra gondol.

Úgy kiröppent a fejemből az előbbi bolond gondolat, mintha sohase zuditotta volna meg ereimben a vért.

Készen voltunk.

Fölállottam.

— Mehetünk, Mártuska!

— De a keze...

A ló felé csoszogva, fölmarkoltam egy marék havat, megdörögöltem vele a sebemet és szoptam rajta egy sort.

Közben félkézzel lehúztam Jaszkyháza hátáról a köpenyemet s visszalépegettem vele a lányhoz.

— Legyen szíves, tuszkolja vissza a hátizsákombal!

— Igazán úgy sajnálom — motyogta — hogy ennyi alkalmatlanságot okoztam. S milyen piszkos lett a keze a csavaroktól.

Hát — igaz: nem volt éppen kártyakeveréshez illően tiszta a kezem. Az olajos, kenőcsös csavarok, meg kötésrészek nyoma rajta maradt.

Fölkaptam még egy marék havat. Dörzsölgettem

vele a kezeimet, amennyire csak lehetett. De persze csak félig sikerült lehorzsolnom a szennyet. Akkor azután előhúztam a zsebkendőmet s beletörülköztem.

— No most aztán szép lett a tiszta zsebkendője — bosszankodott Jégcsap-kisasszony. — Igazán úgy röstellem!

— Indulás, kisasszony! — adtam ki a vezényszót s fölmarkoltam a fogórudamat.

— Lám: még parancsolgat is! — vonta meg a vállát félmosollyal Márta.

De azért átbujt a hámkötél alatt, marokrafogta a hámfát és a szárákat, jobbkezebe vette az ölfarakáshoz támasztott ostorát s megsuhogtatta.

Jaszkyka nekidült a hámnak, útnakeredt és ütemes csörgéssel siklottunk tovább.

Csakhamar ismét emelkedni kezdett az út. Özek, nyulak, szarvasok, fácánok bukkantak fel itt is, ott is, de Jaszkyka most már jól viselkedett.

Elhúztunk két favágó-házikó előtt s egyszerre elértük Zoltánékat.

A jobbkezeről idetorkoló Rosztoka-völgy szájánál, a Mickiewicz-vízesés mellett várakoztak ránk.

— Idenézz, fűzfa! — lelkendezett Zoltán s rámutatott a megfagyott vízesésre.

Hatalmas volt a kép, amely elémm tárult.

A megfagyott zuhatag maga volt a leláncolt őserő.

Rohanásában megtorpantott vízomlás, dermedtté varázsvolt szilajság meredt reánk mint valami láncravert titán, a jégcsapok és izmos jégkarok kuszált összevisszaságából.

Mickiewicz-vízesés...

A nyugtalan lengyel költő nevét adták neki.

S valóban olyan volt, mintha egy költő lázas, ezerágú fantáziáját, lelkének szilaj erejét dermesztették volna valami fenséges, szimbolikus szoborműbe.

Csak hogy ilyen szoborművet, ilyen nagyszerű emléket emberi elme és földi véső nem tud kifaragni.

Ilyet csak a Jóisten tud teremteni a tátrai tél hatalmával.

Jóideig álltam elbűvölve a zuhatag szélén.

Azután megszólalt Jégcsap-kisasszony:

— Ébredjen, hadnagy úr! Megfáznak a lovak!

— Le kell mennünk a menedékházba! — mutatott az ostorával a völgybe Zoltán is. — Hanem itt azután vigyázat!

Letértünk az útról balra, a menedékházhoz vezető ösvényre.

Elől a Zoltán fogata, mögötte mi.

Erős fékezéssel ereszkedtünk le a lejtős úton, az óvatosan lépegető, horkoló lovacsákak mögött.

S egyszercsak kibukkant előttünk az erdőből a kedves, hívogató menedékház.

Jaszkolyka felnyerített vidáman s a menedékház melléképülete felől többszólamú lóvihogás válaszolt rá.

Harold bá' lovai örvendeztek a pajtásaiknak.

— Hogy toppant ide olyan hamar, Harold bátyám? — kérdeztem csodálkozva.

— Úgy fiam, hogy én letértem a műútról a Bialka-völgyébe.

S mutatta a völgy alján északfelé húzódó erdei utat.

— Nem fagytatok meg? — veregette sorra a vállunkat az öreg. — Mert jó jeges szél zúg ám odafentről! No hát csak szaporán befelé! A lovakat majd gondjába veszi Matej.

S tótul kiáltott valamit a zúgói táltosok gondviselőjének, miközben a melléképületben levő istálló felé intett.

Lecsatoltuk a deszkáinkat, odatámasztottuk őket a falhoz és betopogtunk a menedékházba.

Tágas, világos ebédlőterembe léptünk. Cilus ott nyomban nekiszaladt egy pofaszakállas öregúrnak s nagy örömmel táncolta körül.

Mint utóbb kiderült, a javorinai állatorvos volt, akit Harold bácsi hozott magával.

Átestünk a bemutatkozáson, de én nem sokra mentem vele, mert magyarul meglehetősen keveset tudott.

Márta persze nyomban a konyha felé tájékozódott s vidám beszélgetésbe kezdett a menedékház bérlőjével meg a feleségével. Itt azonban kevés dolga akadt, mert az öreg André még hazulról, telefonon megrendelte az ebédünket.

Kihámozódtunk a síkesztyűinkből, felsőruhánkából s lehúztam a kiskesztyűmet is. Márta tekintete a megkarcolt kezemre esett.

— Igaz! — csapott rám — most rögtön megmossa a kezét s kérünk rá egy kis jódtinktúrát is.

Kilibbent, belibbent s még a kabátját sem vetette le addig, amíg be nem tuszolt egy vendégszobába. Párolgó melegvizet csurgatott a mosdótálba.

És kiszaladt törülközőért.

Belemerítettem kezeimet a vízbe s közben a tükörrre tévedt a szemem.

Olyan pirosra kicsípte a szél az arcomat, hogy elmehettem volna paprikajancsinak.

El is röhögtem magam önmagamon.

— Hát te mit nevetsz itt fűzfa? — nyitotta rám az ajtót Zoltán, maga elé bocsátva a törülközőt lobogtató Mártát és Cilust.

— Mit? Hát nézz rám! Olyan vörös az arcom, mintha jól képentörült volna valaki. Egyébként ti sem vagytok túlságosan sápadtak.

— És persze maga — szólalt meg Cilus — jó meleg vízben mosdik! Igazán fényűzés!

— Jégcsap-kisasszony parancsára teszem.

— Igen, mert megsebezte a kezét — magyarázta Márta — mikor megigazította a síkötésemet.

— Mindegy — nevetett a huga — fényt űz!

Megjegyzem, ránc is férne egy kis kézmosás, édes egy szultánom!

— Inkább a hajadra férne rá némi rendbehozás — állapította meg Márta nyugodtan.

— De rád is, nővérkel!

— Tudom, csakhogy előbb ennek a fiatalembernek a sebét kell bejódóznom.

S tartotta élém a törülközőt.

Kiöntöttem a vizet, megszáraitgattam a kezeimet s Márta az ablakhoz vezényelt, kezében a jódosüveg-gel meg egy csipetnyi vattával.

— Csak bőven avval a jóddal, néném — bízatta Mártát a húga — hadd csípje jóízűen a fűzfát!

— Hej, de gonosz teremtes maga Cilus — csó-váltam meg a fejem. — Egyébként miért akarja a jódra bízni ezt? Sokkal kedvesebb, ha maga csipked bennünket.

— Ne szikrázzon fűzfa, ne szikrázzon — fenyegetett meg nevetve a zúgóí Puck — mert mindjárt rádútóm ezt a vizet s egyszerre elalszik a szikrázás.

— Jó, jó, majd később sor kerülhet a hajtépésre is — szólt közbe Márta — de most egyelőre mutassa azt a sérülést, fiatalúr!

Ifjúság, ifjúság, milyen édes-bolond percek is a te perceid!

Semmiségek, apróságok s mégis megmaradnak bennünk elmúlhatatlan emlékként. Nagy harcok, kínok, válságok, diadalok és sikerek nyomai, amelyek pedig megrendítették valaha egész életünket, úgy elsímulnak a lelkünkben, hogy lassanként nem is emlékezünk rájuk. De azok a szívdobogtató haszontalanságok holtunkig föl-fölcsillannak bennünk és meg-meglibbennek a legkisebb fuvalomra is, mint az aranyfüst.

Mennyi bűve-bája volt annak a percnak is, amikor André Márta, a gyufaszálra csavart jódos vattával végighúzta azt a nevetséges karcolást a kezemen!

Azóta csupa fényesség nekem a Bialka-völgy medénékháza.

Behúnyom a szemem és látom magunkat.

Hosszú-ujjú fiús kezében tartja a kezemet és szelíd hajlással hajtja föléje komoly arcocskáját. Mi van ebben? Semmi. És a szívem mégis olyan számár dobogásba kezd, hogy attól félek: meghallja Márta is.

És én nézem, nézem. Egy gondolattal közelebb vonja magához s úgy vizsgálja a karcolást anyáskodó figyelemmel. Milyen csontos és durva ez az én harc-téren kérgessé érdesedett kezem! Mégis úgy tartja, olyan puhán szorítja ujjaival ez a lány, mintha az édes-anyám tenyerét kérte volna el. Csakhogy az édesanyám keze fonnyadt, sokráncú, áldott, öreg kis kéz. Emezből meg friss, fürge, ügyes. Nem olyan leányos, mint a többi leányoké, inkább erős, fiús, biztos és bátor.

Látom, látom magunkat. És nem merek sóhajtani. Pedig a mellemben meg se fér már az a boldog, remegő nyugtalanság, amely fölgomolyog valahonnet a szívem mélyéből és szétfeszíti, mindjárt szétpattantja rajtam a katonazubbonyt.

André Márta halántéka alatt apró lencse van. Olyan kedves, hogy nyilván külön szépségnek teremtette oda az Isten. Hogyan, hogy ezt eddig észre nem vettem?

Ó, de most mindjárt vége lesz ennek a furcsa, boldog szédületnek! Már emeli a jobbkezét, végighúzza a barnavattás gyufaszálat a karcoláson, azután majd elbocsátja a kezem és — vége. Milyen kár, hogy nem tart ez a pillanat órákig! S miért csak ilyen ostoba kis karcolás esett rajtam? Miért nem hasított az a fémsarok csontig? Milyen hosszasan kellene vele pepecselnie ennek a leánynak!

Ni, most végighúzza rajta a vattás gyufaszálat, egyszer, kétszer, háromszor. Valami jóleső bizsergés fut végig a karcoláson.

Olyan közel állunk egymáshoz, hogy a lehelletem

meglebegteti a prémsapka alól kiszabadult hajfürtjeit. Hátha még sóhajtani mernék!

Bolondság, bolondság, hiszen mindjárt vége az egésznek!

De mégsem! Még fogvatartja a kezem.

És most — ó, milyen helyes! — kerekre gömbölyödik az arcocskája, összecsücsöríti a száját és ráfúj szelíd-hűvösen a sebre. Akár az édesanyám, gyermekkoromban.

Ráfúj és fölveti hosszúszállú szempilláit.

És rámnéz. Teremtőm, sohse hittem volna, hogy ilyen szép tud lenni a szürkeshíni szem! Hogy több fényesség fér el benne, mint másszíni szemekben.

Megint lesüti a pilláit. Nézi a sebet.

S megint ráfúj.

Ha most megörülök, átkapom a derekát, agyonszorítom az ölelésemmel ezt a leányt s ordító botrány kerekedik a dologból: nem tehetek róla. Természetes következése lesz ennek a bolondító közelségnek. Tudom, érzem, ha még egyszer rámnéz, úgy mint az imént, olyan ragyogó szemmel, végképp megvadulok és — megteszem.

Emelkednek a pillái, a szívem akkorát dobban, hogy érzem a rugását a bordáimon és...

És rámnéz két fényes, szürke szem. De nem az előbbieket. Egy hűséges barát, kenyeres-pajtás, kedves cimborá fiú-szeme mosolyog föl rám olyan bizalommal, hogy az indulatom a pillanat ezredrésze alatt elpárolog. És nem érzek más semmit, csak derűs, tiszta hálát azért, hogy pajtásom, hogy mellettem áll s ügyel rám jósággal, hűséggel.

El akarja bocsátani a kezem, de én fogvatartom, megfordítom, az ajkamhoz emelem és megcsókolom olyan áhítattal, mintha az édesanyám keze volna.

Ez megzavarja a leányt. Hirtelen elrántja a kezét, elfordul s csak annyit mond:

— No! Mit csinál? Ezt nem szabad!

S elsiet egy árnyalattal pirosabbra gyúlt arecal. De nekem úgy tűnt, mintha végül megszorította volna a kezemet. Lehet, hogy káprázat volt, de akkor boldogítóan jó káprázat.

Sóhajtok és visszatérek a menedékház vendégszobájának falai közé.

Nem tudom, meddig tartott ez az álmom.

De a jegyesek még csak most törülgették a kezüket, el-elkapva egymástól a kendőt, nagy nevetéssel.

Mire kimentünk az étkező-terembe, Márta már a kutyájával játszott.

— Gea? — örvendezett Cilus. — Hát ez, hogy került ide?

— Papuka könyörült meg rajta, mikor visszament az útelágazáshoz. Elhozta s mostanáig az istállóban ténfergett — felelte Márta, nyugalomra intve a vizlát.

Cilus az asztal felé perdült, majd meg vissza, mint egy lábujjhegyen forgó táncosnő.

— És az ebéd? — kérdezte csodálkozó szemmel.

— Délelőtt tizenegykor? — mutatott a falióra Jégcsap-kisasszony.

— De én olyan éhes vagyok — nyögösködött színeszkedve Cilus, olyan hamisítatlan gyerekmozdulattal, mint egy igazi tízéves kislány.

— Akkor tovább kell szenvedned, húgom-búgom — sajnálkozott a nénje — mert papukáék átmennek most a vadőr-házhoz meg az etetőhöz és Kornéliusz bácsi megvizsgálja a beteg vapiditkat.

Cilus abban a nyomban elfelejtette éhségét s fölragyogott a szeme:

— Nagyszerű! Akkor mi is velük megyünk s megnézzük, hogyan veszi rá Kornéliusz bácsi a szarvasokat a szájuk kinyitására s hogyan mondatja velük: ááá!

És körültáncolta, majd meg karonragadta a pofaszakállas Kornéliusz bácsit vidám kiáltással:

— Pujdzjem, papa Kornéliusz!

És máris vonszolta volna kifelé a jókedvű öregurat, ha Márta rá nem szól, hogy felsőkabát, sapka meg keztyű nélkül mégsem lehet el tizenkettőig a szabadban.

Magunkra rántottuk a köpenyt és kitódultunk a menedékház elé.

Harold bácsi éppen akkor hallgatta meg a Bialkavölgyi öreg vadőr jelentését s intett, hogy mehetünk is.

A vadőr előhozta a szánról az öregek hótalpait s fölcsatolta a lábukra, nehogy minden lépésnél térdig süppedjenek a hóba.

Cilussal, persze, nem lehetett bírni s alighogy fölcsatoltuk a sílécinket, máris száguldott lefelé a partakhoz.

Keskeny, kanyargó ösvényen siklottunk utána.

Elöttem Jégcsap-kisasszony, mögöttem pedig Siposs-koma, aki utolsónak maradt közöttünk, mert ő hozta el a botjainkat a szánkóról.

— Most ügyeljen, ifiúr — kiáltott hátra Márta — mert egy perc múlva megint Magyarországon jár!

Néhány kanyarodó után, csakugyan átsuhantunk a jégpáncél alatt tovarohanó Bialka bürűjén s megint magyar földön voltunk.

Szelíden emelkedő, széles hómező alján haladtunk most északnak, a határpatak mentén.

— A Bialka-rét! — magyarázta a nagyobbik André-leány. — Ó, ha nyáron látná! Olyankor, amerre csak ellát: virág, virág, mindenütt virág! Jöjjön el egyszer nyáron is!

— Eljövök, hogyne jönnék, Mártuska! — ígértem készségesen. — Most már úgyis vége lesz a háborúnak s ha megérem, eljövök a jövő nyáron.

— Éljen! Várunk! — kiáltotta vigan Zoltán és elhúzott mellettünk előre, hogy utolérje a párját.

— Igaz, addigra maga már asszony lesz — tűnődtem Márta mellett, miközben meg-meglódítottam

magamat a botokkal. Mert csak gyengén lejtett a rét észak felé.

— Isten tudja, hogy lesz — válaszolta elgondolgozva a leány. — De akárhogy lesz, Zúgón mindig szívesen látják. Hát nyugodtan eljöhetsz.

— Eljövök, örömmel jövök — bólogattam, pedig megsajgott a szívem arra a gondolatra, hogy addigra asszony lesz már André Márta, Laszky Antal asszonya.

Dehogy is sejtettem még akkor, hogy minden másképpen fordul s évtizedeken át úgy sóvároghatok csak majd a Tátra után, mint a száműzött. Dehogy gondoltam arra, hogy egy év múlva összeül néhány kegyetlen ember Trianonban, össze-visszahúzgálják vérszínű ceruzájukkal a boldogtalan Magyarország térképét s kiltanak engem meg a többi Tátra-rajongót Gyémántországból is.

Mert a mi nemzedünkre az a sors várt, hogy végigvándoroljuk a poklok minden mélységét.

Hanem akkor még kisütött a nap is a Bialka kedves völgyére.

Hallgattunk s figyeltük a cinkék szavát és a fákon surranó mókusokat, amint meg-megrezdült villanó ugrásuk alatt egy-egy ág s cukorporként hullott le nyomukból a fák hava.

Hamarosan elértük a vadőr-házat.

A leányok néhány szíves szót váltottak a kerülő feleségével s most már fölfelé haladtunk, be az erdőbe, az etetőhöz.

Szűk oldalvölgyecskeben volt ez az etető.

Nagyjában nem sok látnivaló akadt rajta. Alig különbözött a Havrán-tisztáson lévőttől.

A három beteg vapiti szelíd megadással hevert abban az elkülönített háromszögalakú részben, amelyet néhány farúddal kerített el számukra a vadőr, a tetőtartó oszlopok meg a jászol között.

A vadnyomokkal feldúlt környék sízésre sem volt

valami csábító, hát meghúzódtunk egy közeli szikla aljába s lecsatolva a léceket, ott tereferéltünk.

Vártuk az öregeket.

Annak a sziklának volt néhány lépcsőszerű bütyke. Beszélgetés közben Cilus lesöpörte a legalsóról a havat s ráült.

S mivel a ferdén hóba-szúrt sídeszkája éppen eléje hajlott, hirtelen utánozni kezdte a nénjét. A ferdén-álló sílécet a jobb vállához támasztotta, akár-csak Márta a hárfáját s ujjáival a levegőbe nyúlkalva, pengette a képzeletbeli húrokat.

Eközben oly megdöbbenő hűséggel mimelte Márta mozdulatait, arckifejezését és éneklését, hogy egymásnak dülve neveltünk rajta Zoltánnal. És hajlongva, egész szívéből kacagott Jégcsap-kisasszony is.

Ennivaló kis gazember volt az a leány!

Halk éneklésébe, persze, mi is belezümmögtünk csupa tréfából. A «Sobotienka ide»-t meg a «Koly-sanka»-t, a lengyel bölcsődalt dúdolgattuk.

Egyszercsak felkiáltott Cilus:

— Igaz, fűzfa, maga úgy tudjuk, verseket is gyárt! Csinálhatna ezekre a dallamokra valami kis tréfás, csúfolódó szöveget, az öreg Pávelről meg a bökk-jéről. Legalább megmaradna az emléke a maga elutazása után is, meg aztán akkor volna egy remek műsorszámom a nővérke és Anti bosszantására.

Mártára néztem.

— Ha van hozzá kedve? — mondotta mosolygó arccal vállatvonva, Jégcsap-kisasszony. — Csak éppen a bölcsődalt hagyják ki a játékból.

Cilus arca nyomban megkomolyodott. Leugrott a sziklaülésről és bűnbánóan futott a nénjéhez.

— Igazad van. Milyen gonosz vagyok! Hiszen ez a dal szegény kis Matkicánk emléke! Ne haragudj az ostobaságomért!

Márta megölelte a húgát és megint szent volt a béke.

Cilus visszaült a helyére.

A Sobotienka ide-t énekelte megint, a nénjét utánnozva.

Zoltán bámészkodva figyelte a menyasszonya komédiázását. Márta rámkacsintott vidáman, azután a húga mellé lopódzott s egyszerre a jegyesek közé toppanva, elkiáltotta:

— Bökk! Én vagyok az öreg Pável! Bökk! Bökk! Bökk!

Az etető mögött fölbukkant a hósaruval lépegető Harold bácsi hatalmas alakja, mögötte az öreg pofaszakállas, végül pedig a vadőr.

Lementünk az etetőhöz.

Cilust persze csalódás érte. Mert Kornéliusz bácsi nem mondatta a szarvasokkal, hogy: á. Még csak meg se kopogtatta őket.

A vapitik különben olyan szelídek voltak — nemhiába védette és kíméltette őket olyan gonddal az urodalom — hogy a vadőr meg a doktor nyugodtan járt-kelt közöttük.

Gyuró bácsi, a vadőr kötelet vetett az agancsukra s a jászol mellé rögzítette őket, majd meg az első lábukra is béklyót lopott rá.

Kornéliusz bácsi hát szabályosan vizsgálhatta őket, akár a falusi állatorvos a jámbor tehenet.

Nem volt itt bizony semmi látnivaló.

Cilus kisasszony meg is únta egyhamar a dolgot s mihelyt Kornéliusz bácsi megállapított valami más-más latinnevű bajt mindegyiknél és megnyugtatta az öreg Andrást, hogy járványos betegségről szó sincs: nekiindult a völgynek.

Zoltán persze utána.

— Gyerünk mi is — intett Márta.

— A menházba menjetek, gyerekek! — szólt utánunk a zúgó óriás. — Mi is hamarosan odaérünk.

Lesuhantunk a vadőrházhoz. Ott értük Cilusékat.

Végimentünk megint a Bialka-réten. Csillagott,

szikrázott a tágas lejtő a szépen kisütött nap fényében.

Délre újból Galicia területén, a menedékházban voltunk.

Zoltán, persze, nem lett volna Zoltán, ha — fedezvén egy rozszant kis álló-zongorát — nem gyűjtött volna éneklésre. Reggel óta kerülgette a multkor tanult nóta.

*...Lehullott a páros-csillag az este.*

*Odafönt már ugyan mit is keresne...*

Cilus ugyan minduntalan félbeszakította azzal a meglepő kijelentéssel, hogy rettentő éhes, de azért csak szólt a nótájuk:

*....Mit keresne a fekete mennybolton,*

*Szebben ragyog a szemedben, galambom.*

Ez a dallam kóvályoghatott később is a fülünkben. Még az öregek megérkezése és a jókedvvel elfogyasztott ebéd után is. Mert amikor indulásra készülődtünk s elővezettük Jaszkykát és Vihert és én a reggel megvérzett zsebkendőmmel törültem meg a hótól-nedves jőring-hámfát, Mártus egyszercsak megcsóválta a fejét s a zsebkendő után nyúlva, énekelni kezdett:

*Jaj, de szennyes a maga keszkenője,*

*Talán nincsen magának szeretője?*

— Csakugyan nincs! — nevettem el magamat feldobogó szívvel s rajtafelejtett szemmel.

*Adja ide, hadd mosom ki fehérre...*

énekelte tovább féltréfásan az André-leány s én tágló szemmel meredtem rá.

*Leszek én a maga hű...*

Itt elnémult a dal. Észrevette, mibe tévedt s elfordult hirtelen.

De Cilus fölfigyelt, mialatt Zoltán előtte térdelve lábára csatolta a kötést és megfenyegette a nénjét komolykodó arcocskával:

— Nana, nővérke, nana!

Márta fülig pirult s furcsán nevetett.

— Csak nóta — mondotta különös, érdes hangon. Majd felémfordulva folytatta: — De a zseb-kendőjére csakugyan nagyon ráfér a mosás.

És belegyúrte a vadász-zekéje zsebébe.

Eléjefektettem a léceit. Belelépett a kötéssarukba s most már ellenkezés nélkül túrta, hogy a lábára erősítem a szijjait. Eközben a fejemre támaszkodott. De ezúttal nem nyomott barackot a fejem búbjára. Inkább úgy éreztem, mintha végezetül, lopva meg is simogatta volna a fejemet. Ez persze, pusztá képzelőzés is lehetett, mert abban az életkorban, amelyben akkor voltam, hiú és hengegő az ember s hamarosan a maga javára magyarázza a legjelentéktelenebb véletlenséget is.

A jegyesek elindultak.

Ezúttal az alsó, völgyi úton.

— Tud lovat hajtani? — kérdezte most Jégcsapkisasszony.

— Mákszemnyi gyerekkorom óta.

— Akkor magára merem bízni Jaszoklyát. Hajtson most maga!

Sajnáltam, hogy így nem láthatom magam előtt hazáig, de persze azért vállaltam.

A hámfák mögé állottunk s elindítottam a lengyel Feckét, Cilusék nyomában. Gea hosszan elnyúló testtel vágatott Márta mellett.

Lefelé haladtunk s az út legnagyobb részén fékezünk kellett. Eleinte korántsem volt olyan élvezetes ez a siklás, mint idejövet.

Zoltánék mögé érve, lassítottam Jaszkyoka futását.

Hátranéztem.

Nyomban rámosolygott a leány. Bántott, hogy csak a kiskeztyűjét húzta fel. Az egy-ujjas, prém-bélésű síkeztűk a dereka körül lobogtak, a nyakába-vetett zsinór két végén.

— Miért oly szótlan? — kiáltott előre a hámkötelek végéről. — Reggel jobb kedve volt!

— Majd otthon megmondom.

— Jó! De azért szeretném, ha addig is jókedve volna! Szeretném azt hinni, hogy jólérzi magát!

Hátrafordultam.

— Ritkán voltam boldogabb, mint most.

Fénybeborult az arca és úgy bólintott.

— Ha ez őszinte szó, akkor örülök.

Zoltán valamiért lépésre fogta a lovát. Én is lépésbe csöndesítettem Jaszkyokát.

És megint hátrafordultam.

— Azt kérdezi: őszinte vagyok-e? Nem tudok én hazudni magának Mártuska.

Bólogatott.

— Akkor jó! — mondotta.

Ördögöt jó — gondoltam magamban, sóhajtván. — Inkább baj. Egyre nagyobb baj. Hiszen csak tudnék komédiázni! Hogy ne látszana meg minden a képe-men, szememben. Le tudok nyelni kint, fájdalmat, megbántottságot, csak éppen azt nem — amit sohse volna szabad megtudnia ennek a leánynak: Laszky Antal menyasszonyának.

A műutat éppen ott értük el, ahol az meredekre emelkedve hajlott el balra. Előttünk símán futott most már a vámházakig.

Sebes iramban száguldottunk rajta végig. A vámházaknál átesőrögtünk a Bialka hídján s azután megint lépésben mentek a lovacskák a Pod Skalka aláereszkedő nyergén át Javorina északi széléig.

A nap elbújt s ködgomolyagok hömpölyögtek le a Tátráról.

Pirosak voltunk, a szemünk csillogott, a vérünk ifjan-frissen rohant az ereinkben, de a szavunk meghalkult. Gea lógó nyelvvvel baktatott Márta mellett.

Az útelágazásnál elénkrohantak az erdésztelep kutyái s öt perc múlva megállottak gőzölgő lovaink az André-ház előtt.

Matej, csupa-kucsma kisfia, szipogó orral köszönt.

A szép piros hám-köteleket, a hámfákkal együtt ráakasztottuk a lovak gyeplővezető-karikáira, megveregettük a párafúvó kis táltosok nyakát, a leányok cukorral kínálták őket is meg a kis kocsis-jelöltet is s azután a tornác elé csoszogtunk.

Zoltán Cilusnak, én Mártának oldottam ki a szíj-kötését.

— Most pedig aló: pihenni! — adta ki a parancsot Cilus. — Hat óráig nem akarjuk látni magukat!

— Igaz? — kérdeztem halkán Jégcsap-kissasszonytól.

— Igaz — bólintott kedves hunyorgatással. — Pihenniök kell.

S lehúzván keztyűjét, a kezét nyujtotta.

Fagyos volt a keze, mint a jég. Hamar el is vonta és a húga után indult, föl a tornáclépcsőn.

A második lépcsőfokon megállott tétovázva.

Én akkor támasztottam léceinket a lépcsőfeljárat falához. Én felnéztem, ő letekintett. A szemünk találkozott.

— Valamit akart mondani — szólalt meg csendesen.

— Én?

— Igen. Tartozik egy válasszal.

S hogy nem feleltem, megcsóválta a fejét:

— Lám, milyen szórakozott.

Zoltán, aki eddig a két játékos tacsóval, Flik-

kel és Flokkal játszott, most rámkialtott a ház sarkáról:

— Gyerünk, fűzfa, gyerünk! — És elindult a tanyánk felé.

Márta is mozdult:

— Szóval, nincs válasza.

— Volna, de...

— De?

— Nem tudom, elmondhatom-e?

— Miért ne mondhatná. Zúgón szólásszabadság van.

És lelépett az első lépcsőre.

— Nos? Most már igazán kíváncsi vagyok. Mit akart hát mondani?

Közelebb léptem. S háromszor is hozzákezdtem, amíg végre szó lett a gondolatból:

— Azt akartam mondani... köszönöm, hogy... hogy... kimosatja a vércsöppös zsebkendőmet. És...

Nem folytattam, mert pipacspiros lett az arca.

Elgondolkozva próbálta a cipője hegyével elérni a lépcső alatt fekvő farácsot. Nem érte el. Hirtelen fölvetette a fejét, nyíltan a szemembe nézett s azt kérdezte elfulladtan:

— És?

— És... meg akartam köszönni azt a dalt: azt a félbemaradt dalt.

Elhallgattam és a földet néztük.

— Mert — folytattam kis idő múlva — ha végigénekelte volna, felelnem kellett volna a másik strófájával.

— És? — faggatott tovább, a hozzádörgölődő Gea örvét megfogva.

— Nincs: és. Azt a másik strófát csak Laszky főhadnagynak szabad, magával szembenállva, elénekelnie.

Ó, hogy lehajtotta erre a szép fejét! És olyan halkán, panaszosan suttogott, hogy belesajdult a szívem.

— Igaza van — lehelte és sóhaj emelte meg a mellét.

Kisideig ott állottunk még egymás mellett, dideregve és szomorúan.

Azután hirtelen szembefordult velem, rámsugárzó tekintettel:

— Azért nem kell ám kerülnünk egymást. Erősek vagyunk és... jóbarátok.

S a kezét nyujtotta.

— Milyen hideg a keze! Mért nem vette fel az útra a béleltet is?

— Jó volt így is — felelte vidáman.

— De most fázik!

Jobbkeze a tenyereim között volt, balkezét a szája elé emelte és rálehelt.

— Nem tagadom — mondotta kisgyerek mosolylyal — fázik a kezsem. Lehelje meg!

S nyujtotta az ajkam felé.

Elkaptam forrón, boldog nevetéssel.

— Fázik?

És megdörzsöltem a kezeit a tenyereim között és rájuk leheltem.

S mivel csupa fény lett az arca, megcsókoltam az ujjai hegyét mind a két kezén.

Egy sóhajtásig lehúnyta a szemét, majd megbujtatta ökleit a tenyereim átforrósodó gödrében és felnevetett boldog gyerek módjára:

— Már nem fázik. Isten vele!

S mintha megtántorodott volna, még egyszer az ajkaimhoz szorította szappanillatú ujjait.

Nem engedtem el: rácsókoltam minden forróságot, amely föllobogott a szívemből.

És akkor hirtelen kivonta csuklóit a tenyereim közül.

— Menjen, kérem — sepegte elfordított fejjel és fölsietett a lépcsőn.

Zajgó lélekkel mentem a szobámba.

Ott végigvágтам magam a heverőn és bámulni kezdtem a mennyezetet.

Tisztán, világosan láttam az egész őrütséget: szerelmes voltam Laszky Antal menyasszonyába.

Hat óra tájban átszólt a tulsó szobából Zoltán:

— Alszol, koma?

— Nem én!

— Hát mit csinálsz?

— Gondolkozom.

— Az lehetetlen — nevetett a fiú.

— Néha még megesik velem.

Kis szünet után megint megszólalt:

— Hallod-e? Az azért nem volna számárság, ha sikerítenél valami magyar szöveget ahhoz a két dalhoz, amelyet úgy szeretnek ezek a lányok.

— Hát mondjad a fordításukat.

Mondotta. Jegyeztem.

— És most dudold az elsőt, amíg azt nem mondom: elég.

Dudolta.

Egyszerű kis apróságok, nem kellett nagy fejtörés a magyar versükhöz.

A Sobotienkával készen voltam.

— Dudold most a másikat! — szóltam át.

Zümmögni kezdte.

Tíz perc alatt készen volt az is.

— Hadd halljam hát! — kiáltott át Zoltán.

— Várhass! Majd vacsora után.

— Meglepetésnek szánod? — kuncogott a koma.

— No jó! Értelek. Hanem: szerezhethénk még egy meglepetést!

— Ugyan mit?

— Megjött a csomag édesanyámtól. Itt van az asztalon. Öltözzünk át szalon-katonának! Legalább te

is felpróbálad: illik-e rád a cipőm, nadrágom, sapkám?

— No, az csakugyan nem lesz bolondság! Legalább nem az utolsó percben ér bennünket meglepetés.

Tíz perc alatt olyan jólöltözött hadnagyokká vedlettünk, mintha csak valamelyik nagyváros korzójáról csöppentünk volna Zúgóra. Zoltán cipője ugyan kicsit tágas volt az én lábamnak, sapkája meg a fejemnek, de az ifjúság leleményes. A papirdoboz födeléből kivágtunk két póttalpnak való lemezt, azt beleillesztettük a cipőbe, a sapka bőrszalagja mögé meg összehajtogattunk egy papircsikot s készen volt az átigazítás. Még a tisztilegényem sem vette volna észre, ha meglát, hogy nem az én holmim van rajtam.

Zoltánnal persze nem versenyezhettem előkelőség dolgában, mert ő valóságos, békebeli, fényesgombos, sötétkék dolmányban feszített, kabátujján az aranypaszomántból való «medvekörmökkel». De azért nekem sem kellett elbújniom mellette, az új tábori zubbonyomban. Sőt, ezen — Siposs megállapítása szerint — talán jobban mutattak a kitüntetések is. Igaz, hogy a koma különben is fene-jóképű legény volt, nekem pedig elég mostohán mérte a sors azokat az adományokat, amelyek a jóképűség fogalmához tartoznak, hanem hát sokféle hibám között, az efajta hiúság csakugyan nem szerepelt.

— Csinos a legény, mi? — kérdezte Zoltán a tükör előtt, helyes kis bajuszát simogatva.

— Észbontó vagy pajtás. Kackiás. Nem is tudom, honnét szedted ezt a tengernyi kackiát. Adhatnál nekem is félpofárávalót!

— Ahhoz bajusz kell kisöreg — hencegett tréfásan a koma — mégpedig ilyen el! És most átmegyünk elsővizitbe az André-lányokhoz. Hozzál névjegyet is, hogy beküldhessük a szobalánnyal.

Bolondság volt: tehát nem kellett kétszer mon-  
lania.

Még kardot is kötöttünk, fehér kesztyűt is húz-

tunk. S persze előre röhögtünk, mert elhatároztuk, hogy olyan előkelően tartózkodóak leszünk, mint ahogyan első látogatáskor szokás.

Már a felvonuláskor olyan sikert arattunk, hogy a kutyahad sem ismert meg első pillanatra s gyanakvó, de tiszteletteljes ugatással fogadott.

Peckesen és dölyfös pózával csörömpöltünk hát fel a tornác-lépcsőn s Zoltán még be is csengetett.

Odabent futkosás támadt, mi előkelően köhögünk-krárogunk s aztán megjelent az ijedtképű szobalány.

Zoltán persze belevonta a tréfába. Lelkére kötötte, hogy el ne árulja kik vagyunk. Csak annyit mondjon, hogy két látogató tiszt úr van itt s nyujtsa át a tálcára tett névjegyünket.

Az előkelő idegenek látogatásának hangulatát azonban félpercre sem tudtuk fenntartani. A leányok ugyanis majdnem megpofoztak, azért a szemtelenségünkért, hogy rájuk akartunk ijeszteni. Meg különben is, a vaddisznó Zoltán mindjárt kiesett a szerepéből s első vizit ide, első vizit oda: nyomban átnyalábolta a menyasszonyát s összeecsókolta.

Ilyesmit pedig, úgy-e, igazán nem szokott tenni az ember, első látogatáskor.

— Gazemberek! — nevetett Cilus. — Azt hittük, hogy már a palocsaiak átvonulása kezdődött meg. Csak mikor elolvastuk a névjegyeket, láttuk, hogy maguk mókáznak.

Szóval: az ijedtség és bosszúság kacagásba enyhült s a leányok kedvvel szemlélgettek bennünket kikent-kifent állapotunkban.

— Remek! — állapította meg Cilus. — Vavrinecné meg a palocsai rém, leányostól együtt, a legsárgább citrommal vetekszik majd a sárga irigységtől, hogy megint nekünk lesznek a legnyalkább gavallérajaink Zakopanében.

— Igen, egész rendesek — csatlakozott hozzá a néneje is. — Csak most már csatolják le a kardjukat, vigyék ki a sapkájukat, keztyűjüket s tegyék be az ajtót, mert kihűl a szoba.

Hanem ahogy betettük az ajtót, az újból felpattant és berobogott rajta André-apó is.

— Ki a vendég? — hunyorgatott a ráöznlő lámpafényben, pipájával a kezében.

Persze, nyomban észrevette a haszontalanságot.

— Ó, az imposztorok! — dörmögte fejét csóválva.  
— No, megálljatok!

És tréfásan kergetett meg bennünket az asztal körül, hosszú pipaszárával.

— És ez a bolond Jadviga még engem is riadóztatott az irodában.

Jadviga néne a terjedelmes szakácsné volt, aki nyilván csak annyit hallott ki a konyhára, hogy idegen urak jöttek látogatóba s máris szuszogott át a hír-adással a konyha-kijárón az iroda-épületbe.

Most láttam először, milyen riadalmat tud kelteni a palocsaik özönlésének puszta híre is.

Harold bácsi visszament az írodájába, mi meg, szokás szerint, tovább bolondoztunk.

Jégcsap-kisasszony még jónéhányszor megpirongatott, hogy kihűtöttük a szobát, a nyitott ajtóban való ácsorgásunkkal.

Nem is állottam meg végül, hogy vissza ne pöröljek kötődő kedvvel:

— És ez olyan nagy baj?

— Nem baj, csak rendetlenség.

— Nem fázunk, látja.

— Maguk nem. De talán mások.

— Mások? Kik? Bizonyára maga, kedves. — S hozzátettem vakmerően: — Talán fázik a keze?

Egy pillanatra meghökkent s riadt tekintetet vetett Cilusékra. De azután rámvillant a szeme, pajkos csillogással.

— Ó, de haszontalan! Hát azsért se fázsik!

És fűgét mutatott hirtelen.

... Vacsora után dominóztunk egy ideig, amíg csak Cilus meg nem únta s váratlanul össze-vissza nem keverte a kirakott téglácskúkat.

Az általános felzúdulás elől az apja szobájába, az újságot olvasgató Harold bácsi ölébe menekült. Még az arcocskáját is eltakarta az öregúr szakállával.

A zúgói óriás, persze, elhessegetett bennünket, pedig tudhatta, hogy mint mindig, most is Cila-Mila kezdte a perpatvart s így jogtalanul élvezi ezt a védelmet.

De hát ki állhatott volna a megsértett igazság pártjára, mikor az, aki időnként így megfricskázta az igazságot, olyan ennivalóan kedves volt?

Abba is hagytuk az üldözést. S félperc múlva már a zongorához szökött s feldübörgött az ujjai alatt egy gyorsütemű, divatos operett-részlet.

Ebből azután megint nagy éneklés keletkezett s amikor már mindenki elfújta a maga kedves dalát, persze, a hárfára került a sor.

— Igaz, fűzfa — súgta a fülembe Zoltán — ha Mártuska a Sobotienka-t, meg a lengyel bölcsődalt is eljátszaná, lepjük meg őket a magyar szöveggel.

Nem sokáig kellett rá várni. Mert a hárfapengés közénk csalta a zúgói óriást is. Letelepedett egy karos-székbe s hallgatta, hallgatta a nagyobbik leánya játékát.

Azután beszélni kezdett a tekintetük. És a leány megértette a kérést.

Preludált könnyű ujjáival s egyszerre fölzsongott a Sobotienka ide, epekedő, szomorkás dallama.

Zoltán megbökött a könyökével:

— Most!

Rápillantottam a tenyerembe rejtett névjegy gyors-írással jeleire s belekezdttem a dalba — magyarul:

## Moderato.

Jön a szombat es-te de nincsen ö-rö-me

Jön a szombat es-te de nincsen ö-rö-me

A ga-lam-bom ut-ját be-nöt-te a fű már

Be-nöt-te a fű már be-nöt-te ö-rök-re

A ga-lam-bom ut-ját be-nöt-te a fű már

Be-nöt-te a fű már be-nöt-te ö-rök-re

Az első szavaknál fölkapta fejét a nagyobbik André-leány. Rámnézett, nekitámasztotta arcát a hangszer aranyszínű keretének s játszott, játszott, nedves szemmel, megfagyott mosolygással.

Én akkor már nem láttam senkit, csak őt. Eltűnt körülöttem minden. A szalon, a zongora, a jegyesek és Harold bácsi. Csak az ezüstösen pengő hárfát láttam és a hárfához támasztott leányfejet. Mert abból a leányarchból két szép kékesszürke szem nézett rám nedves fénnel.

Csak arra emlékezem, hogy mintha mélyről, nagyon mélyről fel-felhangzott volna Zoltán, majd Cilus, végül pedig már Harold bácsi éneke is. Azután megmozdultak Márta ajkai is és anélkül, hogy szétkapcsolódott volna a tekintetünk, dúdolta, dúdolta az együgyűen fájdalmas, búsongó, kis éneket.

És két-három ismétlés után már mind velem zümmögték a másik szakaszt is:

*Nem is fű az rajta: csupa gaz, csupa gyom.*

*Nem is fű az rajta: csupa gaz, csupa gyom.*

*Török császár rabja, török császár rabja,*

*Török császár rabja, jaj, az én galambom.*

Nem akartak betelni a dallal, amely olyan újszerű volt nekik ebben az igénytelen magyar köntösben.

Végül nagyot csapott a vállamra Zoltán:

— Jól van, fűzfa!

— Ezt leírja nekünk! Holnapra leírja! — követelőzött Cilus.

— Persze, hogy leírja! — dörmögte Harold bácsi is.

Jégcsap-kisasszony csak sóhajtott a dal után és eltolta maga elől a hárfát, hogy felálljon ültéből.

Hanem Zoltán közbekiáltott:

— Nem addig van ám! Játssza csak a Kolysankát is. Hátha van a fűzfának arra is rigmusa.

Márta megrebbeint örömében s rámsuhant a tekintete:

— Igaz?

— Nem tudom — feleltem vállat vonva. — Attól függ, nem fázsik-e a keze, amiért úgy kihűtötték a szobát.

Preludált s lesütött szemmel szólalt meg:

— Amikor játszom, akkor nem fázik. De lehet, hogy később majd — fázsik.

És fölnézett rám megint rejtelmes mosolygással.

A hárfahúrok pengeni kezdték a bölcsődal gyöngyszem-hangjait. És én dúdoltam, dúdoltam hozzá a magyar verset:

Moderato.

*mp*

Ál-modj kis ba-bám — Ró-zsa ar-cocs -

kám — Kis ga-lamb az ud - va - ron

*mf*

Bu-za-szem-re vár na-gyon Sár-ga-cső - rü

fé - szek-al - ja Egy-re kér-di: hol az any - ja

Al-konyat és est u-tán? Ál-modj kis ba-bám —.

Egymást néztük André Mártával. De ebben a nézésben nem volt egy szemernyi szerelem sem. A lelkemet figyelte, én meg az ő áhítatát. Mert ez az egyszerű kis bölcsődal olyan rögfölötti magasságokból szólaltatta meg az édesanyák felejthetetlen énekét, mint valami szent zsoltosma. Az édesanyák dala fölötté van életnek, világnak, ember-szerelemnek.

Több szakasza is van ennek a lengyel altatódal-nak. De én csak kettőt fordítottam le.

S dudoltuk a másik versét is:

*Húnyd le két szemed!  
Koldus messze megy,  
Kis nyulacska álmodik,  
Nem vadásszák álmait.  
Ételt kap a jészekalja,  
Fényes nap kel virradatra,  
Angyal őrzi lelkedet:  
Húnyd le két szemed...*

Harold bácsi megölelt, mikor kicsendült a dal. És elfordult.

Cilus két kézzel rázta a kezemet, Zoltán meg úgy összeropogtatott, hogy csaknem betörte a bordáimat.

Márta csak nézett, nézett rám és a szeme fényes volt a hálától.

Igazán röstelkedtem, hogy olyan nagyratartják ezt a néhány sort.

Márta félretolta a hárfát, fölállott, a kezét nyujtotta és csak ennyit mondott:

— Köszönöm.

Rávonta a huzatot a hangszerre és visszatolta a helyére.

Késő volt.

Búcsúztunk.

Mialatt kimentünk a benyílóba, a csillogó karácsonyfára esett a tekintetem. És a piros csizmácskákra.

Átvillant az agyamon Laszky Antal neve. És valami nyomás szorította össze a szívemet.

Némán kanyarítottam vállamra a bekecsemet, húztam fejembe a sapkámot s akasztottam le a kardot.

De mielőtt kiléptünk volna, utánunk nyitotta a szobaajtót Márta.

— Igaz, fiúk, elfelejtettem mondani: jól aludjátok magukat, mert holnap éjszaka nem lesz alvás!

— Tudjuk, tudjuk! — felelt Zoltán. — Csókolom a kezét!

— Jó éjszakát — bólogatott a leány és fázósan húzta össze magán a vállára kapott kendőt.

Tisztelegtünk s mentünk a tornácajtónak.

Márta is odalépegetett.

— Be kell zárnom az ajtót — mondotta magyarul.

De mikor Zoltán már kilépett a tornácra, hirtelen összetette a kezét s rámnevetve susogta:

— Hideg van. Fázsik a kezsem.

És nyujtotta felém összekulcsolt kezét.

Utánuk nyúltam, tenyereim közé szorítottam, megdörzsöltem s rájuk leheltem.

— Még most is fázsik! — rebegte.

Hevesen csókoltam meg mind a kettőt.

— Most már nem fázsik — suttozta apró sóhajjal. — Jó éjszakát!

Behúztam az ajtót s nyomban megfordult benne a kulcs.

A lépcső alján elértem Zoltánt.

A bölcsődalt zümmögve bandukoltunk a tanyánkig.

És éjszaka soká nem jött a szememre álom.

Éreztem, hogy tennem kell valamit. Nem maradhatok sokáig Zúgón, mert végképp elvesztem az eszemet. Ha csak rólam lenne szó — gyötrődtem magamban — mégcsak legyűrném ezt az őrült érzést. Megbirkóznék vele, ha belegörnyednék is. De így? Amikor ez a leány is... Uristen! Hiszen, mihelyt rámnéz: vége van minden okosságomnak, jószándékomnak. Elvenni attól a másiktól pedig: becsstelenség volna.

Nincs más hátra, mint: menekülni. Akarom és lesz is hozzá erőm, hogy árkot húzzak közénk. Ki kell bírnom ezt a hátralévő hetet. Egy ujjnyival sem szabad közelebb jutnunk egymáshoz. Ez a leány: Laszky Antal főhadnagy menyasszonya és azé is marad. Nem szabad hát rágondolni. Nem szabad, ha százszor édes is!

És vergődtem, gyötrődtem.

És éreztem, zaklatott szívem minden dobbanásával éreztem, milyen rettentő igazság van Szunyoghy bölcsességében.

Csakhogy jaj, én nem tudok másféleképpen imádkozni, mint ahogy gyerekkoromban tanultam.

Én nem tudom átforgatni az Úr imádságának szavait.

Nem tudom elmondani Szunyoghy Miatyánkját.

A kályhában forró lehelettel izzott a fenyőhasáb szétomlott parazsa...

---

*(Úgy vagyok evvel a regénnyel, mint ahogy a költő-Zrínyi volt a «Szigeti veszedelem»-mel. Nem összehasonlításként mondom ezt — hiszen, hogy mérhetném én magamat Zrínyihez, munkámat meg az ő hőskölteményéhez — de Zrínyit is meg engem is: egyre-másra felzörgetett, megakasztott az írásban «Mars haragos dobja».*

*Le kellett tennem megint a tollat, katonadolog hívott.*

*Alomszerűen rövid idő alatt lett újra a miénk a Kárpátalja.*

*Aldottak, akik életüket és vérüket adták érte!)*

## XI.

Szegény baka, rongyos baka  
 Térdig jár a sárba.  
 Kőkénszemű kisangyalom  
 Most viszik a táncba.  
 Hadnagy uram, eresszen el,  
 Csupáncsak egy szóra,  
 Megölelem s berukkolok  
 Első komendóra.

*(Bakanóta a világ-  
 háború elejéről)*

Zúzmarás reggelre ébredtünk.

Éjszaka erős fagy lehetett, mert a hó színét ke-  
 mény dara fődte.

Zúgó szélben láttam elszaladni az ablak előtt  
 Jégcsap-kisasszonyt a kutyájával. A Frantisek-hajlék  
 felé igyekezett. Csaknem elsodorta a szél.

Eppen útban voltunk Zoltánnal az André-házba,  
 amikor Cilussal találkoztunk. Az is a nénje után  
 siethetett, mert ételkosár volt a kezében.

— Jóreggelt, legények! — köszönt ránk. — Ilyen  
 korán fönt vannak? Még nincs ám reggeli!

— Akkor magát eszem meg — mondotta Zoltán,  
 kezecskéjével.

— Köszönöm a bókot: szóval, ennivaló vagyok  
 — bólintott a kislány. — Egyelőre azonban ezt is el  
 kell halasztania. Ehelyett: hátra arc! Irány: Sanyó  
 úrfi bölcsője!

Bölcső helyett azonban mosóteknőben leptük meg  
 a kis babszem-embert. A mosóteknő mellett Jégcsap-  
 kisasszony állott feltűrt ruhaujjal s hosszú fehér kö-  
 tényben. Sanyó úrfi Márta tenyerében és balkarján  
 feküdt s nagyokat csapott, meg rúgott, a rózsás kis  
 potrohát, hengeres kezét-lábát félig borító meleg-  
 vízbe.

— Jaj, de csúnya katonák! — duzzogott Márta az  
 ajtónyitásunkra, mialatt lágyan pergette ujjairól a

vízet a gyönyörű kis kölyökre. — Csúnya katonák, hát nem idejönnek száját tátani, mikor Sanyó úrfi még fel se öltözött?

Sanyó nagyot rúgott s egy maroknyi víz éppen felénk loccsant. Szétugrottunk Zoltánnal. Közöttünk lötytyent a padlóra.

— Úgy, úgy, csillagom, csak kergesd ki őket! — biztatta Márta nagy nevetéssel a keresztfiát.

Mi persze csak állottunk a teknő körül, cél nélkül és egyik lábunkról a másikra helyezkedve. Ahogy csak férfiak tudnak bámészkodni fölöslegességük és tehetetlenségük érzetében, a kisgyerek és az anya örökszép dolga előtt. Mert nincs fölöslegesebb, gyámoltalanabb és ügyefogyottabb teremtese az Istennek a férfinál, mikor az anya, vagy anyai gondot el-látó nő, csecsemőt ápolgat.

Mégis, valahogy meghatott az André-leányok fél-szegség nélküli természetessége, amellyel ennek a kis porontynak gondját viselték. Ezek nem a gyerektől irtózó, finnyás és orrfintorgató, pesti zsúrkisasszonyok voltak, akik talán elpirultak volna afölött, hogy fiatal-ember ismerőseik szemeláttára kell ápolgatniok egy meztelen kis fiúcskát.

Ezek olyan egyszerűek, egészségesek és tiszták voltak, hogy csak az egyszerű, egészséges és tiszta életet látták abban a kedves, ruhátlan kis kölyökben. S olyan ösztönös ügyességgel, hozzáértéssel fürdették, pólyázták, gondozták Sanyó úrfit, mintha örökéletük-ben ezt csinálták volna.

Milyen mások voltak ezek, mint azok a leányok, akiket eddig ismertem!

Igen: az erdő leányai megmaradtak a feleségek és anyák ősi útján. — Boldogok lesznek azok a férfiak — gondoltam sóhajtván — akiknek élettársává ezek szegődnek.

És még több melegséget éreztem irántuk.

Utóbb átvonultunk a hercegi üvegházba, hogy

megnézzük Márta és Cilus legféltettebb dísznövényeit. Ott teleltek a párás melegben.

Aznap délelőtt kezdődött meg a palocsaiai átvonulása.

Éppen kifelé lépegettünk a dísznövények és szunynyadó palánták birodalmából, amikor megütötte a fülünket a lódobogás, szánkócsörgés zaja.

— Ezek ők! — rebegte Cilus a szívéhez kapva, a legkomolyabb tragika hangjával. — Nővérke, légy férfi!

Márta is belelendült a játékba.

Összelelleztek erőltetett komolysággal.

— És most föl, a végzet útjára! — kiáltotta Cilus.

— Jöjjön, aminek jönnie kell! — sóhajtott a elszántan a néneje.

Először csak két szánkórávaló had siklott föl az André-ház elé, csörgő csengetyűszóval és hangos ostopattogással.

Tarjagósképű kövér úr, vidáman sápítózó kövér mama s egy rettenetesen pirosarcú, kövér leány. — Azaz: Brenner tisztartó, a hitvese meg a leányuk: Málka.

Nyomban utánuk a másik szán: Zigmunt Taddeus uradalmi mérnök és a felesége. A szikár, apró Taddeus úr csak a válláig ért gránátostermetű párjának.

— Tyak egy pertyre jövünk ám, tyak egy pertyre! — selypítette meghökkentő gyermekhangon Brennerné, a szánkóhoz siető André-leányoknak, mialatt kihámozta magát a bundák és pokrócok tömegéből.

— Csak míg a lovak abrakolnak — tette hozzá az ura.

— Juj, puszikát, Mártuska! — kiáltotta a zsíros, pirosarcú leányzó is kedveskedve. — Puszikát, Ciluska!

És pampogó csókokkal esett neki az André-leányoknak.

— Ohó, ohó, ohó! — szónokolt a másik szánról kézzel-lábbal hadonászva a csiptető, cickányképű urodalmi mérnök. — Ohó, ohó! Hát mi marad nekünk?

— Te csak ne izgasd magad Taddeus! — szólt rá feddően egy mély basszushang. Az első pillanatban azt hittem, hogy rajta és a feleségén kívül még valaki van a szánjukon. Csak amikor odasiettünk Zoltánnal, hogy lesegítsük őket, döbbsentem rá a különös valóságra. A basszushang tulajdonosa, a gránátostermetű hölgy volt.

A vendégszánok lovait meg kocsisait Matej gazda vette gondozásba, a palocsaiak előhadát pedig az André-ház egész kutyatáborának csaholása, ugatása és nyüzsgése közepette vezettük fel a tornáclépcsőn.

Mártusék persze készültek erre a tyak egy pertyre szóló látogatásra. Roskadtak az asztalok kíváncsú sült-húsok, illatos kalácsok, borok és pálinkafélék súlya alatt.

— Ohó, ohó, ohó! — lendült meg a kedv újból a kis hercegi mérnökben, mikor kitárult előtte a tágas, meleg ebédlő.

— Csak semmi izgalom, Taddeus! — mordult utána a komor feleségi intelem.

— Mit szól hozzájuk? Látott már ilyen csodabogarakat? — kérdezte egyszer súgva Cilus, a már kifejlődött általános tányér- meg pohárcsörömpölés és uradalmi körpletyka közepette.

— Ámuldozom! — súgtam vissza.

— Hát még ha a többieket is megismeri!

A férfivendégek Harold bácsival pálinkáztak, nekünk pedig a hölgyek körül kellett sűrögnünk-forognunk. Zoltán persze dühöngött emiatt, Cilus egyre kuncogott, Jégcsap-kisasszony komoly-kedvesen házi-asszonykodott, én meg hol Mártát néztem, hol meg Brenner mama, vagy Zigmantné kérdéseinek kereszt-tűzét állottam.

Félperc alatt kellett volna válaszolnom körülbelül harminc kérdésükre. Ki vagyok, mi vagyok? Mik voltak őseim? És mi a vallásom? Hogy kerülök ide? Mit keresek itt? Mikor lesz vége a háborúnak? Szándékom-e nyomban a háború után megházasodni? Vőlegény vagyok-e vagy van-e már választottam? Mennyi a pesti ujságírók átlagos jövedelme?

Brenner mama felajánlotta a szánjukon lévő üres helyet is, mire Málka tapsolt egyet és lelkesen kiáltotta:

— Juj, igazán szívesen látjuk ám! Mindjárt szólok is a kocsisunknak, hogy úgy készítse az ülést...

Riadtan pillantottam az André-leányokra.

Ám a segítség más oldalról jött. A basszushangú hölgy szólt közbe:

— Nono: és a zakopanei doktorfiú? Hiszen avval beszélte meg, hogy fölveszitek?

— Juj, igaz! — lelkendezett Málka. — De hát azt gondolom, ha őt Plóni néni venné föl...

— Hogy én? Hát csak ne gondolj semmit leányom, az én bőrömrre. A mi szánunk éppen elég kicsi Taddeusnak meg nekem.

A kecskeszakállas férjecske átszólt a másik szobából:

— Mi van szivikém? Mit beszéltek rólam, szerce moje?

— Nem fontos! — dörmögött a párja — csak semmi izgalom, Taddeus!

Másfélórás terefere után továbbhajtattak.

Zúgott a fejünk.

S alig hogy távolbaveszett a lovaik csörgőjének hangja, megérkezett egy szánkónyi fiatalember. Zerge-sörtés vadászkalapokban, lengyelbundákban, különös szabású vadászruhákban. Megettek vagy hatvan pogácsát, megittak rá két üveg boroviczkát s olyan füst-fellelegben hagyták az André-házat, hogy csak úgy szédelegtünk benne.

És jöttek, jöttek a többiek is. Szán, szán után. Egymás nyomában. Feltartóztathatatlanul.

Vavrinecné és lovagjai: egy lőcsei ügyvédbojtár meg egy podolini aranyifjú.

Cilus nyomban hadiállaptba lépett. A negédeskedő vígözvegynek egyetlen mozdulata sem kerülte el pillantását. Igazában nem értettem a dolgot. Mert a férfiszédítő démon legfeljebb Palocsán mehetett démonszámba.

És jöttek tovább.

Simonkáék. Simonka bányatanácsos, Simonkáné és a huga. Ez a huga a népfelkelő korosztályhoz tartozott, de jókedve, természetessége, szokimondása tele volt egészséges világlátással. — Volt is néhány örökudvarlója. Egy nagybajuszú, bánatos lengyel úr, meg egy lubló orvos.

És jöttek két szánnal Ságiék.

Hiszen ha én el tudnám mondani, ki mindenkit hoztak magukkal!

Olyan volt az az egész délelőtt, mint valami hullámozó körhinta, amelynek közepén szédülten tántorog az ember, mialatt a legkülönösebb figurák keringenek körülötte.

Már azt hittem, hogy elzúgott fölöttünk a fürgeteg, amikor vidám kiáltozással megérkezett még egy csoport. Három középkorú úriember.

Ezek ki sem szállottak a szánból, csak bekiállottak:

— Beszállni, Harold, beszállni!

— Áll a statusquo!

— Már csak téged várunk!

— Udv az erdésznek! Siess öreg!

— Megyek, megyek! — integetett a zúgói medve, cihelődve.

S gondjainkra bízva a lányait, belebujt a bundájába. Kisietett a szánhoz, fölszállott, jól befészkeltek magukat a szánderekbe s nagy hajhóval eltűntek.

Csak annyit láttam még, hogy — ketten-ketten szembenülvén egymással — kártyázni kezdtek valami térdeikre fektetett, tálcaszerű alkotmányon.

Még benne voltam a néma ámulatban, amikor megszólalt Cilus, az ablakokat nyitogatva a tóduló füstnek.

— No, most láthatta a halhatatlan tarokkot.

— Micsodát?

— A szünni nem akaró játszmat. Mert vegye tudomásul, hogy ez a játék már évek óta tart. Néha félévig se tudnak összeülni mind s ilyenkor felfüggesztett állapotban alszik a skiz.

— Hogy-hogy? — értelmetlenkedtem.

— Úgy, hogy mikor abba kell hagyni a játékot, mindegyik felírja rejtve, milyen kártyák voltak a kezében s mi feküdt már.

— Nem értem!

— Persze, nem vagy kártyás! — nevetett Zoltán. — Szóval fölírják a lapjaikat s amikor legközelebb megint összeverődnek, helyreállítják az eredeti helyzetet. Szép egyetértéssel lerakják a kijátszott és fekvő kártyákat s azután egymástól elfordulva, kiválogatják a kézről-kézre járó, maradék csomagból, a kezükben volt lapokat. Ezt nevezik statusquo-nak.

— Értem.

— No és azután továbbmegy a játék, mintha abba se hagyták volna.

Félhárom óra tájt, mihelyt Jégcsap-kisasszony el-takarította a vendégjárás dülását, a ház elé állott a mi szánunk is.

Zoltán meg én persze már bálnak öltözve, karddal a hónunk alatt lépegettünk le a tornáclépcsőn, de a lányok csak úgy voltak, mintha kirándulásra mentünk volna.

Csodálkoztam is rajta.

Hanem a lányok kinevettek.

— Ó, ó, a bölcs fűsfagalyacska! — ingatta a fejét

Cilus. — Hát mit gondolt? Majd báli ruhában vágunk neki egy két és fél, háromórás, téli utazásnak?

— De hát akkor hogy lesz?

— Ugy, mint máskor. A ruhás utiládánkat már felszíjazta a szán végébe Matej.

— Értem. De át is kell öltözniök!

— Találékonyság: egyes! — csufolódott Cila. — És hogy a további fejtöréstől megkíméljük, hát elárulom nagy titkunkat. Apa már napokkal ezelőtt áttelefonált Zakopaneba, a nagyszállóba és lefoglalt két szobát. Az egyikben maguk csinosíthatják ki magukat, a másikban meg mi öltözünk át Mártával. Ugye, milyen döbbenetesen zseniális megoldás! S ami a legérthetetlenebb: magunk jöttünk rá erre, már évekkel ezelőtt, noha magát még nem is ismertük akkor.

Márta közbeszólt valamit lengyelül, nyilván a védelmemre, mert Cilus abbahagyta a csipkelődést.

— Az a szerencséje — mondotta, felémvágva hamis macskaszemével — hogy ilyen erélyes patrónája van, mint a néném.

— Jó, jó, — vágta el a szót Jégcsap-kisasszony. — a többit majd Zakopanében! Most egyelőre szálljatok föl! Vegyétek magatokra a zúgói bundát, nekünk meg itt van a késmárki bunda.

És máris tuszkolt föl a hátsó ülésbe.

Ugy ültünk, mint amikor Szepesbéláról jöttünk. Zoltán és Cilus a háttal felénk álló első ülésükben, mi meg a hátsóban.

Könnyű szökelessel szállott föl mellém Márta.

Matej eligazította lábunkon a vastag birkabőr kocsitakarót, vállunkon a Siposs-bunda széles gallérját s bebugyolálta a jegyeseket is.

A kutyahad velünkrohant egy ideig, azután egyenként elmaradozott. Csak Gea suhant mellettünk hosszasan elnyúló vágatással a műútig. Onnét őt is visszaparancsolta Márta.

— Jól ül? — kérdezte halkán, amikor már a szkalkai vámházak felé csörgött velünk a szán.

— Jól, kedves, köszönöm a gondosságát.

— Én is — nevetett rám telefényű szemmel s mintha egy lehelletnyivel közelebb fészkelte volna magát hozzám. A vállunk, karunk csipőnk, lábunk összeért. S nem tudom, melyik melegség esett jobban. Az-e, amely ebből a szoros egymásmellett-ülésünkől áradt, avagy az-e amely a lelkünkben lobogott.

Egész úton a tájat magyarázta. Kedvesen, lelkesen, szeretettel.

És én alig láttam valamit a tájból. A szemeit néztem. Azokban tisztábban, szebben tükröződött minden. A Bialka-völgye, majd meg amikor keletnek fordultunk: balkézzről a Tátra-vonulat.

Egyszer csak abbahagyta a mutogatást s megkérdezte:

— Miért nem szól? Olyan néma máma.

— Nincs mit kérdezniem. Magát hallgatom.

— De hiszen oda se néz, ahova mutatok!

— Nem is kell.

Elkcmolyodott egy pillanatra.

— Nem kell? Hát már nem szereti a Tátrát? Hiszen maga mondotta, hogy Gyémántország!

— Az, az. S jobban szeretem, mint valaha.

— De hát akkor? — nézett rám csodálkozva.

— Látok mindent.

— Nem értem.

— A szemei és a szavai még százszor szebb képet adnak róla.

Lesütötte a szemeit s a takaró alá rejtette szürkekesztyűs kezét.

— Bolondos! — suttogta maga elé mosolyogva.

De utóbb megint felémfordította az arcát s kisideig összekapcsolódott a tekintetünk. Azután sóhajtott és újból magyarázni kezdett. És most már elkerülte a tekintetemet.

Igaza van — gondoltam. És szinte hálás voltam érte. Hiszen örülség ez az egész! Örülség beleszállani a lángba, akárhogy hívogat is.

Sötét volt már, amikor áthajtottunk Jaszczurówka községén.

S röviddel utóbb föltűnedezték Zakopane lámpái.

Sohase gondoltam volna, hogy a Tátra északi oldalán is akad ilyen eleven, szép üdülőhely. Az osztrákok Galiciája idejében, a Tátra hamupipőkéje volt ez a bájos kis lengyel fészek, a hegyek ölében.

Este volt, pilingélt a hó s a játékosan kergetőző hópolyhek között meg-megvillant egy-egy lámpafényben a villák sora.

A nagyszálló kivilágított kapuja előtt állította meg gőzölgő lovacskáit Matej.

Szőnyegek, jóleső meleg, ragyogó villanyfény, pálmák a télikertben, zajtalanléptű pincérek és az étteremből kiszűrődő muzsikaszó.

Megkaptuk a szobakulcsokat s avval: föl az emeletre! A lányok szobája a balranyúló folyosón volt, a miénk jobbra.

— Te mégis jobbra hűtlen babám — idézte a felejthetetlen bakanótát Cilus Zoltánnak, mikor kettévált az útunk.

A mi szobánkban már félig átöltözött Harold bácsi. Éppen az inggombjával bajlódott, dörögve.

Mikor elkészült: elámultunk rajta. Sudár, szép alakján úgy mutatott a fehér ingmell, gondosan kímélt frakk, mintha most lépett volna ki a bécsi Herren Club dohányzójából. Rudolf trónörökös korából való udvari képeken lehet látni olyan szép, szakállas, frakkos urakat, mint amilyen André Harold volt, azon a zakopanei Szilveszter-esten.

— Félóra mulva találkozunk lent a társalgóban — mondotta elmenőben. — Megmondom a lányoknak is.

Mi ugyan hamar rendbeszedtük magunkat, hiszen átöltöznünk sem kellett.

Tíz perc múlva, füttyörészve indultunk le a földszintre, hogy körülnézzünk ebben az új világban. Persze kardosan, fehérkesztyűsen. Rettentő előkelőnek éreztük magunkat.

A lépcsőfordulóknál levő nagy tükörben csakugyan két fenenyalka hadnagy úr alakja villant el.

Ami rátartiság, fontosságtudat és hengegés csak van huszonkétéves korában az emberben, az mind lesugárzott rólunk.

Végigjártuk a szállót. Benéztünk a társalgóba, dohányzóba, kártyaterembe, olvasóba, étkezőbe és a még félsötét táncterembe. S a fölényességünk alábbszállott. Mert sokkal nagyobb urakat is láttunk mint jómagunk.

— Barátom — mondotta a koma — fél Krakó, Neusandetz, meg Nowy-Targ itt nyüzsgő.

— A végén kisül — dörmögtem — hogy mi vagyunk itt a legkisebb sarzsik.

— Persze, hiszen ez katonai üdülőhely is. Itt lábadoznak a krakói meg a przemysli kórházakból kikerült tisztek mind.

Annyit kellett tisztelegnünk, hogy megsokalltuk.

Elhúzódtunk hát a sötét télikertbe. Igazában véve nem is télikert volt az, hanem tágas, meleg hall, padlótól mennyezetig érő s a Tátrára néző üvegajtókkal, ablakokkal. Roppant pálmák s délinövények álmodoztak benne a nyári napfényről.

Olyan volt, mintha valami mesebeli erdőben lépegettünk volna. Fönt a csúcsok fölött szél zúgathatott, mert az égen ezüstös felhők utaztak át a hold előtt. És a felhőfoszlányok közül ki-kivillanó hold újból és újból elárasztotta hideg fényével a télikert trópusi álmodóit.

A fénynek és árnyéknak ez a váltakozó játéka már akkor megérintette a lelkemet. És ha ma két

évtized távolából visszanézek arra a háborús Szilveszterre s erre az egész búbánatos történetre, ma is látom azt az egykori fényjátékot s ugyanaz a sejtelmes sóhajlás emeli meg a mellemet, amely akkor.

Pedig hol van már az az idő, az a világ, hol vannak azok az emberek, Uramisten?

És úgy suhannak el előttem annak a távoli éjszakanak emlékei is, mint azok az egykori felhők a hideg hold előtt. Ezüstösen, álomszerűen, szomorúan. De már réges-régen nem érzem fájdalmukat.

Néha meg éppen az az érzésem támad, mintha minden — álom lett volna.

Pedig hallom, hallom még a zakopanei étterem halk zsongását, Harold bácsi egészséges nevetését, vidám, meleg férfihangját, Zigmuntné dörmögését, a palocsai démon ideges kacagását. Hallom Brenner mama édeskedő selypítését, Brenner Máli percenként váltakozó elragadtatását, Sági mama százfelé érdeklődő kérdésözönét, amelyekkel fáradhatatlanul portyázott s puhatólózott a húsz- és negyven év közötti férfi-évfolyamokban a lánya érdekében, mint valami szorgos felderítőjárőr.

És hallom a morajlást, amely végigfutott a termen, az André-lányok megjelenésekor. Hallom a székek megreccsenését, legyezők gyors suhogását és hallom az összependülő sarkantyúkat az asztalok alól.

És beledobban a szívem is.

Úgy suhantak be fehér tüllruhájukban, mint két szép, büszke, illatos virág. Az ifjúság makulátlanságában, hódító mosolygásában.

— Ohó, ohó, ohó! — kiáltott fel elsőnek a cicányképű Zigmunt, hogy nyomban le is lohadjon a lelkesége a rádörmögő párja hangjától.

— Csak semmi izgalom, Taddeus!

— Tyókolnivalóak, tyókolnivalóak a kityikéi! — ütött a karjára a melléte ülő Andrénak, Brenner mama.

— Juj, ugye mondtam, hadd vegyem fel én is a fehér muszlinomat — súgta irígykedve az anyjának Málka.

— Fényes az orrod, puderozd! — felelte gyorsan és mérgesen, izgatott kotlós-szemekkel Brennerné.

— No lám, a kicsikék! És persze utolsóknak jönnek, hogy feltűnést kelthessenek. Das ist ja ganz interessant! — állapította meg, nyeles szemüvegén át, a lányokat néző palocsai vígözvegy.

— Hát persze, hogy gyönyörűek a lelkeim — tette hozzá jó debreceniesen Simonkáné huga. — Mindig mondom, hogy az André-lányok a legszebbek az egész Poprád-mentén. Meg is érdemlik, szegénykéik! És felállván a helyéről, igaz örvendezéssel ölelte meg a hosszú asztal mögött lépegető lányokat.

Hej, de büszkén húztuk ki magunkat Sipossal!

És olyan göggel néztünk le a frakkos, meg katonaruhás férfiakra, mintha a mi érdemünk lett volna az André-lányok szépsége.

— Nézd azt a pupák ulánust — mutatott egy monoklis hadnagyra a koma — majd kigyün a szeme a nyavalyásnak s még kilöki a szemgödreből az üveget.

Hanem megadtuk az árát ennek a hengegésnek. Mert mialatt mi fennhéjázó tekintettel szemléltük az irígykedő férfinépet, Brennerné és Sági-mama varázslatos gyorsasággal úgy intézték a dolgot, hogy Márta meg Cílus, derék családapák közé kerültek. A mi számunkra már csak Brenner Máli, meg Sági Baba mellett maradt hely. Zoltán még hozzá a vígözvegygel került szembe.

Persze, olyanok lettünk, mint akik citromba harraptak.

Bosszankodtam s alig nyúltam ételhez-italhoz.

Brenner mamának a leghülyébb válaszokat adtam, szórakozottságomban, mert a tekintetem egyre André Márta kedves arcát simogatta. Málka viszont annyit mocorgott a székén, hogy az állandóan recse-

gett-ropogott. Olyan volt ez a kövér leány, mint egy izgő-mozgó kövér piros gumilabda, amely nem tud megállani.

— Juj, de örülök ennek az estének! — lelkendezett. — Meddig marad Zúgón?

— Igen, nagyon szép a Lengyel-Tátra — feleltem értelmesen.

A másik oldalról Brennerné selypített:

— Nem volna kedve átjönni Palotyára?

Mártát néztem, hát sóhajtvá válaszoltam.

— Ha lehetne, sohse mennék el többet Zúgóról.

— Juj, pedig nagyon cuki élet van ám nálunk is — szólalt meg, székét nyekergetve, Máli. — Juj, kivált ilyenkor, disznóölések idején.

— Aber Malchen! — csóválta meg a fejét riadt kotlós-tekintettel a mama. És gyorsan hozzám fordult: — De elhiheti, hogy Palotyát tyakugyan látni kell.

— A magyar oldalról sokszor láttam a Tátrát, — nyugtattam meg őket — tehát jól ismerem. De ez a lengyel oldal egészen új előttem.

Ilyesféle értelmes beszélgetés folyt közöttünk s Brennerék joggal hihették, hogy alkalmasint időszakos örültsel van dolguk.

De én csak Mártát láttam. S nem értettem, hogy miért nem vettem észre, már ott a bélai állomáson szívfájdító szépségét? Hol volt a szemem akkor?

Jégcsap-kisasszony is szórakozottan felelgethetett asztalszomszédainak. S mintha bosszús is lett volna. Időnként rámröppent a pillantása. Olyankor szelid szemrehányást véltem kiolvasni a szeméből. De még többet tekintett a hugára.

Cilus megdöbbsentett. Szikrázó szeme egyre Vavrinecnet leste. Sápadt volt és mintha sírással küzdődött volna.

A palocsai démon pedig feltűnő hangosan szólított Siposs pajtást «édes Zoltán»-nak, ábrándosan

forgatta a szemeit és majdnem minden mondatát avval kezdte: ugye, emlékszik még...

Lassankint valami dühös keserűség vett erőt rajtam. Szerettem volna fölborítani az egész asztalt, hogy legyen vége ennek az ostoba és megalázó komédiának. Már nem hallottam semmit. Csak valami zsongó áramlás dobolt a dobhártyáimon: magyar, lengyel és német szavak. De ezek úgy összefolytak, egymásbaolvadtak, mintha bosszús és gonosz varázsló keverte volna össze őket végtelen hosszú értelmetlenséggé.

Megváltás volt, amikor a táncteremből váratlanul felhangzott egy gyorsütemű polka zenéje.

Erre megmozdult az egész étterem.

Fölállottam, hátralöktem a széket, fejet biccenttettem jobbra, fejet biccenttettem balra, méteres lépésekkel siettem végig az asztal hosszában, megkerültem a végét és összevertem a bokámat André Márta előtt.

Attól kezdve egyetlen forgó, színes körhintává változott előttem a világ.

Mire a táncterembe értünk, már keringőt játszott a lengyel zenekar.

Szembefordultam Mártával. Zavar és megindultság volt a tekintetében. Csak a szememmel kértem táncra. S ő is csak a szemével mondott igent.

Megremegtem, amikor a derekához értek az ujjaim, ő meg a vállamra tette fehérkesztyűs kezét.

És azután vitt, vitt, pörgetett a zene édes, forró áramlata. Volt annak az időnek egy divatos, epekedő, keringőritmusú bécsi dala, amelyet az egész monarchiában játszottak, énekeltek. A «Wien, Wien, nur du allein...» Erre táncoltunk.

Néztük, néztük egymást sóvárogva és betelhetetlenül. S ha szóltunk néha egymáshoz, hát az is csak egy-egy kurta és izgatott kérdés meg válasz volt.

— Jól érzi magát? — kérdezte Márta.

- Kell ezt kérdeznie?
- Láttam, bosszus volt!
- Szerettem volna fölborítani az asztalt!
- Sajnáltam. De még jobban Cilust.
- Úgy ám, szegény!
- Most már neki is jó. Nézze őket!
- Látom. Hála Istennek!

Keringtünk drága szédületben. Némán, egymás szemébe nézve. Lassankint az a káprázat kerített a hatalmába, hogy egy szép, szürkeszemű, nagy fehér virágot tartok a karjaimban. Pompás, könnyű kizantémot, akinek emberszeme van.

— Tudja, mit csodálok most? — kérdeztem.

— Mit?

— Hogy ez a mi ismeretségünk olyan, mintha már sok-sok év óta tartana.

— Ó, hát maga is? Azt hittem, csak nekem tűnik úgy. Cilával is beszélgettünk erről. Ő is azt mondja.

— Nem is értem a régebbi életemet, olyan távol van.

Egyideig megint nem szólt. Átsuhantunk a féltermen. Akkor megint rámemelte a tekintetét.

— Én is — suttogta — alig emlékezem már a karácsony előtti napokra.

A zenekar elé értünk. Ott elénk toppant a monoklis ulánus és elkérte tőlem Mártát. Bemutatkozott. Lenyeltem a mérgemet, bemutattam őt s kiállottam a terem szélére.

Félperc múlva hozzámlépett Zoltán. Ő is úgy járt, mint én. Tőle a podolini aranyifjú kérte el Cilust.

Álltunk, bámészkodtunk és türelmetlenkedtünk. Mert valósággal személyes sértésnek éreztük, hogy más is táncra meri kérni az André-lányokat.

— Kérd el Cilust! — dörögte Zoltán. — Én meg majd Mártát veszem el a monoklistól.

— Igazad van: rajta!

A podolini fenelegény savanyú képet vágott, én meg tovakeringtem Cilával.

A kis menyasszony ideges volt és szórakozott. Egyre a palocsai démont tartotta szemmel.

— Nézze azt a kígyót! — suttogeta.

— Melyiket?

— Azt az arcátlant. Vavrinecnét. Milyen szemeket mereszt Zoltánra! Kikaparom a szemét!

— Ugyan, Cilus! Ettől félti?

— Nem féltém! De dühít, hogy milyen szemekkel nézi!

— Hát ne figyelj!

— Hogy a csodába ne figyelném! — fakadt ki Cilus. — Hát nem látja, mi történik? Nézze Zoltánékat!

Akkor állott meg Márta előtt a lőcsei ügyvéd-bojtár és kérte el Zoltántól Jégesap-kisasszonyt.

Zoltán kiállott és minket keresett a tekintetével.

Mi láttuk őt, de ő a terem tulsó vége felé lesekedett ágaskodva.

Egyszerre megrezzent a tenyeremben Cilus forró keze s az arca megvonaglott.

Akkor ért Zoltán elé a táncosával Vavrinecné. S mintha csak véletlen lett volna, leejtette előtte a csipkekendőjét.

Zoltán is, az asszony is meg a táncosa is egyszerre hajoltak le érte.

Cilus akkor már kirántott a forgó párok közül s húzott feléjük.

Mielőtt még odaértünk volna, kiegyenesedett a vígözvegy, kacagva bölintott köszönetet a táncosának és belekarolt Zoltánba.

Galádság volt, de mestermunka. Lám csak: ez az asszony érti ám a dolgát!

A pályára került Zoltán kénytelen-kelletlen jóképet vágott a dologhoz és tovakeringett.

Jaj, hanem szegény kis Cilus!

A szeme szikrázott s a szájaszélét fojtott sírás görbítette.

— Nyugalom, Cílus! Felváltom Zoltánt! Elkérem tőle...

— Igen, menjen — rebegte.

Vavrinecné az ajkába harapott, amikor meghajoltam előtte. De amikor a vállamra tette a kezét, már újból diadalmasan nézett szét.

Zoltán Cílushoz sietett s még láttam, amint kimentek a teremből.

Belepördültünk a forgatagba.

Mártáék suhantak el mellettünk. Már megint az ulánus táncolt vele. Fölforrott bennem az indulat. Csak az békített ki, hogy egy hálás pillantás ért Jégcsap-kisasszony szeméből.

Félpercig szóltanul táncoltunk a vígözvegygel, azután megszólalt mosolyogva.

— Szóval, féltékeny a kisbaba. Sajnálom.

— Kire céloz nagyságos asszony?

— Ó, mintha nem tudná! No de hagyjuk.

Az ügyvédbojtár közeledett felénk s örültem, hogy elkéri tőlem. Hanem mielőtt még odaért volna hozzánk, kosarat kapott a szépasszonytól.

— Kicsit később, édes Malicsek. Éppen olyan érdekes dolgot mesél a hadnagy úr.

És elperdültünk előre.

Egy szó se jött ki a torkomon, de Vavrinecné egyre beszélt, beszélt, hol hátraszegte a fejét hanges kacagással, hol meg bizalmaskodva hajtotta közelebb az arcomhoz, mintha valami huncut közölnivalója lett volna.

Melegem volt, dühöngtem, de tehetetlen voltam.

Márta arcát kerestem a tömegben. Egyszer elvillant előttem két fej között. Szorongás volt a szememben.

Kétszer körültáncoltuk már a termet, amikor a

podolini gavallér bukkant föl előttünk. Meghajolt Vavrinecné előtt.

No most — gondoltam — mégis megszabadulok a vígözvegytől!

Dehogy szabadultam. Ez a gavallér is éppen úgy járt, ahogy az előbbi.

És úgy járt még vagy öt másik. És mindegyiknek ugyanazt hazudta Vavrinecné, amit az elsőnek. Hogy valami roppant érdekeset mesélek s azt végig akarja hallgatni.

Haj, boldogtalan férfilovagiasság!

Még akkor sem engedett ki a karmaiból, amikor a zenekar pihent.

Körbesétáltatta velem a termet. És beszélt, beszélt szakadatlanul, hogy zúgott tőle a fejem. Az egyik sarokban az ulánus meg a palocsai ifjak legyeskedtek Márta körül. Szegény kis Jégcsap-kisasszony úgy nézett rám, hogy belesajdult a szívem.

Hát még mikor Vavrinecné, éppen Márta előtt csapott a vállamra a legyezőjével és sikkantotta el magát:

— Ohó — nem gondolja, hogy túlságosan merész dolgokat mond? Nem fél, hogy elpirulok? Meglát-szik, hogy pesti!

Azt hittem, elsülyedek erre az arcátlanságra. Las-sankint az az érzésem támadt, hogy meg kell fojtanom. Törtem a fejem, hogyan szabadulhatnék meg tőle. De se a padló nem nyílt meg, se a mennyezetben nem volt annyi irgalom, hogy rászakadt volna.

Ellenben a zene újból játszani kezdett.

Akkor már annyira voltam, hogy rá se néztem. Egyszerűen elfordítottam a fejem. Tüntetően, udva-riatlanul.

— Hiába minden, kis hadnagy úr, nem szabadul meg tőlem! — sziszegte mosolyogva a szépasszony. — Mert most én vagyok az úr. És maga a rabom.

Valami undorodás gerjedezett bennem s ügyetlenné váltam. Kiestem az ütemből s a lábára hágtam.

— Szsz! — húzta fel vállait az asszony — ez azért nem volt lovagias dolog magától. Ne felejtse el: nő vagyok!

— Bocsánat — dörmögtem — nem akartam. Ami meg az utóbbit illeti, úgy látom, nagyságos asszonyom felejtkezett meg arról már régen, hogy — nő.

Édes mosollyal nézett rám.

— Gorombácska? Nagyon jó. De legalább végre beszél. Egyébként ne higye, hogy magát akarom kínozni. Ohó! Kisfiú maga ahhoz! Nem látja, hogy a gavallérjaimat ugratom?

Mit válaszoljak? Jól tudtam, hogy az André-lányok ellen megy ez a csúnya játék. És őrrítőnek éreztem átkozott tehetetlenségemet.

S egyszer csak láttam, hogy Márta otthagyja a csoportot és elindul az ulánussal a terem kijárója felé.

Abban a pillanatban felkacagott Vavrinecné. Élesen, gonoszul. És nyomban megállott:

— Köszönöm, kis hadnagy! Sohse mulattam még ilyen jól. Üres a csatatér! Vezessen a helyemre és elbocsátom.

Odavezettem a petrezselymet áruló Brenner Máli mellé, meghajoltam s kisiettem Mártáék után.

Egyegyed tizenkettőt mutatott az óra.

A kijáratnál az ulánusba ütköztem. Engem keresett.

— André kisasszony — mondotta németül — azt üzeni, elnézést kér. Felment a szobájába, mert megfájdult a feje.

— Köszönöm.

Úgy álltam ott, mint akit fejbeütöttek.

Azután keresni kezdtem Zoltánékat. Se az étteremben, se a dohányzóban nem voltak.

A kártyaszobában, a családapák vagdosták a lapokat. Harold bácsi is piros arccal kergette a skizt.

A táncterem mögött egy kisebb étkezőszoba is volt. Itt táncolt vagy nyolc pár, akik már kiszorultak a nagyteremből. Igaz, a zene ide már csak dunnyogva hallatszott, de ezeknek jó volt így is.

Ott találtam meg a jegyeseket.

Mikor megláttak, kitáncoltak a körből.

— Hol van Márta? — kérdezte tőlem Cilus.

Elmondtam, mit üzent az ulánussal.

Cilus nyomban abbahagyta a táncot s fölszaladt a szobájukba.

Két perc múlva avval jött le, hogy a szoba üres.

— Keressük meg! — mondotta nyugtalanul.

— Igen, csakhogy maga olyan felhevült — állította meg Zoltán — hogy így nem szaladgálhat. Majd a fűzfa megkeresi.

— Jó, de siessen! — sürgetett Cilus.

Végigjártam a földszinten minden termet és folyosót. Nem találtam.

Érdeklődtem felőle a portástól. A szállóból nem ment ki.

Keserűség és nyugtalanság fojtogatott. És átkoztam Vavrinecnét meg az egész zakopanei kirándulást.

Már vissza akartam menni Cilusékhöz, hogy mondjam: nem találom. Hanem hogyan is mondjam? Hogy nagyon meg ne ijedjen?

A sötét télikert előtt siettem el éppen.

Ej, hátha itt van?

Átbujtam a pálmák levelei alatt. Kékes holdfény áradt be a délinövények közé.

Nem láttam senkit.

Sóhajtvá fordultam meg, hogy visszatérjek. S ahogy jobbra tapogatóztam egy óriáslevelű filodendron alatt, egyszerre úgy rémlett, mintha a télikert sarkában meglíbbent volna valami fehérség.

Közelebb léptem.

Márta volt. A pálmák közé rejtett padon ült s a pad támlájára könyökölt, tenyérre hajtott fejjel.

— Márta! — szóltam rá halkan. — Csakhogy megtaláltam!

Nem válaszolt.

Két lépéssel melléje értem.

— Rosszul érzi magát?

Csönd.

— Mártus!

Semmi válasz.

Megriadtam.

— Feleljen, az Istenért! Bántotta valaki?

— Senki — suttogta tompán. — Csak menjen. Mulasson. Ne törődjék velem.

— De hát, mi a baj?

— Semmi. Hagyjon.

— Dehogy hagyom, amíg nem tudom, hogy...

A keze után nyúltam.

Elkapta.

— Nem, nem! Hagyjon. Jobb így...

És a kezeibe temette az arcát.

— Márta! Kedves! Hiszen maga sír! Teremtőm...

Fölugrott, hogy elszaladjon.

Elértem egy szökéssel, megragadtam a kezét s elálltam az útját.

Küzdött, hogy kirántsa a kezét a markomból.

— Márta!

— Eresszen!

— De hát miért? Mi ez! Szóljon!

— Nem, nem! — zihálta keserűen a kezét csavar-  
gatva. — Hagyjon, kérem! Csak mulasson tovább!  
A szép asszony várja! Hát nem érti? Ki táncoljon  
vele órák hosszat?

Megdermedtem. Eleresztettem a kezét.

— Hát ez? — lihegtem. — Ó, hát evvel vádol?  
De hiszen, én Cilus miatt... Maga mondta, hogy vált-  
sam fel Zoltánt!

— De... de nem órákra!

Számalom remegett bennem s valami édes, fájó öröm.

— Mártus! — könyörögtem. — Ezt ne! Nem lehet ilyen igazságtalan. Ha tudná, mit álltam ki!

— És én? — tördelte könnybefultan. — Hát én? Azt hiszi, nem hallottam?

Meglobbantam.

— Mit hallott? Azt a komisz komédiát, amit az a nő űzött velem? Hát olyan szemétnak tart, hogy komolyan meg mer gyanúsítani avval, amit halott?

— Nem, ne bántson, elhiszem — nyögte zokogva — de én olyan szerencsétlen vagyok!

És inogva kapaszkodott meg a másik pad támlájában.

Mögéje léptem, hogy elkapjam, ha megtántorodnék.

Nem mozdult, csak zokogott.

Megfogtam lecsüngő balkezét. Nem húzta el. Magamhoz szorítottam sírástól rázkódó vállát. Nem taszított el. Mellemlére hajtottam a fejét. Odafektette engedelmesen. És símogatni kezdtem bársonyos, könnyes arcát.

Hüppögött halkan, megbékélő zokogással.

Akkor még átsuhant az agyamon az a gondolat, hogy Laszky Antal menyasszonyát tartom a karjaimban. Laszky főhadnagy párját. És ez a menyasszony érinthetetlen és csak úgy ölelem, mintha a húgom volna, sohse volt, de százszor elképzelt, gyöngye kis húgom.

Csak hogy én akkor huszonkét esztendő voltam.

És az a remegő, melegtestű, hozzám símuló leány, perzselő közelségben volt hozzám. És tudtam róla, napok óta tudtam, hogy éppen úgy harcol az érzéseivel, mint én.

Huszonkét éves voltam és nem tudom, hogyan történt tovább.

De egyszer csak ott volt az ajkam, a félig nyílt, puha száján. Éreztem, hogyan vonaglik meg az ajka a csókom alatt s válla, dereka a karjaimban. Sírás volt-e, vagy boldog nyöszörgés, amely felnyögött belőle s belefulladt a csókba, nem tudom. Csak azt tudom, hogy mikor végetért volna a csókunk, megrebbeint finom virágteste az ölelésemben, nyakamra kulcsolódott a remegő karja és nem engedte, hogy megszakadjon a csók. Ő akarta így, ő nem engedte szétválni az ajkun-  
kat soká, soká. A lelkünk olvadt össze benne.

Fulladoztunk, amikor mégis végetért. Dideregve bontakozott ki a karjaimból és nem mertünk egymásra nézni. Csak álltunk tovább egymás mellett, zajló lélekkel, szaporánverő szívvel s nem tudtunk felocsudni ebből a gyönyörűséges kábulatból, abból a rémítő és boldog bizonyosságból, hogy szeretjük egymást, jobban mindenkinél.

Mélyről jött, ziháló sóhaj szakadt föl belőlünk egyszerre és ez szabadított föl bennünket az első csók varázslatából.

— Édes! Mártuska! Gyönyörűm! — dadogtam tikkadt suttogással.

Az ajkamra tapasztotta ibolyaillatú kezét.

— Csitt. Ne szóljon — rebegette — most... most ne mondjon semmit. Bál van, Szilveszter! Köszönöm. Jöjjön.

És a kezemet fogva átbujt velem a filodendron alatt. Kiléptünk a folyosóra. Ott megigazította egy félhomályban álló tükör előtt a haját, megtörülte a szemeit és belémkarolt:

— Keressük meg Cilusékat — mondotta mély lélekzettel.

A kisterem felé siettünk. És a lábunk egyszerre lendült az ifjúság és a szerelmesek csodálatos ritmusában. Pedig a karja úgy reszketett a karomon, hogy a bordáimon is éreztem remegését.

A teremajtóban szinte beleütköztünk Cilusékba.

— Mi van veled? Hol jártál, nővérke? — riadt a néniére Cilus.

— Majd, majd megmondom — felelte gyorsan Márta. — Már semmi. Gyerünk táncolni.

És néhány kurta szót mondott még lengyelül. De azokból én csak egyet értettem. Egy nevet. Azt, hogy Vavrinecowa.

Mire beértünk volna a kisterembe, abbahagyta játékát a zenekar.

Mindenki a nagyterembe tódult.

Ott tréfás lengyel dalokat énekelt valami krakói színész. Maga kísérté zongorán a dalokat. A legyezőt rezgető nők és homlokukat törülgető urak kitűnően mulattak.

De én nem értettem egy szót sem.

Cilus és Zoltán időnként úgy kacagtak, hogy a könnyük is csurgott. Mártából is ki-kitört egyszer-szer az önfeledt nevetés, de azért egész este nyugtalan és zavart maradt. Más aligha vette észre rajta, én azonban láttam, hogy alig tudja palástolni belső reszketését.

Azután egyszerre kialudt minden fény, vidám kiáltozás és visítozás támadt. Egy szemhunyásnyi sötétség után újból kiragyogtak a világító körték.

— Nowy Rok! Neues Jahr! — zsibongott a kiáltozás szerte a termekben és fűrgé pincérek furakodtak a tömegbe, pezsgőpoharas tálcákkal.

Az egyiket megállítottam. Hat gyöngyöző pohár volt még a tálcáján.

Markába nyomtam a hat pohár megtetézett árát és ott fogtam az egész tálcát.

Akkor törte át magát a vidám, tarka hadon Harold bácsi is. Magasra emelt a feje fölé egy kis tálcán néhány pohár pezsgőt és kutató tekintete benünket keresett, a csókolódzó tömegben. Mert régi, kedves lengyel szokás, hogy újévkor még az ellenségek is összecsókolóznak.

— Nowy Rok! Nowy Rok! Scsenszliwy Nowy Rok!  
— hangzott a kiáltás innét is, onnét is és csendültek a poharak, cuppogtak a csókók.

Harold bácsi a közeli ablakmélyedésbe vezényelt bennünket, immár tizenegy pohár pezsgőnkkel s meghatottan emelte ránk a poharát.

— Scsenszliwy Nowy Rok, édes gyermekeim! Boldog, győzelmes újesztendőt!

És sorra kocintván velünk, megölelt, megcsókolt mindnyájunkat.

— Ha ellenségem vagy is, megcsókollak! — nevetett Zoltán Cilusra.

— Az vagyok, az vagyok, itt az arcom! — kiáltotta Cilus. És összecsendült a poharuk és elcsattant a csókjuk.

— Scsenszliwy Nowy Rok! — fordult a hűga felé és Zoltán felé Jégcsap-kisasszony.

Szeretettel váltottak testvércsókot.

Cilus most élém állott ragyogó szemmel. Tréfásan törülte meg a száját a kezefejevel.

— Erdőn élek, erdőn lakom, de fát még sohse csókoltam meg — mondotta. — Hát most fűzfa: Nowy Rok!

Kocintottunk s megcsókoltuk egymás arcát.

És csókot váltottunk Zoltánnal is.

— No, nővérke — villantotta Mártára a szemét Cilus — most jön, ami még nem volt! Kóstold meg a fűzfa-csókot!

Zavar és megindultság tükröződött André Márta felejtethetetlen, kedves arcán, mikor pohárral a kezében közelebb lépett hozzám.

Csak álltunk, álltunk egymással szemben és néztük egymást meghatott mosollyal.

— Ejnye, néném, újév van! — bízta Cilus. De mi csak nem mozdultunk.

A jegyesek nevettek rajtunk. Harold bácsi akkor

már a tizedik ismerősével kocintott és ölelkezett össze.

Mi csak néztük egymást fénylő szemmel.

— Hát mi lesz? — csipkelődött Cilus. — Aj, de mafla maga is, fűzfa! Meg akarják várni, amíg a palocsaiak fölfedeznek bennünket s idezűdulnak egy scsenszlivy Nowy Rok-ra?

— Brrr! — rémüldözött Zoltán — siessetek gyerekek s azután bújjunk el megint!

Márta megemelte kissé a poharát s kedvesen, kérdően bólintotta meg a fejét:

— Nowy Rok? — kérdezte halkán, rámsugárzó szemmel.

— Nowy Rok! Scsenszlivy Nowy Rok! — feleltem elfulladó hangon és a poharaink összeccsendültek.

Elém tartotta hamvas arcát.

Megcsókoltam.

Most az arca másik felét tartotta felém.

Azt is megcsókoltam.

— Ajaj, kezdők! — legyintett Cilus. — Megjegyzem, nem érvényes az egész. Egyébként mondhatom: levizsgázott fűzfa!

Nem tudta a boldogtalan, milyen lángra rakja a rőzsét.

Meglobbantam.

Átkaptam félkarral a nénjét, magamhoz rántottam s megcsókoltam az arcát s azután, mintha a másik arcát kerestem volna, kurtán, hevesen szájon csókoltam. De ezalatt a fél másodperc alatt is úgy éreztem, mintha Márta visszaadta volna ezt a csókomat.

— Nowy Rok! — kiáltottam elálló lélekzettel és fölhajtottam a pezsgőmet.

Megitta Márta is. Meg is köhögtette az ital.

Pirosan, búbajos zavarban köhécselt a zsebkenője mögött.

A palocsaiak most is külön hadként özönlöttek a terem közepe felé.

— Nowy Rok! Nowy Rok! — kiáltozták szerte s kocintgattak és csókolóztak virágos kedvvel.

— Meneküljön, aki tud! — dörögte Zoltán s úgy surrantunk ki egymásután a fal mentén, mint akik az életüket mentik.

Átszaladtunk a kisterembe s továbbtáncoltunk. Most már senki sem alkalmatlankodott. A mulató csoportok végkép kialakultak s nem kellett attól tartanunk, hogy félpercenként idegeneknek kell átadnunk táncosnőinket. Nem is táncoltunk már mással, mint az André-lányokkal. Legfeljebb ők cseréltek el bennünket időnként.

Márta szótlán maradt és zavart. Néha találkozott csak a tekintetünk. Olyankor meghatottság, álmodozás, majd meg hirtelen szorongó segélyvárás tükröződött a szemeiben.

Legnagyobbbrészt azonban elfordította a fejét s egy-egy kurta szóval igyekezett figyelmemet a körülöttünk zsongó jókedvre terelni. De éreztem, hogy mindezt csak leplezésből teszi. Valójában éppen úgy megrázta őt is az a forró vihar, amely a télikertben sodort egymás karjaiba, mint ahogy engem. — Erősek vagyunk és jóbarátok — csengett a fülemben még a tegnapelőtti szava s bizony széthullott ez a biztató hit. Az az édes, könnyes és félelmetes örültség, amely úrrá lett fölöttünk a télikertben, azt mutatta: dehogy is vagyunk mi erősek és jóbarátok. Gyengék vagyunk, mint két hajladozó fűszál. És szerelmesek, hogy szinte didergünk a lázától.

Es ez a vihar még egyre zúgott bennünk. Csaknem szétvetette a szívünket. Szenvedtünk nyugtalan, édes kínjától és rettegve gondoltunk elsodró hatalmára. Hát szólni sem mertünk róla.

Időnként az az érzésem volt, hogy fel kell kapnom ezt a lányt a karomba s el kell vele futnom, valahová világ végére, ahová senki sem jöhet utánunk

és nem vehetik el tőlem soha. Hiszen az enyém, csak az enyém, mert engem szeret!

Cilusék álltak meg előttünk.

— Hölgyválasz! — mondotta Cilus, közénkperdülve.

Márta mosolyogva keringett tova Zoltánnal, éni meg Cila-Milával.

— Tudja, mit sajnálok? — kérdezte a kislány az első kör után.

— Mit?

— Azt, hogy csak ketten vagyunk André-lányok. Ha volna még egy néném, vagy húgom, milyen szépen összehorondhatna magával.

Nevettem.

— Maga valahogy jól beleillenék közénk — folytatta Cilus.

— Kedves, hogy így ítél meg.

— Persze, tudom, hogy annak a nővérnek vagy húgnak másnak kellene lennie, mint ennek a jégcsaptermészetű Mártusnak. Igaz, hogy magát, úgy látszik, kedveli, de ez ritka dolog nála.

Elakadt a szavam. S áldottam azt az ismeretlent, aki egy marék konfettit csapott az arcunkba.

Nevettünk, prüszkoltunk s nem kellett folytatnunk ezt a beszélgetést.

Félperc alatt vidám csatatérre vált a terem. Szíszegtek a hosszú, színes papírszalagok, röptek a könnyű labdák, zizegett a konfetti.

Lobogott bennünk a jókedv, az ifjúság és a pezsgő.

Bolondság, bolondság, libbenő, tarka, szépséges forgatag!

Ki sejtette volna akkor, hogy az utána következő Szilveszter egy összeomlott világot talál Ferenc József egykori roppant birodalma helyén s a széthullott országrészekben éppen a magyar lesz a legsajtottabb nemzet?

Hanem akkor persze még senkit sem rettentett ez a lidérces gondolat s habozás nélkül örültnek nyilvánítottuk volna azt, aki meg merte volna mondani, hogy a már megnyert háborút még el is lehet veszíteni.

Két óra lehetett, amikor a felhevült André-lányok a kártyaszoba felé vezényeltek bennünket.

— Indulnunk kell — mondották — és papukát nehéz dolog elszakítani a barátaitól.

Könyörögtünk, hogy maradjunk még. Hiszen ki tudja, hogy fordul ezután az élet? Még tart a háború!

Hanem Jégcsap-kisasszony hajthatatlan maradt.

— Elég volt, menni kell. Hiszen holnap, azaz ma délelőtt megint átvonul Zúgón a palocsai had s helyt kell állanunk.

Am a skiz erősebb volt nálunk. Harold bácsi, az első kérésre még azt mondotta: rögtön gyerekek! — A másodikra már így válaszolt: félperc és megyünk! — Harmadszorra azt tanácsolta: táncoljunk még egyet. Végül úgy vélekedett, hogy legjobb lesz, ha mi útnak indulunk s ők is jönnek, mihelyt befejezik a játékot.

— Szóval, indulunk! — mondotta Márta, miután elbúcsúztunk a zúgói óriástól.

A lányok fölmentek átöltözni, mi meg fizettünk s előkerítettük a kocsisok birodalmából Matej gazdát. Mire a szálló elé járt a szán, már Cilus és Márta is lejött az emeletről.

Néhány percre még ott állottunk bolondozva az előcsarnokban, amíg Matej fölszíjajazta az útiládát a szán hátuljára s azután kiléptünk a hideg, holdfényes-csillagos éjszakába.

— Brr! Hamar a bundák alá! — sürgetett Cilus. Nem kellett kétszer mondania.

— És ha a bunda nem elég — vigasztalt vígan Siposs koma — nesztek egy kis melegítő is!

Tenyérnyi, lapos üveget nyujtott nekünk hátra.

— Képes nekik adni? — szörnyűködött Cilus.

— Ne féljen Gyöngyöm-böngyöm, két üveggel hoztam.

— Remek! Akkor — jó mulatást, hátulsó pár!

— bólogatott vissza Cilus és fölhajtották a magas bundagallért.

Délkeletnek vitt az út eleje és jeges szél fujt az arcunkba.

— Nem fázik? — kérdezte halkan Márta s közelebb húzódott hozzám a takarók és vastag birkabőrök alatt.

— Én nem — mosolyogtam rá, mialatt elsíklott a szán egy lámpaoszlop alatt. — De maga?

— Csak a kezsem fázsik — suttogta kedves-tréfás panasszal.

Megkerestem kesztyűs kezét a takaró alatt. Engedelmesen tűrte, hogy lehúzzam róla a kesztyűt. S egy szemhunyasig az ajkamhoz emeltem. De nyomban a takaró alá is rejtettem s ott tartottam a tenyeremben.

Nem vonta el. És így ültünk egy ideig egymás kezét fogva. A hold felhők mögött bujkált, mégis valami derengésféle világította meg az éjszakát.

Néztem, néztem a mellettem ülő leány arcát ebben a derengésben. Eleinte nem tudtam kivenni a vonásait. De ahogy a szemem megszokta a sötétséget, láttam, hogy a szemei szüntelenül felémfordulnak. Prémsapkás fejét hátrahajtotta a kettőnket ölelő magas bundagallér alá s félig fekvé, felémfordította az arcát.

Talán nem is láttuk egymás szemét, csak sejtettük.

De ez a sejtelem több volt a bizonyosságnál. Az összefonódott tekintetünk és összekulcsolt kezünk olyan meleg és oldhatatlan kapcsolattá erősödött, hogy szinte a lelkünk áramlott egymásba.

Jaszczurówka előtt keletnek fordult az út. A tátrai szél most jobbról suhogott felénk s éppen Mártát érte.

— Megigazítom a bundagallért — dörmögtem. Eleresztettem forró kezét s átnyulva a vállá fölött,

feljebb húztam, jobbvállára igazítottam a gallér prémjét.

Dehogyis sejtettem akkor, mi lesz ebből.

Csak akkor ocsudtam rá boldog ijedtséggel, amikor hátrafesztette kedves fejét a leány és megszólalt halk könyörgéssel:

— Hagyja így a karját. Hadd álmodjam.

Huszonkétéves voltam. Csoda-e, ha elfelejtettem, hogy Laszky főhadnagy menyasszonyát szorítom magamhoz. A feje akkor már a vállamon pihent. S közelebb, egyre közelebb húzódott hozzám. És a jobbkarom lecsuszott a válláról a dereka köré s úgy öleltem magamhoz karcsú alakját, mint aki soha többé nem akarja elereszteni megtalált üdvösségét.

— Az enyém, az enyém, ki veheti el tőlem? — kalapált fejemben a gondolat. És lázas, forró, kuszált gondolataim között hiába villant át a Szunyoghy Miatyánkjának kétségbeesett mondata: «Szabadíts meg minket a fantáziánktól!» Hol volt akkor már a fantázia, mikor én magát az élő gyönyörűséget szorítottam magamhoz? — Huszonkétéves voltam és a kísértés hatalmasabb volt mindennél.

Nem tudom mennyi ideig ültünk így egymás mellett, ki-kihagyó szívdobbanással és a szerelemtől dideregve. Időnként kibújt a hold a felhők közül és lenézett a prüsszögve, csilingelve haladó fogatra. És a szánban reánk. Arra a lehunytszemű leányra, aki a vállamra hajtott fejjel utazott velem a rejtelem birodalmába.

— Meséljen valamit — suttogta Mártus. — Akármit, csak hogy a hangját halljam. Becsíptem. Nem tudom, ki vagyok! Csak cirógasson a beszédével.

Nem jött szó az ajkamra. Csak szorítottam, egyre szorítottam magamhoz.

— Ugye, sohse lesz vége ennek az útnak! — sóhajtott utóbb.

Nem voltam már észnél. Mohón, türelmetlenül

kerestem meg a száját az ajkammal. És rátapadtam bomlott, szerelmes vággyal.

— Még... — suttogta könyörögve, amikor végetért a csók — még...

És attól kezdve belevesztünk fullasztó csókokba.

Reszketve, forró arccal feküdt a karomban, olyan odaadással, mint akinek már minden mindegy.

— Ugy-e, szeret, úgy-e, nagyon szeret? — lehelte tikkadtan.

Csók, csók, csók volt minden válaszom.

— Ugy-e, most nem élünk — mondotta egyszer.

— Az élet nem lehet ilyen gyönyörű. Csak álmodunk. És ez a szán nem a földön jár. A csillagok közé hajt. Vagy nem is szán. Talán hajó.

— Az, az, kedves. Hajó, gálya. Trisztán gályája.

— Nem, ezt ne mondja — riadt meg a karjaimban. — Trisztán hajója a halálba ringott, mi pedig, én pedig...

Csókka! altattam el ijedt rebbenését.

S a Bialka-hídjától a zúgó! tornácig egyetlen csókban szívtuk egymás ajkát.

Tántorogva szállottunk ki a szánból, sóhaj!va búcsúztunk egymástól a sötét téli haj!ualban és parázs volt az ágyam, amibe lefeküdtem.

---

...És az éjszakában viaskodni kezdett fölöttem az őrangyalom meg a legszörnyűbb kísértés.

Végre elaludtam.

És álmomban folytatódott a harc. Csakhogy most már Látrányi Mihállyal küzködtem. Ugy dobbant be az álmomba, mint ahogy utóljára láttam tavaly azon a véres nyári estén, a Bludov előtti dombon, mielőtt elesett. Mocskosan, borotvátlanul, csatáktól tépetten.

— Rongyember vagy, fűzfa! — korholt megvetéssel. És én nyögve, kínlódva könyörögtem.

— Nincs igazad, Mihály! Értsd meg: nem tehetek róla! Tudhatod, nem akartam, Birkóztam az érzésemmel, láthattad.

— Rongy vagy! És csirkefogó!

— Ejnye, hát nem érted? Szeretem!

— Tolvaj! Elloptad Laszky főhadnagy párját!

— Nem, nem! Hallgass meg! Engem szeret! Ha tudnád, mennyire szeret!

— És te tudod, mennyire szereti Laszky Antal?

— Hát én? Mihály, ha tudnád!

— De lopás! Piszkos lopás! Ez a frontbecsület? Te rongy! Mondd el a fronton akárkinek: arculköpi. Orlaytól Vadász Jánosig, mindenki arculköpi!

— Ne bánts — jajgattam álmomban — belepusztulnék, ha itt kellene hagynom!

— Hát aztán! — förmedt rám Látrányi. — Százszor különbek is elpusztultak odakint. Még örülhetsz, ha rostává lőnek! Legalább a becsületed megmarad!

— De ez a lány, érted-e? Belhasad a szíve!

— Falevél! Rózsahullás! — legyintett. — Mi az, ekkora viharban? Százezer özvegy jajgat, millió árva zokog, hát mi ehhez képest két kölyök szerelme? Buta csókolózása?

— Irgalmazz, Mihály! Szeretem!

— Mit használ neked, esztelen! Azt hiszed, boldogság a tolvaj boldogsága? Piszok história ez fűzfás most már csak végezzed. Hazudj, szimulálj, mentessed föl magad és vinnyogj idehaza, szoknya mögött. Úgyis kirugna magából a front.

— Ne bánts, Mihály, segíts!

— Segítsek? Te! Hát férfiember jajgathat segítségért? Te másztál a pocsolyába, magad állj fel!

— Nem bírok, Mihály!

— Akkor vessz ott! Dögnék árokban, ganéjnak trágyadombon, tolvajnak akasztófán a helyed!

— Nem, ne így, Mihály! Vigyél magaddal, menjünk, fussunk!

— Persze! Mint a kapcabetyár, akit tettenérték! Lógósok tempója! Frontkerülők módja! Hát még annyi lélek se szorult beléd, hogy magad tegyed be az ajtót? Nem is szánlak, ne félj. Sajnálom, hogy férfinak néztelek!

Kiáltani akartam álmomban, de már nem volt hangom. Hurok volt a nyakamon. Le akartam tépni s a torkomhoz kaptam.

— Valaki a vállam rázta.

— Te... te vagy Mihály? — nyögtem hunyorogva. Siposs Zoltán állott az ágyam mellett, égő gyermettyával, borzasan.

— Fenét! Én vagyok. Aludj már koma. Fél-órája hanyod magad itt az ágyban. És nyögsz, vakantasz, mint a hasfájós kutya.

— Ne haragudj, Zoltán, valami örültet álmodtam.

— Látom. Szinveríték a homlokod. Sokat ittál.

— Az, az. Bocsáss meg. Hány óra?

— Hat. Még alhatunk vagy hármat. Szervusz.

Mire elszenderedtem, félhetet ütött az óra.

De azt már félálomban hallottam.

## XII.

Hideg szél fúj édesanyám, adja ki a kendőm,  
Még az éjjel fölkeresem a régi szeretőm.

Kiállok a kapujába,

Kibeszélgetem magamat

Véle utoljára. *(Bakanóta 1914-ből.)*

Újév napján úgy lézengtem, mint a szélütött.

A palocsaiak álmosan, rekedten, gyűrött arccal botorkáltak át Zúgón.

Jöttek, pálinkáztak, ettek és mentek tovább. Egyik szán a másik után.

Cilus borzas volt és kedvetlen, Zoltán egyre ási-  
tozott, Harold bácsi mirgett-morgott.

Csak Márta járt-kelt, örök éber gondossággal.  
Pedig az arca sápadt volt, a szemei mélyen égtek.

Ha szóltunk egymáshoz, messzire elkerültük a  
magunk dolgát. Még olyankor is, ha lett volna módunk  
egy-egy észrevétlen szóra, rejtett kézszorításra.

Ebédnél alig nyúltunk ételhez. Cilus ugyan meg-  
élénkült, de az ő kedve is fáradtabb szárnyon csapon-  
gott, mint máskor.

Márta alig emelte föl a tekintetét a tányérjáról.

Néha rám nézett kérdő pillantással. Hanem az  
én szemem csak bizonytalansággal felelhetett, mert  
a leány utóbb mindig leverten hajtotta le a fejét.

A Tátra-csúcs nehezedett a szívemre.

Ebéd után pihenni küldötte Harold bácsi az egész  
bandát.

Ácsorogtunk még egy ideig, amíg végére értünk a  
cigarettának.

Cilus lecsent valami édességet a karácsonyfáról s  
hirtelen felkiáltott:

— Nini! Hát a piros csizma meg hová lett a ka-  
rácsonyfa alól? Az Anti szerelmi barométere?

Nagyot rúgott ijedtében a szívem.

— Ó, semmi — rebbent meg Márta — félttem,  
hogy a palocsaiak tréfálkoznak majd rajta.

— Persze — bólogatott Cilus — jól tetted, nővére.  
Fellélegzettem.

Cilus bekapta az édességet s ránevetett a nénjére:

— Szinte gyanúba vettem már azt a tegnapi  
ulánust, hogy alkalmasint megvász miatta a patkós  
sarkú szerelmi zálogtól. Főként, hogy postai szállító-  
levelet is kerestél ma reggel.

Márta hirtelen lehajolt, hogy megigazítsa a ci-  
pője szalagesokrát. Pedig nem volt azon semmi ren-  
detlenség. De arra jó volt ez a mozdulat, hogy ami-  
kor megint kiegyenesedett, arra vélhették az arca

lángoló pirosságát, mintha a meghajlás hajtotta volna képébe a vért.

— Bolondos vagy — mondotta halkan. — Szekrénybe állítottam egyelőre a kis csizmát. A szállítólevél meg... izé... a fiúk, azaz, hogy Zoltán ruháinak a hazaküldésére kell.

— Jó, jó, ne mentegetőzz — nevetett Cilus — értem.

— A ruhák meg maradhatnak ám. — tette hozzá Zoltán — kár velük bajlódni. Majd hazaviszem én.

— Jó — bólintott Márta.

Tolvaj, tolvaj — zúgott bennem a lelkiismeret. — S nem elég, hogy magad vagy az, még ez a tiszta leány is hazudozóná válik miattad.

Az ajtóban még egyszer elért Márta tekintete. Szinte kisikoltott szeméből a kiáltás: segíts! Hát magamnak kell kivergődnöm ebből az útvesztőből? Hiszen szeretlek! Segíts!

És én csak néztem, néztem szomorúan, tanácstalanul.

Erre elborult a szép szürke szeme mélységes szomorúsággal.

Nem tudta szegény, hogy Látrányi Mihály láthatatlan keze markolja a vállamat.

... Esteledésig szuszogott mély álomban Siposs Zoltán a szomszédszoba heverőjén.

És esteledésig gyötrődtem én, padmalyt néző szemekkel.

Akkorra számot vetettem mindennel. Pedig úgy szenvedtem, mint a beteg állat. Annak a kis piros csizmapárnak még sem szabad elindulnia Laszky főhadnagy tábori posta-számára. Nem lesz igazad Látrányi Mihály! Nem leszek rongy, nem leszek hitvány. Inkább beledöglöm ebbe a szerencsétlen szerelembe.

Már csak Mártuskát szántam. Szegény, kis teremtes! Miért is kellett idejönnöm? Átkozott volt a perc, amely összesodort bennünket.

Mikor Zoltán fölkelt és fésülni kezdte borzas fejét, átmentem hozzá.

— Hogy aludtál, fűzfa? — kérdezte.

— Schogy.

— No?

— Kérdeznék tőled valamit, Zoltán.

— Tessék.

— Hm. Láttam tegnap, mennyire félt téged a menyasszonyod.

— Drága kis teremtés. Nagyon szeret.

— És te?

— Én? Hát látod: mindenem.

— És téged nem nyugtalanít, ha legyeskednek körülötte?

Nevetett.

— Hallod? Hát ki vehetné el tőlem? Nem, olyan felmentett vagy frontlógós még nem született, aki közénk állhatna.

— No, persze — mondtam bólogatva. — Ha meg akadna...

— Lelőném, mint a kutyát — fejezte be Zoltán a mondatot. — S nem ítélné el érte senki. Elvégre a háború más, mint a béke. S minden becsületes ember megérti, hogy a frontkatona felesége, menyasszonya: tabu.

Nagyot sóhajtottam. S eléje léptem.

— Zoltán... üss képen és köpj arcul.

Meghökken.

— Nem, ne félj, nem Cilusról van szó.

Hátralépett dermedten.

— Ember! Te... neked... izé... mit akarsz evvel... talán Mártuska?

Lehajtottam a fejem.

— Üss arcul, Zoltán. Azután hallgass végig és... segíts hozzá, hogy híreimet se hallja többé Zúgó.

— De hát mi történt? — hördült rám megrendülve.

Lassan, küzködve elmondottam mindent. Az első perctől az utolsóig. Őszintén, gyötrődve, mint a gyónó. Eleinte háborgott, azután megcsitult, végül szánt.

Föl-alá járt a szobában.

— Szerencsétlen teremtések — ingatta a fejét.  
— Igaz, tudtam, hogy Mártus nem szerelemmel szereti Antit. De, hogy így... hogy ezt... hihetetlen!

— Ne bánts Mártust — kérleltem — nem tehet róla. Éppen olyan sujtotta ennek a szerelemnek, mint én. Vagy talán még nagyobb kárvallotta. Mert én legalább kimehetek a frontra s beleverhetem a fejem egy becsületes puskagolyóba. De ő, szegény...

— Ó, hogy sajnálom! — szánakozott Zoltán. — Ez az első szerelme. S olyan becsületes és jó, hogy nem is lesz több. Szegény Mártus. Szegény Anti.

Hozzám lépett, vállamra tette a kezét.

— Téged is szánlak — mondotta rekedten.

Azután hallgattunk hosszú ideig. Zoltán tovább mérte a szobát, ajtótól-ablakig.

Végül megint megállott előttem.

— És most? Mit akarsz tenni?

— Egyszerű. Nem lehetek tolvaj. Nem nyújthatom ki a kezem Márta után. S bármily kegyetlen dolog is vele szemben: elmegyek. Inkább ez a nyomorúság, mint a becstelenség. Mert az volna, ha megtenném. Az volna Laszkyval szemben. Az volna a frontbecsülettel szemben.

Kezet nyújtott. Keményen. Szótlanul.

— És most segíts, Zoltán. Nem szabad megtudnia senkinek.

— Jó. De, Mártuska...

— Nehéz sor lesz, de túl kell esnem rajta.

— Magad mondod meg?

— Magam. Tegyük holnap még egy kirándulást. S akkor, akkor hadd beszéljek vele négyszem közt.

— Meglesz, pajtás.

— S fel kell rendelnem a legényemet Miskolcra.

— Megtelefonáljuk az irodából a postára a távirat szövegét. Megteszik szívesen a postán, hogy tovább táviratozzák.

— Köszönöm.

— Gyerünk.

Átmentünk Harold bácsi irodájába.

Megnéztük a vasúti menetrendet. Negyedikén hajnalban találkozhatom Ferivel Miskolcon. Papírra vettem a szöveget és Zoltán áttelefonálta a postára.

Sóhajtottunk és szomorúan néztünk egymásra.

— Ne haragudj rám, pajtás! — dörmögtem.

— Hogy haragudnék. Nem tehettek róla. Csak nagyon-nagyon sajnállak benneteket. Hanem most: jöjjön a komédia. Víg pofát testvér, hogy senki se sejtse mi történt s mi lesz ezután.

Vidám is volt mindenki. Csak mi dideregtünk Mártával. Sejtette szegényke, hogy a mi dolgunkból sohase lesz semmi. Sejtette abból, hogy nem kerestem az alkalmat a vele való szólásra. De amikor Zoltán előhozta, hogy holnap fölmegyünk a Bolond Gerőre, megvidámodott. Rámesillant a szeme s azt mondotta a tekintete: ott? Ó, hiszen a Bolond Gerő a szerelmesek hegye is! Hátha onnét úgy jövünk le, mint mátkapár, amely elgördített maga előtt minden akadályt.

És kedves volt, felejthetetlenül kedves.

És nekem egyre keservesebbé vált az a komédia, amelyet játszanom kellett.

Korán elkészöntünk. És Zoltán ügyelt, hogy magunkra ne maradjunk egy szemhunyasig sem. Nem is volt több a búcsúzásunk, csak ennyi:

— Jó éjt Mártuska.

— Jó éjt.

Szóltanul ballagtunk a tanyánkig.

Dideregve húztam magamra a takarót.

Pedig a kályhában lobogva lángolt a tátrai fenyőtuskó.

— — — — —  
A Havrán-tisztásig süttött a nap. Onnét kedves, szelid hóesésben mentünk.

A Hollókő sziklái alatt már éles szél támadt. Itt pihenőt tartott Zoltán.

Főnt a gerincen ferdén vágott a hó, süvített a szél. Se a Jávor-csúcsot, se a többi ormot nem láttuk.

Le is jöttünk a gerincről s néhány öllel a nyereg alatt haladtunk a Bolond Gerő felé.

Hanem a Sirató kúpja előtt megállott Zoltán.

— Nem mehetünk tovább — ordította fülünkbe a bömbölő szélben. — Hóvihar! Lesodor a szél!

Kifújtuk magunkat s lesuhantunk a Havrán-vágás felé.

Az erdő-övben nem ért úgy a szél.

Mártuska fékezett előttem s hátraszólt lihegve.

— Tudtam, hogy nem jutunk föl a Gerőre.

— Miért, kedves?

— Nem szeret engem a szerencse. Hát csak a Siratóig értünk.

Éreztem, hogy válaszolnom kellene, de nem tudtam mit mondani. Meghökkenett ez a kegyetlen szimbólum. A Gerő és a Sirató babonája. A szerelmesek összeboronáló sziklája. Meg a búbánat hegye. Rajtunk ugyan beteljesedett a babonájuk.

Hogy nem válaszoltam: Márta siklásba ment át s elhúzott előlem.

Lélektelenül suhantam utána.

Zoltánék messze előttünk jártak s hirtelen befordultak a Havrán-tisztásra.

Mire mi is leértünk, már kinyitotta Zoltán a kunyhó ajtaját.

— Csatoljátok le a sít — mondotta — s melegedjete kicsit. Én még megnézem Cilussal az etetőt. A kerülő azt jelentette, hogy az etetőfelszer zsuppfedelét kikezdte a szél. Hadd lássuk, milyen a kár.

Cilus nem sejtette miről van szó, hát még csípett egyet a nénjén:

— Hátha itt ácsorog Pável is. Megkérdezem tőle, mit üzen a nővérkémnek? Talán tudja még a régi bökk-verset.

S utánalendült Zoltánnak.

Magunkramaradtunk. Alltunk egymással szemben, a kunyhó ajtajában.

Összeszorult a szívem. Nem volt erőm a hóhémunkához. S megrezzentem, amikor Márta halk hangját hallottam?

— Miért nem szól?

Hallgattam. Küzködtem avval a fojtogató szorítással, amely a torkomat markolta.

— Ugy félek attól, amit mondani fog — remegett a lány könnybefuló hangja. — Másfél nap telt el... Zakopane óta... És ha... eddig hallgattott, akkor nem lehet az jó, amit mondani akar.

Rekedten szakadozott föl belőlem a szó:

— Azóta... pokolban jártam Mártuska. Akkor, ott Zakopanén, amikor megrendült alattunk a föld, elfelejtettem, hogy... szakadék van közöttünk. Addig mindig láttam ezt a szakadékot s maga is érezte. Azt mondotta: erősek vagyunk és... jóbarátok. Nem sejtette, hogy egyszer jöhet olyan perc, amikor megpróbálunk átlépni a szakadékon. Nem, nem voltunk erősek. Gyöngék voltunk. S nem voltunk jóbarátok. Szerelmesek voltunk. És ott — Zakopanén megfeledeztünk róla. Csak reggel riadtam rá, hogy...

Csönd szakadt közénk. Valahol egy árva cinke szólt.

— Ha az a szakadék — folytattam akadozva — csak annyi volna, hogy maga kedves, menyasszonya egy itthonragadt embernek, hidat vertem volna magához... Mert nekem, nekünk frontkatonáknak több jogunk van a boldogsághoz, mindenkinél. Csakhogy maga... Laszky főhadnagy menyasszonya. Frontkatona menyasszonya. Hát nem tudok, nem bírok hidat verni. Gazság volna, becstelenség, ha elvenném tőle.

Hallgattunk. S lopva fölemeltem a tekintetemet Mártára.

Lehajtott fejjel állott a kunyhóajtó félfájához támaszkodva. És olyan sápadt volt, hogy megrémültem:

— Márta! Mártuskám! — kaptam feléje.

Elhárította a karom.

— Semmi. Ne féljen. Gondoltam. Értem, hogy nincs megoldás. Én sem tehettem volna meg. Milyen szerencsétlen is vagyok. De már semmi. Kibírom. Ha az ember csak egyszer is vétkezik a szíve ellen, nem lehet többé jóvátenni. Nem lett volna szabad irgalomból Laszky Antal mátkájává lennem. Nem tudtam, mi a szerelem.

Elhallgatott. A szája vége megvonaglott. És azután fölemelte a fejét és rámnézett. Könny, szerelem és búbanat volt a szemében. És nézett, nézett, hosszan, mint a haldokló. Azután legördült a szeme sarkán meggyült könny az arcán, elfordult hirtelen és keztenyújtott.

— Bocsásson meg — suttogta tompán — hogy magát is... szerencsétlenné tettem. Nem kellett volna Zúgóra jönnie. Ígérje meg, hogy nem gondol rám keserűséggel.

Hosszan, végtelen hosszan szorítottam hideg kezét az ajkamhoz.

Amikor elvonta tőlem, megdidergett.

— Maga bocsásson meg — dadogtam — hogy az útjába sodródtam.

— Én? — tágult rám a szeme. — Mit? Hogy kedves volt, jó volt? Hogy megláttatta velem Gyémántországot? Hogy itt hagyta nekem ennek a decembervégi hétnek felejthetetlen emlékét? Hiszen enélkül azt se tudtam volna meg soha: mi a szerelem. Most már jöhet akármi. Holtomig megélek a fényből is. Csak a maga életét ne rontottam volna el vele. Majd imádkozom, hogy elfelejtsen. És csókolja meg majd egyszer az édesanyja kezét, helyettem is.

Kilépett a hóesésbe s én úgy hördültem föl, mint a vízbefuló.

— Márta! Mártuskám!

Ijedten intett vissza:

— Nem, ne! Ne szólítson így. Ha már túl vagyunk

ezen a harakirin, most már ne bántsuk egymást. Jobb lesz.

És belelépett a síkötése sarujába.

De amikor eléjétérdeltem, hogy bokájára szíjjazam a kötést s egy pillanatra megtámasztotta tenyerét a fejemen, éreztem, hogy megtántorodott. És azután lesiklott kedves tenyere a sapkámról az arcomra, az állam alá s fölemelte a fejemet.

Félpercig a szemembe nézett s anyásan, nagyon melegen szólt le hozzám:

— Szegény jó pajtásom... kisfiam...

Akkoriban nem értettem meg, honnét indult el ajkára ez a fájdalomcsitító anyai szó. Ma már tudom. A nő lelke, amikor legjobban szenved, ösztönösen az édesanya rejtelmes palástját ölti magára. Abban mindent kibír s még mások vigasztalására is jut ereje. És nincs szó, amelybe annyi vigasztalás, gyöngédség és gyógyítás férne bele, mint ebbe: kisfiam.

Zoltán — aki nem tudom miféle mesével tartóztatta eddig az etetőnél Cilust — nyomban észrevette, hogy felesleges tovább komédiáznia.

Sietve, nyugtalanul igyekezett hozzánk s vizsgálódva figyelte az arcunkat.

Még jó, hogy Cilus nem sejtett semmit, mert legalább átsegített tréfás hangjával a mindennapi világba:

— Igazán indulhatnánk már, gyerekek! Csak nem kívánjátok tőlem, hogy hóemberre váljak. Azazhogy: hóleánnyá. — És kislányos selypítéssel tette hozzá: — Nem leszek én hóleány, inkább vagyok jóleány! Bökk! Ilyen verset csináljon fűzfa-pajtás!

És csúfolódó arcot vágva, siettette Zoltánt, hogy zárja be a kunyhóajtót.

Egyre sűrűbb hóesésben siklottunk hazáig.

---

Harold bácsi fejcsóválva sajnálkozott, amikor megtudta, hogy már másnap reggel el kell utaznom.

De hát mint maga mondotta: a katonának az ezred az édesanyja.

— — — — —  
Azon az estén hallottam utóljára André Márta énekét és hárfáját.

És soha úgy nem fájt nékem a «Sobotienka ide» búbánatos dallama, mint akkor. Meg a «Kolysanka».

A sajtó szívünket ringattuk, altatgattuk a szelíd lengyel bölcsődallal.

Hanem a Laszky Antal piros csizmái ott virítottak megint a tűjét-hullató karácsonyfa alatt.

— — — — —  
A Prislopig elkísért a két André-lány meg Siposs Zoltán. Azt mondták, onnét kirándulást tesznek a Srednica lejtőire.

A völgyekben köd hömpölygött, az ég borongott. Alig esett szó közöttünk. Pedig a két ülés kas most szembefordítva állt a szánderekban.

A Prislopon leszállottunk.

A lányok meg Zoltán leszedték a szánról és talpukra csatolták a sít.

Testvéri melegséggel öleltük meg egymást Zoltánnal. S az ölelésemben benne érezhette hálámat. Azt is, amit szóval nem lehet kifejezni.

Cilus csak annyit mondott:

— Jöjjön el máskor is. És még egyszer: Nowy Rok! És csókranyujtotta az arcát.

— Testvér! Úgy-e, nővérke, testvér! — fordult a nénje felé.

— Az — lehelte Mártus sápadtan.

Hozzáléptem.

Megcsókoltam a kezét és a tekintetét kerestem. Elfordította szegény.

— És a Nowy Rok? — kérdezte bús tréfával Cilus.

Márta engedelmesen nyujtotta felém az arcát is. Mintha élettelen bábut csókoltam volna meg.

Csak akkor vetette rám újból a szemét, amikor már megint a helyemen ültem.

Megigazította karomon a bundabélést és száraz szemmel búcsúzott.

— Vigyázzon magára. Meg ne fázzék az úton. Isten vezesse!

De abban a két száraz és könnytelen szemben több volt a fájdalom, mint amennyit könnyel, zokogással el lehet siratni.

Soká, soká lobogott még utánam a kendőjük.

Azután eltakarta őket a Srednicáról aláhömpölygő köd...

Szepesbélán, az állomáson elkészönt tőlem Matej is.

Néhány percre még visszatartottam. Eszembe jutott, hogy a két dalfordítást elfelejtettem leírni.

Írópapírom nem volt, csak néhány üres tábori levelezőlapom. Azokra írtam le a két dalt. Azután megcímeztem a lapokat. A «Sobotienka ide»-t Cilusnak, a «Kolysankát» Mártának.

És pusztá megszokásból a feladó rovatait is kitöltöttem. Csak akkor vettem észre, mit teszek, amikor a tábori postaszámomat kellett volna megjelölnöm.

Megírjam?

A ceruzám megállott a lap fölött. S egy másodpernyi habozás után csak egy hosszú vonalat húztam a szám helyébe.

Látrányi Mihály láthatatlan keze húzatta velem azt a vonást.

Kegyetlenül és becsületesen. Ahogy a front kívánta.

Laszky Antal menyasszonya számára nem lehetett tábori postaszámom.

A lapokat odaadtam Matejnek. S a markába csúsztattam néhány koronát is. Köszönte boldogan.

Azután megsimogattam Vihert s az arcomhoz szorítottam Jaszkyolka bozontos fejét.

Búcsúztam Zúgótól.

Végül már csak Matej állott előtttem.

Sokáig ráztam becsületes, öreg kezét.

És elbocsátottam őket. A két kis ló nekifeküdt a hámnak és csengőik megszólaltak.

S a távolodó, halkuló csengetyűszóval messze, egyre messzebbre ment tőlem a Lengyel-Tátra erdő-zugása, az André-ház tágas szobáinak ölelő melege, Cilus kacagása, Siposs Zoltán mélyzengésű férfihangja, André Márta szürke, tiszta szeme és hárfájának sejtelmes pengése.

Csak a köd maradt velem.

És valami édesen fájó búbánat.

Meg egy hang a lelkemben.

A Látrányi Mihály hangja. A bludovi berekben elesett egykori pajtásom hangja, amely azt mondotta: Ne sárgulj, fűzfal! Fő a tiszta munka! Fapofa és kilépés, még ha sírni szeretne is az ember.

— — — — —  
És azután döcögni kezdett velem a vonat a Poprád síkján.

Szerettem volna még egyszer köszönteni a havas ormokat. A fehérbundás óriásokat.

De a köd egyre hömpölygött alattuk.

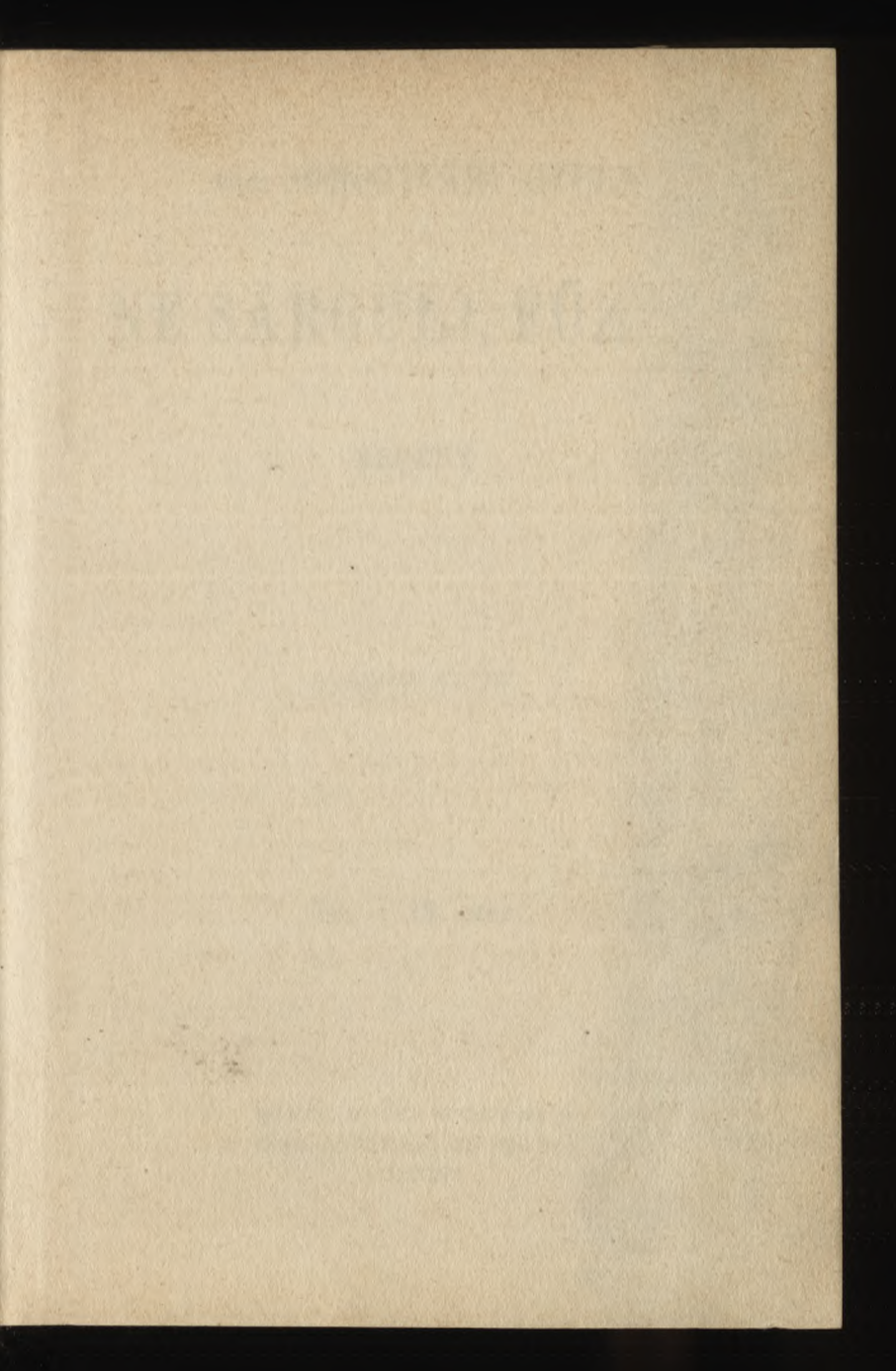
Mialatt a kassai vonatot vártam a poprádfelkai állomáson, egy pillanatra megritkult a gomolygása.

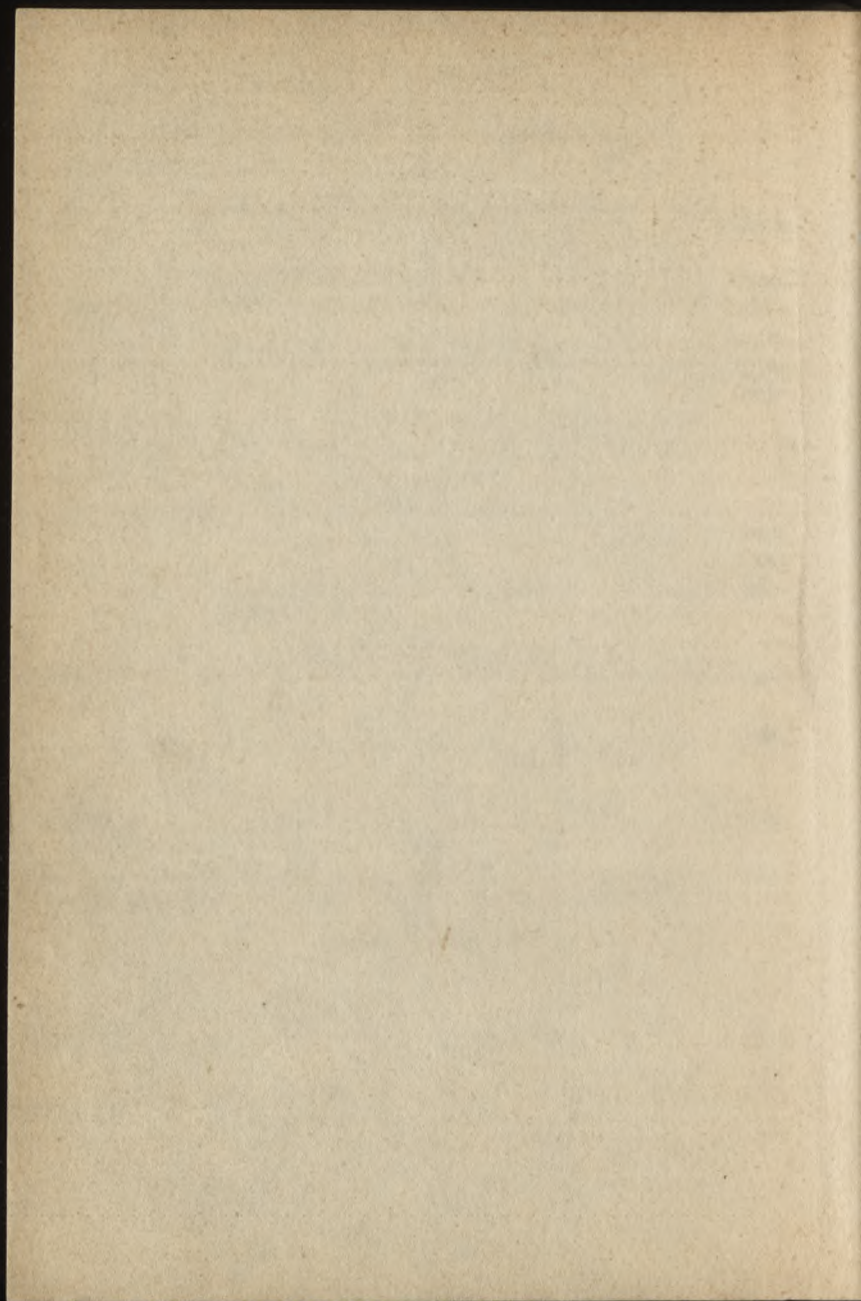
Akkor megláttam a Szalóki csúcsot, meg a Lomnici óriást.

Mogorván pipáltak a borongó ég alatt.

VEGE AZ ELSŐ KÖTETNEK.







vitéz SOMOGYVÁRÝ GYULA

# NE SÁRGULJ, FŰZFA!

REGÉNY

MÁSODIK KÖTET

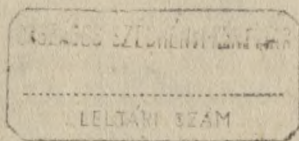
10. — 15. ezer

SINGER ÉS WOLFNER  
IRODALMI INTÉZET RT. KIADÁSA  
BUDAPEST

Minden jogot fenntartunk, a fordítás, színpadra alkalmazás  
és filmesítés jogát is.

---

*Copyright by Singer és Wolfner Rt., Budapest, 1940.*



Felelős kiadó: Hampó József, igazgató  
Pesti Lloyd-nyomda. — (Ig. dr. Mórész Miklós)

### XIII.

Százados úr kiált, százados úr kiált  
A harctéren a bakának.  
Százados úr kiált, százados úr kiált  
A harctéren a bakának:  
«Károly király rézágyúja dörög,  
Muszka, oláh hiába könyörög,  
Hegyen, havon, sáron,  
Az oláh határon  
Verekszik a magyar gyerek!»

*(Bakanóta 1917-ből.)*

Kassa fölött felhő búsongott s a hegyek közül  
leballagó Hernád völgyében eső szemergélt.

Este érkeztem Miskolcra. Szállást kerestem, a sítalpakat, botokat föladtam a vasúton édesanyám címeire s azután ódöngeni kezdtem a városban.

Szomorú voltam és levert. Az a feszültség, amely az utolsó napokban nyugtalanná tette a lelkemet, megnyihült, éreztem, tudtam, hogy így kellett cselekednem. De ahányszor André Márta jutott az eszembe, csüggedő szomorúság nehezedett rám. És erre nem volt vigasztalás az a bizonyos belső hang: a Látrányi Mihály hangja. Hiába ismételte, hogy: ne sárgulj fűzfa, föl a fő! — olyan kókadtan jártam, mintha beteg lettem volna.

Idegenül, ismeretlenül kaléizoltam az idegen város téli estéjében. S megint bizonyossággá lett bennem az a rossz sejtélem, hogy ez az ország már nem az én régi hazám. Sem melege, sem ölelése nincs már szá-

momra. Elfásult, megkeseredett. Nem hisz ez már se életben, se győzelemben. Talán nem is érdekli. Akik benne élnek, nem tudnak többé lendületet adni a magyar lélek szárnyának.

De talán majd mi! — vitázott bennem az életkövetelő ifjúság. — Igen: mi! A front népe, mi majd hazahozzuk a győzelmet, a jövőendő hitét és a felkünk áttüzesíti ezt az ernyedtt, didergő világot. Minket, ha kopottak vagyunk is, ha horpadt is a hasunk és szíjasra soványodtak is az izmaink: minket nem tudott elnyűni a háború. Akik megmaradnak közülünk, azok különbek, erősebbek, harcosabbak, messzebbrelátók lesznek a régieknél. Keményebben akarják majd a kenyér és a föld igazságát, mert mélyebb lett bennük az emberség, féltőbb a fajtánk szeretete. Igen, igen, csak legyünk túl a háborún, békekötéseken s akkor hazajön a frontokról az igazi Magyarország. És átépíti, megszépíti ezt a mi szomorú földünket. Csak ezt a néhány hónapot kibírja még az itthon gomolygó hitetlenség.

Árván és dideregve vacsoráztam. Az ételek ízlenek voltak, a menetlevelemre melléjük «kiutalt» kenyér savanyú, a szaharinos tea édeskesen keserű.

Nem baj, föl a fő: odakint megint minden más lesz! Mert odakint sokan vagyunk, egyformán jár az eszünk, a szívünk és röhögünk az itthoni kiszáradtakon. Levertük a mérhetetlen muszka hadsereget s leverünk mindenkit, aki még előttünk áll a győzelem útján!

Valami mélyről jött vágyakozás fogott el a kintlevők, a front után. Ó, tudom, odakint vidáman fogadnak. Orlay lehord majd, amiért előbb vonulok be, de a szemében szeretetet csillog. Holla Franci megölelget, Pünkösdi Gyurka, a kilencedik század parancsnoka, a vállamra csap, Parádi hadnagy a tizediktől hunyorgatva pödrí majd a bajuszkáját, a mindig rekedt, öreg Szász főhadnagy akkora parolát csap a mar-

komba, hogy megsajog tőle a tenyerem s Tordasy főhadnagy, az elegáns, jólszabott-ruhájú aktív, halk előkelőséggel érdeklődik majd: hogyan telt a szabad-ságom. És a többiek! A hetyke géppuskások, meg a méghetykébb rohamisták! És a zászlóaljtörzsbeli öreg-gárda: a telefonisták, a verhetetlen-kedvű küldön-cök. Hohó és a küldöncök gyöngye, a szélespofájú nagybakancsú, ajtónagyságú, kemény-harcos: Majzik Gergely! Ha meglát, olyat suhint tisztelgő lapát-tenyerével, hogy süvít tőle a levegő!

Igen, igen, csak hozzájuk, közéjük! Odatartozom, közéjük való vagyok és rajtuk kívül nincs más világom. Ott már régen nem érezzük azt a különbséget, amit a civilruha, a csizma meg a nadrág tesz közöttünk, mert a rangon kívül semmi különbség nincs közöttünk. Apámnak érzem az öreg, nagybajúszú, kún népfölkelőt s öcsémnek, az aprószegbajúszú, tiszamenti kölyökhonvédet.

Hideg szállodaszobában, nyirkos ágyba feküdtem bele, de melegített az a gondolat, hogy holnapután estére talán már közöttük lehetek.

Kora reggel kint topogtam már az állomáson.

A szuszogva befutó vonatról Ferenc úr vigyorgott rám.

— Tessen csak előre, hadnagy úr, a harmadik kocsiba! — sürgölődött körülöttem. — Odaraktam egy második osztályba a hadnagy úr holmiját, mintha már Pesten föl tetszett volna szállni. Mink, tisztilegények itt vagyunk ebben a harmadik osztályúban.

Fölszállottunk, megkerestük a lefoglalt helyet. Álmos, mogorva tiszteknek mutatkoztam be. Idegen ezredbeliek, néhányan más nemzetbeliek is voltak, mégis valami megkönnyebbülést éreztem közöttük. A front levegője csapott meg kopott ruhájukból, elnyútt derékszíjukból, ütött-kopott pisztolytáskájukból.

Feri gyors kézzel, ügyesen rakta föl holmijaimat a csomagtartóba.

— Igaz, hozhatnál még néhány újságot — szoltam utána — látom, most nyitották ki az újságosbódét.

S magam is kiléptem a folyosóra, hogy pénzt adjak neki.

Szálas, jóképű zászlós oldalozott végig a kocsifolyosón, kezében képeslapokkal. Zöld hajtókája volt, a fején kunkoritollas sapka. Dalmát lövész. No, akkor ez is Bukovinába igyekszik, mert ott állanak valahol a Csardaki körül. — Beült a szomszéd fülkébe s nyomban írni kezdett.

Ferencem fölhasználódott az újságokkal.

A vonat meglódult.

— Hogy telt a szabadságod? — kérdeztem.

— Alázatosan jelentem, jól. Alig tudtam kikeveredni a disznóölésekből. Csakhogy már nagyon ölgük van odahaza is a háborúból. A fehérnép únja a szántást-vetést.

— Hát aztán? Van munkára adott muszka fogoly elég.

— Van, van, de csak más a munkája annak is, mint a miénk. Oszt az asszonyféle nem is tuggya rászorítani. Nem csoda, ha egyik-másik orosz úgy uraskodik, mintha maga vóna a gazda. Főként ott, ahun a menyecske össze is keverődött a nyavalyás muszkával.

— Hm. És a falu elnézi az ilyesmit?

— Hát szólják-szapulják, de azért mögesik jobbra-balra, merhogy kinek milyen vére van. Van úgy, hogy még nékiük áll följobb. Aszongyák: mér marad el ilyen sokáig az uruk? Ha odaki akarnák az embörök, egy-kettőre vége szakadna a háborúnak. Csakhát — hajtogatja a szájasabbja — tetszik az emböröknek az ajncváj, meg a hapták. Le is hordtam egy-két ilyenfajta maflát. Az egyiknek az oroszát is

jól helybenhagytam az ostornyéllel. Hogy nem sül ki a szemük!

Megállt a vonat.

A dalmát lerohant, postaládába dobta a lapjait, új lapokat vásárolt s lihegve ugrott föl a tovagördülő vonatra.

Átfutottam az ujságok közleményeit.

...Brestlitowsk... Bronstein orosz megbízott nagy békebeszéde... Wilson csörteti a kardot Amerikában... A szénelosztás új szabályozása... Károlyi Mihály tiltakozik a pesti Galilei Körben tartott házkutatás ellen... A frontokon a helyzet változatlan, erősebb tűzérési tevékenység a Hétközség fensíkján... Hősi halottaink... nincs köztük ismerős... Ki tud róla?

— Megkövetöm a hadnagy urat — dörmögi Feri —, valami... baj érte?

— Engem? — nézek föl a lapból. — Miért? Semmi.

— Csakhogy hát... kedvetlennek tetszik lenni. Meg hogy három nappal korábban rukkolunk, mint a szabadság vége.

— Semmi no! — morgom kedvetlenül. — Roszszul aludtam az éjszaka. Az ezredhez meg azért vonulunk be előbb, mert úgy sejtem: mozdulás lesz Bukovinából.

— Dejszen még az olájok. Azoknak is az ülepire köll vernünk.

— Meg is lesz, ne félj!

— Szóval: nincs semmi baj — sóhajt föl a legény megkönnyebbülten.

A vonat megint lassít, a dalmát az ajtóhoz rohan megírt lapjaival, Feri is hátra furakszik a kocsisor hosszában s én beülök a helyemre.

Olvasnék, de egyetlen sor sem fogja meg a figyelmemet.

Hátrátámasztom a fejem, lehúnyom a szemem.

André Márta bánatos arca libben élém. És megsajog a szívem.

De már nem bánom. Hadd fájjon. Legalább előbb kivérzik a seb. Előbb kifárad a fájdalom.

És az álmukban félrebillent-fejű, idegen tiszték között lehúnyt szemmel beszélgetek az André-lánnyal.

— Ne haragudjék, édes! Bocsáss meg egyetlenem.

Márta csak néz, néz és nem szól.

— Nem tehetek róla, angyalom. S nem szabad szomorúnak lenned.

— Tudhatod: nem akartam, én sápadt csillagom. Menekülő voltam. Kopott, fáradt és szomorú. Mit is szerethettél meg rajtam, vézna, semmi-legénykén?

— Nem, nem, te más vagy, kedves. Szép vagy és jó. Mérhetetlenül jó. A bibliai Márta. A kétszerkettő logikájával beléd kellett szeretnem. De te? Te?

— Nincs igazad, virágom. Kenyérke, meg a többiek igénytelen pipacsok voltak hozzád képest. Lásd, nyomuk sincs bennem. Nekik nem az ember számított, csak a nadrág. A szalónkard és a tisztí sapka. De te: Gyémántország lánya? Hova tetted a szemeidet, hogy Titánia leszállhatott Zubolyhoz? Nem értelek, nem értelek.

— Nem szabad sírnod, violám! Nyisd ki a szemedet és láss! Laszky Antal százszor különb, mint én.

Bátrabb, keményebb, egyenesebb, erősebb. Én tele vagyok gyöngeséggel, hibával, gyávasággal. A bajtársaim odakint kemény-legénynek hisznek. Hazugság! Ha tudnád, mibe kerül nekem ez a látszat. Hogy nyugalmat mutassak a golyóhullásban s hencegjek a gránát-tűzben! Ó, ha tudnád, mibe kerül. Mert én vagyok a leghitványabb mind között!

---

— Nem, nem, ne szeress! Könnyű lesz felejtened, ha tisztán látod a dolgokat. Mondom: hazug vagyok és nyomorult. Látrányinak volt igaza. Olyan komisz vagyok, akár a tolvaj. Utánad kaptam s most futok, mint a szűkülő kutya. Ha Látrányi rám nem mordul, talán el is loptalak volna. S hogy állottam volna Laszky főhadnagy szeme elé? Csak Miska, Látrányi Miska lódított hátra ettől a bitangástól. Hát láthatod, milyen aljas vagyok belülről.

---

— Nem, nem. Hagyj el! Ha nem mégy: kimondom, hogy nem is szeretlek! Eredj, eredj! Örülj, hogy elhagyhatsz könnyű szívvel! Mondom, hidd el: minden hazugság, amit bennem látsz. Hidd el, nem Trisztánnal álmodtál. Csak Zubollyal. És ez a Zuboly-kép nem álruha, nem álarc, nincs benne varázslat. Ez a Zuboly csak Zuboly. Az igazi. A botorkáló, kórónélő számár. Fuss, fuss Titánia!

---

— Mért nem mégy? Százszor is kimondom, hogy nem szeretlek! Mért nem hiszed? Hát tudd meg, hogy az egész: semmi sem volt. Ostobaság. Egyhetes léha kalandja egy unatkozó, pesti

aszfaltbetyárnak. Egy-két szemforgató csók és pimasz kézszorítás. És te léprementél, mint Kenyérke és a többiek. Hát most már láthatod, milyen kirúgnivaló csirkefogó vagyok! Még ki is röhöglek, hidd el, ha nem mégyl!

— Igen, menj, menj tőlem! Röhögők!

— Ugy, úgy: eredj! S ne nézz vissza! Jaj volna, ha visszaneznél!... Ó, édes, drága, elveszett minde-nem...

...Valahol csattanva nyílt egy fülkeajtó, a dal-mát végigrobogott a folyosón a megírt képeslapokkal s a lassító vonat megállott.

Aztán megint gurulni kezdtek a kerekek, a zászlós visszalihegett a helyére és én gondolat nélkül, üres aggyal támasztottam fejemet az üléstámlának.

Sátoraljaújhelyen leszállott az utasok fele. A gali-ciai és volhíniai frontra utazók. Azoknak át kellett szállniok Mezőlaborc—Lemberg felé. Az én fülkém-ben másodmagammal maradtam, egy árkász-főhad-naggyal.

Az nyomban végigheveredett az egyik pamlagon s orrára húzta a pokrócát.

Csapon egy kulacs forró teát hozott a legényem, meg hazai szalonnát, újévi kaláccsal.

— Tessen mán megkóstolni a kőrösi falatot is. Bátyun két részre bontották a vonatot.

Egyik felén mi utaztunk tovább Kőrösmező—Stanislaunak, a másik meg elfordult Munkács—La-woczenak.

Máramarosszigeten félórát állt a vonat. Ebé-deltünk.

Kedvetlen szomorú nap volt.

Nem ismertem senkit, hát csak magamat savanyítottam.

Utóbb, a vonaton ugyan lehetett volna röhögni a dalmáton, aki minden vonatfütyülésben közeli állomást sejtett és minduntalan felugrált. Pedig legtöbbször csak egy-egy alagút előtt sípolt, a havas esteledésbe futó vonat.

Hanem, ha csakugyan állomásra értünk, nyomban leszállott a zászlós, hogy feladja vagy feladassa egy-egy lapját.

— Örült. Tiszta örült — morogta ásítva az árkaész. — Ez a rögeszméje. Pest óta minden állomáson felad egy lapot.

Fújtatva kapaszkodott fölfelé a vonat a Fekete-Tisza kanyargó völgyén.

Rahó.

Kiléptem a folyosóra. Kibámultam a homálybavesző tájra.

A kocsin végigbotorkált a kalauz és meggyújtotta a lámpákat.

— Mikor érünk Kőrösmezőre? — kérdezte tőle az árkaész.

— Hat óra húszkor — felelte a kalauz.

— És Csernovicba? — kérdeztem én.

— Hajnali öt negyvenötör.

S azután megint hosszú ideig senki sem szólt, csak a mozdony pöfögött fáradt zihálással. És a ke-rekek nyikorogtak unottan.

Besötétedett.

A kocsik nyöszörögtek.

Tizsaborkút.

A mozdony kimerülten pihegett.

Kevele.

És egy kanyarodónál feltűnt néhány lámpa: Kőrösmező.

A dalmát az ajtóhoz topogott.

Félóráig ácsorogtunk a magyar határállomáson. A pályaudvar-parancsnok sántára-rokkant vadászhadnagy volt.

— Mi ujság odakint a fronton? — kérdeztem tőle.

— Semmi. Nyugalom. Sok erőt vonnak el s viszik az olasz frontra, meg Franciaországba. Főként német tüzéreket.

A dalmát, képeslapok között válogatott a vasúti étteremben.

Beszállás volt, elbúcsúztam a santa hadnagytól.

A vonat meglódult.

Az árkással néztük az ablakok előtt elmaradozó lámpafényeket.

— Hm. Az őrült dalmát lemaradt — dörmögte s befordult a fülkénkbe.

Dehogy maradt!

Kis idő múlva végigcsörtetett a folyosón. A kocsis zökkent és a zászlós nekemesett.

— Pardon, Verzeihung, Herr Leutnant! — mentegőzött mosolyogva.

Beszédbe elegyedtünk. Hans Stegernek hívták. Osztrák bányamérnök fia volt. Boszniában és Bécsben nevelkedett s a raguzai dalmát lövészezrednél szolgált. Most volt először szabadságon. És hát ez a szabadság: csodálatosabb volt, mint egy tündérálmom!

Ragyogott a szeme, amikor erről beszélt.

— Olyan hálás vagyok, hadnagy úr, hogy nem úntat a fecsegésem — áradozott. — De el kell mondanom valakinek. Nem bírom, nem bírom már magamba fojtani ezt az ordító boldogságot!

— Szerelmes vagy? — kérdeztem mosolyogva.

Meghökken:

— Honnét tudod?

— Rád kell nézni.

— Igazán? — örvendezett csodálkozva. — Hát bevallom. Ó, ha tudnád!

És beszélt, beszélt egyre áradózóbban, mintha ő fedezte volna fel a szerelmet.

Nem volt lelkem hozzá, hogy otthagyjam.

Tudomásul kellett vennem, hogy széles e világon egyetlen földi tündér él, még hozzá Raguzában. És hogy a neve: Danica. Danica pedig hajnalt, Hajnalkát jelent. Már maga ez a név is csodálatos. És roppant találó. Semmiféle hasonlattel nem lehetne olyan tökéletesen jellemezni a kislányt, mint evvel a névvel. Valami jótékonycélú mulatságon ismerkedtek meg s azután minden délután együtt sétálgattak. Ó, azok a séták! És... és, mikor lejárt a szabadság, Danica kijött az állomásra. És — de hiszen ezt nem is igen lehet elmondani: az utolsó pillanatban csókot váltottak. Meg kell örülni csak a gondolatára is! És természetesen jegyeseknek tekintik magukat. Most már rövidesen győzünk, vége lesz a háborúnak, Hans hazamegy, állást kap a Kljucs-környéki bányatársulatnál s megtartják az esküvőt. Hát nem örület ez? Meg kell vadulni a boldogságtól, úgy-e, hadnagy úr?

— Neki írod ezt a töméntelen lapot? — kérdeztem mosolyogva.

— Ó, hát ezt is észrevetted? — ámuldozott a zászlós. — Milyen éles szemed van, hadnagy úr! Azt hittem, senki se sejtí ezt az én rettentő boldogságot. Tudod — tette hozzá rajongva — elhatároztam, hogy minden állomásról írok neki. Csak annyit: szeretlek. Raguzától Kőrösmezőig már hatvankét lapot indítottam útnak. A frontról is írok majd neki. Nappal minden órában, éjjel pedig minden szolgálatom alatt.

— A tábori postások kiátkoznak majd a világból. Nevetett:

— Tudom, hogy örültség! De csodálatos örültség! Gondold el, hogy Raguzától a frontig minden állomásról szárnyra kél egy lap. Nyolcvan vagy száz

lap repül hazafelé. A szerelem galambjai. S mind-egyik csak egy szót visz: szeretlek! Te ezt nem ért-heted meg, hadnagy úr! Nem tudhatod, mi az ilyen szerelem!

Bólogattam.

— Nem, nem. Hogy is tudhatnám!

És André Márta búbanatos emléke remegtette meg a szívemet.

Stanislauban vacsoráztunk. Hans Steger külön asztalhoz vonszolt a vasúti étteremben és továbbra-jongott. És vásárolta a lapokat és írt.

Aztán megint: utazás.

Egyik leugrásakor megszöktem tőle. Befeküdtem a fülkémbe.

Attól kezdve csak olyankor ébredtem fel, ha Hans félretolta a fülkéje ajtaját és leugrott az állomásokra befutó vonatról.

De föl-fölriadtak a többiek is. És morogtak, meg káromkodtak.

— Lelövöm ezt a gazembert! — sziszegett az árkász.

Utóbb úgy elnyomott bennünket az álom, hogy már föl se ébredtünk.

...Sötét, nyirkos hajnalon futottunk be Cser-novicba.

Első pillantásra szinte úgy vélte az ember: el-tévedt a vonat s valahogy a front mögé kerülve, Oroszországban vagyunk. Mert az állomás tele volt lapossapkájú, meg báránybőrsüveges orosz katonával. Az állomás tornácán meg a vágányok között táboroz-tak, lődörögtek apró batyuik mellett s úgy zsibong-tak, mintha vásár lett volna.

Mi ez?

No persze: hiszen fegyverszünet van! A muszka hadsereg szétmállott s megy mindenki, amerre lát.

— Aszongyák, lengyelek — mötyögte Feri, mi-alatt lelépegettünk a vonatról. — Lengyelek, akik

eddig a muszka hadseregbe szógátak. Meg oroszok is, akik mentik magukat a bolsevizmusbul. Mán Kolo-meán is találkoztunk egy transzportyukkal.

Átvergődtünk a zsibongó tömegen.

A forgalmi irodában megtudtam, hogy csak délután háromkor indulhatunk tovább délfelé. Karapcsiúig elvisz a vonat. Ott, ha jószerencséje van az embernek, rövidesen szerezhethet Csudin felé igyekvő katonai teherautót.

Rendben van, de addig mivel húzzuk ki az időt?

Egyideig elüldögéltünk a katonai étkeztető barak ebédlőjében a többi szabadságos tiszttel. A dalmát tovább áradozott, az árkász két osztrák hadnagyot ugratott gyufaszálakkal végzett bűvészműtatványával s elnyerte tőlük lengyel pálinkájukat, a többiek meg ásítottak és szundikáltak.

Csigalassúsággal vánszorgott az idő - s én már torkig voltam Danica és Hans szünni nem akaró szerelmével.

Otthagytam hát az egész bandát és kóborolni kezdtem a városban.

Az utcák is tele voltak muszka katonával. De már nem érdekelték senkit. Hiszen két hét óta özönlöttek át a városon, fegyvertelenül, rongyosan, de a felszabadultság örömeivel.

Hideg volt, darát szitált a borus ég s én csak csavarogtam idegenül és árván az utcákon, tereken.

Valami névtelen borongás nyomta a lelkemet.

És újra mellém szegődött Márta emléke.

A borzas lovacsák a bérkocsik előtt, Jasz-kolykát juttatták az eszembe és a Jasz-kolyka nyakát simogató Mártát.

— Ej, gondoljunk másra! — És elfordítottam a fejem.

Egy cigányasszony, rongyokba bujtatott purdéval loholt végig a piacon. Kisgyerek... Sanyó úrfi... és hát megint: André Márta.

— Bolondság, bolondság! Hiszen vége. A harakirit végrehajtottam, hát halott vagyok és pont. Ostoba érzelmeskedés.

Hanem a dolgok, a tárgyak, az élet futó apróságai csökönyösen gonoszkodtak. Ha szán csörgött végig az utcán: Márta. A városi park néhány havas fenyője: Márta. A Habsburg-szálló halljában műpálmák: Márta.

Márta, Márta, mindenütt: Márta.

— Hát azért se! — S erőltettem a figyelmem másfelé.

Egyik mellékutcában szólt a harang. Főlnéztem a toronyra. Kereszt volt rajta, hát katolikus templom. Zümmögve zúgott bent az orgona.

— Lám csak, a Jóisten hív. Az én jóságos Istenem, aki olyan kegyetlen nyomorúsággal igazítja lép-teimet gyerekkorom óta. Aki annyiszor megvert, aki oly sok gyötrellemmel sujtott s akiről mégis, mindig éreztem, hogy Atyám. Jó és hű Atyám. Megváltót adó és lélekvilágosító Atyám. Világoknak parancsoló, fűszálgondozó és engem is megtartó Atyám. Aki most is beszélít hajlékába, hogy elpanaszolhassam neki szomorúságomat, bűnömet, árvaságomat, jajtalan jajjal, könnytelen sírással. És nem kerget el, ha mégoly mocskos vagyok is. Odaenged a Megsanyargatotthoz, Keresztrefeszítetthez. És felemelhetem a szememet a Krisztussá vált fehér ostyára. És az a Krisztus még sohse korholt meg, ha feléje nyöszörgött a szívem. Még azért a vakmerőségért sem, hogy mikor leszáll hozzánk, nem hajtom le a fejemet, hanem Őt nézem s Őt látom a hósínű ostyalapocskában. Hiszen tudom én: le kellene hajtanom a fejem, mialatt térdenállva verem a mellemet. Így tanították a hittanórán. De akkor hogyan lássam az élő Krisztust? Arcátlanság tőlem, hogy föl merek Rá nézni, de akarom látni, kell látnom, szükségem van arra, hogy lássam, mert elmerülök, mint Péter a vízenjáró Is-

ten előtt. Péter is elmerült, amikor nem az Úrra nézett. Azután meg: ha Rá nézhetett a pénzsugorgató Vámos és a gyáva Pilátus és a pogány Százados és a bujálkodó Mária Magdolna, ha mindezeknek megmutatta magát a földönjáró Krisztus, akkor miért ne emelhetném Rá én is a szemeimet. Hiszen az én jajgatásom a szívemben van, a könnyem a torkomban, az alázatom a sajgó térdemben és görnyedő derekamban s nem a fejem meghajtásában. Á szenvedőnek szüksége van Krisztus látására! Mert ha megtudja látni az ostyaszeletben a Megfeszítettet, vonagló haláltusájában s föltámadása dicsőségében, akkor eltörpül a maga baja-kínja, a szeretet e roppant áldozata előtt. Nagy út ám az, amíg az ostyalátástól eljut az ember a Krisztus-látásig! Ehhez az kell, hogy hozzászokjék a szemünk a legvakítóbb viláossághoz. Sokszor, minden nap, erőltetnünk kell a szemünket és a szeretet makacsságával kell ismételtetnünk: látni akarlak én Megváltóm! Nem a kenyér színét, alakját akarom látni. Téged akarlak látni, hogy megsirathassam sebeidet s örvendezhessem feltámadásodon. És nem veszem le addig szemeimet fehér kenyér-ruháról, amíg meg nem látlak. Tamásnak megengedted, hogy a sebeidbe nyúlva, érezze a vigasztaló bizonyosságot, hát én a szemeimmel illelek. Szeretetből s irgalom-keresésből teszem, mint ahogy szeretei remegtette Tamás ujjait is. Ha neki megengedted: ezt a szeretetből indult Krisztustapintást, tőlem sem rejtőzöl el talán, noha százszor nyomorultabb lehetek Tamásnál. Hogy is rejtőznél el, hiszen nekem sokkal, sokkal nagyobb szükségem van napról-napra megújuló áldozatod, értünk való áldozatod és dicsőséges örök-uralmad bizonyosságára, éppen azért, mert hitványabb, tehát árva, elesettebb és szánandóbb vagyok Tamásnál. Engem mélyebbről kell felemelned, mint a kételkedő tanítványt s engem örvényesebb vízből kell kimentened, mint Péter halászt,

hogy járni tudjak Veled a mélységek fölött: hát látnom kell Tégedet!

Ez a vágyódás és vígaszkeresés húzott be akkor is, mint mindig, abba a csernovici templomba.

Görögkatolikus templom volt, de az is az én hitem temploma. És amikor orgonazúgásban megláttam az oltár fölé emelt Krisztust; kizokogott belőlem a pesti köd panasza, az odahaza benőtt helyünk fájdalma, az édesanyám roskadozó öregsége, Kenyérke pipacsüressége, az otthonvalók széthullása, a kopottá züllő, édes Magyarországunk sorsa felett érzett, szorongó búbanatom és sírdogált, sírdogált bennem André Márta nyöszörgő emléke.

És mert láttam, megláttam a vigasztaló Istent az ostyalapocskában: erővel, hittel és jókedvvel léptem ki a templomból.

A városháza előtt Steger zászlósba ütköztem.

— Hol jártál, hadnagy úr? — kérdezte lelken-dezve.

— Templomban.

— Én meg, nézd: mennyi gyönyörű képeslapot szedtem össze!

Visszasétáltunk az állomásra, a mind sűrűbbé váló hóesésben.

Új vonatok, új bevonuló szabadságoltakat hoztak. Csaknem mind keserűen beszéltek az otthoni dolgokról. Egy pesti tüzerkadét lángoló haraggal mesélte, hogy Újév napján lázító röpiratokat foglaltak le három pesti laktanyában. «Munkások! Testvérek! Katonatestvérek! Egy fillért se, egy embert se a hadseregnek! Legyen vége a háborúnak! Békét mindenáron! Csak a tábornokok és a tisztek akarják a háborút! Le velük!» — Ilyesfélék voltak a röpcédulákon.

Felzúdultunk.

— Óh, a dögök!

— Nyilván antant-szabotőrök!

— Így akarják kicsikarni a kezünkől a győzelmet!

— S mit mond a nyomozás?

A tűzér arca megvonaglott.

— Egyelőre titkolják. De annyi kiszivárgott, hogy egyetemi hallgatók keze van a dologban. Valami: Szabadgondolkodók Magyarországi Főiskolai Fiókja. Javarészt a Galilei-Kör tagjai.

— Remélem, kötélre kerülnek! — mordult föl egy őszülő népfölkelő hadnagy.

— Csöndesebben urak! — csitította valaki a társaságot. — Osztrákok, horvátok, még tán csehek is vannak itt. Mért kössük az orrukra a szégyenünket?

Mogorván ettük az ebédet.

Valaki már azt is tudta, hogy a magyar országgyűlés ellenzékének vezére, Károlyi Mihály keze is benne van a dologban.

— Hát persze — morogta a népfölkelő. — Károlyit a háború kitörése Franciaországban érte. Minden ottrekedt magyart internáltak akkor, csak éppen Károlyit küldötték haza nagy megtiszteltetések közepe. Úgy hírlik: vállalkozott rá, hogy megbuktatja a monarchiát és köztársaságot csinál Magyarországból.

— Az első lépcsőt már elérte — tette hozzá valaki — Tiszát tavaly elejtette a király, a képviselőházat kétévi hallgatás után megint összehívták s azóta folyik a tanácskozás.

— Választójogon rágódnak — háborgott a piros-hajtokás — mintha mi: a front kívánnánk! Attól még semmi se lett jobb. Először meg kell verni az antantot s azután majd beszélhetünk másról is.

— És a cseh árulás? — kérdezte egy negyvenégyes kadét. — Fölhúzták őket talán? Fenét! A főkolompos valami Massaryk nevű atya-cseh, a Balatonon nyaral, mint internált!

— Mert parlament van Bécsben, meg Pesten! És népjog! És humanizmus! Tavaly Tarnopolnál csehek

nyitották meg a frontot az oroszok cseh légiója előtt s vagy húszezer magyar harapott a fűbe, meg ment Szibériába. De Massaryk úr nyaral. Mert a cseh urak meg a Galileisták humanizmust és emberszeretetet pófáznak. Ej, cudar világ! Szerencse, hogy félig-meddig már kezünkben a győzelem!

— Igazad van — tette hozzá a piros hajtókás főhadnagy — s érzünk csak haza, kilódítjuk az egész bandát. A sok pófázó Károlyi-huszárt, papírbakancsszállítót és frontkerülőt.

A karapcsiui vonaton egyre ezek a kifakadások füstölögtek bennem.

Lám csak: ezek nevet adtak a pesti ködnek. Amelynek én csak a nyirkos, fojtogató nyomását éreztem. De, úgylátszik, ez a köd ott lebeg az egész monarchia fölött.

Ej, politika! Ki tudja, így van-e minden? Nem értünk hozzá. És ez a Károlyi. Nem ismerem. Fényképe: ellenszenves. De, hogy áruló lenne? Képtelenség! Magyar ember nem lehet áruló!

Egyébként akárhogy is van: kezünkben a győzelem. Szerbiát legázoltuk, Montenegró összeomlott, Oroszországra most térdelünk rá, Románia nem számít. Néhány hónap még s aztán: pont. Addig pedig kibírjuk, ha otthon mindenki hitvány is és minden huszadik ember áruló volna is.

Sötét volt, mire bedöcögött a vonat sűrű hóesésben a karapcsiui állomásra.

A közelebb fekvő ezredek ponyvás századkocsikat küldöttek be bevonulóiért. Nekünk, akiknek ezredei messzebb, dél felé voltak állásban, teherautókat kellett fognunk, hogy továbbjuthassunk Csudin-Obervikov-Mardzina irányába.

Indult is egy autóoszlop vagy öt kocsival. De azok teie voltak liszteszsákokkal, lövészerezsládákkal, meg málhanyergekkel.

Aki rájuk fért, föltelepedett legényestől s hajrá!

Valaki azt mondotta az állomáson, hogy lesz még kocsi: várjunk türelemmel. Avval egészen Öbervikovig eljuthatunk, mert a XXVI. hadtesthez igyekeznek vissza. S még hozzá üresen.

— No, éppen jó — állapította meg Feri.

Akkor már csak öten maradtunk: az őszfejú hadnagy, Steger a dalmát lövész, meg én. És hát a két tisztilegény.

— Csak el is induljon az a kocsi — füstölgött a népfelkelő.

— Miért ne indulna? — kérdeztem.

— Azért, kiskomám, mert ez már valóságos hófúvás.

Topogtunk, fázlódtunk.

Végre csakugyan elődübörgött a vasúti rakodó felett egy nagy teherautó.

Főlmásztunk rá, ülést hevenyészttünk néhány deszkából, leeresztettük a sapkánk fejtámláját, begomboltunk állig — s gyerünk!

Karapcsiu lámpái elmaradtak.

És belevesztünk a hófúvásba.

Szóltanul meredtünk a kocsi előtt előrefurakodó fénynyaládba, a fényben táncoló sűrű havazásba.

A kocsi farolt jobbra-balra, a motor fel-felhördült mérgesen, de eleinte még semmi baj sem mutatkozott.

Éjszaka volt, mégis derengett a földönfekvő hó. Az útmenti árkok meg a párhuzamosan futó vasúti töltés már nem váltak el az úttesttől, meg a jobbra, balra elterülő földektől. Csak az útszéli fák mutatták már az utat.

Dörmögve szólalt meg a népfelkelő:

— A fene egye meg, még rosszul járhatunk. Sejtelnem sincs róla, merre lehetünk. A vasúti töltés is eltűnt a hó alatt.

Hideg volt s borzongva zötyögtünk a bizonytalan, faroló autóban. Elszóltanodtunk. És szaporán pillog-

tunk, mert még a szemöldökeinket és szempilláinkat is percenként, sűrűn, belepte a hó.

A fák is elmaradtak.

Lassanként valami szorongás fogott el. A kocsi úgy bukdácsolt, hogy a hadnagy előreordított a kocsi-vezetőnek:

— Hé, káplár! Az úton vagyunk még?

A katonasoffőr bizonytalan mozdulatot tett a kezével.

— Was ist los? — kérdezte nyugtalanul a dalmát is.

— Nichts! Ruhe! — üvöltött fülébe a hadnagy.

Megint hallgattunk. A hó pedig hullott, hullott, ijesztőn, szakadatlanul, rettentő tömegekben.

Feri, meg a másik tisztilegény a kocsi elejébe húzódva, gubbasztott a zörgő fenékdeszkákon. Emez lángot csiholt az öngyújtójából, hogy föléléssze a pipája tűzét, a tenyere mögül rákvillanó fény egy szemhúnyásra megvilágított bennünket.

Olyanok voltunk már, mint a hóemberek.

— Málhásló legyek, ha el nem tévedtünk! — mérgelődött a hadnagy. — Régesrégen el kellett volna ér-nünk a Petrouc-majort. Vagy már a hátunk mögött is van, mert az ördög se lát az orrán túl. S akkor loholhatunk vissza a legényemmel.

— Ott kell leszállanod? — kérdeztem.

— Ott. A hadosztályunknak van ott egy távíró-központja. Odarendeltem a századkocsit is. Ámbár afígha megyek ma már tovább ebben az istenverte hófúvásban.

Elhallgattunk. És figyeltük, szorongó szívvel figyel-tük a motor munkáját.

Az hol elhalkult, mintha fáradóban lett volna, hol meg feldübörgött dühösen, mint valami ingerült ször-nyeteg.

— A teremtését, hiszen állunk! — ugrott föl egy-szerre mellőlem az öreg.

— Dehogya is állunk — válaszoltam. — Hallod: dolgozik a gép!

— Bizonyos vagy benne, hogy megyünk? — kérdezte a hadnagy s mintha valamivel több nyugalom lett volna a hangjában.

— Bizonyos.

Kimondottam s éreztem is, hogy megyünk, de lassanként reám is átragadt az a káprázat, hogy állunk.

A lámpák fénycsíkján s a benne táncoló apró hószemeken kívül semmit sem láttunk tisztán. Jobbról, balról, elöl és mögöttünk sűrű hókárpit takart el mindent. Hó, hó, hó! Minden, mindenütt esupa hó. És nem tudtunk belőle kivergődni. Körülvett, eltéphetetlen függőyeibe gabalyodtunk, a rabjai vagyunk. S állunk. Csakugyan állunk. A motor dübörög, de állunk.

Úgy kellett kavernem az agyamból ezt a félelmetes gondolatot, hogy megszabaduljak a káprázattól.

Végre, valahol feltűnt egy fény. Nem tudtuk megsz-e van-e még, vagy közel? A távolság-érzékelésünk megszűnt.

A kocsivezető boldogan mutogatott előre. Látszott rajta: maga is lidércnyomás alól szabadult.

Azután házak tűnedezték fel.

A petrouci major.

— A keservét, csakhogy ideértünk! — morgott a hadnagy és cihelődni kezdett.

A koci megállott és a káplár is kivackolódott az ülése fölé boruló kalitkából.

— Ne menjetek ti se tovább, kiskoma! — tanácsolta a hadnagy. — Innét telefonálhatsz az ezrednek is, hogy a hófúvás miatt késel. Vagy félsz, hogy lehordanak odahaza?

— Dehogy. Még négy napom volna a szabadságomból.

— Hát akkor maradj.

Az autóskáplár is úgy vélekedett, hogy jobb volna itt éjszakáznunk.

Hanem a majorból előkerült egy kadét, aki kijelentette, hogy neki még ma okvetlenül Öbervikovba kell jutnia. Futártiszt és eligazítást hoz Csernovicból a hadseregparancsnokságtól. A kocsija elakadt s így itt rekedt. Beszélt a hadtesttel, hogy nem tud továbbmenni, de szigorú parancsot kapott, hogy akármilyen módon, feltétlenül folytassa útját.

A káplár megvakarta a fejét, körüljárta a kocsiját, megigazította az egyik meglazult hóláncot s jelentette, hogyha parancs, hát akkor: tessék fölszállni.

Csábított a meleg szoba, de azután eszembe ötlött, hogy az a major csak — major. Obervikov meg nagyközség. Jobb szállásra van kilátás, mint itt, a trénekkal, telefonistákkal, megrekedt szekerekkel telezsúfolt majorban.

A hadtest-futár sátorlapot kért kölcsön a telefonosztagtól s valami tetőt feszített ki az egyik kocsisarokban.

Engem erővel a vezető mellé tuszkolt, hogy ott melegebb van, ők meg a szerelmes dalmáttal és Ferial a sátruk alá húzódtak.

És folytattuk a hátborzongató utazást. A kerekek csaknem agyig süppedtek a hóba s a motor zihálva dolgozott. A vidék dombosodott. A rozoga teherautó most már nemcsak minduntalan farolt, hanem mintha meg is csökönyszerűsödött volna. Egyszer-egyszer váratlanul meglassult, majd meg mikor öt-hat kapcsolóváltás után végre nagynehezen fölerőlködött egy-egy láthatatlan dombra: hirtelen megszaladt.

A káplár keze remegett a kormányon s láttam rajta, hogy fél.

És ez a félelem fokról-fokra átragadt rám is.

Amíg még akadt egy-egy útjelzés, vagy útmenti fának vélhető jegenye, hát csak voltunk valahogy. Ha-

nem azután egyszer csak megint nem volt többé semmi támpontunk.

Akkor már a hőesést sem láttuk. Kavargó forga-  
tagban törtettünk előre.

Törtettünk? Dehogysis! Topogtunk, rázkódtunk  
Most már semmivel sem tudtam elűzni magamból azt  
a riasztó érzést, hogy állunk.

A motor még jár, dörömböl, hol pihegve, hol meg  
kétségbeesett erőlködéssel, de mi állunk.

Körülöttünk itt kavargó a legirgalmatlanabb ha-  
talom, ez a szibériai tél, mi meg úgy evickélünk min-  
dent elborító hóözönében, mint a tajtékos óceánba  
hullott mákszemnyi bogár.

Úristen, mi lesz ebből?

Régi, régi Tolsztoj-novella emléke borzongatott  
meg. A hófúvásban utazó muzsikok. Akik már nem  
azért beszélgetnek útjavesztett szánjukon, hogy ki-  
mondják azt, amire gondolnak, hanem azért, hogy el-  
leplezzék nyöszörgő rettegésüket.

— Úton vagyunk még? — ordítottam a káplár  
fülébe.

— Azt hiszem: igen — üvöltötte vissza a fiú,  
de a szemében rémület tükröződött és riadtan cserél-  
gette a sebességváltó állásait.

— De hiszen maga ismeri ezt a vidéket?

— Százszor is megjártam, hadnagy úr, de most  
nem ismerék rá semmire.

— Eljutunk legalább Csudinig? — kérdeztem.

— Isten tudja, hadnagy úr!

A kavargás körülcsapkodta a nyöszörgő kocsit.

Tompa szédület fogott el. És azután valami lassú  
belenyugvás szállott rám. Elkábultam.

Bízyosra vettem, hogy már régesrég elvesztet-  
tük az utat. Emlékeztem is, hogy egyszer éreztem  
valami hirtelen zökkenést. Nyilván akkor tértünk le  
az útról. Akkor zökkenhetett át a kocsiz az útmenti

árkon. De hogy az mikor volt, nem tudnám megmondani. Tíz perce, vagy három-négy órája?

Mindegy. Már úgyis mindegy. Valahol majd nekimegyünk egy hegynek, vagy belecammogunk a Szereth szakadtpartú vizébe. És akkor vége.

Érzi ezt a motor is, azért zakatol olyan keservesen. Az is fél. Mert talán nem is gép, hanem állat.

Hirtelen vadul dörömbölni kezdtek alattunk a kerekek.

— Mi ez? — ordított előre a fejünk mögött lévő kis rácsos ablakon át a futár.

— Was ist los? — üvöltött a fülünkbe Steger Hans rémült hangja is.

— Nem tudom — nyögte a káplár. — Lát valamit a hadnagy úr?

— Semmit. Csak azt az átkozott kavargást!

Hasztalan adott gázt a gépnek, az csak feldübörgött s továbbbrázta a kocsit. Hiába kapcsolt más-más fordulatszámot: nem éreztünk változást.

— Allunk — dadogta a vezető, félig sírva. Hólé és könny csurgott az arcán.

Leszállottunk.

Ovig süppedtünk a hóba, de az úgy kavargott, hogy azt éreztük: a felsőtestünk is benne bukdácsol.

Próbáltuk tolni a kocsit. Véresre törtük a fagyos kezünket.

Hasztalan.

Szóval — vége.

Itt kell megvárnunk a reggelt.

Visszaültünk és járattuk a motort. Legalább ne fagyjunk meg.

És ültünk némán, reménytelenül.

Időnként helyet cseréltünk. A káplár meg én átmentünk a sátorlap alá, a többiek meg a motor fölé kuporodtak.

Eleinte még káromkodott egyet-egyet a kadét meg a dalmát, de azután elcsendesedtek.

Dermedező hócsomókká váltunk.

Nem tudom, meddig tartott ez így. Félóráig-e vagy félélszaka?

De egyszer csak fölállott Steger.

— Mit akarsz? — dörmögtem rá dideregve.

— Rájöttem: merre lehetünk. Pontosan tudom, hol vagyunk. Nem akarok megfagyni. Elvesztettük az utat, de tudom, hol állunk. Tíz perc alatt Budenicre érek. És nyomban segítséget küldök nektek is.

— Ne bomolj! Eltévedsz! Bizonyos vagy benne, hogy hol állunk?

— Bizonyos. Az én ösztönöm még sohase csalt meg. Eltévedtünk, a kocsi jobbra tért le az útról s most itt kell lennie Budenicnak. Maradjatok itt, senki se mozduljon a kocsiról.

Eltűnt a kavargásban.

Félóráig ültünk mélységes eltompultságban.

A segítség nem jött.

Akkor leállt a motor. Elfogyott a benzinje.

Hát vége. Megfagyunk. A pokrócaink átmedvedtek a motormeleg meg a hó küzködésében. Most, hogy kihültek, jegesedni kezdtek.

Nincs tovább.

Lehet, hogy már nem is élünk.

De legalább is annyi bizonyos, hogy már nem a földi világon vagyunk. Ott nincs ilyen. Ott lehetetlen, hogy ez történnék velünk. Ott nem veszhet így bele a hóba egy kocsi meg négy ember.

Anyámra gondoltam és André Mártára. Lám, hát ez a vége. Ezért menekültem meg csodaszerűen a jakimovi pusztulásból, a Doberdó pergőtüzeiből, a tereszkovieci neg bludovi pokolból, a vatra-moldavitzaei és solkai tüzekből, hogy most itt... így... ilyen nyomorultul...

És akkor fölremegett bennem minden veszendő élet végső menedéke: a Miatyánk...

És utána fölállottam. Nem tudom miért, csak ösztönből. Leráztam magamról a hótornyot.

Mert Látrányi hangját hallottam: Ne sárgulj fűzfa! Föl a föl! Csak nem döglesz meg reménytelenségben! Lemásztam a kocsiról.

A többiek meg se rebbentek. Fagyott hógombolyagokként gubbasztottak, a hó súlyától leszakadt sátorlap alatt. Már nem működött a figyelő-érzékük.

Mellig süppedtem a kavargó hóba.

Mégis elindultam kézzel-lábbal mászva a kocsi menetirányába.

Éreztem, hogy meredek útszakaszon vergődöm át. Az emelkedés miatt rekedt meg a kocsi. A fülem, orrom tele volt már hóval, de azért csak evickéltem.

S egyszer csak — nyilván a dombtetőre értem — kutyaugatás ért a fülemig. És mintha fényeket láttam volna.

— Hé! — üvöltöttem. — Segítség! Hilfe!

Kisvártatva új fények tűntek fel. Ezek mozogtak, közeledtek.

— Itt vagyunk! Wir kommen! — hallottam azután egész közeli-ről.

Tíz perc múlva meleg szálláson voltunk Csudiban. Derék: tábori csendőrök tanyáján.

Hát mégse tévedtünk el. Az úton maradtunk végig.

Háromszáz méterre a falutól akadt el az autónk.

Háromszáz méterre Csudintól majdnem megfagyott négy ember.

Steger Hansról azonban nem tudtak semmit. De mondták, hogy Budenic valóban nincs túlságosan messze. Csak éppen más irányban.

Teletömtek étellel-itallal s utána úgy nyúltunk el meleg pokrócok alatt, mint akik az Északisark fagyából menekültek meg.

— — — — —

Ragyogó, kékegű, napsütéses reggelre ébredtünk. A hű az ablakpárkányokig ért.

Minden tartalék-zászlóaljzat kirendeltek az utak fölszabadítására.

Csudintól a krasna-putnai útelágazásig a dalmát lövészek két zászlóalja hányta a havat, vidám évődéssel.

És röhögünk: most már mi is. Csak a futár-kadét szűkölt, hogy mégis lehordja a hadtestvezérkari főnök.

És röhögtek a Csernovic felé vonuló volt orosz katonák is, akiket csoportosan kísérték a tábori csendőrök.

Déltájban érkeztünk Obervikovra.

Ott kocsit kerítettem, hogy továbbzötyögjek Mardzináig.

A hadosztály-trén egyik kocsiján szekereztek tovább Ferivel.

Vén kúnhegyesi népfelkelő biztatta lovait a ponyva alól.

— Cudar világ vót erre az este mög éccaka! — dünnyögte. — Oszt most mög ihol e! El se hinné az embör, hogy akadt, aki mögfagyott.

— Akadt: — kérdezte Feri.

— Úgy mondták a hadtest-telefonosok, hogy a petrouci major táján hóttan leltek reggel egy zászlós urat. Valami dalmát regimentbéli vót szegény. Aszongyák szabacsaágrú gyütt.

Döbbente néztünk össze a legényemmel.

Szegény Steger Hans! Mégsem volt csallhatatlan az ösztöne. Visszafelé bódorgott Karapcsiu felé, holott úgy tudta: Budenicnek megy.

Néma imádsággal hajtottam le a fejem.

Esti szürkületben érkeztünk meg Mardzinára. Ott volt az ezredvonatunk is. A magas hóban zeg-zúgos utcák keresztették egymást.

Feri az öreg Botkát kajtatta, én meg bementem Géhá-hoz, azaz Szabó Pistához, a g. h.-főnökünkhöz.

Nagyci ordított örömében az öreg zsoldfizető s nyomban belémöntött egy pofa pálinkát.

— Maradj itt, pajtáskám — hajtogatta, a bokáit összeverve — cincogunk egy jót! Van egy cigány, tábori-kovácsunk, az két pofon után egészen jól hegedül. Meg egy századsuszerunk. Az klarinétos! Maradj hát, pajtáskám! Áthívjuk a papocskánkat, a csatapapot is. Éppen itt jár. Az ugyan nem igen iszik, de mi majd helyette is! No, tedd rá! Ráérsz reggel is kimenni a zászlóaljhoz, pajtáskám!

— Majd máskor, kisöreg, máskor!

Szerettük azt a totyogó, jókedvű, kövér kis népfölkelő hadnagyot, zászlóaljunk földi javakkal ellátóját, de mégis jobban húzott a tűzvonal.

Tűzvonal. Ej, hiszen fegyverszünet van! Az egyik mardzinai csues-udvarban magas láng lobogott. Nagy-kucsmájú, kozákruhás emberek viháncoltak körülötte.

— Az ám, te Gáhé — kérdeztem — hogy van most tulajdonképpen? Van még tűzvonal?

— Hogyne volna? — pillogott. — Nekünk van. Csak éppen lövöldözés nincs. És vannak külön érintkező pontok, ahol a megbízott propaganda-osztagok trafikálnak a muszkálikkal. Mert nem szabad ám akárhol s akárkinek szóbaállni velük. Ilyen átkelőpont van éppen a solkai hídnál is, ahol most a zászlóaljunk áll.

— Hát nem a Seculuin áll már?

— Ojjé! — legyintett — régesrég elkerült onnet. Alighogy elmentél szabadságra. Most Solka előtt áll az erdőben. Éppen ott, ahol augusztus nyolcadikán, az utolsó támadáskor megállott.

Ez az újszerű helyzet méginkább húzott.

— Legalább félórát maradj még, pajtáskám! Van friss újfalusi szalonnám! Tegnap kaptam hazulról. Akár a mandula!

— Köszönöm, testvér, majd máskor!

S kiléptem az ajtón a csúes-ház konyhájába, onnét meg a pitvarba.

Akkor került elő Feri, meg az öreg-Botka. Emez nyergelten vezetett egy rettentő bozontos, sötét lovacskát. Milos úr most még bozontosabb volt, mint amikor utoljára ültem rajta.

Pedig az örvendező fejrázása, a zsebem felé kapkodása ugyancsak mutatta, hogy őkelme változatlanul a régi.

A csudini reggeliből maradt vagy féldarabka kétszersült a zsebemben. Apró törmelésekben kínáltam meg vele a bosnyák hegyitáltost.

— A hadnagy úr elindul mán? — kérdezte Feri. — Mer hogy mink, félóra mulva kocsival mehetnénk el az ezredig, Botka bácsival. Mer hogy akkor mennek a konyhások.

Milos ú. dobbantgatva állott alattam és zabláját rágta.

-- Hát csak gyertek a konyhásokkal, legalább nem töri addig sem a hátizsák a válladat.

Tisztelegtek s kilovagoltam a hósáncok között a lichtenbergi útra.

Jócskán besötétedett, az égen kibujtak a csillagok.

Az úton a hadosztály-árkászok egy szakasza meg vagy ötszáz muszka jött szemben. Lapát volt a vállukon s az oroszok énekeltek.

— Mifélék ezek a muszkák? — kérdeztem az árkászoktól.

— Tegnap gyűttek át túlnanrul. Oszt ma reggel mingyán befogtuk őket munkára. Ezt a kis havat még elhányhatták 'sz úgyis mennek mán haza.

— Micsodásak?

— Javarészt lengyelek.

Lichtenberg előtt a harmincasok néhány század-konyháját értem utól. A kis málháslovak szaporán rázogatták a főzőládákat.

— Há; maguk hol állnak most? — kérdeztem az egyik pipázva-ballagó kondércsősz.

— Ehun balra-e, jelentem alázatosan — és a jaslovetzi erdő irányába mutatott.

Ugy látszik, mi kerültünk a hadosztály jobb-szárnyára.

Ellovagoltam a dandárparancsnokság előtt, azután letértem jobbra, a solkai erdőbe vezető dorongútra, amely a mi tartalékaink építettek még az ősszel.

Csönd volt. Az 520-as domb alatt álló taracküteget csak vékony füstoszlop jelezte. Persze: fegyverszünet. Most már nem tilos a tűzrakás.

A lengyelek éneke messziről dünyögött.

Elnéztem a csillagokat, a szaporán lépegető lo-vacska hátáról.

Vajjon ugyanazok-e, amelyek akkor égtek fölöt-tünk, amikor Zakopenéből...

Furcsa kis fájás sajdukt meg a szívem táján s állí-totta meg a gondolatomat.

Jaj Istenem, Mártuska! — panaszkodott föl a só-hajom. — Hát, miért, miért jön utánam még most is? Hiszen megfogadtuk, hogy: vége. Hogy meghaltunk egymásnak. Én édes, szomorú galambom... Jajgatunk mi még egymás után, sokáig így: holtan is.

Némán lovagoltam a csendes erdőn. Milyen békés és sejtelmes volt most ez az erdő. Bezzeg augusztus nyolcadikán! Micsoda lihegő, véres hajsza volt az!

Az ezredparancsnokság tisztásán világosak voltak a barak-ablakok.

Tovább!

Az erdőátvágáson, amely a véresemlékű glitti majorhoz vitt, hiába néztem végig balra. Homályba veszett a major és hó alatt alszik a vágás végén Faragó Miklós sírja.

Itt már csak szűk csapások vezettek a magas hóban. Milos úr mégis biztosan topogott bennük.

Egy szakadék partjáról két fedezék-ablak pislogott felém.

S két perc múlva otthon voltam.

Igen: otthon.

Ereztem, hogy most érkeztem haza, most, amikor rámrecsegett Orlay érdes hangja:

— No, mi az? Te se álltad odahaza végig? Te... fejbajus skribler!

S mivel szeretet volt a hangjában, vidáman, keményen vágtam össze a bokáimat előtte:

— Százados úr! Alázatosan jelentem a zászlóaljhoz való bevonulásomat!

#### XIV.

Cserfaerdő, öreg cserfaerdő  
Kőzsepibe katona-temető  
Inkább vónék én is ott alatta  
Legalább a babám elsíratna.

(Katonanóta 1917-ből.)

Szapora lödöbögés duhogott bele az álmomba. Azután valami furcsa, idegennyelvű vezényszó.

Álom, persze, hogy álom... Hiszen most már nem is hallok a dobogást.

És most egyszerre mégis újból: éles, rekedt parancs.

Kinyitom a szemem s attól, amit látok: torkig ver föl a szívem.

— Foglyok vagyunk! Bekerítettetek!

A fedezék előtt a szakadékban, arccal felénk, vagy hús fegyveres kozák!

Örültség! Hát elaludt a tűzvonal? Egész lovasosztatok bejutnak a résen? És a tartalékaink! Vagy legalább a törzs!

Kapom a pisztolytáskát és...

— Itt zászlóalj — hallok a dorongfalon túl a telefonista nyugodt hangját. — Igen, éppen most érkeztek meg. Rimóczi jelentésen van a kapitány úrnál.

O, hát persze: fegyverszünet... — ocsudom föl. És restelkedem magam előtt, hogy a pisztolytáskát már kinyitottam. A fene egye meg, még jó, hogy senki sem látta! Hogy kiröhögnének a többiek: Holla meg az új doktor.

Föllélekzem, félrelököm magamról a pokrócot.

— Feri!

Kattan a fakallantyú, nyikkan az ajtó s Ferenc úr belődül a csizmámmal.

— Teccik látni a muzsikát?

— Látom.

— Tizenhét darab. Lovastul, fegyverestül. Tessen megöngönni az egyik lovat.

Prüszkölve hányom a vizet a képemre a kétaraszos kis fateknőből s kipislogok:

— Vacak lovak... prhü... a Milos sokkal jobb mindegyiknél... fhü...

— De félliter rumot azért mind mögér.

— Félliter rumot? Mit beszélsz?

— Aszongyák a küldöncök, hogy két liter rumér két tüzérlovat vött a minap egy harmincadik ezredbeli százados úr.

— Aztán te elhiszed? Szakács-lotyogás.

Koppan az ajtó.

— Szabad!

Az ajtó kinyílik, két bakancssarok hatalmasan összevágódik és süvítve tiszteleg valaki:

— Hadnagy úr, alázatosan jelentöm, a kapitány úr kéreti, tessen kiállítani egy kísérőszolgálati jegyet tizenhét lovasmuszkáru, az ezredparancsnoksághoz.

— Mindjárt, fiam. Addig: pihenj.

Rimóczi kidobbantja a jobb lábát.

Mert Rimóczi az.

Rimóczi pedig, haj, nem valami akármicsodás ember! Jómaga azt állítja magáról, hogy ő az ezred öreglegénye. Egyébiránt a legjobb lövő, a legfáradhatatlanabb járőrember, széleskedvű, mocskos-szájú, agyafúrt, mindenhez értő, viharvert alak. Talán az egyetlen maradványa a békebeli ezrednek. Végigverekedte az összes csatákat a hadüzenettől kezdve. Rimóczi mindenkit ismer, mindent tud a füvektől a csillagokig. A fiatalok Rimóczi bácsinak hívják, az öregek Rimóczi testvérnek. Pedig még alatta van a harmincadik esztendőnek. Ahány parancsnoka valaha volt, mind elő akarta léptetni altisztté, de Rimóczi riadtan tiltakozott.

— Tessen csak engöm möghagyni bakternek. Mag-nak. Köll egy öreg bakternek is maradni.

Mert az őrzető magas rendfokozatát csak bakter néven nevezte a honvédcsalád.

— Őlég nekem a magam gondja — szokta mondogatni — hát minek akasztanák rám egy egész raj dolgát. Még hozzá csupa csöcsszopó kölkökhonvédét.

Őrzető hát Rimóczi ősidők óta.

Alapjábanvéve pedig nem egy raj, hanem akár-hányszor az egész zászlóalj dolgát ő igazította el.

Ha valami csalafintaságot kellett kieszelni, hogy muszkát fogjunk vallatás céljaira, nyomban reá gondoltak: majd a Rimóczi. Elakadt a zászlóalj-trén valamelyik szekere s nem tudták kimozdítani az árokból? — Majd a Rimóczi. Beleszorult a záródugattyú az egyik fegyverbe? Majd a Rimóczi. Víztelen vidéken szomjaztunk? — Majd a Rimóczi.

Rimóczi — fogalom. A Szahara közepén is «szerezne» fát, deszkát a fedezéképítéshez s az Északi sarkon is «kerített» volna tojást, «tikhúst» a csajkába.

Rimóczi, persze, mindig tudta a maga értékét s éreztette is. Fene kitüntetés volt, ha valakivel barátkozott. Kedvezett is neki, aki csak tehette. Mert akit

lehordott a szörnyű mocskos szájával, az jobban lekonyította a füleit, mint hogyha akár Böhme-Ermolli hadseregpáncsnok toltá volna le. De akinek azt monddta, hogy «koma» vagy «szógám», az kidüllesztette a mellét. A «koma» az idősebbeknek járt ki, a «szógám» a fiataloknak. A «komákkal» komoly megfontolásokra ült össze. Velük beszélte meg a hadihelyzetet, otthon való dolgokat, időjárást, miegymást. Velük küldöztette a jó kövér felhőket hazafelé, Magyarországra, ha odahaza eső kellett; vagy a napfényt, ha nap kellett a kunsági vetésnek. A «szógák» az ügyes, bátor kölkönvédek voltak, akiket némi leereszkedéssel tüntetett ki barátságával.

Nagy sor volt Rimóczi komájának vagy szógájának lenni! Mert az beletartozott a «Rimóczi bandájába». Becsülésre, jóhírré Rimóczi adta a sarzsit. S ez csaknem több volt, mint az altiszti csontcsillag.

Hát ez a híres Rimóczi várta most, hogy kiállítsam a kísérő szolgálatijegyet.

— Hogy vagyunk, öreg harcos? — kérdeztem tőle, mikor kezébe nyomtam az írást.

— Mögvagyunk, hadnagy úr — mosolyodott el. Fekete képéből, lombos bajusza alól csak úgy villogtak egészséges, fehér fogai. — Mögvagyunk.

— Mi újság a századnál?

— Alázatosan jelentöm, nem vagyok most ott.

— Hát?

— Beszélő vagyok, instállom.

— Micsoda?

— Beszélő: muszkával beszélő. Teccik tunni, most, hogy fegyverszünet van, oszt itt a solkai hídnál lőtt a komázó-hel a muszkával, hát a százados úr külön csoportot választott ki Szász főhadnagy úr keze alá. Csak ezöknek szabad kezelni a muszkával. Mög ezök horgyák ki közéje a röpcédulát, egyéb csalogatót, miegymást. Vagyis űk igaziják el a muszkával való dolgokat. Hát ebbe tött engöm a százados úr.

— Értem. Szóval megint valami különleges beosztás, öreg betyár!

— Hát, amire használhassák az embőrt — szerénykedett hengegve Rimóczi, mialatt eltette a szolgálatijegyet, meg a cigarettát, amivel megkínáltam.

Azután tisztelgett megint, sarkonfordult s kidobogott a fedezékből.

Nyomban utána hallottuk kintről a vezénylő hangját:

— Muszkáli! Direkció utánam és pofa be, a teremteteket!

Elmaradhatatlan pálcáját suhogtatva, elindult előttük az erdei úton az ezredparancsnokság felé s a fegyvertől csörgő, bozontos orosz lovasok engedelmesen követték.

Csakugyan különös világ járta akkor a fronton.

Furcsa volt a mélységes csend, hiszen nyár derekától a szabadságom kezdetéig szinte szakadatlanul morgott az ágyúszó s ropogott a fegyver a bukovinai erdők és a napsütéses radauci sík fölött.

Azután meg: hogy most nappal is kijártak a konyhások a tűzvonalba.

És hát a napi többszörös helyzetjelentések. Most nem azt kellett jelentgetni, mikor, milyen ellenséges tűz zuhogott ránk s a Lupul-üteg vagy Arbora-üteg dögönyözött-e bennünket meg hány halottunk és sebesültünk van?

Most ilyenféle jelentéseket telefonáltunk az ezredparancsnokságnak:

*«Helyzet változatlan. Nyugalom. Solkai hídnál 17 felszerelt lovas kérte átbocsátását. Valamennyi a Mária Teodorowna ulánusezredből való. Lengyel nemzeti-ségűek. Lövészerük elvétele után, teljes felszereléssel átjöttek s hátrakísértük őket. A teaház forgalma: 38 orosz. Legénységi állományúak.*

*Propagandatiszt jelentése szerint: szembenálló orosz hadtest minden köteléke felbomlott. Lupulon*

állott rohamzászlóalj fegyveresen elszéledt. Hadtest-törzsből már csak Bolotow volt törzssőrmester hadtestparancsnok és 9 fő van Szucsaván. Mohilevből bolsevik agitátorokat jeleztek csapatoknak, akik felvilágosítják legénységet új helyzetről.

Egyéb: vásárlás és rábeszélés útján tegnap dél óta 31 háts- és tüzervonó-ló, 1 gépfegyver, 2 tábori telefonkészülék, 8 főzőláda,  $1\frac{1}{2}$  láda kézigránát, 21 gyalogsági ásó, 1 nyereg és 2 hordágy került birtokunkba. Csereeszközként kizáróan rumot és konzervet fogadnak el.

Röpcéduláinkból teaház látogatói kb. 500 darabot vittek magukkal.»

A zászlóalj csoportosításának képe még az esti vázlatnézegetésből a fejemben volt. A 9. és 10. század állott tűzvonalban.

Alig vártam, hogy a magam szemével láthassam ezt az új világot.

Hórihorgas gazdámval kimentünk délelőtt a solkai hídhöz.

Csendesen, beszélgetve, lépegettünk délnek a havas erdőn.

A szakadékokban füstölögtek a tartalékok fedezékeinek kéményei.

A hármas futóárok könyökében a két rohamjárőr legényei mókáztak.

Azután: erdőszél. Előtte az állásaink. Itt állott meg a front a nyáron.

Különös volt ez a csönd s még furcsább az, hogy most nem a futóárkokban jártunk, hanem fölöttük, a havas földön.

A lövőárkon három szál vastag pallóból való bűrűt vetettek átál.

Ott ütköztünk bele a kis Baranyi hadnagyba. Árok-ügyeletes volt a koma. Jelentkezett s elkísért a drótakadályokig.

Ott két szuronyos-fegyverű, főlhajtottgallérú őrszem topogott egy havas lyukban.

— Kilencedik század, hetesszámú kettős drótfigyelő, előrefigyelek! — dörögte a nagyobb bajszos ember jelentkezőképpen, a rommálőtt Solka felé meredve.

A fiatalabbik kiugrott a figyelőgödörből s elhúzta előttünk, az akadálykapu elzárására szolgáló, spanyollovast, azaz: könnyű akadálybakot, majd meg visszatette mögöttünk gondosan.

A senki-földjén jártunk. A két rajvonal közötti területen, ahol augusztus nyolcadikától a fegyverszünet kezdetéig minden moccanásra golyót kapott volna az ember. Most néma és elhagyott volt ez a havas lejtő, amely szeliden ereszkedett alá a solkai romházakig, a Solka-patak szétlőtt kőhídjáig.

— No, most mindent megláthatsz, ami akkor rejtelmes volt előttünk — mondotta Orlay. — Solkát, magát nem is védték volna a muszkák. Nézzed csak: a fővédelmi vonaluk a községen túl húzódott.

— Igen, látom, a Lupul-magaslatok északi lejtőjén.

— Úgy van. Előbbre csak táboriörs-vonaluk volt. Solka hát tulajdonképpen a két vonal között feküdt. Persze, az oroszok azért bejártak a faluba és amit a gránátok meghagytak, azt ők hurcolták szét. Kár, mert gyönyörűen berendezett fürdőhely volt ez a kis bukovinai fészek.

— Most látszik — mondtam — hogy mégis csak nekünk volt igazunk augusztus nyolcadikán.

— Igen, ha a baloldalt levő glitti majorból oldalt nem fogják a szomszéd zászlóalj. — dünnyögte Orlay. — Én bizonyosan előre is jutottam volna, hiszen itt értünk el legmélyebbre.

— Csakhogy a jobbszárnyunkon is üres volt a front. A Szatmáry-csoport szárnya, ott fent a hegyekben, csak a Slatina Mareig jutott.

Orlay legyintett.

— Az nem lett volna baj, mert mint akkor sejtettem, azóta pedig az ájtott orosz tisztektől tudom: abban a térközben nekik sem volt semmijük. Szóval igazam volt. De hát hiába: hátul rémképeket láttak s vissza kellett rendelnem a Lupulról a járőröket s másfélszázadot át kellett vetnünk a balszárnýra, a glitti major elé. Pedig, ha fönt vagyunk a Lupulon, akkor a major magától is elesett volna.

Sóhajtottam. Faragó Miklós, Bieber Pubi s vagy száz derék emberünk véres árnyéka suhant el előttem.

Leértünk a romfaluba. A fehér hóból vígasztalanul meredtek az égnek a falak, kémények maradványai meg a kormos, égett gerendavégek.

A Solka-patak hídjának csak a pillérei voltak meg.

Mellettük egy deszkával, kátránypapírral kitatarozott épület előtt emberek mozogtak.

Orlay rábökött a jégcsákánya nyelével:

— A teaház. Itt trafikál Szász propaganda-csoportja a muszkákkal. Minden orosz, aki betér, kap egy félcsajka teát, meg egy darab kenyeret. Ezalatt azután komáznak vele, kihúznak belőle egy csomó hírt az orosz állapotokról s igyekeznek csereüzletet kötni különböző hadifelszerelésekre.

A teaházban Szász főhadnagy jelentkezett.

— Hogy álltok? — kérdezte Orlay.

— Most gyúrunk egy ütegparancsnokot. Azelőtt ezredbognár volt s őt választották meg az egyik ütegparancsnokává. Itt állottak Pojenitől délre. Azt mondja, menetparancsot kaptak és Szucsavára kellene vonulnia, hogy vonatra rakodhassanak.

— Szóval, mehetnek haza: Oroszországba — mondtam. — Hát csak rajta, mielőbb.

Szász elnevette magát.

— Az ám, ők mehetnek! Csak az ágyúikat hagyják itt. Hát most azért dögönyözik az embereim, hogy adja el két ágyúját nekünk.

— Megörültetek? — nevette el magát Orlay. — Ágyút? Tudod, ez már arcátlanság.

— Meglátja, kapitány úr, nyélbeütjük. Csak ne zavarjuk a tárgyaló feleket.

Savanyúképű görhesnyakú muszka volt az «ütegparancsnok». Ott ült a lócán a csajkája mellett. Nagy, bütykös ujjaival minduntalan belenyúlt a szájába s az egyik zápfogát piszkálta. Sztojics tizedes meg Boróczi honvéd ült mellette, a kilencedik századtól. S magyaráztak neki kézzel-lábbal. Sztojicsot valami munkácsi menetszázadtól kaptuk s jól beszélt oroszul. Borócziról sohse tudtam, hogy konyit a muszkanyelvhez.

Félrehúzódtunk s halkabbra fogtuk a szót.

Közben más muszkák is jöttek, letelepedtek, kaptak egy félcsajka «csáj»-t és Szász emberei barátkozni kezdtek velük. Rongyosak, elvadultak voltak s mindegyik hozott valamit, hogy eladja.

— Az ütegparancsnok tovaris — folytatta Szász főhadnagy — eleinte hallani sem akart arról, hogy eladja az ágyúit. Neki holnapután Szucsaván vagonirozni kell. Két ágyúját már tegnap elvontatták. Kettő ma ment el s mihelyt a fogatok megfordulnak, viszik a két utolsót is. Ugyanis nincs elég lovuk s nem tudják egyszerre fogatolni mind. Szóval, eleinte hallani sem akart semmiről. A betyár Sztojics akkor azt kérdezte tőle, hogy hát mit csinálna, ha az ágyúk árokbafordulnának, vagy a vonólovak útközben kidőlnének? Azt mondja: az más. Akkor «protokoll»-t vesznek fel vele Szucsaván a veszteségről és rendben van a dolog.

A muszka erősen gondolkozott. Látszott rajta, hogy küzködik a csábítás ördögével.

Otthagytuk a teaházat és a glitti útra tértünk.

A romok között rongyos orosz katonák kutattak a szemétben. Lim-lomot kerestek, hogy csereberélhesenek, mert úgy látszik: mindenüket eladták már, a teaház mellett berendezett cserekereskedésünkben. Fura egy bolt volt az is. Rumtól kezdve bakancsig,

selejtes zsebóráig és bugylibicskáig mindent lehetett benne kapni.

— Szomorú dolog ez — dörmögte Orlay. — Akármilyen nagy dolog a győzelmünk, mégis lehangoló kép az oroszoknak ez a feloszlása. A világ egyik legnagyobb hadseregének haldoklása. Azaz, hogy ez már nem is haldoklás, hanem széthrohadás.

— És a tisztek? A régi tisztjeik?

— Ne beszéljünk róluk. Páriábbak a páriáknál. A bizalmiak és politikai komisszárok jóformán csak az ő nyaggtatásukra vannak. Végeredményben sajnálom ezt a szerencsétlen Oroszországot. A bolsevizmussal valami gigantikus viviszekciót kísérel meg rajta Lenin. Azt, hogy mit akarnak, talán csak ők tudják. Hogy jobb sorsot tudnak-e elérni, azt majd a jövő mutatja meg, de hogy húsz-harminc évig pokol lesz az életük, az egészen bizonyos. Mert ahol a hadsereg széthrohasztásával kezdődik a program: ott évtizedekre sintérlőkézre kerül minden.

Letértünk a műútról be az erdőbe.

... Estére jelentette Szász, hogy az orosz ütegparancsnok elvtárs hat liter rumért, egy pár csizmáért és egy nikkel-zsebóráért hajlandó kezünkre játszani az egyik tábori ágyút. Elvontatja az egykori solkai fürdőszálló romjáig, de onnét nekünk kell továbbhuzatnunk. A másik löveg eladásáról azonban hallani sem akar, mert — mint mondja — egyik ágyúja odaveszését még csak el tudja hitetni, de mindkettőét: lehetetlen.

Harmadnapra a glitti major előtt zörgött el az orosz ágyú, Mardzina felé.

Jóval utóbb tudtuk meg, hogy a párja sem jutott el soha Szucsavára. Mert Rimóczi meg három betyár rohamos, orosz kucsmában és köpenyben még aznap este átlópódozott a muszka vonal mögé, rajtaütött a Pojeni felé hazaballagó tűzérlovakon s reggelre, erdőn-hegyen át, beállított a hat lóval meg a három

riadtképű orosz hajtótűzérrel. A komandant-tovaris vonójórság hiányában kénytelen volt Pojeniben hagyni az elárvult löveget. (Márciusban a régi osztrák határig előnyomult honvédhuszárok ott találták meg az elhagyott egykori ütegállásban.)

Egyébként: ebbe az új világba is hamarosan bele szoktam. A munkám egyre több lett, mert az is törvénye volt a háborúnak, hogy minél kevesebb dolgunk akadt az ellenséggel, annál szélesebben özönlött a papíráradat. Ilyenkor százféle jelentést követeltek tőlünk hátulról s a harcászati, kiképző- és műszaki utasítások, meg harci tapasztalatok tömegével árasztottak el bennünket. Mintha csak az irodások versenyrekeltek volna egymással: ki tudja több írással bizonyítani az íróasztal mellett való lázas nélkülözhetetlenségét.

Voltak persze újszerű, komoly dolgok is.

A hadosztályparancsnokság «nagyon bizalmas» jelzéssel összefoglalta az orosz bolsevizmus céljairól, lényegéről és eszközeiről szóló alapelveket s külön tanfolyamot tartatott erre kiszemelt tisztiek előtt, a kommunista-ragály esetleges átharapódzásának elhárítása céljából.

Ámuló borzadással mélyedtem bele ennek a világörületnek tanulmányozásába. Ó, hát ez a bolsevizmus? Szóval, még ma, a XX. században is akadnak kórságos agyvelők, amelyek a Marx-féle «Kommunista-kiáltvány» lombik-társadalmát akarják megvalósítani!

Sok suttogás hallatszott akkoriban arról, hogy a bolsevik-cárt, azt az Uljanov nevű forradalmárt a német vezérkar csempészte az orosz front mögé és szabadította rá a muszka birodalomra. Azóta Uljanov-Leninszétmaratta Nagy Péter cár roppant alkotását, a Marx-féle lombik rettenetes savával.

S lám, most a német hadvezetőség adatai alapján teszi meg óvóintézkedéseit a hadosztályparancsnokság ennek a szellemi dögvésznek elhárítására.

Jó ez a gondos óvatosság — gondoltam — bár nem hiszem, hogy sok szükség volna rá. Hiszen mi magyarok: Európában élünk! Röhögnivaló, hogy magunkat félthetnők ettől a primitív ázsiai járványtól!

Hanem azért becsülettel végrehajtottunk mindent. A bakák maguk is fejüket csóválták a szakasz-iskoláztatások során, a világot tótágásra állító, bolsevik-rendszer oroszországi csodabogarain.

És kedvvel, lélekkel dolgoztam megint: hiszen odahaza voltam.

Ahány fedezékbe beléptem, hangos örömmel fogadtak. Ahány katonaarc elémvetődött, mindegyikből vidám testvérszemek ragyogtak rám. S ha köd volt is időnként a solkai erdőn: ennek semmi rokonsága sem volt a pesti köddel.

— Győzünk, most már győzünk! — mondogattuk megingathatatlan hittel. A tavasz, 1918. tavasza a mi kopott rohamsisakjainkra, vedlett sapkáinkra termi a győzelem virágát. Hiszen maholnap végre aláírják az első békeszerződést.

Én utánam beállított Kis-Koczkás is. Ő is előbb vonult be a szabadságáról egy nappal. Szidta Pestet, a Hinterlandot, de mi csak legyintettünk rá:

— Oda se neki, kiskoma, hiszen már győztünk!

— De akkor csapjunk majd szét odahaza, mert ha azokon múltott volna, el is veszítettük volna a háborút. Hiszen csak kerüljek haza!

És tisztafényű, kék gyerekszemek villámokat szórtak.

Nappal hát belefúrtam magamat a zászlóalj dolgaiba és csak éjszakánként látogatott meg André Márta bús emléke.

Időnként minden ok nélkül szemem elé libbent az arca a rendeletek, parancsok, jelentések és kimutatások papírlapjairól. S ilyenkor olyan emlékek és jelek gomolyogtak föl belőlem, amelyek csak úgy ma-

radtak meg az emlékezetemben, mint valami hosszú utazás tájképei a hazatért utas szemében.

S olyankor megállott a ceruzám a jelentés vagy vázlat fölött és percekig bámultam magam elé.

Orlay fölfigyelt czeke a zökkenőkre:

— Te ember, neked valami bajod van!

— Nincs, kapitány uram, hogy volna!

— Ne tagadd, szoknya-ügy bizonyosan.

Nevetve ingattam a fejem, de a szívem összeszorult, hogy jaj, belémlát.

És hallgatózni kezdtem befelé, a lelkem felé. Eltöprengtem azon a furcsaságon, hogy egyre több apró hangulat és emlék csillámlik fel bennem, zúgói életemből.

Egyszer el is nevettem magam, mert Márta kacagását hallottam s vele kellett nevetnem.

Akkor kacagott így, amikor Zakopánén bosszantott a sok üdülő tiszt. Akik napközben köhécseltek s pokrócokba bugyolálva, félnapokat heverték a szállók meg a sanatórium erkélyein, fekvőszékeikben. De persze, a szilveszteri bálra mindegyik lábraállott.

— Mumiák — morogtam volt akkor.

— Miért mumiák? — kérdezte vidáman Márta.

— Így hívtuk mi, sítanfolyamos tiszték a szép-laki meg tátrafüredi üdülőket.

— De hiszen betegek, a tüdejüket gyógyítják — jegyezte meg Márta.

— Persze, hogy azok — feleltem. — Mozdulatlannul fekszenek egész nap, de estére összeverik a bokájukat s nyakló nélkül udvarolnak. Lám: a bálra mind fölkel, idecsámpáskodik s elkéri majd tánc közben magát meg Cilust mitőlünk.

Akkor kacagott föl kedvesen, meleg örömmel szégyén kis Jégcsap-kisasszony. Mert megérezte a bosszúság mögött a féltésemet. És ez a kacagás csendült meg bennem most, tisztán, világosan.

Olyan világosan, hogy magam is elmosolyodtam.

— Jól mulatsz, fiú — jegyezte meg Orlay. — Elmondhatnád, mi adja a kedved.

Dadogtam valamit s valahogy kivágtam magam a dologból.

Olyan jó volt, hogy sok dolgot adott ez a fegyverszüneti állapot! Jó volt, mert menekülni tudtam a gondolataimtól.

A századok, persze, unatkoztak, de a zászlóalparancsnokságokat bezzeg nem engedték lustálkodni fentről. Főképpen a miénket, amelynek védőszakaszában az érintkező pont volt.

Hízott is a májunk, hogy éppen a mi zászlóaljunkat tolta erre a frontszakaszra a hadosztályparancsnok. Hiszen mindenki tudta, hogy különös, kényes megbízatás az ellenséggel való hivatalos érintkezés. Nem csoda, ha némi dölyfösség ütközött ki rajtunk.

Egyik bizalmas parancs azt jelezte előre, hogy az élelmezési helyzetre való tekintettel, a friss főzelék mellett a szárított főzelékhez, vagy ahogy a parancs nevezte: Dörrgemüse-hez is hozzá kell szoktatni a legénységet. Sőt nem lehetetlen, hogy szükség esetén szárított tengeri hal fogyasztására is sor kerül.

Félpercre megdöbbentett ez a hír. De azután eszembe jutott Orlay ősi gondoskodása, amellyel a tűzvonalt mögött és előtt levő kukoricát, krumplit, tököt, babot összeszedette. A szomszéd zászlóaljak sokszor mulattak ezen s oda-odaböktek a mi bakáinknak:

— Úgy, úgy, csak szorgalmasan, cselédek! Mink urak meg csak nézzük.

Egy-két ember morgott is a bajsza alatt, hogy ami tartalékszázadainknak éjszakáról-éjszakára dolgozniok kell, a szomszéd zászlóaljak meg pipázva nézik, de hát a parancs: parancs s Orlay százados úr nem ismer tréfát.

November végére a kis kövér Gáhé azt se tudta már, hova rakassa, vermeltesse az összegyűjtött készleteket.

— Jó, jó — mondogatta súgva — hiszen rendben van: disznóság volna, ha pusztulni hagyná az ember a gazdátlan termést, de mi lesz akkor, ha mozdulnunk kell ismét? Olyan kevés a lovunk, hogy a málhavonatot alig tudjuk fogatolni. Ennek az elszállításához meg valósággal külön trén kellene.

Most, hogy ez a bizalmas tájékoztatás jött: nyugalommal gondoltunk a készleteinkre. A mi zászlóaljunk aligha ismerkedik majd meg a Dörrgemüssel meg a szárított hallal.

Azután meg: ha eddig nem volt elég lovunk, mert még szeptemberben át kellett adnunk Isten tudja hány darabot az olaszok elleni offenzívát végigküzdő ezredeknek, hát most itt az orosz összeomlás. Bagóért lehet lovat kapni!

Meg különben is: most már győzünk. A brest-litowski béketárgyalások hamarosan befejeződnek s mihelyt elvonhatjuk innét a csapatokat, úgy dül össze az antant, mint a kártyavár.

Mutatták is a jelek, hogy közel vagyunk a végső győzelemhez. Egy-egy hazavágyó, nagycsaládú tisztet végképpen hátraküldtek az ezredek. Feladatuk: a leszerelés előkészítése a póttesteknél. Rikítóbb jele a győzelem előtti állapotnak pedig az volt, hogy szinte naponként érkeztek ki hozzánk közismert lógósok, a pótzászlóaljnál évekig nyaraló káderoroszlanok, irodákban lapuló frontkerülő és protekciójuk tudatában, önérzetesen követeltek maguknak beosztást.

— Ti már eleget szenvedtetek idekint — mondogatták — hát menjete szépen haza, mi majd hazavezetjük a századokat.

Egyszerre tele lettünk volna sohse látott tisztekkel. Mondom: csak volna, mert Orlay olyan patáliát csapott a hinterlandi hősök előrenyüzgése miatt, hogy csak úgy porzott az ezredparancsnokság.

— Állítsanak hadbíróság elé, de ezt nem enge-

dem! Micsoda disznóság volna, hogy most hazazavarjam régi, hűséges, viharvert alantosaimat olyanok kedvéért, akik csak az újságból tudták, hogy háború van! De most, a béke első szelére idepofátlankodnak, hogy kitúrják ezeket a beosztásukból, mert úgy vélik, dicső dolog lehet diadalmenetben bevonulni Budapestre. Hát ebből nem esznek! Ha lesz valaha ünnepe a katonának, az legyen azé, aki megbőjtölte a keserű napokat is! De ilyen disznóságba nem megyek bele!

A mi zászlóaljunk nem is kapott belőlük egyet sem.

Pedig milyen jólszabott-ruhájú, szalóncsizmás, sárgakesztyűs, hosszúkardos, nyalka férfiak voltak. Mi olyanok voltunk mellettük, mint a lompos-rongyos pusztai kuvaszok a kényes pincsikutyák és jólápoltt, előkelő agarak mellett.

Nem is kevés elégedettséggel fejtette ki ebbeli véleményét Rimóczi, a zászlóaljtorzs küldöncei előtt:

— Jó tette az öreg! Aszongyák az ezredtorzsbeliék, hogy úgy hajigálta az istennyilát, hogy még Mardzinnán, a trénlovak is behúzták a fülüket.

— Hát igaza vót — bólogatott Majzik Gergely.

— Mindig igaza van — tette hozzá Posztós Gyuri, a telefonista, akinek sátorlappal volt megfoltozva a nadrágia ülepe.

— Oszt mégis vót pofázás az ősszel a kukorica mög krumpligyűjtésért. De most, úgy-e jó, bűdösök, hogy mindönnap kijár a kozsthó a kukoricalepény lekvárral. A szomszéd zászlóaljak mög a nyálat nyelhetik, ha kikanalazták a csajkát. Hát akkor is igaza vót az öregnek.

— Úgy, úgy — bólogattak a többiek.

— Eccer, regluta koromban kaptam tüle egy akkora pofont, hogy még a borjum is beledagadt a hátamon. De azt mög köll hagyni, hogy a zászlóaljér nekimögy a tűzokádó sárkánynak is. Nem engedi, hogy kitoljanak velünk. Kibabrál még a herköpáterrel is.



— Ki ám, az! — bólogatott Majzik. — Oszť úgy jár a keze, akár a cséphadaró.

— De mindig igazsággal, igaz-e?

Az emberek helyeslően dűnnyögtek, Rimóczi pedig vállára lendítette a puskáját s lezárta a vélekedést evvel:

— S e is igazság, hogy: coki a lógósoknak!

... Szóval, tudtuk, hogy győzűnk s lestűk a híreket.

Ezenközben pedig múltak a napok. S egyik sem ment el különös esemény nélkül.

Egyszer azt telefonálta Szász főhadnagy, hogy menjek ki a teaházhoz, mert egy orosz ulánusfőhadnagy csak bizonyos tárgyalások után hajlandó átjönni.

Nem értettem a dolgot egészen, de azért föl-rántottam a bekecsemet, szuronyos derékszíjamat, nyakamba vetettem a gázálarcos-bődön hordószalagját s kimentem.

A teaház előtt, a Solka-patak hídrómjának innenső pillérénél várt Szász Feri. A pallóbűrűn túl egy lapos-sapkás, köpenyes, csizmás fiatal orosz, meg egy sápadt, feketeruhás, kalapos, úríforma fehérnép álldogált.

— Gyere, fűzfa, gyere, mert meglágy az a kislány ott a túlsó parton! — sürgetett Szász.

— De hát kik ezek? — kérdeztem a túlsó partra pillantva.

Az orosz átszalutált s én is visszatisztelegtem.

— Ez a főhadnagy lengyel s haza akar jönni. Még a fegyverszünet előtt eljegyezte a stupkai tanító lányát. Az a szándéka, hogy hazamegy Lodzba s ha ott biztonságos viszonyokat lát: visszajön, megesküsznek s magával viszi a lányt.

— Eddig értem, főhadnagy úr, de mi akadályá ennek?

— Az, hogy ő is, meg a menyasszonyka is, Isten tudja, miféle ostoba rémhírek nyomán attól tart,

hogy fölkoncoljuk vagy rabságba hurcoljuk, mihelyt átjön.

— Megörültek? Honnét veszik ezt a marhaságot? Szász vállaltvont.

— Honnét? Krilenkó zászlós, főparancsnok-tovaris agitátorokat küldött a frontra s rémhirekkel akarja visszariasztani ezeket a szerencsétleneket attól, hogy átjöjjenek. Mert a békétárgyalás húzódik. Az oroszok hazalógnak a frontról, a lengyelek, litvánok, lettek, finnek, ukránok meg tömegesen jönnek át hozzánk s igyekeznek otthonukba. Ma-holnap üres marad az orosz front s ez gyöngíti békemegbizottaik érvelését.

— Értem. És hát most mit akar ez a koma, a túlsó parton?

— Azt, hogy két tisztt becsületszóval nyugtassa meg a menyasszonykát. Jelentsük ki, hogy nem lesz bántódása a vőlegényének.

— No, ez nem nagy sor.

Rimóczi és két Szász-csoportbeli honvéd átment a bürün s nyomban utánuk mi is átlépegettünk.

Bemutatkoztunk.

A főhadnagynak, persze, nem volt rangjelzése. Megviselt, lesóványodott arcából gyanakvó szemek pislogtak ránk. Franciául sokkal jobban beszélt, mint németül, mégis német nyelvre tértünk át, hogy a leány is megértse.

Mikor kezettfogtunk velük, egyszerre fölengedett a fiú szorongása.

Cigarettaival kínáltuk, főhadnagy úrnak szólítottuk s miután közöltük vele, hogy nálunk szolgálaton kívül tegezük egymást a tisztek: letegeztük.

Ó, hogy felderült erre az arca!

Átkapta a sápadt leánykát s ömlött, ömlött belőle az ujjongó, megnyugtató, cirogató szó. Szinte da-dogott a boldogságtól.

Mi, persze, nem értettünk ebből egy szót sem, mert oroszul beszéltek.

A leányka arca is kiragyogott. De még mindig didergett a jeges patakparton. Áthívtuk őket a teaházba.

Mikor láttam, hogy a leány tétovázik, megállottam. Előhúztam egy tábori-lapot s ráírtam németül: «Alulírott magyar királyi honvédtisztek, becsületszavunkkal erősítjük, hogy sem Stanislaw Grominski volt cári ulánusfőhadnagynak, sem más, a vonalunkat fegyvertelenül s békés szándékkal átlépő katonának, bántódása nem esik.»

Aláírtam és Szász is ráfirkantotta a nevét.

A menyasszony olvasta, olvasta, tele lett a szeme könnyel és meleg hálával rebegette:

— Danke! Danke vielmals!

És most már vonakodás nélkül lépegetett át a völgyénye előtt a bürün. A híd körül lézengő oroszok közömbösen bámulták a jelenetet.

A teaházban belépők diktáltunk egy-egy csajka ruhos teát s néhány kétszersültet. De mialatt ettek, az alatt is egymás kezét fogták.

Sápadt kis vézna teremtes volt a stupkai tanító lánya. Csak a szemei ragyogtak. Osztrák volt-e, rutén, vagy bukovinai román: sohse tudtuk meg. Mindegyre visszatért arra, hogy mennyit szenvedtek másfél év óta, mióta orosz megszállás alá kerültek. És szörnyülködött szegény Solka sorsán.

— Ha látták volna, milyen bájos, árnyas-lombos kis fürdőhely volt ez! — mondotta. — A nagyszálló csupa tükör és üveg. Románia leggazdagabb bojár-családjai jártak át nyaralni ebbe a bukovinai, napos, erdős fészekbe. És hogy összelótték az ágyúk!

Bizony nehezen tudtam elképzelni ezt a romhamaszt luxus-fürdőnek. Ámbár emlékeztem, hogy a solkai ütközet utáni hajnalon, amikor a járőreink visszatértek a Lupul-magaslatokról, azok dühöngtek legjobban: miért kellett megállanunk a városka előtt? Mikor az olyan szép, finom hely, mint a tündér-

paradicsom. Persze, hát ez régen volt és Solka azóta — rommá lett, négy és félhónap tüzeiben. Egykori lakói, közöttük sok osztrák nyugdíjas tisztviselő-család, Isten tudja, merre szóródtak szét az orosz megszállás alatt maradt Bukovinában?

Az órákra néztem.

Grominski sóhajtott és rámpillantott.

— Müssen wir gehen? Mennünk kell? — kérdezte rekedten.

Bólintottam.

Búcsúzni kezdtek.

Elfordultunk s kisompolyogtunk Száásszal. Nem való ilyet nézni. Még a bakáink is halkabban csörögtek a főzőláda körül. Csak a bent üldögélő kucsmás, meg lapossapkás rongyos oroszok bámulták a búcsúzó párt egykedvűen.

Félig-égett a cigarettánk odakint, amikor nyikant a deszkaajtó s kiléptek. Könnyes volt a szemük.

A főhadnagy átkísérte még a menyasszonyát a bűrűn, ott még egyszer összekapaszkodtak s gügyögve, sírva búcsúztak el egymástól.

Azután lefejtette magáról a fiú a leány karjait és átfutott a hídon.

Amaz ott állott a túlsó parton még akkor is, amikor mi már fönt jártunk az állásaink felé emelkedő lejtőn s váltig integetett a kendőjével. Grominski is vissza-visszaintett, mialatt zihálva, nyögve, sietett melletttem.

A leány kendője már alig látszott. Ugy libbent már csak mint valami reménytelen, eltévedt madár szárnya.

Azután beértünk az állásaink mögött lévő erdőszélre.

A fiú még egyszer hátranézett s hogy nem láthatta többé a kis feketeruhás alakot, felnyögött, mint a szenvedő kutya és a vállamra tette a kezét:

— Nyicht lachen, Kamerad! Nyicht lachen!

Megszorítottam a kezét. Hogy is nevettem volna rajta. Éreztem, tudtam, hogy a lelkük mélyéig megrendült emberrel van dolgunk. Hiszen látszott a boldogtalan fiún, mennyire szenved.

Másra tereltem a szót. S fölragyogott a szeme arra a hírre, hogy Lengyelország föltámad. Majd szaporán elmondotta, hogy a Mária Theodorovna ulánusezred tartalékos főhadnagya volt. A háború kitörése óta nem járt otthon: Lodzban. Mert Lodz még 1914 őszén német megszállás alá került. Eleinte kiképző tisztt volt különböző orosz városokban, azután kiküldötték a frontra. Huszadik hónapja volt idekint. Ezrede a Tatár-szorosban harcolt, amíg csak mult nyáron vissza nem vetette az orosz arcvonalat a mi offenzívánk. A cári uralom bukása után megrendült az orosz tisztikar helyzete. A nyári visszavonulás alatt már bizalmi férfiakat állított a legénység a tisztek mellé s megkezdődött a megaláztatások szörnyű sorozata. Utóvédharcaik során már akárhányszor a legénység szavazása döntötte el, vajjon ellenálljanak-e, vagy kardcsapás nélkül adják fel védővonalait. Lenin bolsevikjeinek győzelme után egyszerre elárasztották a frontokat a kommunista agitátorok, a legénység nyíltan szembefordult tisztjeivel, letépte róluk a sapkajelvényt és rangjelzést, legtöbbjüket elcsapta parancsnoki helyéről s a legnagyobbszájú közlegényeket választotta meg szakasz-, század-, osztály- és ezredparancsnoknak.

— Szörnyű volt! — sóhajtott Grominski. — Mi, lengyelek sohse éreztük magunkénak az oroszok ügyét, kényszerűségből harcoltunk, de hogy még azt is el kellett szenvednünk, amit a bolsevik-rendszer zúdított ránk, az őrzítő volt. Az én századomban szolgált egy haszontalan, iszákos, orenburgi ulánus. Civilben péksegéd. Hanyag, komisz fráter, akinek mindig piszkos volt a lova. Néhányszor büntetésből két lovat csutakoltattam vele. Szeptemberben ezt választották meg helyettem

századparancsnoknak. Első dolga volt, hogy elrendelte: ezután a magam lova mellett, az ő lovát is nekem kell gondoznom. Október elején öngyilkos lett régi ezredparancsnokom, mert arculütötték. Fínomkultúrájú, nemes lélek s jó katona volt, Nikolaj nagyherceg egykor legkedvesebb embere. Közlegényi sorsát heteken át összeszorított foggal vállalta. Be akarta bizonyítani, hogy közlegénynek is különb, mint a többiek. Egy volt őrmestere arculütötte s erre eldobta az életét. Nekem még szerencsém volt, mert október közepén a brigádhoz vezényelték írnoknak. Akkor kerültem Stupkára. Az iskolában voltunk szálláson. És ez lett a másik szerencsém. Megismerkedtem Vjeruskával.

És most áradozni kezdett menyasszonyáról, a stupkai tanító leányáról.

Akadozva, boldog dadogással ömlött, ömlött belőle a szó. Most már csak a leányról beszélt.

Nem szakítottam félbe. Durvaság lett volna. És hát a történet folytatását úgyis tudtam. Ott végződött az egyelőre a solkai híd romjainál.

De ebből a történetből azt is megértettem, hogy az a pallóbürü két világ között lebeg. A Solka-patak s általában a front most nemcsak országok határa. Valóban: két világ határa. S az a túlsó világ ijesztően kezd hasonlítani a földi pokolhoz.

Dél lett, mire beértünk a zászlóaljparancsnokságra.

Orlay ottmarasztalta a főhadnagyot ebédre.

Front-ebéd volt, de ennek a szerencsétlennek: Lucullus-lakomája.

Evett és áradozott és a könnyei csurogtak az arcán.

— Ik nyie vergessen! — tördelte lengyeles kiejtéssel, hálálkodva a szót.

És becsípett félpohár bortól. Sápadt arca már égőpiros volt és nem győztük előle elkapkodni a kezünket, mert váltig szorongatta volt.

— Ik will geben Andenken! — kapott hirtelen rongyos kis hátizsákja után s kibontogatta kopott rongyai közül egykori tisztí sapkarózsáját és aranyos vállpántjait.

Az orosz sapkarózsának, ennek a színes bádogból vagy a tisztelnél fonott aranypaszománthból álló lapocskának mindig nagy becsülete volt előttünk. Hiszen a magyar katona csak ilyen emlékeket zsákmányolt. Az orosz meg babonásan őrizte, mert azt tartotta az emberszem-formájú jelvényről, hogy az a «cár-atyuska» szeme.

A fegyverszünet óta ugyan alaposan esett az «árfolyama», mert a muszkák elsősorban ezt igyekeztek rumértékre átváltani nálunk, de azért még mindig szívesen tettük el hadiemlékeink közé.

Grominski most a féltve rejtgetett sapkarózsájával, meg vállpántjaival, tisztí mivoltának ezekkel az utolsó jeleivel akarta meghálálni — szerinte páratlan — szívességünket.

Orlay, kezében a «cár szemével», fölállott, odament a fedezékfalhoz, leakasztotta a szögéről Grominski sapkáját s a rózsza hátsó lapján lévő fémtüskével visszaerősítette a jelvényt a helyére.

A megrendült ember ziháló mellel nézte. Ez több volt szegénynek, mint amit elbírt. Leborult az asztalra és sírt, mint a gyerek.

Nem szóltunk, csak fölerősítettük vállaira a kopott, főhadnagyi vállpántokat is.

Mikor megenyhült a juhádzó zokogása, fölemelte a fejét, kezefejeével szétmázolta a könnyeit s fölállott az asztaltól, inogva. Reszkető kézzel nyúlt a horpadt aluminium-pohár után:

— Meiney Heren! — dadogta — nyicht lachen bitte... nyicht lachen.

És meg-megcsukló hangon bugyogott föl belőle a szó. Nem azt értékelte, hogy visszacsatoltuk a cár tisztjének jeleit, hiszen lengyel, hanem azt, hogy evvel

elismertük benne a tisztet, vagyis a velünk egyrangú európai úriembert.

Igyekeztünk elütni a hálálkodását, hát a terveiről érdeklődtünk.

Úgy kapta föl a fejét, mint az eszelős és olyan értelmetlen szemmel bámult ránk, hogy azt hittük, meghibbant.

— Hogyan kérdezhetitek ezt, urak? — csodálkozott. — Kérdezték már a madarat, mi a terve, amikor megnyílik előtte a kalitkaajtó? Hát élni akarok, élni és röhögni, hetekig röhögni, mert hihetetlen, hogy nemcsak én vagyok szabad, hanem az lesz a hazám is! Tudjátok, mi az: szabad lengyelként élni a föltámadt Lengyelországban? Ó, adjatok még inni, mert be kell rúgni, hogy meg ne őrüljek! Hogy bírja ki az agyvelőm ezt a rettentő változást?!

Ittunk. És ő tovább dadogott. Elmondotta, hogy muzsikus. A pétervári cári főiskolán kitüntetéssel végzte a zongora- és hegedűszakot. És a lodzi nagytemplom híres énekkarának karnagya lett. A muzsikából riasztotta föl és kiáltotta nyeregbe az ágyúszó. De most, haj most... ej, nem is lehet elmondani, mi mindenhez kezd majd. Van egy féligkész nagy szimfóniája. Lelkes, ujjongó ópusz. És félbemaradt. De most...

Mialatt beszélt, Orlay kiszólt az ajtón. Elhozatta Csepreghy zászlós hegedűjét.

Még beszélt, áradozott a lengyel, amikor a századosom eléje tette a hegedűt az asztalra.

Előbb úgy nézte Grominski, mintha káprázata lett volna. Azután megtapogatta. Síma, domború hátát az arcához szorította. És nem tudott más hangot kiadni, csak ezt:

— Ó... ó!

És már hangolt és a keze kinyult a vonóért.

És húzta, húzta. Furcsán, megcsúszó ujjakkal.

Hanem az első hangok után letette a hegedűt.

Beleharapott a bal mutatóujja körmébe s letépte a körme szélét. És mielőtt rászólhattunk volna, mielőtt bekiálthattam volna Ferit, hogy kerítsen ollót, már tépte le a többi ujjáról is a körmöt. Elevenbe is téphetett, mert egyik ujjá végén kiserkedt a vér. De ezt most nem látta, nem érezte szegény. A régóta visszafojtott, némává gyötört vágy, a muzsika olthatatlan szomjúsága félőrültté tette s nem tudott többé várni. Játsszani akart, muzsikálni akart s talán lángba belemártotta volna a kezét, hogy nyomban megszabadulhasson hosszúranőtt körmeitől.

S most újból lázasan kapott a vonóért és játszott.

A «Jeszcze Polska»-t húzta. A lengyel föltámadás énekét. Ki tudja, hány nemzedék dalát, akik rabságban éltek, rabságban haltak s akik ebben a dalban adták egymásnak azt a semmi valószínűsége vagy lehetősége sem épített hitet, hogy föltámad még Lengyelország. Ot-hat emberöltőn át csak ez a hit tartotta bennük boldogtalan hazájuknak a világ térképéről eltörölt nevét.

Nem játszott művészien a fiú. Merevek, ügyetlenek voltak a hegedűtől elszokott ujjai. De egy-egy bársonyos, diadalmas hang, a tűz és a lélek, amely fölujjongott játékában, a homlokába hullott hajának ütemes ringása, véres ujjainak remegése a húrokon és az arcáról egyre legördülő s a hegedűn végigfolyó könnyei, mégis azt mondták: érdemes volt hinni!

— Geht nyicht — tördelte szégyenlősen, mikor kicsendült a dal. — Geht nyicht. Nem megy.

Mi csak ültünk és nem tudtunk szólni. A háború keménysége, a front irgalmatlansága régen leszoktatott az érzelmességről. De az imént elhangzott félig torz, félig fönséges hegedűjáték a maga megrázó őszinteségével lenyűgözött, elkábított és megnémított bennünket.

Nem akart többé játszani, akárhogy erőltettük. Most már nemcsak az öröm és ital részege volt.

A muzsikáé is. Hát nevetett és beszélt, nevetett és beszélt.

S mialatt váltig hajtogatta, hogy sohase felejt el bennünket s botló nyelvével újra meg újra próbálgatta kimondani a jegyzetkönyvecskéjébe beírt neveinket és könyörögve esengett, hogy válaszoljunk ám neki majd a leveleire, mert holtáig akar velünk levelezni; mondom, mialatt összehadart ott mindent: halkan züm-mögni kezdtem az egyetlen lengyel dalt, amelyet tudtam. Megsajdult bele a szívem, de azért zümmögtem. André Márta szívfájdító dala volt. A lengyel bölcsődal.

Az első ütemekre fölfigyelt. De mert nagyon magyarázott valamit Orlaynak, csak a vállá rándult meg. Hanem a dal fokról-fokra erősebben kapaszkodott belé. És egyszer csak fölugrott Grominski, hátratántorodott és ráammeredt. Zihálva nézett a szemembe. Azután valami szép, fájó mosoly világította meg az arcát, előredöngött és a vállamra tette nehéz kezét:

— Matkica... matkica moja...

Az anyját emlegette. És nyomban utána rám-kiáltott:

— Kamerad! Bruder!... Kolysanka... Kolysanka!

Megismerte a Kolysankát és a hegedű után kapott.

Addig húzta, addig húzta, lágyan, selymesen, lélekolvasztóan, amíg én is az ökleim mögé bujtattam a homlokomat.

André Márta szép, szürke szeme nézett rám, nagy-nagy távolságból, néma panasszal.

Orlay dörögve ébresztett föl:

— No! Gyerek! Mi az?

— Semmi, százados úr. Nagyon a szívemre ment ennek a polyáknak az esete.

— És honnet ismered azt a dalt?

— Valahol... rámmagadt. Bölcsődal. És most az édesanyját látja tőle ez a koma.

— Hát akkor: csitt! — emelte föl ujját a kapitányom.

Akkor hallottam utoljára mások hangszerén ezt a halkhangú, ringató melódiát.

Korán sötétedő, januári délután volt. Nem akartuk, hogy Grominski soká csatangoljon az estében.

Indulnia kellett. Részeg volt és meghatott. S köszöngette, hogy hátratelefonáltunk a hadosztályhoz s ott vacsorára várták.

Szabó Gáhéval kocsit küldettünk eléje az ezred-parancsnoksághoz. Odáig bizony gyalog kellett mennie.

Orlay berendelte kíséretnek Csepreghy Kálmánt.

A hetykeképű zászlós, az ezred bohóca, akit mindenki csak Mufurnak, vagy Mufinak hívott, már régesrégen ott állott, de Grominski újból és újból kezdte a búcsúzást. Tízszer is megnézte, hogy jól fölirtuk-e a nevét és a címét.

S amikor végezetül Majzik Gergely fölmarkolta Grominski hátizsákját s elindultak volna, még akkor is hátra-hátrafordult az istenadta lengyel és elcsukló hangon kötötte a lelkünkre:

— Meinye Adresse... Kapellmeister Grominski... Lodz... nyicht vergessen: Kapellmeister Grominski...

Orlay kiment Hollával a vonalba, hogy végigjárja az őrségeket, én meg esti ételosztásig bámultam a rongyos kis petróleumlámpa fényébe.

Grominski hegedűje újból felkavart bennem mindent.

...Másnap púposra röhögtük magunkat a doktoron. Lovat vett egy muszkától hatvan koronáért. Nehéz, szőrös-csüdű, konyhakocsivonó, igásjóság volt. Jámbor, lassú, mint az elefánt. Mégis leveszekedett róla a nagyravágyó doktor, hogy csak úgy huppant a hóban. A próbaloaglász szinteréül kiválasztott tisztást körülálló bakák nem mertek röhögni, de mi majd megfakadtunk.

— Rossz a ló — dörmögte a doktor, mialatt leverte ruhájáról a havat. — Bűdös dög, sejtelve sincs a lovas-hordozásról s olyan szilaj, mint a sárkány.

A szilaj sárkány pedig jámbor szemmel nézte bosszús gazdáját s tisztán láttuk, hogy még a fejét is csóválta méltatlankodásában, erre a megállapításra.

A doktor ettől kezdve egész nap kísértetként járta körül Holla Francit s előbb ötven, majd negyven, végül már húsz koronáért kínálta neki a hordóhasú muszka táltost.

Holla azonban arcátlanul kitartott szemérmetlen ellenajánlata mellett, hogy a legmagasabb összeg, amennyit hajlandó megadni: egy korona.

A csiszárkodásnak csak az éjszaka vetett véget.

Hajnalba betelefonált Szász főhadnagy a hídmmenti őrsről.

Két volt orosz tiszt kereste fel s tárgyalásokat kezdett vele, hogy negyvenegy gépkocsiból s nyolcvanöt emberből álló oszlopukkal átjöhessenek. Ukránok. Mivel tudják, hogy Brest-Litovskban külön ukrán delegáció is tárgyal, az önállónak kikiáltott Ukrajna nevében, nem akarják járműveiket és a velük levő nagy benzinkészletet a nagyoroszok kezében hagyni. Feltételeket kérnek az átvonulásra.

— Tartsad őket ott, főhadnagy úr — feleltem — fölhívjuk a hadosztályt.

A hadosztály nyomban kiküldött egy századost a solkai hídhöz. Félóra alatt megállapodhattak, mert parancsot kaptunk, hogy a zászlóalj utász-szakasza, meg egy félszázadnyi tartalék nyomban vonuljon a teaházhoz hosszúnyelű szerszámokkal s verjen hidat az autóoszlopnak.

Délre össze is rótták a szükséghidat Rimóczi és az ukrán tisztek útbaigazítása szerint.

Mert Rimóczi nyomban szükség volt, mihelyt valami szokatlan dolgot kellett megoldani. Az utászszakasz parancsnoka ugyan Bognár szakaszvezető volt, a mesterségét pompásan értő ácsmester, de Rimóczi nélkül még ő sem tudott élni.

Kora délután nagy dübörgés verte föl a solka—  
glitt—Lichtenberg—mardzinai utat.

Az ukránok robogtak észak felé.

Minden kocsin: zsákok, gépfegyverek, hordók, hadianyag. Úgy hírlett, hogy benzínben valóságos kincsesraktárak van.

Kiállottunk az erdő keleti szélére, ahonnet jól látszott az út s onnet néztük vonulásukat. Énekelő, nagykucesmás katonák ültek a teherkocsik rakományain és álltak a személyszállító tisztikocsik lépcsőin. S a motordübörgés és énekszó valami fölszabdult örömet harsogtatott felénk.

Késő este berendelték az ezred- és zászlóaljsegédtiszteket Lichtenbergbe a dandárparancsnoksághoz.

Jó háromnegyedórát baktattunk a sötét, csúszós dorongúton, amíg fölértünk.

Birkás ezredes, a dandárparancsnok maga adta ki a hadseregparancsnok bizalmas rendeletét:

— A délután átjött s most Mardzinán táborozó ukrán-orosz gépkocsi-oszlopot és annak egész rakományát hadizsákmánynak nyilvánítja a hadseregparancsnokság, mert a napról-napra fogyatkozó vonó-jószág hiánya és a korlátozott mennyiségben rendelkezésre álló benzin szempontja szigorú kényszer-rendszabályokat követel.

Nyolcan állottunk az ezredes előtt: a két ezredsegédtiszt és hat zászlóaljsegédtiszt. És lopva összenézünk. Az ukránok vidám éneke csendült vissza a fülünkbe.

— Az átjött csoport — folytatta kedvetlenül a karcsú, fiatalos ezredes — sok gépfegyvert, lövészert és kézigránát hozott magával. Mivel szabad elvonulás feltételével jöttek át, nyilvánvaló, hogy felháborodással fogadják majd a megváltozott magatartás közlését s alkalmasint fegyverhez nyulnak. Ezt mindenképpen meg kell akadályozni, mert felesleges vérontásra vezetne, a robbanórakományok szétvethetnék a falu

egy részét vagy legjobb esetben megrongálódna az oszlop járművei. Harcra tehát nem lehet szó!

Hm. Szóval, becsapjuk őket — gondoltam magamban, mialatt az ezredes a térképe fölé hajolt. Majd folytatta:

— Nagyobb csapatmozdulatok gyanakvóvá tehetnék az oszlopot s felkészülhetnének. Lefegyverzésüket tehát úgy kell biztosítani, hogy gyanakvásra ne adjunk okot. A harmincadik ezred tartalékszázlóját a részleteknél megadott időpontban, gyakorló öltözetben, tehát csak fegyverrel s töltenytáskákkal, énekelve vonul el az oszlop táborhelye előtt, mintha gyakorlatra menne. A másik két százlój, valamint a huszonkilencedik ezred három roham-félszázada pedig még az éjjel Mardzinára vonul, ott a megadandó részletek szerint elhelyezkedik részben az ukrán oszlop telephelye körül, kis osztagokkal pedig az autók közötti térszögekben. Ezeknek ugyancsak átvonuló s csupán éjszakára letáborozó csoportok jellegét kell magukra öltetniük. Néhány szlávul tudó embert is be kell közéjük osztani, azokat ki kell oktatni arra, hogy kezdjenek beszélgetést az oroszokkal és sejtessék velük, hogy szabadságra menő, vagy onnét bevonuló emberek, akik délelőtt tovább is mennek. A hatodik ezred egy félszázada beszélgető és ácsorgó csoportokra bomolva, gyanútlan kíváncsiskodást színelve ténferegjen a gépkocsik körül. A templomtorony hármas harangkondulásának jelére, az oszloptelepre beszivárgott erők hirtelen fegyvert szegeznek a kocsik személyzetének és: «Hore ruki! Föl a kezekkel!» A gyakorlatra-vonulást színelő harmincas százlój ugyanakkor körülveszi a telepet s a géppuskák tűzállásba ugranak. A részletrendezéseket pontosan jegyezzék az urak!

És diktálni kezdte a parancs részleteit, nyomotlan, kedvetlenül.

Mikor kiléptünk az éjszakába, nagyot köpött Csóti hadnagy, a második százlój segédtsíztje:

— No, fűzfa, most már moslékdolgokat csinálnak velünk!

— Azt — dünnyögtem. — Egyik órában: szabad elvonulás, a másikban meg: Hore ruki! Jó, hogy nem kell ott lennem. Nem szeretem pofánköpetni magamat. Megértem, hogy a háborúban nincs kezétszókolom s nem szokás kukoricázni, mert amit meg kell tenni, hát azt meg kell tenni. De ilyenkor mégis gyorsan kell hozzá.

Elmúlt az éjfél, mire hazaértünk s két óra lett, mire kiadtuk az intézkedéseket.

Félórával utóbb eldobogott mellettünk a rohamfél század. Hallottam még Asztalos hadapródjelölt fojtott hangját:

— Fölzárkózni emberek, fölzárkózni! Szorosan egymás nyomába, mert sötét van!

És a végén Hafner hadapródjelölt morgott:

— Kilépés, fiúk, kilépés! Ha már nem alhatunk, legalább bukdácsoljunk.

Dobogásuk, szerelvényük zörgése, elhalt a téli éjbe-borult erdőn.

...Reggel kilenckor megjött a hír: az ukrán oszlop símán a kezünkbe került. A kocsik továbbmennek rakományukkal Csernovicha, a személyzetet egyelőre internálják, majd az ukrán béke aláírása után hazabocsátják.

Még jó, hogy Grominskinak nincs oka káromkodni!

...Január utolsó napjaiban egy volt orosz ezredes, meg egy törzsszázados kísért be hozzánk Szász főhadnagy.

— Átlépők? — kérdezte Orlay Szásztól, miközben eljük ment az ajtóból és kezét fogott velük.

— Nem, százados úr — felelte a főhadnagy. — Nagyoroszok. Csak meg akarják köszönni, hogy tisztességgel kezeljük átjött lengyel katonáikat.

Orlay ott tartotta őket ebéden. Letépett rang-

jelzésű, kopott zubbonyukban is látszott, hogy urak. Az ezredes valami gróf volt, a törzskapitány krimi származású herceg. Hűvösen, kimérten beszéltek.

— Herr Hauptmann — hajtotta meg fehér fejét Orlay előtt az ezredes — én ugyan már nem vagyok ezredes, csak közlegény. Mégis kötelességemnek tartottam, hogy volt segédtisztemmel átjöjjek s megszorítsam a kezét, azért a nemes bajtársi bánásmódért, amelyben hazatérő lengyeleimet részesítik. Nincs már hozzájuk közöm, kiszakadnak az orosz hazából, de katonáim voltak, bajtársaim, tehát őszinte szívvel kívánok nekik jobb jövőndőt, ha már a mienk el is sötétedik. S aki megbecsüli őket lovagias parolával, ha ellenség is volt, hálát érdemel. Mivel nem hiszem, hogy a mostani orosz hadsereg választott tiszteseinek eszébe jutna ez a köteles figyelem, én jöttem el. Tegnap még a cár őfelsége ezredese, ma: közlegény. Bocsássa meg, százados úr, hogy csak egy közlegény kézszorítása köszönheti meg lovagiasságukat, a monarchia egész hadseregének.

— Ezredes úr szinte megszégyenít — motyogta az én kapitányom. — A katona csak fegyverben lehet ellenség. A fegyvertelen ellenféllel szemben csupán bajtárs lehet. És most ez a bajtárs érezné tisztességének, ha elfogadná szívbőljött meghívásunkat.

Hórihorgas, csaknem kétnégyes, szikár ember volt a gazdám. Fejjel volt magasabb egész zászlóaljánál. De ilyen nagynak még sohasem láttam.

Ebéd közben fölengedett a két orosz szertartássága. Nem panaszkodtak, de egy-egy félmondatukból kicsendült rémületes sorsuk. Palástolták a cári rendszer katasztrófájának és a bolsevizmus uralmának szörnyűségeit, mert röstellték a bukás, a hadseregzüllés megdöbbentő arányait.

Mégis kivettük elejtett szavaikból a haldokló hadsereg vonaglásának kínját. A törzskapitány feljebbvalója iránt érzett szeretete lett az árulójuk.

— Irtózatos, amit evvel a nagyszívű, nemes katonával tettek — dörmögte halk hangon felém, mialatt az ezredes Orlayval a brest-litowski béketárgyalások részleteibe mélyedt. — Irtózatos! Egyik őrmester, valami novgorodi kazánkovács, lázította fel az ezredet. Azt állította, hogy az ezredes úr mindig csak a nagy-oroszokat hajszolta rohamra. A beosztott nemzetiségeket, lengyeleket, finneket, észteket kímélte volna. Persze ez ostoba hazugság, mert emezek alig néhány százalékot tettek ki az ezredben s ha akartuk volna, sem tehettünk volna kivételt. Egyrészt azért nem, mert teljesen vegyítve voltak az orosz legénységgel, másrészt pedig: minden orosz szem rajtuk volt, hiszen kezdettől fogva megbízhatatlannak tartottuk őket. Az első ilyen esetről szóvátették volna. Dehát eszünkbe sem jutott. A végén mégis evvel a váddal csapták le az ezredparancsnokságról. Buroff őrmestert választották meg helyére. Buroff pedig nyomban az ezredkonyhához osztatott be bennünket mosogató-nak. És röhögtek rajtunk, mikor krumplit kellett hámozunk. Szuborin alezredes, az első zászlóalj parancsnoka, főbelötte magát, Dimitriev törzskapitány, átszökött Vama-nál önkökhöz, nekem pedig az ezredes úr csavarta ki a kezemből a pisztolyt. Azt mondotta: örültség! Az orosz nép gyermek, most beteg, nem tudja, mit csinál s éppen ezért nem szabad most elhagynunk. Különbnek kell lennünk közlegényi sorban is mindegyiknél. Hívebbnek, engedelmesebbnek, tűrőbbnek. Az embert nem a tiszti paszomány teszi tisztté, előljárává, feljebbvalóvá, hanem a nagyobb lélek. Hát mi most nagyobb lelkek vagyunk. S ez mind szép is, igaz is, mi, egykori tiszték, tudjuk is ezt. De tudja-e Krilenko hadseregparancsnok és Uljanov-Lenin, a népbiztosok tanácsának elnöke?

Orlay meglepetten fordult most felém beszélgetéséből.

— Ide hallgass! Most mondja az ezredes úr, hogy

augusztus nyolcadikán éppen az ő ezrede állott itt Solkánál velünk szemben!

Félperc mulva már térkép volt az asztalon. A hetvenötezres arányú részletes lap.

És ceruzák böktek egy-egy pontra, vagy húztak végig egy-egy vonalat.

— Önök, úgy-e, Fürstenhal—Mardzina—Radauc vonalból támadtak? — kezdte az ezredes. — A mi dandárunk előőrsei, amelyeket előző estétől a dandár másik ezrede adott: nagyjában a Ples 482-es háromszögelési pont — a tőle keletre húzódó taligaút hossza — Glitt 520-as magaslati pont — és Dealul Secului vonal mentén állottak éjjel. Tőlünk jobbra a szomszéd dandár: Gestütshof Burla—Burla község—Radauc—Satulmare vonalát biztosította előőrseivel.

— S ha igaz — vetette közbe Orlay — akkor a tűzérsegük zöme a D. Bugi magaslat és Botuschana község mögött volt.

— Ugy van. S ezenkívül még Pojeni és Neusolonetz táján.

Különös élmény s furcsa dolog volt, ahogy most az egykor szembenálló felek kiterегették egymás előtt akkori kártyáikat. Katonának mindig érdekes minden katonadolog. Hát még így!

Szinte összedugtuk a fejünket. A két orosz is mintha felvillanyozta volna az, hogy a multról beszélhetek. Arról az időről, amikor még, ha bomladozóban is, de mégis hadsereg volt az orosz haderő. S amikor még ők irányítottak, vezettek és harcoltak az ellen a monarchia ellen, amelynek fegyveres ereje, 1914 óta egyre keményebb ellenfélnek bizonyult.

— A Mardzina felől kibontakozó támadás — folytatta az orosz ezredes — előbb az említett taligaút vonalában jelentkezett. Őszintén szólva: nem értettük. Mi a Ples magaslatról vártuk a lökést. Önök mégis attól jóval keletre bontakoztak ki először, holott min-

den logika szerint könnyebb eredményt ígérhetett a magaslatról lefelé történő támadás.

— Igen ám — vetette közbe Orlay — csakhogy nekünk ott semmink sem volt. Vamatól Slatina Mareig üres volt a front. Slatina Maren volt egy gyengébb harccsoportunk, azután megint hézag következett és csak ezután mi. Az én zászlóaljам, mint a Kary-csoport jobbszárnya.

Most a két orosz nézett egymásra, mint akik előtt világossá válik egy rejtelem.

— Igen — folytatta Orlay — a csoport előretolt és megerősített jobbszárnya mi voltunk. A két másik zászlóaljunk balra mögöttünk, szinte lépcsőzetesen támadott. Bal sávhatárunk az erdő keleti széle, illetve az ötszázhuszas magaslat volt. Tőlük balra a nyolcadik hegyidandár zászlóaljai a lichtenberg—glitti műút és a Burla—Csiota-vonal közötti sávban.

— Értem — bólogatott fehér fejével az ezredes. — De menjünk tovább. Nekünk nem volt szándékunkban itt megállani. Azt a parancsot kaptuk, hogy az előőrsök halogató-harcok közben vonuljanak vissza. A hadtestparancsnok a radauci körzetben álló seregtestektől csak azt várta, hogy egyelőre a Csiota-magaslatra és a Lupul-dombvonúlatra támaszkodva, feltartsuk önöket s így fedezzük a Vama környékéről észak-kelet felé kitérő hadosztályaink oldalát északról. Mert kétségtelennek tartottuk, hogy a Vamanál is visszadobják a mieinket.

— Pedig ott elakadt a mi lovashadosztályunk a hegyekben — vetette közbe Orlay.

— Csakhogy mi ezt nem tudhattuk előre — vonta meg a vállát az orosz ezredes. — Sőt itt a Csiota-Lupul-vonal is tarthatatlannak látszott már, mert délután elesett a Csiota, ez az egész radauci síkságon uralkodó magaslat s az onnét hátravetett szibériai lövészezred lefelé özönlött Jaslovec és Arbora felé

Akkor már az egész elgondolt vonalrendszerből csak a Csipornita-domb tartotta magát. Az ott küzdő két zászlóalj is már-már hátrálni kezdett, amikor a Glittől délre levő majorban előretoltan elhelyezett százada és két gépfegyvere oldaltűz alá vette őket, akik itt az erdőben nyomultak délnek.

— Ugy van! — vágott bele a gazdám élénken. — A mi második zászlóaljunkat. Én akkor már itt álltam közvetlenül Solka előtt, sőt egyes harcjárőreim, átcsúsza az orosz harccsoportok között, már a Lupulvonulaton jártak! És dühöngtem, hogy testvérzászlóaljaink lemaradtak és nem volt meg az összeköttetésünk. Ezért kellett itt vesztegelnem. Nem engedtek előre. Persze, ma már tudom: a glitti major váratlan oldaltüze arcvonalváltoztatásra kényszerítette a második és első zászlóaljunkat s azok kikanyarodtak az erdőből keletre. Súlyos veszteségek árán végül szurronnyal vették be az égő majort, de közben este lett, a kötelékek összekeveredtek s még tőlem is át kellett dobni másfél századot a major tájára.

— Ó, hát ez volt az oka a fordulatnak! — csodálkozott a két orosz. — Mi persze semmit sem tudunk ezekről a solkai katlanban. Hallottuk ugyan, hogy a harc arrafelé lángol fel, de sejtelmünk sem volt arról, hogy mi történik Glittnél.

— Igen, igen — folytatta Orlay — hát így volt. Különben itt van a segédtisztom, éppen ő volt az, aki végül egy járőrrel Glitt felé rohant, megteremtette az összeköttetést s utóbb átvezette a jobbszárnyomról kivont félszázadot és a századnyi zászlóaljtartalékot a major elé. Persze, akkor már én sem mehettem előre. Ittrekedtünk Solka előtt az erdőszélen. Ugyanott, ahol végképpen megállott és ma is van a front.

— És én nem értettem őket — csóválta a fejét az ezredes. — Tudtuk, hogy járőreik a hátunkban vannak a Lupul-dombsoron. S parancsot kaptam, hogy ne engedjem magamat elvágni, hanem vonuljak vissza

egész ezredemmel Unterpertestie—Balaczana irányába. Menetoszlopban, visszavonulásra készen állott az ezred.

— Hallatlan! — csodálkozott Orlay. — Szóval nekem volt igazam. Ha el nem vonják a másfélszázadot s meg nem tiltják a támadás folytatását, könnyűszerrel előre jutottam volna.

— Így van — bólintott az ezredes. — Mert ha én elindulok, utánam kellett volna kanyarodnia parancs szerint a Csipornitán küzdő zászlóaljoknak is és Szucsavánál, a Szeret folyó mögött rendezkedtünk volna be tartós védelemre. Vagyis önök felszabadították volna Bukovina déli csücskét is.

— Hallatlan! — csóváltgatta a fejét Orlay.

— Szóval — folytatta az orosz — vissza kellett volna mennem. Szorított erre az ezred nyugalansága is, hiszen az önök járőrei már mögöttünk csatároztak.

— No és? — kérdezte a gazdám kerekretágult szemmel.

— Katona voltam egész életemben — vontá meg a vállát a vendég. — Resteltem kiadni a menetparancsot addig, amíg nem látom meg az ellenséget. Ott állottunk az akkor még ép solkai híd fölött egy padláslyuknál a törzskapitányommal és látcsóvel vártuk, hogy megpillantsuk az első ellenséges katonát. De önök bentmaradtak az erdőszél mögött, a harcizaj Glitt felé távolodott s utóbb tisztán láttuk, hogy önök beássák magukat Solka előtt itt fönt az erdőszélen. Nem volt bér a képemen, hogy elrendeljem a visszavonulást.

Orlay bosszankodva vakarta meg az állát.

— Erre tűzvonalba parancsoltam két zászlóaljat — fejezte be szavait az ezredes — s beástuk magunkat. A többi azután magától adódott. Mivel én arcot vetettem, helyben maradt a Csipornita-csoport is és a Bugi lejtőjén álló erők is befészkeltek magukat. Erre elrendelték az ellentámadást a Caiota visszafoglalására is, ez sikerült...

— Igen — mondotta Orlay — a vadászok már az erejük végén voltak s nem tudták magukat tartani.

— Szóval: így merevedett meg a front ezen a szakaszon s állott meg az önök lendületes bukovinai offenzívája.

Kis szünet szakadt a beszélgetésbe.

Azután felsóhajtott az ezredes:

— Persze, ez most már mind a múlté. Igaz, hogy még a hadtörténettudósokat se fogja érdekelni, hiszen a solkai ütközet csak apró részlete volt a világháborúnak. De nekünk...

És legyintett.

Később folytatta:

— Önöknek jól Megnyerték a világháborút. Mert hiszen ami még hátra van, az jóformán már csak a felszámolás formasága. De reánk keserű esztendők várnak.

— El se tudjuk hinni azokat a híreket, amelyek kijutnak idáig — sóhajtotta a törzskapitány. — Azt suttogják, hogy eddig tizenhét hadtest- és hadosztálytábornokot végeztek volna ki. A cár öfelsége családjáról is...

Hirtelen beleszólt oroszul az ezredes. És ő folytatta németül:

— Az lehetetlen. Ostobaság. Örültség. Nincs olyan orosz kéz, amely arra vetemednék, hogy a fölséges Atyuskára... De miért is beszélünk erről?

És megint oroszul mondott valamit a törzskapitánynak.

Az összekoppantotta sarkait az asztal alatt, fejet hajtott és elhallgatott.

Orlay, hogy véget vessen a hallgatásnak, megszólalt:

— A cári család sorsáról semmi rosszat nem hallottunk. De a pétervári angol és francia nagykövetségek jelentései nyomán hajmeresztő szörnyűségekről írnak a lapok.

— Hát igen... — sóhajtott az ezredes.

— A nagyhercegi és udvari családok kiirtásának hírére bizony azok is megerősítik — dörmögte a kapitányom. — Hír szerint csak Nikolajevics nagyhercegnek sikerült külföldre jutnia. Valami Denikin nevű tábornok már megkezdte volna a menekültek összegyűjtését a perzsa határon. Úgy hírlík, hadsereget szervez, hogy véget vessen a vérengzéseknek. Igaz-e: nem tudom. Csak az bizonyos, hogy a bolsevik uralom első áldozattömege a tisztikar.

A törzskapitány szorongó, riadt szemmel pillantott a gazdájára. A fehérhajú öreg úr azonban nem tekintett oda. Bozontos szemöldöke alól az asztalra meredt.

Megkockáztattam a kérdést:

— Ha valóban ez a helyzet s ha a nagyherceg és Denikin tábornok külföldön szervezi az ellenforradalmat, akkor nem tudom, nem gondolnak-e ezredes urék arra, hogy... most biztonságban vannak itt és könnyűszerrel lehetne eljutniok...

A törzskapitány alatt megreccsent a kis deszkapad. De az ezredes már felémvetette a fejét:

— A hadnagy úr nem ismeri Oroszország misztériumát — szólalt meg hidegen. — Uljanov-Lenin, Trockij, Kamenev, Gorkij és társaik is: oroszok. Nem látjuk, mit akarnak, de: valami nagyot akarnak. Lehet, hogy sokezer életbe, szörnyű szenvedésekbe kerül, de képtelenség, hogy ne Oroszországot szolgálják evvel. Minden történelmi korszakváltás vérben hengergeti meg a Rurikok ősi birodalmát. Ez orosz sors. És gyáva, aki meghátrál az orosz sors vérbengázoló szekere előtt. Vállalnunk kell. Ha jó, ha rossz. Ma már nem vagyunk tábornokok, ezredek és főtisztek. Csak közlegények. Oroszok, mint akármelyik muzsik.

A törzskapitány fölvetette a fejét, ezredesére nézett és szinte remegett a hangja:

— És ha ez a mi közlegénnyé lefokozott mivoltunk sem kímél meg bennünket a kronstadti tengerészisztek sorsától?

Az öregúr szemöldöke összerándult s élesen villant tekintete a másikra:

— Akkor... akkor... így rendelte az oroszok Istene. Dícsértessék az ő neve! Ha a mi vérünk kell az orosz sorsszekér útjának habarcsába: nem futhatunk el az áldozat elől. Egyébként — tette hozzá éllel — a törzskapitány úrnak szabadságában áll a választás: visszatér-e velem közlegénynek... a vérben fetrengő, szegény Oroszországba, avagy...

A törzskapitány hördült egyet, azután lekoppant a feje az asztalra és félíg sírva csókolta meg az ezredese ott nyugvó kezét.

Zavartan néztünk félre a gazdámmal.

Az ezredes hangja meglágyult, elkapta kezét az asztalról és megveregette a törzskapitány vállát:

— Ej, moj brat Szergej Szergejevics... — Majd németül folytatta: — Mit szólnak itt az urak? Úgy-e, úgy-e... Hogy is hagyhatnók el a mi szegény, tudatlan katonáinkat, öreg bajtársainkat? Mikor úgy megvadították őket! Beteg gyerekek. Kifordult a lelkük. Törnek, zúznak s magukat is véresre marcangolják. Pedig jók, szelídek, mint a csernoszjom rögei. Hát oroszok volnánk-e és nemes emberek, Szergej Szergejevics, ha most hagynánk őket magukra, amikor a legnagyobb szükségük lehet ránk? Á! Férfiak vagyunk úgy-e, oroszok vagyunk, sapkarózsza, tisztjelzés és kardbojt nélkül is, igaz-e? S ha most megaláznak, majd fölemelnek, mihelyt elmúlik a megpróbáltatás. Mert Oroszország föltámad, hé! Kinek nincs hite benne?

Rajongó, meghatott fény izzott föl a törzskapitány szemében:

— Én hiszek bennel

Kocintottunk s másfelé tereltük a szót.

Kora délután szedelőzködni kezdtek. Bocsánatot kértek a hosszúranyúlt látogatásért és köszönték a bajtársi vendéglátást.

Elkísértük őket a solkai erdőszélig.

Ott elbúcsúztak tőlünk.

A törzskapitány tekintete végigsiklott a Glitt, Mardzina—Csernovic felé vezető úton s mintha mondani akart volna valamit. De azután az ezredesére tévedt a pillantása. Sóhajtott és lehajtotta a fejét.

Fölgyúrték a köpenygallérjukat, tisztelegtek még egyszer és cammogni kezdtek Majzik Gergely nyomán. Átlépegettek a lövőárkok pallóján, a páros-órszem megnyitotta előttük az akadálykaput s már ott haladtak a drótsövény között. A spanyollovassal vissza került a rés helyére s immár megint a monarchia fegyveres határán túl, a senkiföldjén ereszkedtek alá a solkai katlanba.

Elöl a fegyveres magyar legény, mögötte a két, bottal lépegető, földszínű orosz. A véres, titokzatos kaoszbba mentek. De annak a neve Oroszország volt.

A Kárpátokról lesüvítő szél csattogva libegtette durva, szakadozott és sáros köpenyük alját.

...Estére hideg lett.

Orlayval végigjártuk a figyelőket.

Az orosz állás mögött tüzet raktak a kucsmás tovarisok. Eleinte csak énekelgettek. Szívfájdítóan bús dalaikat jajgatva kísérte egy csatáiban járt, árva balalajka. Olyan bús és reménytelen énekek zúgtak az ég felé, hogy időnként az az érzésem volt: egy csapat gazdájavesztett, árva, éhes, rongyos, gyötrődő és szükölő kuvasz vonít föl a fekete mennyboltra, bitangoló elhagyatottságban.

Mikor visszafelé jöttünk a vonal mögött, már szilaj, vadritmusú dalokat fújtak. És nagyokat, hangozókat röhögtek.

Azután ropogni kezdtek a tüzeik, mintha kukoricát pattogtattak volna.

Figyelve állottunk meg.

Egy-egy csoport elrohant, majd visszatérve, márékszámra dobált valamit a lángba. És a tüzek szikrázni, pattogni kezdtek. Azután egész ládákat cipeltek a tűzhöz s azokból szórták beléje a ropogó valamit.

— Ezek a szegény bolondok puskatöltényeket hajigálnak a tűzbe — mormogta a kapitányom. — Utóbb még kézigránátokat is belevetnek s akkor alaposan ráfizethetnek.

— Szegény, tudatlan, beteg gyerekek! — csendült vissza fülembe, a fehérfejű ezredes szava. — Valóban nem tudják, mit cselekszenek.

Vajjon Uljanov-Lenin is csak gyerek? És tudatlanságból gyúrja össze a csernoszjom végtelen, fekete földjét embervérrel?

Igen, ez: Oroszország. A misztérium, amelyet én nem értek. Ázsia, amely nem mérhető európai szemmel. Mi már túlságosan európaiak vagyunk ahhoz, hogy megértsük.

Jobb is. Velünk, nálunk, nem fordulhatna föl olyan fenekestül a világ, mint a rejtelmes Szent-Oroszországban.

Éjfélre értünk haza. Akkor hallottuk, hogy rövidesen felváltanak bennünket.

A II. zászlóalj akkor már a glitti erdei táborban volt.

Harmadnap ez a zászlóalj Mardzinára vonult. A szakácsok azt mondták, hogy onnét is továbbmegy.

S február harmadikán minket is, I. zászlóaljunkat is, honvédhuszárok váltottak fel.

Hajzás napom volt. Lövészer-, kézigránát-, építőanyag-, telefonhálózat-átadás. De jól jártam. A beépített huszonhat dob toldott-foldott telefonhuzalomért, huszonkilenc dob nagyrészt új, finom tábori kábelt vasaltam ki a huszároktól.

Nótázva vonultak a századok, a szürkületbe, majd sötétbe burkolódzó Lichtenbergen át. Orlay az élen

lovagolt, én visszamaradtam az utolsó század indulásáig.

S mialatt előreügettem, Pünkösöd Gyurka százada mentén, egy csapat fekete árnyék ballagott velünk szembe.

— Hányasok vagytok? — kérdezték.

De a század olyan harsogva énekelt, hogy senki sem válaszolt nekik.

Zúgott az ének:

*... Hármaz szám a numerája,  
Az a kemény kapitány úr dirigálja,  
Angyalom, csillagom, galambom!*

— Ja úgy? — morogta valaki a szembejövő csoportban. — Akkor ez az Orlay-zászlóalj. Honvédek. Jászkúnok. A huszonkilencedik ezred. Az a zászlóalj, amelyiknek az a kutyakemény kapitánya van.

Csillagos éjjélre meleg szállásokon horkolt az egész zászlóalj Mardzinán. Vagy tíz hónap után először éjszakázott megint falusi háztetők alatt.

Aludt is a banda, mint a tej!

Csak két ember járkált szállásról-szállásra jégcsákánnyal, föl-fölvillanó zseblámpával, éjjél után ketőig.

Az a kutya-kemény kapitány.

Meg az, akinek nem volt szabad elszakadnia a lábanyomától.

A segédtsíztje.

Mert nem a legénység van miértünk, tisztékért, — tanította Orlay — hanem mi vagyunk a legénységért.

Lerúgtam a csizmámat, ledobtam a zubbonyomat s nadrágostól — de legalább csizma nélkül — bujtam be a pokrócaim alá, a dohosszagú csues-szobában.

A Jóistenre gondoltam, azután az édesanyámra, meg arra, hogy most megint fordul az ezredünk útja.

Vajjon mikor fordul hazafelé ez a négy év óta tartó kemény, véres és dicsőséges út?

...Az álom rejtelmesen hullámzó fényei és árnyai mögött végtelen messzeségben, átsuhant André Márta fájdalmas-szép arca.

Olyan volt, mint valami Madonna-kép...

## XV.

Károly király, Károly király,  
Ha bevettél bakának,  
Adjál fegyvert, kis bajnétot,  
Hogy üresen ne járjak.  
Szürke sapkám pántlikáját  
Fujdogálja már a szél,  
Köszönöm, babám, köszönöm, babám,  
Hogy idáig szeretted.

(Bakanóta 1917-ből.)

Február úgy suhant el, hogy alig vettük észre. Negyedikén kora reggel indultunk el Mardzináról észak felé.

Háborúban sohase tudja az ember, hova érkezik meg. Azazhog: mindig csak a legközelebbi menetcélt mondják meg neki. Ezt úgy hívják, hogy: irányítás.

Mardzinán is csak annyit tudtunk meg, hogy estére Obervikovon éjszakázunk. Csepreghy Mufure ezért már hajnalban útbaindult, századonként négynegy emberrel szálláscsinálónak.

A második zászlóalj már kétnapi menettel járt előttünk. Csak azt tudtuk, hogy északnak vonul, de hogy hova és milyen rendeltetéssel, azt nem sejtettük.

Félórával előttünk indult el Mardzináról az első zászlóalj is.

Azután gyülekezett a mienk.

Negyedéve nem láttuk már akkor így együtt a zászlóaljat.

Pedig de szép volt, még ezen a borongós, havas februári reggelen is, ahogy ott állott az útmenti térségen, tömegben!

Elöl, jobbra, az utászszakasz, mellette a rohamfélszázad, azután oszlopban a mindig nótáskedvű kilencedik, tőle balra a kemény, viharvert tizedik század. Az előbbi előtt Pünkösdi Gyurka, frissen, szép, fiatal, piros arcával, a másik előtt lobogó köpenyben, elmaradhatatlan botjával, Parádi Viktor hadnagy.

Mögöttük az izgága tizenegyedik, élén Tordasy főhadnagy, a mindig elegáns ténylegesünk, azután Szász főhadnagy, a legrégibb csata-farkas, a hetyke tizenkettedik századdal s mögöttük a géppuska-század, azután a doktor a segélyhellyel s végül Szabó Gáhé mögött a vonat, málhásállat-, meg kocsierdeje.

— Jó reggelt, honvédek! — harsogta feléjük Orlay, a negyvenedik honvédhadosztály híres köszöntését.

— Jó reggelt, százados úr! — zúgta rá a kemény embererdő.

Lépésben lovagoltunk végig Orlayval az arcvonal előtt.

Alig volt raj, amelyikben nem ismertem volna egy-két öreg-csontot.

Az utász-szakaszt még én válogattam össze, mult szeptemberben, amikor önálló zászlóaljként harcoltunk a 8. hegyidandárban. Mióta újból visszakerültünk az ezredbe: minduntalan fel akarták oszlatni. Átmeneti szükség teremtette, szervezetszerűen nem jár a zászlóaljnak, hát be kell osztani az ezred műszaki századába. Aba Vili, a műszaki század parancsnoka, különben az ezred közismert «Puccos»-a, mindig irigykedve nézte ezt a kis bandát. De a zászlóaljnak ez alatt a néhány hónap alatt is annyi hasznot hajtott az utász-szakasz, hogy konokul ragaszkodtunk hozzá s Orlay nyomban dühbe-gurult, ha piszkálni kezdték ezt a kérdést.

Most is úgy nézett ránk ez a szakasz, hogy látni lehetett rajta: egytől-egyig tudja, mennyire becsüljük.

A rohamfélszázad előtt a szélesvállú Asztalos hadapródjelölt állott, mint a szobor. A második szakasz mögött a szemüveges Hafner hadapród meredt ránk. Most az egyszer talán nem szoknyán járt az esze. Mert egyébként: fél Bukovina fehérnépét bolondítgatta csinos bajuszkájával.

Hetykén, hencegve állottak a rohamosok, vidám kún-pofájukkal, aprószög-bajuszukkal. Ezek majdnem mind magyarok s fiatalok voltak. Kiváltságaik tudatában mérhetetlen dölyfösség sugárzott róluk. Hogyisne! Őrszolgálatot nem adtak, munkára nem küldték őket. Hátiszerelvényt nem kellett hordaniok. Azt külön szekerek cipelték utánuk. A térdükön, ülepükön fekete bőrfolttal volt megerősítve a nadrágjuk, a felszerelésük csak a sisak, a karabély, a gránát-zsák, kenyérsák, gázálarc-tok, meg a kulacs volt. Dohány- meg szabadságjárandóságuk kétannyi, mint a többieké, szállásokból a legjobb szállás járt nekik. Hogy a csudába ne lettek volna elkapatott, kevély fattyúk!

A hetyke pofák közül, húséges kutya-szemmel símogatta Örlayt Vadász János, akarom mondani: Új János tekintete. Ott állott akkor is kenyeres-cimborája: Bognár koma mellett.

A kilencedik század elé értünk. Friss szél lobogtatta a köpenyeik alját. Borsos szakaszvezető bajusza mokányabb volt, mint valaha! Még az öreg, nagyevő Moldován népfőlkelő is vidáman pillogott viharvert sapkája alól. Pedig hét gyereke volt ennek az őszülő románnak, odahaza Marosujvárott. Akkoriban már az ezred felét román legénység tette ki, mert kevergették erősen a monarchiabeli népeket minden ezredben. Jó tiszték alatt, jó katonák voltak.

A tizedik század! A vatra-moldavicaí ütközet hősei.

Alig látszott az első szakasz hórihorgas legé-

nyei mögött Tóth Kari, az aprótermetű, cvikkeres kis hadnagy. A tanár úr. Mert hogy tanár volt — egyéb tantárgyai mellett énektanár is — valamelyik alföldi leányiskolában. — Annál jobban kimagaslott az egész századból az őrmester. A nagyerejű, lapáttenyerű Bajóczky. Legendás alak volt ez is az ezredben. Szűkszavú, szelídarcú óriás. A bajusza helyén alig egy-két szál szőr. Hanem ha ordított: félország hallotta. Hát még ha ütött! Egyszer, mikor hadseregtartalékban voltunk Pojana-Stampin, valami részeg cseh menetoszlop vonult át éjszaka a barak-táboron. Az egyik cselák minduntalan bedörömbölt annak a baraknak az ajtaján, amelyben a századt aludt. Bajóczky kétszer kiszólt szelíden. Mikor azután harmadszor is dübörögni kezdett az ajtó, Bajóczky kilépett a sötét éjszakába. De nyomban visszatért.

— Lekentem egyet valakinek — dörögte.

Másnap reggel a barakajtóval szemben, az út túlsó árkában egy töröttkarú, töröttlábú, nyöszörgő pemákot talált a zászlóaljügyeletes. Bajóczky egyetlen pofonjától átrepült az országúton, ott nekizuhant a kerékvető-kőnek s még jószerencse, hogy a feje a nyakán maradt. Alig tudtuk Bajóczkyt kihúzni a disznóságból. Jómaga is csak annyi mentséget tudott a védelmére felhozni, hogy:

— Instállom, nem gondoltam, hogy ilyen nyavalás szerkezettye van a szegénynek.

Persze, ez régen volt s Bajóczky őrmester most békésen állott ki a tizedik századból, mint a torony a falusi házikók közül.

Némán, mozdulatlan arccal lovagolt Orlay a hátulálló két század arcvonala elé. Milos úrnak szinte ügtenie kellett alattam, hogy lépést tarthasson a kapitányom nagy, sárga lovával.

A tizenkettedik század... azután a tizenegyedik. Kemény, mozdulatlan embererdő. Mintha békebeli századok lettek volna. Palkó zászlós kölyök-arca, a kis

Baranyi hadnagy vörös, szeplőverte képe, a darabos Józsa hadnagy szeme csendesen követett bennünket.

Aztán még egy fordulás és: a géppuskás-század.

Elöl Kern főhadnagy, a szakaszoknál: Kovács hadnagy, Koczka zászlós, a fekete Morár törzsőrmester, Csepreghy Mufurc szakasza mögött pedig a fáradhatatlan Szemes őrmester.

A lövezetők magasra tartották a fegyver-, páncél- és lőszermálhások kantáros fejét s még Kis-Koczka örök keserűségének oka: a bal-puskáját vivő, számarcsődör is nyugodtan állotta most a vigyázz-állást. Akkoriban már nagyon romlott állapotban voltak a lovak. Tizenhétben takonykór tizedelte s rüh-járvány csúfította őket. Az apró bosnyák málhások még csak állották a sarat, hanem a hámosok miatt egyre keseregtek a gazdasági tisztek.

Kis-Koczka szakaszába pótlásként került Szürke Miska, az izmostermetű számarcsődör. S a sárkányölő úgy rettegett miatta minden kivonulásnál, szemlénél, hogy veritékcsöppök gyöngyöztek a homlokán. Mert ami felsülés, galiba és kiröhgögtetés csak érte valaha a géppuskás-századot, az mind a rugós, csiklandós, önfejű Szürke-Miska miatt érte.

De most csodálatosképpen, békén állotta a szemlét a garázda füles is s még csak gyűlölt szolgaságának terhét: a hátán lévő géppuskát sem rázogatta.

A segélyhelyes málhások mellett, komoly arccal ült, sörösköcsi-lóhoz hasonló táltosán a doktor. Balkezét a csípőjére támasztotta s hiába hunyorgattam, integettem neki a gazdám háta mögül, hogy fogja kétmarokra a szárazakat, nem akarta megérteni. Nyilván nem tudta a boldogtalan, hogy vigyázzban kétmarokra fogott szárazakkal ül a lovas.

Orlay le is tolt a nyomban, félelmetesen recsegő, kurta hangján:

— A doktor úr talán műlovarnő, kötél-táncos, vagy szegedi menyecske, hogy ilyen kackiás test-

helyzetben helyezkedett el a lova tetején! A zászlóalj-kürtös majd lesz szíves megmutatni önnek, mi a vigyázz — lóháton!

A doktor lesujtott képpel hallgatott, a zászlóalj pedig remegett az elfojtott röhögéstől.

Csak Mohamed állott komoly arccal a doktor lova mellett. Mohamed öreg bosnyák volt, régesrég túl a hadkötelezettségi koron. Az ezred még a Drina-menti harcok idején fogadta föl két mokány kis lovacskájjal s azóta szakadatlanul ott kocogott mögötte, lovait vezetve a Kárpátok jeges szikláin, Galicia tavaszi sarában, Volhinia nyári hevében, Bukovina homokján, a hármashatár zord, téli hegyei között s most megint a radauci síkon. Mohamednek mennyország volt a katonasor. Hogyisne: mindennap hús, tíznaponként zsold, ingyen ruha meg bakancs, no meg — bor. Ez ugyan tiltott dolog volt igazhitű személyének, de hát: Allah nem szokott a kulacsba kukucskálni. Szóval: Mohamed volt a világháború legboldogabb embere. Egyik lova a segélyhely-szerelvény, a másik meg a zászlóalj-iroda és a zászlóalj-távbeszélőjárőr málháskosarai alatt baktatott. Mohamed pedig boldogan vezetgette a háború eleje óta, egymásmögött lépegető lovacskáit. Kopott, füstös, szürke fez toronylott a fején s nem csekély büszkeséggel hordozta oldalán azt a viharvert, hosszú Werndl-szuronyt, amit Isten tudja hol szerzett. Görbelábú, szakállas alakja elválaszthatatlan volt az ezred fogalmától s ha szóbaereszkedett vele valaki, nyomban mosolyra vigyorodott, úgyhogy két nagy, első lapátfoga kivillant bozontos bajusza-szakállá mögül.

Orlay mindentmeglátó szeme most még a zászlóaljvonaton, de még a szakácshadon sem talált hibát, hát vágta ugratta nagy, sárga lovát s a zászlóalj arcvonala elé rúgta.

Milos úr szaporán kocogott utána, de azért mégis

szörnyen elmaradtunk. Már vezényelt, amikor melléje értünk.

— Zászlóalj, pihenj!

A kidobbanó jobblábak megrengették a keményrefagyott, szélfúttá mezőt.

— Századparancsnok urak hozzám!

Az öt századparancsnok, meg Asztalos Feri futva közeledtek. Ugyeltek arra, hogy egyszerre érjenek be, egyszerre állottak meg s egyszerre suhant tisztelgő kezük a sapkájukhoz.

— A zászlóalj ma Obervikovra vonul — re-  
cegte Orlay. — Kíméletlen menetfegyelmet akarok látni. Elszállásolás: hang és torlódás nélkül. Felhívom az urak figyelmét arra, hogy az éjszakát a hadtestparancsnokság székhelyén töltsük. Elvárom, hogy a zászlóaljról egyetlen benyomás maradjon a hadtestparancsnok úrbán. Az, hogy ez a zászlóalj a legkülönb az egész hadtestben. Köszönöm, lelépni!

Tisztelgett, a századparancsnokok szalutáló keze sűrítve szelte a levegőt s visszafutottak a helyükre.

Orlay érdes hangja megint felharsant:

— Zászlóalj vigyázz!

Az embererdő mozdulatlanra dermedt.

— Zászlóalj menet! Kettősrendekre szakadozz, az utász-szakaszra!

Egyszerre csendült fel a századparancsnokok szava:

— Kettősrendekre szakadozz, jobbra át!

Dobbanva fordult kettősrendekbe az egész.

S most előbb Bognár tizedes utász-szakaszparancsnok kiáltása hangzott el:

— Menet! Irány az út, szakasz indulj!

Majd Asztalos vezényelt.

És utána századról-századra hangzott tovább a parancs a besorolásra.

Az utász-szakasz meg a rohamosok nótába kezdtek:

*Megyen már a jászkún honvéd ezeređ, ezeređ, ezeređ,  
A harmadik zászlóaljba vannak a legkülönb gyerekek,  
Huszonkilenc — három a száma,  
Ezer kishány bolondul utána,  
Angyalom, csillagom, galambom.*

A mardzinai templom előtt két tiszt állott.

Nagy tábornok, a negyvenedik honvédhadosztály híres generálisa, meg a vezérkari főnöke.

Orlay fölemelte a karját.

A nóta elnémult.

— Vigyááázz! Díszmenet jobbraal!

Bognár rábömbölt az utászokra:

— Vigyázz! Szakasz jobbra-nézz!

A lépések feldübörögtek, a kezek lesuhantak a fegyverszíjon a tusanyakra és a fejek jobbra lendültek.

Egymásután csendült fel a parancsnokok szava s döngve nyögött a fagyos út a dübörgő zászlóalj alatt.

Feszés lépésbe szedtük a lovainkat is és kemény tisztelegéssel lovagoltunk el a daliás tábornok előtt, majd átugrattunk az út árkán s melléje állottunk.

Teremtőm, de szép volt az a zászlóalj, ahogy most elvonult előttünk! Orlay örök-éber gondossága, szörnyű szigora, mesés katonanevelő tehetsége dübörgött az egyszerre dobbanó lábak, egyszerre lendülő karok, egyszerre zörrenő szerelvények pontosságában, acélos fegyelmében.

A tábornok szeme egyre fokozódó örömmel suhant végig az erőnek, fegyelemnek ezen a gőgös, hetyke és diadalmas parádéján.

Mikor már a géppuskások fele is elvonult, felénk fordult a generális:

— Köszönöm, százados úr! Büszke lehet a zászlóaljára! Közölje vele megelégedésemet. Nem is tartóztatom tovább!

Orlay a lóról lehajolva fogadta a tábornok paroláját.

Tisztelegtünk, visszaugrattunk az útra s a századok mellett ügettünk előre.

Orlay hátraszólt:

— Hadnagy úr, maradjon itt és zárkóztassa fel, a díszmenet miatt nagyobb távközre széthúzódtott századokat. Főként azt a hátsó társaságot: a vonatot.

Kiállottam az útszéltre. Milos úr tajtékosan rágta a zabláját.

Megvártam még az ütközetvonalat málhásállatoszlopa mögött nyikorgó málhavonat kocsijait is, évődtem egy sort a Gáhéval, ittam egy kortyot a pálinkás-kulacsából s azután hajrá: nekieresztettem Milos urat az útmenti havas mezőn!

Akkor már megint zengett a nóta.

Zihálva léptettem a gazdám mellé.

Elgondolkozva nézett a fölényhúzó hófelhőbe.

Az első pihenő alatt autó-oszlop zörgött velünk szembe. A találkozáskor meglassította a futását s az első kocsirol lekiáltott a hadosztály telefontisztje:

— Megvan az első békeszerződés! Az önálló Ukrajnával aláírtuk a békét! Most kaptuk a híret Brest-Litowskból!

Az autóoszlop tovadübörgött.

Orlay odakiáltott a rohamosoknak:

— Ukrajna aláírta a békét! Továbbadni hátrafelé!

S az üzenet riadó örömmel távolodott tőlünk, századról-századra s még pirosabbra gyújtotta az arcomat, mint a menet.

Pilingélő hóban, lelkes nótaszóban vonult a zászlóalj tovább.

Déltől kezdve heves hóviharral küzködtünk. A

nóta elnémult, az emberek leszegett fejfel feszültek neki a hófúvásnak.

De esti szürkületkor, csendesedő havazásban, megint nótával vonultunk be Obervikovba.

A hadtestparancsnokság előtt tagbaszakadt vezérkari alezredes fogadta a díszmenetet.

Úgy vágtuk a lépést, hogy csak úgy ropogott. Az alezredes mosolyogva köszönte.

A XVII. hadtest vezérkari főnöke volt.

Stromfeld Aurél alezredes.

Telefónösszeköttetés helyreállítása, esti eligazítás, riadóintézkedés, menetparancs másnapra.

Este kilenc lett, mire ágyba kerültünk Hollával egy-szálláson. Ágy, dunyha, otthon. Igaz: csak csues-ágy, szegényes, dohosszagú dunyha, de mégis fejedelmi kényelem.

Csak Hafner Pista, a rohamosok kadétja cicázott a ház előtt a csues-lányokkal, nevetgélve, bolondozva.

Holla végre megúnta s rázörgette mérgesen az ablakot.

A nők barátja erre eloldalgott, de még soká hallottuk melegehangú, fiatalos nevetését.

— Elindult a béke! — dörmögtem álmosan.

— Az ám -- ásított rá Franci — és most már bizonyosan győzünk!

S orrára húzta a dunyhát.

A csueskonyhán feldünnögött az ügyeletes telefonista hangja.

— Halló, itt huszonkilenc-három. Hadtestközpont jól hall? Akkor rendben. Vége.

Holla horkolni kezdett, mint a harmónika.

## XVI.

Fut az oláh, földet se ér a lába  
 Tudja már, hogy honvéd jár a nyomába!  
 Viszik a hírt az oláh királynak:  
 Nincsen párja a jászkún-bakának!

*(Bakanóta szövegváltozata 1917-ből.)*

Bolondozott a február.

Másnapra ragyogó tavaszi idő sugárzott le Bukovinára.

Az ereszek csöpögni kezdtek s a földeken langyos-lucskosan olvadozott a hó.

A második zászlóalj zengő nótaszóval vonult ki előttünk a községből.

Félóra múlva indultunk utána mi is.

Táncolt a napsugár és táncolt a kedvünk.

Ütközben még gyakorlatoztunk is. Valami távoli dombsort jelölt ki Orlay a gyakorlat támadó-céljául. A kilencedik századot vetette szembe a dombsorral arcban, a tizediket, tizenegyediket meg a géppuskások három szakaszát jó nagy kerülővel átkarolásra rendelte.

Máskor talán megnyúlt volna a bakák képe, mert van némi különbség az úton való kényelmes menet meg a dombon-völgyben, szántáson-legelőn való törtetés között, de most még erre a parancsra is földerült az emberek arca.

Pünkösdi Gyurka százada úgy fröccsent szét széles rajvonalba, hogy pillanatok alatt helyén volt, a megkerülő rész pedig jókedvűen loholt egy terephajlás mögött jobbra.

— Játsszunk háborút! — dörmögte vidáman Rimóczi, miközben előreszaladt két honvéddel a tizedik század egyik harcjárőreként. S futva kocogtak századaik nyomán a lőszeres málhásállatok és nyerítve vihogva igyekeztek előre a géppuskás lovak. Még

Szürke Miska se vágott olyan életúnt pofát a terhe alatt, mint máskor.

Villogott a napfény és villogott a kedvünk.

A kilencedik század, előrehaladtában egyre építette a telefonvonalát, a zászlóalj-távbeszélőosztág pedig terepszakaszról-terepszakaszra nyomulva, bontozta a mögöttünk maradó drótot.

Az óramű nem működik pontosabban, mint ahogy ez a zászlóalj tudta a dolgát.

A gazdánk azért persze mirgett-morgott, rárecscentett itt-ott egy-egy rajra, vagy szakaszra, — hiszen hogy is lett volna, ha még ő sem talál kifogást, de azért mindenki tudta, hogy ez csak — vak-töltés. Mozdulatlan arcvonásai is elárulták, hogy tudja, érzi a zászlóalj értékét.

Késő délután lett, mire «elfoglaltuk» azt a jámbor dombhátat, ott Putna előtt. Az emberek sárosak, fáradtak voltak, mégis verhetetlen kedvvel vonultak be a községbe.

Gőzölgő mozgókonyhák, meleg szállások, bőséges posta, jó hírek az olasz frontról és Brest-Litowskból — kellett-e más, a tökéletes boldogsághoz?

Tóth Kari szállásán ételosztás után olyan nótázás kerekedett, hogy a fél falu csuése ott ácsorgott az ablak alatt. Csepreghy Mufurc meg a Gáhé cigánykovácsa húzta, a «tanár úr», Holla Franci, Józsa, a kis Baranyi hadnagy meg Palkó zászlós pedig rezgő hangon fujta a nótákat.

Hafner persze gögösen mellőzte ezt a bandát s egyszerre négy oláh fátával bolondozott a templom előtt.

Éjfél tájban megérkezett az eligazítás a menetirányításunkkal. Orlay lediktálta a másnapi menetintézkedéseket, azután magára rángatta a köpenyét s kilépett az éjszakába.

A zászlóaljiroda málhakosarán füstölő petróleumlámpa mellett, körmöltem tovább a részletparancsot

s a szolgálatos telefonista éppen megkezdte a parancs távmondatra diktálását, amikor betoppant megint a gazdám. Akkorra végigjárta már a zászlóalj szállásait.

Vetkőzés közben átszólt hozzám a másik szobából:

— Ez a félnadrág Hafner is jobban tenné, ha szoknyavadászat helyett, inkább az énektanár környékli tanfolyamára járna. Rossz nézni, hogy vihognak körülötte még ilyenkor is ezek a nőnemű madár-ijesztők.

Ebben a pillanatban kivágott a távoli énekszóból egy hajmeresztően hamis hang.

— Ki ez a becstelen gazember? — kérdezte Orlay dermedten.

— Hafner kadét — feleltem, az elfojtott röhögéstől pukkadozva. — Éppen most kívánta oda a kapitány úr! Úgy látszik, időközben ő is átment Tóth szállására.

— Hát én ezt holnap lelövöm! — morgott dühösen az öreg. — Addig is telefonálj rájuk, hogy elég volt, mert ha ez a boldogtalan flótás még egyet nyerít, hát istók uccse, elszégyeli magát a Szürke Miska is a zabostarisznyában.

Hajladoztam a röhögéstől, de azért kiléptem a zászlóaljirodává előlépett konyhába, kivettem a telefonista kezéből a beszélőt s rádörrentem Parádi hadnagyra, hogy küldje aludni a dalnokokat.

Másnap hallottam, hogy mindenki Hafner Pistát okolta — és igazsággal — a zengés szétugrasztásáért. Ők azt vélték kíváncsiabbnak, ha a kitűnő rohamista inkább a csuestündérek bűvkörében maradt volna.

Másnap különben pilingelő hőesésben Davideni községbe vonult a zászlóalj. A két testvérzászlóalj már ott táborozott. Megint együtt volt hát az ezred.

Úgy hírlett, hogy hosszabb ideig maradunk ott. Incselkedő tavaszi napok jártak, pedig valójában

hol volt még a tavasz? Hiszen február elején voltunk.

A zászlóaljparancsnokság az iskolaépületben tanyzott. A csues-kölykök örülhettek, hogy a beszállásolás miatt megint jódarabig nem kellett iskolába járniok.

Orlay a tanítónál lakott, mi meg Hollával és a doktorral az egyik tanteremben. A doktor persze úr volt hozzánk képest, mert az egyik sebesültvivőhordágyat állíttatta fel magának alvóhelyül s így dölyfös lenézéssel kezelt bennünket, akik eleinte csak egy-egy padközben végignyúlva fekhettünk.

— Hiába, az úr még a pokolban is úr! — fitymálkodott első reggel a karbolszagú fiatalember, így akarván visszaadni Francinak azt a sok csípést, amelyet emlékezetes lovasmutatványa óta kapott tőle.

— Jobb lesz, ha hallgatsz — vágott vissza Holla. — Az úr ott kezdődik, hogy a lovának is ura. De téged még az a jámbor póklábú vízilovad is letett. Ha láttad volna, milyen szemekkel nézett, amikor fejést ugrottál róla a hóba! Direkt lenézett!

Rájuk dörrentem a katedráról:

— Tüzet szüntess! Így nem lehet szabadságosleveleket írni. Pedig az első csoportnak ma estig útba kell indulni. Jobb lesz, ha te is nekiállsz körmölni, Franci.

— Röhögnöm kell fűzfa-gazdám! — vigyorgott Obuda gyöngye. — Te arra számítottál, hogy én menetleveleket írok neked? Haha, sőt hahaha!

— Látod, apus? — nézett rám rosszalóan a solkai műlovar. — Így tesz mindenben. Nem értem, honnét veszítetek, az öreg meg te, azt a mérhetetlen türelmet, amivel elnézitek ennek a pasasnak a fertelmes lógását.

— Én lógok? Én? — vágott a mellére Franci. — Hát ki nyargal napok óta a zászlóalj előtt nyelvkilógatásig a szálláscsinálókkkal? No megállj, vatta-

huszár, ezt megkeserülöd. Legközelebb tyúkólba szállósztatlak!

— Csönd! — bömböltem rájuk. — Meglátszik, hogy iskolában vagytok. Mondhatom, beleillenétek most is. Jobb lesz, ha a maródivizitre mégy, doktor, te meg, Holla, nekilátsz a menetleveleknek.

A doktor fejébe vágta a sapkáját s elkotródott, Holla pedig feneketlen restségében mentségek után kapkodott:

— Igazán, fűzfa, nem értelek. Majd megdöglöm a munkában és ráadásul még letolsz ez előtt a betegcsiszár előtt.

— Mért? Hát mi dolgod van?

— Mi dolgom, mi dolgom? Hát a gázmaszkbetétvizsga? Az új betétigénylés? A pótigénylés? Persze, az neked direkt semmi!

— Te! — szóltam rá szelíden. — Három hete szélhámoskodsz ezekkel a gázvédelmi ügyekkel. Egy hete beérkeztek a századoktól a jelentések. Ott vannak az öreg Madárnál. Fogadom, hogy félóra alatt megcsinálnám az összesítést. S ebből csinálsz te ilyen nyavalygást?

— De a betétvizsga, fűzfám, a betétvizsga! Hét-száz ember gázmacska - betétjét végigvizsgálni, az kutya?

— Az csakugyan nagy dolog — mondtam. — De kérdem: miért nem fogtál már hozzá? Ha minden nap átvettél volna egy századot, öt nap alatt készen lettél volna!

— Készen. Phö. Nem rossz. Persze, hogy készen volnék. De mikor? — kérdezte diadalmasan. — Mikor? Hiszen vagy állásban voltunk, vagy menetben volt a zászlóalj. Majd most, hogy pihenőn vagyunk, megcsinálhatom.

— Ugy! Hát jó. Szóval neked most gázmacskákat kell vizsgálnod. Ezért nem írhatsz menetleveleket?

— Helyesen mondád — fölényeskedett a fiatal-

ember. — Gut gebrüllt, Löwe! Csakhiogy végre megérted.

Elöntött a méreg:

— Hallod-e, Franci? Jó pofát vágtam ehhez az egész kerteléshez. De most: vége. Hát mit gondolsz, tisztára agyalágyult vagyok? Avval akarsz szélhámoskodni, hogy most nyomban rohansz gázálarcvizsgára? Mikor a zászlóalj kint van gyakorlaton a százados úrral?

Hebegni kezdett, de én eléjevágtam vagy húsz menetlevél-ürlapot, meg a szabadságos lajstrom egyik ívét:

— Elég! Lógás befejezve! Délre beadod ezt a csomót készen!

Savanyú képpel, vakarózva ült be a nagy széltoló az egyik padba s fogott hozzá a legszörnyűbb földi csapáshoz: a munkához.

De közben olyanokat sóhajtott, mint a legreménytelenebb gályarab.

Csak este vidult föl, amikor ellóghatott Tóth Kariék bömböldéjébe s amikor versenyre kelhetett Hafner Pistával, a dauideni esti-korzó, cugoscipőjű vagy bocskoros szépeinek szédítésében.

Tíz napig uraskodtunk Davideniben. Mert az volt ez a pihenő. Kevés, friss gyakorlat, szerelvénytisztogatás, ruhatatarozás és sok-sok pihenő.

Tóth Kari bömböldéje estéről-estére más tiszt szállásán zengett és itta meg a boldogtalan vendéglátó rum- és pálinkatartalékát.

Időnként, ha ráértem, én is elmentem. S mindenkor elszörnyedtem a kornyikálásukon. És bámulattal adóztam a tanár úr mérhetetlen bajtársiasságának, amellyel finom zenei füle ellenére sem rúgta ki a dalolók közül, még a leghamisabban bőgő botfűléket sem. Még a Gáhét sem, pedig az túltett még Hafneren is.

Igaz: nem lehetett rá megharagudni. Mert ez

a vén lókötő annyi kedvességgel verte össze a bokáját az első nótahangra, vagy hegedűcincogásra, mint egy kölyök. Vagy még inkább: mint egy jókedvű medvebocs.

— Hujuj, pajtáskám — dobogta, pocakját illegetve — sohase halunk meg! Bimbózzál pajtáskám, bimbózzál, ihol a harmat! Gyomorhajos legyek, ha nem igaz!

És nyujtogatta a kulacsát.

Mondom, tíz napig szólt a hejehuja, estéről-estére.

És tíz napon át vihogtatta a dauidenyi csúes-tündéreket Hafner Pityu, Holla meg a doktor.

Egyik napra nagy harcszerű gyakorlatot tűzött ki Orlay. Egész nap ott ügettünk s vágtattunk a csoportok között. Milos úr persze nem tudott lépést tartani a kapitányom lovával.

— Ki kell cseréltetned azt a macskát — dörögte hazavonulóban Orlay. — Lehetetlen, hogy amikor én léptetek, te már vágtázz. Különben sem akarom magunkat kiröhögtetni. Hiszen olyanok vagyunk egymás mellett, mint Don Quijotte és Sancho Pansa.

S kiadta az ordért a Gáhénak, hogy vegye ostrom alá az ezred-vonatparancsnokot s a föld alól is kerítsen nagyobb lovat, Milos úr helyébe.

— Táltosod lesz pajtáskám, táltosod — biztatott elmenőben a Gáhé — s bimbózzunk egyet az örömére! Már etetjük a táltost másfél hete. Lopatom neki az abrakot. Az igazat megvallva, magamnak szántam, mert igen jámbor, csöndeslépésű pára, de így még jobb. Örülök, ha kedvedre tehetek. Gyomorhajos legyek, ha másként lesz!

S öreg Botka másnap elővezette a táltost. Borzasztó jelenség volt. Valaha aranysárga színe a nélkülözéstől megfakult s a bordáin xilofonozni lehetett volna. Szinte zörgött a csontja. Szomorúszemű, magas jószág volt, beszáradt horpasszal, lógó nyak-

kal. Olyan bizonytalanul, tántorogva járt, hogy azt hitte az ember: nyomban elvágódik a gyöngeségtől. Sok gebét láttam már, de ehhez képest tüzes Bucefalusok voltak még a világirodalom leghírhedtebb gebealakjai is.

Egy pillanatra az az iszonyatos gondolat suhant át az agyamon, hogy szitává lövöm a diadalmas arccal felénkuszuszogó Gáhét, ezért az ajánlatért.

De ő már messziről integetett:

— Örölsz, mi? Úgy-e, remek állat, pajtáskám! Persze, most ne a küllemet nézzed, mert kissé sovánkás.

— Te Gáhé — mondtam szelíden — elárulom, hogy nem is ennek a négy lábú madárijesztőnek a küllemét nézem, hanem a tiedet? Cigánykupecben nincs annyi arcátlanság, mint benned, hogy ezt a mélabús csontvázat lónak mered nevezni! S még hozzá, hogy ajánlani mered!

A Gáhé kerek arcában pislogni kezdtek a szemek:

— Hogy ezt? Pajtáskám, te ezt a lovat ócsárolod? Ne haragudj, de kinevetlek. Hát nem látod rajta, hogy angol félvér? Kincsem-ivadék! Szerbiában került gazdátlanul az ezredhez. Valami huszártiszté volt s lelőtték róla szegényt. De a nyerge ma is megvan s azon van egy ezüstlapocska, belevésvé a ló származástáblája. Csakhogy valami sintér évekig lőszermálhásnak osztotta be. Gyomorhajos legyek, ha nem igaz!

Elhültem.

Őreg Botka szólalt meg csendesen:

— Hát gyöngé most a lelkem, az igaz, de: lú! Usmerem Szerbiátul kezdve. Ott fogták a visszavonuláskor a gibirtüzérek. Oszt azoktól csapták meg a sabáci átkelelkor az első zászlóalj géppuskásai. Attul kezdve vót e' minden. Konyhászlú, hátság az ezredkürtös alatt, doktor-lú, lőszermálhás. Mindig tuttunk rula.

Gurellának híjják, oszt szántuk szegényt. Hát most gyöngécske, de az bizonyos, hogy e' lú.

— Mit akar evvel mondani? — kérdeztem. — Mi az, hogy ló? Hát más ló, teszem azt a Milos, az nem ló?

— Annem, instálom — dörögte az öreg.

— Hát mi a csuda? — mérgelődtem. — Négy lába van, lóabronkon él, nyerít, lovagolják s a létszámbelátásban a ló-rubrikában szerepel. Micsoda, ha nem ló?

Öreg-Botka kétfelé törölte a bajuszát.

— Lúnak vesszük, de azért nem virtigli. E' itt — csapott a csontváz nyakára — mán lú!

— No látod, pajtáskám! — vonta meg a vállát a Gáhé. — Én nem is beszélek.

— Ne akarjatok bolonddá tenni! Hiszen ez a roz-zant jószág még a saját bőrét sem bírja el, nemhogy a lovat.

— Ohó! Hohohó! — nevetett a Gáhé. — Szágul-dani fogsz rajta, pajtáskám, száguldani! Gyomor-bajos legyek, ha nem igaz!

— No hát, vedd tudomásul, hogy én nem szágul-dok rajta, még a te képzeletedben sem. — S ráfőr-medtem öreg Botkára. — Takarítsa el kend innét ezt a dögöt!

A Gáhé sértett képet vágott, öreg Botka meg húzni kezdte a lovat.

— Gyerünk, Gurella!

Még hallottam az ajtón kívülről is a Gáhé hang-ját:

— Nem Gurella az, Botka, hanem Gorilla.

— Hászén aszondom, hogy Gurella, jelentem alásan.

— Gorilla!

— Az, az: Gurella!

Úgy bosszantott ez a lóügy, hogy nem is törőd-tem vele többet.

Botka nem mert a szemem elé kerülni, Szabó

Gáhé pedig olyan szomorú pillantásokat vetett rám, ha néha találkoztunk, mint egy hoppon maradt menyasszony.

A davideni nyaralás tizedik napján, éjfél után, távmondattal keltett fel a telefonista.

*Az ezred del 7 h-kor menethészen áll, éllel a község keleti kijárójánál. Lőszerlépcsők zlj-ként zlj-uk mögött, málvavonat egyesítve az ezr. mögött. A készletfőlslegek őrizetére a vonatparnok 1 alt.-et s minden zlj 5 honv.-et hagy hátra. Ezek del 5 h-kor jelentkeznek a vonatparnoknál, aki gondoskodik arról, hogy a zlj-ak készletei közös tárolóhelyre kerüljenek az őrzés egyszerűsítése végett.*

Távmondatot fogalmaztam hát a századokhoz a részletintézkedésekre nézve, azután végigcsoszogtam az iskolatornácon s fölkeltettem a gazdámát.

Meghallgatta az ezred parancsát, meg az én fogalmazványomat, módosított rajta egyet-mást, rávetette a kézjegyét s elbocsátott.

Két perc mulva dűnnyögni kezdte a telefonista a pislogó mécs mellett:

— Halló kilenc, tíz, tizenegy, tizenkettő és három géppuska. Távmondatot adok...

Mialatt diktált, kiszóltam a folyósóra:

— Küldönc!

Majzik Gergely pattant föl a szalmán heverő bandából.

— Parancs!

— Elmégy a zászlóalj-ügyeletes tiszt úr, vagyis Baranyi hadnagy úr, azután meg Asztalos hadapród úr szállására. Közben fölvered Bognár tizedest az utászosztág parancsnokát is. Mind a hárman nyomban jöjjenek ide, mert reggel hétkor indul az ezred.

— Igenis.

Gépiesen ismételte a parancsot s elloholt.

Én meg fölkeltem a doktort meg Hollát.

— Ne... igazán... ne vacakolj, fűzfa — morogta pislogva az óbudai hős-szerelmes — igazán minden éjjel kitaláltok valami marhaságot, hogy fölkelthessétek az embert. Nem dülök be többet.

A doktor addigra már kitörölte a csipát a szeméből, kortyantott egyet a kulacsából:

— Jobb viccet is láttam már, fűzfa!

— Nem vicc, örültek! Hallhatjátok, hogy dik-tálja a telefonista a parancsot!

Holla tovább durmolt, de a doktor fölült a hordágyon.

— Disznóság! Mindenki azt mondta, hogy márciusig itt nyaralunk.

— Mi az, hogy mindenki? Szakács hír volt.

Közben bebotorkáltak a többiek.

Eligazítottam őket. Ébresztő félhatkor, reggeli-osztás hatkor, menetkésztség, oszlopban a II. zászlóalj mögött, háromnegyed hétkor.

A lépésük elhangzott az ablak alatt.

A telefonistáknak még kiadtam, hogy ötkor ébresszenek s bebujtam megint a pokrócaim alá.

... Szürkülő reggel vonultak a századok a gyülekezőhelyre.

Orlay sápadt volt, de jókedvű. Kint állott az iskolaépület tornácán s onnét vizsgálta a fővetéssel eldobogó századokat.

Azután elővezették emeletnagyságú hátsólovát.

És mögötte — jaj! — az enyémet. A Gáhé meg öreg-Botka táltosát.

— Teremtőm — hüledeztem — erre nem is gondoltam!

— Kié ez a zörgő kútágas? — kérdezte Orlay.

— Engem akarnak kiröghögtetni vele. De nem is ülök rá. Előkeríttetem Milost.

— Azt most nehezen — vont a vállát a gazdám. — Az imént láttam a géppuskaszázad tűz-

lépcső-málhásai között. S most nincs idő az átnyergetésre. Meg különben is: ez a rozzant tyúktól téged talán még elbír, de a géppuska-töltényrakaszok alatt helyben roskadna össze.

— Agyonverem a Gáhét — dühöngtem magamban — menthetetlenül agyonverem az első megállásnál.

A gazdám fölvetette magát a lovára. Én sem tehettem mást.

Amikor kengyelbe tettem a ballábam s megmarkoltam a csontállvány gyér sörényét, megtántorodott a boldogtalan.

— Ne, Gurella, ne — támasztotta meg a paripát riadtan az öreg-Botka.

Lendületben voltam már, hát átdobtam a jobb lábamat a Gurella hátán.

Szegény gebe nyujtózott egyet, de azután legnagyobb ámulatomra összeszedte magát és az első combnyomásra elindult.

Ugy éreztem magam az imbolygó, szokatlanul magas ló nyergében, mint a matróz az árbockosárban.

S mihelyt lovast érzett a hátán, még ügetésbe is kezdett örvendező nyerítéssel.

A bajtársaim mosolyogva intettek utánam:

— Mi az, fűzfa, új lovad van?

— Lám csak: emeletre kerültél!

Kern Matyi a combjára csapott:

— Ezt a fennhéjázást!

Nem vették észre a boldogtalanok a ló kiálló bordáit, mert a nyeregpokróc, a táskák meg a zaboszsák eltakarta ijesztő görhességét.

— Hová megyünk, fűzfa? — kérdezte kérdőjellel meredt képpel a kis vörös Baranyi.

— Ugy-e, a Piávéhoz, Digóországba? — bólogott Józsa.

— Kérdezd meg a szakácsoktól — nevettem vissza. — Egyelőre tán csak azok tudnak valamit.

— Mi az, hát ti se tudjátok? Ugyan ne izélj! — hitetlenkedett Tóth Kari, vaskos, rövid lábszárát vergetve a fokosa nyelével. Balkezeiben most is ott volt az összeszíjazott kis faládája, amelyben a mosdószereit hordozta s amelyet sohase adott ki a kezéből.

Orlay előrenyargalt az ezred élére az ezredparancsnoknak való létszámjelentés végett s indulásig találgattuk, vajjon hova irányítanak bennünket? Senki sem kételkedett benne, hogy: Olaszországba.

Hétkor elindult az ezred.

Kilenc óra tájt értük el a csernovici műutat. No most — feszült meg bennünk a kíváncsiság. Ha ráfordulunk a műútra: akkor bizonyos, hogy Csernovicnak megyünk. Az pedig nyilván — az olasz frontra való szállítást jelenti.

Az utászosztag és a rohamisták úgy nyujtogatták a nyakukat, hogy előrelássanak, mint a gémek.

Mi, lovonülőök, akkor már láttuk, hogy az előttünk haladó II. zászlóalj nem kanyarodik balra, hanem Budenic mellett elhúzva, tovább marsol keletnek, a Szeret vize mentén.

— Ohó! Szóval, nem Csernovic. Hát ez meg micsoda?

Egyetlen magyarázat sem jutott az eszünkbe s lógattuk a fülünket, akár a Szürke Miska.

Déltájban kisütött vagy negyedórára a nap és sugarai fázósan dideregtek a deres fák ágain és a zuzmarás mezőkön.

Valaki azt mondotta, hogy mivel Hliboka felé megyünk, ott rakodunk vonatra. Vagyis mégis: Csernovic és Itália. Persze, hogyan is gondolhattunk másra, hiszen itt már vége a háborúnak. Fegyverszünet, ma-holnap béke — mi a csudáért volna még ránk szükség Bukovinában?

A második pihenő alatt előrehajtottak mellettünk a konyhák meg az eleségvonat kocsijai.

— Most már bizonyos, hogy vonatra raknak

bennünket — állapította meg Asztalos és Hafner, akik az utászszakasz mögött, a rohamfélszázad élén haladtak.

Csakugyan így látszott. Magam is búcsúzkodó szemmel nézegettem a bukovinai tájat. A mellettünk nyargaló Szeret vizét s a vele párhuzamosan futó utat. Eszembe jutott, hogy másfél hónapja ezen az úton tévelyegtünk azon a szörnyű, hófúvásos éjszakán. Akkor még velünk volt a teherautón a szerelmes dalmát s váltig Danicáról álmodozott. Teremtőm, milyen szomorú vége lett annak a szerelemnek! Vajjon tudja-e már Danica is?

Sóhajtottam.

Orlay vállas alakja hangtalanul himbálózott a nyeregben. Isten tudja, hol járt a gondolata.

A bakák fújták a nótát s nekem André Márta kedves-bánatos arca jutott az eszembe.

Már nem szorongatta úgy a szívemet keserves emléke. Vigasztalt az a tudat, hogy nem tehattünk másként. Meggyötörtem szegényt? Magamat is meggyötörtem. Talán még embertelenebbül. Neki talán tovább fáj. Nő. De én pogányabbul szenvedtem. Férfigyötrellemmel. Amelynek se sírnia, se jajgatnia nem lehet. Így kellett történnie. Becsület parancsolta. A front parancsolta. Ezek a gránátlyukakkal, árkokkal rongyosra-pusztított havas-deres dombok.

— Mit füstölögsz magadban, fiú? — rebtentette el szemem elől André Márta képét Orlay érdes hangja.

— Hazagondoltam, kapitány úr.

— Haza? — kérdezte tűnődve. — Hát van még nekünk hazánk? Istók uccse: furcsa, ha rágondolok. Hiszen az, amit az ősszel láttam otthon, minden csak nem a régi otthon képe.

— Majd rendberakjuk, kapitány úr.

— Az ám, de lehet-e? Mi a régiék vagyunk még, megvan bennünk a jószándék is, hogy helyreporcozzunk mindent. De lehet-e még? Tudunk-e magunk is még-

egyszer úgy élni, mint tizennégy nyaráig? Szinte képtelenség, hogy kaszárnnyarendbe zökkenjünk újra. Néha azt hiszem, hogy mi már nem tudunk visszaszokni abba a régi életbe. Túlságosan sokat álltunk a szélben, sokat aludtunk szabadég alatt, sokat vándoroltunk, sokat verekedtünk. Kicserződött a bőrünk, szögletesek, durvák lettünk. Mit gondolsz: végig tudjuk még hallgatni, egy ültőhelyben, megolvadt lélekkel a Lohengrint? Marhaság. Házikomondorból visszavadultunk csattogó-condrájú farkassá. Kényes, pólyásbokájú, pokróchoz szokott telivérekből, sebhelyekkelborított szilaj ménessé. Vajjon van-e vissza-út is?

Nem feleltem. Tátva maradt a szám. Ez a szálfember, a hadosztály legdarabosabb tisztje, aki önmagával szemben volt a legkeményebb, ez, ez ilyen gondolatokkal is bibelődik? Ez, aki súlyos vérhassal, szinte jártányi erő nélkül, végig tudta verekedni 1915 nyarát és őszét? Aki láztól dideregve csapott vissza összemorzolt századaival a litovizsi orosz ellentámadásra s maroknyi hadával megtorpantotta a muszka áradatot? Ez a híresgoromba, félelmetes ember, aki kívülről csupa vas, ilyen meleg és lágy érzéseket is hordoz magában?

Nem válaszoltam. Mit is felelhettem volna? Hiszen ez a töprengés az én töprengésem, százszor végig gondolt gyötrődésem volt. Lehet-e még otthonélő szántóvetővé szelídíteni az Uj János képében föltámasztott Vadász Jánost? Lesz-e még valaha mosolygó lélek, az elvadult Józsa hadnagyból, akinek elzüllött a felesége s aki most fanyar és rideg, mint a vackor és iszik, mint a gödény? És Kern Matyi és Tordasy, a máshoz ment menyasszonyaikkal? És Szász az odahaza gazul elpörölt földjeivel? És Baranyi a mással betöltött állásával? Uristen, hiszen ha sorbaveszi az ember, hát alig van valaki a legénységben és tisztek között, akinek ne lenne valami kára, romlása odahaza. S valami sebe, férgé, baja a lelke sötétebbik felében? Lehet-e ezekből még egyszer békeembereket faragni?

Az, hogy Orlay a muzsikát említette, mégis azt mutatta, hogy lehet. Hiszen ha még ebben a csupakatonában, ebben az örök páncélos lovagban is van belül egy mindig tagadott, rejtegetett, lágyan zsongó húr, akkor nincs hiba. Visszatalálunk mind, a békeélet begazosodott ösvényére.

Jó, hogy a gazdám sem várt feleletre, mert addig, amíg e gondolatsor végére értem, csak számárságot válaszolhattam volna.

Petrouc előtt, a Szeret partján, tágas térségen füstölögték a mozgókonyháink.

Hosszú pihenés: ebédosztás.

Oreg-Botka szeretettel veregette meg apolaliptikus hátaslovam nyakát, mikor leszállottam a nyeregéből.

— No, Gurella, derék jószág vagy! Teccik látni, hadnagy úr, hogy emmán mégis: lú?

Csakugyan meglepett, hogy a rozzant külsejű állat egyetlen botlás nélkül hozott el idáig. Mégis több ereje volt, mint amennyit szemre mutatott. Kítűnően be lovagolhatta egykori gazdája, pompásan engedelmeskedett a legfinomabb térdnyomásnak is. Igaza volt Botkának: ilyen tanult «lú» még nem járt alattam. Ugyan hátra volt még: vajjon mit tud ügetésben és vágásban? Ha ott sem lesz hiba, talán ki tudok békülni vele.

— Csak hát ne volna olyan becstelenül ínséges az istenadta! — mondtam Botkának.

— Maj eligazittyuk azt is — dörmögte a varjuszárny-bajuszú lóápoló. — Lopok én ennek annyi takarmányt a trénektől meg a tűzérektől, hogy egy hét mulva ollan lesz, mintha kisámfázták vóna.

Málhakosarakon, lőszerládákon ülve kanalaztuk be az ebédet, a vidám, bolondozó századok között. És találgattuk: mi lesz velünk?

Ebéd közben jött meg a parancs: szálláscsinálók, előre!

Holla Franci sóhajtvá indult el velük az ezred elejére.

Azután tovább!

Szakadatlan menet egész délután. Egyre hidegebb lett.

Szürkületkor már fogytán volt a jókedv. Még a rohamosok is abbahagyták a nótát.

Szótlanul, fáradtan vonult az ezred a Szeret vize mentén Isien tudta meddig?

Gránátverte közsegeken haladtunk át. Már a nevéket se tudakoltuk, csak mentünk.

Szucsaveni után jobbra kanyarodott az előttünk haladó két testvérszászlóalj. Át a Szeret hídján, neki a dombos túlsó partnak.

A domb alján s a dombra kapaszkodva, falu terült el.

A házak, pajták egymásután nyelték el a századokat, zászlóaljakat.

Már csak mi mentünk. Föl, föl a meredek dombnak.

Fáradt, ingerült volt már mindenki.

Végre fölertünk. Széles, havas fensík tárult elénk. S az út mentén már csak egy-sorban húzódtak a házak.

A szürkületből emberek bukkantak elénk.

Holla meg a szálláscsinálók.

Félóra mulva fedél alatt volt a zászlóalj. Utótkopott, dűledező, gránátverte viskók voltak, alig egy-két csues lödörgött bennük, de mégis: fődél volt a tejük fölött.

Orlay nyeregben maradt s végigjárta minden raj szállását, engem meg a zászlóaljtorzset pedig megállított egy lukastetejű nagyobb épület előtt Obuda hírneves szülőtte:

— Ez lesz a zászlóaljparancsnokság.

— Ne mondd! S ennél riasztóbb bagolytanyát nem találtál? — kérdeztem lórólszállás közben.

— Mit akarsz? Ez kéjlak és luxusszálló az itteni

viszonyokhoz képest, hogy az Isten akárhova tennél — didergett Holla. — Még örülök, hogy legalább a kapitány úrnak találtam olyan házat, amelyen üveg is van az ablakokon, fűteni is lehet, sőt lakói is vannak.

Mohamed előrevonszolta a lovait, a küldöncök gyors kézzel málházták le a zászlóaljiroda és a segélyhely kosarait, a telefonisták a távbeszélőanyagot, mi meg beléptünk a három oduból álló házba.

— Hát ez szép — állapítottam meg, körülvillantva a villanylámpámat termeink homályos sarkain. — Igazán pazar. Légfűtés és folyóvíz mindenütt. Vagyis befúj a szél az üvegüktört ablakokon, a döngölt földpadlón pedig megfagyott tócsák és vízerek csillognak. Franci, Franci, indítványoznom kell hatásági kiirtatásodat.

Az első «szobában» morogva szereltek le a küldöncök, a másodikban kijelöltem a telefonisták helyét, a harmadikban pedig az égi hatalmakhoz és Ferenc úrhoz fohászkodtam, hogy tegyenek valami csodát, mert különben itt fagyunk meg az éjszaka.

A küldöncöket századaikhoz loholtattam, hogy idevezessék a vonalépítő századtelefonistákat s az enyémek is húzni kezdték a drótot vissza, le a faluba, az ezredparancsnoksághoz.

Körülbotorkáltam a házat. Volt egy szárnya az udvar felé is. Ezt aligha vehette észre Holla, pedig sokkal jobb karban volt, mint az útra néző épület. Két épablakú szobájában éppen akkor rendezkedett be a Gáhé, meg a gazdasági hivatal. Az egyik szoba vaskályhájában már a tűz is lobogott.

— No lám — morogtam rá a komára — ez aztán szállás! Mivel vesztegetted meg ezt az ingatag Hollát, hogy ilyen fejedelmi tanyát suvasztott neked?

— Én, pajtáskám, én? — képedt el a kövér zsoldfizető, a deréksziját meglazítva. — Jobb lesz, ha nem kerül a szemem elé. Tudod, hova akart beszállásolni, pajtáskám? Egy krumplisverembe, ahova négykézláb

kellett volna bemászni. Gyomorbajos legyenek, ha nem igaz. Ezt a helyet magam találtam.

Odakint sötét lovasárny húzódott az ablak elé. S nyomban rá Orlay recsegő hangját hallottam:

— Hát ez? A hadnagy úr vak, hogy ezt nem látta?

A Gáhé kezei megállottak a derékszija csatján.

— Csak negyedórám volt a szálláscsinálásra — hallatszott Holla Franci szepegő mentegetődzése — és sötét is volt már.

— Majd máskor pápaszemet ragasztok az orrára! Mégis csak disznóság, hogy a gyengélkedőket padlásra akarja rakni! No: rinocerossal nem lehet madarat fogatni, a hadnagy urat nem lehet értelmes munkára használni. Kik vannak most idebent?

— Nyomban megnézem — rebegte Holla és bebotorkált.

A Gáhé összerántotta s lukra csatolta a deréksziját.

Félperc múlva hajléktalanná lett a Gáhé. Orlay tüstént iderendelte a gyengélkedőket s a gazdasági hivatal, gyászmenetté alakulva, követte vastag vezérét a kietlenségbe. Persze, Francival együtt, akinek megmondotta a gazdánk, hogy addig ne merjen a szeme elé kerülni, amíg fődelet nem keres a boldogtalan társaságnak.

Mire visszaértem a szállásunkra, tűz lobogott a rajkályhában. A törött ablaküvegek helyén sátorlapok fogták el a szelet. Két málhakosárra valami padlászajtot szereztek a legények s kész volt az asztal. Lámpa világított róla. Az egyik sarokban pedig tégladarabokra akkor fektettek rá néhány deszkát, arra meg zsuppot s rá a pokrócból-vetett ágynak. Jó szélesre tervezték: ketten is elférhettünk rajta Hollával.

A döngölt földpadlón ugyan olvadoztak már a terjedő melegben a megfagyott tócsák és erek, de azokra

már nem hederítettünk. Pofátlanság lett volna még azok miatt is panaszkodni.

Orlay bekukkantott hozzánk, érdeklődött, meg van-e már a telefonösszeköttetés az ezredparancsnoksággal s a szállására tért.

Borzongott, a vacsoráját is hazavitette.

— Mért nem adsz neki valami orvosságot? — korholtam a doktort.

— Hát lehet vele beszélni? — vonta meg a vállát. — Kétszer is kidobott már, hogy menjek a csodába a tudományommal.

— Pedig ez így nem jó lesz. Hivathatják a telefonhoz s akkor idebotorkál még negyvenfokos lázzal is.

— Hát építtess ki hozzá egy vonalat és szereltesd a végére egy dobozhallgatót — tanácsolta Holla Franci, aki az imént jött meg, miután sikerült a Gáhé bandáját is elhelyeznie.

— Arra én is gondoltam, csak hogy a dobozhallgatóval nem igen tud visszabeszélni. Hanem: hopp! Hiszen megvan a muszkáktól vett készülék!

— Igaz! Nagyszerű! Tedd ezt! — ütött homlokára a gáztiszt.

S kihuzattuk Orlayhoz a vonalat.

Francinak nem sok öröme lett belőle, mert mihelyt készek lettek a vonalak, előbb az öt századparancsnok, majd meg a gazdánk tolt le különféle észrevételekkel, éppen vacsora közben.

Nem csoda, ha világgyűlölő lett s búskomoran feküdt le.

Az ezredparancs pihenőt rendelt másnapra és mélyen hallgatott arról, hogy miért is kellett idejönnünk Davideniből.

Mikor lehevertem Holla mellé, oldalba nyomtam a szuszogó gázembert:

— Tudod-e, hol alszol, pupák?

Csak dűnnyögve válaszolt:

— Bukovinában, a hlibokai járásban, Kupka köz-  
ségben, hogy égett volna le tövig!

Reggelre huszonegy fok lett a hideg s egész  
nap a Rivieráról beszélgettünk.

Berendezkedtünk az eszkimóéletre. Minden ru-  
hánkat magunkra szedtük s nappal is lámpafényben  
mocorogtunk, mivelhogy az átlátszó sátorlapot még  
nem találták fel.

Az ezredsegédtiszt nagy göngyöleg térképet kül-  
dött ki a zászlóaljnak. Románia északi részét. Mihaileni  
és Dorohoiu környékét.

Gáhé, aki tömzsi vaskályhának maszkírozta magát  
három bundájával, délben lement valami dolga miatt  
az ezredparancsnoksághoz. Onnét avval a hírrrel tért  
meg, hogy mivel a románok okvetetlenkednek a béke-  
tárgyalásokkal kapcsolatban: a negyvenedik honvéd-  
hadosztály két száguldódandárra osztva, betör Romá-  
niába s végigpusztítja Mihaileni és Dorohoiu kör-  
nyékét.

— Ebben a hidegben? — vacogta Holla.

— Neem — nyugtatta meg a Gáhé — majd ha  
harminc fok lesz, pajtáskám. De úgy hírlik, hogy  
hamarosan még hidegebb lesz.

— Akkor bálnavadászatot rendezünk — vágott  
vissza Franci. — Csak szigonyról kell még gondos-  
kodnunk.

— És a bálna? — kérdezte lépremenve a Gáhé.

— Az te leszel — röhögte el magát a gázember  
— a formád már meg is van hozzá!

Kénytelenek voltunk kihajítani őket.

A gáztisztet elzavartuk a századokhoz, hogy foly-  
tassa a délelőtt már megkezdett álarcvizsgát, a Gáhé  
meg a maga dolgára ment.

Estére enyhült a farkasordító hideg.

Az ezredorvos telefonhoz hívatta valamiért a doktort. Az éppen hátrament volt a gyengélkedőkhöz. Utánabaktattam. Az egészségügyi altiszt azt mondta, hogy már járt ott, el is ment.

Visszafelé lépegettem hát az arasznyi hóban.

Szürkület volt már és sűrű köd gomolygott.

Ahogy kiértem az udvar felől az útra, három alakot láttam összeölelkezve az út közepén.

Ketten katoniformák voltak, a harmadik, bundás, condrás, bocskoros csues. Az előbbieket durucsoltak, az utóbbi vihogott, mintha csiklandozták volna.

— Hát ez micsoda? — gondoltam magamban, halkán közelebb lépegetve.

Mihelyt odaértem: közjük villantottam a zseb-lámpa fényét.

Vénséges-vén oláh öreganya volt, meg Hafner és vetélytársa: a doktor.

Egy szemhunyasig dermedten nézték a homályban körüludvarolt hódításukat, majd rémült kiáltással, iszonyodva menekültek kétélféle.

Nevetéstől pukkadozva, támolyogtam be a tanáinkra.

Késő estig öltük a doktort.

— — — — —

...Harmadnap szemlét és ezredgyakorlatot tartott az új ezredparancsnok.

Kevésbeszédű, nyugodt ember volt. Félóra alatt láttuk, hogy érti a dolgát. Emberséges, jó katona. Ösztönrel is megérezte ezt minden ember.

Mikor hazaügetett remek, fekete, ír hátsolován: tudtuk, hogy annyi ideiglenes ezredparancsnok után, végre megint lesz apja az ezrednek.

Készültünk a nagy, kalandos vállalkozásra.

Ehelyett negyednap reggel riadóval szereltettek bennünket s gyors menettel vonultunk — délnek.

Most már végképp nem tudtuk, mi lesz velünk. Délutánra szép, gazdag községbe értünk.

— Beszállásolás!

Félórai nyüzsgés után otthon voltunk itt is.

Az idő kiderült s alkonyatkor Hafner, Holla meg a doktor már a neufratautzi román fátákkal cicáztak, sétáltak a főutcán.

— Új élet! Szenzáció! — dörzsölte a kezét vacsoránál a doktor. — Ilyen szép községben még nem is voltunk. S biztos értesüleseim szerint, három hétig itt maradunk.

Ám a felsőbb hatalmak aligha vettek tudomást a ricinuszrendelő értesüleseiről, mert másnap reggel a mi zászlóaljunkat még tovább tolták délnek.

Széles dombtetőre kerültünk valami majorféle telepre. Mint kisült: Mittel-Preditnek hívták s a híres radauci császári ménes egykori méntelepe volt, amelyet ősz óta lókorháznak használt a hadvezetőség.

A boldogtalan doktor udvarlás helyett nem győzte a meszet hordatni, hogy fertőtlenítsen a takonykóros lovak után az épületeket.

Magunk a volt parancsnoki épületben tanyáztunk egy megnyúzott billiárdasztal társaságában. Minden más bútor hiányzott. Viszont a telep bognárműhelyében találtunk vagy húsz friss-deszkából készült, koporsószerű alkotmányt.

Habozás nélkül alkalmaztuk őket ágynak.

Holla el is hengegett a szomszédfaluban élő két hervadt postáskisasszonynak, hogy koporsókban alszunk, Rimóczy azonban csakhamar kiábrándított bennünket ebből a romantikus feltevésből.

— Vályunak készültek ezek — fejtette meg a rejtélyt. — Nyilván nem akarták a gyógyult lovakat a takonykóros jószágok vályujából etetni, hát azér rótták össze őket. Ihol: a láb-baknak kivésett csapolás is az aljukon.

A döllyfős romantikának hát vége volt, viszont

megmaradt az az örömünk, hogy e keskeny mosóteknőben, azaz, mit is mondok: vályukban, csak vigyázz-állásban lehetett feküdni. Szépen, egyenesre kinyúlva. Emellett még választhatott is az ember: hanyatt aludjék-e vigyázzban, vagy hason, ami már magábanvéve nagy dolog volt, mert például a vastag Gáhé ezt se tehetette. Ő egyáltalán nem tudott beléjük feküdni, jólápoltt potroha miatt.

Ezért addig könyörgött Orlaynak, amíg elcipel-tethette magához a billiárdasztalt s azt nevezte ki nyoszolyának.

Vagy tíz napig lógtunk a szellős dombtetőn levő, karbolszagú méntelepen. S olyan bűdösek lettünk a fertőtlenített épületekben, hogy már az eget is maleinek meg karbolnak néztük s egymást, sőt önmagunkat se bírtuk ki.

A gazdánk ugyan gondoskodott róla, hogy kiszellőztessen bennünket, mert délelőtt, délután, friss-mozgású gyakorlatokra fogta a zászlóaljat, de éjszakánként megint a ruhánkba s hajunkba ivódott a förtelmes szag.

Örültünk, amikor megjött a parancs, hogy: menetkészültség s tovább — délnek.

Váratlanul kellett odébbállnunk, erőltetett menetről volt szó s azt se tudtuk, hova kell mennünk. Csak annyit mondtak, hogy irány: Radauc. Zászlóalj-segédtsztek ügetésben előre Radaucra, ott megkapják a további intézkedéseket a hadosztályparancsnokságtól!

— Ragyogó! De mit szól majd ehhez csontparipám: Gorilla?

Szemre ugyan sokkal jobb bőrben volt már, nem hiába tömte öreg-Botka szakadatlanul, de az előttünk álló út se volt kutya, a táltos erőállapotához képest.

Biztonság okáért mindenesetre magammal vittem Ender őrmestert, a szabadságáról éppen bevonult sváb zászlóaljkürtösünket.

Annak a lova is szemlátomást rendbejött a gazdája szabadsága alatt.

Lekocogtunk a prediti dombról az országútra. S ott ért az első meglepetés. Gorilla gondolkodás nélkül iramodott neki az útmenti ároknak s úgy szökött át fölötte, mint a szöcske.

Megveregettem a vékony nyakát s örömmel ismertem el magamban, hogy — úgylátszik — ez mégiscsak: lú.

S utóbb méginkább csodálkoztam. Kevés léptéssel, úgyszólván egy-trapban bírta Radaucig.

Sejtelmünk sem volt arról, hogy mit akarnak velünk.

— Ha így megy tovább — mondtam Endernek, lépésre fogva lovainkat Radauc főutcáján — akkor holnap már újra beköltözhetünk a solkai fedezékeinkbe.

A furfangos sváb elnevette magát:

— Teccik tudni, hadnagy úr, most is úgy vagyung, ahogy már sokszor voltung a háborúban: mint a farkát kergető dakszli. Azt hisszük, hogy megyüng valamerre és a végén vesszük észre, hogy ugyanoda értüng, ahol voltung. Csag a bakancstalp siratja.

A hadosztályparancsnokságon megkaptam az új irányítást: tovább Volovecre s ott laktáborba-szállás!

Ender, a vén lókötő, nyomban megjegyezte:

— Onnét már csak egy-két kilométer a Secului. Ahonnét mentüng szabadságra. A dakszli elkapta a farka végét.

Meghúzta a hevedereket, feltornásztuk magunkat a nyeregbe s hajrá.

Szürkült, mire beértünk Volovecre.

Szép, nagy falu lett volna, csakhogy dugig volt katonával. A testvérdandár egyik ezredének, a szabadkai hatosoknak, meg a mi testvérezredünknek, a harmincasoknak néhány zászlóalja nyüzsgött benne.

És itt kellett szállást csinálnunk, még a mi zászlóaljunknak is. Méghozzá néhány óra alatt.

Lehetetlennek látszott s csaknem sírva fakadtunk Enderrel.

Rekedtre veszekedtük magunkat, amíg itt is, ott is, rá tudtuk venni a régebbi vendégeket, hogy összegyömöszölődjenek. Szidtak bennünket, mint a bokrot, de azért este tíz órára nagyjában helyet tágitottunk a zászlóaljnak. Csakhogy addig is mi mindent kellett zsebrevágnunk! Hiszen én csak hadnagy voltam, Ender meg csak őrmester s nekünk kellett a százados-meg főhadnagy-századparancsnokokat meggyőznünk, hogy nekünk is szükségünk van még szállásra.

Bánatosan, rekedten, éhesen, fáradtan bandukoltunk ki éjszaka, száronvezetett lovainkkal, a falu elejére, hogy megvárjuk a zászlóaljat.

Éjfélkor bontakozott ki Radauc felől az éle.

S tíz perccel később már úgy letolt bennünket Orlay, hogy csak úgy dörgött.

Persze, a szállások miatt. Tudtuk előre, hogy így lesz.

— Most már egye meg a fene — recsegte végül — éjszaka van, a fontos, hogy fődél alá kerültek a századok, ha mindjárt úgy is fekszenek egymáson, mint az ölfa. De holnap addig nem lesz megállása a hadnagy úrnak, amíg ezt a baromi zsúfoltságot meg nem szünteti. Hiába, tehetetlen emberekkel nem lehet dolgozni! S maga is: Ender! Vén számár, már azt hinné az ember, hogy mindenre használható s ilyenkor kívül, hogy milyen ló!

Hallgattunk. Ilyenkor nem lehetett szólni.

Holla szeretett volna röhögni rajtam, de a mennydörgés olyan volt, hogy ő is begyulladtan szípozott.

Volt vagy két óra éjfélután, mire bekötöttünk a hadosztály telefonvonalába és a századok is behúzták hozzánk a drótjukat.

Egyrakáson volt az egész zászlóaljtörzs is. Tele-

fonisták, küldöncök, iroda, telefon, mind a füstös csuesház konyhájában. Orlaynak a konyha melletti szobában szántam szállást. Ott két ágy is volt, meg egy szakadozott pamlag. Válogathatott, hova fekszik. Ugyis szeretett magában lenni. A csues-család a kamrában húzta meg magát.

A zászlóaljnak még Radauchban kiosztották a vacsorát.

Magam hát étel nélkül maradtam. Feri ugyan erőszakoskodott velem, tejet forralt, tojást kerített, de engem úgy bántott a gazdám mennydörgése, hogy elment még az étvágyam is. Sokszor lehordott már, de ennyire büntelennek sohase éreztem magam. Isten látta a lelkemet: mindent megtettem, amit tehettem a szállások dolgában.

Kint vackoltattam helyet magamnak is a konyhában, a telefonisták között. Persze, Holla is ott húzódott meg.

Olyan csönd volt, mint a siralomházban.

Az öreg még tett-vett, járkált a szobájában, krárogott, köhögött.

Egyszer csak kiszólt az ajtón:

— Segédtsízt!

Felkászolódtam.

— Parancs!

— Hozzám!

Begomboltam a zubbonyomat, átlépegettem az alvó embereket s bementem hozzá.

Szálas, alakja eltakarta az asztalon pislogó lámpát. Ingujjban állott a szoba közepén.

Összevertem a bokám előtte:

— Parancs, százados úr!

— Miféle új tempó ez, hogy odakint fekszik?

— Alázatosan jelentem, mások is zsúfoltan vannak. Nem volt hely. S feküdtünk már máskor is az emberek között.

— Marhaság, mikor itt három hely is van!

— A kapitány úr szeret magában lenni s gondoltam, hogy...

— A hadnagy úr ne gondoljon semmit. Tüstént behurcolkodik. A gáztiszt is. És vegye tudomásul, hogy a dacoskodást nem tűröm!

Meghajtottam magam s kiszóltam Feriért, meg Holla legényéért.

Miaatt azok rávetették pokrócainkat az ágyra, meg a pamlagra, ráfordult Ferire is az öreg:

— Vacsorázott a hadnagy úr?

— Alázatosan jelentem, kínáltam.

— Szóval, nem evett. Kotródjatok!

A két legény kioldalgott, Franci meg dideregve bújt a pamlagon a pokrócai alá.

Orlay krákogott vagy kettőt, azután előhúzza a nyeregtáskájából a hőtartó kulacsát, félrúd szalámiját, meg a vászonba-göngyölt kenyerét s odatette az asztalra. Még a bicskáját is kinyitotta s melléjük fektette.

— Tessék! Nem tűröm az ilyen vicceket. Érti? Nekem nem koplalóművészre van szükségem, hanem katonára. S nem durcás gyereke, hanem segédtsztre.

Hát ez a kínálás nem volt éppen észbontóan kedves. De aki ismerte ezt a darabos embert, az tudhatta, mibe került neki, amíg ezt is kihozta. S magamban már mulattam a kinlódásán, a furcsa formán, ahogy megpróbálta rendbehozni az igazságtalanságát.

Tétovázva ültem az asztalhoz.

Ő is leült.

S igyekezett másra terelni a szót.

— Hallom, hogy ezek az örült oláhok átvették az oroszoktól a bukovinai frontot is és nem akarják aláírni még a fegyverszünetet sem. Ugylátszik, még egyet rá kell verni a fenekükre.

Mialatt beszélt, éberén figyelte, vajjon eszem-e. S ez a figyelő tekintet csak akkor tűnt el a szeméből, amikor látta, hogy szelek a kenyérből, a szalámijából.

Akkor szinte fölszabadult s járkálni kezdett. Érdeklődött a lovamról, a faluban táborozó csapatokról, mirgett-morgott s lefekvésre készült.

Fölállottam, megtöröltem a bicskája pengéjét, visszagöngyöltem a papírba meg a kendőbe a kolbászt és a kenyeret s meghajoltam.

— Köszönöm, kapitány úr.

— Dülj le és aludjunk!

Már tegezett.

Félálomban voltam, amikor még átszólt az ágyáról.

— Disznóság, ennyi csapatot belezsúfolni egyetlen községbe. Képzelem, milyen Bábel van itt.

— Bizony van.

— Berekedtél alaposan.

— Azt még nem bánám, kapitány úr. Hiszen voltam már rekedtebb is. Nem is a hanggal volt baj. Pofával még győztem volna, csak sarzsíval nem.

Elnevette magát, majd hozzátette:

— Te... te, fejbajos pennarágó... No: jóéjszakát.

— — — — —

...Aranyos napfény ébresztett föl bennünket reggel.

A harmincasok egyik zászlóalja valamelyik szomszéd községbe vonult át.

Jókedvűen, dalolva mentek a napsütéses, tavaszi időben. Lett hát szállás bőven.

Mialatt újrarendeztük a szállásokat, bolondos kedve támadt mindenkinek.

A Gáhé meg éppen olyanféle hírekkel jött meg Radauchól, hogy egy-két nap alatt kitör a béke. Egész Radauc tele van békehírekkel. Úgy hírlett, hogy az antant tett kísérletet a békés közeledésre.

Erre még bolondabb kedv lett úrrá a faluban. Csak úgy zengett a nóta felvégtől-alvégig.

Rimóci papírvirágos, szalagos sapkával jelent meg

a zászlóaljparancsnokságon. Valami jelentést hozott volt.

— Ejnye, hogy virágzik a vénember! — csóváltam meg a fejem.

Az öreglegény kidüllesztette a mellét:

— Lakodalomba vagyok hivatalos.

— Ne beszéljen vadakat! Itt? Most?

— Igenis, hadnagy úr.

Madár Imre, a deresbajúszú zászlóaljírnök is fölfigyelt a létszámjelentés összeadása fölött:

— Ugyan mán, Rimóczi! Tedd bolonddá az öreganyádat.

— Pejg úgy van. A szállásadó o'áhunk jányát vőszí el valami mardzinai csues-legény. Oszt én lőszök a vőfény.

— Tyű, a ragyogóját! — képedtem el.

— Igenis. Oszt hivatalos a szomszédban tanyázó rohamrajunk is. A Kis tizedes úr raja.

— No és milyen a menyasszony?

Rimóczi megsodorintotta a bajuszát:

— Szömrevaló. Hanem a vőlegény, pocsék.

— No, hát jó mulatást!

— Köszönöm alázatosan.

— És hát: rend legyen ám. Nehogy valami ronda részegeskedés vagy éppen botrány keveredjék ki belőle.

— Tessön csak rámbízni, hadnagy úr. Szász fő-hadnagy úr is csak evvel adott engedélyt. Maj rajta lősz a szömöm a bandán. Mer ezök a rohamosak különben sűrűvérű fattyúk.

Tisztelgett, fordult s elballagott.

Sütkéreztünk, lógtunk, tervezgettük a békét egész nap.

Éjfélkor felzörgettek.

A vollovetzi bíró állított be a kupaktanáccsal, meg néhány alaposan helybenhagyott, részeg csuessel. Persze a lakodalom miatt.

Szörnyű botrány keveredett belőle.

Egyelőre csak annyit tudtam kihámozni a nyögésekből és jajgatásokból, hogy a lakodalom verekedéssel végződött s a vendégkatonák szétverték a mulatságot. Hat embert bevert fejfel ápolnak. És hát persze, mindenki ártatlan, csak azok a katonák, azok a katonák!

Dühbegurultam. Még csak ez hiányzott!

Írhattam a tényvázlatot szakadatlan nyöszörgés közepette.

Holla addig megállapította, kik voltak ott a mieink közül.

Nem akartam szembesíteni őket a csuesokkal, mert talán még nagyobb kavarodás lett volna belőle.

Hanem majd: holnap!

Elküldöttem a vert hadat avval, hogy nyugodjanak meg, rettentő megtorlás készül.

Reggelre persze megtudta a dolgot Orlay is. Behozatta a főőrséggel az egész bandát.

Bezzeg most nyoma sem volt a tegnapi jókedvnek. Lapult az egész falu. Még a hatosok is csak sutogva rebesgették, hogy vészbírószágot tart Orlay kapitány.

Sohase hittem volna, hogy a letolásnak olyan bőséges és rettentő változata van, mint amit a gazdánk mutatott be. Még a híres Rimóczi is olyan lett, akár az ázott madárijesztő. A sapkaszalagjai, papírvirágai szomorúan lógtak a képébe, egyik bajusz-szára föl, a másik lefele állott.

Egész nap tartott a vallatás.

A végén persze az sült ki, hogy a rohamosok egytől-egyig ma született bárányok s mindaz, ami történt, valami érthetetlen és rejtelmes dolog volt.

Utolsónak Rimóczit hagyta Orlay.

Eleinte ez a híres is köntörfalazott. De, hogy ráfordult az öreg s a becsületre hivatkozott, elszánta magát a vőfény.

— Úgy vót az, kapitány úr, kéröm, hogy mulattunk csöndeskén. Oszt utóbb táncra fordút. Borbély András a rohamosoktól táncba akarta vinni a menyasszont, mivelhogy a csues-legényekkel mán mind-egyikkel táncút. Erre amazok, vótak vagy húszan, pofázni mög lökdösődni keztek. Röndöt akartam terömteni. Csakhogy a fejjérnépek úgy ültek a térdemen, karomon, akar a tikok az ölben. Mire leszórtam őket magamrú, mán ordétás mög visongatás vót a konyhába. A másik szemhunyasban mán vereködtek is. A legényök a rohamosoknak estek, az idősebbje mög neköm. Erre leütöttem a lámpát, sötét lött, sikogatás, oszt kifurakodtam a konyhába. Merhogy vőfény is vótam. Ott eláták az utunkat, oszt székökkel, üvegökkel gyűttek ránk, akar a sáskák. Mink kilencen vótunk, ök huszan vagy harmincan. No, mondok a rohamosoknak, csak csöndeskén, gyerökök, merhogy röndöt is köllött csinyányi, merhogy vőfény is vótam. Avval le a derékszijat a szuronnyal, oszt hegyibe. Csak úgy ijesztgetésből ám, szelíden. A rohamosok szintűgy. Egészen szelíden. Merhogy közbe váltig mondogattam, hogy csak csöndeskén, 'szen vőfény vótam. Zsinat azér persze vót. Nem azér, mintha mink nem ütöttünk vóna szelíden, hanem hát jajgatós fajta ez a csues-nép, nagyon. Mer verekedést világér se akartam vóna, 'szen nem azér vőfény az ember. A vége allött, hogy tágasság támadt előttünk, oszt szép csöndeskén hazamöntünk.

Orlay behívatta a szelíd rohamosokat, mindegyik kapott egy szikrázó nyaklevest, azután lehordta Rimóczt, hogy csak úgy füstölt.

A csueseket pedig, mivel nem tudták megmutatni, melyik emberünket látták ütni, kiszórta az ajtón, mert aki vádol, az bizonyítson is. Viszont, ha bizonyítani nem tud, akkor kotródjék a dolgára.

Bölcsebben nem is intézhette volna el senki, mert mire végeztünk, riadóparancs jött:

*«A zlj. nyomban szerel, félóra mulva elindul Burlára s még az éjjel felváltja a 305. h. gy. e. ott állásban lévő zlj.-át.»*

No, szervusz Vollovetz, szervusz béke!

Ennek a burlai védőszakasznak veszett híre volt az egész bukovinai arcvonalon. Éppen szemben húzódott a félelmetes Csiotával. Csak egy szelíd nyereg választotta el ettől a sokat ostromolt kúptól, amely gőgösen uralkodott az egész radauci sík fölött. Augusztus nyolcadikán a vadászok rohama a kezünkre kerítette, de az oroszok visszavették. Azután néhány napig elkeseredett tusakodás dúlt érte, többször váltott gazdát, míg végül is a muszkák kezén maradt. Attól kezdve az egész környék frontszakaszain álló csapatok, gyűlölettel tekintettek feléje. Mert a Csiota tetején befészkelte orosz tüzérmegfigyelő, kegyetlen biztonsággal irányíthatta a muszka ütegek tüzeit vagy húsz kilométer hosszúságban bármelyik védőszakaszunkra.

Hát most a Csiotával vetettek szembe bennünket. Orlay megtudta az ezrednél, hogy a románok az elszéledő oroszoktól átvették ezt az arcvonalrész is, francia — s hír szerint, japán — tüzérség is — van mögöttük és hallani sem akarnak a fegyverszünet aláírásáról. A hadosztályparancsnok ki akarja őket dobni a Csiota-állásból, mert akkor iszkolniok kell a Szeret mögé s felszabadul a még megszállástnyögő utolsó bukovinai csücsök is.

Szóval, visszacsöppentünk a háborúba.

Hajnalra felváltottuk a háromszázötösöket.

Orlay nyomban végigjárta az állást, én meg a segédtsizttól vettem át a vázlatokat, lőszer- és anyagkészleteket, beépített távbeszélővonalakat.

Azután:

— Szervusz, katonaszerencsét!

— Szervusz.

Ködös, borongós, nyírkos nap szürkült reánk.

Orlay fáradtan tért meg. A fedezéksarokba állította a jégcsákányát, ledobta a bekecsét, leült s maga elé húzta a vázlatokat:

— Hát pocsek hely! — dörmögte. — Ha még tart a köd, kimegyünk még egyszer. Most ugyan csend van, azt hihetné az ember, hogy mindig oroszokkal állunk szemben, szabályos fegyverszünetben, de ha nekilódítanak ennek a bűdös hegynek, jónéhány ember itthagynak a fogát.

A köd sűrűbbé lett s csakugyan kimentünk.

Szétlőtt falu szélén húzódott az állás. A falunak a Csiota felé eső részét földig leborotválta az ágyútűz. Az egykori házakból csak egy-egy égett fal, dűledező kémény, meg az épületek földbeágyazott alapozása maradt meg. A bútorroncsokat, kerítéseket régen eltűzelték a hónapokon át itt állott szabadkai honvédek. A Csiota felé húzódó mellékutcák nyomai még látszottak, ha házak már nem is voltak közöttük, de ezeket az egykori utcákat is fölverte a gyom. Egy-egy letarolt ház mellett még ott sínylődött az eltépett szőlőtőke s itt-ott elvadult veteménymaradványok mutatták, hogy hol volt valaha kert?

Kormos, égett, savanyú szag olvadt össze a nyirkos köd szagával.

A tartalékfedezékek javarészt régi pincék voltak. Még a futóárkok is beholtzott vagy bedőlт pincék során át kanyarogtak előre.

Tordasy százada előtt időnkint ki-kibukkant a Csiota homályos rajza a gomolygó ködből. Innét, a nyereghajlásból meglepő meredeknek látszott.

Az orosz állás alig egy kőhajításnyira húzódott tőlünk. Akadályövét nyolc-tíz soros drótra becsültük. S hátrább, a csúcsig még egy összefüggő árkuk, azon túl pedig támpontszerű földműveik is voltak a románoknak.

A köztünk lévő senki-földje, nyilván még az augusztusi harcok idejéből, tele volt gránáttolesérrrel.

Rövid időre elég tisztán láttuk a velünk szemben lévő géppuskafészkét s a fegyver mögött topogó román őrszem duplacsúcsos sapkáját.

Elmult a dél, sötétettedett a délután.

S estére megjött a támadóparancs.

Reggel félhatkor romboló tűzérségi tűz kezdődik. Az ütegek javarésze, köztük nehéz lövegek is, a Csiota kúpjára s a kúp mögé összpontosítják a tüzüket. Tíz percnyi tűz után: roham. Az első hullámot követő tartalékok megállás nélkül folytatják előnyomulásukat. S a parancs megjelölte a tovább elérendő terepszakaszokat.

Orlay hátratelefonált a harccsoportot vezénylő dandárparancsnokságra. Persze, «virágnyelven», hogy ellenség, ha lehallgatná: ne értse.

— A levelet megkaptuk. De így nem sikerül a multság. Mert ha a nagytorjú táncosok elkezdik az éneklést, mi is beleveszünk az ordításukba. Hiszen a tánchely arasznyira esik. Jobb volna a nagyzenekart mellőzni!

A dandár avval tette le a kagylót, hogy kiküld egy «rendezőt».

Késő este a dandár vezérkari tisztje nyitotta ránk a fedezékajtót.

Újra belebujtunk a vázlatokba. Igazat adott Orlaynak. A Csiotára nem lehet rombolótűzet zúdítani, mert olyan közel van hozzánk, hogy a tűz a támadásra csoportosított saját zászlóaljunkat is összezuzná. Ha meg hátrább vonjuk előbb a századokat, késve érnek rohamtávolságra. Nincs más hátra, mint a váratlan rajtaütés.

Orlay nyomban kész tervet is rajzolt.

Hat rohamjárőr homokzsákokat görgötve, előre-kúszik az éjjel a drótig s észrevétlenül kapukat vág rajta. Asztalos hadapród zsineget vagy dróthuzalt húz maga után s ha az akadályöv nyitva van, jelet ad a zsinórmegrántásával. Derengésig mozdulatlanul marad-

nak odakint s mihelyt a látóviszonyok megengedik a zászlóalj biztosabb mozgását a tölcsermezőn át, hátulról történő újabb zsinórrántásra a hat járőr betör a román állásba, kétoldalt felsodorítja száz-száz méter szélességben s a zászlóalj rohammal zúdul utánuk. A kétoldalt megmaradt román szárnyakat összpontosított géppuska- és aknavetőtűzzel kell lefogni.

Ötletes terv volt, de egyszerű s a terephez és időhöz mértén sikert ígért.

A vezérkari százados helybenhagyta s visszasietett, a község alatt maradt autójához.

— Most düljünk le — dörmögte Orlay — mert ha jóváhagyják a dolgot, úgysem alhatunk többé.

Félálomban vagy inkább csak bódultan szenderegünk.

A készüléknél ülő telefonista fejének árnyékát, óriás méretben vetette a fedezék-padmalyra a lámpa. Orlay horkolva aludt. Holla nyugtalanul forgolódott.

Fáradt voltam s mégsem merültem mély-álomba. A támadás zakatolt a fejemben. Szóval megint háború. Néhány óra múlva újból felordítanak a fegyverek a negyedéves csönd után. S úgy lehet fűbeharapok. Mindegy már. Pedig szerettem volna megérni a békét. Ámbár: mit adhat? Odahaza fű nőtte be a helyemet. Újrakezdeni? Minek. Hiszen — Mártuska... Persze. De mégis: az édesanyám. Milyen bitang is vagyok, hogy megfeledeztem róla.

Azután megint: a támadás. Vajjon, van-e elég drótvágó ollójuk Asztaloséknak?... Az utász-szakasznál is van két darab... Milyen kedves-szelíd az édesanyám arca... S milyen szomorúak az André Márta szemei... Ó, ha magam elé tudnám idézni a mosolygását!... Milyen is volt csak?... Küzködöm a bódulattal, de gyöngye az erőlködésem... nem tudom, milyen volt, ha mosolygott... Én édes, elvesztett virágom... Az éjszaka és a köd már bennem is elborít mindent. Sötétség... gomolygás... köd...

A telefonista hangjára riadok föl:

— Itt a harmadik Ököl. Átadom.

És fordul ültében a gazdánk felé.

Az már talpon van, szólítás nélkül. Lép a telefonhoz.

— Halló, itt a keresett.

Lesem az arcát. S hallom a telefonban dunyogó hangot is. A hadosztálytól beszél.

...minden maradt változatlan... kivéve a főtánchelyet... ott a megbeszéltek értelmében kell megrendezni a mulatságot... de az eredeti időpont fenntartásával... többi vendégeink is ehhez alkalmazkodnak...

— Megértettem — feleli Orlay s leteszi a beszélőt.

— Félhatkor indulunk, de csak telefonparancsra. Századparancsnokok, rohamtisztek tüstént ide! Írjad!

S mialatt Holla betrombitálja telefonon a parancsnokokat, Orlay a vázlat fölé hajolva, kurta mondatokban diktálja a parancsot.

Mire betopognak amazok: készen vagyunk.

Orlay a szájukba rágja a tennivalókat. Célokat, csoportosítást, végrehajtást. A szeme csillog, hangja fényt kap. Igéz, mint a hipnotizőr. S a térképre hajolva, ismételteti mindegyikkel többször is a dolgát.

Azután: nincs több kérdése senkinek.

Tisztelgés. Kidobognak a sötétbe.

Az öreg föl-alá jár, pattogtatja az ujjait s a tekintete villogva ugrál jobbra-balra. Üristen, mennyivel külön, nagyobb ez mindannyiunknál! Szálas alakja, mintha még magasabb volna. Dehogyan gondol ez a halálra! Most csak az, amire tízéves kora óta készült. Katona, a hivatás ihletett pillanatában.

Hollával — hallgatunk. Ránkül a támadás előtti szorongás. Szakadatlanul ásítunk és szívjuk sorra cigarettáinkat. Ezek az órák, ezek a percek a legbutábbak. Az ember érzi, hogyan feszülnek egyre jobban az

idegei. Ha fegyver szólna, ágyú zúgna, könnyebb volna.

De azt tudni, hogy most vonják össze a századokat, most mászik előre Asztalos a hat rohamjárórral s egy véletlenül eldörrenő fegyver, egy vi-  
gyázatlan mozdulat zaja fölverheti az ellenséget: ez gyötrellem.

Valaki kopog. Két idegen tiszt bújik be komor arccal. Hadnagy és zászlós. Aknavető. A román szárnyak lekötésére küldték ki őket.

Orlay összebújik velük a térkép fölött. S küldi őket a vonalba. A célokat Kern és Kovács majd megmutatják. A sodrító rohamjárórok vörös rakétával jelzik majd a sodrított részek végpontjait.

Majzikot és Járdyt adom melléjük. Vezessék ki az aknavetőket Kernhez és Kovácshoz.

Eldobognak és megint — csönd.

Kimegyek a telefonistákhoz. Tíz dob drótot emberháton viszünk majd előre. Mert nyomban felhúzzuk a vonalat a zászlóalj mögött, a Csiótára. Ender pedig tüstént bontatja s küldi utánunk az itt beépített anyagot.

Lőszerlépcsők először csak a Csiota kúpjáig jönnek előre. Ha a támadás teret nyer, a lőszermálhás-  
állatokat sietve előre kell hozni. A Csiotától tovább azok hozzák a töltényládákat.

Ender összevágja a sarkát.

— Megértettem.

Mire visszalépek a mi szobánkba, a doktorral intézkedik Orlay.

— Segélyhely egyelőre itt, azután a Csiota mögött, azután Jaslovec községben.

A doki sápadt, a szemei kidüllednek.

Öt óra.

A percek vánszorognak.

A telefonista dünnyög:

— Itt Oköl. Átadom.

S nyújtja felém a beszélőt.

Tordasy hangja:

— A zsinag jelzett.

Szóval, Asztalosék helyben vannak. Az akadálydrót elvágva.

Orlay veszi át a kagylót:

— A Középujj ne mozduljon. Tapadjon a fülhöz. Csak az itteni hangra ránthatja meg a girlandot.

Vagyis Tordasy maradjon mostantól a készüléknél és csak parancsra rántsa meg Asztalos jelzősínórját.

— Értem — dunnyogja vissza a telefon.

Negyedhat. A csönd bizsereg. A szívverésünk lüktetése fölér lassan a halántékunkig.

Orlay int, hogy üljek a dandárhoz kapcsolt készülékhez. Maga a századok hálózatának telefonja mellé telepszik.

Öt perc mászik el csigalassúsággal.

Orlay magára adatja a bekecsét, fejébe húzza a rohamsisakot, összerántja a derékszíját s kezeügyébe állítja a jégcsákányát.

Ugyanezt tesszük mi is Hollával.

Holla kinéz az ajtón: fölszereltek-e az emberek?

Fülemhez teszem a dandárkészülék kagylóját.

A gazdám az órájára pillant és rámfigyel.

Még hat perc.

Még öt.

Csak már vége lenne!

Mászik a percmutató és zúg a fejem.

Négy perc még s durrogni kezdenek majd a kézigránatok és felbőg a háború. Minden kész, csupán a szót várjuk s megindul a hadi-gépezet. Csak egy hiányzik még. A borzongató melódia itt belül. Amely minden harc előtt felgomolygott belőlem. A babonás dallam. Cavaradossi áriája.

Az anyám képe suhan elém.

És Mártáé.

Elhessegetem a képet. A telefonra kell ügyelnem. A karórám percmutatója percere zökken.

Még két perc.

Mélyet lélekzem.

S ebben a pillanatban megrezzen a membrán a füleimen. Birkás ezredes hangja.

— Halló, harccsoport! Minden lefújva! Támadás elmarad! Románia aláírta a fegyverszünetet!

Ordítva ismétlem.

Holla felugrik.

Orlay belekiált a századok telefonjába:

— Állj, vissza az egész! Hafner kössön zsebken-dőt a botjára s egy altiszttel menjen előre! Közölje Asztalosékkal, hogy maradjanak fekvé és siessen föl a románokhoz. Ha még nem tudnák, mondja meg, hogy a fegyverszünetet aláírták. Asztalosék csak akkor kezdjék meg a hátrahúzóaszt!

Tordasy visszadünnöög.

Orlay föláll, lélekzik egy nagyot s ropogva nyuj-tózkodik.

Azután megszólal:

— Szinte kár. Érdekes lett volna.

A küldöncök, telefonisták, utász-szakasz között zсібongás támad s ez a zсібongás terjed, szétáram-lik, a ködbeborult romfalu oduiban, árkaiban s valami felszabadult öröm feszíti a tüdőnket.

Orlay vidáman gyújt cigarettára, Holla nagyot húz a kulacsából, a vigyorgó képpel betámolygó dok-tor pedig csak a szemével int, elémtartja a csúcsosra összeszorított ujjait és úgy súgja:

— Tedd rá!

Kezet fogunk.

S jön a jelentés, hogy Hafner fönt van a román állásban. Kitódulnak azok is az árkaikból s födetle-nül jönnek-mennek a Csiota lejtőjén, mialatt Asztalos rohamistái visszafelé ballagnak nevetgélve.

Orlay kimegy a vonalba, átszervezi a szolgálá-

tot, mi meg örömünkben olyan birkózásba kezdünk Hollával, mintha kamaszgyerekek volnánk.

Hiába no: nem kis dolog ez! Szerbia, Montenegró, Oroszország után most Románia is térdrekényszerült. Győzelem! Győzelem!

Míg a gazdánk visszatér, örült jósolgatások és találgatások folynak. Lehetetlen, hogy az antant ezek után is kitartson. Holnap bizonyosan békét ajánl. Lehet, hogy holnapután már az egész földgolyón elhallgatnak a fegyverek. Holla azt se tartja kizártnak, hogy két hét múlva otthon leszünk. Még hozzá győztesen! Olyan nagylelkű, hogy rácsap a doktor vállára:

— Dokikám, megveszem a lovadat. Adok érte öt koronát.

— Hogyne! Most, amikor már belovagoltam — henceg a ricinus-kotyvasztó.

— Mit csináltál? — nyerít föl a gázember. — Belovagoltad? Te? Röhögnöm kell!

A fődőzékablak előtt elsuhan Orlay feje. Ez végetvet az idéetlenkedésnek.

Délre kijönnek a konyhások. Egész a századokig mennek előre a főzőládákat cipelő málhás lovakkal. Most már lehet.

Ebédután levágjuk magunkat az ágyunkra s alszunk, alszunk, alszunk, mint a bunda. Egy hétrevaló hátralékom van alvásban.

— — — — —  
Annyit aludtam, hogy már azt se tudtam éjjel van-e, vagy nappal?

Azután felváltott bennünket két század huszár, mi meg visszamentünk Volovecre.

Egy éjszakát meg egy délelőttöt töltöttünk ott. S jött a parancs:

«Menetkészültség.»

Fölmálháztuk a betyárbútort. Félóra múlva már indulhatott a boldogtalan Holla húsz emberrel, szállás-csinálónak Jaslovecre.

Mi meg utána, a tavasztjátszó délutánban. Olyan enyhe idő volt, hogy még a bekecsemet is csak panyókára vetve kanyarítottam a vállamra.

Orlay persze nem lett volna Orlay, ha Volovec déli végén ütközetmenetbe nem rendeli a zászlóalját, noha tudtuk, hogy a románok még tegnapelőtt visszavonultak s a testvérzászlóaljaink járőrei már Bukovina délkeleti határához közeledtek.

Persze, a zászlóalj is tudta, hogy nem megy komolyra a dolog.

Játékosan, könnyű lábbal sietett előre a Pünkösdszázad elővédnek.

Üristen, de ismerős tájra bukkantunk! Ahogy a burlai fensík déli peremére értünk: egyszerre elénk tárult a mult nyári és őszi harcok egész körképe. Balkézről a Csiota laposodó oldalaként, az átkozott Bugi sárga hegyháta, rajta a Csiotáról lekanyarodó orosz állás. Alább délnek Arbora község, azután a Parádyszázad súlyos harcainak helye a Csipornita, jobbra tőle az Arinisul nedves mezeje s mögötte, Solka romjai és a nyugati látóhatár szélén, a solkai erdő mögött fölmeredő: bukovinai Kárpátok.

Egészen előttünk, lent a völgyben, szelíd csillogással szelte át a délnek húzódnó utat a Jaslovecpatak. A hídja mellett a burlai méntelep kormos falai sötétlettek. Jobbra tőle a jasloveci-glitti erdő széle s annak folytatásaként a D. Secului gránátverte púpja, rajta a mi őszi állásaink, a «Majomsziget», az «Ászszonyház» elhagyatott géppuskatámpontjai. Látcsővel tisztán lehetett látni a fedezékeink nyitott ajtaját meg a Secului partja alatt, a kis temető honvédsírait.

Milyen furcsa, játékosan szelíd volt most ez a körkép. Játékos napsugárban fürdött és játékos bárányfelhők úsztak fölötte.

Béke, béke! — dalolta a szívünk, béke, béke! — dalolta a táj. És hihetetlennek tűnt, hogy ez a bájos,

téres, dombölelte katlan, véres és elkeseredett harcok színhelye volt. S legalább nekünk igaz volt, hogy itt, e békés tájon halt meg: a háború.

Még süttött a nap, amikor átgázoltunk a Bugiról a Jaslovec völgyébe ereszkedő régi orosz árkon. No, ugyan nyomorult földtúrás volt ez a messziről oly félelmetes állás!

Alkonyatkor értünk a félig kihalt Jaslovec-re.

Ez volt a Csiota- és Bugi-állások főtartalékainak fészke. Meglepő épségben maradt. Persze, ezt a községet sehonnét se láthatták tüzermegfigyelőink, mert a Csiota, meg a Bugi eltakarta.

Holla szurkolva leste Orlay arcát, de ezúttal nem — villámlott.

Jó és tág szállásaink voltak.

A zászlóaljparancsnokság a volt paróchiára került. A pópa és családja elmenekült, bútora nagyrésztét is elcipeltette, de mi nem voltunk nagyigényűek.

Félóra alatt otthon éreztük magunkat. Mire a századok behúzták a drótjukat s a zászlóalj-telefonjárőr is építeni kezdte a vonalat Arborára az ezredhez, Hafner meg a gázember nevetgélve korzóztak, a megbátorodott fátákkal.

És azután három hét igazi pihenő következett.

A nyugalomnak nincs története.

Éltünk és nem gondoltunk a holnapra.

Orlay ugyan foglalkoztatta a zászlóaljat, de délutánonként csak sétált és merengett.

Esténként meg-megszólalt Tóth Kari bömböldéje. Ez új, nagyhangú taggal szaporodott, a szabadságáról bevonult Kónya hadapródjelölt személyében, viszont Csepreghy Mufurenak versenytársa támadt a kis Tomcsányi kadétban, a hegedülés terén.

Bimbózott a Gáhé is. Szinte kötéllel fogta a pajtáskákat egy kis cincogásra.

Mindenütt szép a tavasz, de a bukovinai tavasznak különös, pasztellszínű bája van.

Egyik délutánon hazaugrott ismeretlen háziga-zdánk, a pópa. Nagyszakállú alak volt, géppuska-tem-póban hadart össze hetet-havat s émelyítő szemfoga-tással adta a boldogot, hogy ismét a fölséges bécsi császár kezén van Bukovina. Arra a kérdésre, hogy miért és hova menekült el, ömlő szózuhataggal vála-szolt: de felelet nem volt benne. Azután eloldalgott azzal, hogy csak hónapok után tud visszaköltözni, annyira szanaszét van a holmija meg a családja. A templomába be se nézett, a szomszédja örvendező ku-tyáját oldalbarúgta.

Mikor eltűnt délnyugatnak, Orlay kiköpött az ablakon:

— Ennél nagyobb gazemberrel nem fogsz talál-kozni az életben.

Egy haszna mégis volt a látogatásának. Megen-gedte, hogy fölnyittassam a szobámban árválkodó zon-goráját. Eddig nem engedtem hozzányúlni. Tudom, a hangszer bensőségebb barátja mindenkinek, mint más bútor.

Öreg, lehangolódott jószág volt, de mégis: zon-gora.

Elbillegettem rajta esténként.

Az első hét végén az olasz front mögé vezényel-ték Orlayt, valami újfajta tanfolyamra.

Dühöngött, de persze, elment. Csak azt kötötte lelkünkre, hogyha mozdulás lesz: az ősszel gyűjtött krumpli-, kukorica-, répa- és szénakészleteinket el ne hagyjuk. Gáhét figyelmeztette, hogy a fejével játszik, ha e körül baj lesz.

A zászlóaljzat Tordasy főhadnagy vette át.

Nem volt ennek a három hétnek egyetlen felhője sem Szemléltünk, dangubáltunk, dudolgattunk.

Egyszer-egyszer föllovagoltam a Csiotára. S el-el-tűnődtem a szelíd körképben, ahol a háború a mi számunkra meghalt. Széles, menedékes háta volt innét délkeletről a hegynek. Gorilla kedvvel ugrott vágtaiba,

mihelyt a hátra értünk és szívesen szökött át a gránátgödrökön. Látszott rajta, hogy mindig híres ugró lehetett. Vágtája, ugrása csupa harmónia volt. A szőre különben kifényesedett, a bordái ellapultak. Igaz, hogy így is csúnya ló volt, a hosszú egyenes nyakával, vékony lábaival, mégis megszerettem.

Csillaghullás is volt Jaslovecen. Asztalos, Hafner, Koczás, Csepregy hadnagyok lettek.

Rettentő áldomást ittunk rá a Gáhénál. A kis öreg gyakori csuklások közepette esküdözött, hogy gyomorhajos legyen, ha jobb multság volt valaha a földön.

A harmadik héten, váratlanul szerelvényvizsgát és hátizsákkutatást rendelt el a hadosztály. Meg kellett állapítani, nincsenek-e bolsevik-röpiratok vagy lázító füzetek a legénységnél? Persze, hogy nem volt. Rösteltük is ezt a motozást. Az emberek szeméből látszott, hogy fáj nekik ez a gyanakvás.

— Nem vagyunk mink csehek, vagy muszkák — mondogatták az «oszolj» után. Hanem valahol mégis csak találhattak ilyeneket, amiért az egész Böhmermulli-hadseregben elrendelték ezt a motozást.

De a mi ezredünk érintetlen volt. Sem Arborán az I. zászlóaljnál, sem Keschvanán a II. zászlóaljnál nem leltek semmi gyanúsat.

A pihenő, a tavasz, a zongora és a béke-hírek el-lágyítottak.

Ahányszor leütöttem egy-egy billentyűt, André Márta emléke sajdukt meg bennem. De már nem volt tépő karma az emlékezésnek. Megédesedett a régi búbanat. Ugy gondoltam rá, mint távoli húgomra, aki tiszta, szép és jó s akinek emlékét nem bánthatom meg szerelmes vágyódással. A «Sobotienka ide» meg a «Kolyanka» még látyolossá tette egyszer-egyszer a szememet, de attól is gyógyultam.

Március végefelé hosszú, részletes menetintézkedést kaptunk. A 40. honvédhadosztály lekerül további

pihenőre Horvátországba. Az ezredtörzs és két zászlóalj Fiuméba, a mienk a Kulpa partjára: Karlovácra. Vasútra rakodás március huszonnyolcadikán, Hadikfalván.

Egyszerre felnyüzsgött a falu. Készülés, szerelés, nótaszó volt az egész község.

Előtte való délután még egyszer föllovagoltunk Tordasy főhadnaggal a Csiotára. Elbúcsúztunk a tájtól. A régi állásoktól, távoli, apró fedezékeinktől, az erdőktől, a glitti major romjától, Faragó Miki és társai sírjától. Ringassa őket szelíden ez a tiszta táj, amelynek visszaadtuk a békéjét!

Vacsora után lecsuktam a zongorát s a bakák nótáját hallgattam.

És másnap elindultunk két szállítmány-csoportban. Első szállítmány: a törzs, utász-szakasz, rohamosok s a Pünkösöd- és Parádyszázad. Második csoport Szász főhadnaggal az élén: a Tordasy-, most Józsszázad, meg Szász százada és a géppuskások. A Gáhé irodája és a segélyhely velünk, a zászlóalj-vonat megsztva.

A jasloveci lányok bőgtek, Hafnert kikísérték a határig, mint valami hadbavonuló szultánt a háreme, a bakák meg zengve harsogták a nótát.

Szembe indultunk a nappal, harmatos mezők között. Még Orlay öreg lova is kényeskedve rakta a lábait Tordasy alatt. Gorilla meg éppen táncolt, mint a csikó.

A csángófalvak vidékén vonultunk át.

A mokány kis testvérek kalaplengetve, kendővel integetve búcsúzkodtak a magyar honvédektől.

Déltájban berakodtunk a hadikfalvai állomáson.

Este Csernovichban volt ételosztás.

Hajnaltól: Kolomea. A bakák nótával ébredtek.

Délben: Stanislau. Két óra állás, ebédosztás. Az állomás tele volt Magyarország felé irányított szállítmányokkal. Javarészüket északabbról, Galiciából jött.

És itt megörvendeztetett egy véletlen találkozás, meg szívenütött egy hír.

A századoknál megvolt az ételosztás s magunk is éppen az utolsó falatokat nyeltük le a tisztikocsiban, amikor új katonavonat futott be a mellettünk levő vágányra.

Tordasy kiszólt az ablakon, a kocsink előtt ácsorgó Tóth Karinak, aki éppen ügyeletes volt:

— Annyi itt a katonavonat, hogy jó lesz, ha kocsijaikba terelitek az embereinket, mert ha komázásba keverednek s hirtelen indulni kell, meg se találják a szerelvényünket. Fuvass beszállást!

Tóth Kari tisztelgett, elsietett s röviddel utóbb felharsant Ender őrmester kürtjén a vigyázz, az ezredhívó és a sorakozó.

Az emberek felkapaszkodtak.

Tóth Kari visszajött s jelentette, hogy mindenki a helyén van.

Tordasy szórakozottan nézett ki az ablakon.

— Kik ezek itt a másik vágányon? — kérdezte a tanár úrtól.

— Alázatosan jelentem: eperjesiek. Hatvanhete-sek.

Felfüleltem. Hiszen ez Siposs Zoltán ezrede! Ejnye, de szerencsés véletlen volna, ha éppen Zoltán is köztük volna.

Leeresztettem az ablakot s átszóltam a szembenálló legénységi kocsiba:

— Hé, emberek! A maguk szállítmányában van Siposs hadnagy úr?

Értelmes, tót tizedes kapta össze magát a kocsiajtóban.

— Igenis, melde gehorzán. Her lájdinánd Siposs megvan itt, a dritte kompaninál. Hívok ütet.

S már ugrott is le a kocsirol készségesen.

Félperc mulva összeöleleztünk Siposs komával.

Mikor kiörvendeztük magunkat, a szüleiről érdeklődtem, meg Cilusról.

— Jól vannak, egészségesek — nevetett Zoltán —, tegnapelőtt kaptam tőlük postát.

Mártát nem említette, én meg nem mertem előhozni.

Zavart, feszült csönd szakadt hát közénk egy pillanatra.

Siposs elfordította az arcát, én meg erősen szívtam a cigarettámat.

Végre megszólalt Zoltán:

— Mártuska is megvan.

— Igen — dörmögtem zavarodottan — éppen kérdezni akartam, mit tudsz róla?

Láthatta rajtam, hogy küzködöm, mert a vállamra tette a kezét:

— Hát... készülődnek — mondotta halkán. — Hányadika is van ma?

Megrebbentem.

— Március huszonkilencedike. Miért?

— Akkor holnapra várják haza Laszky Antit. Irták, hogy harmincadikára érkezik meg. Négyhetes szabadságra.

— Úgy? — motyogtam, csak hogy mondjak valamit. Mert a szívem a torkomig vert föl.

Siposs hallgatott egy szemhúnyásig. Látszott rajta, hogy tétovázik, vajjon folytassa-e azt, amibe belekezdett.

Azután lassan rámemelte a tekintetét és rekedten szólalt meg:

— Izé, még azt akarom mondani: vasárnap lesz az esküvőjük. Javorinán.

Megfogtam a kocsilépő kapaszkodórúdját, mert úgy éreztem, megszédülök. Nyelnem kellett, hogy meg ne fullasszon az a szörnyű markolás, amely a szívem tájáról indult el, összeszorította a mellemet és fojtóra szűkítette a torkomat.

Azután megint Siposs Zoltán hangját hallottam. Most már nem volt száraz és rekedt, mint az imént. Melegen, megindultan csengett:

— Ne haragudj, hogy megmondtam, pajtás. Azt hittem, már nem fáj úgy. Meg azután, gondoltam, jobb, ha tudod. Mindkettőtöknek jobb, ha már... látjátok, hogy... vége. Ügye... nem haragszol...

Úgy szakadt föl a sóhajtásom, mintha nehéz páncélt kellett volna megemelnie a mellemen.

— Hogy haragudhatnék? Köszönöm.

Ender leszállott a mögöttünk lévő kocsiról, szájához emelte a kürtjét. Fölszárnnyalt a vigyázz, az ezredhívó és a menet.

Megöleltem Siposs pajtást.

— Isten áldjon meg! Ne írad meg, hogy találkoztál velem. Talán egyszer, majd évek múlva, megmondhatod Mártuskának, hogy nagyon, nagyon sok... boldogságot kívántam neki, esküvője napján.

— Igen. Majd. Egyszer — bólogatott a fiú.

— És nektek is Zoltán. Senki sem érdemli meg úgy a boldogságot, mint ti. Zúgóiak.

A vonat megrándult. Fölkapaszkodtam a lépcsőre.

— Isten veled pajtás! — intett föl Siposs és elindult a kocsink mellett. — Vigyázz magadra! Erre kért Mártus is!

Csak bólintottam s alig volt hangom:

— Vigyázok... Tudom, megígértem. Nagyon szerettem.

A mozdony újból rántott egyet a szerelvényen és most már nekilódult a vonat.

Váltókon zörögtünk át, a vonat hirtelen áthúzott balra s nem láttam többé André Cilus vőlegényét.

Fölzajlott bennem minden. Éreztem, hogy egyetlen perc alatt felfordult lelkemben az eddigi csönd és nyugalom. Zaklatott össze-visszaságban kavargott

bennem a kín, harag, szerelemfáltás és a tehetetlenség keserű, megalázó indulata.

Holnap betoppan Zúgóra Laszky Antal s két nap mulva összedja őket a javorinai pap. És attól kezdve az övé, csak az övé André Márta. És ölelheti, csókolhatja korlátlanul a végtelenségig. És nincs többé hatalom, amely megállíthatja ezeket a napokat. Laszky Antal és André Márta eddigi külön életútja találkozik és eggyé válik. Ez a két út ott ér össze a javorinai oltár lépcsőjén, ahol pedig én térdeltem vele. És azután elmennek együtt, ketten a zúgói tornácról s még Gea sem szaladhat többé utána. Irtózatos! És talán éppen Zakopanéba mennek. Talán éppen a nagyszállóba. És a pálmák és a filodendronok mozdulatlanul nézik őket. És nem segítenek, senki sem segít Mártuskán, pedig engem szeret, senkit, csak engem és talán sikoltana utánam, ha tudna.

Ej! Megfulladok! Olyan hőség van itt, mint a pokolban!

Le akartam eresztetni az ablakot, de Tordasy megfogta a karomat:

— Megőrültél? Hiszen így is csaknem megfagyunk! S nem fűtik ezt a bűdös vonatot!

Körülnéztem. Tordasy és Holla Franci bekecsben, fölhajtott gallérral gubbasztott.

Havas hegyek között zihált a vonat. A fákon zuzmara, az állomások ereszén jégcsapok. Az osztrák vonatkísérő is a fejét csóválta, amikor meggyújtotta a nyikorgó kocsi kis olajmécseit.

— Kutya hideg lett — morogta. — Itt, a Kárpátokban sokáig úr a tél, de most meg éppen váratlanul fordult az idő ilyen dermesztőre! A legutóbbi állomáson azt mondták, hogy déltől mostanáig tizenegy fokot zuhant a hőmérő higánya.

S én mit sem vettem észre mindebből.

Csak most kezdtem dideregni.

S milyen jó volt ez a hirtelen támadt farkas-

ordító téll! Inni lehetett. Inni kellett! S nem firtatta senki, hogy miért?

Énekeikünk Tóth Kari szakaszában. És senki sem kérdezte, miért dadog és kocint és nevet az ember úgy, hogy még a könnyei is kicsordulnak. És nem éreztem hamisnak még Hafner ló-ordítását sem. Pálinkával feküdtem, pálinkával keltem.

Sohase voltam italos ember, de akkor duhajabb voltam még talán Józsnál is.

Stanislautól kezdve szakadatlan bódulatban élttem. S alig emlékszem ennek az utazásnak részleteire. Azt tudom, hogy reggel utolért bennünket a leMBERGI gyors Szabó Pista, a Gáhé. Ő indult utolsónak Jaslovcevről, mert nem volt elég kocsija a terménykészletünk elszállítására.. S mivel lovakat nem kapott, vakmerő ötletre vetemedett. A zászlóalj hosszú időre szóló húsellátmányára «fölvételezett» húsz pár vágómarhát a hadtest vágómarha telepén. Azután úgy intézte, hogy csupa derék jármosjóságot válogatott ki. Ezeket azután befogatta a jaslovceci csuesok szekereibe s behordatott mindent a hadikfalvai állomásra. Ott újabb közelharcot vívott vasúti kocsikért.

— De most már gördül utánunk az egész, pajtáskáim — lihegte a kövér kis cimbora, mert éppen csak, hogy át tudott ugrani a civilvonatról a mi kocsinkba. — Lehet, hogy megleleteznek a hadbiztosságon s odaállítanak negyvenegyedik marhának a többi közé, de inkább ezt vállalom, semhogy a kapitány úr belémlőjjön minden szem krumpliért, ami ott maradt volna. Nem igaz, pajtáskáim?

— Igaz — nevetett a doktor —, de így majd én lölek le, te sintér!

— Miért, kérlek? — pillogott a Gáhé.

— Azért, mert amíg ezt a negyven ősbőlényt megesszük, addig kitörik a zászlóalj minden foga. Képzelem, micsoda rágóshúsú, ököraggastyánokat vételeztél föl, ha jármosokat válogattál.

— Hūha, erre nem is gondoltam! — vakarta meg a fejét a gondbaborult Gáhé.

— Gondolom, hogy röhögtek utánad a marhatelep főcsővezetői — ingerkedett vele Pünkösdi Gyurka.

A Gáhé legyintett:

— Hát most már mindegy. Ne beszéljünk róla. Inkább bimbózzunk pajtáskák. Hoztam ám tíz liter torokvizet. Gyomorhajos legyenek, ha ittatok már ilyet. Mindjárt cincogunk egyet pajtáskák.

Es kiszólt a legényéért.

Bundában, bekecsben mulattunk tovább, hogy meg ne fagyjunk. Mert a személykocsiban még azt sem lehetett megtenni, amit az élelmes legénység kitalált.

Azok téglákat csentek az egyik állomáson és szabályos kemencéket raktak a kocsijaikban.. Azután paraszt kértek a mozdonyról bádogvödreikbe s bele-szórták a kemencéikbe. Nem is lett kutyabajuk se. Ugy nótáztak, hogy majd szétvetették a kocsik oldalát.

Gáhé egyre bomlott. Még táncra is perdült a kocsifolyosón. Balkezét a tarkójára tette, jobbkezével negédesen integetett s kövér farával úgy illegett, hogy féltettük tőle a szakaszok üveges ajtaját.

— Ne örülj, Gáhé, szétesik a kocsi!

— Semmi az, pajtáskák, ihaj-tyuhaj! Nótázzatok, haj-haj! Azt, hogy: dödö... dödö... dödö... dödö...

Ittunk s bőgtünk.

Hát még mikor megtudtuk, hogy Nagyváradnak megyünk! A Gáhé bihari volt s egészen megveszett.

Es nem látta közülünk senki, hogy a virágzó fák rügye, virága elfagyott azon a néhány hófúvásos napon. Istenem, ki emlékszik még tizennyolc tavaszára? Amikor a Kárpátoktól a Szamosig minden lefagyott. Még a győzelem virága is, amit sisakunkra, sapkánkra

szántunk. De hát ki gondolt volna akkor erre is? Hiszen fiatalok voltunk, levertük az orosz, a román és ittunk és daloltunk.

A váradi állomáson olyan táncot roptunk alkotkor, hogy csak úgy ropogott! Ahány asszony, széplány ott ácsorgott a pályaudvaron, azt mind megpörgettük. S járták is szívesen, a bolondkedvű, ismeretlen katonákkal. Gáhé még dikciót is mondott. Úgy kellett székenállva, a vonatra vinnünk, amikor továbbindult a szállítmány.

Várad azóta úgy él bennem, mint egy színes, táncoló, szépséges, mámoros forgatag. S köszönöm néki ezt a szilaj mámort. Hiszen másnap kellett lennie André Márta esküvőjének!

A szesz, a dal s a gyötrődéssel való küzdelmem halálra fárasztott. S éjjel úgy aludtam, mint aki-ben nincs is élet. S úgy aludtak a többiek is.

Sötét hajnalon Szegedről lódult tovább a vonat. Félálomban voltam még, amikor Palicsra állottunk meg. Akkor már nem tudtunk szunnyadni a didergéstől.

Itt találta ki Nagykőrös gyöngye a csajka-fűtést. Két téglát meg egy csajka parazsat hozott be. A téglák a padlóra, a parázzsal telt csajka pedig a téglákra került.

Holla Franci legénye tovább-tökéletesítette az ötletet. Kiszedte egy rohamsisakból a párnás fejpántot s a vaskalapban hozott parazsat. Abba több belefért.

Jó bűdös fűtés volt ez, de mégiscsak meleget adott.

Szabadkán újabb mulatással segítettünk magunkon. Hej, de sok szabadkai széplány szaladt ki az állomásra arra a hírre, hogy egy megőrült katonaszállítmány járja a csárdást a vonat mellett! Gáhé már csak hápogott, mert a hangja végképp cserbenhagyta, de Hafner Pista kivirágzott. Húsz lánnyal táncoltam, tíz ismeretlen férfival ittam testvérpoharat s keve-

redtem tegezésbe és amikor tovább indult a vonat, belebújtam a pokrócaimba s nyögni kezdtem, mint a szenvedő állat. Vasárnap volt, dél elmúlt s Javorinán régen becsukhatták a templomkaput, a lakodalmass menet után. Azóta tán már Zúgón ülhetek asztalhoz.

Jaj, csak még ezt a napot, ezt az éjszakát kibírom! És ittam, ittam, ittam, az — undorodásig.

Este Baján vesztegeltünk, reggel Dombóváron ébredtünk.

Kaposvárott besütött s megcirógatott délben az áldott somogyi nap, Gyékényesen ránkalkonyodott, éjfélkor Zágrábban könyököltem föl kábultan s éjfélután két órakor idegen tiszt topogott föl a vonatra s kereste a szállítmányparancsnokot.

Bemutatkozott. Jagar százados, állomástiszt. Azt tanácsolta, hogy csak reggel rakodjunk ki. Hadd pihenjen a szállítmány. Reggel újra kijön és szállásaikra vezetteti a századokat. Addig majd mellékvágányra tolatja a szerelvényt.

Kipislogtam az ablakon. Villanyfényben úszó városka csillogott előttünk. Nem értettem. Minden város félsötét volt a monarchiában, mert takarékoskodni kellett a szénnel. Ez meg itt úgy villog, mint a diadém.

Hol is vagyunk csak?

Az állomástornác szélén ott világított két szó:

«Karlovac — Károlyváros.»

Reggel kirakodtunk s nótázva vonultunk be a Kulpa hídján át a városba. A lakosság összehúzott szemmel bámult meg bennünket. Ejnye, hát itt nem szeretnek minket?

Kölyök voltam s nem tudtam, hogy a «társország» népe: a horvát, ökölbe szorítja a kezét, ha magyar szót hall.

A hídon túl balra kanyarodtunk.

Utcatáblára esett a tekintetem.

— Florianszka-ulica — olvastam az írást.

Most régi vársánc árkanak hídján lovagoltunk át Tordasyval. A bakák piros arccal énekeltek, de a karlováciak mogorván haladtak el mellettünk.

Csak a Florianszka-ulica egyik másodikemeleti lakában tapsolt és lelkendezett egy fehérarcú kislány.

Igy messziről tízévesnek néztem.

## XVII.

«Huszonegy, huszonkettő, huszonhárom...»

Rohamosok a legelsőek a világon!

A vállukon karabély meg tarisznya

Tizenkét szál nyelesgránát van abba

Ne sírj édes kisangyalom,

Csak a digót verem agyon,

Pünkösdre meg hazavárhatsz!

(Rohamosok nótája 1918 elejéről.)

Április eleje volt, de Horvátországban már meleg, nyáreleji nap sütött, dús lombkorona ringott a fákon s harsogó madárének verte föl ezt a délvidéki tavaszt.

Első nap szinte szakadatlanul cikáztunk Tordasyval a városban, amíg mindent rendbetettünk. Így hát csak lóhátról vehettük szemügyre új helyünket.

A zászlóalj két nagy baraképületbe került.

Három század, a rohamosok, meg az utász-század, a városka délkeleti szélén épült, úgynevezett nagybarakban, egy század meg a géppuskás-század pedig az északnyugati városszélén álló hadifogolybarakban kapott szállást. Itt néhány lerongyolódott szerb hadifogoly is lézengett, szinte őrizet nélkül, bő ételen.

Mert ez a vidék még ezerkilencszáztizennyolcban is Kánaán volt. Fillérekért adták a piacon a gyönyörű, hófehér cipőt, mesebeli olcsón a csirkét, libát.

— A teremburáját — mosolygott Tordasy — sohse hittem volna, hogy Horvátországban még a vidéki városok is ilyen takarosak! Figyeled? Villanyvilágítás, aszfaltozott utcák, szép, tiszta kávéházak és virág, mindenütt virág.

— Azt mondja Jagar százados — tettem hozzá — hogy régi-régi katonaváros ez. Valaha vár volt. A határőrvidékek idejében generálátus, a háború előtti békevilágban pedig dandárszékhely. Azért van tele nyugdíjas, öreg törzstisztekkel meg tábornokokkal.

A Setalistét, vagyis az északi vársánc peremére telepített, árnyékos korzót kereszteztük. Tükörablakos, szép kávéház volt a sarkán. A Velika Kavana.

Azután átlovagoltunk megint a széles sáncárok hídján s most megint más utcán jutottunk be a belváros főterére, mint reggel.

Ezt a főteret hatalmas, sárga, kincstári épületek szegték két oldalról. A kadétiskola, a katonai szertár, a helyőrségi kórház és a kilencvenhatos közös gyalogezred laktanyája. A tulsó oldalon, a Szamosztanszka-ulica és a tér szögében: a ferencesek komor zárdája, a hozzáépült nemesvonalú templommal. Ugyanezen az oldalon még egy nagy épület terpedt. Annak a földszintjén volt az állomásparancsnokság. A tér északi szélén, szemben a laktanyával, pedig a városháza. Ez újabban épült, nagyvárosias, kicsit hencegő épület volt.

Ezt az egész belvárost, ötszögalakban vette körül a régi vársánc, amelynek széles, mély árkában frissen zöldelő veteményes kertecskék virultak, külső peremén pedig öreg platán- és gesztenyefasorok között futott körbe a hangulatos sétaút.

— Szóval mégsem a Balkán ez — dörmögte elégedetten Tordasy — mint amivel a másik két zászlóaljunk bíztatott csúfolódva, még Bukovinában.

— Hát Fiume, ahova ők kerültek, mindenesetre különb — feleltem — de azért ez se kutya! Örülhetnénk, ha akárhány alföldi nagyvárosunk ilyen volna.

Láttuk a szállásokat, vezetőket küldöttünk ki az állomásra a másik szállítmány elé s most a mi szállásunkra tartottunk.

A közös laktanya mellett, a Haulikova-ulica sarkán, kétemeletes szállodában kaptunk helyet.

— Főúri hely! — dörzsölte a kezét Holla Franci a kapuban. — Lakosztályok ezek, apám, lakosztályok! Alattunk meg kávéház! Este: cigány! És itt, a Haulikova-utcában van a zenekonzervatórium is. Hű, micsoda kislányok járnak oda, apus! Épp az imént defilíroztak el előttem, hazafelél! Micsoda jövő! Micsoda jövő!

Nevetni kellett a szertelen fiatalemberen.

— Felderítés: egyes! — mondtam lórólszállva. — Legalább is a női vonalon. De vajjon azt is tudod-e, hol lesz a zászlóaljiroda?

— Imhol, vezérem — mutatott át Óbuda személfénye a túlsó oldalra — éppen szemközt, a Haulikova-uticában!

Csakugyan ott sürgött-forgott egy üres bolthelyiségben az én bandám. Öreg-Madár, a zászlóaljírnök rendezkedett ott tempósan. A telefonisták a központunkat szerelték, a küldöncöket: Majzikot, Kvincet, Járdyt, Kovácsot, Mészároost meg Ender őrmester úr dirigálta a málhakosarak körül.

Öreg-Botka is jelentkezett a lovakért.

— Jó helyük van? Hol állnak majd? — kérdezte Tordasy.

— Itt, az iroda mellett, a nagyvendéglő istállójában, jelentem alázatosan. Fájntos istálló, fájntos hely. Sohse legyen különb.

Hát — nem panaszkodhattunk. Lehet, hogy csak a mi szemünkben tűnt fényűzőnek ez a vidéki szálló, a harctér után, de mi igazán főúrinak láttuk.

Déltájban megérkezett a másik szállítmány is. Rendbetettük, a tisztek új szállásaikra rohantak és csak ebédnél találkoztunk.

A tisztietkezőnk, a Kulna mellékfolyója, a Korana partján volt. Mosolygó ligetben virított ott a Drugovics-féle fürdőszálló. Mert ott volt az uszoda, meg a gőzfürdő is a szomszédban.

Eszteendője is elmúlt már akkor, hogy utoljára ült együtt ebéden meg vacsorán a tisztikar. Jócskán elszoktunk terítőtől, tányértól, csiszolt pohártól. Nem csoda hát, ha úgy felvidített bennünket ez a rangos mód, hogy szinte dölyfösek lettünk.

Ferencem meg Láng szakács átalakultak halkléptű pincérekké. Csepreghy Mufure föltette a monokliját. Kis-Koczkás mutáló hangja olyan változatos fordulatokat vett, mint a csalogányfütyty. Hafner hajviselete ápoltabb lett, mint valaha. A doktor vakmerő szabású, új lovaglónadrágját hétköznapi viseletté léptette elő, Tóth Kari elhagyta a csizmája alá húzott, vastag vadászharisnyját, amely azelőtt mindig kihajolt a csizmája szárára, Holla Franci kirakta minden kitüntetését, a Gáhé pedig megvált elmaradhatatlan érmelegítőitől s orrhangon kezdett beszélni.

— Hej, бүдösők, de előkelőek lettetek! — dörögte Szász főhadnagy, aki a komolyabb férfikort képviselte közöttünk. — Még megérem, hogy kölnivízben mosdóztok és gumisarkot verettek a csizmátokra.

Pünkösd Gyurka megbotránkozott pofát vágott:

— Бүдösőők? — kérdezte. — A főhadnagy úr ilyen ildomtalan szavakat is tud? Hol tanulta? Fidoncel!

— Azt tanácsolom — tette hozzá Kern Matyi — hogy ne is vigyük ki a délutáni futtatásra.

— A, á. — fordult hozzá Csepreghy — te is futtatasz, Agenor? S melyik futamban méltóztatsz futtatni?

Szász elröhögte magát:

— Futtatjátok ám a bolháitokat, rongyosok! Teg-

nap még arasznyira jött ki a szemetek egy hajtásnyi pálinkáért s boldogok voltatok, ha csak úgy pofával ihattatok az üvegből. Most meg nézzétek a sárkányölőt, meg a zászlóalj-csimbókot: olyan előkelők, hogy még a kenyereskosárba is feltartott kisujjal nyúlnak. A fene egye meg, holnap már ki se lehet bírni benneket!

A zászlóalj-csimbók a kis Tomcsányi kadét volt, aki Jaslovcecon vonult be kétheti szabadságáról. Vékonydongájú, tizenhétéves kis kölyök.

Attól, persze, még messze voltunk, hogy Nemzeti Kaszinóvá vagy angol-klubbá alakuljunk át, mert időnként ki-kicsúszott a banda száján egy-egy önfeledt, harctéri vaskosság. De tény, hogy a kultúra első lehelletére, mindenki «eltávozott az ő színében».

Első nap levelet kaptunk Orlaytól is.

Nyomatékosan figyelmeztetett Spilimbergóból, ügyeljünk a zászlóalj jóhírére. Tisztek s legénység kifogástalan öltözetben mutatkozzanak mindenütt, mert, ha makula esik a becsületben, kihajítja az illetőt a zászlóaljból.

Ebben ugyan sohse volt hiba. Akármilyen játékos kölyökmemberek is voltunk javarészt, éreztük, tudtuk, hogy a horvátok előtt mi most: Magyarország vagyunk. Magyarország pedig igazában ott lett bennünk naggyá és drágává — a frontokon.

Egyébként, akárhogy vesszük is, volt valami elképzelhetetlen szabadság abban, hogy délutánonként megkérdezhették egymástól a fiúk:

— Hová megyünk estére? A korzóra, vagy moziba, avagy pedig a kavanába?

Vacsorakor azt újságolta Drugovics bácsi, hogy a karlováci férfilakosság egyelőre még csak gyanakodó hümmögéssel találgatja a magyar zászlóalj ottlétének okát, de a nők már írnak a javunkra egy pontot. Azt, hogy a magyarok — akár tisztek, akár közlegények — született gavallérok. Mert a boltokban, kávéházakban,

moziban, előreengedik maguk előtt a nőket s a szűkebb járdákon lelépnek a gyalogjáróról, hogy utat engedjenek a szembejövő fehérnépnek.

Sohse hittük volna, hogy ez az igazán észre se vett szokásunk feltűnhet s jóhírt is szerezhethet nekünk valaha.

— Hiszen itt gyöngyéletünk lesz! — örvendeztünk egymásközött.

Másnap megjött az első eligazítás Zágrábból, a hadosztályparancsnokságtól. Megtudtuk belőle, hogy tüzésünket kiszállították az olasz frontra és csak a négy gyalogezred maradt Horvátországban, pihenőn. A kiképzést szorgalmasan folytatnunk kell addig is, amíg egyébírányú alkalmazásunkra sor kerül.

Azután egy bizalmas jelzésű borítékot bontottunk fel Tordasyval.

Ez már elvett egy árnyalatnyit abból a felhőtlen verőfényből, amelyben jövőendő nyaralásunkat ezideig láttuk.

Nagy általánosságban utalt arra, hogy a monarchia nemzetiségei között, a hosszúra nyúló háború és a szórványosan kísérletező antant-propaganda miatt — bizonyára csak átmeneti — nyugtalanság mutatkozik. Egyes jelek arra vallanak, hogy a boszniai szerbek között és Horvátországban, kezdetleges földalatti szervezkedés számai szövődnek. A monarchia délszláv népei más államszerkezet után vágyódnak, mint a mosztani, de meghatározott elgondolás még nem alakult ki közöttük. Belejátszik ebbe a nyugtalanságba a horvát és magyar nép közötti régi feszült hangulat is.

Ezért minden kikülönített helyzetben lévő csapat vagy osztaályparancsnokságunk azt a parancsot kapta, hogy szlávul tudó legénységünkéből nyomban állítsunk fel katonarendőr-osztagot, az erre legalkalmasabb tiszt vezetése alatt. Ennek a feladata egyrészt saját embereink utcai viselkedésének ellenőrzése, másfelől pedig a délszláv szervezkedés figyelemmel kísérése.

Jelezte a bizalmas parancs, hogy a központi hatalmak fogytán lévő kenyérmagkészleteinek sürgős kiegészítése és a titkos gabonaspekuláció letörése céljából, később megjelölendő időpontban, az egész monarchia területén gabonarekvirálás lesz. Horvátország területén, a magyar honvédhadosztály csapatait is felhasználják ehhez karhatalomként.

Ugyancsak későbbi időpontban kerül majd sor — folytatta a rendelkezés — a Horvátországban, Boszniában és Dalmáciában elszaporodott katonaszökevények és sorozás elől bujkáló elemek összefogdosására. A délvideki ezredek szerb nemzetiségű legénysége ugyanis a legutóbbi hónapokban mind nagyobb számban tűnik el csapattestétől, sőt a horvát ezredeknel is hasonló jelenségek mutatkoznak. A szökevények beveszik magukat a horvát és bosnyák erdőségekbe s ott lappanganak. Sok fegyverük van s hír szerint, a nagyszláv eszmét valló szökött tartalékos tisztek is akadnak közöttük. Sokhelyütt a nép is támogatja őket, ellátja élelemmel a szökevényeket. Számuk már olyan jelentős, hogy csak nagyméretű, általános portyázó-műveletek ígérnek sikert, mert a horvát-szlavon és a boszniai osztrák csendőrség erejét meghaladja ez a feladat. A szökevények zeleni kádernek, zöld pótkeretnek nevezik magukat, a szökést, a zeleni káderhoz való bevonulásnak.

A tájékoztatás avval végződött, hogy mindezekre a feladatokra részletes intézkedéseket kapunk majd.

— Szép kis nyaralás! — csóválta meg a fejét Tordasy, mikor végére értünk az olvasásnak.

— Majd túlleszünk ezen is — dörmögtem. — Csak azt nem értem, miért kell ezeket velünk elvégeztetnie a kormánynak? Hiszen, ha amúgysem szeretnek bennünket, magyarokat, a horvátok, akkor ezek a dolgok meg éppen gyűlöletté hevítik ezt az ellenszenvet.

— Ha valamit nem értesz, keresd mögötte a politikát — mondotta Tordasy. — Én ugyan katona vagyok,

nem értek hozzá. De váltig a fülemben cseng egyik öreg nagybátyámnak ez a megállapítása. Te bizonyára könnyebben megfejtetted ezt a rejtelmet, mint újságíró.

— Csakhogy én olyan régen elszakadtam szerkesztőségtől, íróasztaltól, hogy évtizedeknek tűnik.

Nem tartozott ránk, nem is fontolgattuk az ügyet.

Egyelőre fel kellett állítanunk a katonarendőr-osztagot.

No, nem került sok fejtörésbe. Szinte készen állott.

Szász főhadnagy rendőrtiszt volt békében. Megvolt hát hozzá a szaktudása is, meg szlávul is értett. Hiszen éppen ezért lett a fegyverszünetkor is a propagandaosztág vezetője. Ebbe az osztágba meg ugyan csak a szlávul tudó embereket válogatta össze annak idején Orlay százados. Csak ki kellett egészíteni harmincfőnyi létszámmra ezt a csoportot s már meg is kezdhette működését.

Behivattuk Szászt és estére már karszalagosan jártak, utcai szolgálatra beosztott emberei. A karszalagokra, zöldposztóból kivágott «KR» betűket varrtak a századszabók s jelenthették a hadosztálynak, hogy az osztág megkezdte szolgálatát.

Az első napok annyi dolgot adtak, hogy jóformán csak ebédre és vacsorára mozdulhattam ki a szobámból.

Azután meg: lőtér-gyakorlólhely-szemrevétel a város déli, karsztos határában, tisztelgő látogatás az állomásparancsnoknál, a kilencvenhatos közös és huszonhatos honvéd — vagyis ahogy horvátul nevezték, domobrán-ezred pótzászlóaljánál.

Úgy suhant az idő, hogy észre se vettük.

Arra is csak akkor figyeltünk föl, hogy Nagyszombat van, amikor az állomásparancsban olvastam, hogy délután öt órakor nekünk is kell egy díszszakaszt adnunk a Feltámadás körmenetéhez.

Pünkösöd Gyurka századának egyik szakaszát ren-

deltük ki. Gyurka ragyogóra kisubickolta az embereit, maga állott az élükre. S amikor fölvonult velük a hadapródiskola fehérkesztyűs növendékei, meg a két horvát pótzászlóalj szakaszai mellé, hát hencgeve dobant meg a szívünk. Amazok csak cserfalombos sapkában voltak, a mieink meg — mint frontezedhez illő — cserfagallyas rohamsisakban.

Bármilyen idegenkedve jártak-keltek is körülötünk a horvátok, mégis csak megakadt a szemük az embereinken. Különösen az asszonyoké, lányoké. Főként Pünkösöd Gyurka szálas, karcsú alakján, szépmetszésű, fiatal arcán.

Azután özönlenni kezdett a nép a ferencesek öreg templomába. Fekete ünneplő ruhák és parfömös, suhogó tavaszi leányruhák áradata. Nem is fértünk be tőlük. Kint kellett megvárunk a körmenetet.

A templomból kizúgott az orgona, pompásan összetanult vegyeskar éneke s fönt a tetők fölött felzúgtak a harangok.

Istenem, de régen voltunk húsvéti körmeneten! Most úgy simogatott az ünnep áhitata, mintha maga a régi, régi béke nyújtotta volna felénk cirógató kezét.

Ebben, igen hát ebben egyek vagyunk evvel az idegenkedő, húzódozó néppel. Egyszerre hajtjuk meg vele a fejünket, egyszerre térdelünk le, a kenyér-színben közeledő Krisztus baldachinja előtt. Az örvendező húsvéti éneknek a szövege más ugyan, nem a mi nyelvünkön zeng, mégis megértjük. Az alleluja bennünk is éppen úgy harangoz ezen a szépséges, virágzagú tavaszi alkonyaton, mint bennük.

Eszembe jutott, hogy most másutt is, az egész világon éneklő nép halad a föltámadott Megváltó nyomában. Franciák és németek, angolok és osztrákok, olaszok és magyarok, ellenségek és barátok egyformán énekelik az alleluját, az ujjongó harangok alatt. Ha otthon volnék, akkor talán a Mária-utca köveire szórt virágokon járnék. S bizonyára ugyanígy men-

nek az emberek Javorinán is és Zakopanében is az Istenfia után. És nyilván ott lépeget közöttük valahol egy fiatal pár is... Jaj, minek is jut ez az eszembe, hiszen fáj! Nem, nem, csak azokra nem szabad gondolni! Ugyis hiábavaló. És én olyan messzire, olyan mérhetetlen messzire vagyok tőlük, mintha tengerek választanak el tőlük.

Mire fölemelem a fejem, már elhaladt a fejek fölött lebegő, magasratartott Krisztus. Csilingelés, tömjénfüst vesz körül. A városi, zsakettos urak és nyugdíjas generálisok után, az énekkar tódul ki a templomból. A kilencvenhatosok itthoni fél-zenekara játszani kezd az élen és a zenébe belekap az előttünk lépegető kórus. Annak az énekéből is kicseng egy szárnyaló, fényes női szoprán. Ugyan melyiké a kórus asszonyai és leányai közül?

Ahogy kanyarodik a menet a városháza előtt s az első áldás után megint fölszárnyal az ének, meglátom a fölivelő szoprán gazdáját. Ott halad a kar élén. Egész fiatal, fehérruhás, florentinkalapos, karcsú leányka. Lassan lépeget a kórus előtt s a két kitért karja hullámos mozgással, áhitatos ütemmel vezeti az éneket.

Különös, hogy leány, ilyen fiatal teremtés vezényli ezt a meglett férfiakból, asszonyokból, fiatalemberekből és leányokból álló, nagyszerű kart. De van valami szelid báj benne. A föltámadt Krisztus győzelmi menetének énekét egy fehérruhás gyerek-leány dirigálja. Nem zordon, bűnbánó férfi, nem barnakámzsás, aszkéta-arcú barát, nem zsakettos, fontoskodó karnagy, hanem egy mosolygó, fehérruhás gyerek-leány. Mert hiszen gyerek még. Magas, virág-száltermetű, szépalakú, de gyerek. Minden lépése harmónia, minden karmozdulata maga a muzsika, de mégiscsak gyerek.

Amikor megint befordul a Samostanska-ulica sarkán a templom felé a közelebb kerül a szemünk-

höz, akkor látom, hogy nagyon fehérarcú, sötéthajú, íves fekete-szemöldökű kislány. Olyan tizenötésztendős lehet.

Amint a templomküszöbre ér, átveszi az éneket a kórustól az orgona. És most már az zúg hatalmas fönséggel, a vastag öreg falak között.

Azután széledni kezd a nép.

A kadétek eldübörögnek s más-más irányba vonulnak el a horvát díszszakaszok is.

Pünkösöd Gyurka szakasza is ott döngeti már a kövezetet a Haulikova-ulica sarkán, hogy a nagybarak felé kanyarodjék.

Sötétedik.

Ballagunk a Korana-liget felé.

Holla Franci megjegyzi:

— Figyeltétek, milyen szemrevaló babuskák vannak?

— Igazi mintakollekció! — lelkesedik Hafner is csillogó szemmel.

A sárkányölő a kis Tomcsányival halad. Az el nem maradna Koczkás zászlós nyomából a világért sem. Még kölyökebb annál is. Az ember igazán nem érti a doktorokat, hogyan sorozhatnak be ilyen óvodás-sorba való gyerekeket. S ennek Koczkás Árpád a bálványa. A hős, a férfi, a rettenthetetlen. S persze a sárkányölőnek is tetszik ez a rajongó csodálat. Végre van valaki, aki benne látja a daliák mintaképét: a marcona harcost. Adja hát a fölényes férfit előtte, most is lebiggyesztett szájjal szól bele Holla és Hafner szakértő vélekedésébe:

— No, volt dolgom már különbökkal is. Nincs rajtuk semmi különös. Még nem is láttam igazán szép lányt Karlovácon. Tucatlények a kicsikék.

A többiek elnevetik magukat, de a kis Tomcsányi csodálattal hallgatja a zordon sárkányölő lesujtó véleményét.

Vacsora közben megegyeszer felvetődött ez a kérdés.

Hafner hozta föl:

— Az a lány-karnagy se éppen utolsó!

— De nem ám! — csettentett a gáztiszt.

— Indítványozom, hogy csapjuk le a bömböldre karnagyságáról Tóth Karit s válasszuk meg karmesternek, közfelkiáltással, a fehérruhás babuskát.

— Majd kicsaplak én a bömböldéből téged! Te botfűlű! Te hanggyilkos! — vicsorgott rá a tanár úr.

Józsa tett pontot a vitára, salamoni ítélettel:

— Csönd! Mindkettőtöknek igaza van. Azt te is elismerheted, Kari, hogy a lány-karnaggal igazán jobban járnánk, mint veled, mert pofára igazán nem versenyezhetsz vele.

— Úgy van! Úgy van! Úgy van! Zsivió! — harsogták a többiek.

— Viszont abban meg Karinak van igaza — folytatta Józsa — hogy Hafnert jó volna kivágni a bömböldéből, mert pocsek-hamisan énekel. Inkább hozzuk be helyette Szürke Miskát, mert az Caruso hozzá képest. S legalább Kis-Koczkás is megszabadul a hosszúfülű fenegyerekétől.

Oriási röhögés fogadta az indítványt s evvel helyreállott a béke.

— — — — —  
 És elhaladt fölöttünk a húsvét két, kedves ünnepnapja. Pihenő, pihenő, pihenő.

Még az én dolgom is megcsappant. A délutánokra már nem maradt munkám.

A bakáink már kézenfogva sétáltatták a horvát pesztonkákat és szakácsnékat, a tiszték aludtak, korzóztak, vagy billiárdoztak a kavanákban, én meg menekültem André Márta fájdalmas emlékeitől. Mert elviselhetetlen volt a gondolat, hogy asszony, a más asszonya. Tudom, gazság volt gyűlölködve gondolni az urára, korholtam is magam eleget. Azután meg

vitatkozni kezdtem a szívemmel. Hogy hát hiszen nem is volt más út. És hogy Zúgóról való menekülésem óta tisztában lehettem vele, mi következik. El is számoltam önmagamban mindent. S minden úgy is történt, ahogy előre látható volt. Semmi meglepetés nem következett be. Tudnom kellett s tudtam is, hogy André Márta, Laszky Antal felesége lesz. Ez volt a dolgok természetes és kikerülhetetlen rendje. Most vége. Hát akkor meg miért ez a szilaj háborgás, nyöszörgő búbanat?

Ó, hiszen ha lehetne disputálni a szerelemmel! Ha a szerelem elmulna a logika érveitől! Ha az értelem szavaira elcsitulna a szerelem minden kínja!

Volt néhány apróalakú, vándorló könyvem, amely végigjárta velem a harctereket. Goethe Faustja és Farbenlehre-je, Zrínyi gránitba-nagyolt Szigeti veszedelme, politikai, meg katonai tanulmányai, Petőfi és Arany lírája, egy Ovidius-fordítás-gyűjtemény és Maeterlinck csodálatos könyve a méhekről.

Most hiába lapoztam bele akármelyikbe.

Egyik sem fogta meg az értelmemet. Olvastam a betűket, de nem láttam meg mögöttük se a lelket, se a költő arcát.

André Márta halvány képe, némán panaszkodó szeme nézett rám vissza a betűkből. Egyre élesebben, egyre közelebbről. Amíg csak végképp el nem mosdottak mögötte a betűsorok.

Fullasztó volt a tétlenség.

Lementem a Haulikova-utca nagyvendéglőjének istállójába. Öreg-Botka ott pipázott a küszöbön üldögélve, Mohameddel.

Megnyergeltettem a lovamat s kilovagoltam a városból.

Mosolygó síkság terült el a város körül. Csak délről szegték ezt a Karsztba átmenő dombok.

Elvágattam a Kulpa meg a Korana összefolyásához. Fújt a ló is, ziháltam én is. És nagy kerülővel,

de csituló lélekkel poroszkáltam vissza, a tavaszi párák színes fátylaiba burkolódzó városba.

Másnap, húsvéthétfőn, a régi Frangepán-várhoz mentem ki. Ott hivalkodott az, a lapályból kiugró zöld halom tetején. És néztem, soká néztem onnét a viruló tájat. — Hazafelé a lőtér és temetők felé kerültem. S valami megnyugvás szállott belém. Hiszen lám: ez a vége mindennek. Harcoknak, győzelmeknek, kudarcoknak, szerelmeknek. Ez a nyugalom és békeség. Ez a földdel egyesülő, porrá enyésző szendergés.

A temetőktől a városszélig elnyúló mezőn neki-eresztettem a lovat. Suhogott körülöttem a levegő a száguldó vágásban s horkanva, nyögve szökött át a hűséges állat, a mezőt szelő keskeny árkokon.

S amikor átlovagoltam a virágözönbe borított sáncárok hídján, nagyot sóhajtottam. S úgy éreztem: nincs bennem több keserűség. André Márta új életbe lépett. S minden megújulás, minden életforduló új tájak látóhatárát nyitja meg. És ezek a tájak felejtetnek és vigasztalnak. Lesz, persze, hogy lesz idő, amikor újra mosolyog majd az a halovány arc és megbocsátó lélekkel gondol vissza a Gyémántországba tévedt, kopott hadnagyra. Mint ahogy nekem is el kell jutnom odáig, hogy ez a szomorú szerelem egyetlen sóhajtéssá egyszerűsödik s ez a sóhajlás sem fáj majd, mert nem lesz már kínja, csak megnyugvása, szépsége, békéje.

És attól kezdve megint egész lélekkel fordultam új életem felé. Unszolt a felejtésre az a tudat, hogy nem szabad megbántanom Mártuska emlékét. S megbántás volna, ha elkívánnám az urától. Megbántás volna, ha bosszus indulattal gondolnék az urára. Megbántás volna, ha szüntelen epekedéssel gyötörném magamat. Hiszen ő nem kínban, nyugtalanságban, tépelődésben vonagló életet kívánt nekem, hanem a boldog élet egyetlen feltételét: a harmóniát.

S kétnapi küszködés után visszatértem a zászlóalj életéhez. Nem volt szükségem se itálra, se muzsikára, se fájdalomzsongító munkára.

Az a húsvét valóban visszaadta nékem a békét.

Megint érdekelt minden. Hiszen győznünk kell most már rövidesen. A francia-fronton őrijító csaták dúltak az elmúlt hetekben, Amiens körül. Nyilván csak oda akarták csalni a németek az ellenség fő-tartalékait, mert a támadás elakadt. Persze, hogy így lehet — bízattuk magunkat — hiszen újabban váratlanul Arras és La Fère között kezdték meg az antant-állások ostromát. Hetven kilométerrel tolták előre hadállásaikat. Most ugyan állanak, de ez nyilván új átcsoportosítást jelent, hogy a harmadik lökés-sel Párisig jussanak.

Igy fontolgattuk a harc tér eseményeit, mert elképzelhetetlennek tartottuk, hogy ezeket az irtózatoss erejű rohamokat az ellenség tűze állította volna meg. Olyan bizonyosak voltunk a győzelemről, hogy eszeveszettnek mondtuk volna azt, aki említeni merte volna, hogy ezekben az apokaliptikus méretű csatákban, utolsó erejét adja ki a germán katonai zseni, a verhetetlen német katona és a hátrálást nem ismerő német bátorság.

Hiszen ott volt biztató bizonyítéknak a százhusz kilométerre lövő német ágyúcsoda. Ez a technikai rejtelen, amely legalább olyan messziről bombázza Páris-t, mint Budapesttől Siófok.

Ej, hát persze, hogy győzünk! Rövidesen megindul a monarchia végső rohama is az olasz front ellen s avval vége a háborúnak.

Igaz: sietnünk is kell, mert a hinterlandi-kórság lassan-lassan megőrölné minket is.

Errefelé azt suttoják, hogy vagy hat héttel ezelőtt néhány csatahajónk legénysége, Cattaróban fel-lázadt. S éppen magyar tengerésztiszt: Horthy Miklós taposott rá, vakmerő bátorsággal a zendülésre. Azért

is kapta volna a flotta főparancsnokságát. De vajjon igaz-e az egész? Hátha csak bomlasztó suttogás.

Persze, hogy az! Miért lázadtak volna? Hiszen győzünk!

Azt írják a lapok, hogy az oroszokkal kötött béke eredményeképpen: megindult ottani hadifoglyaink hazaszállítása. Havonként százezer osztrák-magyar hadifogoly tér vissza. S ezek mind kipróbált, jó katonák! Nagyrészüket még békében kiképzett, elsőrendű ember! Uristen, ha ezek is kikerülnek közénk, hát úgy megtaszítjuk az olaszt, hogy kiesik a csizmájából. Nem is érti az ember, mit akar még az antant? Hát még most sem látja, hogy elvesztette a háborút?

Persze: az amerikai segítőhadcseregben bizakodik.

No, efölött csak csúfolódnak a német ujságok. Azt kérdik: ki az a csodatévő, aki a jen kiből katonát tud faragni? Hiszen azt csak az üzlet érdekli! Meg azután: ugyan mikorra érhetnek azok egész seregekkel Európába? Főként, mikor a német tengeralattjárók olyan bámulatos hősiességgel pusztítják az ellenséges hajókat! Wilson elnök igazán csak kiröhögteni magát a fenyegetődzésével. Mire ideérhetnek, győztesen állunk a németekkel az Atlanti-óceán partjain!

Nem is fájt a fejünk miattuk.

A századok énekelve vonultak ki s be a város és a gyakorlótér között, Holla fölényes pofával és térdét rezgetve tartott szemlét minden délből a Centrál-szálló sarkán, a zeneiskolából hazasétáló lányok fölött, Hafner nap-nap után más és más nőknek csapta a szelet a Setalistén, Józsa rendületlenül itta a fröccseit a Velika Kavanában, Pünkösdi Gyurka végelelathatatlán billiárd-mérkőzéseket vívott délutánonként a százada tisztjeivel, Tordasy és Parádi a könyveikbe bujtak, kis-Tomesányi úgy követte Koczást hosszú sétaín, mint az árnyék, a doktor leküldette Pestről a szalonnadrágját, fekete sapkáját és hosszú kardját a most békebeli eleganciával hengegett a Rakovacka-

ulicán, Kern Matyi tízoldalas leveleket írt a menyaszszonyának, Csepreghy Mufurc, Kovács hadnagy meg Kónya hadapród hegedűszóval szédítette a Zrinski-trg szépeit, Gáhé rettegve számolgatta a napokat Orlay bevonulásáig, a szünni nem akaró, keményhúsú ökörcsordája miatt, Szász főhadnagy sherlockholmesi titokzatossággal jött-ment, esténként pedig zengett Tóth Kari bömböldéje a Korana-parti liget fái között, hogy csak úgy szikráztak tőle a csillagok.

Április közepén megjött a parancs, hogy a zászlóalj két századot ad a szerémségi gabonarekviráláshoz.

A Pünkösöd- és Parádi-századokat jelöltük ki. Az egyiket Mitrovica, a másikat Vukovár környékére kellett szállítanunk.

Éppen a két század útbaindulása előtti estén toppant be Orlay százados.

Éjfélig beszélgettünk.

Roppant érdekes dolgokat mesélt a spilinbergói tájékoztató-tanfolyamról. A gázharc, rohamtechnika és a gyalogságot támogató légierők munkája terén egészen új távlatokat nyitott meg előttünk. Járt Boroevics hadseregcsoportjának törzsénél is, beszélt magasrangú seregtest-parancsnokokkal s jónéhány fokkal magasabb lépcsőről nézte a háborút, mint mi.

— Csak azt tessék megmondani, kapitány úr — kérdezte Tordasy — győzünk?

— Hinnünk kell benne — dörmögte a gazdánk. — Vannak kellemetlen jelenségek, de ezek, úgy vélik, már nem okozhatnak komoly kárt. Németország élelmezési nehézségei, a monarchiában elharapódzó antant-propaganda, ennek hatásaként a nemzetiségek nyugtalansága, a törökök állandó térvesztesége Árábiában, a bolgárok lassú kimerülése, mind figyelemreméltó dolgok. De végső támadásunk s vele a győzelem, sokkal közelebb vannak, semhogy az előbbieket veszedelmesre fordulhatnának.

Asztalt bontott s elszéledt a tisztikar.

— Gyere — intett nekem — mi még járunk egyet!

Körbesétáltuk a várost a sáncok mentén, az illattól fűszeres éjszakában.

Benéztünk a nagybarakba. Szinte emberről-emberre vizsgálta végig az alvó századokat.

Azután átsétáltunk az északkeleti városszélre. A kisbarakba. Ott is pattogva jelentkeztek a szolgálátosok, de Orlay nem engedte föllármázní a horkoló legénységet.

Hazafelé menet ritkult a szava.

A barátok temploma előtt megszólalt:

— Csak az a baj, hogy Bécs nem akar tanulni. Most megint két marhaságot követünk el.

— Marhaságot? — álmélkodtam.

— Azt. Az egyik az, hogy Csehországban lengyelekkel, Galiciában erdélyi szászokkal, a Duna-Tisza közén morvákcal, itt Horvátországban pedig magyar ezredekkel végeztetik a gabonarekviráást. Hiszen ez mindenképpen keserves dolog. De legalább nem támadna újabb gyűlölet amiatt, hogy mindenütt más-másfajú ezredek végzik ezt az ellenszenves munkát.

— Divide et impera! — mormogtam világosodó értelemmel.

— Igen, csakhogy ez most házárdjáték — mondotta Orlay.

— És a másik marhaság?

— A másik? Az, hogy az Oroszországból hazatérő hadifoglyokat még ki akarják hozni a frontra.

Ránéztem.

— Nem érted? — csóválta meg a fejét a gazdám. — Havonként százezer hadifogoly érkezik haza. Azoknak egyrészt megfertőzte a bolsevizmus. De még a tiszták is annyit szenvedtek, olyan töröttek és fásultak, hogy nem nézik már a győzelmet, csak a békét látják. Mit gondolsz, használ ez a hinterland amúgyis rogyadozó lelkierejének? S vajjon mit gon-

dolsz, harcosabb, keményebb, fegyelmezettebb, ütőképesebb lesz a front, ha ezeket a szerencsétleneket belekeverik a mi mostani ezredeinkbe?

Nem feleltem. De egy árnyalattal halványabb lett előttem a győzelem eddig tisztán látszó képe.

— Nem volna szabad hazahozni őket, legalább a végső győzelemig — fűzte tovább a szót Orlay. — Tudom, embertelenség ez, amit mondok. Kegyetlenség. De ma már olyan végsőre megy ez a rettenetes játék, akkora a tét, hogy még ezt a kegyetlenséget is vállalni kellene érte. A hadifoglyok hazaértek volna félév múlva is, de a győzelem lehetősége, ha most kicsuszik a kezünkől, nem tér többé vissza. Clémenceau, ez a dühös francia azt hajtogatja: erőszak, erőszak, erőszak a győzelemig. Bécs meg Baden pedig — úgy látszik — azt tartja, hogy: puhaság, puhaság, puhaság a vereségig.

— Bocsánat, kapitány uram — dadogtam — de ez a gondolatsor nagyon brutális.

— Elismerem fiam — dünnyögte Orlay — de lírával és asszonysirámokkal még nem nyertek háborút. Csak fegyverrel és kíméletlenséggel.

...Soká tűnődtem még ezeken a szavakon. Kegyetlenek, de igazak. Hanem azért mégis: győzünk. Hiszen a német lapok harsogva hirdetik, hogy ezt a győzelmet már nem lehet kicsikarni a kezünkől.

S ők mégis csak jobban tudják, mert messzebbre látnak, mint mi, egyszerű, szürke kis katonák.

Másnap hajnalban vonatra rakódott a két század s a szállítmány elgördült a Szerémség felé.

Délben mi is utánuk indultunk a gyorsvonattal: Orlay százados, én meg a két tisztilegény.

Az éjszakát Boszna-Bródban töltöttük s másnap délben Mitrovicára értünk.

De mert onnét csak bajosan érintkezhattünk volna a rekvirálást irányító polgári hatóságokkal, továbbutaztunk Vukovárra, a szerémi kormánybiztos-főispán székhelyére.

Vagy másfél hét suhant el itt fölöttünk. Ájult és mozdulatlan forróság vett körül e dunamenti kisvárosban. A csendes vidéki szálló pörkölt- és sörszagú nyugalmaiba nem ért el a világ hullámverése. De a hőség és fülledtség olyan volt, mintha nyár lett volna.

Féltem a századok esti telefonjelentésétől, amelyben beszámoltak a környékbeli falvakban végzett gabonaharácsolás napi eredményéről.

Nem történt baj. De ennek a másfél hétnek fülledt fojtottsága, a lakosság szikrázó szeme és összeszorított ajka, félelmetesebb volt a lázadásnál.

Valami készült a horvát lelkekben. A gyűlölet vörösre izzott.

Bécs vaksága egyik kapcsot a másik után húzta ki Ferenc József monarchiájának lazuló eresztékeiből.

Mire bevégeződött a harácsolás és a századok vasútra rakódtak, ránköszöntött a május.

Mehettünk vissza.

Orlaynak valami dolga volt Pesten, hát kerülővel utaztunk Karlovácra. Tudtuk, hogy amíg a szállítmány végigdöcög Horvátországon, megjárhatjuk Pestet is.

Este zihált be a vonatunk a Keleti pályaudvarra.

Édesanyámat most is úgy letem meg, mint decemberben. A sötét nagyszobában üldögélt a régi pamlag sarkában és beszélgetett a homállyal. Szerette szegényke az est-homályt. Ez elhozta néki édesapánk távoli emlékét, élővé tette őt és aprókorban elhalt kisgyerekeiket s hazaröpített bennünket élőket is. Ó, a homály és a csönd: nagy varázslók! Betakarják, el-

nyelik a valóság józanító tárgyait, fölébresztő zajait s az válik bennük valósággá, amit akarunk. Háttha még beletiktakkol s negyedóránként belever ebbe a hallgató, puha homályba egy régi-régi óra is, amelynek rendületlen hangja végigkísérte az egész életet, verőfényben, borulásban! Hiszen akkor még ez is azt bizonygatja, hogy mind élnek, mind itt vannak a kedvesek. semmi sem változott. még az óraütés is ugyanaz, talán nem is haladt azóta az idő.

Nem is igen csodálkozott az édesanyám, amikor megkerestem a kezét a homályban. Természetesnek vélte, hogy ott vagyok, hiszen már régen vele voltam az esthomály varázslatából.

Szegényke még kisebb lett, még öregebb. Gyöngye háta mélyebben görnyedt kopogó kis fekete botja fölé. Most már alig ért a szívemig a drága.

A néném sápadtabbá vált és a hajában ezüstös pászmák futottak a halántékától a kontya felé.

A lánya, a kishúgom, tán megint nőtt vagy fél-arasznyit. Öntudatos, meglett kisasszony volt már. Karcsú, mindenre fölfigyelő, városi kisasszony. Szép volt, csak furcsának tűnt, hogy olyan városi. A kő, a beton és üveg leánya, a vasrácsok közé szorított fák és bádogtartókba zsugorított pesti «kertek» testvére. Mi még a somogyi televénybe kapaszkodunk a lelkünk egy-egy láthatatlan gyökérszálával, a mozdulatunk nehezebbek, ormótlanabbak, röghöz-szokottabbak, a beszédünkben meg-megcsendül egy-egy falut-idéző szó s a város határán beleszimatozunk a szélbe, mert a sarjúrét és a barázdák illatát hozza. Ez a szép, halavány gyerek pedig már elszakadt a földtől, a lépései könnyebbek, idegesebbek, a szavajárásában városi szavak, fordulatok villognak, neki már nincs olyan füle, ösztöne a falusi nyelv muzsikájához, mint nekünk és a városszéléig húzó földillatra bizonyosan elfintorítja kényes kis orrát. Űristen, hogy el tud szakadni apám unokája, a mi ősi világunktól!

Vacsorára hazabotorkált a legkisebb bátyám. Évek óta nem láttam már. Most két bottal kopogott. A mankót nemrég vetette el. Csillagtan zubbonyán ott villogott minden vitézségi érem. Virtusból, csak azértiből tért ki az előléptetések elől, hogy megmutassa egykori osztálytársainak: rang- és rendfokozat nélkül is megszerez minden kitüntetést. Két könnyebb sebbe meg csaknem a féllábába került. Rokkantja lett a csakazértis-nek. Az a gránátdarab, amely a Monte Santon a rohamcsoporthukba vágott, elvitte a lábikrája izmait s a nyughatatlan, egykori hajóstiszt, aki tele volt a világjárás és távolságok szilaj vágyával, ugyan megbénult mozgásában. Két bottal csak két arasznyit léphet az ember.

Hanem azért vidám volt, minden bajra vállrándító. Csak akkor villant egyet a szeme, amikor a háborúra, a győzelem útjára fordult a szó:

— Csináljatok már valamit, öcskös, odakint a fronton. Mert ha még sokáig tart ez a toporgás, szétrágja ez a sok itthoni szű az egész monarchiát. Azt ugyan még ehetné a fene, de Magyarország más sorsot érdemel!

A másik két bátyám meg az öcsém ezrede már a Piave mentén harcolt.

Másnap reggel elmentem a templomba, beültem édesanyám megszokott helyére.

És ha már ott voltam, a Scitovszky-téren, benéztem gyerekkori pajtásom, Nándor Károly szüleihez. Ugyan merre jár Rezső-téri futball-csatáink egykori hőse?

Az édesanyja — Istenem, hogy megőszült az is! — alig ismert rám. S az első kérdéseimre szeméhez emelte a köténye sarkát.

— Ó, édes fiam — sírta el magát. — Maga legalább még épkezéláb! De az én szegény, erős, nagy fiam; roncs. Le kellett vágni az egyik lábát...

Lehajtottam a fejem, döbbsz szívvel.

Nándor néni a vállamra borulva sírdogált, én meg csendesen símogattam őszülő fejét. Az udvar felől ruhaporolás üteme, a bérkaszárnnyák e rút zaja csattogott és én nem tudtam semmit sem mondani ennek a szegény édesanyának, ami megvigasztalhatta volna. Sőt, még mélyebbre vertem akaratlanul, sajgó szívébe a kést. Az ura után, Nándor bácsi után érdeklődtem.

— Meghalt... — zokogta, újra megránduló vállal. Többet nem mertem kérdezni.

Megcsókoltam a kezét.

— Hol van most Károly? Elmennék hozzá.

— Menjen, csak menjen — tördelte szipogva — itt fekszik a Baross-utcai klinikán. Örül majd szegénykém, hiszen magát mindig szeretettel emlegette...

Öt perc múlva odaát voltam.

Sápadt arc emelkedett föl a párról s fájdalmas mosolygással örvendezett a két hű és, baráti szem.

Félpercig néztük egymást szótlánul, miközben lesóványodott, csontos kezét szorongattam. Azután ő szólalt meg:

— Tudod?

— Tudom.

— Anyámtól?

— Attól.

— Nagyon sírt?

— Neem — hazudtam. — Már csitúl a fájdalma. Azt mondja: most már legalább itthon maradsz.

Sóhajtott. És a szemében megcsillant a régi pajtás, régi kedvének halvány fénye:

— Hát bizony — dörmögte — majdnem elpatkoltam. Negyvenegy szilánk volt bennem. Ráment a fél-lábam.

— Akna?

— Kézigránát. Cifra dolog volt. Már a kapuhoz rohant a nagykaszás. Azt hittem: vége a meccsnek,

bekapom a dugót. De úgylátszik, offszeid volt és a Jóisten lefújta lövés előtt.

Elnevettem magam, hogy ne érezze, milyen mérhetetlenül szánom.

— Csak két dolgot sajnálok — mondotta megvidámodva. — Az egyik az, hogy éppen a jobbanrúgó lábam volt. A másik meg az, hogy ott kellett hagynom a frontot. Idehaza nem jó. Odakint csupa férfi között volt az ember. Idehaza meg mindenki csak nyöszörög.

— Majd vége lesz ennek is — mondtam. — Rövidesen győzünk.

— Hála Istennek, hogy ti hisztek benne odakint. Mert akkor úgy is lesz. Idehaza ugyanis már mindenki elvesztette a háborút. Mindennap szűkebb lesz az élet. Jegy nélkül már csak lélekzetet lehet venni. S úgy rínak emiatt, mint a fia-görények. A, rothadt világ ez itt, pajtás. Alig várom, hogy behegedjenek a sebeim. Nyomban jelentkezem pilótakiképzésre. A levegőben nem kell a láb. S még tartozik nekem a háború a második aranycsillaggal, meg tán egy-két kitüntetéssel is. Persze, ezt csak tréfából mondom, mert tudod, hogy nem ezekért teszem. Hanem hát: ha már háború van, verekedjünk becsülettel, amíg tudunk. Nem igaz?

Megszorítottam a kezét.

— Nem új figura — folytatta derüsen. — Talán hallottál róla, hogy az egyik legjobb vadászrepülőnk is féllábú. Falába van.

— Tudom — bólogattam. — Osztrák fiú. Dragonyos volt. Zebre főhadnagy.

— Az. Nohát, amit az osztrák koma tud, azt a magyar mégjobban tudja. A honvéd különb, mint a dragonyos.

— Te bizonyosan százszor különb vagy, minden dragonyosnál.

Elemlegettük a régi időket. Úgy beszélünk ró-

luk, mintha egész emberöltő telt volna el diákkorunk óta. Pedig csak öt éve mult, hogy kiléptünk az iskolapadból s három és félesztendeje, hogy együtt könyörögtünk egy őrmesternek az Ullői-úti honvédlaktanyában: vegyenek be katonának.

Mikor hazafelé lépegettem, a Mária-utcában, még egyszer átfutott emlékezetemben, kurtáraszabott ifjúságunk. Bennünket ugyan hamar férfisorba lódított a háború.

Ej, félre, okoskodás! Így volt jó, így kellett lennie, eb, aki bánja! Hogy is mondja Látrányi? — Ne sárgulj fűzfá! Föl a fő! Fapofa, kilépés s neki a sűrűjének!

A körúti fák vánnyadtak, mert takarékoskodni kell a vízzel. Az utcák piszkosak, mert az utcaseprők kint vannak a fronton s az asszony-utcaseprők nem győzik a nehéz munkát. A villamosok kopottak, a bérkocsik előtt tíz sorozás után is untauglich gebék kocognak, a házak ereszcsonatarnáit rojtosra és lyukasra rágta a rozsdá, Károly koma ágylepedőjének rongyos volt a széle, a József-körút «csirke-korzóján» csámpás felmentettek és irodákba-bújt frontkerülők vihogtak a lányokkal, a Baross-utcai divat-cipész kitétte kirakatába a hajlékony fatalpú, «bőrnél is jobb» műbőrből készült remekművét, rövidesen megeszi a fene ezt az egész itthoni Penészországot, de mi azért: győzünk! Győzünk és helyrerángatjuk ezt a félre-szúzott hörcsögtársadalmat is.

...A keleti pályaudvaron megvártam a gazdámát s a fiamei esti gyorssal kirobogtunk ebből a kiszáradó, fonnyadó nagyvárosból...

---

A Samostanska-ulica felől behallatszott a szobába a barátok-templomának reggeli orgonabúgása, a szembenlévő közöskaszárnyában elnyújtott, panaszos szláv

dalokat énekelték a gyerekképű, alig tizennyolcéves újoncok, Orlay nagy léptekkel járt föl-alá a szobájában és Szász főhadnagy az iratait rendezgette.

Hosszú ideig tartott ez a csönd. Szász főhadnagy jelentésének utolsó szavai kóvályogtak még a csöndben, amikor Orlay megállott:

— Hát ez csinos história, mondhatom!

Azután hozzám fordult.

— Részletes jelentés a hadosztályparancsnokságnak!

— Igenis.

— És a főhadnagy úr maga viszi el Zágrábba, hogy szóbeli kiegészítésekkel is rendelkezésre állhasson.

Szász sarkantyúi összecsendültek.

— A legénységet bizalmasan tájékoztatni kell, hogy ez nem virágoskert, hanem puskaporoshordó, a katonarendőrsztag pedig legyen méginkább résen s tartsa szemmel a szájakat.

Most kezét nyújtott Szásznak.

— Jó munka volt, köszönöm! Remélem, ettől Pesten is, Bécsben is felébrednek.

Összevertük a bokánkat s átmentünk Szásszal az én szobámba. Odahivattuk Novák tizedest is, a katonarendőrsztag legszemfülesebb emberét. Ez a Novák fiatal, nagyon értelmes altiszt volt, békehívásában rendőrségi nyomozó Temesvárott. Mi, az egyik géppuskás fejlesztő-szakkal kaptuk még a tén. Úgy beszélt szerbül, mintha a Sumadiában született volna. Szász még az első napokban civilgunyába bujtatta volt s azóta végigbújta a legszurtosabb gostilnák is. Egy hét alatt nyomokra bukkant s május elsejére a kezében voltak egy szerteágazó, de még kezdő-állapotban lévő délszláv szervezkedés szálai. Ennek a politikai szervezkedésnek teljesen horvát színezete volt, de egyes jelek arra mutattak, hogy a háttérben a szerb politika szövi a hálót. Princip Gavrilónak, a szarajevói me-

rénylet fanatikus vezetőjének kiterjedt rokonsága élt Karlovácon. Novák tizedes úgy sejtette, hogy ezeket vagy hivatalosan tiltották ki a szarajevói főtárgyalás után Bosznia területéről, vagy pedig maguk költöztek át még a háború elején, Karlovác gyanútlanabb területére.

Magának a karlováci szervezkedésnek, amely egyébként csak egy csomója volt az egész Horvátországot, Bosznia-Hercegovinát és Dalmáciát is behálózó mozgalomnak, voltaképpen nem látszott a monarchia ellen irányuló jellege. Alig titkolt alap gondolata a Ferenc Ferdinánd-féle trializmus volt. A monarchia hármassá átszervezése: az osztrák Ausztriára, a tótlakta Felvidéktől megfosztandó Magyarországra és a monarchia szláv népeiből alakítandó szlávországra. Ez az utóbbi, a tervek elgondolói szerint, egy északi parciumból: a cseh-tót királyságból és egy déli társországból: a Horvátországot, Krajinát, a tengerpartot, Bosznia-Hercegovinát és a meghódított Szerbiát meg Montenegrót magában foglaló Dél-szláv Királyságból állt volna, a Habsburgok jogara alatt.

Nevek, adatok, lakáscímek feküdtek előttünk az asztalon s én úgy néztem őket, mint aki először pillant bele egy új, homályos világba.

Az újságíró ösztönös érdeklődésén és újságot olvasásán túl sohase törődhettem addig a politikával. A szerkesztőségben a színház és művészet rovata volt a munkaterületem. Se szívem, se értelmem nem volt hát a politika kérdéseire. De így voltak evvel a többi magyarországi háborús nemzedékek is. Vakon neveltek bennünket az ország közepén és sejtelmünk sem volt arról, milyen lappangó erdőtüzek füstölögnek a hegyek karéjában. Ugy tudtuk, hogy húszmillió magyar napfényes hazája ez az ország és hogy a Szent Korona fénye alatt, elégedett, velünkérző nép szánt-vet nyolcszázéves testvériszívvel, a társországokban: Horvátországban és Szlavó-

niában is. Hiszen a századvégi véres horvát tüntetések és mozgalmak, a mi születésünk éveiben lobbantak utoljára nagyot s azóta csend volt a Dráván túl. Mi már nem hallottuk dübörgésüket. A zágrábi szabor szakadatlan izgalmai, a báni országos kormányok sűrű változásai, olyan messzire estek a magyar napiélettől, hogy még a gyűrűzéseket sem vettük észre. Azt pedig, ami a dunaparti országházban zajlott, «csak» politikának, tehát önmagáért való szócsatának véltük, amely velejárója annak a légkörnek. S amely után azimént még mennydörgő honatyák belekarolnak egymásba a folyosón és Mikszáth adomázgatásaiban csitulnak el harcaik.

Meg azután: mi a Zrínyiek fénysugaras vetületében láttuk a horvát-magyar kapcsolatot. A «Szigeti veszedelem» hőseinek fenntartás nélküli testvériségében, magyar és horvát vitézek együtt hulló s egygyegyülő vérében. Abban a nászban, amely a Zrínyieket, Nádasdyakat, Frangepánokat, II. Rákóczi Ferencet és az aradi vértanúk leghaligatagabbját, Knezich Károlyt adta.

Mi csak ezeket láttuk.

Most, ez a jelentés, nyitotta látóvá a szemeimet. Szakadék, mély szakadék volt közöttünk. Ez a drávántúli nép tőlünk volt legmesszebbre a monarchiában. Prága és főként Bécs sokkal közelebb volt Zágrábhöz, mint Budapest. És a lelkekben még közelebb, mint a térképen.

Nem értettem. Csak azt éreztem, hogy valahol hiba történt. Talán a horvátokban, talán bennünk, sőt bizonyára mindkettőnkben.

Apáink csak legyintettek Ferenc Ferdinánd trónörökös trólista terve hallatára.

S most: noha Ferenc Ferdinánd nem élt már, éppen a nagyszere anam rajongói ötétek meg, a gondolat mélyen beleszívódott a horvát lélekbe.

A horvát unionista-párt és a harcos szerb-horvát koalíció csatája elernyed a háború éveiben, Supiló Ferenc és Frank Ivó szenvedélyes kitöréseinek helyét Höfer, Stein, Cadorna meg az angol-francia hadvezetőség hadijelentései foglalták el a lapokban. A Habsburg-dinasztiához hűségesen húzó horvátok, kegyetlenül véres hősiességgel harcoltak fajtestvéreik ellen és Szerbia legázolása után, Ferenc Ferdinánd egykori környezete, vezérkarban és diplomáciában egyaránt, közeli távlatban látta a trialista monarchia lehetőségeit.

Apáink talán még ingerültebben nézték volna a horvátok elszakadó-hajlamait. Mi, három év harcai után Horvátországba került magyar katonák, már valami megdöbbenet és fájdalmas szánalommal próbáltuk megérteni. Mi már csak a nagy-törés okait kutattuk és annak a rejtelemnek megfejtését, hogyan lehet az, hogy a szerb és horvát között olyan mérhetetlen gyűlölet él és hogy most ennek a gyűlöletnek ellenére, mégis olyan mozgalom szála szövődnek, amelynek harcosai és bábjai horvátok, irányítói, háttérben álló mozgatói pedig: szerbek. — Igaz: horvátországi és bácskai szerbek, de bennük és rajtuk keresztül a Sumadiából elindult nagy-szerb álmom, igyekszik testet ölteni!

Mert Novák meg Szász adatai erre mutattak.

Kétségbevonhatatlan bizonyosságok jelezték, hogy a szervezet szála Pribicevics Szvetozárhoz, a száván-inneni szerbség egyik vezetőalakjához futnak. De a szála karlováci végén: csupa horvát, hír szerint engesztelhetetlen szerb-gyűlölő és Bécs-imádó, horvát áll.

Mai fejjel sem értem az akkori állapotok sok-sok rejtelmét. Annakidején meg éppen nem láttuk. Csak azt éreztük: vergődő, soksebű, lázas fajok és népek közé vetettek, amelyek egymást is véresre marták s amelyek között minden mozdulatunkkal új zú-

zódásokat okozhatunk vagy régi sebeket horzsolhatunk fel.

Ha visszagondolok azokra az időkre, azt kell hinned, hogy a horvátok és magyarok régi testvérségét nem is a Napoleon-istápolta illir-mozgalom kezdte fojtogatni, hanem Bécs. A «Divide et impera!» elve. Ezernyolcszázhatvannyolcban, Deák Ferenc magyar nemzedékének parolája a Dráva fölött, őszinte kézszorítás volt. Magyarország bővebbkezü testvér volt Horvátország iránt, mint amilyen Ausztria volt Magyarország iránt. A közös-ügyek pénzügyi terheiből sokkal kevesebbet hárított Horvátország vállaira, mint amennyit arány szerint, a horvátoknak vállalniuk kellett volna. Magyarország vállalta ezeket a társországok helyett is, csak azért, hogy a horvátok kiépíthessék teljes belső függetlenségüket: kenyérben, kultúrában, igazságszolgáltatásban. A horvát vezényszavú, horvát honvédség, a horvát-szlavon csendőrség, a horvát zászló- és címerhasználat és a magyarverésű pénzekben a horvát és szlavon királyi cím feltüntetése mellett, olyan természetes volt a horvát hivatalos nyelvhasználat, hogy az efelett való vita szóba se jöhetett.

Mindaz, ami a kézfogás után történt s ami fokról-fokra mérgezte ezt a viszonyt, alkalmasint bécsi sügásra történt.

Gyanakvás: horvát részről, tyúkszemre-hágó politika: magyar részről.

Mi, fiatal-magyarság, már ezerkilencszáztizen-nyolcban sem értettük meg az előttünk járó nemzedék horvátországi botlásait. Nem értettük meg, miért kellett Magyarországnak a Bácska és Bánság betelepedett szerbjeit, az őshorvátság rovására dédelgetni, ahelyett, hogy harmóniát próbált volna közöttük teremteni. Nem értettük a magyar pénzügyi kormányzat túszúrásait: a horvátországi adóhivatalok címerpajzsának feliratában, a sóhivatal-kérdésben, a horvát erdőszkolák bizonyítványainak elutasításában. És nem ér-

tették a Kossuth Ferenc-féle államvasúti pragmatikát, amely a kiegyezés szelleme ellenére, a magyar nyelvet akarta rákényszeríteni a horvátországi vasutakra. Igaz: a közös államterhekből jóval többet viselt még az arányon felül is Magyarország: de ez józansággal nem lehetett jogcím arra, hogy a horvát adóhivatalok címerpajzsára ráerőszakolják a magyar szöveget, hogy megtagadják a horvátországi sóhivatal felállítását és erdészképző iskoláik bizonyítványainak Magyarországon való elismerését. Igaz az is: hogy a horvátországi vasutak javarészt magyar pénzen építették, de — pénzügyi szuttyongatások céljából — mégis rövidlátás volt a vasúti nyelv-rendelet kiadása. Haszontalan vöröspoztó-lengetések voltak ezek, amelyek mögött nem állottak reális magyar érdekek. Csak arra voltak jók, hogy ellenünk vadítsák a horvát indulatokat.

A magyar túsúrások javarésze — mondjuk ki őszintén — megsértése és csorbítása volt a magyar-horvát kiegyezés szellemének. Deák Ferenc lovagias, úri fehér lapjának. Nem volt becsületes, nem volt úri, tehát nem volt: magyar. Nem születhetett magyar elmében.

Deák Ferenc parolája: magyar-szó volt. Állania kellett volna minden későbbi kormánynak is, bármily gyanakvó volt is a horvát politika, bármily szilaj kilengéseket is mutatott a könnyenhevülő, hamarlobbanó, alkotmányosságával eleinte se élni, se halni nem tudó, horvát nemzet. Mert ez a nép sem ilyen. Nem volt gyanakvó, nem volt gyűlölködő, nem volt garázda fene-legény. Olyan volt, mint a magyar: jó, hű, szorgalmas, kisigényű és becsületes. Ha utóbb mégis másnak mutatkozott s olyasmiket követelt, ami a magyarnak sem volt meg, ez nem az ő lelke színe volt. Nem is benne született meg. Másutt született.

Valahol ott, ahol nem lelkeket és nemzeteket kormányoztak, hanem tömegeket.

S onnét azt súgták a magyarnak: miért enged,

hogya a horvát kihúzza magát a közös terhek vállalása alól? Nem látod, hogy a markába röhög? Szorítsad rá! Gyúrjad! Ha te verítékezel helyette, hát nincs jussa, hogy horvátul írja ki az adóhivatal nevét! Nincs jussa a vasútságain a horvát szóhoz, hiszen te építetted, te tartod fenn, a tied mind! Nincs jussa horvát sóhivatalhoz, nincs jussa még áhhoz sem, amit törvényben adtál, mégis követelődzik!

S ugyanonnét ezt súgták a horvátok fülébe: ó, te jámbor, hű nép! Jellachich népe! Hát nem látod, milyen kétszínű a magyar? Kiegyeztetek egymással s most azt se tartja be! Ne hagyd a jussodat! Sőt követelj többet, akkor a felét megkapod! Gonosz zsarnok ez a nép, légy résen! Ha nem ügyelsz, elmagyarosít félszázad alatt!

Bécs rángatta a bábjait. Bécs is azt hitte, ő játszik. Pedig Bécs drótjait Prágából rángatták.

A magyar beugrott, a horvát lázongott. Akkor azt súgták Bécsből: bolond vagy te magyar, hogy így kijátszad magad. Látod, a szerémi, bácskai, bánási szerb milyen kezes, jó nép? Azért gyűlöli a fenekedő horvát. Vigyázz, ne engedd! Istápold, erősítsd!

Zágrábban meg ezt súgták: hogy tűrheted ezeket a dolgokat, te jó horvát? Nem látod, hogy a magyar a szerbséget erősíti Szlavóniában? Ez a te bőrdre megy! Ne engedd, hogy a pravoszláv pópák hangja hatalmasabb legyen a te hű, katolikus templomaid harangjánál. Riadó! Védjed magad a gyűlölt vlach-hal és a magyarral szemben!

A magyar elfelejtette a szigeti ősoket, a bécs-újhelyi hóhértőke vérét és Deák paroláját.

A horvát pedig elfelejtette a Zrínyi-kiáltást: «Ne bánts a magyart!» — Nem tudta már, hogy Zrínyi miért kiáltotta ezt. Hogy a magyar bátya, horvát élet oltalma is.

Ma tisztábban látjuk az akkor homályban vajudó délszláv világot.

A horvát Bécshez húzott, amely ingerelte és csalogatta. Megható hűséget érzett az uralkodóház iránt, az egykori határőrvidéki, földhöz- és erdőhöz-juttató rendszer hagyományaként s eleven hála élt a fiatal, horvát értelmiségben is. Hiszen ugyanez a határőrvidéki életforma virágoztatta ki, a grancsár-altiszti, majd tiszti-családok ágaiból ezt a frisslendületű középosztályt, a régi parasztnépből. Nékik tehát a Habsburgok Ausztriája: a megértést, kultúrát, Európát jelentette, a szerintük ázsiai szellemű, mert a gyűlölt «vlach»-okat, vagyis balkáni szerbeket támogató Magyarországgal szemben. Érthető, ha örömmel vetették bele magukat, a cseh-rajongó Ferenc Ferdinánd trialista terveinek áramlatába s egyre mélyebbről tört föl bennük a türelmetlenség: el Magyarországtól! A császár szeret minket! Ő akarja, hogy elszakadjunk s egy nagy délszláv államtömb vezetőnépe legyünk a Habsburgok jogara alatt.

Ebben a Bécs felé húzó vágyban úgy beszéltek Ausztriáról, mint a nemzetjogok csábító birodalmáról, ahol minden szláv törzs a boldogság korlátlan lehetőségei közé jut. S nem vették észre, hogy a krajnai szlovén, galíciai lengyel, bukovinai rutén és román jogai: koldusrongyok Horvátország alkotmány-elemeihez képest.

És a rugalmas, simulékony nagy-szerb politika?

Neki egyelőre jó volt minden, ami bontogatta a monarchiát. Tehát jó volt a horvát elszakadómozgalom is. Ez ugyan egyidőre nem Belgrád, hanem Bécs felé masírozott, de a magyar-horvát kötelék elpattanása után, legalább átmenetileg magára maradó horvátság, könnyebb zsákmánynak ígérkezett számára. A szerb lélek meggyőződéssel hitt, törekvései igazságában s a horvátot csak félrenevelt, de megnyerhető, visszaédesgethető testvérnek látta. Tudta a kétségbevonhatatlan népazanosságot és csak időkérdésnek tartotta, hogy a nagyszerb vagy nagyszláv áram-

latba visszaölelt horvátban, mikor szólal meg majd a vér szava?

Igy volt érthető, hogy a Szász főhadnagy furesa adataiból elénktáruló trialista szervezkedés, néma, de elszánt harcosai horvátok voltak s a mozgalom vezér-szálai mégis nagyszerb-marokban futottak össze.

Persze, mi, akkori magyar katonák, nem értettük annakidején e földalatt morajló erők végső céljait. Amint hogy másként látta célját a horvát és másként a nagyszerb lélek.

Késő délután lett, mire elkészültünk a jelentéssel. Orlay aláírta és Szász bevitte az esti vonattal Zág-rábba.

Nekem egész este ez kóválygott a fejemben. És a szívemre ereszkedett mázsányi gondja.

Vacsora után, amikor megszólalt a Korana-parti kioszk-szálló tornácán Tóth Kari bömböldéje, sétára hívott a gazdám.

Mélysötét tavaszi éjszaka volt és izzó csillagok nézték magukat a Korana mormoló vizében. A csillagsáncon túl szelíd fénnel világítottak a belváros ablakai. A kilencvenhatosok laktanyája, a helyőrségi kórház és a katonai szertár vaskos épülettömbjei, sötétben meredtek föl az égnek. Még magasabbra szökött a barátok templomának, arra alább meg a görögkeleti püspöki templomnak tornya.

Lassan, elgondolkozva lépegettünk a belvárost körülölelő csillagsánc peremén, a vén platánok páros sorában.

Sötét volt a domobránszki laktanya is, a huszonhatos horvát honvédek kaszárnnyája. Csak a kapualj volt világos. Unatkozva álldogált alatta az őrszem.

Hosszú hallgatás után szólalt meg Orlay:

— Nem megy ki a fejemből ez a dolog.

— Nekem se, százados úr.

— Csak legalább a győzelemig lehetne együtt-tartani a monarchiát.

— Engem is ez a gond nyom. Nem az bűsít, hogy hogy Horvátország elszakadhat. Allam volt már Árpád idejében. Egymás mellett élünk nyolcszáz éve. Földje, életrendje, néptípusai, népjelleme, szinte egyik a magyarral. De ha most úgy érzi, hogy megszólalt benne és délszláv testvéreiben a közös vér, menjen Isten hírével. Csak a győzelmet ne fenyegetné ez a bomlás!

— Hm. De nagyon megérted őket!

— Horvát faluban születtem, Sopronmegyében. Igaz, azok messzeeső szórvány-falvak. Zrínyiek, Nádasdyak, Zichyek jobbágysai voltak valaha, utóbb Széchenyi István adta a kenyérüket. Apám is megszerette őket, mert hűségesek és becsületesek. Horvát aszszony volt hát a dajkám, első éveimben. Az ő szívében láttam meg a fajtájukat. Jó nép ez, kapitány uram. Akiket szeret, azokhoz holtáig hű. Az az én egykori, csontos, csúnyaarcú dajkám, utánunk jött még Somogyba is, Pestre is. Szükségbe is, szegénysorsba is. Juli néni huszonnég évig, vén koráig szolgálta anyámat. Cselédnek tartotta magát, de mi sorra-dajkált sok gyerek, többnek tudtuk. Hűségnek, jóságnak, önfeláldozásnak. Mi nem láttuk a rútságát, megcsókoltuk a ráncos, himlőhelyes arcát, a gyereklélek tiszta szeretetével. Hogy hazament végül a falujába öreg-reszketősen: félév múlva meghalt. Házát, cselédbéren szerzett földecskéjét az öccsére hagyta s avval a szóval halt meg, hogy megáldotta egykori gazdáit: a családjukat.

— Vigyázz — dörmögte Orlay — még verset írsz róla!

— Lehet, kapitány úr. De nem ez a fontos. Hanem az, hogy rajta keresztül látom ezt a vergődő drávántúli népet. Valami nagy törésnek, sok apró tűszúrásnak vagy nagyon lelketlen bujtogatásnak kellett történnie az utolsó száz év alatt valahol, hogy ez a nép így elhajoljon tőlünk. Mióta itt vagyunk s hallom a beszédét, ismerősen csendül meg egy-egy szó az emlékezetemben. Néha egész mondatokat meg-

érték, kapitány úr, anélkül, hogy az egyes szavak jelentését tudnám. Csakhogy ezek a szavak Juli néni ajkán valahogy mosolygósabbak, melegebbek, vidámabbak voltak. A nép hát ugyanaz, ami ő volt, csak komor és bizalmatlan. És ezt mi már nem tudjuk helyreigazítani.

— Helyreigazítani? — sóhajtott Orlay. — Mikor Bécs még most is vak! S minden igyekezetével azon van ma is, hogy egyik népünket meggyűlöltesse a másikkal!

A Zorin-dom elé értünk. Ez volt a karlováci zeneegyesület, a Zora-dalkör hangverseny-épülete. Esténként mozgószínházzá alakult át s a közönség most tódult ki belőle a Setaliste fái alá. Láttam Hollát, Hafnert meg a doktort. Két nagykalapú leányt kísértek s lapítva igyekeztek elhúzni a tömegben, mert féltek, hogy a gazdánk megpillantja őket. Orlay azonban éppen visszatisztelgett egy széparcú, karcsú, horvát tűzérőnkéntesnek s nem vette észre a mieinket.

A tűzér most egy elhaladó családnak szalutált. Fiatalos, középkorú úriasszonynak, az urának, meg a leányuknak.

— Ljubim ruke! — dörmögte a tűzér.

Amazok csak megbiccentették a fejüket s eltűntek a fák árnyéka alatt.

Most előttünk haladtak a Velika Kavana felé. Jobbró-balró! köszöngettek nekik, ők visszaköszöntek.

Az egyik lámpa alatt, ismerős család állította meg őket. Félpercig beszélgettek. Hogy elhúztunk mellettük, felémpillantott a lány. Sötéthajú, széparcú gyerek volt Fínomívű sötét szemöldökei alól, nagy, sötét gyerekszemek tekintete súrolt bennünket.

No lám — gondoltam — hiszen ez az énekkarvezető lány. Aki olyan kedves ritmussal dirigálta a nagyszombati körmenet kórusát. Érdekes kis teremtés.

Mihelyt elhaladtunk mellettük, ők is elbúcsúztak ismerőseiktől s most a nyomunkban lépegettek.

Persze, hogy a muzsika-lánya volt! Ugyanazon a dallamos hangon beszélt, amely nagyszombaton olyan bátor-szép lendülettel szárnyalt az allelujában.

Vajjon az ilyen gyerekleányka is úgy gyűlöl bennünket, magyarokat, mint a felnőttek?

Orlav hangja rezzentett föl, amikor befordultunk a sáncárok hídjára:

— Olvastál lapokat?

— Csak futva. Hiszen reggel óta dolgoztunk Szász főhadnagy jelentésén.

— Van bennük valami?

— Semmi különös.

— Szóval negyedik hete állnak a németek is. A harmadik amiensi roham is elakadt. Úgy látszik, az antant összeszedte magát, Ludendorff rettenetes csapásai után is.

— Azért győzünk! — sóhajtottam.

— Ha nem vesztegetjük az időt.

— A németek rejtelmes csodaágyúja most is lövi Párist.

— Ha ugyan lövik azokat a titokzatos gránátokat. Akkor csakugyan csodaágyú. De hihetetlen, hogy ágyú volna. El nem tudom képzelni, hogy száz-száztíz kilométerre hordó ágyút lehetne szerkeszteni. No, jó éjt!

Elköszöntem.

Félálmodomt mégegyszer eszembe ötlött a muzsika-leánya. Égrenézó szemmel, énekelve és hullámszókarokkal lépegetett a kar előtt. Fehérruhás alakjában, lába könnyű, lejtő lépésében, ott ringott a dallam ritmusa.

Még átvillant az agyamon, hogy mindez számárság. Mi közöm nekem ehhez a lányhoz? Különös, szép virág, de idegen. És gyűlöl minket, mint a többi. Pedig gyerek még. Fehér gyerekvirág. Hajlik, hajladozik s tánc és muzsika peng a nyomában. Furcsa... idegen... nincs közöm hozzá... Jaj, hanem az a másik...

És homályosan, egész homályosan kibukkant a félálom gomolygásából André Márta arca.

Mosolygott simogató jósággal és mintha egy egész picit bölintott is volna. Azután eléje kavargott valami ezüstszerű pára s eltűnt mögötte — Laszky Antal felesége...

## XVIII.

Széles víz a Brenta vize,  
Keskeny a híd rajta.  
Arra ne menj, honvéd-baka,  
Mert leesel róla.  
— Hagyd el, babám, hadd essem mán  
A Brenta vizébe,  
Úgyse lesz a háborúnak  
Tizennyolcra vége!

(Bakanóta 1918 nyarából.)

Tavaszi volt a Kulpa mentén.

Mi olyan tikkadtnak éreztük, mintha nyár lett volna. Még hittünk, rendületlenül hittünk a győzelemben, de valahonnét mégis elindult egy csüggedt-szárnnyú nóta.

Az, amelyet az imént írtam ide, ennek a fejezetnek az élére. Ez a minden-mindegy-hangulatú, legyintő, szomorú bakanóta. Hogy: úgyse lesz a háborúnak tizennyolcban vége. Eleinte csak ez az első verse kesergett a frontok mögött s gyűrűzött el hazáig.

A zászlóalj pedig élte az otthoni csapatok életét.

Reggelenként kivonulás, a messzire nyúló Banija községen át, a karsztos völgybe. Délben nótaszóval haza.

Szerettem volna mindig a zászlóaljjal menni.

Csak hogy annyi dolgom volt: alig látszott ki a fülem a munkából.

Megkaptuk a géppuska-század utolsó fejlesztő szakaszait is. Most már tizenkét géppuskája volt Kern Matyinak.

Fiumében pihenő zászlóaljaink hozzánk képest a Rivierán voltak. S még a továbbképző géppuskás-tanfolyam megrendezését is ráncsóztá az ezredparancsnokság. Vagy hetven géppuskást küldtek Karlováczra. Szállítás, élelmezés, lőtérkiutalás és ezeknek ezernyi apró részlete mind az én nyakamba szakadt.

Azután két új rendelet: a negyvennégy éven felüli népfölkelők leszerelnek. Útba kell őket indítani Kelenföldre. — A főiskolai tanulmányaikat félbeszakított fiatal tisztek és tisztjelöltek: haza. Félévi szabadságot kapnak, tanulmányaik folytatására.

Parádi és Hafner jelentkezett. Gáhé nagy mulatságot rendezett a búcsúztatásukra. Kis-Koczkás és Tomcsányi úgy becsípett, mint két kis csacsi.

Megjött két új aktív hadnagy is. A kis Nemcsék meg Jadlovszky. Tóth Kari bőmböldéje tagjaivá avatta őket.

A rohamfélszázad megkapta a harmadik szakaszát, a gyalogszázadok pedig négy-négy kézi-géppuskát. Most már huszonnyolc önműködő fegyverünk volt a géppuskás század gépeivel együtt.

Uristen, hiszen ha minden ezred így áll már: elsöpörjük az ellenséget! Keringtek is szállongó hírek, hogy az Alpokban és a Piave mentén utolsó, rettenetes-erejű, rohamra készül a monarchia hadereje.

Szóval: mégis a győzelem felé halad velünk ez a május!

A Szász-féle jelentés után egy hétre, telefonon rendelték be Szász főhadnagyot a hadosztályhoz.

Onnét megtérve, jelentkezett a százados úrnál.

Utóbb engem is áthivatott a gazdánk.

Szász jelentését a hadosztály többi ezredeinek megfigyelései is megerősítették. Zágrábban, Vinkovcén, Észéken, mindenütt, ugyanilyen tünetek mutatkoznak. Csak Karlovácon talán fejlettebb a szervezkedés, mert itt találkozik a Turopolje szín-horvát katolikus vidéke, a karsztlakó pravoszlávhitű, tenger-

melléki néppel, amely papjain át a nagyszerbekhez húz.

A jelentéseket futárral küldte Budapestre a hadosztály — mondotta Szász — s a magyar kormány nyilván megkérdezte Bécsset, tekintve, hogy Boszniában, Dalmáciában és Ausztria délszlávjai között ugyanilyen mozgolódás érezhető. A kérdés tehát nemcsak Magyarországot érinti.

— Az igaz — bólintott Orlay — de akkor már győzött is ez a mozgalom. Mert Bécs fejében Prága gondolkozik. És az intézkedés, amit majd kifőznek, olyan nesze-semmi, fogd-meg-jól-rendelet lesz. Nekünk, magyaroknak ugyan Hekuba ez az ügy, ha a szerencsétlen horvátok unják a társországi házasságot: hát boldoguljanak Isten hírével. Csak Erdély meg a Felföld maradjon meg, mert az a miénk. De arra mégis ügyelni kellene, hogy ez az államjogi átalakulás csak a győzelem után következze be, mert különben beletörük a szuronyunk a háború utolsó állásaiba.

— Az első intézkedés már itt van — tette kezét az irataira Szász főhadnagy.

Közelebb húztuk hozzá a székeinket.

— A szervezkedés legjellegzetesebb vonása Horvátországban az, hogy a mozgalom kirakat-emberei a legderekből horvátok. Köztisztviselő, békés polgárok: tanárok, tudósok, művészek. Mind kétségtelenül dinasztia-hű emberek, akik a trónista-törekvés hívei. Maguk se tudják, hogy végeredményben a nagyszerb-gondolat sakk-figurái. A nép ezeket látja maga előtt s ezek után megyen. A bizalmas ellenrendszabály tehát az, hogy el kell távolítani őket a mozgalomtól. Kiválásukkal fokozatosan kikapcsolódnak majd a többi horvát vezetők is. Akkor a nép csak a szerbeket látja a másod- és harmadrendű vezetőhelyeken, észreveszi, hogy nem horvát érdekeket támogat s elsorvad az egész mozgalom a Dráva és Száva között. Nem tudom, milyen sikere lesz az elgondolásnak, de ez a parancs.

Orlay fölállott, hosszú lépéseivel végigmérte néhányszor a szobát, majd elgondolkozva állott meg az asztal előtt:

— És kik volnának itt Karlovácon ezek az urak?

— Az öreg nacselnik, vagyis a polgármester és Ivó Jelen.

— Ki az?

— A ferencesek karnagya, zeneiskolai igazgató és ismertnevű délszláv népdalgyűjtő. Aféle zene-rajongó, akiről el se hinné az ember, hogy politikai mozgalomba keveredhet.

— Hm. És hogy lehet ezeket kikapcsolni?

— A hadosztálynál úgy vélik, hogyha felvilágosítanók őket, hogy voltaképpen Pribicevics nagyszerb-álmaik szolgálgák, maguktól is nyomban visszahúzódnak. Sokkal jobb horvátok, semhogy bentmaradnának.

— Fene-kényes ügy! Ki mondja meg nekik? — dörmögte Orlay az állát vakarva.

— Úgy gondolom, majd a kapitány úr — felelte Szász.

— Én? — ámult Orlay. — Mi? Katonák?

— Nem igen lehet másokat beavatni az ügybe.

— Értem. De velem jössz.

— Parancsára.

Még aznap délben átmentek a városházára.

Félóra mulva visszajöttek.

— Fű, de meleg dolog volt! — sóhajtotta a gazdám, a derékszíját lecsatolva. — De sikerült. Sajnál-  
tam ezt a fehérfejű öregembert. Először tiltakozott, pattogott. Szász adatfelsorolása után megdöbbsent, majd mikor kétségtelen bizonyítékait látta, hogy milyen szándékok szekerébe fogták be: megtört. Szí-  
vemből szántam. Nem kívántuk tőle, mégis előttünk írta meg a Jugoszláv Ligából való kilépő levelét s küldette postára. Őszinte ember és jó horvát. Meg-  
mondotta, hogy nem élhetnek tovább a magyarokkal, trializmust akarnak s békésen szeretnék szétoldani a

nyolcszázéves szálakat. Nem szeretnek bennünket, de Bécset és az uralkodóházat nem akarják otthagyni. S ha ez a mozgalom — mint most látja — a monarchia kerete ellen irányul, akkor nincs mit keresni benne. Mikor eljöttünk tőle, az asztala fölé görnyedt. Búcsúzáskor megköszönte, hogy fölnyitottuk a szemét és a kézszorítása — azt hiszem — őszinte volt.

— És a zenetanár?

— Nem találtuk a zeneiskolában. Azt mondják, csak háromkor jön meg Zágrárból. Így hát ahhoz majd ti mentek Száásszal, mert engem — mint tudod — Fiuméba rendelt az ezred.

Meghajtottam magam.

Tíz perccel utóbb átmentünk a tisztiétkezőbe.

Úgy beszéltük meg Száásszal, hogy öt órakor kópoztatunk be Jelen mesterhez.

Háromkor azonban távirat jött a hadosztálytól, hogy Szász főhadnagy nyomban utazzék Zágrábba.

A gazdám akkor már kiment az állomásra és Szásznak csak annyi ideje volt, hogy áthozta hozzám a szükséges iratokat és a számba rágta, mi módon tárgyaljak az öreg népdalgyűjtővel.

— De csak nem akarjátok rámbízni ezt az örült kényes dolgot? — hüledeztem.

— Ej, ha egyszer nem lehet másként! — türelmetlenkedett a főhadnagy. — Tehetek róla, hogy közben berendelték Zágrábba, a százados úr meg elutazott?

— Hát halasszuk el a dolgot!

— Nem lehet. A zeneiskolán bejelentettük s onnét a lakására telefonáltak, hogy ötkor megyünk! Hát csak eredj, lesz, ahogy lesz, szervusz!

És elrohant.

Fáztam a dologtól, de hát: parancs volt.

Átnéztem az adatokat, zsebrevágtam Szász írásait s háromnegyed ötkor átvágtam a Fő-téren, a kadétskola felé.

Tudtam, hogy a Florianszka-ulica az állomásra vezető út innenső végén nyílik, a vársáncsal szemben. Egyetlen házsora van, mert a déli oldala a sánc peremén húzódó platánsor.

A hármas szám, amelyben Jelen lakott, éppen a sánchíddal szemben állott. Nagy, sárga, kétemeletes épület volt. A névmutatótábláról megtudtam, hogy a második emeleten lakik.

Mialatt fölmentem a lépcsőn, azt képzeltem, hogy öreg, hosszúhajú, művésznyakkendőes úrral lesz majd dolgom.

Ijedtarcú szolgálólány vezetett be a gazdjához. Az már várhatta a látogatást, mert szorongás volt a szemeiben s kezdettől fogva német nyelven beszélt. Tudta hát, hogy nem vagyok horvát.

Uléssel kínált, cigarettás dobozt hozott, de mindez csak leplezése volt a nyugtalanságának. A szemei bizalmatlanok voltak, a keze remegett. Csak éppen abban tévedtem, hogy öregúr lesz. Nem volt az több negyven-negyvenötévesnél. És se hosszú haja, se művész-nyakkendője nem volt. Egyszerű, szerény kispolgárt mutatott s a bútorai is józan, igénytelen ember életmódjára vallottak. Csak a hatalmas zongora, a falmentén padmalyig emelkedő könyvvállványok és a kotta-asztalok meg a képek között függő babérkoszorúk árulták el, hogy művészember otthonában járok.

Urísten, de nehezen indult meg közöttünk a szó!

Végül mégiscsak hozzákezdtem. Elmondottam, hogy ismerjük munkásságát és éppen azért, mert tisztában vagyunk feltétlen jóhiszeműségével és személyének értékével, az a parancsunk, hogy hacsak lehet, óvjuk meg esetleges kellemetlenségektől.

— Miféle kellemetlenségektől? — kérdezte nyugtalanul nyelve. — És kik azok az ismeretlen jóakaróim, akik ilyen... ilyen rejtelmes formában sietnek segítségemre?

Mikor a Liga nevét kimondottam, megrebbent.

— Ez nem titkos szervezet — vetette közbe rekedten — és Bécsben tudnak róla.

— De Bécsben csak azt tudják róla, hogy horvát nacionalista mozgalom. Arról sejtelmük sincs, hogy a Pribicevicset mozgató erők nem a monarchia számára akarják biztosítani a délszláv-tömegeket, hanem Nagyszerbia számára.

És neveket, adatokat, kapcsolatokat, tényeket soroltam fel, amelyek kétségtelenné tehettek előtte is, hogy amit mondok: valóság. Fokról-fokra roskadt meg s görnyedt előre bőrkarosszékében. Az arca fákóra sápadt és az ujjai idegesen doboltak a karosszék karján. Most már félelem volt a szemeiben. A megdőbbent ember rémülete. Időnként megtörölte a homlokát a zsebkendőjével.

— Ez... ez hihetetlen... — dadogta — sohse gondoltuk volna... Hiszen csupa feddhetetlen horvát úr... Borzasztó... Hiszen ellenkezőről álmodtunk.

Megütődve néztem rá.

— Igen, igen — mondotta gyorsan. — Azt hitük, hogy... hogy mi vezetjük be a monarchia szlávjai közé Szerbiát.

És lehajtotta a fejét. Szívemből szántam, de ezt a kijelentését nem hagyhattam észrevétel nélkül.

— Szóval: hódítók, imperialisták. Nekünk, magyaroknak sohasem fordult volna meg a fejünkben, hogy a leigázott, szerencsétlen Szerbiát a békekötés után a monarchiához kapcsoljuk. Önálló ország volt, maga küzdötte ki szabadságát a török alól: joga van az önálló élethez. És önök vádolnak bennünket imperializmussal?

— Az más — mondotta tompán. — Mi egy-vér vagyunk a szerbekkel. Csak a vallásunk különbözik.

— És ha a szerbek hivatkoznak erre s ezen a címen követelik Horvátország elszakadását és Szerbiához való csatlakozását?

— Ez... ez lehetetlen — dörmögte zavartan.  
Félperc szünet szakadt közénk.

— Megbocsásson, igazgató úr — fordítottam más irányba a szót — hogy akaratlanul vitába szálltam. Se a korom, se a tárgyszeretem, se a hivatásom nem jogosított fel rá. Csak az előbbi megjegyzése rántott erre a síkra. Parancsom csak annyi volt: közöljem igazgató úrral, azt, amit eddig nem tudott. Ha kétségei volnának adataink valódiságáról...

— Nem, nem. Sajnos, ezekután nem lehetnek kétségeim — sóhajtott a akadozva. — És hálásnak kell lennem... hogy...

— Nem illet meg a hála, igazgató úr, csak parancsot teljesítetek.

— És ezek után... mit kívánnak tőlem?

— Semmit, igazgató úr. Csak jótanácsot adnánk, ha elfogadná.

Főlemelte a fejét. Mintha megkönnyebbült volna.

— És ez?

— Kapcsolódjék ki a mozgalomból. Talán legjobb volna, ha elutaznék néhány hétre. Teszem azt: Ausztriába. Vagy még jobb volna: Magyarországra.

Idegesen simogatta meg a homlokát:

— Igen... igen... ez talán... igen. Jó volna, ha Nagyváradra mennék?

— Azt hiszem: nagyon jó.

— Van ott ugyanis egy barátom. Katona-karmester. Lengyel folklorista. Érdekel a gyűjtése. Olengyel dallamokat gyűjtött. Az őshorvát dallamokkal rokon-melódiákat. Mindig szerettem volna Váradra utazni. Most hát... igen, igen, holnap a reggeli vónattal...

Főállottam.

— Nem haragszik rám, igazgató úr?

Sóhajtott.

— Borzasztó ez — suttogta. — De hát: mindegy. On, vagy önök jót akartak. Igazán nem hittem volna,

hogy... hogy ilyen gavallérosak, azok után, amit tudnak... Köszönöm, hadnagy úr.

És a kezét nyujtotta. Nyírkos volt a tenyere az izgalomtól.

Meghajtottam magam.

Az ajtóig elkísért és fejet hajtott.

Az előszobán áthaladva, üveges ajtó előtt mentem el. Az ajtón csipkekárpit volt s az megrezzent. Ugyanakkor halk, izgatott, női hang szólalt meg az ajtó mögött:

— Mamica! Vidite? Mlad Leutnant!

A szolgáló nyitotta ki előttem a lépcsőház ajtaját.

Hogy a kilincsre tettem a kezem, az előszobátükörre esett a tekintetem. A tükör az üveges ajtót mutatta. Annak a függönyét félrehúзва láttam. Fialat, kíváncsi, sötéthajú gyerekarca leselkedett mögötte. Erősrájú, szépívű szemöldökei voltak és rövidrevágott haja. Abban az időben még nem hordottak rövid haját a nők.

Egy villanásig egymásra néztünk a tükörképen át.

A kórusvezető leányka volt. A muzsika gyereke.

— Hát persze! — eszmélkedtem lelépegetve a lépcsőkön. — Nyilvánvaló, hogy a karnagy leánya volt a nagyszombati fehérruhás kislány.

És a fülemben csengő horvát szavakat is megértettem. — Nézzed, anyám! Fialat hadnagy!

A sánchídról fölnéztem lopva, az ablakaikra. Ketten néztek utánam.

Az anya és a leánya.

S akkor jutott eszembe, hogy ugyanabban az ablakban láttam, a városba való bevonulásunkkor az egyetlen teremtest, aki nem szűrös szemmel tekintett ránk. Abban az ablakban tapsolt annakidején az örvendező gyerek.

Vajjon, van-e ennek a lánynak öccse is?

Avagy ő maga volt?

— — — — —

Holla, a gázember, hátratolta a székét a tisztiek közé, maga elé nyújtotta csizmás lábait, szája végébe igazította a cigarettáját, nadrágzebeibe dugta a kezét s fölényes mosolygással kezdett hencegni a kadétok, zászlósok meg az újonnan jött két hadnagy előtt:

— Nem igényelem a bámulatotokat, fiúkák, nem is azért mondom, de nem árt, ha tanultok egyet-mást apátoktól. Teszem azt, hogy kell szédíteni a nőciket.

— Elég! Tudjuk! Tüzet szüntess! — harsant rá a túlsó asztalvégről Pünkösöd hadnagy. — Minden délből lent állsz a Centrál-szálló sarkán s nézed a zeneiskolából hazatipegő kis csirkéket!

— És hencegve cigarettázol! — tette hozzá Banyai.

— És rezgeted a jobblábadat! — toldotta meg Kern.

— És azt hiszed, hogy szívdöglesztő vagy! — kacagott Tóth Kari.

— A babuskák meg röhögnek rajtad! — harsogott Kovács hadnagy.

A gázember mérges lett:

— Hát hagyjátok már beszélni, örültek!

— Persze, hogy hagyjátok — hunyorgatott gonoszul a doktor. — Ez a legjobb kezelés. Hagyni kell, ha rájön. Akkor hamarabb elmulik.

Az óbudai Romeo nyelt egyet s nevetve vágta földhöz a cigarettacsutkáját:

— Vaddisznók! Kár veletek vesződni. Sohse ragad rátok egy mákszemnyi illem sem. Te meg, doki, vedd tudomásul, hogy visszavonom eddigi ajánlatomat. Nem adok többet a lovadért, csak nyolcvan fillért.

— Gondnokság alá a tékozlóval! — mutatott Hollára a Gáhé. — Gyomorhajos legyen, ha negy-

ven fillérnél többet ér a paripája ennek a klistértologatónak.

— Még te beszélsz? — fordult feléje a doktor. — Te bölény-tálaló! Mondhatom, a főtt bakancs-talp angolbél szín a te marháid húsához képest. A fél zászlóaljnak inog már a fogsora miattad!

— S nem mer hozzád menni orvosi vizsgára, mert nem akar veszteséglistára kerülni, te honvédölő!

— Te bölény-pásztor!

— Te bacillus-csász!

Józsa hadnagy meg Csepreghy Mufure megragadott egy-egy szódásüveget. Ököltre fogták a szódás-üveg nyomókarocskáját s megcélozták a két bajvívót.

Kern vezényelt nekik:

— Tűzállás! Irányzék: ezerkétszáz!

— Jobbpuska kész! — jelentette Józsa.

— Balpuska kész! — vágta rá Mufure is.

A bajvívók a «Tűz!» vezényszót be se várva, az asztal alá buktak és a fröccs mögöttük lottyant a székre.

Harsogó nevetés fojtotta bele a szót Hollába, a doktorba meg a Gáhéba.

Az asztal felső vége kártyázni kezdett, az alsóház pedig mégis Holla köré sereglett.

S a gázember elmesélte a csuda-nőcivel való megismerkedését.

Baranyival évődtem, hát csak félfüllel hallottam a nagy hódító beszédét. De annyit kivettem belőle, hogy legutóbb, mikor futárként járt Fiumében, hazafelé jövet megismerkedett egy karlováci özvegyasszonnyal a vonaton. Azóta ez a menyecske — aki persze lélegzetelállító szépség — puhára-fözve pihog a Holla iránt érzett szerelemtől.

— Félméterre gyün ki a szemetek, fiúkák, ha meglátjátok! — fejezte be henccegését az óbudai Casanova.

...Két nappal utóbb valami elkésett Asta Nielsen-filmet hirdetett a karlováci mozgóképszínház.

Vagy hatan elmentünk megnézni.

A film öreg volt, elnyűtt. A kopottsága miatt az a káprázatunk támadt, hogy Svédországban napsütés mellett is szakadatlanul ömlik a zápor.

Kifelé jövet, az előcsarnokban, beleütköztünk Hollába és hódításába. Hangoskodó, jókedvű, festékben-dúskáló teremtés volt s természetesen távol állott a milói Vénusztól.

Holla némi leereszkedéssel ismertetett meg vele bennünket is. Nem volt sok teteje ennek a bemutatásnak, de ha már így fordult sora, nem hagyhattuk őket faképnél.

A kacagó özvegy viszont nyomban szóbaereszkedett egy másik úriasszonnyal, a ruhatár előtti tolongásban.

Az rám-rámpillantott, miközben horvátul beszélgettek.

Holla előrefurakodott az özvegyke esőköpenyével s ugyanakkor szabadult ki a tömegből, karján két köpennyel — a muzsika-lánya is.

Egy pillanatra nagy szemeket meresztett ránk, akik elég ostoba helyzetben, ott ácsorogtunk a kadéttal, azután fölsegítette az egyik köpenyt az édesanyjára. Mert nyilván anyja volt az az özvegygel beszélgető úriasszony.

— Menjünk — dörmögtem a félkörben álló kadéttok felé és tisztelegtünk.

A kackiás özvegy azonban félreérthette ezt a tisztelegést és sietve bemutatott bennünket ismerőseinek.

Jelenné meglepetésünkre, magyarul kezdett beszélni. Sőt, a leánya is tudott valamelyest magyarul.

A kadéttok persze nyomban közrefogták a kislányt, föladták a köpenyét s megindultak vele a kijáró felé.

A két asszony, Holla, meg én, megakadtunk a

kitóduló tömegben, sőt Holla is elsodródott a menyecskével.

— Örülök, hogy megismerhettem magát, — mondotta Jelenné halkán, mialatt kifelé lépegettünk a tolongásban — mert szeretném megköszönni az uramhoz való jószágukat.

— Nincs benne érdemem, nagyságos asszonyom. Isten tudja, hogyan fordul Horvátország sorsa. Lehet úgy, hogy utóbb súlyos lelkiismeretfurdalásai lettek volna az igazgató úrnak.

— Éppen ezért. Ha tudná, hogy összetört szégyén. Tudja, az én uram olyan, mint egy nagy gyerek. Sokszor mondtam néki: maradjon csak a muzsikánál. Ahhoz ért, az az életeleme. Minden másban vak. Nem értünk mi a politikához. Most persze szenved a csalódástól. De jobb így. S Nagyváradon majd elfelejti. Az első, primitív, kis őshorvát dallam hangjegyei kifújnak belőle minden keserűséget. Hát ezt akartam megköszönni.

A Setaliste járókelői nagy szemeket meresztettek rájuk.

Úgy látszott, azon ámuldoztak, hogy magyar tisztekkel látták ezt az asszonyt és a lányát.

Mondotta is Jelenné:

— Az uram ugyan végtelenül haragudnék, ha tudná, hogy véletlenül megismertük magát, de ha már így történt, kötelességnek éreztem a köszönetmondást. Elutazása előtt ugyanis megtiltotta, hogy a magyar tisztekkel érintkezzünk.

— Annyira gyűlöl bennünket?

— Hazudnék, ha azt mondanám, hogy: nem. Azt tartja, hogy a magyarok egyenként és személy szerint veszedelmesen rokonszenvesek, de együtt és a politikájukban gyűlöletes zsarnokok.

— De hát honnét, hol szerezte ezeket a különös tapasztalatokat?

Az asszony elnevette magát:

— Ne törődjék vele. Csak egy felhőkbenjáró nagy gyerek vélekedése. A kislányom meg szenvedélyesen szeret mindent, ami magyar. Másfél éves korában tapsolt, ha magyar nótát hallott. Mikor maguk április elején idejöttek, akkor is ott örvendezett az ablakban.

Szóval mégis ő volt — gondoltam.

— Örülök — dörmögtem — hogy mégis akad védelmezőnk a családban.

— No hiszen, keseríti is vele az apját. Ez az egyetlen ellentét közöttük. Egyébként élnek-halnak egymásért.

— Nem haragszik, nagyságos asszonyom, ha megkérdeszek valamit?

— Tessék!

— Hol szívta magába a direktor úr ezt a magyar-ellenes érzést, a kisleányuk pedig az ellenkezőjét?

— Ó, hát egyszerű! Az uram zemuni származású. Igaz: magyarul Zimonymnak hívják ezt. Ott mindig nagy torzszalkodás volt a horvátok, szerbek meg a magyarok között. Már az iskolában kezdték. Én meg szabadkai vagyok. Édesanyám magyar, apám katolikus szerb volt.

— Most már értem, miért tud nagyságos asszony ilyen jól magyarul.

— Szabadkán mindenki tud. És hát Bucika minden évben a nagymamájánál tölt néhány hetet.

— Értem. Persze, a nagymama nagyon szeretni.

— De hogy! — legyintett mosolyogva az asszony — kényezteti, babusgatja, mindent megenged neki. Ennek meg több se kell!

Elhaladtunk a Velika Kavana előtt s néhány léppéssel a Kulpa-hídra vezető utca torkolatához értünk. Önnét ágazott el a Florianszka-ulica is.

A kádétok, a lány, Holla meg az asszonyka már a harmas szám előtt állottak. A sárga ház előtt. Éppen az utcai lámpa alatt.

Búcsúzkodás közben tudtuk meg, hogy a vidám özvegyecskét Ljubicának hívják s a szomszéd házban lakik.

A kadétok a kislány kedves-hibás magyar beszédén évődtek, Holla németül bókolgatott Ljubica-asszonynak, messziről széna- meg olajfaillatot hozott a szellő s a néptelen utcán csengő nevetgélés, tréfálkozás visszhangossá tette a hadapródiskola százahlakos vén falát, ott a sáncárkon túl.

— Idemo, idemo! — sürgette Jelenné a lányát meg Ljubicát. — Késő van!

— Mindjárt, mamica — nevetett a lány — csak még kell mérni, mennyivel én vagyok nagyobb, mint ovaj...

És a kis Tomcsányira mutatott:

— Mi az, hogy: ovaj? — kérdezte Tomcsányi.

— Ne ijedjen meg, csak azt jelenti: ez — nyugtatta meg az édesanyja.

Kónya hadapród a lányka mellé állította Tomcsányit. Jó félfejjel volt magasabb a lány.

— Így nem jól — rázta meg dúshajú feiét a csitri. — Muszáj így mérni!

És háttal állván a kis kölyök háta mögé, diadalmasan kaszált a feje fölött a kezével.

— Vagyok öttíz centiméter nagyobb! Nem?

— Nem öttíz, hanem: tizenöt — igazította helyre az anyja. — Petnaest az tizenöt.

— Akartam mondani tizenöt. Hát van tizenöt, nem?

— Több is, több is! — hagytuk rá nevetve.

— Akkor lehetnék én is: Kadettaspirant. Nem?

— Hogyne, Bucika, hogyne! — bólogatott Holla.

— Még hadnagy is lehetne! — tették hozzá Hajdu meg Kónya.

— Mit az, hogy: hagynagy? — pillogott a lány.

— Nem hagynagy! — nevettek a fiúk. — Hadnagy!

— Hágy-nágy — próbálta utánunk mondani a kis borzas. És az anyjához fordult. — Ka je to?

— Porucsnik. Leutnant — magyarázta az anyja.

— Hanem: idemo! Mindjárt éjféli.

— Nem, picit még nem, mamica szlatka — könyörgött ez a különös-kedves kis teremtés. — Múszáj mérni, lehetnék-e há... hágy-nágy?

Rázott bennünket a nevetés, de helyes volt ez a fruska tagadhatatlanul.

És a fehérruhás kis teremtés már ott állott Holla háta mögött, kihúzta magát, ágaskodott is kicsit és kaszálni kezdett a fejük fölött:

— Lehetnék! Lehetnék! — csilingelt a hangja győzelmesen.

— Csall! Csall! Ágaskodik! — diadalmaskodott most Tomcsányi, aki röstellte, hogy még egy ilyen incifinci gyereklánynál is alacsonyabb.

— Én? Én? — pördült meg méltatlankodva a kis kócos. — Én nem csall! Vagyok akkora, mint ovaj... no... hagynagy Franci.

Persze, ezen megint nevetni kellett. S mivel Holla meg a kadétek tovább vitatkoztak vele, most már csak azért is összemérte magát velem is.

Csacsiság volt, játék, de nem ellenkeztem. Volt ebben az ugrifüles kis teremtésben valami, amirégi, kedves emlékeket zsongított meg bennem.

Hiába bosszankodott fejcsóváló nevetéssel az anyja, csak odaállott mögém a csitri s bozontos fejcskéje megkoppant az enyémen.

— Uhh! — bosszankodott kedvesen. — Van feje nagyon kemény!

A vállunk, fejünk összeért s éreztem, hogy nyújtózkodik s hogyan igyekszik pipiskedni is, de úgy, hogy észre ne vegyék.

— Ajaj! — kacagtak a fiúk. — Megbukott! Megbukott! Kisebb!

A kislány mégjobban kinyúlt, a jobb keze még

így is a fejembe ütközött s a bal keze hozzáért az én kezemhez.

Igazán önkéntelenül fogtam meg egy tizedmásod-percre ezt a kezét. Olyan gondolat-nélkül és ösztönösen, mint ahogy az ember megfogja egy hozzá-érő kisgyerek kezecskéjét.

Csakhogy ez nyomban elkapta.

S mialatt az asszonyok és a fiúk zsibongva mulattak a leányka előbbi játékos felsülésén, ez megpördült zavartan és bosszúsan motyogta:

— Ezt nem szép! Nem szabad!

De ebben a motyogásban is volt valami helyes, duruzsoló, cica-dorombolás.

— Hát hadnagy nem lehet, Bucika! — incselkedett a gázember.

— De kadétnak elfogadjuk! — nevetett Kónya meg Hajdu.

— Zászlósnak is! Zászlósnak is! — lelkesedett a zászlóalj-csimbók. — Hü, ha nekem ilyen zászlósom volna!

Bizonyosan ki is kiáltották volna tiszteletbeli zászlósnak vagy akár generálisnak is, ha az anyja véget nem vet ennek az éjszakai ácsorgásnak s osztást nem vezényel.

Elköszöntünk. A Florianska-ulica hármaskor meg négyesszámú kapuja döngve csapódott be.

Holla meg én a belvárosba kanyarodtunk, Kónya meg Hajdu a Rakovacka-utcán, Tomcsányi pedig a Zrinski-trg-en levő szállása felé tűnt el.

— Figyelted Ljubica asszonyt? — kérdezte dölyfösen a gázember. — Eleped utánam.

— Te, Franci — mondtam félpercre megállva — idehallgass! Én bevallom: nem értek a nőkhöz. Elismerem, hogy te bűvész vagy hozzám képest.

— Helyes, csak folytasd! — dörmögte Holla, meggyőződéses mellhangon.

— Csupán azt akarom mondani, hogy ha neked

minden hódításod csak ilyen, mint ez, akkor jobb, ha hallgatsz róluk. Mert akkor vagy lódítasz, vagy áltatod magadat.

— Miért, kérlek, miért? — feszengett az óbudai Kékszakáll.

— Mert ez a menyecske ugyan jókedvű, szíveskedő és nem bánja, ha csapják neki a szelet, de anyyira se szerelmes beléd, mint a pillangó a sündisz-nóba. Bakancstalp vagy te ennek, komám, avagy fületlen pitykegomb.

Holla fölhúzta kicsit az orrát és fölényesen állapította meg, hogy semmi érzékem sincs a finomabb érzésmegnyilvánulások észrevételéhez.

Míg az álom el nem nyomott, azon tűnődtem, vajjon kire emlékeztet engem ez a különös, játékosan-gyerekes, rövidhajú leánya?

S váratlanul Nanni ötlött az eszembe, a trieszt-környéki kis olasz lány. A mandulavirágos, danci tavasz szelíd és makulátlan alakja, mindnyájunk tiszta szerelme, aki oly mérhetetlen távolságba tűnt előlünk, zaklatott katonasorsunk forgásában.

Nem volt közöttük semmi hasonlóság. Talán csak a játékoságuk, kedves-ügyetlen magyar szóejtésük. Vagy a virágszerű, hamvas fiatalságuk. Mégis Nanni távoli emlékét libbentette életre ez az idegen leány.

A nyitott ablakon beözönlött a kulpamenti tavasz álmodó éjszakájának illata...

Másnap új, soronkívüli pótlást kaptunk. Magda zászlóst és tizenkét altisztet.

Magda István idősebb, népfölkelő zászlós volt. Még a háború elején hadifogságba esett, mint önkéntes, másfélévig kubikoltattak vele a szerbek valami vasútépítésnél, majd végigszenvedte a szerbiai hadifoglyok szörnyű halálmarsát. Azután csaknem egy esztendőbe került, amíg idehaza talpraállították a doktorok s most kiküldötték az ezredhez.

Szükszavú, melázó, csöndes ember volt. Hallgatása mögött mindig ott éreztük roppant szenvedései gyógyíthatatlan emlékeit.

Az altisztek csaknem mind orosz fogságból hazakerült emberek voltak. Orlay úgy vizsgálta őket, mint az órás a legparányibb szerkezetet. Utóbb ennyit mondott Szásznak:

— Kilenc ember jó lesz közülük. Három sunyi és fertőzött. Szabó szakaszvezető, Majer és Király tizedesek. Ezeket figyeljétek meg.

Esti sétánkon elmondotta, hogy Fiumében nyomott a hangulat. A mi ezredünk kitűnő, de az ezredparancsnokság kellemetlen híreket kapott. Rimaszombat, hír szerint, fellázadt az ott állomásozó cseh pótzászlóalj. Magyar újoncok fojtották el a zendülést.

— Nyugtalanít a nagy döntő támadás késése — fejezte be halk tűnődését a gazdám. — Ha soká halogatjuk: kihullik kezünkől a győzelem.

A Setaliste esti korzóján, Holla meg a kadétok sétáltatták Ljubica asszonyt, Jelennét és a lányát. Holla és az ifjúság meredten tisztelgett, mialatt elhaladtunk egymás mellett.

A leány szeme rámvillant s a jóismerős mosolygásával bölintott felém.

— Dobru nocs!

Igen, határozottan, van benne valami, Nannika virágszerűségéből — állapítottam meg magamban.

És arra gondoltam, hogy fáradt vagyok. De holnap kialszom magam. Vasárnap lesz, csak a nagymisére megyek el, az tízkor van. És délután kilogolunk a gazdámmal, jó messzire.

Még hallottam, amikor a gázember hazatért. A kadétok a kapuig kísérték. S a nyitott ablakon behallatszott a beszélgetésük.

A Florianszka-ulicai leányról áradoztak. Hajdu

meg Ifi János még távolodóban is a szemei szépségét dicsérte.

Lefeküdtem, eloltottam a lámpafényt és magamra húztam a takarót.

A kávéházból tambura-zene hallatszott föl. Sokaan voltak odalent. Persze: szombat van — gondoltam. — Szombat este.

S nyomban eszembe villant a «Sobotienka idee» első sora... Jön a szombat este... de nincsen öröme.... Igen, igen... a galambom útját benőtte a fű már.... benőtte örökre...

Sóhajjal jött elém, lehúnyt szemhéjjaimon át André Márta képe. Olyan távol volt, hogy alig láttam már. És fű és gyom nőtte be azt az ösvényt, amely hozzávezetett.

S a második sóhaj után új kép vetődött elémm. Egészen közélről mosolygott rám az elsuhanó fehér arc és két meleg, dióbarna szem. A florianska-ulicai lány.

És valahogy jólesett reá gondolni. Gyógyító gondolat volt, a megmászthatatlan veszteség után.

Jólesett, hogy vannak más lányok is, nemcsak a zúgói édes és gyötrelmes álomkép.

A barátok templomába hesütött a nap.

Színes fényeket vetett a hívők fejére, ruhájára úgy, ahogy átszűrődött az ablakok színes üvegén.

Az ószhajú páter kifordult a nép felé s öreg, reszkető hangja halkán hullámozott végig a tömeg feje fölött:

— Ite missa est!

Az orgona felbúgott s vele áradt a kórus. De a hálával telt ősi dallamot, mégis egyetlen hang vitte föl, föl, minden hangnál magasabbra lendülő szárnyalással.

— Deo gratias!

Lent állottam a kórus alatt, homályban és ismeretlenül, félrehúzódva és alázatosan, mert mindig alázatossá tesz a templom.

Mise alatt nem is gondoltam erre a mindig hatalmasan kicsengő női hangra. Nem is a muzsikát hallgattam, csak az áhítata és fönsége símogatott. Nem hallottam a hegedűk selymes finomságát, a kürtök diadalmas harsogását, az orgona méltóságteljes bűgását, a férfikar széles, erős szólamait, a női kórus lendületét és azt a bátor, friss és fiatal szopránt. Mindezek úgy hozzátartoztak a miséhez, az oltáron végbement isteni misztériumhoz, hogy nem éreztem a különvalóságukat.

De most, hogy elengedte a lelkemet az oltár fönséges drámája, különvált a muzsika is és fölfigyeltem erre a hangra. Nyári verőfényben harsogó rétből szárnyal így föl, a pacsirta-szózat. Az tud így. Ilyen csengő boldogsággal, magasba-röppenő újjongással, tisztasággal.

Lassan mozdult meg a tömeg. Elsőnek a hadapródiskola fehérkeztűs növendékei vonultak ki, azután áradni kezdett a nép is.

Beleszorultam a sarokba. Meg kellett várnom, amíg ritkul a tömeg.

Túlhan, a másik sarokban megnyílt egy ajtó, villanyfény hullott a mögötte aláereszkedő csigalépcsőre s onnét is szivárogni kezdett a nép. A muzsikások és az énekesek lépegettek le a kórusról.

Körülöttem is tárgult a szorongás. A templom kiürült és már csak jobbról, a kórusajtó felől csoszogtak a hegedűsök.

Átmentem a túlsó oldalon álló perselyhez, azután fejet hajtottam a főoltár felé, megfordultam és a szenteltvíztartót érintettem az ujjaimmal.

Ugyanakkor még egy kéz nyúlt feléje. Egyszerre érintettük a szenteltvizet.

A florianszka-ulicai leány volt.

A keresztvetés után találkozott a tekintetünk.

Mosolygás röppent az arcára s megbólintotta fehérkalapos fejét.

Egyszerre hajoltunk meg, egyszerre fordultunk s egyszerre léptünk ki a kapu felé. Tudtuk, hogy mindez merő véletlen s éppen ezért volt benne valami öntudatlan vidámság, akaratlan játékoság.

Az utca túlsó gyalogjáróján az anyja várakozott reá.

Igy, kalapban, ünneplőben, most láttam őket először. Sőt napvilágban is.

Odakint elnevette magát a lány:

— Olyan, mintha akartunk volna találkozni, nem? Még szveta vodában is.

— Miben? — kérdeztem mosolyogva, miközben szalutáltam az édesanyjának.

— Persze, igaz, maga nem tud, mi az: szveta voda. Mamica, szlatka, úgy-e, szveta voda: szent-víz?

— Az — mosolygott az asszony — de úgy kell mondani: szenteltvíz.

Feketeruhás öreg dáma tipegett át most az utcán.

Jelenné eléje ment, a kislány meg kedvetlenül biggyesztette el szép, piros száját:

— Uhh! Most jön tetka Anna és kell neki mindjárt elmondani, hogy mért nincs itthon tatíca, hova elment tatíca és muszáj vele lassan menni. Pedig milyen szép idő van, szunce úgy süt, hogy csiklandozza ember hátát, nem?

A két asszony élénk beszélgetés közben ért át hozzánk, a gyerek kislányos bókot vágott, engem bemutatottak, kezetsókoltunk s ők innét szapora hadarásba kezdtek. Tetka Anna meglepett arccal kérdezgetett, Jelenné pedig időnként lehalkított hangon válaszolt. Egyszer csak felénk fordult s hangosan mondott valamit horvátul.

— Dobro, dobro, mamica! — bólintott a kislány.  
S nyomban hozzám fordult:

— Akkor mehetünk, mondotta mamica, menjünk előll

Olyan véletlenül alakult így az egész s olyan természetesen folytatódott, hogy eszembe sem jutott, mennyire nem gondoltam még reggel e találkozás lehetőségére.

Elindultunk a napsütötte főtéren át. A két aszszony beszélgetésbe merülve, meg-megállva lépegetett utánunk.

— Nem haragszik, ha kérdezek valamit? — kezdtem a szót.

— Nem, nem. Mit az?

— Ki az a néni, akinek bemutattak?

— Azt? Tetka Anna.

— Ez a neve? Tetka?

O, hogy fe'csilingelt erre a kacagása! Melegen, bársonyosan. És ez a tiszta csilingelés meghökkentően hasonlított ahhoz a kórusról szárnyaló szopránhoz.

— Tetka? — nevetett — az nem név! Maga hitte, hogy név? Dehogy. Az, hogy is mondjam: tante. Tudja maga, mit az németül, hogy: tante?

— Tudom, kedves, hogyne tudnám. Nagynéni. Magyarul: nagynéni.

A kadétiskola és a sánc felől hűs áramlat csapott felénk s mi befordultunk a főposta felé vezető, csendes mellékutcaiba.

Olyan furcsa volt, hogy béke, napsütés, illatos szellő és finom leány-parfőm simogat s egyszerre lépek evvel a fehér ruhás, fehérkalapos, idegen leánnyal. A lépésünk együtt koppan, egyszerre lendül előre egy fehérharisnyás, lakkcipős lábacska, meg az én agyonfényesített, kopott, harctéri, rövidszárú csizmám. Suhog, suhog a fehér ruhácska és csörren az én sarkantyum. Mintha valami szép, karcsú, fehér virág mellett mennék. Huszonhárom tavasz vére pezsz-

dül új ritmusra bennem, ebben a gyerekben meg... Uristen, hány éves lehet? Rugalmas, szép termete, telt, kerek mellecskéi, kiformált, finom arca, nedves-fényű, piros szája: felnőtt dámát, tizennyolc-húszéves kisasszonyt mutatnak. Tarkóig-vágott, tömött barna haja, széphajlású, csupasz, fehér nyaka s a kedve, szava pedig: tizennégy esztendő t sejtetnek. Akárhogy is van: bolondítóan szép, nyugtalanítóan különös gyerek!

Kopogott, csörrent a lépésünk s régóta csak ezek üteme beszélt. Végre megszólalt a lányka:

— Fiúk mondják, hogy maga pesti. És mégis beszél mindig ilyen keveset?

Elnevettem magam:

— Miért? Ha valaki pesti, annak sokat kell beszélnie? Egyébként nem vagyok pesti. Csak mióta apánk meghalt, élünk Pesten.

— Ó, ó! — tágult nagyra, sajnálkozva, a két meleg, csillogó szeme. — Magának meghalt tatíca? De mamica van, úgy-e? Nem?

— Van, hála Istennek! — bólintottam mosolyogva. És éreztem, hogyan simul a szívemhez ez a kedves, szánakozó hang, hogyan telik meg a lelkem örömmel, amiért sajnálja az árvaságomat s örül rajta, hogy van élő édesanyám.

A főposta utcájának végén kiértünk a sáncárokig. Ott megfordultunk s visszafelé sétáltunk.

A két asszony akkor fordult be a főtérről.

— Miért haragudott az imént — kérdeztem tőle —, hogy tetka Anna olyan lassan jár.

— Mert szeretek mindig sietni. Nem tudok menni lassan, mint öreg baba.

— Baba? Hiszen a babák fából vagy porcellánból vannak!

Megint felhangzott az ezüstcsengő. Vidáman, szívből.

— Ő, maga gondolta magyar babára? Játékra, nem?

— De igen.

— Horvátul, baba, nem játék. Kislányok játéka, horvátul: bebka vagy lutka. Baba horvátul: nagyanya.

— Értem. Szóval maga: mala lutka.

Csengő kacagással fizetett ezért az ügyefogyott tréfáért.

— Hiszen maga tud horvátul! Hamar fog tanulni!

— Ha maga tanítgat!

— Dobro — bólogatott kedvesen. — Ha viselked jól, akkor én leszek ucsiteljica.

— Azaz: tanítónéni. Látja, már ezt is értem. Rettentő okos vagyok!

— Igen. Kell is — mondotta komolykodó arccal.

— Gondoltam is, hogy maga okos. Nem lehetne Bataillons-Adjutant, nem?

— Tyű, hát azt honnét tudja, hogy én az vagyok. Azaz magyarul: zászlóalj-segédtsist?

— Kérdeztem aszpirantoktól. Hajdutól, Tomcsányitól. Mondták, hogy magának sok a dolog. Mindent kell csinálni. Tudok én mindent.

— No lám! Most már elhiszem, hogy maga jó ucsiteljica. Aki ennyi mindent tud!

— Ügy-e? — hencegett csillogó szemmel.

— Csak azt nem értem, hogy lehet valaki tizen-négyéves korában ucsiteljica?

— Ohó! — állott meg hirtelen nevetve. — Maga azt hiszi, hogy én vagyok tizennégyéves? Akkor magának nincs szem. Kell feltenni orrára okula, mint öreg babáknak! Hiszen én vagyok sokkal több!

— Hihetetlen!

Bólogatott.

— Bizony.

— No?

— Vagyok hét és tíz.

Összeecsaptam a kezemet tréfásan.

— Tizenhét?

Diadalmasan nézett rám:

— Úgy-e csodálja? Pedig igazán! Isten bizony!

— Elhiszem, elhiszem. Csak nem hittem volna.

— Pedig vagyok olyan nagy, hogy lehetnék katoná. És mindenki nézi engem gyerekeknek. Azért, mert tatica és mamica tart még most is mala lutkának.

— Borzasztó lehet! — csóváltam meg a fejem.

— Csak ne csufoskodjon engem. Csinál, mintha sajnálna és magában neveti. Persze, mert maga is, Ifi János is, aszpirantok is csinálják azt, amit mamica. Tatica és mamica hívnak engem még mindig: Bucikának, Bucuskának és akkor gondolja mindenki, hogy vagyok pici bebka. Uhh! De vagyok haragos!

És szép, piros szája durcásra torzult és szép, barna szeme szikrázott.

Ennivaló volt!

— Szóval haragos a nevéért. De ha egyszer így hívják!

— Nem akarom! Nekem nem Bucika a név! Iskolában is hívtak Boriszláva. Boriszláva Jelen.

— Lám csak! — csodálkoztam. — Ez már komoly, felnőtt név. Igaza van. Csakhogy hosszú kimondani. Boriszláva. Nagyon hosszú.

— Lehet mondani röviden is! — rázta meg a fejét akaratosan.

— Hát mit jelent magyarul Boriszláva?

— Boriska. Szubotícai nagymama hív is mindig Boriskának! Mert ő mindig jó és csinálja azt, mit én szeretek.

— Igaza van. Látja, így rövid is, szép is, nagyos is. De én még szebben mondanám.

Egyszerre gyerek lett megint. Egész arcát elöntötte a mosolygás és csupa kíváncsiság volt a szeme, amikor felém fordult.

— Igen? És mit azt? Hogyan mondaná?

— Úgy, hogy: Borika.

Csilingelni kezdett az ezüstcsengetyű. Vidáman, boldogan.

— Ó, ez jól! Nem is tudtam, hogy így is lehet. Borika... Borika... Kedves, nem?

— De az.

— Akkor én leszek Borika — döntötte el nagy határozottsággal. — Mindjárt mondom is mamicának és írom majd szlatka babának is Szabadkára.

Megállottunk egy emeletes ház előtt. Éppen akkor ért oda a két asszony is.

Tetka Anna szeme most nem nézett rám olyan szúrósan, mint az imént. Sőt néhány kedveskedő, német szót is váltott velem.

Elköszöntünk s elindultunk a főtéren és a kadétskola melletti sánchídon át, a Florianszka-ulica felé.

A Setalistén hullámozott a korzó.

A kislány megállott és vágyakozva nézett a színes, mozgó embertömeg felé. És könnyörögni kezdett az anyjának:

— Mamica, szlatka! Idemo malo na Setaliste!

— Ma nem mehetünk, kislányom — fordította a szót magyarrá az asszony — tudod, Dragicáék jönnek hozzánk ebédre.

— Csak félórára!

Jelenné vállatvont.

— Hát ha a hadnagy úrnak van hozzá ideje és kedve, végigszaladhattok a korzón. De én nem mehetek.

Sugárzó szemmel pillantott rám a lány:

— Igen?

— Ha nem röstell velem járni? Mert ez a mi harctéri ruhánk nem éppen korzóra való. Selyemruhák, lakkcipők és hosszú-kardok közé.

— Uhh! Semmit az! Mindenki tudja, hogy maguk nem otthon vannak és frontról jöttek. Még irigylik is a ruhájukat.

Meghajtottam magam.

— De tizenkettőre itthon légy, Bucika!

— figyelmzettette az anyja.

— Leszek, leszek! Hvala lepa!

Tisztelegtem.

— Kezét csókolom!

Elindultunk. A kislány olyan fürgén, frissen lépett ki, mintha kergették volna. Magam is gyorsjárású voltam mindig, hát egybevágott a lépésünk. Sétának persze nem volt nevezhető ez az ütem. Talán a szélvész szokott így sétálni. Nem is állottam meg nevetés nélkül.

— Hallja, Borika — vettem föl a szót — ha így megyünk, félóra múlva Zágrábban leszünk.

— Nem baj — mondotta nevetve — ugyanis mondják rám Karlovácon, hogy vagyok goszpodicsna vetár!

— Hát az mi?

— Szél, szél-lány.

— Talán szélkisasszony?

— Az, az! — csilingelt az ezüstcsengő.

Végigszáguldottunk a setalistén, a Velika Kavana előtt, ötvenen köszöntöttek, százan csodálkoztak s mi csak robogtunk és bolondoztunk.

A Zrinski-trg patika sarkán vagy hat fiatalember álldogált. Közöttük az a multkori szép-szál tűzér-önkéntes. Koromsötét haján hetykén ült a kis tűzér-sapka, szépmetszésű olajbarna arca, komoly, fekete szeme, helyes bajuszkája, most nappal még csinosabbnak mutatta. Igazi délszláv férfiszépség volt. Amíg a szemükbe nem tűntünk, nevetgéltek, tréfálkoztak, de egyszerre abbamaradt a szórakozásuk, amikor eléjük értünk. A civilek meghökkenve köszöntek a kislánynak, a tűzér szoborrá-válva lendítette fehérkeztyűs kezét a sapkájához és a szemében fölszikkasztott valami.

— Ljubim ruke, Bucuska! — dörmögték kórusban.

Borika mosolyogva bólogatott mindegyik felé, csak

a tűzér előtt komolyodott el az arca. Bólintott annak is, de csak úgy, mint a császárnő a kutyapécérnek.

Az olajbarna arc egy árnyalattal sötétebb lett.

— Miért haragszik arra a tűzérre, Borika? — kérdeztem, amikor a Zorin-dóm elé értünk.

— Haragszom? Jure Ribárra? Uhh! Semmit az! Levegő! — mondotta dölyfösen és még karcsúbbra húzta ki a derekát. Mert gőg, az volt benne jócskán. A szépség és ifjúság kíméletlen, hódító büszkesége.

— Nincs jogom hozzá, hogy beleszóljak a dolgaiba, Borika — dörmögtem — de ezt a fiút most megbántotta.

— Nemcsak most — vonta meg a vállát — mindig! Ne beszéljünk róla!

A keleti sáncperem fái alatt siettünk. Itt alig egy-két ember járt.

Kisideig hallgatás szakadt közénk.

— Ha tudná, milyen buta az a fiú — mondotta utóbb — nem beszélne róla. Szép majom. Azt hitte, én is vagyok, mint a többi lányok. Két éve jártunk tánciskola. És írta föl nekem nevét mazurkához. És kezdődött mazurka. És ő nem jött. Táncolta mással. És nevetett rám csúfoskodva. Uhh! Gondolta, hogy vagyok neki szerelmes. Majom. Semmi volt nekem. De azt nem lehet csinálni, hogy kéri egy táncot úrlánytól és akkor megy mással. És nevet. Különben sem szeretem buta fiatalemberek.

A déli sánc fordulójánál Orlay századossal és Szász főhadnaggyal találkoztunk. Akkora szemeket meresztettek ránk, mint akiknek káprázatuk van.

Nem mertem visszanézni, mert tudtam, hogy rajtam van a csodálkozó tekintetük.

Borika kedve megint fölélélt.

— Örülök, hogy Jure Ribár látta engemet magával. Magyar tiszttel. Front-tiszttel.

Ez a mondata megütött. Ohó, hát így állunk, kis-

lány? No, ebből nem eszünk. Dísz-agár, bosszantó-játék, szerelmi futball-labda nem lesznek.

A katonakórház mögött megint fordult a sánc.

Végigrobogtunk a kadétfiskola keleti homlokzata előtt is és rátértünk az utolsó fordulóra. Ez már a Florianszka-ulica felső vége volt.

Tizenkettőt ütött a hadapródiskola órája, amikor megállottunk a házuk előtt.

Összevágтам a bokámat.

— Kezét csókolom!

Napsugaras szemmel nézett rám:

— Köszönöm sétálást. Csak elfelejtettem, hogy vagyok magának ucsiteljica és nem tanítottam horvátul. Kezét csókolom, az horvátul: ljubim ruke!

— Hát ljubim ruke, Bucika!

Elhalványult a mosolygása.

— Bucika? Maga mondotta szebb nevet. Soliase hallottam még. Csak maga mondotta. És szép név. Van benne muzsika. Borika. Ugy mondja: ljubim ruke, Borika.

— Nem mondom többé.

Ijedtség villant meg a szemeiben.

— Miért azt nem?

— Mert...

— Mert?

— Mert magának nincs szüksége erre a muzsikára. Más muzsika van magában. Hallottam énekelni.

A hangjára értette, jólesett neki, felragyogott az arca.

— Ó, azt semmi. Kicsit tudok énekelni. Maga is szereti a muzsika?

— Nagyon szeretem. De csak, ha — nekem muzsikálnak.

— Akkor egyszer jöjjön föl minálunk! Igen? Mikor?

— Majd. Egyszer. Talán.

— Nem talán — toppantott. — Bizonyosan! Mikor?

— Majd. Majd ha érzem, hogy engem hív az a muzsikaszó.

Tisztelegtem és elindultam.

Éreztem, hogy egy szemhunyásig utánam bámul, kerekrenyílt szemmel.

...Marha, ló, ökör! — korholtam magam, az étkezőbe menet. — Már megint beugrottál volna. Még jó, hogy így fordult. Sohse lát többé engem a Florianska-ulica három. Igazad van, Látrányi Mihály: csak a front tiszta és becsületes. A kardnak nincsenek apró játékai.

Délután kilovagoltunk a gazdámval és Tordasyval a Korana-torkolathoz.

A kadétiskola elől a Florianska-utcára kanyarodtunk.

Fönt a második emeleten az ablakban könyökölt az a lány. Fehér macskát ölelt magához. Messziről láttam, hogy ő az, de amikor odaértünk, úgy tettem, mintha észre se vettem volna. Nem emeltem föl a fejemet. Táncoztattam, vadítottam a lovat, hogy hengegessenek, meg hadd lássa: a lóval bajlódom s eszembe sem jut, hogy fölnézzek.

Visszafelé jövet megint arrafelé hozott az út. A lovaink tajtékosak voltak, mert odakint árkokat ugrattunk és vágtában jöttünk a városig.

A Florianska-ulica hármaskor számú házzal szemben, a sáncperem fasora alatt volt egy pad.

Azon ült és kézimunkázott Jelenné, Ljubica asszony meg még egy nő. Gyerekkocsi volt mellettük. Rózsaszínű kis gyerekkezek hadonásztak benne. Borika is ott bolondozott. Hol a gyerek fölé hajolt, hol meg a fehér macskáját hajkurászta. A cica nyakán kék szalag volt s a játékos jószág minduntalan elkapkodta az asszonyok gombolyagját.

A patkócsattogásra fölfigyeltek.

S mivel az ember huszonhároméves korában hengegős és tele van hiúsággal, megint táncoltatni kezdtem a lovamat. Nyomkodtam a sarkantyúmmal s ugyanakkor visszafogtam erősen. Gorilla táncolt, szök-kent egyet-egyet és hajigálta szájáról a habot.

Az idegen asszony riadtan húzta magához a gyerekkocsit. A padonülők kezében megállott a kötés, Borika ijedten kapta föl a macskáját és hátrált vele a pad mögé.

— Mi van avval a döggel? — szólt hátra Orlay.

Gorilla akkor már komolyan vette a dolgot. Főlgaskodott egyszer, kétszer, háromszor és főlvagdosta a csillagos fejét.

Az asszonyok arcán már rémület ült, Borika a mutatóujját rágta.

Jőlesett! — Tacsókó! Csak riadozz! S most ide nézz!

Félkézre fogtam a szárazakat, odaszalutáltam hetvenkedve s hatalmas lanszáddal engedtem a lovat Orlayék után.

Két szökéssel a sánchídra értem. Megveregettem a sárga megizzadt nyakát s lépésbe csendesedett Tordasy főhadnagy lova mellett.

És nem néztem többé a platán alatti pad felé.

---

Másnap délután, csónakázás közben, a Koranába fulladt Magda István zászlós.

A kis várost megrendítette a hír. Minket meg éppen szíven vágott.

Szegény, hát eddig vitte. Ezért kellett neki a kragujeváci szárnyvasút töltését kubikolni. Ezért szenvedte végig rongyokban, a Dinári Alpok telének poklát, az összezúzott szerb hadsereg és a vánszorgó hadifoglyok hősie és dermesztő halálmarsát. Ezért szabadult meg, lett újra ember, sütkérezett a Kulpa-

menti május napfényében. Ezért? Ezért? Hát mivégre van mindez? Mivégre van az emberélet? Csak azért, hogy ennyi szenvedés után eljusson a Korana csónakjái? A csónak játékos megbillenéséig, egy pillanat oktalan megriadásáig s az utolsó lélekzet buborékjái?

A harctéren nem volt tragédia a halál.

Itt az volt.

Csapása is, gyásza is lesújtott.

Két nap mulva temettük. A katonai állomás-parancs pontosan, szabályzat szerint kicirkalmazta a temetés rendjét.

Szegény Magdának volt egy kisezüstje, meg Károly-csapatkeresztje. Azt párnán kellett vinnie egy honvédnek a menetben.

Párnánk nem volt. Ismerősünk sem volt, akitől kérhettünk volna. Azazhogy mégis: Jelenék.

Írtam néhány sort az asszonynak, kölcsönkértem tőle egy bársonypárnát.

A legényem meghozta. S névjegyet is tett elém.

Borika írta. Az édesanyja nincs otthon, hát ő küldi ezt a pirosbársony pamlagpárnát. Németül írt a kislány, nagyoskodó, szálkás írással. Volt benne vagy két helyesírási hiba, de a mondataiból megrendülés és meleg szájalom áradt. Avval a névvel írta alá azt a néhány sort, amelyet én adtam neki: Borika.

...Tűző napban, lehajtott fejjel ballagtunk a gyászkocsi után. A közösök zenekara lassú menetben fújta a gyászindulókat s az utcák népe levett kalappal állott meg a gyalogjárók szélén. Mégis volt szíve hozzánk ennek a városnak. Pedig Magda István egészen árva volt. Csak a bátyja lépkedett a koporsó mögött.

A gyász, a lélekszagató dobpergés, a halotti indulók s a rohamsisakunkat tüzesítő nap kábulttá tett bennünket. Az ezredpáterünk a győzelemről beszélt. Az igazság harcának győzelméről, a katona győzelméről

és a lélek győzelméről. Ifi Jankó is rövidre szabta a sírnál mondott búcsúztatóját. Keményen, katonásan, bajtársi szívvel mondta. Szépen beszélt a fiú.

Azután eldőrdült kis-Tomcsányi szakaszának dísztüze, a koporsóra rázuhantak a rögök, Ender kürtjén fölsírt az «Imához!» még egy sóhaj emelte meg a melünket, a zenekar elvonult s vidám indulóba kezdett a temetőkapun túl.

Akkor azt hittük, ez lesz az egyetlen halottunk Karlovácon. Úristen, hányszor kellett még megtennünk ezt a keserves utat!

A kispárnát visszaküldöttem s néhány szál virágot meg egy névjegyet mellékeltem hozzá, a zászlóalj köszöneteként.

Vacsoránál azt újságolták a fiúk, hogy Magda zászlós temetésén a helyőrség képviselőin kívül, más karlováciak is résztvettek. Egy tanító meg a családja, egyébként Magda szállásadói, azután Jagár százados, állomástiszt felesége meg annak a húga, végül Ljubica-asszony és a Jelen-lány. Jagár százados Magyarországon szolgált valaha s ott is házasodott. Aradon vagy Nagyváradon. Jagár hosszú volt, mint a pózna, mélázó, száraz horvát. Az asszonykája és sógornője meg aprótermetű, mindig mosolygó s egymástól elszakíthatatlan kisbabák. A karlováci jótékony-akciók leglelkesebb teremtsései.

Holla, Ifi, Hajdu, Koczás, Tomcsányi meg Kónya, persze velük jöttek haza.

— Bucika azt mondja — fogta meg a karomat Holla — hogy neheztelsz rá valamiért.

— Én? — vontam meg a vállam. — Ugyan! Azért, hogy nem lebzselek körülötte, mint a kadétok? Mit kezdjek ilyen gyerekekkel? Meg aztán: te tudod legjobban, hogy majd megfulladtam ezekben a napokban a sok munkától. Szegény Magda halálának tényvázlata, hagyatékügyei, a temetés részletei. Fáradt vagyok.

— Igazad van, fűzfám. Ma különben az az ötlete támadt a kisasszonynak, hogy kifaggassa belőlünk: melyikőnknek mi a nótája? Igaz te: csoda-hallása van! Egy dúdolásra a fülében van minden nóta. Tudakolta a te nótádat is.

— Az enyémet? Nincs is.

— Fenét nincs. Staniszlautól kezdve egyre azt bőg-ted a vonaton, hogy: «Tele van a csipkebokor ví-rággal».

— Részeg voltam. Nem is nótám.

— Hát mi ezt mondtuk annak. Különben nem fontos. Legfeljebb többet tud az a kislány egy szép magyar nótával.

Orlay asztalt bontott és fölcsatolta a szuronyát. Esti sétájára készült Szásszal meg Tordasyval.

— Jössz? — intett felém is.

— Igenis, kapitány úr — kaptam össze magam.

— Mert napok óta nem jöttél. Azt hittem már, a vasárnapi kislány kötözött meg.

— De hiszen, százados úr tudja, mennyi dolgom volt. A rendes munkán felül még szegény Magda tragédiája is.

Körbejártuk a csillagsáncot.

A Florianska-ulica másodemeleti ablakai nyitva voltak. Egy Schubert-dal álmodozott a zongorából és kísérette a Jelen-lány énekét.

Orlay fölfigyelt rá:

— No, nézd csak! Milyen nagyszerű hang! Ugyan, kié lehet?

Szász megbökött a könyökével:

— Te, fűzfa! Nem a karnagy lányáé? Tudtommal azok is itt laknak valahol. Tudnod kell, te jártál az öregnél.

— Igen — dörmögtem — az ő lakásukból száll a hang. De, hogy az asszony-e vagy a lány? Elvégre mind a kettőnek lehet szép hangja.

Most véget ért a dal. A zongora tétovázó akkordokat zúgatott és ezek az akkordok egyszercsak átfordultak abba a bizonyos nótába. A csipkebokros dalba. De csak a zongora szólt.

Megdobbant a szívem. Nem volt nótám ez, csak egy veszekedett nap keserősége adta az ajkamra, André Márta tiltott emlékét idézte, mégis jól esett.

— Kedves tőle, hogy magyar nótát is tud — dörmögte Orlay s tovább mentünk.

A zongora más dalt kezdett. S utóbb még egyszer visszatért a csipkebokros nótához. De akkor már messze jártunk.

Másnap új híreket hozott Szász a hadosztálytól. Judenburgban fellázadt volna egy szlovén menetzászlóalj.

Hm. A második zendülés. Csak indulna már meg az offenzívánk!

Délután kilovagoltam. Előbb Rakovác felé akartam menni, azután eszembe ötlött, hogy arra csak vetések vannak, a mezők meg sziklásak. A Koranatorkolatnak vettem hát az utamat. Valami csúfolódó hang ugyan azt súgta bennem, hogy nem igaz, nem azért, hanem azért, mert így a Florianskán kell végigmennem, de lehurrogтам ezt a hangot s indokolni kezdtem magamban a dolgot. Marhaság csak feltenni is, hogy az a lány húzna. Egyszerűen annyi az egész, hogy a lónak mozgásra van szüksége és vágására alkalmas terepet csak a folyók szögében találok.

Ahogy kibukkantam a főtérről, végigláttam a kadétiskola előtt az utat. Az út végén a hidat. A hídon túl Jelenék házát. Az ablakukból kikönyökölt valaki. Nem tudtam kivenni: az asszony-e, avagy a leány, mert rövidesen visszahúzódott a szobába.

Nyomban utána megszólalt a zongora. Ábrándosan mélázott föl belőle az a búbánatos nóta. És most vele kesergett az ének is:

*Tele van a csipkebokor virággal,  
Tele van a szívem szomorúsággal.  
Mire az a csipkebokor elszárad,  
Meghalok én édes rózsám utánad!*

Idegenes, furcsa kiejtéssel énekelt a Jelen-lány. De a szoprán csillogott, mint az érc.

Nekem szól ez a dal, hiába! Engem csalogat az a szép, fehér gyerek. Úgy tudja, hogy az én nótám, az én kedvem muzsikája ez, hát evvel hív. Végigbizsergetett valami öröm. De letorkoltam azt is.

— Ó, a kis ravaszkodó teremtés! — gondoltam. — De többet nem ugrunk be. Öreg fiú vagyok én az ilyen kis fogásokhoz, Borika! Akármilyen érzelmesen énekelgeti is azt a keserveset.

A ház előtt fölemeltem a fejem. Elvégre: tisztelegni illik. A zongora már nem szólt, hallgatott az ének is.

De a leány nem nézett ki.

Csak a csipkekárpit rezzent meg a szellőben.

Alkonyatkor megint kint ültek a padon. Mikor fölfigyeltek a patkócsattogásra, Borika fölállott, az út szélére lépett és mosolyogva, ringatózva, csipőre tett kézzel nézett.

Az a bizsergés megint végigfutott a hátamon. Ó, be szép ez a kölyök! A haja, arca gyerekes, de a termete, szépformájú lába: kisasszonyé. Olyan, mint egy nagy fehér virág.

Kitört belőlem a hetvenkedés, hát megint táncoltatni kezdtem a lovat. Erre megriadt a lány s akaratlanul tördelni kezdte a kezeit.

Mire eléjük értem, megcsitítottam a sárgát.

A lány arca megint földerült. Talán számított rá, hogy megállok, talán kiáltani akart valamit, de

én csak tisztelegtem, komolyan, némán, dölyfös pófával és tovább lovagoltam.

A sánchídról visszapillantottam.

Megütötte meredt utánam Borika.

— Este azt panaszkolta a kis Tomcsányi az étkezőben, hogy a Jelen-lány lehordotta őt, mert Bucikának szólította sétaközben.

— Hát homét tudjam én, hogy ez a legújabb bolondériája? Azelőtt mindig Bucinak mondtuk és jó volt. Most meg mindjárt ráförmed az emberre, ha nem úgy szólítjuk: Borika.

— A nőknek mindig van valami bolondériájuk — állapította meg sötéten Kis-Koczkás. S kihúzván a zsebéből vagy két tucat tábori lapot, végigpergette őket, imigyen szólva: — Ezek sok mindent tudnának mondani.

— Világfájdalom: kuss! — röhhentette el magát Mufure és Ifivel szódásüveget ragadva, vezényelni kezdett:

— 'Tűzállás! Irányzék: nyolcszáz! Jobbpuska kész!

— Bal puska kész!

Kis-Koczkás és Tomcsányi fedezékbe buktak. Csak az asztal alól méltatlankodott a sárkányölő:

— Igazán, olyan ízcek vagytok mindig! Hogy nem tudjátok abbahagyni ezt a marhaságot! 'sten bizony, unalmas már!

Orlay esti sétája során, megint a Florianska három elé kerültünk. Liszt XII. rapszódiaja dübörgött a Jelen-lakásból, meglepő tökéletességgel. S utána a csipkerózsás nótába olvadtak át a tétovázó akkordok.

— Ennek az asszonynak ez lehet a nótája — morgogta Szász és tovább latolgatta Orlayval a hadihelyzetet.

De én már nem figyeltem oda.

A csipkerózsás nóta zubogtatta a véreimet. A csipkerózsás nóta, amely most este még panaszosabban kesergett, mint délután.

Éjszaka soká nem tudtam elaludni.

Az a kislány járt az eszemben. Olyan tisztán láttam, mintha a valóságban állott volna előttem.

És olyan megbántottan nézett rám, mint ma délután. Mintha azt kérdezte volna: Mi történt? Mit vétettem? Hiszen hívlak, egyre hívlak, te fiú! A te nótáddal hívlak! Hát mit tegyek még?

S hogy nem szóltam hozzá, lehajtotta a fejét.

Olyan volt, mint a száronütött lilium.

A hadosztálytól bizalmas parancs jött, hogy ügyeljünk az orosz hadifogságból visszatért legénységre.

Nekem Borika járt az eszemben.

Szász főhadnagy olyan híreket hallott, hogy az újvidéki, hatos közös-ezred pótzászlóalja fellázadt volna Pécssett. Több tisztjüket lelőtték. A honvédpótzászlóalj és a hadapródiskola növendékei ostromolták meg az eltorlaszolt zendülő laktanyát. Halottak, sebesültek.

Kábultan hallgattam.

És Jelen Borika dala csengett a fülemben.

Orlay tisztgyűlést tartott. A napos tisztek éjszákanként kétszer járják végig az alvó századokat. Szász emberei tapadjanak rá a horvát kaszárnyákra. A tisztek költözzenek össze kettesével. Bárhova mennek, közzölik az ügyeletesekkel. És mától kezdve töltött pisztollyal járjanak. Készen kell lennünk mindenre.

Igen... készen kell lennünk... és Borika. Borika hív a muzsikával.

Ej, sutba véle! Lerázom ezt a vacak, érzelmes hangulatot.

Nem szabad többé arra mennem, ennyi az egész. Semmi értelme. Különben is butaság. Képzeldöm.

---

Este megint fülünkbe csendül az a nóta, a Florianskán.

És Szász azt mondja:

— Akárki énekli, bizonyos, hogy: szerelmes. Csak szerelmes lélek tud így epekedni.

Nem szólok, a torkomig ver föl a szívem és meg se csitul többé, hazáig sem.

Fél éjszaka nem alszom.

Fullaszt a május, a virágillat, ropognak, zendülnek a káderok, földalatti erők morajlanak alattunk, győznünk kellene s ma-holnap megőrjít az az esti dal. Nincs már étvágyam, kedvem, figyelmem, mert szakadatlanul hallom a Florianskáról ennek a horvát virágnak az énekét. És hiába idézem az anyám arcát, Borika feje suhan elé. Próbálom azt is, ami tilos: idézem Laszky Antalnét. Nem jön. Borika libben a szemem elé helyette. Borika, Borika, mindig csak Borika. Hessegetem, kergetem. Mégis: ő. Újra ő. Mindig ő.

Nyúlok a villanykapcsolóhoz. Fölcsattan a fény. Könyv kellene. A Petőfi-köteten akadnak meg az ujjaim. Lapozom az életrajzát. Nem fog a figyelmem... De: akarom!... S ime értem: «...beállt katonának a Gollner-regimentbe. Azt remélte, hogy Olaszországba vagy Tirolba viszik az ezredét. Ehelyett Grácba került s katonáskodása legnagyobb részét Zágráb és Karlovác zordon kaszárnyaiban töltötte...»

Karlovác? — riadok föl. — Ó, hát ezért! Ezért érzem ezt a füledt, villámló feszültséget, mióta itt vagyunk. Ezért érzem ezt a nyugtalanságot. Ezért kóvályognak bennem villanó s elsuhanó hangulatok április eleje

óta, hogy belefáradok a tikkadtságba. Persze: Petőfi. Hányszor zsibonganak föl bennem versfoszlányok a sánc fasorai alatt? Azért kell hát annyiszor sóhajtanom, itt e vén kaszárnya táján, meg a kórház alatt. Vers jár itt, költő silbakol a homályban, Petrovics gyalogos sóhajt ki a kórházablakon... Innét vitték szegényt delirálva Zágrábba, Römer ezredorvos keze alá. Ó, holnap megölellek a tekintetemmel, komisz, vén kaszárnya, mert áldottá tette a köveidet egy magyar költő szenvedése!

És lobogva égneek suttogó ajkamon Petrovics gyalogos versei...

Vajjon, tudják-e itt ezek a horvátok, ki járt itt valaha?

De mihelyt lecsavarom a fényt, megint Borika libben elé. Vergődöm és próbálom a Szunyoghy Miatyánkját... «...és szabadíts meg minket a fantáziánktól...» — Igen, igen, így erőltetem, mégsem száll rám a nyugalom.

Nincs igaza Szunyoghynak.

Az igazi Miatyánkot mondom. Az ősit. A Megváltó-sugallta Miatyánkot.

És az megnyugt. Álomba ringat. Félálomban érzem, hogy újra biztos talajon állok... Nincs rajtam hatalma a muzsikának... Borika muzsikájának... Az én muzsikámnak. Azaz: ennek a nagy májusi muzsikának, amely most a kettőnké. S érzem, tudom, akarom: nem megyek el többé soha a Florianska-uticába.

— — — — —

És másnap délután vásároltam két szál tüzes rózsát.

És elmentem a Florianska-uticába.

## XIX.

A Főutcán, a Főutcán  
 Végigmenni nem merek.  
 Mert azt mondják, még azt mondják,  
 Hogy szeretőt keresek.  
 Nem kell nékem, van már nékem,  
 Sötétszemű kis barna,  
 Jobb válláról a bal vállára,  
 Göndörödik a haja.

*(Bakanóta a világháborúból.)*

Az ajtójuk előtt meg kellett állanom, hogy le-  
 csitítsam a szívem verését.

És néztem, néztem a névtáblát a falon:

JELEN  
 opriatelj

Azután becsöngettem.

Gyors lépések közeledtek:

— Tko je to?

Hogy nem feleltem, megnyílt az ajtó. A fél-  
 nyílásból Borika feje hajolt ki.

— Maga az? Végrel

És bíborbársony lett az arca.

Mialatt letetette velem a derékszíjamat, sapká-  
 mat, halkra mélyült a szava:

— Már azt hittem, sohase nem jön. Pedig többi  
 fiúk sokszor vannak itt hozzánk. Kedvesek.

És gyöngéden lapogatta az arcához a rózsákat.  
 Nem tudom, melyik volt bársonnyosabb és pirosabb.  
 Az arca-e vagy a rózsaszírom?

És nem tudom, melyikünknek vert bolondabbul  
 a szíve? Az övé, vagy az enyém? Mert hogy az övé  
 is vadabbul dobolt, mint máskor, azt éreztem a ful-  
 ladt hangján.

A köszönés óta csak most jött meg újra a szavam:  
 — Sok dolgom volt, Borika.

— Tudtam. Sajnáltam. De most már jó.

Beléptünk a középső szobába. Ugyanabba, amelyben Jelennel tárgyaltam annakidején.

Jelenné sietett elénk. Kedvesség volt az arcán.

És ott volt az özvegyke is, meg a multkori gyerekkocsis asszony. Hasonlítottak egymáshoz. Mint utóbb megtudtam, testvérek is voltak. Emez: Topics százados felesége. Az ura a harctéren volt. Rajtuk kívül valami Dragica nevű magas, erős leány ült még az egyik karosszékekben.

És persze ott lebzelt a gázember, a doktor, Ifi Jankó meg a kis Tomcsányi.

— De jól eltaláltad, fűzfám, hogy fogadónap van Jelenéknél — hunyorgott rám Holla.

— Maga most csak hallgass! — toppantott rá vidáman Borika. — Új vendég nem magához jött. Sárgacsizmás hagynagy most enyém vendég.

— Ez én vagyok? — kérdeztem mosolyogva.

— Persze — bólogatott Ifi Jankó — itt csak így hívnak.

— Ej, hiszen másnak is van sárga csizmája.

— Csakhogy a többi sárgacsizmásról itt sohse esett szó — kotnyeleskedett a kis Tomcsányi.

— Csitt! — fenyegette meg őket Borika. — Ki beszélte itt róla? Senki se beszélte!

Papírszalvétás tányérkát nyomott a kezembe s felém nyújtotta a süteményes tálát. Jelenné meg gyűszűnyi pálinkáspoharat tett elem.

— Folytassuk a játékot! — sürgették a kadétok. És németül kiáltozták: — Pfand! Pfand!

A régi gyerekjáték volt. A zálogos.

Engem is belevettek.

A háziasszony és Topicsné csakhamar félreült s horvát beszélgetésbe kezdett, de a jókedvű özvegy meg Dragica, persze velünk játszott.

A játék németül ment volna, de minduntalan

magyar és horvát szavak tarkították. A nevetésnek meg nincsen nemzetisége.

Ugyetlen voltam, nem fogott a figyelmem. Borika ült mellettem. Elevenmozgású, szép kezei ott hadonásztak előttem minden játékfordulatnál, hát hogy lett volna ott az eszem? Tíz perc alatt a zálogoshoz vándorolt mindenem. Az óráam, az ötszínű ezüsteruzám, öngyújtóm, pénztárcám, cigarettásdobozom, zöldszínű kis zsebnaptárom.

Zajjal, nevetéssel járt a játék. Szinte kölykök lettünk mind. A doktor időnként számárságokat mondott németül; Holla, aki hencogni akart a horvát tudásával, horvátul makogott s mindez persze olyan kacagást keltett időnként, hogy Ljubica valósággal visított.

Hát még, amikor a zálogtárgyak kiváltására került a sor!

Borika lett a bíró. Fölcsavarta jó magasra a zongoraszéket, ölébe vette a macskáját, maga alá húzta a lábait és komoly arccskát vágott.

Dragica ölében, nagyobbacska kézimunkakosárban voltak a zálogok. Ő is kérdezgette németül, mi történjék avval, akinek a zálogát a kezében tartja? És Borika ítélkezett.

Persze összejátszottak, mihelyt olyan zálogtárgy akadt Dragica kezébe, amelyről tudta: kié? Ilyenkor ráhunyorgatott Dragica a tulajdonosra.

No, lett belőle bolondozás elég. Ma már persze nem emlékezem minden apró haszontalanságra.

De az még rémlik, hogy Dragicának kukorékolnia kellett, Ifi Jankó a saját tükörképét csókolta meg, Hollát két szem horgolásra ítelték, a doktornak négykezeset kellett játszania Tomcsányival s ez persze szörnyű volt.

Borika éneklésre ítélte önmagát s utána hiába szabadkozott.

Elénekelte Schuman: Träumerei-jét.

Ahítatosan szép volt. Az ének is, meg az éneklő leány is.

Azután újra bolondságokra került a sor. Emlékezem: Ljubicát egy pohár diópálinka megivására ítélte a kislány, Ifi Jánost egy Dragicának mondandó szerelmi vallomásra, engem a macskája megtáncoltatására, — amiben persze a cica szüntelenül nyávogott, mert únta a kétlábbon való rángatást —, a doktornak el kellett makognia az Erlkönig első szakaszát — égisgérő röhögés között — a kis Tomcsányi pedig szobrot állt.

Mikor már mindenki igazított valamit a zsámolyraállított kadéton s kezét-lábát alig tudta tartani, hosszú haját meg az orrára húzták előre, hogy csak úgy prűszkölt tőle: rám került a sor. Kölyökké tett a játék, hát előre készültem ehhez. A nagy sürgés-forgásban a kályhához kerültem az imént s bekormoztam az ajtaja hátsó lapján az egyik ujjamat. Most azután kackiás korombajúszt rajzoltam a zászlóalj-csimbók orra alá.

Olyan hahota tört ki erre az idétlenségre, hogy tíz percre fel kellett függeszteni az ítélkezést.

A végén már csak az én naptáram, meg Ljubica-asszony valami zálogtárgya maradhatott a kosárban. Dragica, kérdés közben, az özvegy felé hunyorgatott a szemével. Nyilván az ő záloga volt a kezében.

Láthatóan csaltak Borikával. Mindenki tudhatta, hogy az özvegyke zálogáról van szó.

Borika hát könnyen ítél:

— Az csókolja meg...

Itt megállott.

Holla előretolta gyorsan a pofáját.

— No? Borika! Kap tőlem egy kocsi virágot! Borika, ha Istent ismer...

A kislány felnevetett s hirtelen fordulattal így fejezte be az ítéletet:

— Az csókolja meg: engem!

Visítás, hahota kísérte Holla lecsúszását.

Ljubica megcsókolta a kislányt és a záloga után nyúlt.

S akkor, egyszerre, újból kacagni kezdett. De úgy, hogy még a könnyei is kicsordultak. És el-elakadva, nevetésbe fulladva, próbált valamit horvátul elmondani a lányoknak.

Csak lassan értették meg. S egyre nagyobb zavarba süppedtek.

A zálogtárgy nem Ljubicáé volt.

Az én naptáram volt a tenyerében. Neki is éppen olyan kis naptára vándorolt a kosárba a játék alatt, csak hogy az sötétké volt. Az most is ott lapult a kosár fenekén.

A fiúk rájöttek a tévedésre s harsogva mulattak.

— A hadnagy úr! A hadnagy úr! A hadnagy urat ítélte csókra, Borika! Lássuk! Lássuk!

Borika lángvörös lett és szabadkozott horvátul, magyarul, németül.

— Nem, nem, úgy-e, nem! — könyörgött előttem ijedten.

S hogy eleinte ragaszkodtam a csókhoz, hát kiszaladt a másik szobába. Alig tudtuk visszacsalogatni.

Este volt, búcsúztunk.

Mikor az én tenyerembe tette meleg kis kezét, azt kérdezte:

— Máskor is jön fiúkkal?

— Igen, de Pfandot csak akkor játszom, ha a bíró is állja a szavát.

— Állja, de — mondotta lehajtott fejjel — ez volt véletlenség. Mert ilyet, ezt nem lehet. Ilyet nem játszunk. De majd — einelte rám ragyogó szemét — majd muzsikálunk. Igen?

Meghajtottam magam.

Az arca bíborbársonnyá vált, a szeme csillogott, mint valami sötét gyémánt.

Maga volt a bűbáj.

Azon a délutánon beleszerettem Jelen Borikába, a magyar-gyűlő karnagy leányába.

— — — — —

Micsoda napok jöttek azután, Uramisten!

Fokról-fokra felejtkeztem meg régi életemről. Napról-napra elsüllyedt körülöttünk a világ és a hétköznapi egy-egy realitása s mind mélyebbre tévedtünk valami csodálatos mesecerdőbe.

Még nem tudtuk, még nem beszéltünk róla: mi az, ami bennünk és körülöttünk támadt, csak azt éreztük, hogy ez a május illatosabb, mint a régiek, hogy a gesztenyefák lombja értelemmel suhog, hogy a virágok beszélnek és mi, mi ketten megértjük és jelentése van a madárfütynek, harangszónak, tücsök-cirpelésnek.

Valakinek, aki vaknak és süketnek születik, egyszerre látóvá lesz a szeme és hallóvá a füle. És egyszerre, egyetlen ajándékul kapja az egész ragyogó, csodálatos világot.

Valahogy ez történt velünk.

Az ember-söprő háború, a tömeghalál évada, birokra késztette a másik Törvényt. Az élet akarátának, az élet-teremtő vágnak Törvényét, hogy millió, győzhetetlen szerelemmel hidalja át az üszkös, véres csatamezőket.

És százszorszáppé varázsolta tündérerdejét: a szerelmet.

— — — — —

Abba a kis naptáramba, május huszonharmadikához odajegyeztem ezt a szót: Élek.

Attól kezdve hajnalban keltem, hogy délutánra végezhessek minden munkámmal. Mire visszatértem a lovaglásról, már a sáncmenti padon ültek Jelenék.

Odarendeltem öreg-Botkát is, hogy hazavezesse a lovat.

Bezzeg most már nem fogtam lépésre Gorillát, mihelyt beértem a határból a Florianska-ulica végére. Sebes ügetéssel mentem végig rajta és csak a sánchíd előtti padnál állítottam meg a vékonylábú jószágot.

Olyankor már ott állott Borika az út szélén és fehér arcát megpirosította az öröm.

Eleinte félt a lótól. Hiszen néhányszor ott ágaskodott előtte. Most megbarátkozott vele. Utóbb már meg se várta, míg nyeregből szállok, hanem odafutott melléje s megveregette fényes, sárga nyakát. És süteményt tartott számára a köténykéje zsebében s a tenyeréből etette, az emeletes jószágot. Ilyenkor megmegcsiklandozta a kezét a ló kapkodó pofája s Borika aprókat sikogatott, vidám nevetésében.

Öreg-Botka persze mennyei gyönyörrel nézte, hogy «illen finom, úri kisasszonka jádzik a lúval».

Valahogy úgy volt, hogy harmadnaptól kezdve szinte irigykedtem a sárgára. Hát még mikor megtudtam, hogy a zeneiskolából jövet — ahol az apja postáját intézte el — befordul, a különben útjába eső, gosztilna istállójába is és meg-meglátogatja a csillagos-homlokú sárgát! És persze ott is megkínálja egy-egy száraz-süteménydarabkával.

És irigyeltem a macskája jódogát is. Cirmir kisasszony odatörleszkedhetett Borika lábához, karjához s addig mirnyaukolt, a rózsaszínű kis szájával, amíg ölébe nem vette a leány. Ott azután megpúposította a hátát s buzgó dorombolásba kezdett.

Nekem meg nem maradt semmi, csak a nézés.

Ha csupán magam voltam velük, még csak hagyján, mert olyankor velem beszélgettek és Borika mégis csak velem mulatozott vagy sétálgatott a pad környékén. De ha a gázember meg a doktor, vagy éppen a kadétok is odacsámpáskodtak, akkor evett a méreg miattuk.

Hiszen olyan kedves-ártatlanul tudott faggatni. Anyámról, magamról, rég elhagyott otthoni életemről, testvéreimről. És Pestről, a József-körútról, a színházakról, operaházról. S úgy megjegyzett mindent, hogy bámulnom kellett rajta. Tudta egy-hallás után is, hogy hány kanárimadár köszönti reggelenként, dallal az anyámat s melyiknek mi a neve?

Egyszer lerajzoltam lovaglópálcámmal, a pad előtt a földre, a pesti lakásunkat. Apróra kikérdezte, hol áll a pianinó, a márványasztalka nagyapám öreg órájával, hol van az anyám ágya, melyik falon ég a piros örökmécses, Szűz Mária képe előtt?

És akkor tovább kellett rajzolnom a dolgot. A lakás alaprajza köré az egész bérházat. A József-körutat, Pál-utcát, Baross-utcát, Mária-utcát.

— Akkor — mondotta, kivéve a kezemből a lovaglópálcát — ha én volnék maguknál látogatóban és akarnék menni templomba, erre mennék.

És mutatta az utat a József-körúton, Baross-utcán, Mária-utcán át. Majd kisvártatva hozzátette:

— De mehetnék erre is, nem?

És végighúzta a pálcát a földrerajzolt Pál-utcán és Mária-utcán.

Cirmir kisasszony leugrott az üléből és belelépett a József-körúti házba. Borika fölkapta, nevetve:

— Oda nem szabad, szlatka moja! Láttál te már vizitelni ott, ahova nem hívnak? Te! Az a lakás ennek a hadnagybácsinak a mamicájáé, tudod?

Az anyja csak a fejét csóválta s azt mondotta:

— Látja, milyen gyerek?

Persze, hogy gyerek volt, akárhogy adta is a felnőttet! De ahhoz már nem volt elég kicsi, hogy percről-percre jobban bele ne szeressek.

Egyik este azt mondotta búcsúzásul:

— Holnap ne jöjjön! Nem szabad.

— Nem?

— Nem, nem — hajtogatta zavarban. — És addig ne, amíg nem írok.

Megütődve néztem rá.

Nem mert a szemembe nézni. A szőnyeg szélét igazgatta a lába hegyével.

Az ebédlőajtó nyitva volt s az édesanyja mindent hallott.

— És... ha soká nem ír? — kérdeztem kedvetlenül.

— Uhh! Az volna nekem nagyon rossz.

— Nekem is rosszul esne, Borika.

Fölkapta a fejét s rámsugározta a szemeit. Öröm villant meg bennük. És már vigasztalt a kedves:

— Talán nem tart sokáig. Talán nem lesz baj. Hiszen tatica olyan jó!

— Tatica?

— Igen, igen. Tatica írta, ma este hazaérkez. És tudja... tudja tatica, nem szereti a magyarokat. Lehajtottam a fejem.

De a kisleány már nem engedte, hogy elbúsuljam magam.

— Tatica nem ismeri magyarokat. Mikor utazott el, ígértette velünk, hogy nem ismerkedünk meg honvédtisztekkel. Nem is akartunk. Volt véletlen az egész. Ljubica ismerte Hollát és kadétoakat. És akkor maga is volt Zorin-domban mozielőadáskor és mamica csak akarta megköszönni magának tatica dolgát.

— Ó, hát maguk tudták, mért jártam az igazgató úrnál?

— Igazgató? — pilllogott. — Azt micsoda?

— Ejnye — nevettem el magam — hát a taticája. Itt van az ajtó névtábláján is. Horvátul: opriva-telj.

— Uhh! De vagyok buta! — nevette el magát most ő is. — Gondoltam, hogy valaki másról beszél. Igen, hát tatica mondotta nekünk akkor, miért kell neki elutazni. És mondotta azt is, hogy magának van

tisztesség. De azért ígértette, hogy nem ismerkszünk és mégis volt véletlen, hogy muszáj volt megismerkedni és most vagyunk mamicával, nagy baj.

Jelenné kilépett az ebédlőből. Zavart volt, de őszinte:

— Ne haragudjék, majd csak elintézzük valahogy.

— Úgy-e, úgy-e mamica — fonta át az anyja derekát, hízeltedve a leány — te vagy olyan okos, szlatka moja és tatica fog kibékül. És akkor lesz megint minden jól.

Kezet csókoltam mégegyszer Jelennének s elbúcsúztam Borikától is.

A kisleány fölkapta Cirmirt és kilépett utánam a lépcsőházba.

Mikor fölnéztem az első fordulóról, még fönt állott és mosolygott. A zavar már eltűnt a szeméből, csak az arca pirossága maradt meg. Balkarján tartotta a cicát, jobbkezevel meg a macska első lábcsukáját mozgatta. Avval integetett utánam:

— Viszontlátásra! Mondd Cirmir: viszontlátásra, sárgacsizmás hadnagy!

Az első nap úgy telt el, mint a rabnak az éjszaka. A második nap délelőttjét fullasztónak éreztem. Látnom kellett Borikát minden áron. De hogyan? Eszembe villant, hogy a zeneiskolából jövet, meg szokta látogatni a lovamat. Ilyenkor. Délben. Most dél van. Zúg a harangszó a barátok tornyából.

Lekaptam a fogasról a sapkám, szuronyom s három lépcsőt ugorva, rohantam le a szemben lévő gosztilna udvarára.

A szálló sarkán ott állott Holla, cigarettázott és a lábát rezgette. Várta a zeneiskolásokat:

— Hova, hova, fűzfám? — kiáltotta utánam.

— Sehova. Nem fontos. Dolgom van.

A gosztilna udvarán, az eresz alatti téglapadkán, mint minden szerdán és szombaton, vénséges-vén, bocskoros, horvát paraszt forgatta a nyársonsúló bá-

rányt. Öreg-Botka és Mohamed meg nagyokat-nyelve nézte.

— Járt itt a kisasszony? — robbantam rájuk.

Fölállottak guggolásukból, Botka «súlyba» súlylyesztette a pipát, Mohamed pedig a cigaretát.

— Járt, jelentem alázatosan — felelte Botka.

— Nincs öt perce, hogy itt volt.

Kókadtan fordultam meg.

A két ember szeme megint a birka-nyársra fordult és nyeltek.

Megszántam az ágrólszakadtakat. Tantalusz kínja vonaglott az arcukon, ahogy az ingerlő illatot beszívták.

A horvát Matuzsálem, keresztberakott lábakkal ült a napfényverte fal mélyedésében s végtelen lassan, mozdulatlan szemmel, forgatta a nyársat. Tudtam róla, hogy száz év körül jár s már csak erre tartják. Birkasütésre.

— Mi ez, Mohamed? — kérdeztem a nyálát-nyelő bosnyáktól, a piruló birkára mutatva. — Jó ez?

A görbelábú málháslóvezető lehunyta a szemét, kivillant szakállából a fehér foga s az elképzelt boldogság mosolyával dörmögte:

— Háj... jajnye... jáko dobro! Nagyon finum az hadnagy úr!

Megszántam az öreg igazhitűt.

Kihívtam vele a kocsmárost. Ez eleinte szúrós szemmel nézegetett, de azután, hogy megtudta, miről van szó, földerült. Szerdán és szombaton van hetivásár. Olyankor mindig van nála jajnye-sütés. Hát Mohamednek és öreg-Botkának minden hetivásárkor kijár ezután egy-egy dupla-adag a jajnyéból, meg egy-egy félliter vörösbor. Az én számlámra.

A két koma szinte elolvadt hálálkodásában.

Botkának még meghagytam, hogy holnaptól kezdve, mihelyt a kisasszony benéz a «lúhoz», szél-

sebesen loholjon föl hozzám a hírrel, mert beszélnem kell a kislánnyal.

Tisztelgett s akkorát csattant az összevágott csizmasarka, mint a kölyökágyú.

Visszamentem a szállóba.

A gázember már nem állott ott a Haulikova-ulica sarkán. Helyét vagy húsz elhajított cigaretta-csutka jelezte.

Mikor vagy félóra múlva elindultunk a kapitány úrral a Korana-menti étkezőbe, Botka és Mohamed zsíros képpel s kisámfázott potrohhal támogatták az istálló ajtó-félfáját. Botka alig szuszogott, a bosnyák meg gyönyörrel bőfögött, mintha kilenc huri legyezgette volna, a muzulmán menyországbán.

Egész délután égő türelmetlenséggel vártam Borika híradását. Még lovagolni sem mentem el. A gázember jártatta meg a lovat. HENCEGNI akart, de oly pocsekul ült a Gorillán, mintha nevet cserélt volna a lóval.

Éjfélig fönt maradtam. És semmi hír.

A harmadnap is süket várakozásban telt el. Egész nap semmi. A lónál sem járt. Holla se látta kijönni a zeneiskolából, pedig félóráig rezgette a lábát a szálló sarkán.

Nyugtalan és ingerült voltam. Néha úgy éreztem: lázam van. Persze, ez butaság volt. Korholtam is magam, hogy nyápic-tempó ez az idegeskedés. Nem ír, hát nem ír. Hát aztán? S ha soha többé nem látom? Azt is ki kell bírni.

Hanem azért erre a gondolatra olyan rémületeset rugott a szívem, hogy megrezzent a bordám.

Hiába hajszoltam a figyelmemet újból és újból más dolgok felé, mindegyre visszatért az, a nyugtalanító kérdésre. Lassan-lassan azon kaptam magam, hogy szinte kettéhasadtam. Egy gépemberré, aki pontosan végzi a zászlóalj dolgát és egy másik

emberré, aki szorongva várja a híradást a Florianska-  
ulicából.

Ami ennek a két féle embernek a dolgán kívül  
esett, arra alig emlékezem.

A tisztikart felbőszítette az újabb káderlázadások  
híre: Rumburg... Trieszt... — Fiumében nem akart  
hajóra szállani egy, az albán frontra irányított cseh  
ezred. Csak ottani zászlóaljaink komor felvonulása  
széppentette meg s fogott hozzá a behajózáshoz. Ó,  
a bitangok! Még kirohasztják kezünkől a győzel-  
met! De Borika... miért nem ír Borika?

A gépember tudomásul vette és előjegyezte a  
hadserégfőparancsnokság bizalmas közlését, hogy a  
most kibocsátásra kerülő, új hadikölcsön népszerűsíté-  
sére, július havában, röpcédulaszóró röpülőgépek  
röpdösnek majd a monarchia fölött s ügyelnünk kell,  
hogy rájuk ne lőjjön valaki tévedésből.

A másik ember pedig már nem tudott másra  
gondolni, csak arra, hogy: Borika... Borika... Bo-  
rika...

Szégyeltem magam előtt ezt a gyöngeséget. S  
lehet, ha az elmúlt hónapokban nem gyötört volna  
meg olyan irgalmatlanul az a fogcsikorgató lemondás,  
amellyel pontot kellett tennem a zúgó tündérálomra,  
nem kapott volna el ilyen lenyűgöző erővel ez az új  
furcsa szerelem. Vagy talán a május, ezerkilencszáz-  
tizennyolc májusa rohant rám e sodró fuvalommal,  
hogy a nagy világomlás előtt még fészekbe-hajtson  
két istenadta madarat?

Akárhogy volt is. Nem tudtam, de nem is akar-  
tam szembeszállni evvel a különösarcú, újillatú kulpa-  
parti szerelemmel. — És Borikával lett tele a lel-  
kem, a világ, a május és a virágok évadja.

Ugy sóhajtoztam, mint egy gimnazista és bele-  
betegedtem a vágyódásba.

Negyednap reggel megszólalt asztalomon a vá-

rosi telefon. És egyszerre lehengeredett rólam minden kín.

Borika nevetése csendült meg a kagylóban. Az ezüstcsengetyű. És ebből szó nélkül is megértettem, hogy nincs baj, nem tiltja már tőlem senki, rohanhatok hozzájuk és nézhetem, láthatom, hallgathatom.

Nem is tudom, mit mondott, hogy mondotta? Csak azt tudom, hogy egy perc alatt végeszakadt négy nap sorvasztó várakozásának.

Úgy mentem, mint a szélvész. A derékszíjamat is rohanás közben, a lépcsőn kapcsoltam össze.

Csak a kadétiskola előtt lassítottam meg a lépéseimet. Mert odáig elláthatott az ablakából Borika. Azt meg mégsem volt szabad látnia, hogy úgy rohanok hozzájuk, mintha a bolondja lennék. Pedig réges-régen az voltam már.

A platán alatti padon csak Topicsné meg Ljubica-asszony kézimunkázott.

Odaszalutáltam s átmentem az úton. Be a házba.

Ott, akkor fogott el valami bénító szorongás. Uristen, hogyan fogad majd Borika apja?

A kislány verte ki a fejéből ezt a gondolatot.

Sugárzó szemmel rázogatta a kezemet, amikor bezárult mögöttem az előszobaajtó.

— Nincs baj? — kérdeztem lélekzet után kapkodva.

— Nincs, nincs — nevetett halkan. — Tatica volt haragos, morogta mint oroszlán, de azután kisimogattuk belőle, mamicával mérgességet.

Hát nem is volt baj. A nagy nótakereső úgylátszik jócskán talált őshorvát dallam-részeket, a váradi kar-nagy gyűjtésében, mert az első percek feszeisége után, már jókedvűnek éreztem.

Csendes, kevészavú ember volt. Csak olyankor lendült meg a beszélőkedve, ha muzsikáról, művészet-ről, népköltésről volt szó. Félóra múlva már a gyűjtését magyarázta. Átvitt a dolgozószobájába és rajongó

gyerekként mutogatta azokat, a néhány hangjegyből álló jegyzeteket, amelyekben felfedezni vélte, a Visztula-menti horvát őshaza alapidallamait.

Akkor már sajnáltam, hogy kérdezősködéseimmel beleugrattam ebbe a beszéd tárgyba, mert bármily érdekes is volt mindez, elvitt Borikától.

Jelenné lement kézimunkakosarával a padra, Borika pedig Cirmirt dajkálva, némán, figyelő-szemmel, ténfergett körülöttünk.

Hanem amikor másik büszkeségét, a bélyeggyűjteményét is mutogatni kezdte az apja, elnevette magát a lány.

Németül beszélgettünk a taticájával, hát ő is németül szólt bele a nekilendülő magyarázatba.

Tréfálkozni kezdett, hogy hagyjunk valamit holnapra is és hízelegve szorította hamvas arcához az apja kezét.

Erre elbocsátott az öreg. Elnézést kért, hogy ennyire megfeledkezett az időről s biztosított arról, hogy mindig örömmel áll rendelkezésemre, ha munkája iránt érdeklődöm.

Avval megrázta a kezemet, szemére húzta a pápaszemét és bevonult az íróasztala mögé.

Borika fénylő szemmel hunyorgatott.

Az előszobában kuncogni kezdett:

— Ki mondta magának, hogy taticával kell beszélni folklorról?

— Senki. Miért?

— Tatica most gondolja: hm, hm, magyarok mégsem vademberek. És ha maga máskor is jön minálunk, majd ülteti maga mellé és nézheti éjfélíg délszláv kottákat és a bélyeggyűjteményt. Kellett ez magának?

— Nem baj — mondtam vígan — érdekel.

— De akkor mi lesz velünk? — kérdezte tettegett ijedelemmel.

— Kik azok a: velünk?

Tréfás-bosszúsán rántotta meg a vállát:

— Uhh! Hát mi: maga meg én.

Forrón zúdult meg a szívemben a vér. Félperc: és elkapom itt a lépcsőházban és addig csókolom, amíg lélekzik. Mert ez a: velünk és ez a: maga meg én, azt tudatta, hogy együvé számít már kettőnket. A gondolatában már sokszor vagyunk együtt, magunkban.

De ő úgy látszik, nem tudta, mit árult el. Trillázva ugrált lefelé a lépcsőkön. Máskor is volt benne valami kedves, madárszerű, de most meg éppen olyan volt, mintha egy jókedvű, csiripelő madárka szökdecselt volna mellettem.

A lépcső aljától számított harmadik lépcsőn megállott:

— Tud maga innét leugrálni?

— Már hogy tudnék? — csóváltam a fejem.

— Én tudok! — rázta meg szép, kócos fejét, nagy fölénnyel. — Négyről is tudok!

— Elhiszem kedves, de most nem kell bemutatnia. — És lelépegettem a lépcső aljára.

— Nem akarja? — pillogott rám, figyelő madár-szemmel. — Fél, hogy nem sikerül?

Ennivaló volt. Egészen gyerek. S nevetnem kellett arra az átsuhanó gondolatra, hogy: Uristen, hát ebbe a csitribe vagyok én szerelmes?

Mielőtt még valamit szólhattam volna, leugrott a harmadik lépcsőről. S hogy földetért, megkapta a karomat nevetve.

— Ügy-e, tudok? — kérdezte diadalmasan.

S én nem tudtam, mi a bolondítóbb? Az-e, hogy a karomba kapaszkodott a jópajtás természetességével, a diadalmaskodó gyermektekintete-e, vagy az a vérkergető gyönyörűség-e, ahogy kerek kis mellei megrezsentették ugrás után, fehér selyemblúzá?

Csak azt tudtam, hogy gyorsvonat-sebességgel és kivédhetetlenül rohanok bele ebbe az új szerelembe.

Esti harangszóig sétálgattunk a csendes Florians-

kán. A kadétiskolában énekórája volt a horvát hadapródoknak, Andreas Hofer tiroli szabadsághős balladáját énekelték, hagyományos dinasztikus-kincstári stílusban, bennünk meg a kulpamenti május muzsikált.

Néha már percekig hallgattunk s csak néztük egymást boldog szemmel. És elneveltük magunkat utána.

Soha olyan szépen nem csilingelt az az ezüstcsengetyű.

A Kulpa mentén korábban jön a tavasz, mint Magyarországon. A virágok mohóbb vágyakozással nyitják ki a kelyhüket és rohanóbban élnek.

A Kulpa-mentén epedőbb a május.

Előbb eltikkadnak a rózsák.

És könnyebben hálnak bele a szerelembe az emberek.

— — — — —  
Iker-párom: a gépember, még határozottabban elszakadt tőlem. A lélekember akkor már csak Borika körül élt.

A gépember végezte a dolgát hiba nélkül, dühöngött azon a bizalmas főparancsnoksági tájékoztatón, hogy a szláv ezredek közül egyre többen szöknek haza, hogy a monarchiában több mint háromezer szökevény és nyolcvanezer lógós lappang s a gépember megnyugodott azon, hogy mégis győzünk, mert a németek újból döngetik a Noyon-Reims-vonalat, bevették Soissons, megint elérték a Marne-folyót s ismét Páris előtt állnak.

A lélekembernek csak Borika volt a világ. Borika szeme, Borika hangja, Borika szépsége, Borika bűbájos ifjúsága.

A diadalmas május elvonult, mint valami hatalmas, ujjongó, győzelmi-indulót harsogó zenekar.

És jött a június.

— — — — —

Vasárnap délelőtt Jelen tatica vezényelte a nagymise kórusát. Megrázó fönséggel kísérté az oltár, napontként megismétlődő, golgotai áldozatát.

Azután körülrohantuk Borikával a csillagsáncot.

A patika előtt megismétlődött a multkori jelenet. A horvát fiúk most már nem csodálkoztak. A köszöntésük komor volt és morgásszerű.

De mi csak a napfényt láttuk.

A patikán túl volt egy nagy posztókereskedés. Kirakata alig volt, de az üzletház két utcára nyílt. Ugy hírlett, hogy Horvátország egyik legnagyobb cége. Még Zágráb textiltoltjai is ennél a nagykereskedőnél vásárolták portékájukat. Két utcára szóló, hosszú, üveg cégtáblája volt. Aranyozott betűk hirdették a cég nevét: «Gregor i drug».

— Mi az, hogy drug? — kérdeztem Borikától.

— Drug, az társ.

— Értem. Szóval: Gregor és társa.

A cégtábla fölötti, emeleti ablakból, egy bajúsz-talan, barna férfi integetett Borikának.

A kislány visszaintett neki vidáman.

— Ki az? — kérdeztem tőle.

— Az? Az a: drug a Gregornál. Jóismerős. Énekel második tenort, Zora-kórusban. Nagyon gazdag ember. És jóember. Egész Gregor i drug-üzlet övé. Mindig tréfált kiskoromban, hogy leszek neki felesége. Persze, csak tréfa. Hiszen volt már tizenöt éves, mikor én születtem.

— Szóval, Gregornak hívják.

— Nem, nem — nevetett Borika. — Ő volt a drug, amíg Gregor élt. Most ő az egész. Hívják Leó Abt. Nagypja jött Linzből Karlováczra. Lettek itt horvátok. Apja ajándékozta barátok templomának új orgonát. Leó jóbarát nekünk. Okos, gavallér, úr. Bejárta egész világot. Négy nyelven beszél. Szereti majd maga is, ha megismeri.

A déli sáncon nem járt senki. Mindenki a miséken meg a Setalistén volt. A fasor ágain madarak daloltak.

A kórházzal szemben leültünk egy padra és hallgattunk. És néztük egymást mosolyogva.

Borika sóhajtott, mélyen, boldogan.

— Tudja, miért sóhajtott? — kérdeztem halkán.

— Nem. Nincs oka. Azt hiszem: csak úgy. Muszáj. Jólesett.

Megingattam a fejem.

— De van oka. Valamikor feküdt itt a kórházban egy poéta. Magyar volt. Infanterista. Beteg volt, lázas, majdnem itt halt meg.

— Ó! — nyitotta kerekre a szemeit Borika. — És? És mi történt vele?

— Itt semmi. Innét elvitték Zágrábba. Ott meggyógyult és hazament Magyarországba. És a világ egyik legnagyobb költője lett belőle.

— És ez? Ezt nem is tudja itt senki? Hogy hívták szegényt?

— Majd... megtanulja, Borika. Adok majd egy könyvet. Egyelőre csak annyit, hogy annak a poétának az emléke teszi itt vágyakozóvá, sóhajtóvá az embert.

Borika szeme úgy csillogott, mint a fekete gyémánt.

— És... és tudja maga valamelyik poémáját? — kérdezte.

— Ha szépen, némán mosolyogva a szemembe néz Borika — mondtam tűnődve — akkor talán eszembe jut egyik-másik verse.

— Nézek — suttogta engedelmesen. S oldalt ülve a padon, karját a pad támlájára tette. Arra ráfektette az arcát. Sötét szemei megint úgy függöttek rajtam, sejtelmes tűzükkel, hogy minden másról megfeledkeztem. Néztem, néztem egyre mámorosabban s dehogy jutott az eszembe egyetlen Petőfi-vers

is. Nem láttam már mást, csak ezeket a szemeket. Nem tudtam már azt sem, hogy Borikának hívják. Nem tudtam kicsoda? Nem tudtam, mit mondjak, hogy szólítsam?

És gondolkozás nélkül, elmerülve a két rejtelmes szem mélységében, a megigézettek tudattalanságával, szakadozottnan indult meg ajkamról a suttogó, forró kérdés:

— Minek nevezzelek, ha a merengés alkonyában... szép szemeidnek esti csillagát... bámulva nézik szemeim, mikéntha most néznék először?... E csillagot, amelynek mindenik sugára a szerelemnek egy patakja, mely lelkem tengerébe foly... minek nevezzelek?

Borika megrezzent, mint a szellőlegyintette virág. A szeme még tágabbra nyílt és sóhajtott.

Én meg beszéltem, suttogtam s észre se vettem, hogy Petőfi lelke áramlik át rajtam e forró szavakban. Az ő szavai, amelyek akkor születtek, amikor ugyanígy elmerült egy csodálatos sötét szempár varázslatában.

— Minek nevezzelek, ha rám röpítéd tekintet? Ezt a szelid galambot, amelynek minden tolla... a békeesség egy olajága... s melynek érintése oly jó. Mert lágyabb a selyemnél s a bölcső vánkosságánál... Minek nevezzelek?

Részegek voltunk mind a ketten. A sötét szempár fátyolosodni kezdett. A szelid kis mellek boldog nyugtalansággal emelgették a könnyű blúzocskát s én nem láttam többé semmit a világból, mert ömlött, ömlött belőlem a lélekzetszakasztó vers:

— Minek nevezzelek... ha megzendülnek hangjaid? E hangok, melyeket ha hallanának a száraz téli fák: zöld lombokat bocsátanának, azt gondolván, hogy itt már a tavasz, az ő régen várt megváltójuk, mert énekel a csalogány... minek nevezzelek?

Elfogyott a szavam, pedig tudtam ezt a lángoló

költeményt végig. De ahogy nem gondoltam rá eddig sem, hogy verset mondok, mert a szerelem örök hangjai zúgtak át rajtam, elszakadva a költőtől, időtől és tértől, úgy nem jutott tovább az eszembe a többi strófa sem.

Elállott a szavam a tikkasztó gyönyörűségben.

Borika már rég lehúnyta a szemét és hosszúszerű, sötét szempillái, könnyben-ázva csillogtak.

Hosszú, hosszú idő után vetette fel a tekintetét, reszkető sóhajjal. És a hangja halkabb volt a pihegésnél:

— Mi volt ez? Istenem! Ilyet még soha... soha... És, és ezt nekem... nekem mondotta? Olyan fullasztó. És olyan... boldog vagyok... sírni kellene... Honnét vette, ilyen csodálatos szavakat?...

— Én? — mondtam fölocsudva, a megrendüléstől rekedten. — Ez: a vers. A poéma. Az az egykori katona írta, aki itt kínlódott egykor, ebben a kórházban s ebben a kaszárnyában.

— Ó, a drága, szegény nagy poéta! — sepegte a kislány. — Kell majd mennünk templomba és megköszönni Istennek, hogy nem engedte meghalni itt, hanem engedte neki megírni ezt a csodát. És, és hozunk majd virágot, lopjuk kórházablakba és kaszárnyaablakba... amikor nem látja senki.

A kezét nyújtotta, könnytől nedves arccal:

— Köszönöm, hogy mondotta. Hogy maga mondotta — nekem. Több: minden ajándéknál.

Fogvatartottam a kezét... Nem vonta el tőlem. És néztem a szemét.

— Én meg köszönöm Borika, a jóságát. A tisztaságát. A rajongását. Annak a régi poétának nevében, aki itt sohase kapott könnyet, se virágot. Köszönöm a maga holnap virágait, amelyeket odalop majd az ablakba és amelyekről senki se tudja, ki hozta és kié?

És megcsókoltam a kezefejét, kisímítottam az

öklöcskéjét és megcsókoltam azután a tenyerét is. Megrezzent, sóhajtott s elvonta a kezét. De előbb éreztem, hogyan nyomja oda egy pillanatra illatos tenyerét az ajkamhoz.

A keleti sánc felől Rimóczi ballagott felénk tempósan. Kis kutya szaladgált körülötte.. Mögötte a fordulónál, meg éppen akkor bukkant ki Nemcsek hadnagy, egy leánykával.

Borika fölállott s rámnézett.

Elindultunk a keleti sánc felé..

Rimóczi nagyot szalutált.

— Kié az a kiskutya, Rimóczi?

— Az enyém, jelentem alázatosan. Mer, hogy gazdátlan. Oszť most fogom oskolába. Magyar szóra. Igen okos jószág.

Tisztelgett, tovább ballagott.

S elmentünk Nemcsekék mellett is. A fiú szeme rámvillant. Ugyanaz a fény volt benne, mint a mellette lépegető fitosorrú, csinos kislányéban.

— Szervusz, Marica! — bólintott feléje Borika.

— Szervusz, Bucika! — mosolygott vissza amaz.

Mikor elhaladtak mellettünk, elnevette magát a Jelen-lány:

— Marica van a lánya, állomásfőnöknek. És szerelmes nagyon, kis aktív hadnagyba. Multkor mondotta, zeneiskolában. Uhh, de nagyon szerelmes!

— Hm. Milyen szerencsés kölyök is ez a Nemcsek.

— Miért? — bámult rám a kislány.

— Azért, hogy szereti az, akit ő szeret.

Félpercig nem szólt. A földet nézte. A lépegető lábainkat.

Azután megszólalt egész halkán:

— Maga csak hallgasson. Ha volna horvát leányka, akit maga szeretne, az is... De különben — rázta meg a fejét — beszélek bolondokat. Inkább

mondja, van-e folytatás, annak a poémának? Annak a csodának?

— Van, Borika. Csakhogy az olyan, amit csak a feleségének mondhat el az ember.

— Ó, úgy? És lett neki felesége az a lány, akinek mondta versét, az a költő?

— Igen. A felesége lett — sóhajtottam.

— És? Voltak nagyon boldogok? S mi lett velük?

— Nagyon boldogok voltak. A férfi azután el-esett a háborúban Magyarorszáért.

— Ó! És az asszony? Nem halt utána?

— Nem, Borika. Az tovább élt s rövidesen férjhezment máshoz.

Megütődve nézett rám.

— Máshoz? Tudta ilyesmit tenni? Nem volt szép tőle. Én, én sohase tudtam volna..

Eltűnődtem. Szendrey Juliska halvány árnya suhant el előttem. Annak is rövid haja, sötét szeme volt, mint Borikának. És éppen olyan játékos gyerek volt, mint emez.

— Nem szabad reá haragudnia, Borika — dörögtem. — Nagyon szerencsétlen volt és nagyon elhagyott. Menekülésből tette. Mert lehetnek az életnek olyan riasztó fordulói, amikor nem azt tesszük, amit szeretnénk. Hanem azt, amire az élet kényszerít.

— Én mégsem, sohasem tettem volna. Inkább meghaltam volna.

Búcsúzáskor mégegyszer visszatért a vershez.

— De úgy-e, azért egyszer, ha nem is vagyok a felesége, elmondja nekem a vers végét is?

— Elmondom kedves, elmondom.

Utána néztem, amíg csak el nem tűnt könnyű alakja az első lépcsőfordulónál.

Odahaza levél várt. Ismeretlen levél. Karlováci bélyegző volt rajta s a feladó géppel írta.

Felszakítottam. És undorral téptem ketté. Csak két sor volt benne.

*Digyázzon! Bucuska Jelen, gonosz, züllött  
leánj. Csókolóz mindenki vel. — Jóakaró.*

Gazság! A gyűlölet félti Borikát a magyar fiútól. Kihajítottam a dolgot a fejemből.

...Este mozgóképszínházban voltunk. Borika ült mellettem, a szűk páholyban. És egyszer a vállamra hajtotta a fejét. És az arcunk összeért. És úgy ültünk egymás mellett, amíg csak véget nem ért a kép. És boldog forróság és didergés váltogatta egymást a lelkünkben.

Hazafelé menet — ahogy elől mentünk Borikával — kettétépett levelet adott át.

— Olvassa el és dobja ahova való. Szemétbe. Én is dobtam oda. Csak azért vettem ki újra, hogy tudja. Mert maga is kaphat ilyen levélt — rólam.

Egy lámpa alatt átfutottam az írást. A borítékján pesti bélyegző volt. Géppel írta a derék névtelen. A levél két sorból állott:

*Digyázzon Jelen kisasszony! Magyar hadnagya  
itteni fiú. Mi, pestiek jól ismerjük. Lump, kártjás,  
hazudós ember. Csúnja betegsége van.*

*Pesti jóakaró.*

Vállat vontam.

Vissza akartam adni a levelet.

— Miért? — kérdezte, irtózó kézmozdulattal.

— Azért, hogyha majd jobban megismér, összehasonlíthasson evvel a levélbeli arcképpel.

— Uhh! — suttozta indulatosan — azt hiszi, hogy elhittem? Szemétség.

— S nem fél tőle, hogy hátha mégis igazat ír ez a pesti jóakaró?

— Pesti? Nem látja, hogy innét írták, csak Pesten dobták postaládába?

— De látom. Az ny betűt nj-vel, a ty betűt tj-vel s a vezeték- és keresztnévet fordítva írja. Szóval szlávosan.

— Hát akkor? Vak is látja, hogy itt írták. Azt hiszik, hogy buta levél után, mindjárt mondom magának: Isten vele? Hát azért se! Rosszul ismernek.

— De hiszen maga nem ismer engem.

Elnevette magát. Édesen, fölényesen csilingelt az ezüstcsengetyű.

És legyintett vidáman:

— Ismertem már akkor is, mikor még kezét se fogtunk. Maga, maga: sárgacsizmás hadnagy!

Fák alatt jártunk, homályban, hát elfogtam a járásközben himbálódzó balkezét. Megrezzent a tenyeremben, de erősen, bizalommal szorította meg a kezemet s nyomban utána elvonta.

A Velika Kavana előtt Nemcsék Árpád jött velünk szembe, Maricával meg a szüleivel. Valamivel arrább pedig Pünkösdi Gyurka nevetgélt egy magas, barna lánnyal.

— No, ezek is kapnak majd jóakarótól levelet  
— kacagott föl hirtelen Borika. Majd hozzámfordult:  
— És ha maga is kapja rólam, mi lesz akkor?

— Mi? Nevetés.

— Igazán? Bizonyos?

— Bizonyos.

— Honnét tudja?

— Onnét, hogy már kaptam is.

Elhőkölt, megállott.

— Maga, maga kapta már?

— Kaptam. Ma délbén.

— És hol van?

— Ahova való. Szemétben.

Félpercig állott. Azután rámnézett. Sötét szeme rámragyogott a homályban. S mialatt elindult megint mellettem, csak ennyit mondott:

— Köszönöm. Fogja látni, igazat írt-e jóakaró. Köszönöm.

— Mit köszön? A jóakaró azt hiszi, hogy a nap nem lesz többé nap és fényes, ha felhőt ráncigálnak eléje?

Jelen Ivó felhívott még magukhoz. Új német bélyegsorozatot sikerült szereznie. Ávval akart elhencegni.

Utóbb, muzsikáltak Borikával. Az apa hegedült, a leány zongorázott. És énekelt hozzá halk, lehetőszerű hangon.

Megolvadt tőle a lelkem. Ahogy játszottak s ahogy a lány énekelt: maga volt a tiszta muzsika.

Az utolsó hang kicsendülése után fölállottam.

— Csókolom a kezüket, jóéjt. Még ránkoltják a villanyt — mondtam németül, hogy a tatca is értse.

— No, azt nem — nevetett az apa, a hegedűjét tokjába igazítva. — Amíg Ozaljnál zúg a Kulpa vízesése, addig Karlovácon mindig ég majd a villany. Fillérekbe kerül egy-egy körte világítása, egész évre. Azért van itt éjjel is világos, pedig a monarchiában évek óta sötétek a városok.

— Ozalj, Ozalj — töprengtem félhangosan — honnét is ismerősöm nekem ez a név? Hó, tudom már! Van ott várrom?

— Nem is egészen rom — csendült bele a beszédbe Borika hangja. — Elég ép! Szép, öreg vár! Miért?

— Akkor ez az! — villant föl bennem az öröm. — És tudják-e, ki született ott?

Csodálkoztam rajta, hogy nem tudják.

— Ejnye hát: egyik legnagyobb hősünk és politikusunk. És egyúttal egyik legnagyobb magyar költőnk.

Tágra meredt a szemük.

— Ki? — kérdezte Borika örömmel.

— Zrínyi Miklós, a költő.

Nem ismerték.

Azt tudták, hogy volt egy szigetvári hős, tudták, hogy egyik ivadéka eposzt írt róla — meg is van a zágrábi országos levéltárban — azt is tudták, hogy volt még egy harmadik Zrínyi, az vérpadon vesztette az életét, de hogy magyar költő akadt volna közöttük, azt nem is sejtették.

— De hiszen itt van velem, Karlovácon is, a könyve! S nekem, gyerekkoromtól bálványom ez a Zrínyi! Ó, ha járhatnék a szülőhelyén!

— Elmehetünk! Akár holnap! — örvendeztetett meg a karnagy. — Egykor indulunk, este kilencre itthon vagyunk.

— Holnap? Mi is van holnapra? No. Semmi különös. Igen. Hát mehetünk. Nagyon hálás leszek érte.

— Akkor holnap félegykor várjuk. Innét megyünk az állomásra.

Elbúcsúztam s elmentem.

Elhaladtam a kadétiskola előtt és a főtéren siettem, amikor valahonnét eldördült egy fegyver. A golyó mellettem zúgott el s a Samostanska-ulica járdaszegő-köve alá csapódott.

Alkalmasint a kadétiskolában dördült el a lövés. Valamelyik őrségen álló hadapród fegyverében maradt az egy történet s az unatkozó fiú játszhatott a fegyverrel.

No, sajnáltam szegényt.

Holnap alaposan letolják.

## XX.

Búza, búza, de szép tábla búza,  
 Abban virít két szál majoránna.  
 Ki fogja azt learatni, ha majd el kell masirozni  
 Az ezered után, az ezered után,  
 Az ezered után, az ezered után?

*(Régi magyar katonanóta.)*

Soha, míg élek, nem felejttem el azt az ozalji kirándulást.

Ugy él bennem minden perce, szépsége, egész derűje, hogy csak be kell húnynom a szemem s újra végigélem.

...Délelőtt úgy dolgozom, mint a gőzgép, mert Orlay csak akkor enged el, ha délben aláíratok vele mindent.

Ebéd előtt rövid riadalom támad.

Holla szemle-sarka előtt, lelép egy zeneiskolás leányka a gyalogjáróról és kifecamítja a lábát.

A gázember persze ott terem s félig ölben hozza a gyereket a szálló halljába. S lohajtja föl a soros küldöncöt a doktorért az emeletre.

Mire a doktor leér, egész kis csődület van a pamlagon nyöszörgő kis horvát fruska körül. Ott izgul Jelen is.

A doktor fontoskodó pofával tapogatja a kifecamodott bokát, Jelen tolmácskodik németül, horvátul, azután megfogja a doktor a gyerek lábafejét, hirtelen roppant egyet rajta és: rendben van.

Járdy küldöncöt bérkocsiért futtatjuk. A kislány most már féllábon a kocsihoz ugrál a doktor és Jelen karján, meg Holla merőben felesleges segítőszándéka mellett. Jelen és a doktor beül a leányka mellé a kocsiba és az tovaigördül a szepegő gyerekkel.

A csődület is oszlik.

Fölrohanok a szobámba, átmegyek az iratokkal a gazdámhoz.

Mialatt aláírja a napiparancsot, jelentéseket, ki-  
mutatásokat, megszólal:

— Nagyon szereted azt a hídontúli csitrit?

Jó, hogy nem néz rám, mert érzem, hogy el-  
vörösödöm.

— Nos?

— Nagyon — mondom halkán.

— El akarod venni?

— Hiszen, ha... hozzám jönne.

Végzett. Föláll, kupakjába dugja a ceruzáját s  
tolja a mellsebe leffentyűje alá. És már vizsgál,  
mosolyogva.

— Bolond vagy! — dörmögi. — Mért ne menne  
hozzád? Ha én szeretnék valakit: elvinném az orosz-  
lánok közül is.

— Csakhogy én szegény ember vagyok, száza-  
dos úr.

— Hát aztán? Azt hiszed, Jelenék gazdagok?  
Nincs azoknak semmijük se. Csak a muzsika. Meg a  
tisztességük.

— Honnét... honnét tudja a kapitány úr?

— Hm. Hát mit gondolsz, engednék olyan he-  
lyen kóricálni, ahol nincs minden rendben? S en-  
gednék olyan helyen forgolódni, ahonnét kirúgnak  
a vagyondölyfőssége miatt? Szegény lány az bizony  
s ha állja veled a szűkesztendők kilátásait, vedd el.  
Százszor jobb, mintha pénzes fehérnépet vennél.

— Hiszen, ha hozzám jönne? Se autóm, se arany-  
hintóm. Mégse kéne gyalog járnia. A tenyeremen  
hordanám.

Orlay a derékszíját csatolja s a sapkájáért nyul.

— Az ugyan elég kényelmetlen közlekedőeszköz  
barátom — mondja félmosollyal — de a szerelmesek  
világában igen gyakori.

— Háromszáz koronát kerestem a háború előtt  
két helyről — mondom felvidulva. — Annyit tán

utána is kapok. Abból megélünk. Ha ugyan hozzám jön.

Orlay hümmög s csak annyit tesz hozzá:

— Ha még valami érdekel, Szász meg Novák részletes adatokkal szolgál róluk.

S megyünk le a lépcsőn.

A szálló sarkán cigarettacsutkák. Holla Franci kakasdombja.

Az étkezőben vidámság.

Ebéd után Orlay a társalgóba vonul Szásszal és Tordasyval, az alsó asztal végén pedig hencegni kezd Holla:

— Látjátok, fiúkák: kezüket-lábukat törik miattam a nőcik. Ez a mai kislány is olyan megbűvölten bámolt rám, hogy rosszul lépett és...

Csepreghy és Ifi kezében megvillan egy-egy szó-dásüveg. Kern Matyi vezényel géppuskásainak:

— Tűzállás! Irányzék hatszáz!

— Jobbpuska kész! Balpuska kész! — hadarják az alantasai és a «Tűz!» képenfröccsenti a gázembert.

— Örült spanyolok! — prüsszögi a nagy szívtipró, harsogó hahotában.

De ezt már csak az étkező-veranda lépcsőjéről hallom, mert rohanok a Korana-ligeten át a déli sánc felé. És rohan utánam a doktor is. Fene tudja, miféle sürgős dolga lehet neki is.

Főlszaladok még a szobába, zsebreágom a Zrínyikötetet s avval hajrá!

Mire fölérek zihálva Jelenékhez, ott találom a doktort is. Hálából őt is meghívta a derék nóta-gyűjtő.

És azután elindulunk. Nem viszünk semmit, csak Jelenné meg Borika esőköpenyét.

Borikával leugrálunk a lépcsőn és előreszökünk avval, hogy megváltjuk a jegyeket.

Átviharzunk a Kulpa vashídján. A folyómenti villák tarka virágdíszét észre sem vesszük. Csak szala-

dunk frissen, fiatalon, időnként egymásra nézünk és fölnevetünk ok nélkül. És nevet a kék ég, a reggel óta fujdogáló szellő és nevetnek az ég álomszelíd bárányszerűi.

Azután letérünk az útról az állomás előtti, olajfa-illatú, kis ligetbe s az átlós úton sietünk az állomásra.

Váltom ötünknek a jegyet Ozaljig.

Borika pöröl velem, mikor elteszem a pénztárcámat s nyújtogatja a jegyük árát. Azt mondja, mit hencegek, tatica úgyse fogadja el, én meg egyre azt hajtogatom, hogy csacsiság, semmiség, különben is miattam határozták el a kirándulást.

Úgy veszekszünk, csipkelődünk, hogy szinte szikrázik benne a kedvünk.

— Mi van magával máma? — kérdezi Borika.

— Magával mi van? — kérdem én.

— Én vagyok jókedvű! — hunyorog rám kacagva a lány.

— Én meg még jobb kedvű! — vágom vissza.

És úgy nevetünk ezen a kis éretlenségen, hogy az állomásra érkező Jelenék meg a doktor azt hiszik: becsíptünk valahol.

Édes, drága, ozalji kirándulás!

Sohase volt olyan vidám Jelen Borika, mint akkor.

Ott, az állomáson, mielőtt betolták volna a karlovác-laibachi szárnyvasút szerelvényét, az állomás tornácának függő virágkosarai alatt, éreztem meg először, bizonyossággal, hogy Jelen Borika — szeret.

Csoda-e, ha tündérfogatnak látom hát most is a rozoga kis vonatot, amelynek alig van utasa?

Borika nem tud már a helyén maradni. Hol az ablakhoz szökik, hol meg a kocsifolyosón ugrál. Emitt a töltés mentén delelő aratóknak kíván jó munkát, amott meg egy, anyja mellett legelésző, kedves-buta kis borjúnak integet. Azután félpercig nyugodtan ül, fi-

gyeli az apja és a doktor beszédét, de a másik félpercben már az ajtóban áll és ott trillázza végig, Faust Margitjának tükördalát.

Persze, én is vele széleskedem, mókázom, mert egyszerre gyerekké bolondítja az embert ez a lány.

A szülei már csak a fejüket csóválják.

Azután maga mellé int engem az apja. Kis papírlap van a kezében. És faggatni kezd a költő-Zrínyiről. Azt mondja, valami tévedésnek kell lenni a dologban. Ők másként tanulták a történelemben. Menjünk sorba: a szigetvári hős fia, György volt.

Rábólintok.

— Ez a György rajongó horvát és gyűlöli a magyarokat — folytatja Jelen.

— Ezt honnét veszik? — bámulunk a doktorral.

— A történelemből.

— Csodálatos! Akkor hogyan lehetett a magyar király tárnokmestere?

Erre Jelen bámul egyet. Erről sohse hallott. És tovább beszél. — Ennek a Györgynek a fia megint Miklós.

— Úgy van. És horvát bán. — És most már húzom elő én is a Zrínyi-kötetet s nézem az életrajz származás-adatait. — Ez a Miklós különben fiatalon pusztult el.

— Ezerhatszázhuszonötben — mondja Jelen. — A jugoszláv egység korai harcosa volt és szakadatlanul küzdött a törökök és a magyarok ellen.

Elképedünk és csóváljuk a fejünket. S ahogy az életrajzba nézek, fölkiáltok:

— Különös, hogy mégis magyar feleségei voltak. Az első Nádasdi Anna, a második Széchy Erzsébet!

Borika az apjára néz, az meg csodálkozva pillog ránk. Azután folytatja:

— És most ennek az ivadékainál jutunk el a két fiútestvérig. Miklósig és Péterig. Miklós kiváló hős,

de mert tüzes horvát, a magyarok elütik a nádorválasztáson. Vadász-szerencsétlenség áldozata lesz, vagy úgy is mondják, hogy a magyarok öletik meg. Pétert pedig kivégeztetik. Mert mindketten a magyar zsarnokság ellen harcoltak.

Megdöbbsenten nézünk egymásra a doktorral.

— Hát ezt is lehet? Ezt így tanítják, igazgató úr? Üristen, hiszen akkor a többin már nem is lehet csodálkozni!

És most sorra adom föl a kérdéseket: Lehet-e, hogy a költő-Zrínyi, meg az öccse magyar gyűlöletet szívtak volna magyar anyjuk tejében? Lehettek-e magyargyűlölők Pázmány neveltjei? Magyarul írta-e volna a költő a Zrínyiászt, ha gyűlöl bennünket?

Jelen megütődve figyel föl és azt mondja:

— Horvátul írta. Magyarra úgy fordították.

Szótlanul kezébe adom a könyvet.

— Itt a bizonyíték. Horvátira az öccse fordította. Ez az eredeti.

Most meg ő dőbben meg.

— De nemcsak ezt írta magyarul! — folytatom.

— A modern magyar államiság evangéliumát: a «Török áfium ellen való orvosságot» s az első magyar hadseregszervező és hadtudományi munkákat «A vitéz hadnagy»-ot, «Tábori kis traktá»-t is. És minden szerelmes versét.

Megzavarodva hallgatja. Ezekről mitsem tanulnak.

S most már úgy hullanak rá a szavaim, hogy szinte elkábul. Idézek részleteket, idézem jeligéjét, hogy: «Ne bánts d a magyart!» S ígérem, hogy meghozatom s eléje teszem majd kiáltó bizonyítéknak, az «Áfium» forró, magyar hitvallását, amely nem keresett különbséget magyar és horvát között. Mert csak a nyelvüket tudta másnak, lelki arcúlatra azonban ugyanannak. És rátérek Péterre. Akiről itt, ebben a könyvben — s föllapozom — a tizennegyedik ének-

ben írja: «Ez én vitéz öcsém, mind magyar, mind horvát, igazán szereti».

Jelen bámul, nézeti a feleségével a sorokat. S az fordítja neki.

A szegény ember csak nyel.

— Hát szerették volna a magyarok ezt a Pétert, ha ő meg gyűlölte volna őket? — kérdem. — A saját bátyja csak jobban tudta, hogy benne is, Péterben is a két nép lelke ölelkezik tiszta harmóniában! Ez a csupa-férfi, ideális-lovag Miklós, csak nem hazudott az öccséről s nem fonta volna közös glóriába a magyar és horvát nevet, ha nem úgy lett volna? Ha valaki hazudott, hát nem ő volt, hanem az, aki másként írta a históriát.

— Vidis tatica? — szólalt meg símogató szeretettel Borika. — Látod tatica?

— Azután meg — folytatom én — hozzáadta-e volna ez a Péter a leányát, Ilonát, a magyar szabadsághősök sarjához, I. Rákóczi Ferenchez, ha gyűlölte volna a magyarokat? És vajjon résztvett volna Péter a Wesselényi-féle összeesküvésben, amelynek célja: az osztrák iga lerázása volt? Tarthatta-e zsarnoknak a magyart, mikor a magyar szabadságért küzdött? Dehogy tartotta! Gyerekkorától harcolt a magyar szabadságért a törökkel, utóbb Béccsel, mert a magyar szabadság a horvát szabadság is volt. Ez olyan természetes tétel abban a korban, a két nép sorsa és érzése annyira egy, hogy eszébe se jut senkinek, hogy másként is lehetne.

Jelen taticának egyre tágabbra nyílnak a szemei.

S amikor azt kérdezem, vajjon hogy lehet az, ha Zrínyi Péter csakugyan magyargyűlölő s magyar bíróság ítéli halálra és fejezteti le: ez az ítélet Bécs-ujhelyen töri el felette a pálcát s Bécsujhelyen löki őt a hóhértőkére? Hogyan került volna magyar bíróság és magyar hóhérbárd Ausztriába? Hogyan hihették el hát a horvátok ezt a fejtetőn álló badarságot? Hiszen

ez az egy tény is üvöltve ordítja, kik adták Péteréket a halálnak. A bécsi császár udvara és hóhéra. És a közös szabadságért fog megint kardot a Zrínyi-lány Munkácson, azért harcol és hal meg száműzöttként Péter unokája: II. Rákóczi Ferenc is.

Jelen Ivó percekig bámul maga elé. Végül megszólal:

— Megdöbbenő dolgok ezek így. Valahol, valakinek hazudnia kellett, mert ez a logika csakugyan kétségtelen. Bemegyek majd a zagrebi levéltárba. A két nép ugyan ma már végtelen távolságban van egymástól s ki tudja, visszatalál-e még a közös útra? De azt azért érdemes kikutatni: hol kezdődnek a hazugságok? Becsületügy. Önöknek is az, nekünk is, bármerre fordul is a jövőnk.

És egész megzavarodva dugja zsebre a Zrínyi-könyvet.

Több szó nem esik erről.

Borika föláll, nyújtózkodik s trillázni kezd.

A vonat a Kulpa napfényes síkján kanyarog az osztrák határhegyek; az Uszkok vonulatai felé. Elhagytuk a Dobra torkolatát, a kis Mahicsnó községet, Zorkovácnál átzörgünk a Kulpa hídján s északnyugatnak fordulunk. Harsogó rétek s félrelearatott gabonátáblák. Errefelé hetekkel korábban aratnak, mint nálunk.

Napfény, napfény és élet, élet, mindenütt!

Borikával állunk a kocsifolyosó ablakában, közel, egészen közel egymáshoz. És bennünk is sugárzó napfény van.

Azután kinyújtja szép, aranyszínre sültött karját a lány s előre mutat egy tölgyerdővel borított dombra, amely ott áll a hegyek előtt, a Kulpa síkjának szélén:

— Evo: Oza!j!

Valami megilletődés fog el. Istenem, itt járt s erre álmodozott egykor az a háromszáz év előtti kisfiú, hősookról, s virágokról, harcokról és versekről.

— Miért lett hallgatós? — kérdezi Borika.

— Itt született az a másik költő. Akiről az imént beszéltünk. Aki még össze tudta ölelni a magyart és a horvátot.

A tölgyes domb közelebb jön, már látszanak aombok között,ombok fölött, a régi vár falai. Zuhog rájuk a napfény.

Apró állomást: Ozalj.

És eszembejut, hogy az irodalomtörténet-könyvünkben, egy baloldali lapon, így kezdődött ennek az én örök bálványomnak, a legférfibb férfinak az élet-rajza:

«1620. május 1-én született Ozaj várában.»

Persze a mi könyvünk magyarosan írta a név j betűjét.

Hát most itt vagyunk.

Leszállok a kocsiról, fordulnék Borika felé, de az már le is ugrott kacagva s ahogy földet ér, a karomba kapaszkodik.

Vidáman lépegetnek le a többiek is, karomra vetem Borika meg Jelenné esőköpenyét s ballagunk a vasút mentén, a várdomb felé.

Valahonnét egyre harsogóbb zúgás hallatszik.

Azután gosztalna mellett megyünk el. Ott meg kell állanunk, mert Jelen-tatica be akar szólni egy pillanatra.

Amíg várjuk, elszalad mellettünk a vonatunk s fűtyülve tűnik el a várdomb mögött kezdődő kanyarodóban.

És ballagunk, ballagunk föl a várba.

A tölgyesek leküldik hús lélekzetüket s egyre följobb jutunk. Ezen az úton futkostak annak a két Zrínyi-fiúnak a lábai. Most Borika két kis fekete cipellője jár rajtuk. Milyen rugalmasan, könnyen lép ez a lány! A kalapját levette, lóbálja a kezében és sötétbarna haját borzolja a szellő. S ahogy rámnéz:

csillog a szeme s nedvesen-piros a szája. Milyen szép is, Teremtőm! Ha most megcsókolhatnám!

Az útmenti bozót szélén vadvirágok nyílnak. Hajlik följük. Szedi sorra. Én is tépem. Van már vagy két marok.

Jelenék meg a doktor, a nyomunkba érnek.

Borika még mindig szedi a virágot. S átsuhan az agyamon, hogy az a Zrínyi-lány, a Péter leánya is járhatott itt. S bizonyosan ugyanúgy hajlongott a virágok fölött. Az is ilyen finom-alakú, íves-szemöldökű, sötétszemű lehetett. Igen, igen, emlékezem a képére. Gyönyörű rajta. S éppen olyan íves a szemöldöke, mint a Borikáé. Ó, hogy szeretem ezt a lányt! S ha még egyszer lehajlik úgy, hogy a mellecskéje meglibbenti a blúzá: elvesztem az eszem és megcsókolom!

Hanem amazok már a kapu előtt állnak s hallom Jelené hangját:

— Bucika! Gyerekek!

Milyen jó ez a kiáltás: gyerekek! S valóban olyan ez az egész, mintha gyerekek volnánk. Hihetetlennek tűnik az egész eddigi életem. Hihetetlen, hogy ötödik éve vagyok katona, hogy álltam valaha pergőtűzekben és mentem rohamokra és elestek a legjobb pajtásaim és gyötrődtem és szenvedtem és hálтам erdőn és tarlókön, istállóban és padlásokon s áztam éjszakákon át, rongyos sátorlap alatt és dermedeztem a kárpáti hófúvásban. Lehetetlen! Lehetetlen! Álmodtam. Mindent csak álmodtam. Hiszen ez a valóság itt! Az, hogy gyerek vagyok s virágok fölé hajladozom evvel a szép, karcsú leánnyal. És valahol kopog egy harkály, távolabb kakuk bolondozik, tölgyfák lombja bólogat boldogan s valami távoli hús zúgás morajlik a béke és napfény áldott csöndjében.

Borika elindul mellettem s rendezgeti kezében a virágokat. A kalapját már én viszem. S ő hátrahajlik kicsit, messzire eltartja magától a csokrot, úgy nézegeti. És előbbre húz egy-egy rejtettebb szálát,

keveri őket szín szerint, forma szerint. És minden mozdulatával szebb lesz a csokor. Már csupa drága tarkaság, mégis tiszta harmónia. Ó, a muzsika lánya érzi, mi az ízlés, mi a szép, mi a harmónia. Hiszen ő is ebből a háromból nőtt ilyen hajladozó virágnak.

— Szép? — kérdezi most rámpillantva, elégedetten. Ó a virágcsokorra érti, de én csak őt látom.

— Szép! Gyönyörű! Sohse láttam ilyen szépet! — sóhajtom boldogan.

Rajtam akad a szeme, gyanakodva:

— Hiszen maga nem is a virágot nézi!

— De igen. Virágot.

Legyint egyet tréfás-bosszúsan és sietni kezd. De azért vissza-visszanéz rám féloldalt és a szeme olyan derűs-rejtelmes, olyan titkosan-boldog, mint a Mona Lisa-kép csodálatos asszonytekintete.

Már együtt vagyunk a többiekkel s járjuk a várat. Pusztuló, vénülő, komor várkastély, de egyes részei még elég épek. Sötét folyosókon, ívesablakú termekben kopogunk át.

És a tatica hangja halk. Frangepánokról, Zrínyiekről, Nádasdyakról beszél. Ő úgy említi a nevüket, hogy: Frankopan, Zrinszki és Nádasdy. Ugy tudja, hogy a vár leghíresebb asszonya Frangepán Katalin volt, a Petár Zrinszki felesége. Hm. Nem sejti, hogy a rodostói szent nagyanyjáról beszél. És nem sejti, milyen drága itt nekem minden s nem látja, hogyan cirógatom meg titokban a falakat, töredező ablakpárkányokat. Hiszen innét, ebből az ablakból is merengett egykor a költő. Az a darabosnyelvű, keményizmú, lófékező, vadkanölő, irgalmatlan-szilajságú óriás, aki olyan drága-ügyetlen gügyögéssel tudott lehajolni virághoz, leányhoz. Kivülről: páncélos-lovag, bozontos-sörényű, lobogóbajuszú, zordon hadvezér, belül pedig gyöngéd, madárfüttyöt-figyelő, visszhanggal felelő, kakukkal-incselkedő, álmokat-szövőgető poéta. Az erő és gyengédség, az indulat és szemérem, a lo-

hógó tettvágy és az esti andalgás csodálatos keveréke. Olyan vakmerő, hogy egymaga felér egész seregekkel s olyan bátorosan és tépelődő a szép Viola előtt, mint egy ábrándos kamasz. Babocsánál, Eszéknél, habozás nélkül s ujjongva vágat bele a török seregbe, de Viola előtt ingadozik, szólni is alig mer, hiszen az nem is szeretheti, mert: «csúnya vagyok, fekete vagyok».

Jelenék továbbmennek a doktorral, én meg csak állok a Kulpa síkjára néző, roppant ablaknyílásban és merengek a napfényes róna képén.

— Mit néz? — kérdi, figyelő madárszemmel Borika.

— A tájat kedves. Ezt látta, nézte az a költő ilyen nyári délutánokon. És innét vágyakozott a meszszeség után.

Ránézek és sóhajtok. Odalép az ablakhoz, szét-szedi a csokrát és tarka füzérré rendezi az ablak könyöklőjén. S halkan-búsan mondja:

— Sóhajtott. Bizonyosan lehet szomorú.

— Én? Hát nézzen rám!

Fölfénylik a sötét szeme. A tekintetünk egymásba-kapcsolódik. Félpercig nézzük egymást olvadó lélekkel. Akkor lesüti a szemét Borika és sóhajt.

— Maga is sóhajtott most Borika — mondom neki halkán. — Talán: szomorú?

Mosolyog maga elé és a fejét rázza. A szemei fátyolosak. És elindul a többiek után.

Ballagok mellette s újból megkérdem:

— Ha nem szomorú, akkor miért sóhajtott?

Elfordítja a fejét és úgy válaszol csendesén:

— Vagyok most... nagyon boldog...

És futni kezd hirtelen. Iramodik át a várudvaron, neki a kapunak.

Csörgő sarkantyúkkal dobogok utána és majd kiugrik a szívem a gyönyörűségtől.

S ahogy fut, szökik előlem, libbenő szoknyácskával és lobogó hajjal, egyszercsak megáll, oldalt fordul s leguggol, a földre-mosolygó arccal.

— Mi az? Mit talált Borika? — szaladok melléje.

— Pszt! Maga most hallgass! — emeli föl a finom ujját.

Hajlom melléje. Belemutat az ösvényt-szegő fűbe:

— Ni! Guster! Pici guster!

Zöldes-arany gyíkocska pislog ránk a fű közül.

— Gyíkocska — mondom én. — Kis páncélos vitéz.

— Aranyos! Nem? — mosolyog föl rám a kislány.

— Megfogjam?

Ijedten tiltakozik.

— Dehogy! Nem szabad! Várja őt kis zarucsnicája! Biztosan van nekik randevu a ljubica-levél alatt.

És mutatja odább az ibolyaleveleket.

Föláll oly zajtalanul, mintha teste se volna. És indul lábujjhegyen a gyíkra figyelve s húz engem is magával, csendetintő ujjal s összecúcsorított szájacskával. Hogy meg ne rezzenjen a gyík-vitéz. Jancsi és Juliska osont ilyen lábujjhegyen, a régi-régi meseerdő tölgyei alatt, nehogy fölébresszék a gombaalján lakó törpéket.

Megcsókolom, most mondjárt megcsókolom — zakatol bennem a bolonduló gondolat.

Csakhogy akkor már újra futni kezd a leány s lihegve, kacagva érzük el a többieket.

— Láttunk gustert! Pici gustert! Volt olyan aranyos!

Utóbb megkérdezem tőle, mi az a zarucsnica?

Elneveti magát s azt mondja: menyasszony.

S mindketten nevetünk azon a bolondságon, hogy gyík-vitéz randevura indult a menyasszonyához.

Jelenék nem győzik a fejüket csóválni a bolondságunkon.

Most más úton megyünk s egyszercsak kibukkan előttünk a domb meg lomb közül egy gyönyörű vízesés. Ez zúg most már hatalmasan. A Korana vize zuhan alá a gátról, vagy tízméteres mélységbe.

És mellette: magas, emeletes épület, széles ablakokkal.

Az ozalji villamos-mű.

Jelen belép s kisvártatva, fehérköpenyes mérnökkel jön elénk. Szívesen, készséggel kalauzol bennünket a mérnök a ragyogó-tiszta épületben. Lenézünk a harsogó turbinák közé s megbámuljuk az áramfejlesztő gépeket.

Hallom, amint arról beszélnek, hogy ezt az egész művet egy karlováci polgár vagyonából építették, aki a város világítására hagyta mindenét. Azóta van éjjel-nappal világosság Karlovácon, még a legszegényebb hajlékban is.

És mutatják a kapcsolókat, a hálózat rajzait.

De én mindezeket éppen csak hogy látom. Mert egyre Borikát nézem.

Őt nézem akkor is, amikor elkészönünk a szíveskedő mérnöktől és megyünk megint visszafelé.

Hanyatlík mögöttünk a nap.

Előttünk jár az árnyékunk. A katona meg a leány árnyéka. Jobbkaromon viszem a Borika köpenyét. És a két árnyék egymás mellett lépeget. És olyanok, mintha karonfogva mennének. Pedig nem igaz.

Borika elneveti magát:

— Nézze árnyékaink mennek karonfogva.

— Milyen jó az árnyékunknak! — mondom mosolyogva.

Csillogó tekintet a válasza. És egy alig észrevehető sóhaj. Talán nem is sóhaj, csak egy végtelen finom remegés, amely végigfut a testén.

Azután befordulunk a gosztilnába.

Arnyas fák alatt hivogató asztalok. Az épületfal fülkéjében, széles eresz alatt, öreg horvát paraszt süti a jajnyét. Mellette rongyos, bocskoros, hófehérhajú, koldusféle ül, törökös ülésben. A nap felé fordítja a szemeit. Csak vak tud így, ilyen mozdulatlan arccal a napba nézni.

Ahogy meghallja a lépteinket, megszólal dünynyögve:

— Dobar dan, goszpon! Ljubim ruke milosztiva i goszpodicsna!

Visszaköszönünk.

Erre maga mögé tapogat. Ócska furcsaalakú hangszert és nyirettyút húz elő. Hegedűféle, de csak három húrja van.

S mialatt leülünk, vontatott melódiát nyekerget a hangszeren. És énekel hozzá. Nem is ének igazában, csak szaggatott felkiáltások sorozata. De érzem rajta, hogy vers. Komor és szilaj ütemei is vannak. Máskor meg jajgatóan fájdalmas ének.

— Guzlicár — magyarázza Jelen. — Kraljevics Márkó énekét mondja.

Olyan érdekes ez az öreg s olyan sejtelmes a dünnyögése, kiáltozása meg a muzsika, hogy ha nem élnék ebben a kábító-boldog szédületben, órákig elhallgatnám, pedig csak egy-egy szót vagy félmondatot értek belőle.

A jajnye-sütő leemeli a megsült birkát a nyársal s topog vele be a vendéglőbe.

Jelen tatica vörösbort hozat s mire letelepszünk az asztalhoz: hozza a gosztilnás, nagy fatálon az inycsiklandó birkasülteket is.

Ha nem lennék olyan veszettül szerelmes, még fölségesebben ízlene ez az étel. Mert az. Királyoknak való falat — pedig csak szegény szláv parasztok eszik.

A doktor úgy fal, mint a kanibál. És dícséri. És újra kér egy darabot Jelennétől. És tudakolja töviről-hegyire, hogyan is készül ez? És újra kér. És ismételtgeti a fűszereket, amelyeket felhasználnak hozzá. És fal és nyel.

És úgy csúszik hozzá a horvát vörösbort, hogy észre se vesszük a kancsók változását.

Jajnyét nyámmog s vörösbort nyalogat már a vén guzlicár is, a hamuvá-szürkülő parázshalom mellett. Borika vitte oda neki.

Lebukóban van a nap a tölgyerdős hegyek mögött, amikor a tatica titokban mindent kifizet, lefujja a tiltakozásunkat s elindulunk az állomás felé.

Jelen taticának piros a füle, a doktor képe olyan mint a cékla s madárfogó kedve kerekedik mindenkinek.

Borika rámnevet meg az anyjára és azt mondja:

— Én azt hiszem, vagyok kicsit beszorítva.

— Micsoda? — képedünk el nevetve.

Két mondatot horvátul beszélnek, azután Jelenné nekitámaszkodik az útmenti fának és kacag, kacag, kacag. És csilingel az ezüstcsengetyű is, mintha sose akarna végetérni. Végül mi is megértjük, mi történt. Borika azt akarta mondani: úgy érzi, hogy becsípett s a becsípést mondotta beszorításnak. Most mi harso-gunk egyet a doktorral. Viszont Jelen taticának kell megmagyarázni a dolgot. Mialatt az kineveti magát, hozzám fordul Borika. Kicsit kancsalít, de hogyan illik neki ez is!

— Hát szorítás, nem ugyanaz, mint csípés? — kérdezi a nevetéstől zihálva.

És megcsípi a kezemfején a bőrt:

— Ez most szorítás!

És megint megcsípi:

— Ez most csípés. Hát nem mindegy?

Bandzsit. Határozottan kancsalít. És úgy illik neki, hogy majd megeszem a drágát.

Az édesanyja észreveszi s figyelmezteti az úszó is nevetve. És azt mondja magyarul:

— Bucika, ha most tükörbe néznél, megláthatnád, milyen voltál tízéves korodig.

A kislány rámnéz:

— Igaz?

— Én nem tudom, milyen volt.

— Hát ilyen — kacag Jelenné. — Kancsal. Így született. Tízéves korában operáltattuk a szemét. S még ma is bandzsít, ha nagyon elgondolkozik, vagy ha megiszik egy pohárka bort.

Olyan mulatságosan-kedves ez a pici kancsalsága, hogy mégjobban szeretem.

Valahol messze füttyül a vonat.

— Lemaradunk! — riad meg a doktor.

Jelen megnyugtatja:

— Az még az ozalji alagút túlsó oldalán szuszog. Különben is: az állomás kerítése mentén megyünk már.

Egyszerre megállok:

— Borika!

— Tessék?

— A virágai? A virágcsokra ott maradt!

A kisleány bólint:

— Akartam is. A maga ideáljának szedtem. A poéta Zrinszkinék. Odatettem régi ablakába.

Ó, ha most megcsókolhatnám a kezét! S milyen szegény szó az, amit mondhatok:

— Köszönöm. Köszönöm kedves, őhelyette.

— Semmit az — sóhajtja a leány, a délnek úszó bárányfelhőket nézve. — Nekem is jólesett. Poéták, virágok testvérei.

S még egyre a fényes eget nézve, széttárja a karjait:

— Olyan jó itt! Olyan szép volt itt ma! Köszönöm mamica! Hvala lepa tatica!

S azok szeretettel simogatják meg, a kezüket-csókolgató, megindult kislányt.

Az állomásra érünk.

Míg a vonat befut, föl-alá sétálgatunk a csikorgó kavicsoson.

Borika belémkarol és álmodozva sétál mellettem.

Istenem, csak soká tartana ez! Hogy soká, soká érezhetném szelíd karját a karomon.

Jelenék a doktorral beszélgetnek az állomásajtó előtt. Mi meg járkálunk, némán, félálomban, boldogan. A tenyerembe rejtem Borika apró öklét. Ott hagyja. És nem szólunk. De ebből tudom, hogy szeret. Ha volna hozzá erőm, hogy világgá kiáltssam most ezt, akkor se tenném. Hátha csak álom az egész. S a kiáltás fölriaszthatna belőle.

Már kibujhatott a vonat az alagútból, mert halljuk távoli szuszogását.

S most megszólal Borika nagyon halkán, nagyon eltűnődve:

— Ez volt nagyon szép. Soha ilyen kedves nem volt Ozalj.

Megszorítom a kezét, visszaadja a szorításomat s összenézünk. Félpercig ragyog rám a szeme. Azután megint megszólal:

— Megvan minden? Köpeny? Kisobrán? Vagyis: esernyő?

— Meg. Nem hagytunk el semmit, kedves. Azaz-hogy: valamit mégis.

Megrezen a karja:

— Mit az?

— Az életünk egy darabját. Ezt a napfényes délutánt. Ez, ez ittmarad. És ittmaradt a virágja, meg az a kedves kis gyíkocská. A vőlegény-gyíkocská. Akit a zaruzsnicája vár, a ljubicalevél alatt. Ez, ez mind itt marad Borika. És mégis elviesszük a képét magunkban.

Borika ellágyul s a földet nézve lépeget melletttem.

A vonat befut, felszállunk.

Egyideig bent ülünk mind a fülkében. Jelen tatica a guzlicárok énekmondó-stílusát magyarázza a doktornak, az asszony szeme szelíden függ rajtunk.

S hogy egyre sűrűbbé válik a homály, Borika meglöki a könyökömet és kilépünk a folyosóra.

Ott se beszélünk. Állunk egymás mellett a fülk falnak dőlve és bámuljuk az esthajnal-csillagot. Utóbb dudolni kezd.

Többször hallottam már tőle ezt a dalt. Epedő, messzevagyó ének. És dudoljuk halkan, szöveg nélkül.

A Kulpa hídján túl, délnek kanyarodik a vonat, a fényben csillogó város felé. De mi arrafelé nézünk, ahonnét jövünk.

Ozalj táján egyetlen fénypont reszket.

— Ozaljon most van sötétség — mondja Borika. — És mégis, ha behunyam a szememet: világosságban látom. Ezután mindig világosságban látom.

— Én is, Borika. Ozalj mindig világos marad. S ha szomorúság, ború szakad rám és napfényre vágyom: Ozaljra gondolok majd. És akkor mindent látok: a napfényt, a virágokat, a zöldarany gyíkocskát és...

— Ne, nem szabad mondani tovább — rebben meg Borika. — Csak nem szabad Ozaljt elfelejteni. Én, én nem felejttem.

— Én sem, kedves.

— — — — —  
Több, mint húsz esztendeje ennek. Sok minden elsüllyedt azóta. Emberek, országok, az egész akkori világ.

De Ozalj úgy él bennem, mintha ma lett volna. Fénye, erdő-illata, madárdala, ma is megvan bennem.

Romolhatatlanná tette felhőtlen tisztasága.

## XXI.

Utász-század ácsolja már a kereszttek fáját,  
De sok szőke, barna kislány várja a babáját,  
De csak minden tizediknek gyün vissza a párja:  
Monte-Grappán, közös sírba hullik a kő rája.

(Bakanóta 1918 nyaráról.)

Ozalj volt az utolsó verőfényes nap.

Azaz hogy: a nap azután is sütött, az emberek úgy éltek, mint annakelőtte, de mintha minden ferdén állott vagy tántorgott volna. A tornyok, a házak, a fák, az emberek, a világ.

És ez nemcsak nekem tűnt így, aki különben is két ember életét éltem akkor.

Erezték ezt mások is. Orlay, Szász, Tordasy, Kern, Pünkösöd. Egyre inkább hajtogatták, hogy valami nincs rendjén. Valami meglódult a világban.

Novák tizedes mind gyakrabban jelentette, hogy a magyarok elleni gyűlölet egyre hangosabb kifakadásokban csattan ki, a gosztílnák ivószobáinak mélyén.

A Zrinszki-trg egyik házában elsült egy fegyver. Kis-Koczkás meg Tomesányi füle mellett sívított el a golyó. A csendőrség nyomozása holtpontra jutott.

Három nappal Ozalj után, habos ló vágtatott be a lőtérre a Haulikova-uticába. Csepreghy Mufurc ugrott le róla s tántorgott föl a lépcsőn.

Orlay éppen aláírta a napipostát, amikor behúhant az ajtón. Zihált, a szája széle remegett:

— Ifi Jánost véletlenül agyonlőtték...

Orlay föl pattant.

— Mi? Mit beszélsz?

Csepreghy nekidült az ajtónak. Csak lihegett.

— Ember! Beszélj! — üvöltött rá Orlay.

— Szörnyűség! — dadogta a fiú. — Véletlen volt. Nyolcszázra lőttünk, gázálarcban. Az egész géppuskás tanfolyam. Már lelőtt mindenki. Málházni kezdtünk. Csak Szemes őrmester balpuskájában maradt

még kétarasznyi töltött heveder. Ifi Jankó kilőtt belőle pontlövessel még vagy öt lövést. Akkor leszállott a lövőállásról. Odaszólt Szemesnek, hogy lőjje ki a többit. Szemes fölment a puska mögé s leült hozzá. Ifi ott állott a puska baloldalán. A térdéről verte le a port. Eközben valahogy a cső elé hajolt éppen akkor, amikor Szemes a páncéllukon át figyelve, megnyomta az elsütőt. Irtózatós! Hat lövés rohant ki. A koponyája hátsó felét... Szemes átharapta az alsó ajkát rémületes kínjában... Most félőrült. Legkedvesebb embere volt Ifinek. Csak azt dadogta: jajjaj-jaj... már nyomtam az elsütőt, mikor a cső elé emelkedett a fej...

Két perc múlva vágóban száguldottunk a lőtérre Orlayval. S mögöttünk zörgött egy századkocsi is a doktorral meg Csepreghyvel.

És visszafelé lépésben jöttünk. Lehajtott fejjel, szótlánul. És az étkezésben senki se nyult az ételhez. Ifi Jankó, a mindig-vidám, nemes, gavalléros pajtás, Vatra-Moldavica és Solka egyik legvakmerőbb hőse, véresen, szétroncsolt fejjel, ponyvával letakarva tért vissza a zötyögő századkocsin Karlovácra, ahonnét reggel délcegen vonult ki, nótázó emberei élén. És valahol hátul, a komor géppuskások mögött Botár törzsőrmester és Kiss szakaszvezető támogatott egy tántorgó, nyögő embert: Szemes őrmestert, Ifi Jankó leghúságesebb altisztjét. Akkor már kicsavarták a kezéből s elvették tőle a pisztolyát, amellyel agyon akarta magát löni.

A kocsi a katonakórház halottasháza elé fordult.

Szegény Jankó tragédiája megrázta a gyűlölködő városkát is.

Három óra tájt, Jelenék kis cselédje kopogtatott be az ajtón.

Dadogott valamit horvátul, letette az asztalra a bársony pamlagpárnát meg egy névjegyet s kibotorkált az ajtón.

*Rettenetes hír! — írta Borika. — Csak sírok. Mert lehetetlen hinni, hogy kedves, nevetős, jópajtás, Ifi Jankó, nincs már. És sajnálom magát. Van rettenetes szomorúsága és sok szomorú dolga. Szeretném vigasztalni, ha tudnám. De gondoljon arra: magának kell most erősnek lenni! Imádkozom Istenhez szegény Jankóért és magáért.*

*Borika.*

Drága kis lélek!

Éjjfélig írtuk a jegyzőkönyveket. És ez már könnyebb munka volt, mint a távirat! Az volt a nehéz! Az a tíz sor. Űristen, hogy írja meg az ember a szüleinek? Hogy a szívük bele ne hasadjon!

A reggeli vonattal érkezett meg Pestről az apja, meg az öccse.

Tízre végeztek a doktorok a boncolással. Elhozták a jegyzőkönyvet.

Két jegyzőkönyvvel zárult le Ifi Jankó szép, fiatal élete.

A mi doktorunknak vörös volt a szeme. A másik doktor, a közösök ezredorvosa volt. Szentpéterynek hívták. És szót se tudott magyarul. Mogorván mondom, hogy képtelen olyan nehéz, idegen nyelvet megtanulni, mint a magyar. De nincs is rá szüksége. Horvát.

Akkor már minden ferdén állott a világon s különben is sokkal nagyobb volt a csapás, semhogy csodálkoztam volna rajta.

És délután megint ott állottunk a kórházudvaron a tűző napban s az izzó sisak kábulttá tette a fejünket.

Ifi Jankó vigyázzban feküdt a ravatalon. Mintha szépet álmodott volna. Mosolygott. Amíg csak föl nem jajgatott a Circumdederunt me... és rá nem borították a koporsófüdelet a sisakjával és a szuronyával.

Azután megindult Nemcsek hadnagy a dísz-

szakasszal, mögötte a keresztvivő honvéd és a párnávivő, Jankó kitüntetéseivel.

Rettentő hosszú volt a Rakovacka-ulica, a Zrinszki-trg meg a Dubovacka-ulica, abban a szörnyű dobpergésben és a zenekar komor zenéjében.

A félváros kijött a temetésre. Ifi Jankót még a gyűlölet se tudta gyűlölni.

Nekem kellett őt elbúcsúztatnom. Őt, aki a multkor Magdát búcsúztatta. Milyen hamar bekövetkezett számára az, amit akkor mondott, hogy: Magda István hadnagy, a viszontlátásra.

Mikor a sir elé állottam, Borika vonagló arcára esett a tekintetem. Ott állott a szülei között, fekete ruhában s nagy, sötét szemei riadtan néztek rám.

Tompán, rekedten, meg-megremegő szívvel dadogtam el a búcsúztatót. Orlay szép, marcona férfiarca kőből volt, Józsa komoran bámult a sirba, a vörösképű Baranyi szipogott, Pünkösdknek remegett a szája-széle, Mufurnak vörösek voltak a szemei, Kis-Kockás, Tomcsányi meg a Gáhé az orrukat fuvogatták.

— Fogadd be föld, aki anyánk vagy mindenütt! A Duna mentén ölelőbb vagy, mert a mi számunkra ott van a kebled. De itt a Kulpánál sem lehetsz mostohája, a pihenőre térő katonának. Ringasd szelíden: hőst pihentetsz. A lelke velünk lesz, miként eddig. Csatákban, rohamokban, szenvedésünkben, dalainkban. Hát nem búcsúzunk Ifi pajtás! Találkozunk a győzelemben!

Jelenék mellett egy sápadt leányka állott. Az tántorogni kezdett, amikor ledübörögtek a rögök a koporsóba. Jagár kapitány felesége meg annak a huga ölelték föl hirtelen.

Napokkal később hallottam Borikától, hogy az a kislány egy bírósági tisztviselő leánya volt, két hét előtt ismerkedtek meg Jankóval s halálosan beleszeretett a szálfatermetű pajtásba.

Aznapi nem mehettem el Jelenékhez. Ifi Jankó

apjával s öccsével kellett maradnom, a késő esti vonatig. S amikor a Kulpa-hídon átjöttem s a Zagrebacska-ulicából a Florianszkára fordultam, sötét volt minden ablakuk.

És úgy tűnt, mintha a házuk is, meg a platánsor sötétlombú fáí is, ferdén állottak volna az éjszakában.

— — — — —  
 Másnap értekezletre hívtak bennünket az állomásparancsnokságra. A bécsi hadügyminisztérium és a magyar honvédelmi miniszter elrendelte, hogy minden helyőrségben «Károly»-hetet kell rendezni a hadigondozottak javára. Népünnepek, műsoros-estek és nyári bálók jövedelmével igyekezzünk hozzájárulni a hadiözvegyek és hadiárvak segélyezéséhez.

Orlay, Tordasy századost és engem rendelt ki az értekezletre. A kilencvenhatos pótzászlóaljtól Milovác százados, a domobránszskiktól Novoszel főhadnagy, a város részéről a fehérhajú, fehérszakállú polgármester volt ott. Milovácot sokszor láttam már. Pirospozsgás, mindig derűs-tekintetű, tagbaszakadt ember volt, ezredének legszebben kitűntetett tisztje. Alig egy hónapja házasodott s úgy sétálgattak a menyecskéjével a Korana-ligetben meg a Setalistén, hogy szinte galambturbékolást vélt hallani a közelükben az ember.

És persze ott voltak az értekezleten a város jóteknony hölgyei. Köztük Jagár százados kerekképű, apró házanépe: Jagárné meg az ikerhúga.

Lotics tábornok, az állomásparancsnok elmondotta, miről van szó. Mindenki készséggel vállalta a részvétel munkáját.

Hazafelé egyideig Jagarékkal mentünk a Rakovacka-ulicán.

A kis Jagárné kedves, fontoskodó arccal figyeleztetett, hogy vigyázzunk magunkra, mert egész Horvátországban ég a föld minden magyar alatt. A pravoszlávok egyre nyíltabban követelik, a magyar honvédhadosztály eltávolítását.

Ugyanezt dörögte a hosszú Jagár újdonsült szadosunknak: Tordasy Pálnak is.

— Vigyázzunk? — dünnyögte ez, mikor már magunkban róttuk végig a Szamosztanszka-uticát. — Hogyan vigyázzunk? Mi békén élünk itt, csendesen végezzük a dolgunkat, nem akarunk ártani senkinek s nem keressük az összeütközést. A bőrünkre úgyis vigyázzunk. De annyi bizonyos, hogy akár megnyerjük a háborút, akár nem, Horvátország elszakad. Talán jobb is. Messzebbre vannak már tőlünk, mint az angolok.

Sóhajtottam.

Dél volt, a harangok fölzúgtak fölöttünk és Holla, a sarkon állva, cigarettára gyújtott s rezgetni kezdte a lábát.

A szobám ablakából lestem a gosztalna udvarának kapuját: vajjon beszalad-e Borika, hogy süteménnyel kedveskedjék a lovamnak?

A zeneiskolások elhaladtak a ház előtt, nagy cseveteléssel. Láttam Jelen taticát is végigsietni az utcán. De Borika nem járt arra.

Később hallottam öreg-Botkától, hogy tízóra tájt ugrott be egy percre az istállóba. Két szál piros rózsa volt a kezében.

A Koranáról hazajövet vettem észre, hogy a közslaktanya két ablakának rácsa mögött a párkányon, egy-egy szál rózsa fekszik.

Ó, a kedves! Borika rózsái voltak.

Kora délutántól, késő estig náluk voltam.

És mindenki az én kedvem kereste. A mamica, Borika, meg a Cirmir.

És Borikáról álmodtam egész éjszaka.

— — — — —  
Másnap vasárnap volt.

Hajnalban zápor zuhogott le a városra, de dél-  
előttre kiderült az ég.

A nagymisén azért könyörögtem a Jóistenhez, áldjon meg bennünket a győzelemmel és adja nekem: Jelen Borikát. Hiszen Ő mindent lát. Látja a mi népünk ártatlanságát, szörnyű áldozatait. És látja a szívemet is.

És körbejártuk megint a sáncot. És csak hallgattunk és sóhajtoztunk. És búcsúzáskor az az érzésem volt, hogy soha annyit nem beszéltünk egymással, mint e néma séta alatt.

Kora délután megfuttattam Gorillát. Visszafelé jövet, magától állott meg a Florianszván, a pad előtt.

Hanem a padon nem ült senki. Vihar készült, szél zúgott. Még a patkócsattogást sem hallotta meg a zúgástól odafent a kislány.

Alig értem haza, leszakadt a városra a második zápor. Félóráig verte a tornyokat, tetőket és az utcát s azután elvonult morogva, az Úszkok távoli hegyei felé.

A viharfelhő szélén kisütött a nap.

Akkor megszólalt asztalomon a városi telefon. Borika hangja reszkettette meg a szívemet.

— Van kedve sétálni? — kérdezte vidáman.

— Hogy kérdezheti? Máris kapom a sapkámat, derékszíjamat.

— Akkor jöjjön a Zorin-dómhöz. Tatica felejtette itthon egy kottát, pedig próbál a férfikórrussal.

Úgy loholtam, hogy előbb odaértem, mint Borika.

Azt hittem, már régen bement s az ajtót tartottam szemmel, amikor egyszerre megpillantottam a Setalistén. A Velika Kavana előtt jött, lobogó, kék esőköpenyében.

A Setaliste néptelen volt, apró tócsák tükrözték rajta a gesztenyefák meg platánok sötétzöld lombját és helyenként az ég kékjét. Esőszag, a megfürdött természet illata áradt szét a városban. És ebben az illatban jött, jött, hetyke járásával, hetyke derekával,

hetyke fiús hajával és hetyke arcocskájával a Jelen-leány.

Olyan szép volt, mint maga az ifjúság.

— Ó, maga már van itt? — nevetett rám ragyogó szemmel.

Beszaladt a Zorin-domba s nyomban jött vissza. Az épületből kizúgott a kórus.

— Merre menjünk? — kérdezte a keztyűjét huzogatva.

— Nekem mindegy — dörögte vígan.

— Tudja mit? Megyünk Dubovác felé és azután kerülünk Rakovácnak. Jó?

Elindultunk, szorosan egymás mellett, a szélben.

A «Gregor i drug» cégtáblája felett, az egyik ablakból, mosolyogva integetett utánunk a: drug.

A szélvész-séta kipirosította az arcunkat, meglihegtette a tüdőnket.

Elhagytuk már a sörgyárat is és a régi temető előtt fordultunk el az újtemető és a lőtér felé.

Borika megállott hirtelen.

— Mi baj? — kérdeztem.

Rámutatott az útmenti rétre, majd a cipőjére nézett tanácstalanul.

— Mi az, kedves? — kérdeztem újra.

— Ott vannak virágok — mondotta búsan — de a fű vizes.

Megértettem s átugrottam az útszegő árkon. Téptem egy maroknyi vadvirágot, a szélben hajladozó, lucskos fű közül. Azután visszamentem melléje.

— Látja, mire jó a csizma? — nevettem rá boldogan. — Ennek nem árt a lucskok.

— Ó, hiszen én mindig szerettem csizmát. Volt nekem is gyermekkoromban. Ilyen picike volt!

— Lutkának való!

— Az! — csilingelt az ezüstcsengő. — És azért szerettem maga csizmáját is: sárgacsizmás hadnagy.

— De jó is a csizmának! — sóhajtottam tréfásan.

— Ha én egyszer a csizmám lehetnék! Sohse mozdulnék el a küszöbük elől.

Rámnézett a virágairól és csak ennyit mondott:

— Pici, nagyfülű, szürke. Pici magarac.

— Szóval csacsi! — tört ki belőlem a nevetés. S ő is velem nevetett. S hogy továbbmentünk és fürge ujjacskái szaporán rendezgették két csomóba a virágokat, még hozzátette: — Milyen csacsi tud lenni ilyen felnőtt hadnagy!

Több szó nem esett erről.

Az újtemető partos lejtőjéről lenézett ránk Magda Pista és Ifi Jankó sirja, elázott koszorúszalagjaival.

Borika befordult.

— Kívánunk szép álmokat megint Jankóéknak — mondotta csendesen.

Letette a két kis virágcsokrot a sírokra, imádkoztunk fölöttük és könnyebb szívvel siettünk tovább.

Eszembe jutott az a két szál rózsa is, Petőfi egykori laktanyájának ablakaiban.

De mihelyt szóbahoztam őket, másra terelte a beszélgetést.

Isten tudja mi mindent összehadartunk. Igazában nem is azt mondtunk egymásnak, amit mondtunk. Az volt a beszédünk, amiről nem esett szó. Az, hogy milyen jó nekünk így együtt, magunkban. Hogy semmivé válik a világ, ha nem látjuk egymást. És hogy tele van a lelkünk hegedűszóval, édes muzsikával.

A nagy malom mellett értünk ki a Koranához. A nap süttött még, de zúgott a szél is. Borika begombolta a nyaka alatt az esőköpenyét.

A déli sáncon, a kórház mögött meglassult a lépésünk.

A kórházkapun túl, az egyik ablak párkányán: fehér virág feküdt. Tudtam, hogy a Borika virága.

— Valamivel tartozik nekem — pusmogta a kis-leány. — Mondotta multkor, hogy egyszer majd elmondja annak a versnek a másik felét is.

— Azt? Azt nem lehet így. Legény, leánynak nem mondhatja.

Lehajtotta a fejét. Megsajnálta.

— De mást, mondhatok. Annak az egykori, szégyen magyar költőnek a szavaival köszönöm meg azt a virágot odalenn, meg azt, amit a kaszárnyaablakba lopott.

— Nem, nem köszönetért tettem. Szégyelném magam, ha köszönné.

— Hát akkor nem köszönetképpen mondom. Hanem csak azért, hogy lássa, milyen öröme lehet annak a léleknek emiatt a virághála miatt. Hogy lássa: mi volt neki a virág?

Leültünk a multkori padra.

— Nem fázik? Szél van — kérdeztem.

— Ó, nem! És van rajtam esőköpeny.

Elvette a lovaglópálcámat s ültében előre hajolva, rajzolgatni kezdett vele a földön.

Sóhajtottam. Borika is sóhajtott.

S hogy nem szóltam még, fölnézett rám:

— Hát nem mondja? Virágverset mondhatja.

— Igaza van. A virágverset szabad. Hát hallgassa, kedves.

— Hallgatom.

— Ki a mezőre ballagok, hol fű között virág terem. Virágok... szép virágaim, be kedvesek vagytok nekem. Ha látom, mintha leányt látnék: szívem reszket, keblem dagad. Síromra, hogyha meghalok... ültessetek virágokat.

Borika kezében megállott a földre-rajzoló lovaglópálca.

— Leülök a virág mellé és elbeszélgetek vele...

Borika fölegyenesedett ültében. S most már a szeméibe nézve, mondottam tovább:

— Szerelmet is vallok neki... s megkérdem: engem szeret-e? Nem szól, de úgy hiszem, hogy ért,

érti jól a szavamat. Siromra, hogyha meghalok, ültessetek virágokat.

Borika szeme megtelt áhítattal. És én csak a szemeit láttam már.

— S ki tudja: az illat vajjon, nem a virág beszéde-e? Csakhogy nem értjük, nem hat át testünkön, lelkünk fölébe. Szagolja csak s nem hallja meg a test, e szellemhangokat. Siromra, hogyha meghalok... ültessetek virágokat.

Borika szép, piros szája megnyílt és úgy hallgatta, itta, Petőfi lelkét. S én se voltam én. A vers élt csak, amely átáramlott rajtunk:

— Igen. Az illat: a virág beszéde. Annak dala ez. S ha lényem durvább része a sírban rólam lefejldez: nem szagolom többé, hanem hallom majd e szép dalokat. Siromra, hogyha meghalok, ültessetek virágokat.

Borika szeme mozdulatlanul meredt az enyémbe.

— Virágillat... virág dala! Te léssz majd ott bölcsődalom, melynek lágy zengedelminél tavaszönként elaluszom, s következendő tavaszig: lelkem szép álmokkal mulat.

— És? — kérdezte lehellethalkan a leány.

— Siromra, hogyha meghalok, ültessetek virágokat.

Nem gondoltam rá, mikor a keze után nyúltam s megcsókoltam.

— Sírja nincs néki, Borika. Azért hát minden hely szent, ahol valaha járt. Ez is itt. A kaszárnya és a kórház. Ezekre hozta maga a virágait. Ezt köszöntem meg evvel a verssel.

Hallgattunk és néztük egymást. Nem is egymást, csak egymás szemét. Nem is egymás szemét. Csak a benne élő csillogást. És így, egész közel egymáshoz, kérdezte Borika:

— És azt a másikat, a másik felét soha nem mondja el? Úgy szeretném hallani!

— Az perzsel Borika. Nem fél a tűztől?

Csak a fejét ingatta. És rákönyökölt a háttámlára s karjára hajtotta a fejét.

— Hát, — suttogtam akadozó lélekzettel, mert kábított a közelsége — hát: mondom. Onnét, ahol abbahagytam.

És forrón zihált az ajkamon Petőfi önkívületbe ívelő vallomása:

— Minek nevezelek? Ha ajkaimhoz ér ajkadnak lángoló rubintköve... s a csók tüzeben összeolvad lelkünk, mint hajnaltól a nappal és az éj s eltűn előlem a világ, eltűn előlem az idő... s minden rejtélyes üdvösségeit árasztja rám az örökkévalóság: minek nevezelek?

Borika szeme fátyolos lett s valami boldog ijedség tükröződött benne.

Nekem pedig kiszáradt a torkom a lángoló vallomás szavaitól s ha suttogásba fojtottam is őket, a rohanásuk úgy viharzott, hogy ott, azon a padon elnyomták a szél zúgását.

— Minek nevezelek? Boldogságomnak édesanyja, egy égberontott képzelet tündér-leánya, legvakmerőbb reményimet megszegyenítő ragyogó valóság, lelkemnek egyedüli, de egy világnál többet érő kincse: édes... szép... ifjú hitvesem! Minek nevezelek?

Ijedt megdöbbenéssel meredt rám Borika egy szemhúnyásig. Azután megfordította szép fejét, ráborította az arcát, homlokát a karjára s valami zokogásféle rázta meg a testét.

Megriadtam.

— Borika! Édes! Mi baj?

Úgy maradt, elrejtett arccal.

Tompán szakadozott a válasza.

— Semmi. Csak... nem tudom mi van. Szédülök. De nagyon... jó.

Hirtelen fölugrott s égőpiros, könnyes arcát elfordítva, rekedten szólt:

— Kell már... menni.

De ahogy elindult: tántorgott.

Melléje szöktem:

— Borika! Egyetlenem!

Szótlanul sietett a keleti sánc fordulója felé. Az ég megint elborult és sodróvá erősödött a szél. A kislány arcán végigpereregtek a könnyek a megrendüléstől. Úgy ment a viharos széllel szemben, mintha ivott volna.

— Borikám! Valami baj van? Szóljon!

— Hagyjon — nyöszörögte. — Hiszen látja. Mit akar még?

És megállott inogva s a szemembe nézett. Mélyen, panaszosan, alázatosan, szerelemmel.

Azután elindult megint.

— Hiszen tántorog, kedves.

— Semmi. Csak itt, itt... belül... valami nagyon szép... és nagyon jó...

A szél bőgve nyargalt keletről-nyugatra.

Belekaroltam hevesen s magamhoz szorítottam gyöngye karját. Nem rántotta el. Jött velem szépen, engedelmesen.

A keleti sáncon vadul rázta fölöttünk a szél a platánok lombjait. Borika szinte didergett. És hallgattunk és siettünk lihegve, a nyargaló szélben. Jobbkezével a kalapját szorította a fejébe, a balkarja a karomon remegett.

A Florianszknán már félig futottunk. S nem tudom, mit sodort vadabbul a szél: minket-e vagy a letépett faleveleket?

A házuk kapujában megállott és a szívére szorította a kezét:

— Most kell kicsit várni. Maga sem mehet haza. Mindjárt zuhog. Jöjjön fel picit minálunk.

Szépen, lassan, csöndesen lépegettünk föl a második emeletre, hogy lecsituljon a fölzaklatott szívverésünk.

Jelen-mamica földerülő arccal nyitott ajtót:

— Végre! Már azt se tudtam, hova legyek nyugtalanságomban. S milyen hideg a kezetek, Bucika!

— Pedig nem fáztunk, mamica szlatka!

— Mindegy, öltözz át! Teát főzök.

Amíg a kislány átöltözött a hálójukban, leültem a zongorához. Céltalan akkordokat zúgattam meg a húronkon. S lassan, lassan beletévedtek az akkordok és botladozó futamok a csipkebokros dalba.

Nem énekeltem, nem is dudoltam. Csak a gondolatom mondotta a szöveget:

*Tele van a csipkebokor... virággal.*

Odakint zúgott a szél.

*Tele van a szívem szomorúsággal.*

A zápor verni kezdte az ablakot. Valaki belépett a szobába, de nem néztem föl. Fáradt voltam és szomorú. Mintha a bennem lévő édes vágy, lélekfeszítő epekedés búsulta volna el magát. S az ujjaim tetovázva mozdultak:

*Mire az a csipkebokor elszárad...*

Valaki mellém lépett, a párnás zongorapad mögé. Azt hittem álom. S nem akartam fölrezenenni belőle. És az utolsó sor is úgy szakadt ki belőlem, hogy észre se vettem a szavakká, suttogó szavakká vált sóhajt:

*Meghalok én... édes rózsám: utánad!*

Az a valaki megfordította az arcomat, a melléhez szorította s a szemembe nézve, megindult lágyssággal kérdezte:

— Mért akarja meghalni?

A szívén volt a fülem. Hallottam a dobogását. Hát álom. És a szeme sejtelmesen csillogott:

— Miért?

— Mert, mert nem bírom tovább Borika. Tartozik egy csókkal. Tudom: játék-csók. De legalább, legalább azt...

Lehajolt hozzám, az ajkamra tapasztotta meleg, nedves száját és megcsókolt.

Mire magamhoz ránthattam volna, már fölrebent, kiszaladt az apja dolgozószobájába s magára csapta az ajtót.

Egy szemhúnyásig szélütötten ültem, azután fölugrottam s utána futottam.

A dolgozóban nem volt. Átbotorkáltam a szobán a túlsó ajtó felé.

Ez az ő szobája volt. Ott se láttam. A szívem a torkomban vert, a vérem a halántékomban lüktetett.

Már vissza akartam fordulni, riadtan és türelmetlenül, amikor meglibbent a függöny az ablak előtt.

Odaszöktem.

Ott sírt a lány, az ablakfélfára borulva.

Vadul rántottam magamhoz. Karcsú dereka remeggett az ölelésemben. De az arcát küzködve fordította el.

— Borika! Mi ez? Hát nem érti? Szeretem! Szeretem!

Arcomhoz szorítottam könnytől-nedves arcát s megtaláltam az ajkát.

És a harmadik szeretemet már csak csókkal nyögtem a szájára.

Nem tudom, meddig maradtunk így, csókban és remegésben.

Villámlás és dörgés ébresztett föl belőle.

— Mit csinálta velem? — suttogta Borika boldog rémülettel. — Jaj, mit csinálta velem?

— Szeretem.

— Örült. Maga volt örült.

— Szeretem.

— Rettenetes... Most mi lesz?

— Szeret?

Az ajkát kínálta lehúnyt szemmel. Megint ráta-padtam. És szívtam, amíg csak fulladozni nem kezdtünk.

Valahol nyílt egy ajtó. Borika megrezzent a karomban.

— Most, jaj, most, hogy megyünk... mamicához?

— Így, kedves!

Megmarkoltam a kezét és kibotorkáltunk az ő szobájából és átvezettem a dolgozón. És közben ezt dadogtam:

— Édes, egyetlen, Borikám... virágom...

És benyomtam az ebédlőajtót és ránhullott a lámpafény és odaállottam, az arcát karja mögé rejtő, remegő leánnyal az anyja elé:

— Milosztiva... Borika és én...

Döbbsent szemmel nézett ránk Jelenné:

— Gyerekek! Moj Bog!

Borika ráborult és fölzokogott hangosan.

Én meg arcomhoz emeltem az asszony kezét és úgy könyörögtem, hogy a lelkem volt benne a tördelt szavakban:

— Adják nekem... nem élhetek nélküle... ha tudnák, hogy szeretem...

— Gyerekek... csacsi gyerekek — pusmogta az asszony — hiszen tatica... taticát is... Okosaknak kell lennünk. Most, most menjen rögtön haza. Ezt nem lehet így. Előbb taticát...

És tolt, sürgetett a jobbkezeivel.

— De legalább annyit tessék mondani, hogy...

Rámnézett melegen, fájdalmas jószággal, mialatt Borika fejét símogatta:

— Én már kimondottam: gyerekeim. Fiam. De most, most siessen!

Megcsókoltam a kezét, meg Borikáét is. A kislány föl se nézett, csak hüppögött az anyja vállán.

Kiszédültem az előszobába, lekaptam a fogasról a szuronyomat meg a sapkámat, kiléptem a lépcsőházba, behúztam az ajtót és szédelegve botorkáltam le a lépcsőn.

Az eső elállott, csak a szél zúgott.

Nem tudom, hogy jutottam hazáig. Vacsorázni

sem mentem el. A világítást se kattantottam föl. Sötétben vetkőztem és bujtam be az ágyba.

S nem tudom: az álom, álom volt-e, vagy ébrenlét? Csak azt tudom, hogy Borika friss, lányos száját éreztem az ajkamon.

— — — — —  
 ...A másnap délelőttöt, emésztő lázban tántorogtam végig.

Orlay meg is kérdezte:

— Nincs lázad, fiú?

— Nincs, százados úr.

— Csakugyan: hűvös a kezed.

Ebédnél nem ettem. S egészen értelmetlen válaszokat adtam a többieknek.

És kettőkor megszólalt a telefon. Borika sírt beléje:

— Jöjjön! Tatica várja! És én még jobban! Szeretem! Most már szabad mondani!

— Borikám! A jó Isten áldja meg ezért a szóért!

Letettem a kagylót. És két tenyérrel szorítottam össze a homlokomat. Mert össze kellett szednem a gondolataimat.

Holla Franci toppant be a szobámba, valami jelentéktelen kérdéssel.

— Majd holnap, pajtás — hebegtem kapkodva — most mennem kell.

— De hiszen csak egy perc, hallod-e?

— Ej! Percem sincs! Nem látod?

— De hát mi ez? Mért rakod fel fordítva a sapkád? Mi baj?

— Baj? Te örült! Tudd meg: nekem adták Borikát!

A gázember értelmetlenül pillogott.

— Vagy neked ment el az eszed — csóválta meg a fejét — vagy én gárgyultam meg.

A derékszíjam kapcsa sehogyse akart összecsat-  
tanni.

— Ne hívjam a dokit? — elméskedett Holla  
— mert valami hibácska mégis van a sapkád alatt.

— Bolond! — nevettem indulóban. — Inkább  
azt mondd meg, de villámgyorsan, hol van itt a leg-  
közelebbi ékszerész?

Most világosodott meg az értelme.

— Értem! Megkérted Borikát! És jegygyűrűket  
vennél. Mért nem mondtad mindjárt, fűzfám? Keb-  
lemre gyermek!

S ölelgetésében egészen összekócolt a vaddisznó.

— Hanem jegygyűrűt nem kapsz. Hiszen minden  
aranyat be kellett adni «aranyat-vasért» jeligével. Még  
a régi jegygyűrűket is elkérte az állam.

Megtorpantam:

— Igaz. Persze. Most mit csináljak?

— Aranyozott vacakot kaphatsz, de azért kár  
pénzt kidobni. Igazit csak a háború után vehetsz.  
Addig valami pótgűrűk kellenének. Nincs valami más  
gűrűd?

— Nincs. Sohse hordtam. Azaz: megállí csak!  
Aranykölyök vagy, Franci!

És nyomban belebujtam a katonaládámba.

— Mit keresel? — álmélkodott a gáztiszt.

— Ej, hát nem emlékszel? A Varga fegyver-  
mester gyűrűit!

— Varga? Fegyvermester? Gyűrű? Fűzfám, fűz-  
fám, mégis hívom a dokit.

— De magadhoz! — mérgeskedtem. — Hát em-  
lékezz! Mikor tavaly a glitti erdőszélen belénk-köpött  
az az orosz srapnel...

— Ott sok belénk-köpött, fűzfám, de csak foly-  
tasd!

— Te! Hozzád vágom ezt a sámfát! Idehallgass:  
emlékezned kell! Ej, hát mikor a zászlóaljtörzs kapta  
ott azt a muszka csomagot!

— Helyben vagytok! Ender, a négy telefonista és két küldönc megsebesült, neked meg úgy megütötte a bokádat egy ugrott-golyó, hogy két hétig papucsban sántikálva röhögtetted ki a zászlóaljat.

— Szóval: akkor... de hol lehetnek ezek a gyűrűk?

— Majd segíték — térdelt mellém Holla — csak folytasd!

— Szóval, akkor Varga megígérte, hogy emlékgyűrűt csinál nekem a srapel vezetőkarikájából.

— Rémlík valami — dörmögte a gázember.

— Akkor nem lett belőle semmi, mert néhrány nappal később megsebesült Varga, a Seculuin. Én kötöttem be az átlótt lábát a magam sebsomagjával. S ezt az a bolond olyan nagy dolognak vette.

— Emlékszem rá.

— No hát! Szóval utóbb, hazulról megküldötte. De kettőt csinált, mert — mint írta — nem tudja az ujjam vastagságát. Hát az egyik csakugyan csupán a kisujjamra menne rá, de a másik jó. Ezekre gondolk.

— Remek!

— A kisebbik talán illik Borika ujjára. S karácsonyra átöntetem apám rámhagyott aranyláncát. De hol a csodába lehetnek?

Széthánytuk a ládát, a bőrtáskát, a hátizsákot, tatárdúlást rendeztünk az egész szobában, végre ráakadtam a két gyűrűre — a Gyulay-táskámban.

— Csináltass rendet, Ferivel! Szervusz! — kiáltottam vissza Óbuda gyöngyének s három lépcsőt ugorva, rohantam le az utcára.

Uristen, de hosszú volt az út a Florianszkaig! Pedig, hogy talpaltam!

Végre mégis megszólalt ujjam alatt Borikáék előszobacsengője.

Táncos lépések szaladtak az ajtóig.

S a következő pillanatban Borika feje hajlott a

vállamra. És a mellemre rejtette az arcát. És nem szólt egy szót sem.

Istenem, milyen csodálatos volt, hogy így, ilyen természetesen: hozzámsímult! És magamhoz szoríthattam karcsú termetét!

És így, egymáshoz símulva mentünk az apja ajtajáig.

Ott még egyszer a vállamra szorította az arcát és meghatott szemmel bízott, hogy lépjek be.

Jelen tatica fölállott az íróasztaltól, letette a szemüvegét és elémjött. Sápadt volt, zavart, de mosolygott.

Nyújtotta a kezét. Mielőtt megakadályozhatta volna, megcsókoltam azt a kezét:

— Köszönöm. Tudom, hogy mit adott nékem. Tudom, hogy milyen áldozatába került. Meghálálom. Megbecsülöm.

Megölelt, helyet mutatott, maga is leült s összetette a kezét.

De csak nagysokára szólalt meg:

— Sohase hittem volna, hogy magyar-embernek kell adnom ezt a gyereket. De a szerelem, úgy látszik több, mint az apák szándéka. És megismertem önt, azaz megismertelek: téged. Fiam. Így mondom: fiam. És furcsa, hogy ezt magyarnak mondom. Meg kell szoknom ezt a furcsaságot. Szóval megismertelek. Tudom, hogy becsületes ember vagy, hát megbecsülöd ezt a kedves gyereket is. És ez elég.

— Köszönöm: tatica — dörmögtem meghatottan.

— S úgy érzem, beszélnem kell magamról is. A hivatásomról, családomról.

Mosolyogva állított meg.

— Felesleges, fiam. Mindent tudok.

Elámultam.

— Rólam? Honnét?

— Onnét fiam, hogy hetek óta elárasztottak névtelen levelekkel. Nem érdemes róluk beszélni. De

arra jók voltak, hogy figyelmeztessenek. És, ne haragudj érte, megbízást adtam egy nyomozóirodának, Pesten. Elvégre: egyetlen kincsem sorsáról volt szó. Tiszta és ártatlan gyerekről. Még azt is tudom, hányat ver a szíved, volt-e himlőd s milyen a véred?

— Ezt, ezt honnét? — dadogtam.

Elnevette magát.

— Ezt? Ezt véletlenségből. Egyszer említettem a feleségemnek, hogy életbiztosítást kötöttél nemrég, édesanyád javára. Nos, hát annak a biztosítónak zagrebi fiókja révén, meghozattam az orvosi leletedet. Ne haragudj érte. Apa vagyok. Tudnom kellett, ki vagy: orvosi szemüveg alatt is. A lányomról volt szó. Hát, amilyen tiszta te vagy, olyan a — menyasszonyod is.

Nem volt szavam, csak a kezét szorítottam meg. Avval fölállott s az ebédlő felé intett.

A kitaruló ajtóban Borika állott. És mamica. És könny volt a szemükben. Megcsókoltam mamica arcát s azt mondtam neki:

— Édesanyám.

És összeöleleztünk mind a négyen.

A gyűrűkről megfeledkeztem, mert Borika azt mondotta, írjunk Pestre, az édesanyámnak.

No, bolondos egy levél volt!

A keltét én írtam.

A megszólítást Borika.

Azután az első mondatot megint én.

A másodikat Borika.

És minden mondat után megcsókoltuk egymást.

S mivel türelmetlen voltam a csókért, az én mondataim egyre kurtábbak lettek. A végén már csak két-három szóból állottak. Borika észrevette. S ő annál hosszabb mondatokat írt. Persze, ezen nevetni kellett, szívből, hosszan. És össze is lehetett tűzni, tréfából. És az összetűzés után ki is kellett békülni — csókkal.

Estig írtuk azt a levelet.

Mennyi édes bolondsága van a szerelemnek!

Mennyi édesség van, csak abban a szóban is, hogy: menyasszonyom és vőlegényem. Még ha úgy mondják is: zarucsnica és zarucsnik.

Cirmir végképp megbukott. Aznap hiába törleszkedett Borikához, hiába púposította meg a hátát s hiába mirnyaukolt hosszú-bajúszú, rózsaszín szájával. Borika csak az enyém volt. Senki másé. Se apjáié, se anyjáié. Csak az enyém. És akkor csókolhattam meg, amikor akartam.

Vacsora alatt eszembe jutottak a gyűrűk. Elmondottam a történetüket. Meg azt, hogy milyen bolondul kerestük őket Hollával. És ráhúztam a kisebbiket Borika ujjára. És megcsókoltam a kezén.

O, hogy illett rá!

Meghatotta, hogy illik rá. A sors kezét látta benne, hogy az az ismeretlen fegyvermester, éppen olyan gyűrűket csinált a nekem szánt srapnel aluminium-karikájából, amelyek közül az egyik éppen az ő kezére illik. Pedig az a fegyvermester azt se tudja, hogy Jelen Borika nevű kisasszony van a világon. És az az orosz munkás se tudta, mi lesz annak az ágyúlövedéknek vezetőkarikájából, aki a srapnelt megtöltötte ólomgolyókkal. Az azt hitte: halálgépet gyárt és lám: az élet és boldogság gyűrűje lett belőle. Hát nem csodálatos ez?

Mialatt Borika kifejtette ennek a gondolatnak minden részletét, az apja és az anyja csak a fejüket csóválták boldogan.

Vacsora után eszébejutott a kislánynak, Uramisten, még senki se tudja róla, hogy mennyasszony!

Nyomban átkopogtatott a falon, a szomszédban lakó Topics századosékhoz. S a visszakopogásra az ablakhoz rohant s azon kihajolva, szélsébesen közölte, az ugyancsak kihajló Topicsnéval, hogy: zarucsnica lett

és kimondhatatlanul boldog és hogy a zarucsnikjától aluminium-jegygyűrűt kapott egyelőre, de ő akkor sem teszi le, ha aranygyűrűt is kap, mert ez a gyűrűpár olyan szép és rém-érdekes története van, majd holnap részletesen elmondja és mihelyt vége lesz a háborúnak s visszamegyek újságírónak, tüstént megesküszünk és pesti asszony lesz, de azért nyarán-kint egy-két hetet Karlovácon töltünk és borzasztó boldogok vagyunk és sohase hitte, hogy ilyen csodálatos dolog zarucsnicának lenni és csókoljuk a kisbabát és többet nem is akar most beszélni, mert a zarucsnik folyton húzza a kezét az ablakból és hát dobrunocs, pá!

Azt hittem, megeszem, olyan kedves volt!

Éjfélkor mentem haza, boldogságtól mámorosan.

Valahol, messze fegyverlövés dörrent az éjszakába.

A szálló kapujába egyszerre értünk Hollával. Ljubicával volt a mozgóképszínházban s utána még a Velika Kavanában billiárdozott Pünkösd hadnaggyal. A lövés a Rakovacka-ulicán fűtyült végig, jól hallotta, mert ő is azon át jött be a belvárosba. Mégis disznóság, hogy minden részeg embernél fegyver van.

Oda se bagóztam a másnapnak. Mert most már így lesz mindig. Ilyen kábító verőfényben élünk Borikával. Amíg csak vége nem szakad a háborúnak, vagy ki nem visznek bennünket még a frontra.

Bennünk így is volt minden.

De a tornyok, házak, fák és a világ már ferdén állottak és lassan, lassan inogni kezdett alattunk a föld.

Mert másnap alkonyatkor, amikor először mentünk végig karonfogva a Setalistén, a bámuló, majd komorrá váló emberek elfelejtettek köszönni.

És a fűszeres, akihez teasüteményért mentünk be, azt mondotta: elfogyott.

És a hentesnek is éppen az imént fogyott el, har-

madnap a disznócombja, a mészárosnak a borjúvesése.

Én nem tudtam annyira horvátul, hogy megértettem volna minden szót, Jelenék se mutatták s Borika se sejtette velem a változást. Csak azt éreztem, hogy valami hideg levegő áramlik felénk a drávántúli kánikula kellős közepén. És azt, hogy a cselédlánynak Rakovára kell kimennie húsért, fűszerért.

Ma is bámulok azon a csodálatos faji ösztönösségen, amellyel Karlovác népe napok alatt megteremtette ezt a jeges bojkottot, fojtogató tengeri zárlatot, a tegnap még oly kedves és becsült Jelenékkal szemben. Mennyire szeretheti ez a nép a fajtáját és földjét, ha így védelmezte a maga véréből való leányt az idegen legénytől! Milyen konok és kegyetlen büntetést szabott ki a szerelmes szívnek, azért, mert magyar szív felé hajlott. Az a nép, amely pusztá fajszeretetből így tud gyűlölni, az rajongva szeretheti a maga rögét, nemzetét.

Am Borikát mindez még közelebb hajtotta hozzám.

Nem beszélt róla, de a szerelem lázongó büszkeségével, a lélek legősbibb jogának felháborodásával tiltakozott ellene. És ugyanez tette keménnyé és harciassá a szüleit is.

— Csak azért is — suttogta egyszer Borika, mikor elmondottam Szász főhadnagynak azt a hírért, hogy a karlováciak megmutatják: Jelen Borika mégse lesz a magyar hadnagy felesége. — Csak azért is!

És a szülei arcán, ha nem is mondták, ugyanezt az elszántságot láttam. Jelen tatica jó horvát volt a csontja velejéig, de a lánya szíve-jussát nem akarta hagyni.

Nemcsak Árpád és a kis vasutas-lány, Asztalos meg a szíve-lángja és a többiek is, akik horvát

leányok körül legyeskedtek, egyelőre még csak a névtelen leveleknél tartottak.

Lassanként mintha két táborra oszlott volna a város. A lányok és a fiatalabb asszonyok a mi pártunkon voltak, a férfiak s az idősebb nők — vagy ahogy Borika mondotta nevetve: a sztara babák — pedig a túlsó párton. Azután velünk volt még a Zoradalkör, meg a szakácsnék és pesztonkák, akiknek magyar baka volt a szeretője.

A romantika lázadt föl a politika ellen, a szerelem kelt föl a gyűlölet ellen.

Csakhogy a politika és gyűlölet erősebbnek, sokkal erősebbnek látszottak.

Mi, Borika meg én, persze nem törődtünk mindezzel. Hiszen ennél sokkal fontosabb dolgaink voltak. Egyszer például rádöbbsentünk arra, hogy mint jegyesek még nem is voltunk templomban.

Elszaladtunk délután a barátok templomába. És letérdeltünk és imádkoztunk a főoltár előtt. És tisztelegtünk Szent Ferenc és Szent Antal oltárképénél is. Mert Borika úgy vélte, be kell mutatkoznunk, jegyesi minőségünkben.

És vidáman robogtuk körül a csillagsáncot.

Aznap, alkonyatkor, tetka Annához mentünk el látogatóba.

Az öregasszony maga volt odahaza, hát maga nyitott ajtót is.

No, elég nem-szeretem-tekintettel fogadott. Hidegen vezetett be a szalonjába, hellyel még megkínált, de azután nyomban magával hívta Borikát a szomszéd szobába. Még az ajtót is behúzta maguk után.

Halkan, kimérten hangzott a beszéde, de még akkor sem értettem volna meg, ha hallgatóztam volna s tudtam volna horvátul. Csak tetka Anna beszélt. Borika hallgatott.

Azután valami hasítás zaja hallatszott. Vászonszakadt-e vagy papír, nem tudtam.

Utána még néhány szót mondott az öregasszony, majd fölpattant az ajtó s kisietett a kislány. Belémkarolt és csak ennyit mondott:

— Menjünk.

Megütődve követtem. Ki az előszobába, le a lépcsőn, ki az utcára.

— Mi történt, Borikám?

— Uhh! Semmit. Nem jövünk ide soha többet.

Szép, íves, piros szája dacosan szorult össze.

Tíz lépést tettünk meg némán. Akkor mégis megkérdeztem:

— Megbántotta magát?

Büszkén vágta föl kedves, gyerekfejét.

— Engem? Tetka Anna? — és csilingelni kezdett az ezüstcsengettyű.

Megkönnyebbült a lelkem.

És most már tovább beszélt:

— Csinálta nekem szemrehányást, hogy lettem a maga zarucsnicája. Fűtyülök rá. Mit tudja ő, aki volt mindig sztara baba, hogy mi az: szerelem? Ott hagytam. Köszönés nélkül. Kellett volna jól bevágnom az ajtót is.

A kadétiskola előtt már nevettünk.

És este levelet írtunk a szabadkai nagymamának. A keltet ő írta, a megszólítást én. Az első mondatot megint Borika s a másodikat én. És így ment ez végig. És minden pontnál megcsókoltuk egymást.

---

Másnap, az ebédnél újságolta Szász, hogy az egész városban azt suttogják: Jelen Borika nagynénje eltépte a végrendeletét, Borika szemeláttára. Abban a végrendeletben két karlováci meg egy zágrábi házat hagyta volna a kislányra.

---

A szerelem és a gyűlölet harcában, a szerelem maradt fölül.

Nemcsek Maricája, Asztalos Dusicája és a szakácsnék, meg pesztonkák fölragyogó szemmel köszöntötek Jelen Borikát, ha meglátták valahol.

A tekintetükben ugyanaz a tűz volt, mint az övében: csak azért is!

És én olyan koldus voltam hozzá képest a dadogó hálámmal, hogy röstelkedtem.

Borika csókkal hallgattatott el.

— — — — —

Vigyázban állottam a kapitányom asztala mellett.

Orlay átfutotta a hadosztály bizalmas parancsát s maga elé bámult.

— Igazad van — dörmögte. — Ha ezt megússzuk nagyobb disznóság nélkül, akkor bűvészek vagyunk.

És lediktálta az intézkedéseit.

A rendeletben az volt, hogy a magyar honvédhadosztály megkezdje a zöld káder lógósainak összefogdosását. A mi zászlóaljunknak a Karlováctól délre és délkeletre eső erdővidéket jelölték ki.

A katonaszökevények, a horvát-szlavon csendőrség megállapítása szerint, esténként behúzódtak a községekbe élelemért s a pajtákban, szérükben, padlásokon háltak és csak nappalra vették be magukat az erdőkebe.

A parancs tehát az volt, hogy a századok éjfélután meglepetésszerűen zárják körül a kijelölt községeket s ebben a helyzetben őrködjenek a reggeli órákig. Akkor két-két horvát csendőr és a közigazgatási tisztviselők közül, a báni kormány által kijelölt polgári biztos, meg egy honvédjárőr bemegy a községbe s kidoboltatja, hogy minden tizenötévesnél idősebb férfi nyomban gyülekezzék a községházán. Ott

igazoltatják őket és kész. Ezalatt két másik járőr, ugyancsak horvát csendőrökkel végigkutatja a házat, rejtett fegyverek után.

A gyanús, katonaköteles-életkorú férfiakat be kell kísértetnünk a karlováci dandárbíróságra, a fegyvereket pedig elkobozzuk.

Ha a rajtaütéskor vagy utóbb, valaki — persze katonakorban lévő férfi — szökni próbál, háromszor rá kell kiálltani: sztoj! Állj! Ha a harmadik kiáltásra sem áll meg, utána kell löni. Az első lövés csak mellette süvitsen el. Ha erre sem áll meg, rá kell löni. De lehetőség szerint csak a lábára. Fegyveres ellenszegülés esetén természetesen kímélet nélkül kell felépniök a csapatoknak.

A rendelkezéseket a polgári hatóságok az utolsó pillanatig titokban tartják s a polgári biztos és a horvát csendőrlegénység is, csak nálunk történt jelentkezése után, a zászlóalj, illetve századok induláskor, bonthatja fel azt a zárt borítékot, amely a számunkra kiadott parancsot foglalja magában.

Az első három község, amelyben az első héten végre kell hajtani a parancsot: Leskovác, Vukmanics és Popovics-brdo.

Az időpontot futárral közli a hadosztály.

Orlay tájékoztató tisztgyűlést tartott.

— — — — —  
Borikával csodálatos felfedezéseket tettünk.

Például rájöttünk arra, milyen nevetséges, hogy mikor az egész család — persze engem is beleértve — tegezi egymást, mi még mindig magázódunk. Előbb megdöbbszünk s azután tíz percig kacagtunk ezen a furcsaságon.

Az igazság kedvéért meg kell mondanom, hogy erre se mi jöttünk rá. A drug, azazhogy Abt Leó barátunk figyelmeztetett erre a jelenségre, amikor egyszer látogatóban volt nálunk.

Ez a harminc-harminckétév körüli fiatalember különben csakugyan talpig becsületes jóbarátnak bizonyult. Kedves, vidámtermészetű, feltűnően tanult, művelt ember volt.

Nekem tréfás szemrehányásokat tett, hogy elhódítottam előle pólyáskorból-eredő menyasszonyát, de éreztem a szavain, hogy szívből kívánja boldogságunkat. A háborúból nem sokat látott, mert bár még az elején önként jelentkezett, valami szívrendetlenség miatt kivágták.

Csinos, férfias feje, vállas termete, szíves modora és sokoldalú tudása miatt a karlováci lányosmamák elég sűrűn vetegették utána pányvájukat, de a drug jobban érezte magát az agglegény-sorban.

Mindent összevéve: derék gyerek volt ez a drug.

Most is, hogy rádöbrent iszonyatos furcsaságunkra: a magázásra, s azt helyrehozandó, egy-egy pohárka borral s rengeteg csókkal tértünk a tegezésre, ő volt a tanunk.

Azóta mindig szeretettel gondoltam a drugra.

— — — — —  
Június végén megkéselték a Pünkösdszázad egyik honvédjét, a dubováci sörgyár mellett lévő kocsmában. A babájával üldögélt ott, egy kis horvát cselédkével, amikor a szomszéd asztal részeg legényei rátámadtak:

— Szvinja magyar! Disznó magyar!

Pedig román volt az istenadta. Moldován Gligor. De hát becsületügy volt s a verekedésben összeszúrkálták. A véres legény kórházba került, a verekedőket letartóztatták. Egyes hírek szerint néhány suhanc megéljenezte a csendőrfedezet alatt, bilincsben-balagló késelőket.

Félnapig körmöltem a jegyzőkönyveket.

A gyűlölködés fehérebbre izzott, tatica gondba-

borultan vakargatta a fületövét, de Borika vidám kacagása elfelejtetett velem mindent.

— — — — —

Új menetszázadokat kaptunk. Sándor népfölkelő hadnagy és hét zászlós meg hadapródjelölt jött ki velük: Kiss, Fiala, Hofman, Varga, Mészáros, Pe-regriny és Temesháti. A létszámunk közel kilencszázra nőtt s Tóth Kari elnéptelenedő bömböldéje, jótorkú, új fiúkkal, megint virágzásnak indult.

Orlay azt mondotta:

— Inkább lennénk hétszázan. Félek a hadifogoly-pótlásoktól.

Annyi volt a dolgom, hogy azt sem tudtam: hol áll a fejem. S mert mindig siettem, hogy mielőbb végezve, Borikáékhoz rohanhassak: türelmetlen lettem és ideges.

Orlay egyszer le is tolt alaposan. Fájt, de megérdemeltem. S megvigasztalt Látrányi örök intelme:

— Ne sárgulj fűzfa! Föl a föl! Ha jégverés is: neki a sűrűjének, füttyszóval!

S délutánonkint úgyis mindent elfelejtetett búbájával: Borika.

A kórház- meg kaszárnyaablakok párkányára sűrűn csempésztünk virágot.

Azután: volt néhány új barátunk.

A Korana-liget elhagyott részén, öreg fűzfa korhadozott a parton. Egyszer felfedeztük, hogy a gyökerének van még egy friss hajtása. A győzelmes élet még egyszer erőt vett benne, a korhadáson. Borika hitt abban, hogyha gyereke vagy betegre gyakran rámosolyog valaki, az megerősödik, meggyógyul.

Hát sokszor elmentünk ehhez a korhadásból napfényre törő galyacskához s beszélünk hozzá és mosolyogtunk rája. Borika olyankor még azt is elmondotta, mit suttog, hogyan hálálkodik ezért a kis hajtás.

Azután: a csillagsánc délkeleti csücskén, az egyik öreg platán ágai között, ott himbálódzott egy madárfészek Július elején már fiókák csipogtak benne. Persze ezt a fészket is meg kellett látogatnunk, hogy fölmosolyogjunk rá. Hallottuk is a hálálkodó csevetelésüket s Borika újból és újból megállapította, hogy:

— Látod, hadnagyom? Megint nőttek!

A zongorája sohase szólt olyan sokat, mint azokon az estéken. Mert ott ültem mellette és minden dal csókban csendült ki.

— — — — —  
Ebbe a zengő mátkaságba sodort bele a szél egy levelet.

Azaz nem is a szél. A posta.

A bélyegzőn ez a név volt: Zakopane.

Föltéptem, végigrohantam a sorokon és — meg kellett kapaszkodnom az asztalban. André Márta írta. Nem Laszky Antalné, hanem André Márta.

Laszky Antal nem kapta meg a szabadságát a tavasszal, mert fölfüggesztették a szabadságokat. Az esküvő hát elmaradt.

*Talán nem is lesz belőle semmi — írta Mártuska. — Még márciusban beszakadt alattam korszolyázás közben a Javorinka jege. Akkor meghűltem és azóta köhécselek. És itt fekszem a zakopanei sanatórium-szálló napozó-erkélyén, a tüdőcsúcshurutosok között. A szomszéd-erkélyen tisztek napoznak s gyógyítgatják a tüdejüket. Ezek most is éppen olyan haszontalanok, mint akik a télen voltak itt. Mihelyt tánczene van odalent, leszöknek és rúgják a padlót. Ezen mindig mosolyognom kell, mert eszembe jut, hogy maga bosszankodott rájuk s múmiáknak nevezte őket.*

*Hát most én is múmia lettem, kedves Fűzfa-pajtás. Csak persze én nem táncolok. A doktor azt mondja, őszre meggyógyulok. Úgy sajnálom*

szegény Antit! Hogy ne érezze magát kötöttnek: visszaküldöttem neki a piros-csizmapárt is. Hátha nem tudja kivárni a meggyógyulásomat s megtet-  
szik neki valaki. Hiszen én úgysem vagyok szép,  
meg le is romlottam azóta. Ha mégis ki akar tar-  
tani mellettem: legfeljebb visszaküldi majd a pici  
csizmákat.

Hát ilyen lett a Szczenslivy Rok!

Sohse hittem volna, hogy valaha is írok magá-  
nak. Nem is volna szabad. S emlékezmem sem  
volna szabad. De a napokban ide utaltak be egy  
harmincas honvédhadnagyot. Az ismeri magát. hi-  
szen egy dandárba valók. Az mondotta, hogy Kar-  
lovácon van a zászlóaljuk. S így, ha tilos is: írok.  
Nem kell ám válaszolnia! Nem azért írok. Csak  
jólesik. Betegnek szabad. És emlékezni se bűn,  
ha beteg az ember. Kivált, ha mozdulatlanul kell  
feküdni s egész nap a hegyeket látja az ember.  
Gyémántországot.

Milyen jó, hogy itthagya nekem ezt a szót!  
Egész világ van benne. Az a világ, amelyet mindig  
éreztem, csak nevét nem tudtam. Most ismerősöm.  
És átszól hozzám a négyágú Tátracsúcs és a Kri-  
ván. Tudja, hogy sokszor azt kérdik: merre van  
az a rajongó kis hadnagy? S mikor jön vissza  
megint ide, Gyémántországba?

Beszélgetek velük, de persze erre én se tudok  
válaszolni.

S mondom: bűnözők, mert emlékezem, holott  
tilalmas. De vajjon, ki állaná meg helyemben a tilal-  
mat? A szobám ablakából éppen a nagyszálló téli-  
kertjére látok. A nagy filodendron most kint nyuj-  
tókodik a szabadban. Emlékszik rá? — Nekem  
nem volna szabad ránézmem, mert fölmegy tőle  
a hőmérőm. De mert a filodendron is elbeszélget  
velem, nem hagyhatom válasz nélkül. Hát be-  
szélgetünk. Magáról is. S ilyenkor napfényben  
vagyunk mind a ketten.

Szóval, sokszor hallom a hangjukat. Néha a  
magáét is. Olyankor behúnyom a szememet. Nem  
haragszik érte?

*Apa és Cilus sokszor kijönnek s elhozzák Gedát is. Azt mondják, Zoli a Piavénál áll. A kis Sanyó már fölkapaszkodik s próbálja a lábacskaí erejét. Cilusék őszre tervezik az esküvőt, addigra itthon lesznek a katonák mind, győztesen.*

*Isten segítse haza magát is, Pajtásom, Testvérem.*

*Nem szabad válaszolnia!*

*Köszönti a Táttra-csúcs, a filodendron és Márta.*

...Ez a levél fölkaparta a lelkemet.

Urísten! Hát még ezt is? Márta, Mártus, én szegény Mártuskám!

Olyan éles-tisztán láttam őt, mintha élt volna a képe. Hát nem volt meg az esküvője! Nem Laszky Antalné! Talán nem is lesz az soha, hiszen visszaküldötte a piroscsizmát is. És én? És én... Teremtőm, csak most tartsd meg az eszemet! És hogy beteg? Én jó Istenem, gyógyítsd meg, gyógyítsd meg, gyógyítsd meg! Hiszen ez a legjobb teremtetésed a földön és én úgy szeretem, úgy szeretem, hogy szinte belehasad a szívem... Szeretem? Ó! És: Borika? Borikát sem adom. Nem élhetek a szeme nélkül. De hát akkor: mi? Akkor: hogyan? Istenem, Istenem miért faggatsz? Nem tehetek, nem tehetek róla! Te tudod: nem tehetek! Vétkeztem a szerelem ellen? Te tudod: a pokol kínját vállaltam, pusztá becsületből. Frontbecsületből. Hogy belenézhessek a bajtársaim szemébe. Látrányi láthatatlan szemébe. Ha ez véték a szerelem ellen, megvezekeltem: a becsületért. Te tudod: küzködtem Zúgón. Rettogtem a tilalmas csóktól is. És Te plántáltad az én szívembe és Mártuska szívébe is a szerelmet. Ha bűn volt, hát a kettőnk ártatlan bűne volt. Megszenvedtünk érte. Ne büntess tovább, könyörülő Isten! Te, Aki megérinted a mozdulatlan csírákat s kikél a mag, Te vissza is tudod parancsolni a mozdulatlanságba. Oltsad ki ezt a lángot mindkettőnkben,

gyógyítsad meg Mártuskát s adj neki békét, mosolygást, derűt!

... De most mi lesz? Hé, Látrányi, mi lesz?

És hallok, hallok Látrányi Miska hangját:

— Ne sárgulj, fűzfa! Csak semmi kertelés! Csak egyenesen, mindig egyenesen, neki a sűrűjének! Ilyen viharban szálfák zuhannak s ezernyi fészek zúzódik össze. Nem magunkért van ez a világ. És a vihar nem mondja: pardon! Föl kell állani százszor is, amíg csak bírjuk. S azután: élünk, ahogy élünk s halunk, ahogy halunk! Csak a becsület megmaradjon! A többi pitykegomb!

Mentem hát egyenesen. Neki a sűrűjének.

Elvittem a levelet Borikának. És elmondottam neki mindent.

Ó, hogy sajnálta Mártuskát! Még meg is siratta.

— Én téged nem adlak — hüppögte a nyakamat átkarolva. — De azért kell írni, szegénynek. De majd én.

S papírt tollat hozva, megírta a levelét. Csak egy szót kérdezett meg tőlem.

Ezt írta:

*Édes Mártuskám, kedves Néném!*

*A leveled eljutott ahhoz, akinek szántad. Nagyon megrendült tőle. Te tiltod neki, hogy válaszoljon. Hát én írok helyette. Szeretném úgy írni, hogy ne fájjon. Hiszen simogatni akarlak, nem bántani. Én szegény kis Néném, megsirattam a sorsodat. Tudom, hogy nagyon szenvedtél. De azt nem tudod, mit szenvedett ez a fiú. Tudom: miért nem lehettetek egymásé. De lett áldott a ti szenvedésetek. És áldottabb a tiéd, mert te nő vagy s a nők jobban szenvednek. Nekik nagyobb kín a lemondás. Én ugyan csak tizenhétéves vagyok, nem is szenvedtem még, de megérzem: mi lehet az. Te Szenszlivy Rok-ot kívántál annak a hadnagynak. És mondtad neki: testvér. És imádkoztál neki sok-sok boldogságot a szenvedésért cserébe.*

Igy lettem boldog én. Szeretném neked megcsókolni nemcsak arcodat, hanem kezedet is. Te lemondottál erős lélekkel és így lett, sok szomorúsága után, enyém: a te hadnagyod. Ő az én vőlegényem most. És nekem mindenem. Jól imádkoztál, édes Néném, ő is lett boldog. Ma, bánatos, mert búsitja betegséged. De én addig és olyan sokat imádkozom Istenhez, amíg te is leszel megint egészséges és jókedvű. És leszel boldog azért, hogy boldognak tudod azt, akit szerettél meg azt, akit nem ismeresz, de aki nagyon-nagyon szeretne most megölelni s füledbe súgni: Testvér, Nénéském, köszönöm, gyógyulj meg, szeretlek, mert jó vagy és szenvedtél.

Köszöntsed Tátrát, filodendront, Gyémántországot egy kis horvát leányka nevében is.

Úgy küldöm csókot nemcsak arcodra, hanem kezedre is, mert vagyok neked alázatosan hálás kis húgod  
Jelen Borika.

NB. Itt ült mellettem s olvasta most mindent a te testvéred, nekem vőlegényem. És van most könny a két szemében. Úgy-e, símogassam, úgy-e, lecsókoljam? Teszem ezt a te kezeddél, a te ajkaddal is.  
Borika.

...Csakugyan könny volt a szememben. És a levél alá csak annyit írtam:

Nagyon kérem, gyógyuljon meg! Akarom, hogy boldog legyen, akarom, Mártuska! A Jósnak még sok dolga van a földön. Akarom, hogy a Jószág éljen. Olyan akarattal akarom, amilyen-nel Maga akarta, hogy boldog legyek. Aldja meg az én Istenem!

Kezét csókolja

a Maga bátyja és Borika vőlegénye.

Leragasztottuk a levelet, bélyeget tettünk rá s leszaladtunk vele a Zagrebacska-ulica sarkára, a postaládához.

És annak a régi, zúgói hadnagynak a karjával is megöleltem Borikát.

Hazafelé menet, megint eldőrdült egy távoli lövés. Éppen azon a tájon, ahol akkor Asztalos járt.

Sohse derült ki, honnét dőrdült el a fegyver.

— — — — —  
S másnapról kezdve szinte keringeni kezdett a világ.

Délben megjött a zágrábi futár.

«Ma éjjel: Leskovác!»

Délben félórát voltam Borikáéknál. Azt mondtam: éjjeli gyakorlatunk lesz Ozalj irányában, az egész zászlóaljjal.

S elbúcsúztam.

Fáztam ettől a gyakorlattól.

Este kilenckor jelentkezett a polgári biztos, meghat csendőr.

Öt perccel utóbb, zajtalanul elindult három század. Mindegyik a kézi-gépfegyvereit is vitte.

Szóttalanul lovagoltunk az élen a százados úrral.

Ha ma hajnalban vér folyik, holnapra föllázadhat ez a vidék. Örültség! Miért nem végeztetik ezt horvát ezredekkel?

Éjfél után, nagy körben körülvettük Leskovácot.

Az országút szélén üldögettünk hajnalig, a morgorva horvát főszolgabíróval, meg a csendőrökkel.

Pitymallatra lucskosak lettünk a harmattól és dideregtünk.

Mikor kivirradt, szűkebbre húztuk a kört.

A kutyák ugattak, a kakasok kukorékkoltak.

Négyre kijöttek a mozgókonyhák s reggelit osztottak. Utána körülvágtattatta velem Orlay a századokat.

— A százados úr parancsa: előre, a községig!

Ment minden, mint a karikacsapás.

Baj nélkül!

Egyetlen puskát nem kellett elsütni.

Tizenhét igazolatlan, vagy gyanús, nagyrészt katonaruhás férfi maradt az igazgatók kezén.

Néhányórás riadalom után, délelőtt tízre visszatért a falu nyugalma.

A csendőrök megkötözték a lógosokat, szekerekre noszogatták őket s elporzottak Karlovác felé.

Egyideig a fáradt századok élén poroszkáltunk, azután ügetésbe ugratta a lovát Orlay.

Délre a Centrál előtt szállottunk le izzadt lovainkról.

Az ebédet hazahozattam s evés közben írtam meg a jelentést a hadosztálynak.

Alig végeztem vele, befutott megint a futár.

«Ma éjfélkor: Vukmanics!»

Orlay dühöngött. Nem magáért, mert magát sohse kímélte, vagy sajnálta. Hanem a századokat szánta. Leskovác oda-vissza volt vagy huszonöt kilométer. S közben virrasztva, éjszakáztak az emberek. És ma éjszaka ugyanez?

Háromra értek be a századok.

Orlay alvást parancsolt egész délutánra, mindenkinék. Csak a szolgálat maradt ébren.

Én ötkor megszöktem Borikához.

Megijedt szegény, hogy megint éjjeli gyakorlatunk lesz, de mikor látta, hogy nevetek, megvigasztalódott.

— Ma csütörtök van — tréfáltam — s három nap múlva vasárnap. Akkor majd kialhatom magam.

— De itt! — mondotta Borika. — Jöhetsz mindjárt mise után nálunk, nem megyünk sétálni, hanem majd csinálok neked hely ide diványra és alszol, kedves. És én meg mamica ülünk melletted és csináljuk kézimunka. Ugy-e, mamica?

Félóra múlva visszaszöktem s a zászlóaljpostát intéztem este nyolcig.

Kilenckor indultunk, a Szász-századdal, a rohamosokkal és a géppuskásokkal. Hajnalig dideregtünk, délelőtt izzadtunk s tizenegykor fordultunk.

Eredmény: kilenc lógós, közöttük öt, megállapítottan káderbeli szökevény. Majdnem mind pravoszláv. És három katonafegyver.

Baj nem volt!

Már fellélekzettünk. Hiszen lám: milyen símán megy!

Csak ne volnánk ilyen dög-fáradtak.

S délben megint ott volt az új parancs:

«Ma éjjel Popovics-brdol!»

...Borika arra a biztatásomra békült ki a helyzettel, hogy ez a befejező éjjeli-gyakorlat. Igyekeztem adni a hetyke legényt, aki nem is fáradt. Pedig szerettem volna kinyúlni.

Egyébként boldog volt, mert édesanyám írt neki. Kedves öreg betűivel teleírta a négy oldalt, de még az oldalak szélét is, körbe-körbe. Csak úgy sugárzott a szeretettől minden sora.

Borika hencegve mutogatta fűnek-fának.

Hatra hazaszaladtam, dolgoztam hétig s akkor hanyattvágтам magam az ágyon.

Zúgó fejjel aludtam félkilencig.

Megint a Pünkösöd-, Dózsa- és Tordasy-századot riasztottuk. Tíz perc alatt fölszereltek. S kilenc előtt öt perccel nyeregbeszálltunk Orlayval.

Azt a Popovics-brdót sohase felejttem el.

Hajnalig nem volt semmi baj. Ultünkben aludtunk el Orlayval egy mély útban.

Akkor összébbszorítottuk a gyűrűt.

A falu megzúdult.

S az erdő felőli részén, két kiáltás hallatszott:

— Sztoj! Sztoj!

Utána: eldőrdült egy lövés.

És még egy: Sztoj!

Azután: még egy lövés.

És csönd.

Haj, Popovics brdol

Két katonaruhás ember akart kitörni a gyűrűből az erdő felé. Az egyik megállott az első kiáltásra, a másik továbbrohant. Lábonlőtték. Mégis, mire oda-futottak hozzá, már haldoklott. Utóeret ért a golyó.

A doktor ugyan bekötötte, de negyedóra múlva vége volt szegénynek. Behozatta a községháza elé.

Az igazoltatásnál hét embert tartottak vissza a csendőrök. Azokat útbaindították s a polgári biztos meg a csendőrőrmester hozzálátott az elvérzett katonaszökevény szomorú ügyének vizsgálatához.

Akkor már ott guggolt a holttest mellett egy leányforma fiatal nő. Nézte a gyerekképű halottat. A szeme tele volt könnyel és egyre csak ezt hajtogatta, szív sajgató jajgatással:

— Kuku mene... Kuku za Boga... Kuku mene... Kuku za Boga! — Jaj, nekem! Jaj, Istenem!

Mindig ezt s mindig ugyanarra a hátborzongató dallamos modulációra. Mert dallam volt ebben, a reménytelen és kétségbeesett halottsiratásban.

A szívemet görcsbehúzta a szánalom. És az az érzés, hogy íme: a jaj-ének. Az ősember jajongása adta az első éneket. Amikor még semmi mást nem tudott mondani. Csak azt, amit ez a leány vagy asszony nyöszörög:

— Kuku mene... Kuku za Boga... Jaj nekem... jaj Istenem...

A vizsgálat még inkább megdöbbenett bennünket.

Az a szerencsétlen fiú: tizenhétéves volt. Még sorozás alá sem kerülhetett. A katonarongyok Isten tudja hogyan kerültek rá. Házas volt szegény, ez a jajgató alig tizenhatéves, kis teremtés, a felesége. Egy ismeretlen zeleni-káderos rejtőzött az éjszaka a padlásán. Az riasztotta őt is menekülésre avval, hogy a magyarok minden férfit megölnék. A szökevény ki is tört, de ez a boldogtalan istenadta, áldozata lett a futásnak.

A jegyzőkönyv mindezeket világosan mutatta. Új János rohamos, aki rálőtt erre a katonaruhás, szegény.

gyerekre, parancs szerint cselekedett. Még abban is, hogy lábónlőtte.

De ki tudja ezt elhiteni a gyűlölettől hörgő, szerencsétlen horvát néppel? Ki tudja elhiteni, hogy a véletlen növelte rémületessé ezt a colgot? Az a véletlen, amely éppen az ütőeret roncsoltatta szét a karabélygolyóval? Hiszen a mezítelen valóság mégis csak az, hogy a magyarok lelőttek egy tizenhétéves gyermek-emberkét.

Komoran ügettünk haza Orlayval.

Az a: Kuku mene, kuku za Boga, bennem jajgatót hazáig. De bennünket siratott: magyarokat és horvátokat. A nyolcszázéves testvérelet halálát.

Hatig dolgoztam a magunk jelentésén, fáradtságtól szédelegve. Orlay elrendelte a fegyveres készültséget.

Hétkor elengedett Borikáékhoz.

Az utcán izzó szemekkel néztek rám a járókelők. A városban horvát katonákkal megerősített csendőrzárőrök cirkáltak.

Borika rémült szemekkel esett a nyakamba:

— Csakhogy jöttél! Itt már mondták úgy, hogy húsz halott van. És te mondtad: éjjeli gyakorlatnak.

Leültem közéjük s Borika kezét fogva, elmondtam mindent — őszintén. Most már lehetett beszélni a mi szomorú — éjjeli gyakorlatainkról. Embermódon, szívvel.

Tatica szegény, sápadtan dűnnyögte:

— Kuku za Boga!

És szorongva nézett össze az asszonyával. És megsimogatták a lehajtott fejemet.

Borika szorosan ölelte át a nyakamat.

— Azért én téged szeretlek. Akármi lesz!

— — — — —  
Másnaptól kezdve villámló interpellációk zúdultak a zágrábi parlamentben a báni kormány fejére. Az egész szábor a padokat verve, követelte a magyar

honvédhadosztály eltávolítását. Mert máshol is voltak sebesülések a zeleni-káder ellen végrehajtott intézkedések során. De a zeleni-káderről nem beszéltek a száborban.

Csak arról, hogy magyarok gyerekeket gyilkolnak s vérfürdőket rendeznek.

— — — — —  
A tornyok, a házak, a fák s az emberek ferdén állottak és tántorogtak a viharelőtti fülledtségben. Egy hétig csönd volt.

Akkor megint recscent valami.

Bóta és Vági őrmestert hat horvát katona támadta meg a Kulpa-híd melletti vendéglőben. A két őrmester keményen védekezett. Bótát megszúrták a karján, Vági pedig úgy szabadult meg egyik fojtógatójától, hogy háthadöfte.

Izgalom, lőtás-futás, valamennyiök őrizetbevétele, végtelennek tűnő jegyzőkönyvek és — újabb interpellációk a száborban.

A monarchia és a Szent-Korona társországainak ősi gerendái ropogtak.

Már csak Borika mellett volt napfény.

— Csak támadnánk már a Piavénál! — dörmögte Orlay az étkezőben. — A győzelem még segíthetne. Különben összeroppanunk.

Senki se válaszolt.

— — — — —  
Borika szerelme, Jelenék jósága, már csak órákra tudta meglendíteni a kedvemet.

Valami lassú bénulás nehezedett a győzelem bennünk élő akaratára.

Az a búbánatos bakanóta is csüggesztett. «Ügyse lesz a háborúnak tizennyolcban vége...»

Hátha nem lesz vége, akkor szétkorhadunk.

— Borikám, csillagom, lesz-e fészünk valaha?  
— sóhajtoztam magamban.

Borika mintha meghalotta volna ezt a néma kérdést. Szorosabban fogta át a nyakam s úgy pusmogta:

— Minket nem szakíthat el soha senki!

Július közepén, a géppuskás tanfolyam sétálgató tisztjei mellett, elhaladt egy horvát honvéd-szakaszvezető. Tisztelgés helyett kiköpött s azt mondotta:

— Szvinja madjari!

És beugrott a koranaparti sűrűbe.

A készültség kirohant, késő délutánra elfogta s bekísérte a domobrán-laktanyába. Részeg volt a szerencsétlen. Az ügyeletes domobrán-főhadnagy, becsukatta. De az, a fogdába menet, még arculütötte a saját őrmesterét.

A Korana-part sétálói, csak a szuronyos puskával rajvonalaező magyar készültséget látták az egészből.

— Kuku za Boga! — rebbent föl belőlem megint az a jajgató sóhaj. — Jaj Istenem! Hát meddig állja még kirobbanás nélkül ez a föld az egyre repesztőbb erejű, belső feszültséget? Ki látja meg a szegény, elvadított, részeg szakaszvezetőt is és nemcsak a szuronyosfegyverrel loholó, magyar szakaszt?

Este, a koranaparti étkezőben, arra lettünk figyelmesek, hogy a liget homályában egyre több lábujjhegyen járó árnyék oson ide-oda.

És egyszerre bezuhant a folyosó felől egy szőke, rémült lány. A Rjeka-kavana kasszatündére. Józsát kereste, aki a Rjekában szokott sakkozni Jadlovszky hadnaggal.

Zilált volt a haja és hebegett és rémület volt a szemében:

— Meneküljenek! Az Istenért, meneküljenek! Tele van a liget bosszútlihegő fiatalemberekkel! Kőzapporral akarják agyonverni a magyar tiszteket!

Dermedt tekintetek között szólalt meg Orlay:

— Nyugalom, urak! Tovább vacsorázunk.

Csak engem intett magához, hogy telefonáljak a nagybarakba. A készültség-félszázad futólépésben vegye körül a ligetet és fogja össze a lappangókat.

És nyugodtan, csak hangosabban, folytatta a beszélgetést Orlay.

A telefonhoz rohantam.

Süket volt. Áram sem volt benne. A drótját vágta el.

Azt hittem, eláll a szívverésem. A pisztolyaink az első folyosón lógtak. Ha megmoccanunk, hogy befussunk értük, lezúg ránk a kőlavina. A nyílt verandán pedig csak Tordasy lovaglópálcája az egyetlen fegyverünk.

Kimentem a századosunkhoz s nyugodt képet erőltetve, megmondtam neki, hogy nincs összeköttetésünk.

A sötét ligetből füttyjelek sívítottak.

Csepreghy Mufurc fölállott s odajött hozzánk:

— Én itt lakom, százados úr, telefonálok a zászlóaljnak.

— Elvágták a telefonvezetékét — dörmögte Orlay.

Mufurc képe megnyúlt. De azután megszólalt megint:

— A városit?

— Azt hát — mondtam — hiszzen más nincs is.

— De van! — villant meg a zászlós szeme. —

Az én panama-vonalom. A patent skatulyámhoz.

Volt egy tintatartó-nagyságú, grafitmembrános, hallgató-beszélő telefonkészüléke, amely egy tölténytáskába is elfért. Nyolc koronáért vesztegették Pesten. Nekem is volt, a többieknek is. De tiltottuk a bekap-

csolását, mert nagyon terhelték a tábori telefon áramforrásait. Most kibökte Csepreghy, hogy ő mégis használhatta.

— Ha ugyan a tábori kábelt is el nem vágta — tette hozzá.

S nyujtózkodva, unatkozást színlelve, tűnt el a verandáról, hogy telefonáljon.

Két perc telt el őrző izgalomban. Deadtuk a nyugodtat.

Akkor visszatért a zászlós.

Csak intett, hogy minden rendben van.

Félmázsa lehengeredett a szívükről.

Nyomban utána végigsétált a veranda alatt, a lámpafényben, a délután fogdába dugott domobránszakaszvezető. Tántorgott kicsit, de füttyörészett. S kihívóan nézegetett bennünket. Nem akartunk hinni a szemünknek!

— Nem látjuk, urak! — szólalt meg hangosan Orlay és cigarettára gyújtott.

Ugyanakkor már futólépések dobogása hallatszott. A lopakodó árnyékok riadtan cikáztak összevissza. Majd elhúzódtak a vízmentén lefelé, a bozótosnak.

És röviddel utána fölbukkant egy ligeti lámpa alatt néhány rohamsisak. Borsos szakaszvezető és az emberei.

A többi még kerítette a ligetet. Hanem a támadók kicsúsztak a gyűrűből valahogy.

Most már fegyveres fedezettel mentünk a nagybarak felé.

Félúton megint elénk rohant a kávéslány:

— A domobrán-laktanya fellázadt! Meg akarják támadni a magyar zászlóaljat!

Orlay meg se rezzen.

Nyugodtan, higgadtan különített ki három járőrt a félszázadból s küldötte őket a domobrán-laktanya felé biztosításnak. S amíg beértünk, kiadta a többi

intézkedést is. Gyalogszázadoknak, géppuskáknak egyaránt.

Negyedóra mulva minden fontos ponton ott állottak az osztagaink.

A laktanya-zendülés híre: kacska volt. Vagy ha talán tervezték is, meggondolták a dolgot.

És akkor fölcsöngette Orlay telefonon az állomásparancsnokot.

Nyugalomból visszahívott, fehérhajú tábornok volt.

És a százados diktált a tábornoknak. A frontkatonáknak a hinterlandnak.

Minden magyar hajszálért golyóval fizet. Mi nem kerestünk soha összetűzést, de ha nem teremtenek rendet s támadás ér bennünket, harcolni fogunk az utolsó töltényig. Egyébként a város körül állunk nyolcszáz emberrel s harminc gépfegyverrel. Mert a tanfolyam fegyvereit is tűzállásba rendelte a gazdánk.

Délig állottunk így. Akkorra megjelentek az állomásparancsnok falihiirdetései s a részeg szakaszvezető meg a foglár, aki kiengedte volt a zárkából, megbilincselve, tiszti fedezettel, utazott Zágráb felé, a hadbírószákhoz. A falihiirdetésen tájékoztatta a tábornok a várost az izgalom igazi okáról s nyugalmat, rendet parancsolt.

A közös- és a domobrán-tisztek küldöttségben jöttek el hozzánk. Biztósítottak róla, hogy megtartatják a rendet. Becsületes, jó katonák voltak. Tudták hibátlanságunkat és sajnálkoztak rajta, hogy idáig fajultak az állapotok. Éjjelre, nappalra sűrűbb járőrszolgálatot szerveztek a városban.

De Orlay attól a naptól kezdve maga is járőröztette a várost és környékét.

Csepreghyt azért persze, kihallgatásra rendelte s alaposan letolta a magántelefonért. Mert a parancs: parancs.

Két nap telt el utána. S a hangulat mintha megnyugodott volna.

De azért az a káprázatom volt, hogy bár süt a nap: egyre nagyobb a sötétség. Az egetborító fellegeknek már csak kicsi rése van. Olyan kicsi, hogy csupán egyetlen vékony fénysugár bujhat ki rajta.

És az az árva fénysugár Borika sötétbarna fejét, fehér arcát világítja meg.

— — — — —

Moldován Gligor honvéd belehalt a multkori szűrásba. Megint szólt a fekete dob és búsan kísértük ki a temetőbe.

Mikor eljöttünk a sírtól, egy fejkendő kis cseledke guggolt le a hant mellé. Úgyanúgy nyöszörgött, mint a popovics-brdói gyerekasszony:

— Kuku mene! Kuku za Boga! Kuku mene! Kuku za Boga!

... Borika a térdemre ült, vállára hajtotta a fejemet s apró keze az arcom simogatta:

— Ti vagytok, nagyon szerencsétlenek, édes. És ezért még jobban szeretlek.

A zászlóaljra értette.

Pedig állott ez az egész akkori nemzetre. A magyarokra. Szegény, távoli hazánkra, ott túl a Dráván.

— — — — —

A «Károly-hét» rendezőbizottságát megint összehívták egyik délelőtre.

A hadapródiskola kertjében tárgyultunk, mert az ünnepek egy részét oda tervezték. Úgy beszéltünk a dologról megint, mintha béke lett volna. Mintha addig, az első augusztusi hétig már semmi sem jöhetett volna közbe.

Hazafelé menet, amikor átvágtam a téren a barátok temploma felé, nagyon halk repülőgép-búgásra

lettem figyelmes. Fölnéztem az égre. Öt gép húzott, roppant magasságban északkeletnek.

Persze: a hadikölcsön-propaganda cédulaszórái — gondoltam. De ahogy szemem mellé emeltem a tenyereket árnyékvetőnek, meghőkölttem.

Ellenséges gépek voltak!

Képtelenség! De mégis azok! Nem látszik a törzsük, mert nincs rajtuk borítás! Csak a szárny és kormánylap látszik!

Olaszok! Akárki mit mond! Olaszok!

Átrohantam az állomásparancsnokságra.

— A telefon! A közvetlen katonai! — lihegtem Jagár kapitánynak. — Olasz repülőgépek mennek Zágráb felé!

— Megőrültél?

De akaratlan mozdulata, az asztala baloldalán álló készülék felé lendült. Az volt a zágrábi katonai parancsnokság közvetlen vonala.

Lecsaptam rá, megpörgettem a csengő karját s a fülemre rántottam a beszélőt.

Dunnyogó hang jelentkezett. Valami alezredes. Magyar nevet mondott, hát magyarul ordítottam bele a kagylóba:

— Halló! Itt a huszonkilenc-három honvédszászlóalj segédtisztje Karlovácról!

— Wie? Was? — dunyogott vissza a hang.

Németül üvöltöttem vissza:

— Alezredes úr! Öt olasz repülőgép szállt Zágráb felé! Riadó!

A dunnyogó hang felcsattant:

Micsoda disznóság, hogy ilyen hülyeséggel zavar! Kicsoda ön?

— De alezredes úr! Láttam! Olaszok!

— Kikérem magamnak! Örült! Azok a hadikölcsön-akció repülői!

— Olaszok!

— Ne feleseljen! — hurrogott le a hang. — Kü-

lönben is, huszonnégy órán belül igazoló-jelentést követelek öntől, amiért ilyen ostobasággal s ilyen szemtelen hangon zavarni mert. Majd ellátom én a baját! Megértette?

— Igenis.

S lecsapta a kagylót.

Alltam dermedten. Lefőzve.

Jagár a vállamra tette a kezét:

— Ezt elsietted, koma. Hát hogy nézhetted így el azokat a gépeket, hiszen a mieink?

— Nem azok, kapitány úr. A mieinknek látszik a törzse, mert borítás van a törzs vázrúdjain. Az antant-gépeken nincs. És ezeken nem volt. Antant-gépek, a fejemet teszem rá!

Megcsóválta a fejét és cigarettát sodort:

— A fejlesztésre ugyan nem kerül sor, de kapsz majd olyan orrot, hogy csak győzzed elviselni.

Tisztelegtem, fordultam s elballagtam, kókadtt fővel.

Délután kilovagoltunk a gazdámval. Ő is azt mondotta: káprázott a szemem. Pedig Józsa is látta a gépeket, Szász is, Baranyi is. Ennyien nem tévedhettünk.

Este, éppen a mozgóból tódultunk ki, amikor Baranyi hadnagy, aznapi zászlóalj-ügyeletes a fülembé súgta lihegve:

— Riadó!

— Mi van?

— Olasz repülők jártak Zágráb fölött!

Kezetsókoltam Borikának meg az anyjának s hajrá a nagybarak felé!

Baranyi akkor már a Setalistén viharzott tova s minden sétálgató tisztünknek odadörmögte: Riadó!

A Haulikova-uticában sietve kocogtak a géppuskás szakaszok, az Orlay által megjelölt pontokra.

Jagár százados, aki a telefonparancsot kapta, egyre sürgette a csapatokat: fölvonultak-e már a tűzgépek?

S a nagybarak telefonjánál állva, megkérdeztem tőle:

— Csak annyit mondtak, hogy Zágráb fölött alacsonyra ereszkedtek a gépek s a lakosság örömmel várta a röpcédulákat. Hát jöttek is. Lázító lapok. Hogy a központi hatalmak elvesztették a háborút. És átlyukgatott osztrák-magyar bankjegyek is hullottak, annak jeléül, hogy mit sem ér a pénzünk. S ahogy jöttek, úgy el is tűntek a Capronik.

— Hát akkor most miért ez a riadó?

— Ezt csak bölcsőbb hatalmak mondhatnák meg. Dehát parancs: parancs. Az igazolójelentést mindenestre mellőzd, mert az a zágrábi úr most ezt minősítené arcátlanságnak. Az elképesztő pedig az, hogy az olaszok pontosan tudták az itthoni propaganda-repülések napját.

Orlayval végigvizsgáltuk a város körül felállított gépfegyvereket. Akkor már mindenki tudta, miről van szó. Csak éppen a lesötétítés nem akart bekövetkezni.

A Kulpán túlról visszatérve, a Velika Kavana előtt csattogott a lovaink patája.

Ott még akkor is vagy százan nyüzsögtek.

— Eredj oda s hirdesd ki, hogy mindenki menjen haza, mert lesötétítik a várost! — szólt rám Orlay.

Oldalt nyomtam a lovat, föl a Setalistére. A kávéház járdakertje előtt állottam meg. Gorillát vadította a zene, hát nyugtalankodott.

Villogó szemek meredtek rám. Szinte kiolvastam belőlük: már megint a magyarok! Micsoda vérlázító dolog, hogy már a kávéház bejárója előtt is, a Setalisten táncoltatják a lovukat!

Horvátul nem tudtam, hát németül kiáltottam közejük. S hozzátettem, hogy veszedelem nincs, tehát csak nyugalom! Harminc gépfegyverrel öröködünk a város fölött. És odaszalutáltam nekik hangosan:

— Dobru nocs! — Jó éjszakát!

Az arcok felderültek s néhány megkönnyebbült

taps csattant el. A horkoló sárga, landszáddal szökött Orlay lova mellé.

Éjfél után egy órára tudták csak előkeríteni a villanytelep igazgatóját. Akkor sötétedett el a város.

Az egész cirkusz elkésett ostobaság volt, de végrehajtottuk.

Másnaptól, hat géppuskánk állandóan tűzállásban maradt háztetőkön és tornyokban.

De repülőgép többé nem mutatkozott.

Hanem a hangulat — megenyhült.

Borika boldogan ujságolta:

— Karlováciak mondják, mégis szép a magyaroktól, hogy védelmezik a várost.

....A lapok hozták a piavei nagy támadás hírét. Átkeltünk a folyón, hídfőt tágítottunk a Montellón!

Végre! — örvendeztünk. — Most győzünk!

Három napig lázban lestük a híreket.

De a jelentések dadogni kezdtek.

Negyednap elterjedt a híre, hogy: vége. Elakadtunk.

Orlay azt mondotta:

— Ezt is elárulták. Mint mindent. Még a repülőgép-históriát is. A második roham most már sokkal nehezebb lesz.

Július huszadika után már tudtuk, hogy a németek is hátrálnak. A Marne-menti állások elvesztek.

A központi hatalmak megtántorodtak.

Borikával Petőfit olvasgattunk.

Amikor a «Szörnyű idő» című verset olvastam el neki, összeborzongott:

— Úgy-e, úgy-e, ilyen most nem lehet?

Vállamhoz hajtottam a fejét.

És nem mertem válaszolni.

Július huszonhatodikán parancs jött, hogy másnap a kolozsvári 21. honvéd gyalogezred egyik zászlóalja

vált fel bennünket, mi pedig huszonnyolcadikán vonatra rakodunk s kimegyünk a frontra.

Megsajdult a szívem, mégis föllélekzettem.

Szereltünk, készültünk. A két barakban fölzendült a nóta.

Szegény Borika úgy kókadozott, mint a jégütötte virág.

... Csak foszlányokban emlékezem a két utolsó napra.

A huszonegyesek megérkeztek. Háromszáz egynéhány ember. Asiagónál őrlődtek fel. Közel ezer emberrel támadtak. S ennyien maradtak. Az olasz állások előtt támadásra csoportosított olasz rohamjárőrök lapultak. Meg akarták előzni a mi rohamunkat. Mindent tudtak, előre. A cseh árulás jól dolgozott. S az ellenség csak félórát tévedett. A támadása hát elmaradt, de a mi rohamunkat megtorpantotta. A híres döntő offenzíva ott is elvérzett.

Átadtunk minden átadnivalót a kolozsváriaknak. S ezernyi gondunkban csak perceim maradtak Borika számára.

Én, szegény galambom, akkor már alig élt.

Megígértettem vele, hogy nem sír és nem kísér ki az állomásra. Katona-menyasszonynak nem illik a könny.

... Utolsó este, éjfélig ültünk a pamlagon, szoros ölelésben. És órákhosszat nem szóltunk már, csak sóhajtottunk. S a búcsúcsókunk nem akart végetérni.

Dél előtt berakodott a zászlóalj-vonat: a Gáhé szekérkaravánja.

Az állomásról visszajövet, leszaladt hozzám Borika, a kapu elé. Nem volt időm rá, hogy nyeregből szálljak, hát csak a lóról hajoltam le hozzá csókra. Könnyek lógtak a szemei sarkában, de hőiesen tartotta magát. Nem sírt. Csak amikor a ló fejéhez szorította az arcát, rázkódott meg a válla.

— No, Borikám! Csillagom! Katona-menyasszony nem sír!

Elfordította a fejét.

Azután hirtelen mellém lépett s mielőtt elránt-hattam volna a kezemet — megcsókolta.

— Borika! Mit tettél!

Beszaladt a kapun.

A barátok tornyában megszólalt a déli harangszó. Már késtem. Ügetésben siettem a nagybarakhoz.

Ott, állva, csakjából ettük az utolsó ebédet. Azaz, hogy: nekem egyetlen falat sem ment le a torkomon. Borika fájdalomtól vonagló, hősködő arca volt előttem.

Kettőkor a Zrinszki-trgen állott a zászlóalj, tömegben.

A századparancsnokok lovait még délelőtt vonatra rakták. Csak Orlay kapitány, Ender őrmester a zászlóaljkürtös, meg én ültünk lovon.

Az utolsó pótlásokkal 1021 főre nőtt az élelmező-létszám.

Sohse volt ilyen erős a zászlóalj.

A tér széle feketéllett a karlováciaktól.

Orlay karja magasba lendült:

— Zászlóalj, vigyázz!

Dobbanva merevedett meg a pántlikás ember-erdő.

— Zászlóalj: imához!

Ender kürtjén fölreszketett a katonafohász.

A tér tu'só szé'én, vékony platáncsemete alatt, megláttam Borikát. Az apja vállára hajtotta a fejét s jobbkarjával az anyját ölelte. És mellettük ott állott a hűséges: drug.

Remegett a szívem és imádkozott.

— Zászlóalj: imától!

A tisztelgő kezek lesuhantak s Ender kürtjén vídáman szállott alá a lefúvás.

— Kettősrendekre szakadozz, a jobbszárny századra!

A parancsnokok vezényeltek és sorra ugrottak kettősrendekbe a századok.

— Menet! Irány az állomás!

Orlay fordult s melléje ügettem.

A rohamosok ajkán fölharsant a nóta:

*Huszonegy, huszonkettő, huszonhárom  
Rohamosok a legelsőek a világon...*

Borikáék mellett léptettünk el.

Orlay odatisztelgett.

A kislány sápadtan, vonagló arccal nézett föl rám. Tatica az orrát fújta, mamica integetett és a szemét törölgette.

— Visszajövök, Borikám! — intettem.

— Várlak! — nyöszörgött a kislány, mosolygást erőltetve.

De ahogy utóbb visszanéztem: a kis platánfának dőlve zokogott. És a kis platán rázkódott, rázkódott s ráhullatta néhány korán sárgult levelét.

Az állomáson Marica zokogott Nemcsek előtt. És Ljubica integetett Hollának. És Asztalos búcsúzkodott valakitől. És riadtszemű szakácsnék és pesztonkák gyűrögették a zsebkendőjüket a szemgödreikbe.

— Kuku mene! Kuku za Boga!

És sokan, sokan szólaltak meg magyarul a karlováciak közül, akikről sohase hittük volna, hogy tudják a nyelvünket.

— Isten velük! Isten velük! Isten velük!

Három szerelvény állott a sínpárokon.

Elsőnek a mienk gördült ki.

Abban a pillanatban eggyéváltam megint.

Megszűnt a gépember és a lélekember különvalósága.

Katona lettem újra. Zúgott a fejem, úgy éreztem, fából vagyok, de ismét a zászlóaljé lettem egészen. A fronté.

A gazdámval kerültem egy-fülkébe.

Az ablakelőtti, feltámasztható asztalkán, hatalmas, piros rózsacsokor illatozott.

Orlay odaintett.

— Parancs, kapitány úr! — léptem közelebb.

— Semmi. Csak a rózsád.

Feri megszólalt az ajtóból:

— A kisasszony küldette ki.

Néztem, néztem a bíborbársony rózsákat. És a rózsák illatoztak.

Ozaljnál akkorát dobbant a szívem, hogy szinte megijedtem.

Borikára gondoltam, a gyíkokskára, meg a ljubica-levéltre.

Ha nem szégyeltem volna: kicsordul a könnyem.

És fáj az a rózsacsokor is. Sajnáltam, hogy holnaptól kezdve hervadni látom. Nem. Borika virágja ne hervadjon előttem. Semmi se hervadjon, ami körülötte van, amihez valaha hozzáért. Frissen, harmatosan, napfényben éljen bennem minden, amíg csak vissza nem jövök érte, hogy elvigyem magammal.

És az ozalji alagút után, ott ahol a vasút egészen a Kulpa mentén szalad, megcsókoltam a legszebb rózsákat és belevetettem a csokrot a vízbe. A rohanó ár elkapta, lebuktatta, majd megint földobta és vitte, ragadta, sebesen.

Nem volt ez szomorú. Nem volt ez temetés. Vidáman szaladtak a rózsák Ozalj felé, Karlovác felé. És majd elmennek a karlováci hidak alatt is, a Florianszka mögött s vígan köszöntik Borikát:

— A te hadnagyod nem akar hervadást látni, Borika! Szomorú volna néki a rózsahalál. Hát vissza-küldött piros üzenetnek.

Orlay nem volt bent a rózsabúcsúzásakor s mikor belépett, rám nézett:

— A rózsák?

— Visszamentek, kapitány úr. Ahova mi me-

gyünk, oda nem valók. Meg nem tudtam volna nézni a haldoklásukat. Visszautaznak a Kulpán. S megsúgják majd a parti fűszálnak, a fűszál a bogárnak, bogár a pillangónak, pillangó a madárnak, hogy: nagyon szeretem. S a madárszót megérti Borika is.

— Te, te, bolondos rímfaragó — dörmögte Orlay.  
— Jó lesz, ha lefekszel. Hetek óta jól lenyúzott a szerelem meg a munka.

És lenyomott a fülkepamlagra.

Bubnjarcinál riadtam föl álmomból. Magasan jártunk már, az Uszkok tetején. Itt zökkentünk át az osztrák határon Krajnába.

Szürkült. A Kulpa távoli síkja s errébb a horvát hegyek fölött, párák gomolyogtak.

És az az érzésem volt, hogy ez a homály most már így marad. Apáink birodalma, Ferenc József vaskézzel összetartott országai széthullanak.

Riadtan szorítottam a kezemet a szívemre.

Pedig nem ez fájt. Nem ez a széthullás. Ha a horvát válni akar, menjen Isten hírével. Nekünk csak társunk volt. Az a boldogtalan, legázolt s mégis hívó szerb: mégis a vérszerinti testvére. S ha majd kiég közöttük a testvérgyűlölet, talán megtalálják egymás kezét is.

És boldoguljanak, hiszen — szenvedtekl

Nem ez feküdt hát a szívemen. Hanem Borika sorsa. A szülei sorsa. Kibírják-e majd a vihart, amelyben összeomlik minden, hogy új hajtások próbálják meg az új életet?

Mikor szálfák zuhognak, fészkek is zúzódnak.

Megmarad-e a fészkek, amíg eljöhettek a fiókájukért?

És lesz-e faág, amelyen megrakhatjuk a magunkét?

Borika arca libbent elém. Borika bársonymeleg szeme.

Az azt mondotta, hogy a szerelem erősebb a politikánál, gyűlöletnél, viharánál, országomlásnál. Azt

mondotta, hogy a madárszárny erősebb, mint az orkán, mert magasabbra szállhat, a pusztító sodrásnál. Azt mondotta: a fészekrakók törvénye nagyobb, mint a pusztulás törvénye.

Huszonhárom éves voltam akkor és hittem, hogy a szíveink hidat vernek az óceánná szélesülő Dráván.

S arra gondoltam: vajjon a viharban, szálfák zuhasakor, villámcsikázáskor, világrendítő mennydörgések között, látja az Isten, az árva madarakat?

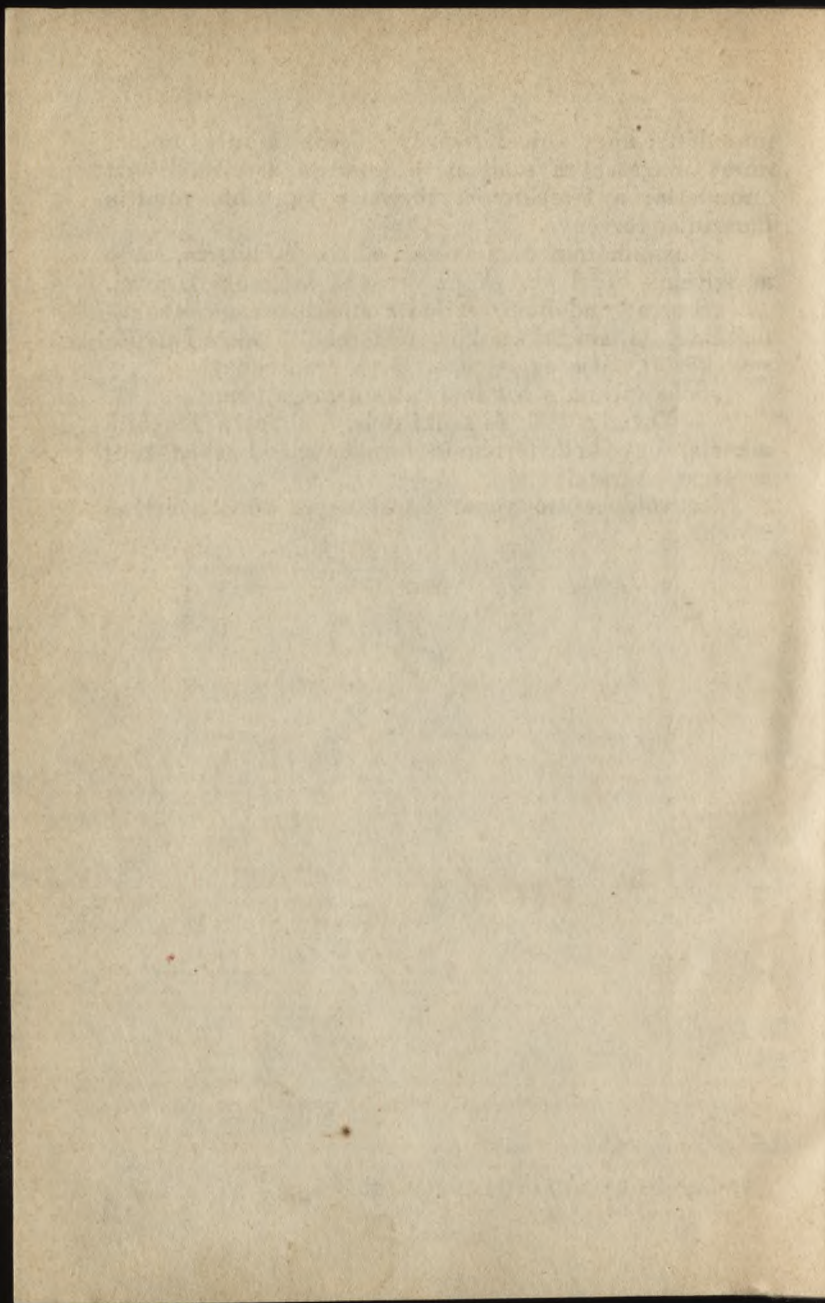
Sóhajtottam s azt mondtam magamban:

— Ő tudja csak és senki más. S ahogy a Teremtő akarja, úgy kell történnie mindennek. Legyen meg a szent akarata!

A völgybefutó vonat körül egyre sűrűbb lett a sötétség...

VÉGE





vitéz SOMOGYVÁRY GYULA

KATONA REGÉNYTRILÓGIÁJA:

Virágzik a mandula

Két kötet

Ne sárgulj, Fűzfa!

Két kötet

És Mihály harcolt...

(Megjelenik az 1940. év Magyar Könyvnapján).

Két kötet

---

SINGER ÉS WOLFNER  
IRODALMI INTÉZET KIADÁSA, BUDAPEST

vitéz Somogyváry Gyula  
M Ű V E I

A Rajna ködbe vész. *Regény*

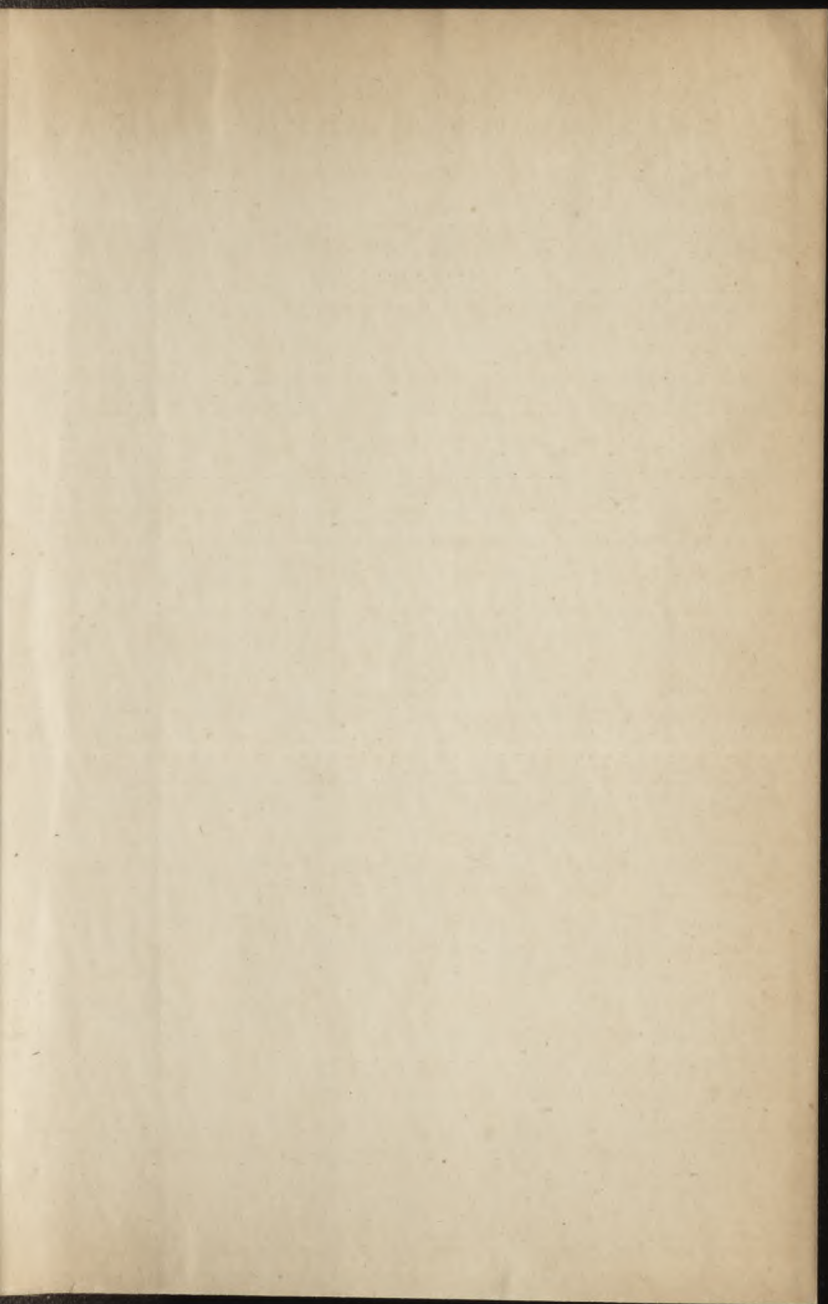
És mégis élünk. *Regény*

A város meg a sárkány. *Regény*

Virrasztó a ködben. *Versek*

---

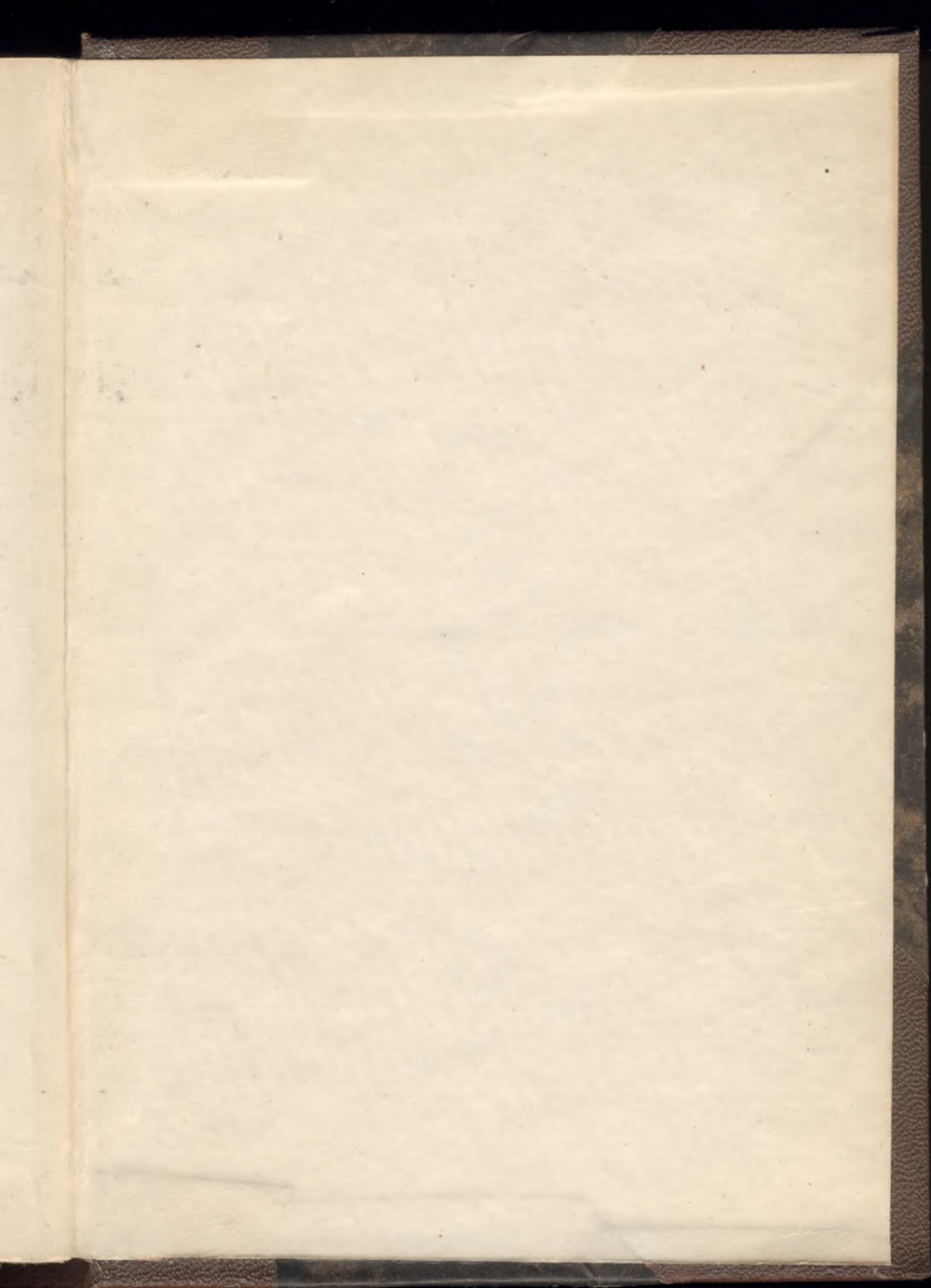
Singer és Wolfner Irodalmi Intézet kiadása,  
Budapest.

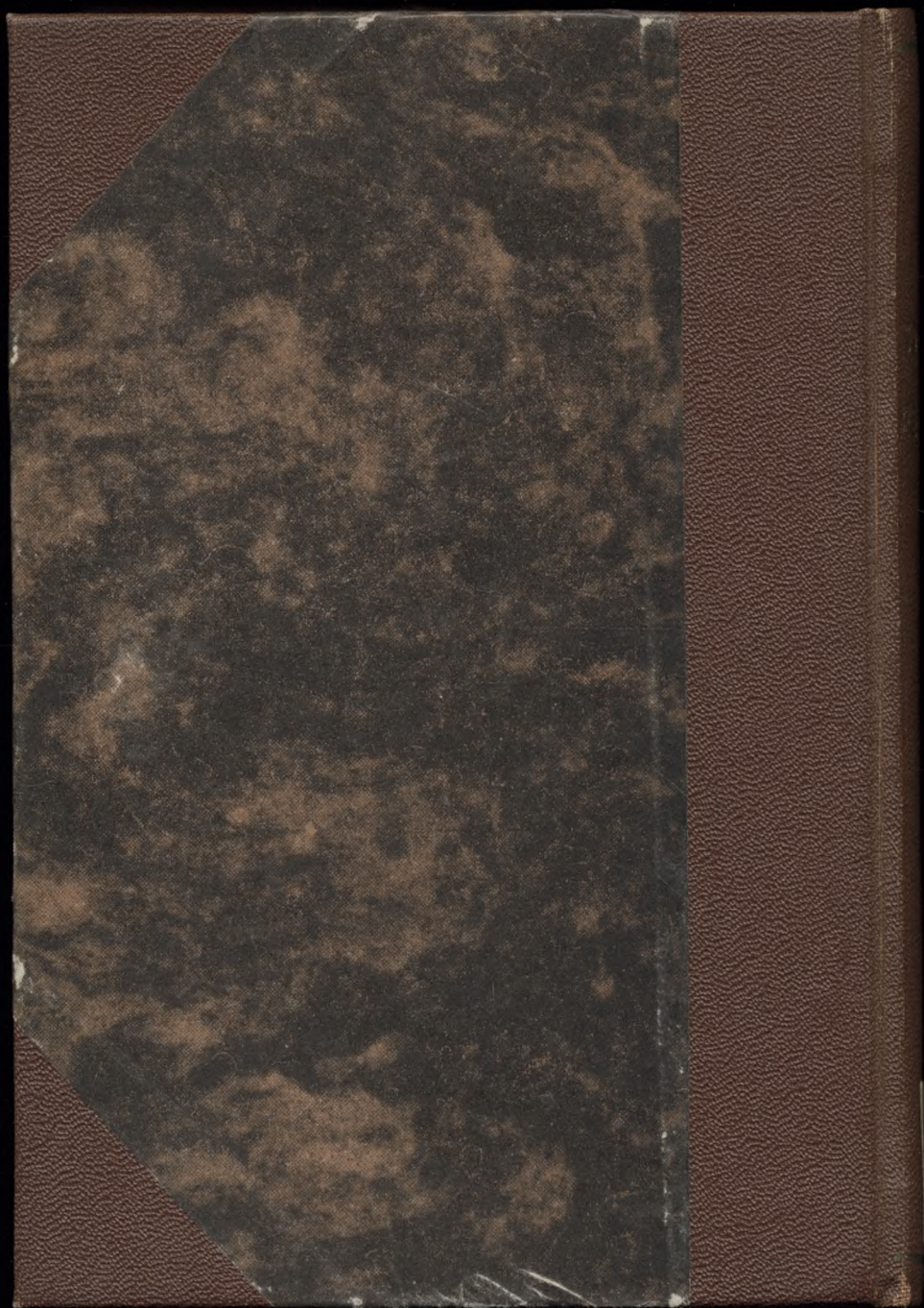


Goss

1-2

200





SOMOGYVÁRY  
—  
NE SÁRGULI FÜZFAI

92.366

OSZK